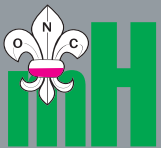

HARCERSKI SŁOWNIK *biograficzny* TOM IV

MUZEUM HARCERSTWA

**HARCERSKI
SŁOWNIK BIOGRAFICZNY**

Rada Redakcyjna

prof. dr hab. Adam Massalski – przewodniczący

dr Wanda Czarnota

prof. dr hab. Adam Cz. Dobroński

prof. dr hab. Andrzej Janowski

dr hab. Janina Kamińska

dr hab. Andrzej Krzysztof Kunert

prof. dr hab. Roman Loth

prof. dr hab. Maria Straszewska

prof. dr hab. Ryszard Szwed

prof. dr hab. Bogusław Śliwerski

dr Julia Tazbir

mgr Katarzyna Traczyk

dr hab. Janusz Wojtycza

**HARCERSKI
SŁOWNIK
BIOGRAFICZNY**

TOM IV

pod redakcją
Janusza Wojtyczy

Warszawa 2016

Autorzy:

Maria Baster-Grząślewicz, Jerzy Bernasik, Wojciech Biedrzycki, Marcin Binasiak,
Andrzej Borodzik, Jacek Czajka, Wanda Czarnota, Jacek Krzysztof Danel,
Stanisław Jan Dąbrowski, Magdalena Długoszewska-Kłyś, Adam Cz. Dobroński,
Agnieszka Fietkiewicz-Zapalska, Andrzej Gaczorek, Wanda Ganczarska, Mateusz Gurdak,
Kazimierz Jarzembowski | Wit Jozenas, Krystyna Karczewska, Teresa Karczewska-Buczek,
Anna Kateusz, Hanna Kocerka, Tomasz Kozik, Wojciech Kucharski, Zenon Kuligowski,
Julian Waclaw Kurek, Bolesław Leonhard, Tadeusz Mandziak, Adam Massalski,
Włodzimierz Matwin, Marian Miszczuk, Zbigniew R. Muszyński, Michał Najgrakowski,
Dorota Nasiadko, Waclawa Orlińska, Ewa Otto-Buczowska, Stanisław Pec,
Ewa Maria Piechota, Maria Raczyńska, Bogdan Radys, Andrzej Rembalski,
Andrzej Romanowski, Jadwiga Skiba | Zbigniew Sobczyk | Teresa Szadkowska-Łakomy,
Dariusz Szczecina, Mariola Szmigielska, Bogusław Szwedo, Marta Szymańska, Maciej Tanaś,
Danuta Trylska-Siekańska, Lesław J. Welker, Ryszard Wittlieb, Janusz Wojtycza,
Krzysztof Wojtycza, Zbigniew K. Wójcik

Recenzenci:

prof. dr hab. Andrzej Jaczewski, prof. dr hab. Józef Lipiec
prof. dr hab. Sławomir Mazur, dr hab. Janina Kamińska

Zamieszczone w publikacji fotografie pochodzą ze zbiorów Muzeum Harcerstwa
w Warszawie, Archiwum Komisji Historycznej Chorągwi Krakowskiej ZHP,
zbiorów prywatnych autorów i archiwów rodzinnych.

Redaktor: Agnieszka Kazek

Współpraca przy opracowaniu wskazówek bibliograficznych: Katarzyna Kurowska

Projekt okładki: Studio Marron

© Copyright Muzeum Harcerstwa

ISBN 978-83-923571-0-0, t. 4 ISBN 978-83-932229-8-8
ISBN 978-83-65248-15-2, ISBN 978-83-946784-0-1

Wydawcy:

Muzeum Harcerstwa
Muzeum Historii Polski
Wydawnictwo Marron

WSTĘP

W roku bieżącym przypada 15. rocznica rozpoczęcia prac nad „Harcerskim Słownikiem Biograficznym” i 10. rocznica ukazania się pierwszego tomu tej publikacji. W tym czasie „Słownik” stał się sztandarowym wydawnictwem Muzeum Harcerstwa, spotkał się z zasłużonym uznaniem i – wydany w dużym nakładzie – trafił do bibliotek jako istotna pomoc naukowa, zwłaszcza dla historyków oświaty i wychowania.

Czwarty tom „Słownika” zawiera 101 haseł. Wśród prezentowanych w nim postaci znaleźli się kolejni instruktorzy, kierujący pracą organizacji w kraju i zagranicą, a także liderzy lokalnych środowisk. Zamieszczono w nim m.in. sylwetkę jednego z twórców polskiego skautingu, prof. Bronisława Bouffała, współtwórczyni skautingu żeńskiego w Lublinie, znanej pisarki Ewy Szelburg-Zarembiny, przewodniczącego ZHP Romana Bnińskiego, „złotego skauta” Adama Żeromskiego, dowódcy Warszawskiego Batalionu Harcerskiego Tadeusza Młodkowskiego, wiceprzewodniczącego ZHP gen. Aleksandra Osińskiego, naczelnika Głównej Kwatery Męskiej dr. Adolfa Heidricha, jednego z pionierów harcerskiego żeglarstwa Jana Kuczyńskiego, dyrektorki Harcerskiego Biura Wydawniczego „Na Tropie” i komendantki harcerek we Francji Marii Kapiszewskiej, komendanta Grup Szturmowych i dowódcy batalionu „Zośka” Ryszarda Białousa, poety powstańczej Warszawy, autora *Patacyku Michła* Józefa Szczepańskiego „Ziutka”, naczelnika harcerzy Romana Kierzkowskiego, komendantki harcerek w Niemczech Ireny Mydlarzowej, przewodniczącego ZHPpgK Zygmunta Szadkowskiego, naczelniczki harcerek ZHPpgK dr Władysławy Szałwskiej, komendantki Warszawskiej Chorągwi Harcerstwa i kierowniczkę Ośrodka Badań Psychopedagogicznych ZHP prof. Antoniny Guryckiej, długoletniego redaktora „Harcerstwa” Olgerda Fietkiewicza oraz przewodniczącej ZHP prof. Marii Hrabowskiej. Są w nim także zaprezentowani kolejni komendanci chorągwi i wybitni kierownicy pracy harcerskiej w terenie.

Autorami haseł w tym tomie są naukowcy: prof. dr hab. Adam Massalski, prof. dr hab. Andrzej Romanowski, prof. dr hab. med. Krystyna Karczewska, prof. dr hab. med. Ewa Otto-Buczowska, prof. dr hab. inż. Jerzy Bernasik, dr hab. Maciej Tanaś prof. APS; historycy: dr Jacek K. Danel, dr Wojciech Kucharski, dr Andrzej Rembalski i dr Zbigniew K. Wójcik oraz członkowie komi-

sji historycznych chorągwi i hufców, z potrzeby serca dokumentujący historię harcerstwa, a także krewni opisywanych postaci. Można ocenić, że w przygotowanych dotychczas czterech tomach, zawierających łącznie 400 haseł, znalazły się wszystkie najwybitniejsze postacie harcerstwa międzywojennego.

Należy tu przypomnieć, że schemat biogramu zastosowany w naszym wydawnictwie oparto na standardzie „Polskiego Słownika Biograficznego”. Każdy artykuł składa się z trzech części: hasła, właściwego życiorysu i dokumentacji. W hasle obok nazwiska, imienia (imion), innych używanych nazwisk i pseudonimów oraz dat życia znajdują się następujące informacje: zawód, stopień instruktorski i najważniejsze funkcje pełnione w harcerstwie (w kolejności chronologicznej). Biogramy zostały przygotowane w oparciu o opracowania i źródła drukowane, a często także źródła archiwalne, wzmianki prasowe, informacje rodzin i znajomych oraz inskrypcje nagrobne. We wskazówkach bibliograficznych znajdujących się w dokumentacji każdego biogramu podano najważniejsze źródła w kolejności wskazanej przez *Instrukcję redakcyjną „Polskiego Słownika Biograficznego”*, a więc z podziałem na następujące ich kategorie: wytworzone współcześnie wydawnictwa o charakterze słownikowym, bibliograficznym i katalogowym, źródła internetowe (bazy danych, portale), opracowania, wydawnictwa źródłowe, wzmianki prasowe, nekrologi i wspomnienia pośmiertne, archiwalia oraz źródła rękopiśmienne i relacje ustne.

W cyklu wydawniczym „Harcerskiego Słownika Biograficznego” zastosowany został tzw. układ holenderski, zakładający umieszczanie w każdym kolejnym tomie wyboru haseł od A do Z.

Niniejszy tom „Słownika” zrecenzowali prof. dr hab. Andrzej Jaczewski, prof. dr hab. Józef Lipiec, prof. dr hab. Sławomir M. Mazur oraz dr hab. Janina Kamińska, którym w tym miejscu składam serdeczne podziękowanie za wnikliwą ocenę i zachętę do dalszych prac nad wydawnictwem. Dziękuję również licznej rzeszy współpracowników „Słownika” i zwracam się do nich z apelem o dalszą współpracę przy kolejnych jego tomach. Wierzę, że nasze wspólne dzieło, „Harcerski Słownik Biograficzny”, przyczyni się do utrwalenia pamięci o dokonaniach wybitnych instruktorów harcerskich i być może zachęci do pracy ich następców, w myśl realizacji idei wypowiedzianej przez hm. Józefa Sosnowskiego: *To, co jest harcerstwem dzisiaj, wznosi się nad tym, co było harcerstwem wczorajszym.*

Janusz Wojtycza

WYKAZ BIOGRAMÓW

BASTER Zofia
BEŁCH Józef
BEM Janina
BERNASIK Wincenty
BIAŁKIEWICZ Feliks
BIAŁOUS Ryszard
BIEŃKOWSKI Tadeusz
BLICHARSKI Waław
BNIŃSKI Roman
BOGDANOWICZ Stefan
BOUFFAŁŁ Bronisław
BREDE Halina
BUGAJSKI Jan
CHODNIKIEWICZ Maria
CZAJKA Jadwiga
CZARNOŁĘSKI Eugeniusz
CZWACZKA Antoni
DELONG Teodor
DŁUGOSZEWSKI Włodzimierz
DOBROWOLSKI Zbigniew
DONIEC Waldemar
DROGOMIRECKI Jerzy
DRYŚ Janina
DYŁĄG Zygmunt
FIETKIEWICZ Olgierd
GIBESS Stanisław
GŁADYSZ Franciszek
GRUSZCZYŃSKI Tadeusz
GRYGŁOWSKI Antoni
GUMOWSKI Kazimierz
GURYCKA Antonina
HEIDRICH Adolf Zbigniew
HENDLER Julian
HRABOWSKA Maria
JEŚIAK Edward
KAPISZEWSKA Maria
KAWECKA Zofia
KIERZKOWSKI Roman
KŁODAWSKI Józef
KOŁOMŁOCKI Tadeusz Władysław
KREINER Jerzy
KUCZYŃSKI Jan
LEJCZAK Helena
LEWIŃSKI Mieczysław
MACHALSKI Franciszek
MACIEJEWSKA-JANKE Teodora
MAJEWSKI Andrzej
MARCINIEC Leszek
MAZUR Ryszard
MAZURKIEWICZ Ludmiła
MITKOWSKI Władysław
MLEKODAJ Jan
MŁODKOWSKI Tadeusz
MOJMIR Herman
MROWEC Stanisław
MYDLARZOWA Irena
MYŚLIWEK Bernard
NIEBORAK Ryszard

OSIŃSKI Aleksander
OSTROWSKA Maria
PILIŃSKI Władysław
PŁOSZAJSKI Tadeusz
POROŻYŃSKI Benedykt
POSADZKI Wojciech
PREIS Mieczysław
PROKOP Jan
PRZYJEMSKI Jerzy
PUZON Czesława
PYKOSZOWA Zofia
RACHWAŁ Jan
REYMAN Cecylia
RUSINIAK Witold
RZAŚA Adam
SKIBA Jadwiga
SMOLEŃ Zygmunt
SOBCZYK Zbigniew
SOBIERAJ Leon
SPŁAWSKA Władysława
STADLER Jerzy
SZADKOWSKI Zygmunt

SZCZEPAŃSKI Józef
SZCZĘŚCIKIEWICZ Aleksander
SZELBURG-ZAREMBINA Ewa
SZELIGA Anna
SZELIŃSKI Wiktor
SZUL Bogusław
ŚMIGAJ Józef
TABOR Adam
TANAŚ Zygmunt
TRYLSKA Jadwiga
TRYLSKI Zdzisław
TUCHOLSKA Bożena
UNGEHEUER Leopold
URBANEK Michał
URBANOWICZ Halina
WASILEWSKI Mieczysław
WISZNIOWSKI Roman
WIŚNIEWSKA Halina
WOŹNICKI Teofil
WYRWALSKI Tadeusz
ŻEROMSKI Adam

WYKAZ SKRÓTÓW

- AAN — Archiwum Akt Nowych
abp — arcybiskup
AE — Akademia Ekonomiczna
AGH — Akademia Górniczo-Hutnicza
AK — Armia Krajowa
AM — Akademia Medyczna
AP — Archiwum Państwowe
arch. — archiwum, archiwalny
Arch. Kom. Hist. — Archiwum Komisji Historycznej
Arch. MHW — Archiwum Muzeum Historycznego Miasta Stołecznego Warszawy
ASP — Akademia Sztuk Pięknych
ATK — Akademia Teologii Katolickiej
AWF — Akademia Wychowania Fizycznego
AZS — Akademicki Związek Sportowy
b. — były
BBC — British Broadcasting Corporation
BBWR — Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem
BCh — Bataliony Chłopskie
b.d. — brak daty
bibl. — biblioteka
bibliogr. — bibliografia, bibliograficzny
biogr. — biografia, biograficzny
BIP — Biuro Informacji i Propagandy
bł. — błogosławiony
Błażejowski *Bibliografia 1911–1960* — Błażejowski W. *Bibliografia harcerska 1911–1960*, Warszawa 1981
Błażejowski *Bibliografia 1961–1981* — Błażejowski W. *Bibliografia harcerska 1961–1981*, Warszawa 1985
Błażejowski *Z dziejów* — Błażejowski W. *Z dziejów harcerstwa polskiego (1910–1939)*, Warszawa 1985
b.m.w. — brak miejsca wydania
BN — Biblioteka Narodowa
bp — biskup
Broniewski *Całym życiem. Szare Szeregi w relacji naczelnika*, Warszawa 1983
b.r.w. — brak roku wydania
CAS — Centralna Akcja Szkoleniowa
CAW — Centralne Archiwum Wojskowe
c.k. — cesarsko-królewski
ckm — ciężki karabin maszynowy
cyt. — cytat
cz. — część
Cz. — Częstochowa
dn. — dnia
dod. — dodatek
dok. — dokument, dokumenty
dypl. — dyplomowy
DOK — Dowództwo Okręgu Korpusu
dot. — dotyczący, dotyczy
DP — Dywizja Piechoty
druk. — drukowany
ds. — do spraw
dz. harc. — działacz harcerski
EKD — Elektryczna Kolej Dojazdowa
fot. — fotografia
G. — Gdańsk
Gawęł *Harcerska sztafeta* — Gawęł T. *Harcerska sztafeta pokoleń. Biogramy instruktorów ZHP w Chorągwi Krakowskiej*, Kraków 1991
Gawęł *Pelnili służbę. Komendanci Krakowskiej Chorągwi ZHP*, Kraków 1989
Gawęł *Pokłon tym, którzy tworzyli* — Gawęł T. *Pokłon tym, którzy tworzyli... Instruktorzy Chorągwi Krakowskiej ZHP*, Kraków 1999

- „Gaz. Wyb.” — Gazeta Wyborcza
 gen. — generał
 GKM — Główna Kwatera Męska
 GK ZHP — Główna Kwatera Związku
 Harcerstwa Polskiego
 GKŻ — Główna Kwatera Żeńska
 Głuszek *Szare Szeregi* — Głuszek Z. *Szare Szeregi. Słownik biograficzny*, t. 1, Warszawa 2006, t. 2, Warszawa 2009, t. 3, Warszawa 2010
 gm. — gmina
 „Harc.” — „Harcerstwo” [czasopismo]
Harcerki 1911–1939 — *Harcerki 1911–1939. Historia, program, wychowanie*, red. J. Raniecka-Bobrowska, Warszawa 1990
Harcerki 1939–1945 — *Harcerki 1939–1945*, red. K. Wyczańska, wyd. 2, Warszawa 1983
Harcerki 1939–1945. Relacje – pamiętniki — *Harcerki 1939–1945. Relacje – pamiętniki*, red. K. Wyczańska, Warszawa 1985
Harc. słownik biogr. Kielecczyny — *Harcerski słownik biograficzny Kielecczyny*, red. A. Rembalski, Kielce 2012
Harcerstwo Kielecczyny w walce — *Harcerstwo Kielecczyny w walce z hitlerowskim okupantem w latach 1939–1945. Materiały sesji historycznej. Kielce, kwiecień 1981*, red. R. Mazur, A. Rembalski, K. 1981.
 hm. — harcmistrz, harcmistrzyni
 „HR” — „Harcerz Rzeczypospolitej” [miesięcznik]
 HSB — „Harcerski Słownik Biograficzny”
 IH PAN — Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk
 i in. — i inni
 im. — imienia
 inf. — informacja, informacje
 inst. — instytut
 IPN — Instytut Pamięci Narodowej
 Jabrzemski *Harcerze* — Jabrzemski J. *Harcerze z Szarych Szeregów*, Warszawa 1997
 Jankowski *Harcerstwo Pomorza* — Jankowski J. *Harcerstwo Pomorza Gdańskiego i Kujaw 1911–1945*, Warszawa 1987
 Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcmistrzynie i harcmistrze* — Jarzembowski K., Kuprianowicz L. *Harcmistrzynie i harcmistrze Związku Harcerstwa Polskiego mianowani w latach 1920–1949*, Kraków 2006
 jęz. — język
 k. — koło
 K. — Kielce
 kard. — kardynał
 Kat. — Katowice
 Kedyw — Kierownictwo Dywersji
 KEN — Komisja Edukacji Narodowej
Kielecka Chorągiew ZHP w l. 1956–2000 — *Kielecka Chorągiew Związku Harcerstwa Polskiego im. Stefana Żeromskiego w latach 1956–2000. Sesja historyczna*, red. A. Rembalski, Kielce 2003
 KIHAM — Krąg Instruktorów Harcerskich im. Andrzeja Małkowskiego
 KIMB — Koło Instruktorów im. Mieczysława Bema
 kl. — klasa
 kom. hist. — komisja historyczna
 KOP — Korpus Ochrony Pogranicza
 koresp. — korespondencja
 KPH — Koło Przyjaciół Harcerstwa
 kpt. — kapitan
 kr. — król, królowa
 Kr. — Kraków
 krak. — krakowski
 KRN — Krajowa Rada Narodowa
 krypt. — kryptonim
 ks. — ksiądz, książę
 KUL — Katolicki Uniwersytet Lubelski
 Kunert *Słownik konspiracji warszawskiej* — Kunert A. K. *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 1, Warszawa 1987, t. 2, Warszawa 1987, t. 3, Warszawa 1991
 Kurowska *Szare Szeregi* — Kurowska M. *Szare Szeregi w Krakowie 1939–1945*, Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa „Krzysztofory” 1978, z. 5, s. 59–89
 l. — lata

- L. — Londyn
Leksykon — Leksykon harcerstwa, red. O. Fietkiewicz, Warszawa 1988
 Leonhard *Kalendarium* — Leonhard B. *Kalendarium z dziejów harcerstwa krakowskiego 1910–1950*, Kraków 2001
 LO — liceum ogólnokształcące
 LOPP — Liga Obrony Przeciwpowietrznej i Przeciwgazowej
 Lub. — Lublin
 Lw. — Lwów
 LWP — Ludowe Wojsko Polskie
 Ł. — Łódź
 m. — miasto
Małopolski słownik — Małopolski słownik biograficzny uczestników działań niepodległościowych 1939–1956, red. T. Gąsiorowski i in., t. 1–16, Kraków 1997–2012
 mat. — materiały
Materiały do HSB — Materiały do „Harcerskiego słownika biograficznego”, red. O. Fietkiewicz, „Harcerstwo” 1994–1996 [wkładka]
 MBP — Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
 MH — Muzeum Harcerstwa w Warszawie
 międzyn. — międzynarodowy
Mileska Mat. do historii — Mileska M. I. Materiały do historii krakowskiego harcerstwa żeńskiego w latach 1911–1939, t. 1, Kraków 2003, t. 2, Kraków 2004
 min. — minister, ministerstwo
 Min. WRiOP — Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
 mjr — major
 MON — Ministerstwo Obrony Narodowej
 mps — maszynopis
 MPW — Muzeum Powstania Warszawskiego
 MRN — Miejska Rada Narodowa
 m. st. — miasto stołeczne
 MSWojs. — Ministerstwo Spraw Wojskowych
 MSZ — Ministerstwo Spraw Zagranicznych
 muz. — muzeum
 n. — nad
 NAC — Narodowe Archiwum Cyfrowe
 nast. — następny
 nauk. — naukowy
 Nekrasz *Harcerze w bojach — Nekrasz W. Harcerze w bojach. Przyczynek do udziału młodzieży polskiej w walkach o niepodległość ojczyzny w latach 1914–1921*, t. 1, Warszawa 1930, t. 2, Warszawa 1931
 NOT — Naczelna Organizacja Techniczna
 NKWD — Narodnyj Komissariat Wnuriennich Dieł
 nr — numer
 NRH — Naczelna Rada Harcerska
 NSZ — Narodowe Siły Zbrojne
 NSZZ — Niezależny Samorządny Związek Zawodowy
 o. — ojciec
 O. — Opole
 oddz. — oddział
 OH ZMP — Organizacja Harcerska Związku Młodzieży Polskiej
 ok. — około
 OM TUR — Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego
 ONR — Obóz Narodowo-Radykalny
 oo. — ojcowie
 OPL — Obrona Przewodnicza
 oprac. — opracowanie
 P. — Poznań
 PAN — Polska Akademia Nauk
 Pankowicz, Wojtycza *Informator* — Pankowicz A., Wojtycza J. *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji. Skauting polski w Galicji w latach 1911–1918*, red. H. Madurowicz-Urbańska, Kraków – Warszawa 2000
 państw. — państwowy
 PAT — Papieska Akademia Teologiczna
 PAU — Polska Akademia Umiejętności
 PCK — Polski Czerwony Krzyż
 pedagog. — pedagogiczny
 pers. — personalny
 phm. — podharcemistrz, podharcemistrzyni
 pierw. — pierwotnie

- PKP — Polskie Koleje Państwowe
 PKWN — Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
 PLAN — Polska Ludowa Akcja Niepodległościowa
 PŁ — Politechnika Łódzka
 płk — pułkownik
 p.o. — pełniący obowiązki
 pocz. — początek, początki
 podst. — podstawowy
 polit. — politechnika
 Polit. Krak. — Politechnika Krakowska
 Polit. Lwow. — Politechnika Lwowska
 Polit. Pozn. — Politechnika Poznańska
 Polit. Warsz. — Politechnika Warszawska
 Polit. Wroc. — Politechnika Wrocławska
 PL — Polska Ludowa
 poł. — połowa
 POP — Podstawowa Organizacja Partyjna
 por. — porucznik
 Porębski *Krakowskie* — Porębski S. *Krakowskie Szare Szeregi*, Kraków 1985
 POS — Polska Organizacja Skautowa
 pow. — powiat
 POW — Polska Organizacja Wojskowa
 powiat. — powiatowy
 powsz. — powszechny
 poz. — pozycja
 pp — pułk piechoty
 ppłk. — podpułkownik
 ppor. — podporucznik
 PPR — Polska Partia Robotnicza
 PPS — Polska Partia Socjalistyczna
 PRL — Polska Rzeczpospolita Ludowa
 PRN — Powiatowa Rada Narodowa
 pryw. — prywatny
 przysp. wojsk. — przysposobienie wojskowe
 PSB — „Polski Słownik Biograficzny”
 pseud. — pseudonim
 PSZ — Polskie Siły Zbrojne
 pt. — pod tytułem
 PTTK — Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
 Puchała *Poczet* — Puchała S. *Poczet harcmistrzów i harcmistrzów*, t. 1, A–L, t. 2, M–Ż, Warszawa 2014
 pw. — pod wezwaniem
 PWN — Państwowe Wydawnictwo Naukowe
 PZPR — Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
 r. — rok
 RAF — Royal Air Force
 r. akad. — rok akademicki
 rec. — recenzja
 red. — redakcja
 red. nauk. — redakcja naukowa
 ref. — referat
 Rembalski *Kalendarium* — Rembalski A. *Kalendarium harcerstwa na Kielecczyźnie w latach 1911–1981*, Kielce 1982
 RGO — Rada Główna Opiekuńcza
 rks — rękopis
 ROPWiM — Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa
 Rossman, Zawadzka *Tadeusz Zawadzki* — Rossman J., Zawadzka A. *Tadeusz Zawadzki „Zośka”*, Warszawa 1991
 RP — Rzeczpospolita Polska
 r. szk. — rok szkolny
 rtm. — rotmistrz
 RWPG — Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej
 Rz. — Rzeszów
 SARP — Stowarzyszenie Architektów Polskich SARP (przed 1952 r. Stowarzyszenie Architektów Rzeczypospolitej Polskiej)
 SB — Służba Bezpieczeństwa
 Seweryn-Spławska *Harcerki w ZHP* — Seweryn-Spławska W. *Harcerki w Związku Harcerstwa Polskiego. Początki i osiągnięcia w Kraju oraz lata 1939–1949 poza Krajem*, Londyn 1993
 SGGW — Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
 SGPiS — Szkoła Główna Planowania i Statystyki
 Sikorski *Harcerskie odznaki* — Sikorski T. *Harcerskie odznaki honorowe 1916–1988*, Kraków 1991
 SPATiF — Stowarzyszenie Polskich Artystów Teatru i Filmu
 spraw. — sprawozdanie

- sp. z o.o. — spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
- ss. — siostry
- st. — stopień
- stow. — stowarzyszenie
- sygn. — sygnatura
- Sz. — Szczecin
- Szare Szeregi* — *Szare Szeregi. Harcerze 1939–1945*, red. J. Jabrzemski, 3 t., Warszawa 1988
- Szare Szeregi. Ocalałe dokumenty* — *Szare Szeregi. Związek Harcerstwa Polskiego w czasie II wojny światowej. Ocalałe dokumenty*, oprac. J. Rossman, Londyn 1982
- SZP — Służba Zwycięstwu Polski
- św. — święty
- t. — tom
- T. — Toruń
- TG „Sokół” — Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”
- tow. — towarzystwo
- TPD — Towarzystwo Przyjaciół Dzieci
- TPPR — Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
- t.r. — tego roku
- TSL — Towarzystwo Szkoły Ludowej
- TVP — Telewizja Polska
- TWP — Towarzystwo Wiedzy Powszechnej
- TWWP — Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej
- tyg. — tygodnik
- „Tyg. Powsz.” — „Tygodnik Powszechny”
- tys. — tysiąc
- UAM — Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (od 1955)
- UB — Urząd Bezpieczeństwa
- UdsKiOR — Urząd do spraw Kombatan-tów i Osób Represjonowanych
- UG — Uniwersytet Gdański
- UJ — Uniwersytet Jagielloński
- UJK — Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie (1919–1939)
- ul. — ulica
- UŁ — Uniwersytet Łódzki
- UMCS — Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
- UMK — Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
- UNESCO — United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation
- uniw. — uniwersytet
- Uniw. Lwow. — Uniwersytet Lwowski (do 1919 i w l. 1939–1941)
- Uniw. Pozn. — Uniwersytet Poznański (w l. 1920–1939 i 1945–1955)
- UNRRA — United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Administracja Narodów Zjednoczonych do Spraw Pomocy i Odbudowy)
- Uniw. Wrocław. — Uniwersytet Wrocławski
- UPA — Ukraińska Powstańcza Armia
- ur. — urodzony
- USB — Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie (od 1919)
- USC — Urząd Stanu Cywilnego
- UW — Uniwersytet Warszawski
- w. — wiek
- W. — Warszawa
- WAGGGS — World Association of Girl Guides and Girl Scouts
- w dn. — w dniu, w dniach
- WDH — Warszawska Drużyna Harcerzy
- wg — według
- włkp. — wielkopolski
- właśc. — właściwie
- woj. — województwo
- wojew. — wojewódzki
- WOSM — World Organization of Scout Movement
- WP — Wojsko Polskie
- „WPH” — „Wojskowy Przegląd Historyczny”
- w pos. — w posiadaniu
- Wr. — Wrocław
- WRN — Wojewódzka Rada Narodowa
- WSK — Wojskowa Służba Kobiet
- WSP — Wyższa Szkoła Pedagogiczna
- WSS — Wojskowa Służba Społeczna
- „WTK” — „Wrocławski Tygodnik Katolików”
- „WU” — „Wiadomości Urzędowe” [ZHP]
- WUBP — Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
- WWP — Wolna Wszechnica Polska

- wych. fiz. — wychowanie fizyczne
wydz. — wydział
WZDH — Warszawska Żeńska Drużyna
Harcerska
z. — zeszyt
ZAIKS — Stowarzyszenie Autorów
ZAIKS, dawniej Związek Artystów
i Kompozytorów Scenicznych
zam. — zamieszkały
Zawadzka *Dzieje harcerstwa* — Zawadzka
A. *Dzieje harcerstwa żeńskiego
w Polsce 1911–1948/1949*, Warszawa
2004
Zawadzka *Gawędy* — Zawadzka A. *Ga-
wędy o tych, które przewodziły*, cz. 1,
Warszawa 1994, cz. 2, Warszawa 1998,
cz. 3, Warszawa 2000
Zawadzka *Harcerstwo żeńskie* — Zawadzka
A. (przy współpracy zespołu) *Har-
cerstwo żeńskie w Warszawie w latach
1911–1949*, Warszawa 1995
ZBoWiD — Związek Bojowników o Wol-
ność i Demokrację
*Z dziejów harc. na Kielecczyźnie 1912–
–1982 — Z dziejów harcerstwa na Kie-
lecczyźnie 1912–1982. Materiały sesji
historycznej*, red. A. Rembalski, Kielce
– Sielpia 1982
zesp. — zespół
ZHP — Związek Harcerstwa Polskiego
ZHPnW — Związek Harcerstwa Polskiego
na Wschodzie
ZHPpgK — Związek Harcerstwa Polskie-
go poza granicami Kraju
ZHR — Związek Harcerstwa Rzeczypo-
spolitej
zm. — zmarły
ZMP — Związek Młodzieży Polskiej
ZMW — Związek Młodzieży Wiejskiej
ZNiO — Zakład Narodowy im. Ossoliń-
skich
ZNP — Związek Nauczycielstwa Polskiego
ZSRS — Związek Socjalistycznych Repu-
blik Sowieckich
ZUS — Zakład Ubezpieczeń Społecznych
ZWZ — Związek Walki Zbrojnej

B

BASTER z Naporów Zofia, pseud. Ewa, Dada, Dorota (1920–1982), harcmistrzyni, zastępczyni hufcowego Hufca Kraków Kleparz-Łobzów (1964–1967), podporucznik, żołnierz Armii Krajowej.

Urodziła się 1 I 1920 w Krakowie. Była córką Wojciecha (1882–1927, urzędnika bankowego) i Józefy z Fornalów (1882–1966). Miała siostrę Marię (1913–1996, nauczycielkę historii i matematyki, uczestniczkę tajnego nauczania, łączniczkę w Batalionie AK „Skała”) i brata Antoniego (1912 – 1971, filologa klasycznego, w okresie okupacji proboszcza w Olszaniczy).

W r. 1933 ukończyła Szkołę Cwiczeń przy Seminarium Sióstr Prezentelek i podjęła naukę w X Państw. Liceum i Gimnazjum im. kr. Wandy w Krakowie. W czasie nauki w gimnazjum wstąpiła do harcerstwa. W r. 1939 zdała maturę i złożyła dokumenty na filologię polską w UJ, ale wybuch wojny uniemożliwił jej rozpoczęcie studiów. Od maja 1940 pracowała w konspiracji w sekretariacie obszarowego (potem okręgowego) kierownictwa kontrwywiadu ZWZ-AK, a także jako łączniczka i kurierka. Przewoziła materiały konspiracyjne m.in. na trasach Kraków – Stalowa Wola, Kraków – Warszawa, Kraków – Krosno. Oficjalnie pracowała jako pielęgniarka, najpierw w PCK, a potem w Wydz. Zdrowia, co dawało tzw. mocne papiery. Prowadziła komplety tajnego nauczania. Przy ul. Starowiślniej 33, gdzie mieszkała po wyrzuceniu rodziny z poprzednich mieszkań, mieścił się od r. 1941 punkt kontaktowy i odbywały się spotkania konspiracyjne. W konspiracji działała do końca wojny, od r. 1943 również

w komórce łączności i wywiadu krakowskiego Kedywu AK, utrzymując łączność pomiędzy Kedywem a dowództwem Okręgu AK. Od r. 1944 była łączniczką Samodzielnego Batalionu Partyzanckiego „Skała”. W okresie akcji „Burza” organizowała likwidację głównego magazynu materiałów dywersyjnych Kedywu i przerzucanie broni do oddziału partyzanckiego „Skała”, walczącego w pow. miechowskim. Wkrótce potem z powodu przynależności do AK była przesłuchiwana przez władze polskie. Aby uniknąć dalszych przesłuchań i aresztowania, ukrywała się wraz z mężem Józefem Basterem (szefem łączności krakowskiego Kedywu AK) na Śląsku (używali fałszywego nazwiska Łopateccy).

Pod koniec r. 1945 wróciła do Krakowa. Po wojnie nie pracowała zawodowo, zajmując się wychowaniem dzieci i pracą społeczną związaną z wychowywaniem młodzieży. Działała najpierw w Arcybractwie Matek Chrześcijańskich, zlikwidowanym przez władze pod koniec l. 40. XX w. Od końca l. 50. była aktywna w Kole Prelegentów przy Kurii Metropolitalnej w Krakowie, rozbitym przez SB w r. 1960. Po reaktywowaniu ZHP w r. 1957 rozpoczęła działalność instruktorską w 33 Krakowskiej Drużynie Harcererek (KDH) przy Szkole Podst. nr 34. Na przełomie r. 1959 i 1960 została drużynową 1 KDH „Wagabundy” im. J. Falkowskiej przy X LO. Stopień podharcmistra otrzymała 22 VII 1960, a harcmistrza 1 I 1963. Kiedy drużyna rozrosła się w szczep, została jego komendantką (1963). Funkcję szczepowej pełniła do r. 1974, w tym czasie Szczep „Wagabundy” należał do przodujących środowisk starszoharcerskich Chorągwi Krakowskiej ZHP. Prowadziła 12 obozów letnich i 11 zimowych. Zajmowała się głównie młodzieżą starszą, pełniąc w Komendzie Hufca Kraków-Kleparz-Łobzów (od r. 1970 Kraków-Kleparz) funkcje kierownika Ref. Starszoharcerskiego (1963–1969) i Ref. Instruktorskiego (1971–1972), zastępcy hufcowego (1964–1967) oraz pra-

cując w Komisji Stopni Instruktorskich (1963–1972). Była również komendantką Ośrodka „Pędzichów” (1964–1965) i instruktorką Komendy Chorągwi Krakowskiej ZHP (1968–1969). Od r. 1965 przez wiele lat była wybierana w skład Rady Hufca Kraków-Kleparz-Łobzów (od r. 1970 Kraków-Kleparz), a po zmianach organizacyjnych w r. 1973 Hufca Kraków-Sródmieście. Dn. 22 VII 1973 otrzymała stopień harcmistrza PL.

Zmarła 10 VI 1982, została pochowana z honorami harcerskimi na cmentarzu Rakowickim. Była odznaczona Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi (1981), Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami (1944), Krzyżem Partyzanckim (1961), Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego, Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1982, pośmiertnie), Honorową Odznaką za Zasługi dla ZHP (1969), Srebrną Odznaką za Pracę Społeczną dla M. Krakowa (1969).

W r. 1945 zawarła związek małżeński z Józefem Basterem (pseud. Rak, 1910–1985, kapitanem, żołnierzem AK, kawalerem Orderu Virtuti Militari, po wojnie głównym księgowym). Miała pięcioro dzieci (wszystkie były instruktorami harcerskimi): Marię (zameżną Baster-Grzaślewicz, ur. 1945, doktora fizyki, nauczyciela akademickiego, harcmistrzynię, zajmującą się twórczością malarską i poetycką), Krzysztofa (1945–2012, socjologa, harcmistrza), Janusza (ur. 1950, matematyka), Iwonę (zameżną Goslar, ur. 1951, chemika, matematyka) i Martę (zameżną Baster-Górecką, ur. 1954, psycholog, podharcmistrzynię).

— Dziedzic K., Kowalski R. *Zarys działalności Hufca ZHP Kraków Kleparz-Łobzów w l. 1957–1972*, s. 29, 32–41, 43–44, 47–48, 50–52, 54, 56, 58–59, 61; Gawęł *Harcerska sztafeta*, s. 4; także *Pokłon tym, którzy tworzyli*, s. 29; Wojtycza K. *Hufiec Kraków Kleparz-Łobzów w l. 1957–1972*, Kr. 2007; — Baster-Grzaślewicz M. *Chciałabym dzisiaj wierzyć w to samo*, Kr. 1992, mps; *Nasz ogromny wagabundziany świat*, red. M. Baster i in., Kr. 1977; — „Dziennik Polski”

1982, nr 91 z 15 VI, s. 4 [nekrolog]; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: rozkazy Komendy Krak. Chorągwi Harcerstwa (ZHP) z l. 1959–1975; — dok. w pos. rodziny.

Maria Baster-Grzaślewicz Jadwiga Skiba

BEŁCH Józef, pseud. Róża, Szczerbic, Lipiński, Józef Wieśniak, Józef Borowicz, Józef Młodowiejski, Albin Barnaś, Jan Zima (1909–1993), ksiądz katolicki, założyciel harcerstwa w Sobniowie, kapelan Armii Krajowej.

Urodził się 4 VII 1909 we wsi Różanka k. Strzyżowa w pow. krośnieńskim w rodzinie chłopskiej. Był czwartym z dziewięciorga dzieci Izydora i Teresy ze Strzępków. Z pięciu synów aż czterech: Andrzej (michalita), Franciszek (dominikanin o. Pius M. Bełch), Józef i Stanisław Franciszek (1904–1989, kapelan, teolog, pisarz, ochotnik w wojnie polsko-bolszewickiej, kapelan PSZ we Francji i Anglii, podharcmistrz) wybrało stan kapłański, a spośród córek Zofia wstąpiła do klasztoru Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Starowiejskich, przez wiele lat przebywała na misjach w Afryce, a później pełniła służbę zakonną w Starej Wsi. Bracia Jan i Stanisław brali udział w wojnie w l. 1918 i 1920. W maju 1910 rodzina Bełchów przeniosła się do Sobniowa k. Jasła.

W dzieciństwie Bełch bardzo ciężko chorował na czarną ospę. W r. 1916 zaczął uczęszczać do szkoły w Sobniowie, a od r. 1918 kontynuował naukę w szkole powsz. w Jasle. We wrześniu 1920 rozpoczął naukę w jasielskim Gimnazjum Państw. im. kr. Stanisława Leszczyńskiego. Pomimo bardzo ciężkich warunków materialnych i lokalowych (liczna rodzina) był dobrym uczniem, pogodnym, życzliwym i uczynnym chłopcem, chętnie pomagał w nauce innym. Ponadto prowadził szeroką działalność społeczno-kulturalną w jasielskim gimnazjum i w Sobniowie, gdzie mieszkał:

BELCH JÓZEF

prowadził wypożyczalnię książek, urządził i reżyserował przedstawienia i akademie. Przez kilka lat był jednym z najaktywniejszych harcerzy Drużyny im. gen. J. Bema, działającej przy jasielskim gimnazjum od r. 1912. W r. szk. 1926/27 jako uczeń VII kl. pełnił w niej funkcję zastępowego. W r. 1927 za zgodą drużynowego Wiktora Martiniego założył w Sobniowie filię, tzw. związek drużyny, początkowo w formie zastępu „Szarych Wilków”. Dał się przy tym poznać jako świetny organizator; wkrótce niemal wszyscy chłopcy z Sobniowa należeli do harcerstwa, a kierownik szkoły Józef Młodecki udostępnił budynek szkolny na zbiórki harcerskie, zezwolił też na zorganizowanie biblioteki oraz wypożyczalni. W r. 1928 zastęp przekształcił się w samodzielną 6 Drużynę Harcerską im. T. Kościuszki z drużynowym Tadeuszem Młodeckim.

W r. 1928 po zdaniu matury Belch odbył dwuletnią służbę wojskową w szkole podchorążych rezerwy piechoty. Mimo propozycji pozostania w wojsku zdecydował się wstąpić do Wyższego Seminarium Duchownego w Przemyślu, gdzie studiował od września 1928 do czerwca 1934. Święcenia kapłańskie otrzymał 24 VI 1934. W sierpniu t.r. podjął obowiązki wikarego w parafii Przybyszówka k. Rzeszowa, gdzie w ramach Akcji Katolickiej zajmował się tamtejszą młodzieżą. W „Biuletynie Działu Duszpasterskiego Naczelnictwa ZHP” w r. 1935 opublikował artykuł pt. *Praktyki religijne katolickich skautów francuskich*. W lutym 1936 został przeniesiony do parafii w Łańcucie, gdzie założył Chrześcijański Związek Robotników Rolnych i Przemysłowych oraz prowadził szkolenia na temat zagrożeń niesionych przez komunizm. Pod pseud. Józef Wieśniak opublikował pracę pt. *Wici, agraryzm, siew. (Ruch młodo-wiejski) w świetle zasad katolickich* (Kr. 1937) zawierającą krytykę ruchu młodo-wiejskiego. Za publikację tę otrzymał serdeczne podziękowanie i wyrażenie uznania od prymasa ks. kard. Augusta

Hlonda. W r. 1946 na jej podstawie uzyskał tytuł magistra teologii na Wydz. Teologicznym UJ. W kolejnych latach pracował jako wikariusz w Leżajsku, administrator parafii w Pikulicach k. Przemysła i wikariusz w Rozwadowie (od lipca 1938), gdzie angażował się w działalność na rzecz rozbudowującej się Stalowej Woli, miał swój udział w powstaniu szkół i zabiegał o poprawę warunków bytowych robotników rozwijających się Zakładów Południowych. W styczniu 1939 został sekretarzem generalnym Katolickiego Stow. Młodzieży Męskiej (KSMM) diecezji przemyskiej. Założył szereg kół KSMM, prowadził zebrania i szkolenia, sporo pisał, wydawał czasopismo „Doniesienia” i opublikował obszerne dzieło *Katolickie odrodzenie wsi* (P. 1939).

Na początku wojny, 11 IX 1939, został skierowany do pomocy duszpasterskiej w Okręgowym Szpitalu Wojsk. w Przemyślu, a 21 września – mianowany tymczasowym zarządcą parafii w Niżankowicach. Kiedy do miejscowej kurii wpłynęło ostrzeżenie, że księża Józef Belch i Stanisław Belch znajdują się na liście wrogów Rzeszy i grozi im rozstrzelanie, ks. Stanisław wyjechał za granicę, a ks. Józef pomimo zagrożenia pozostał w kraju, mianowany administratorem parafii w Stojanćach k. Mościsk. Dzięki współpracy z proboszczem parafii obrządku grekokatolickiego w pobliskim Wołostkowie, ks. Mikołajem Maciukiem przetrwał z parafianami czas represji sowieckich i uniknął wywózki.

Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej dzięki znajomości języka wyjednał zezwolenie na otwarcie polskich szkół i kościołów, które zostały zamknięte pod pretekstem epidemii tyfusu. Przekazał przełożonemu gminy żydowskiej otrzymane od ks. M. Maciuka informacje, co pozwoliło ocalić miejscowych Żydów. Wystawił też dwóm rodzinom żydowskim metryki chrztu. Na przełomie l. 1942 i 1943 wstąpił do AK, przyjmując pseud. Róża. Był w stopniu kapitana kapela-

nem Obwodu AK Mościska. Dbał o morale żołnierzy i starał się bronić ludność przed planowanymi napadami ukraińskimi. Prowadził nasłuch radiowy i na jego podstawie wydawał „Biuletyn Informacyjny”. Uczestniczył w akcjach przyjmowania zrzutów broni i amunicji oraz organizował kryjówek-magazyny. W czerwcu 1944 otrzymał urlop zdrowotny i przeniósł się do Grodziska k. Strzyżowa, gdzie mieszkając u ks. Józefa Stebela, kontynuował wydawanie „Biuletynu”.

Na przełomie stycznia i lutego 1945 wstąpił do Stronnictwa Narodowego (SN). Został zaprzysiężony przez prezesa Zarządu Powiat. SN w Rzeszowie o. Gracjana (Jana Ożoga, pseud. Strumień). Nosił kolejno pseud. Szczerbiec i Lipiński. Od marca t.r. był kierownikiem ref. propagandy Zarządu Powiat. SN w Rzeszowie. Wydawał podziemne pisma „Jestem Polakiem”, „Nasza Sprawa” i „Z Nami Wszyscy”. Napisał broszury *Kwestia ludowa w Polsce* i *Wiejskie kierunki*, zawierające program organizacji o charakterze ludowo-narodowym, którą zamierzał utworzyć. Od sierpnia 1945 do maja 1946 prowadził w klasztorze oo. Bernardynów w Rzeszowie comiesięczne szkolenia dla działaczy nurtu narodowego. Uczestniczył w konferencjach SN w Krakowie i Rzeszowie, gdzie wygłaszał referaty poświęcone problematyce wiejskiej, stosunkom między-narodowym i aktualnej sytuacji w Polsce.

W październiku 1945 w obawie przed dekonspiracją pod nazwiskiem ks. Józefa Borowicza przeniesiony został do Tywoni k. Jarosławia jako ekspozyt kaplicy należącej do parafii Jarosław. Na pocz. listopada t.r., po konferencji regionalnej, na której poinformowano o staraniach dotyczących legalizacji SN, pod pseud. Lipiński został mianowany kierownikiem Wydż. Propagandy Rzeszowskiego Okręgu SN. Dzięki niemu powstały nowe tytuły prasy narodowej: „Naród w Walce”, „Głos Narodu”, „Narodowiec”, „Orzeł”, „ABC Młodych”, „Młoda Polska”, „Biuletyn Wewnętrzny”,

„Sprawy Polskie” i „Wielka Polska”. Na ich łamach zamieszczał artykuły o tematyce politycznej, społecznej i religijnej. Napisał wówczas m.in. rozprawy *Duszpasterstwo młodzieży pozaszkolnej* i *Duszpasterstwo wiejskie* oraz broszury *Bóg i Ojczyzna, Nacjonalizm a katolicyzm* i *Katolicyzm spod szubienicy*.

Gdy 15 V 1946 na plebanię w Tywoni wkroczyli funkcjonariusze UB, w ubraniu roboczym rąbał drewno. Zapytany o ks. Józefa Bełcha, odpowiedział, że jest na plebanii, a gdy weszli do środka, uciekł. Kilka dni później nastąpiły liczne zatrzymania działaczy SN, co położyło kres działalności tej organizacji na Rzeszowszczyźnie.

Jako ks. Albin Barnaś ukrywał się w parafii ks. Stanisława Bąka na Mazurach, pełniąc tam posługę duszpasterską. Następnie od sierpnia do listopada 1946 pracował w parafii NMP w Słupsku. Wyjechał na Dolny Śląsk i jako ks. Jan Zima przebywał w parafii w Czarnym Borze. Zamierzał wyjechać za granicę, ale zrezygnował wobec trudności w organizacji ucieczki i w grudniu t.r. został mianowany administratorem parafii Goraj. Po ogłoszeniu amnestii (25 II 1947) ujawnił się 14 kwietnia w Powiat. Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Skwierzynie. Zarzucając mu, że ujawnił się tylko częściowo, funkcjonariusze UB systematycznie go przesłuchiwali. Obawiając się aresztowania, opuścił Goraj. Ukrywał się na plebanii w Szczecinie. Sytuacja stałego zagrożenia wywołała u niego depresję, którą leczył w krakowskiej Klinice Neuropsychiatrycznej (8–28 X 1947). Po opuszczeniu szpitala wrócił w rodzinne strony i podjął obowiązki w kaplicy w Niegłowicach, należącej do parafii w Jaśle, a potem na Mazurach. Następnie był katechetą w szkole powsz. i w gimnazjum w Sokolowie Małopolskim, gdzie 24 VI 1949 przejął obowiązki administratora parafii. Kolejny raz uniknął aresztowania i zbiegł 6 XII t.r. Ukrywał się w Górnicy i Domostawie. W poł. r. 1950

udał się do Wrocławia, gdzie zamieszkał w parafii św. Jakuba i św. Krzysztofa na Psim Polu, wspierając w posłudze duszpasterskiej miejscowych kapłanów.

W nocy z 22 na 23 X t.r. został aresztowany razem z innymi księżmi w budynku plebani. Wieziony do siedziby WUBP, próbował zbiec. W czasie śledztwa przebywał w areszcie we Wrocławiu. Był upokarzany, pozbawiany snu, głodzony i zmuszany do wielogodzinnych „stójek”. Został oskarżony o przynależność w okresie od 1945 do listopada 1949 na terenie woj. rzeszowskiego do nielegalnej organizacji SN, prowadzenie w jej ramach działalności publicystycznej, wydawanie nielegalnej prasy i przechowywanie archiwum organizacyjnego, podżeganie do napadu rabunkowego i wymierzenia chłosty dwóm członkom PPR oraz działanie na szkodę Narodu Polskiego przez napisanie w r. 1937 książki *Wici, agraryzm, siew*. Po zakończeniu śledztwa został przewieziony do wrocławskiego więzienia nr 1 przy ul. Kleczkowskiej, a następnie (25 III 1952) – do więzienia na zamku Lubomirskich w Rzeszowie. Po rozpoczęciu procesu ze względu na zły stan zdrowia oskarżonego sąd wyłączył jego sprawę do odrębnego postępowania. Od listopada 1952 do kwietnia 1954 przebywał w Szpitalu dla Psychicznicy i Nerwicy Chorych w Kobierzynie k. Krakowa.

W wyniku rozprawy przed Wojsk. Sądem Rejonowym (WSR) w Rzeszowie został 31 VII 1954 uznany winnym przechowywania i rozpowszechniania pism oraz książek zawierających *falszywe wiadomości mające wyrządzić istotną szkodę interesom Państwa Polskiego*. Za czyny te skazano go na siedem lat więzienia oraz utratę praw publicznych i obywatelskich na okres dwóch lat. Na mocy amnestii z r. 1952 złagodzone karę do czterech lat i ośmiu miesięcy więzienia, umorzono wobec niego postępowanie w związku z pozostałymi zarzutami i uniewinniono od zarzutu związanego z napisaniem książki *Wici, agraryzm, siew*. Na poczet kary zaliczono okres tymczasowego

aresztowania. Karę odbywał w więzieniu na zamku w Rzeszowie, a od października 1954 w Rawiczu. Z uwagi na stan zdrowia w listopadzie t.r. został warunkowo zwolniony. Na mocy amnestii z r. 1956 darowano mu karę dodatkową pozbawienia praw publicznych i obywatelskich.

Po wyjściu z więzienia przebywał do marca 1955 u siostry Jadwigi Palacz w Sobniowie, a następnie u ks. Władysława Orzechowskiego w Niebieszczykach k. Sanoka. Z dniem 27 IV 1956 został ekskardynowany do diecezji wrocławskiej, gdzie we wrześniu t.r. został administratorem parafii w Smogorzowie Wielkim. Odbudował tam kościół i plebanię. Przy finansowym wsparciu brata Stanisława, przebywającego w Anglii, prowadził prace remontowe obiektów sakralnych w Baszynie i Połczynie. W sierpniu 1965 został mianowany proboszczem parafii Sobótka, a w kwietniu 1966 powierzono mu zarząd parafii Rogów Sobóckiej. W lutym 1967 mianowano go dziekanem nowo utworzonego dekanatu Sobótka.

Prowadził pracę naukową, m.in. brał udział w przekładzie Sumy św. Tomasza oraz pracował nad żywotem św. Stanisława biskupa. Funkcje kościelne pełnił do przejścia na emeryturę w lipcu 1987, kiedy zamieszkał w Diecezjalnym Domu Księżych Emerytów „Emaus” w Korczynie k. Krośna, w którym przebywał już jego brat ks. prof. S. Bełch. Pomagał mu w odprawianiu mszy św. w Korczynie i w Krośnie. Opublikował kilka artykułów i przełożył dramat o Bolesławie Śmiałym.

Zmarł w Korczynie 10 IX 1993 i został pochowany na cmentarzu w Jaśle-Sobniowie. Był uhonorowany godnością kanonika EC (*expositorio canonicali*). Papież Jan XXIII (1962) i Paweł VI (1964) zaliczyli go do grona swych tajnych szambelanów. W 25-lecie kapłaństwa otrzymał przywilej używania rakiety i mantoletu. W r. 1994 Sąd Wojew. w Rzeszowie unieważnił wyrok WSR w Rzeszowie wydany w r. 1954, uznając, że działalność ks. Bełcha w strukturach SN i Narodowej Orga-

nizacji Wojskowej miała na celu zapewnienie Państwu Polskiemu niepodległości i suwerennego bytu. W r. 2011 Rada Miejska w Sobótce nadała mu tytuł Honorowego Obywatela Sobótki.

— Danel J. K. *Belch Stanisław Franciszek*, w: *Małopolski słownik*, t. 15, Kr. 2011, s. 10–13 [dot. brata]; Pec S. *Belch Józef*, w: *Małopolski słownik*, t. 13, Kr. 2008, s. 15–17; — /<http://bip.sobotka.pl/strony/1681.dhtml> [dostęp 2 VIII 2015] (Uchwała nr XV/143/11 Rady Miejskiej w Sobótce z 28 XII 2011) — Bogaczewicz S. A. *Musimy wystąpić w obronie praw narodu* [online] <http://www.radiomaryja.pl/bez-kategorii/musimy-wystapic-w-obronie-praw-narodu/> [dostęp 2 VIII 2015]; Wiśniowicz E., Kras K., Sury M. *Losy bohaterów pewnej wojennej fotografii... Praca pisemna na temat „Szkolna fotografia – wojenne losy kolegów, przyjaciół, nauczycieli” w Ogólnopolskim Konkursie „Historia Bliska”*, edycja 2010/2011 [online] <http://uczyc-sie-z-historii.pl/pl/pobierz/462> [dostęp 2 VIII 2015]; — dok. z arch. kurii; — inf. rodziny.

Stanisław Pec Janusz Wojtycza

BEM zamężna Otto Janina (1901–1950), nauczycielka, harcmistrzyni, hufcowa Hufca Żeńskiego w Dąbrowie Górniczej (1923–1924), zastępczyni komendantki (1924–1927) i komendantka Chorągwi Zagłębiowskiej Żeńskiej (Harcerek) (1927–1935), zastępczyni komendantki Śląskiej Chorągwi Harcerek (1945–1949).

Urodziła się 19 X 1901 w Dąbrowie Górniczej. Była córką Pawła i Franciszki z Cieślików. Miała trzech braci: Józefa (1898 – 1940, urzędnika magistratu w Dąbrowie Górniczej, komendanta miejscowej Straży Obywatelskiej we wrześniu 1939, więzionego w Dachau i Mauthausen-Gusen, gdzie zginął), Stanisława (1900–1945, technika, więzionego w obozach koncentracyjnych Auschwitz-Birkenau, Gross-Rosen i Buchenwald, gdzie zmarł) i Alek-

sandra (oficera WP, więźnia oflagu) oraz siostrę Marię (zamężną Ciołek). Ukończyła Gimnazjum im. E. Plater w Sosnowcu oraz kursy pedagog. W r. 1915 wstąpiła do 3 Drużyny Żeńskiej w Dąbrowie Górniczej. W l. 1921–1924 pracowała w Radzie Zjazdu Przemysłowców Górniczych w Dąbrowie Górniczej, następnie w Gimnazjum Żeńskim im. E. Plater (później im. E. Zawadzkiej), a w l. 1926–1934 w Żeńskiej Szkole Handlowej przy Stow. Kupców jako nauczycielka wych. fiz. i jęz. francuskiego. Przy Szkole Handlowej założyła drużynę harcerską. Przez wiele lat prowadziła Bibliotekę Polskiej Macierzy Szkolnej w Dąbrowie Górniczej.

W l. 1923–1924 była organizatorką oraz pierwszą hufcową Hufca Żeńskiego w Dąbrowie Górniczej. Prowadziła kurs zastępowych w Nidzicy i organizowane z inicjatywy komendy chorągwi kursy dokształcające z zakresu nauki o Polsce, literatury i pedagogiki. Prowadzony przez nią hufiec wyróżniał się aktywnością. W l. 1924–1927 była zastępczynią komendantki Żeńskiej Chorągwi Zagłębiowskiej. Uczestniczyła w okręgowych konferencjach w Częstochowie, Zawierciu i Sosnowcu oraz w zjeździe hufcowych i drużynowych w Strzemieszycach. W r. szk. 1926/27 była w kadrze kursu instruktorskiego w Sromowcach Wyżnych, a w r. 1927 zastępczynią komendantki obozu w Czarnym Lesie k. Pilicy. W l. 1927–1935 była komendantką Zagłębiowskiej Chorągwi Żeńskiej (Harcerek). Dn. 16 III 1928 została mianowana podharcemistrzynią (po zmianie systemu stopni instruktorskich w r. 1927 stopień równoznaczny ze stopniem harcmistrzyni). Przygotowała delegację harcerek uczestniczących w III Jamboree w Arrove Park (Anglia) w sierpniu 1929 i uczestniczyła na czele grupy harcerek w Zlocie Starszyzny Harcerek w Kiełpinach w lipcu 1930. W t.r. weszła w skład śląsko-dąbrowskiego KPH, którego działalność była szczególnie cenna na terenie ubogiego Zagłębia. W r. 1931 zorganizowała zlot chorągwi oraz

trzy zjazdy drużynowych i instruktorek, w następnym roku zlot w Bukowinie oraz obóz instruktorski. W sierpniu 1932 grupa instruktorek z kierowanej przez nią chorągwi wzięła udział w VII Światowej Konferencji Instruktorek w nowo otwartej Szkole Instruktorskiej Harcerstwa Żeńskiego na Buczu. Latem 1934 zorganizowała kolonię dla harcerek w Łękawie. Pozostawała komendantką Zagłębiowskiej Chorgwi Harcerek do czasu jej przyłączenia do Kielecko-Radomskiej Chorągwi Harcerek i utworzenia w ten sposób Kieleckiej Chorągwi Harcerek.

W czasie okupacji niemieckiej Otto prowadziła w swoim domu tajne nauczanie młodzieży gimnazjalnej. Po zakończeniu wojny wróciła do pracy harcerskiej, pełniąc w l. 1945–1949 funkcję zastępczyni komendantki Śląskiej Chorągwi Harcerek. W r. 1947 prowadziła obóz drużynowych chorągwi. W r. 1949 po aresztowaniu męża Stefana, któremu zarzucono sabotaż (co nie znalazło potwierdzenia), zachorowała na białaczkę i zmarła 29 VI 1950. Została pochowana w Katowicach na cmentarzu przy ul. Francuskiej, z krzyżem harcerskim i sztandarem swojej drużyny. W pogrzebie nie uczestniczyły dawne harcerki, zastraszone przez ówczesne władze.

Była odznaczona Złotym Krzyżem Harcerskiego Odznaczenia Honorowego za Zasługę (1948).

W r. 1934 zawarła związek małżeński ze Stefanem Otto (1893–1973, w młodości działaczem TG „Sokół”, urzędnikiem, działaczem samorządowym, właścicielem cegielni, organizatorem obrony cywilnej w r. 1939, wobec odmowy podpisania volkslisty represjonowanym przez Niemców). Miała dwie córki, Ewę Reginę (zameżną Otto-Buczowską, ur. 1935, profesora doktora habilitowanego medycyny) i Marię Renatę (zameżną Otto-Márkus, ur. 1936, profesora socjologii, zam. w Australii).

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcmistrzyni i harcmistrze*, s. 17; — Czaplą H. *Zyciorys*

hm. Janiny Bem-Otto, z-cy, a następnie komendantki Żeńskiej Zagłębiowskiej Chorągwi ZHP w Sosnowcu w l. 1926–1934, mps; Zawadzka *Dzieje harcerstwa*; — Rozkaz Naczelniczki Harcerek L. 3 z 2 X 1945, „WU” 1945, nr 3, s. 7; tenże L. 4 z 21 XI 1946, „WU” 1946, nr 9–12, s. 5; tenże L. 7 z 10 VI 1947, „WU” 1947 nr 1–12, s. 17; Załącznik do Rozkazu Naczelniczki Harcerek L. 6 z 10 III 1947, „WU” 1947 nr 1–12, s. 17; tenże L. 1 z 15 X 1947, „WU” 1947, nr 1–12, s. 21; — Komenda Hufca ZHP w Dąbrowie Górniczej: mat. biogr. dot. J. Otto.

Ewa Otto-Buczowska

BERNASIK Wincenty, pseud. i krypt. Witeź, Wierszuł, W.B., b (1905–1941), podharcistrz, poeta, redaktor harcerskiej prasy w Zagłębiu Dąbrowskim, drużynowy 39 Zagłębiowskiej Drużyny Harcerzy im. ks. Józefa Poniatowskiego, członek Szarych Szeregów.

Urodził się 6 X 1905 w Dąbrowie Górniczej. Był synem Stanisława (1864–1944, bezrobotnego, potem robotnika kopalniarnego) i Łucji z Głabów (1870–1941). Miał brata Walentego (1897–1961) oraz siostry Mariannę (zameżną Górecką, 1898–1940) i Helenę (1900–1967, siostrę miłosierdzia – szarytkę, instrumentariuszkę szpitalną).

Od czternastego roku życia pracował zarobkowo, pomagając matce utrzymać rodzinę (bezrobotny ojciec wyemigrował na kilka lat). Początkowo pracował w sklepie kolonialnym, następnie w l. 1922–1925 był praktykantem w lasach chrząstowsko-konieczpolskich. Pozbawiony innych możliwości z powodów finansowych, uczył się samodzielnie i zdawał egzaminy; ukończył tak szkołę podst. i zaczął program gimnazjalny pod opieką hufcowego Hufca Męskiego w Dąbrowie Górniczej Stefana Piotrowskiego. W r. 1926 podjął pracę w kopalni „Flora” w Gołonogu i pracował tam do aresztowania w r. 1941, najpierw w centrali telefonicznej, a po kilku latach jako wagowy w ekspedycji kopalniarnej.

Od wczesnych lat należał do harcerstwa. Był ulubionym wychowankiem oraz podkomendnym hm. S. Piotrowskiego, nazywanego przez harcerzy „Mrówkojadem”, twórcy Dąbrowskiego Koła Wycieczkowego (DKW), z którego powstał skauting zagłębiowski, rozwijający na terenie ubożego Czerwonego Zagłębia ważną misję społeczną. W r. 1926 założył przy 1 Zagłębiowskiej Drużynie Harcerzy (ZDH) pierwszą w Zagłębiu gromadę wilcząt (działającą w Gołonogu, dzielnicy Dąbrowy Górniczej), ponadto w kwietniu t.r. objął i reaktywował 39 ZDH im. ks. J. Poniatowskiego (odróżniona drużyna już dwa miesiące później liczyła 46 członków). Wszedł w skład Komendy Hufca Męskiego w Dąbrowie Górniczej, a okresowo był również drużynowym 1 ZDH. Zorganizował w Gołonogu przy ul. Florowskiej 33 tzw. „Harcernię”.

W r. 1926 jego drużyna wzięła udział w zlotach hufca w Zagórzcu i Maczkach, a w następnym roku zorganizowała uroczyste obchody czwartej rocznicy swojego istnienia. W r. 1928 uczestniczyła w gaszeniu pożaru dwóch domów (harcerze z drużyny przeszli kurs pożarniczy w kopalni „Flora”). W r. 1934 miało miejsce uroczyste 10-lecie drużyny i poświęcenie dwóch zbudowanych przez harcerzy kajaków. odbyła się też wycieczka rowerowa grupy harcerzy w Tatry; w tym czasie drużyna składała się z dwóch plutonów i istniały przy niej dwie gromady zuchowe.

W okresie przedświątecznym harcerze zbierali drobne datki (również w naturze) na świąteczne dary dla najuboższych rodzin, z których wiele było dotkniętych bezrobociem. Organizowali również imprezy dochodowe; z uzyskanych podczas nich środków dofinansowywano letnie obozy dla niezamożnych członków drużyny. Udało się także – niedługo przed wojną – zakupić dla harcerzy (po obniżonej, hurtowej cenie) plecaki obozowe. Na obozie w Łopusznej w r. 1934 harcerzy zaskoczyła wielka powódź, podczas której współdziałając z saperami, uczestniczyli w budowie

tam i ratowaniu dobytku, dostarczali też pocztę oraz udzielali pierwszej pomocy poszkodowanym okolicznym mieszkańcom. Po powodzi odbudowali cmentarz, a także zbudowali most na dopływie Dunajca. W l. 1935–1938 obozy były zlokalizowane w Sopotni Wielkiej. W r. 1935 zastępy 39 KDH wyróżniły się w „Wyścigu Pracy” Głównej Kwatery Harcerzy.

W czasie Jubileuszowego Zlotu Harcerstwa Polskiego w Spale w lipcu t.r. Biernasik pełnił funkcję referenta prasy i propagandy Podobozu III Harcerzy Chorągwi Śląskiej i Zagłębiowskiej. Pierwsze wiersze i piosenki pisał już w l. 1924–1926 dla zuchów. Jego utwory były drukowane m.in. w lwowskim „Skaucie”, np. *Zaślubiny z morzem* (1930, nr 1–2, s. 11) i *Mohortów szlakiem* (1930, nr 8, s. 123). Znany był jego wiersz poświęcony „dekawudczykom” – pierwszym zagłębiowskim skautom. Tworzył teksty do popularnych wówczas piosenek harcerskich, w tym śpiewanych do dzisiaj hymnów 39 ZDH i Hufca Dąbrowskiego, a także, jak w przypadku hymnu hufca, był autorem melodii.

W l. 30. XX w. na polecenie hm. S. Piotrowskiego nawiązał kontakt z redakcją „Kurierza Zachodniego” w Sosnowcu, gdzie zaczął drukować artykuły, gawędy i wiersze o tematyce harcerskiej. W r. 1935 w tym periodyku uzyskano stałe cotygodniowe miejsce na „Stronę Harcerską”, a od kwietnia t.r. regularnie (przeważnie w czwartki) ukazywał się dod. harcerski „Czuwaj”, redagowany przez Bernasika, który podpisywał się „Witeź – harcerz Chorągwi Zagłębiowskiej”, „W.B.”, „b” lub „W. Bernasik”. Archiwalne egzemplarze „Czuwaj” (zachowało się 218 numerów – do sierpnia 1939) stanowią cenny materiał historyczny, dokumentujący działalność harcerską; szczególnie interesujące są teksty historyczne zamieszczone z okazji 25-lecia działalności harcerstwa w Zagłębiu i Jubileuszowego Zlotu w Spale. Autorami gawęd, artykułów, sprawozdań, wierszy i informacji zamieszczanych w redagowanym przez Ber-

nasika dodatku byli m.in. S. Piotrowski, S. Szlenk „Śledź”, hm. Aleksander Kamiński, hm. Józef Brzeziński, Leon Ziółek „Tarzan”, Jerzy Winkiel „Jur-Włóczykij”, T. Bartosz, Teresa Harsdorf-Bromowiczowa z Nowego Sącza i Monika Warnieńska z Sosnowca (pisząca pod pseud. Czupurny Wróbel).

W tym czasie Bernasik był również autorem corocznych „Harcerskich Szopek Zagłębiowskich”, których teksty przypominały postaci instruktorów z Zagłębia. Ponadto w l. 1938–1939 przygotował do druku wybór wierszy, który z powodu wybuchu wojny nie mógł się ukazać, później był przechowany w ukryciu, a w końcu zaginął. Niewielki zbiór jego wierszy pt. *Ojczyzna moją miłością. Wiersze harcerskie 1930–1939* ukazał się dopiero w r. 1987 nakładem Komendy Hufca Warszawa-Mokotów, a następny pt. *Dla Ciebie, Polsko... Wybór wierszy i artykułów w stulecie urodzin* w r. 2005 (Dąbrowa Górnicza). Trzy jego wiersze o tematyce górniczej zostały znacznie później przetłumaczone na jęz. chorwacki i zamieszczone w wydawnictwie *Rudarstwo, geologija i nafta na kraju XX stoljeca* (Zagrzeb 1998, przekład M. Matrić).

W sierpniu 1939 Bernasik zorganizował w ramach Pogotowia Harcerzy punkt obrony przeciwlotniczej na wieży kościoła w Gołonogu, z bazą i punktem opatrunkowym w „Harcerni”. Pod koniec sierpnia zgłosił się ochotniczo do wojska (nie podlegał mobilizacji ze względów zdrowotnych – z powodu niedowagi) na punkcie zbornym w Maczkach. Uczestniczył w kampanii wrześniowej na szlaku bojowym od Maczek po Sarny. Po powrocie z wojennej tułaczki (przekradał się nocami, od wschodniej granicy) do okupowanego Zagłębia w listopadzie przystąpił do działalności konspiracyjnej w ramach prac Komendy Zagłębiowskiej Chorągwi Szarych Szeregów („Ul Barbara”), zajmując się propagandą i kolportażem. Wg relacji hm. Edwarda Nowaka, pseud. Jodła uczestniczył w kon-

spiracyjnym zebraniu dziewięciu instruktorów harcerskich z Sosnowca, na którym podjęto istotne decyzje dotyczące podziemnej pracy harcerskiej „Ula Barbara” (10 XI 1939). Prowadził jedną z „piątek” tajnego nauczania. Na pocz. r. 1940 harcerze z Będzina uruchomili wydawanie opowiadań i wierszy; drukowano również zakonspirowaną gazetkę „Nasze Sprawy” – organizatorami działalności wydawniczej byli W. Bernasik i Piotr Reroń z Dąbrowy Górniczej.

Z chwilą powstania Organizacji Orła Białego (OOB) Bernasik pod pseud. Wierszuł wstąpił w jej szeregi. Zorganizował placówkę OOB w kopalni „Flora” w Gołonogu, zajmując się organizacją sabotażu i akcji strajkowej jako komendant działu propagandy i sabotażu 6 kompanii, działającej na terenie Dąbrowy Górniczej i Gołonoga. Przepisywał i kolportował komunikaty, współpracując przy redakcji gazetki „Odwet”. W dn. 1 V 1940 zorganizował strajk w kopalni „Flora”. Po aresztowaniu przyjaciela, phm. P. Reronia i innych członków OOB został ostrzeżony o grożącym mu niebezpieczeństwie. W lipcu t.r. zrezygnował z funkcji komendanta, którą objął Wiktor Bartosz. Odmówił przerwania na Węgry, likwidując dowody działalności konspiracyjnej i organizując pomoc dla rodzin aresztowanych (węgiel, ziemniaki, pieniądze ze zbiórki). W wyniku prowokacji placówka OOB została rozbita: 31 osób zamordowano w obozach koncentracyjnych, głównie we Flossenburgu (22 osoby) i w Auschwitz (5 osób).

Bernasik został aresztowany w nocy z 25 na 26 II 1941 w kopalni „Flora”. Po miesięcznym śledztwie w myślowickim obozie śledczym został wywieziony do obozu koncentracyjnego Auschwitz, gdzie zginął 26 VII 1941. Spopielenie w obozowym krematorium uniemożliwiło realizację jego poetyckiego marzenia o pochówku w umiłowanym mundurze harcerskim, ale pozwoliło zrealizować wyrażone w wierszu *Duma sierpniowa* (1939) słowa: *A umiera-*

jąc i ginąc / Ze śmiercią zawrzem przymierze / I poprzez śmierć będziemy czuwać.

Skromne nabożeństwo żałobne odprawione zostało w kościółku gołonoskim, na klepsydrze nie wolno było podać miejsca ani okoliczności śmierci, można było tylko napisać: *Zmarł z dala od rodziny*. Symboliczne *pro memoria* na nagrobkach jego bliskich znajdują się na cmentarzach w Krakowie-Batowicach (na grobie żony) oraz na grobie rodziców i siostry w Gołonogu, gdzie harcerze w dniu Wszystkich Świętych pełnią wartość przy tablicy ufundowanej przez jego dzieci i Kom. Hist. Hufca ZHP w Dąbrowie Górniczej. Pośmiertnie został odznaczony Medalem za udział w Wojnie Obronnej 1939 (1987), Krzyżem za Zasługi dla ZHP z Rozetą-Mieczami (1986), Odznaką 75-lecia ZHP (1986) oraz otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Dąbrowy Górniczej (2005).

W r. 1984 jego nazwisko umieszczono na tablicy upamiętniającej harcerzy dąbrowskich poległych w czasie wojny, wmurowanej w kruście kościoła pw. Matki Boskiej Anielskiej w Dąbrowie Górniczej. Na murach dąbrowskiej harcówki (obecnie siedziba Komendy Hufca ZHP w Dąbrowie Górniczej) przy ul. kr. Jadwigi 8 odsłonięto tablicę pamiątkową z tekstem: *Podharcmi-strzowi Wincentemu Bernasikowi „Witeziovi” – twórcy dąbrowskiego hymnu harcerskiego, komendantowi 39 ZDH, poecie i wspianiałemu wychowawcy, zamordowanemu w Auschwitz. Czuwaj! Spółeczeństwo Dąbrowy Górniczej, 11 listopada 2005.*

W r. 1929 Bernasik zawarł związek małżeński z Wandą Stankowską (1908–1970, absolwentką Pryw. Gimnazjum Replńskiej w Będzinie, członkinią TG „Sokół”, w czasie wojny magazynierką, potem maszynistką biurową, po wojnie sekretarką w LO i księgową). Miał córkę Wandę (zamężną Ganczarską, ur. 1930, absolwentkę UJ, bibliotekarkę, po wojnie członkinię Komendy Hufca Harcerów w Miechowie) i syna Jerzego (ur. 1939, profesora doktora habilitowanego inżyniera w AGH).

— Błażejowski Z *dziejów* [fot.]; Dąbrowiak S. *Wincenty Bernasik – harcerz, poeta, patriota*, „Wiadomości Zagłębia” 2000, nr 36 z 5 IX; Maj E. *Prasa harcerska w Zagłębiu Dąbrowskim w l. 1911–1939*, O. 2014; Marzec M. *Ząbkowice i okolica*, Kat. 1999; Nowak E. *9 tajnych hufców Zagłębia*, w: *Szare Szeregi*, t. 2, s. 341–354; *Szare Szeregi*; Wojtyca J. *Ewa Maj „Prasa harcerska w Zagłębiu Dąbrowskim w l. 1911–1939”*, O., Wydawnictwo Naukowe „Scriptorium” 2014, 125 s., il. [rec.], „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2014, s. 189; — *Jubileuszowy Złot Harcerstwa Polskiego. Spała, 11–25 lipca 1935 r. Przewodnik po Złocie. Dzienniczek uczestnika*, red. E. Konopacki, W. [1935], s. 26; — oprac. i dok. przygotowane przez córkę Wandę Ganczarską dla Komendy Chorągwi Śląskiej ZHP.

Jerzy Bernasik
Wanda Ganczarska

BIAŁKIEWICZ Feliks, pseud. Stanisław Grot, Zbigniew (1922–2008), profesor doktor habilitowany, meliorant, harcmistrz, komendant Hufca Szarych Szeregów „Zbigniewowo” w Pińczowie (1943–1945), autor prac o historii Szarych Szeregów.

Urodził się 11 VII 1922 w Pińczowie. Był synem Adama (specjalisty od napędu młynów i hydrauliki, który w czasie nauki zawodu w zakładzie artystyczno-metalowym Góreckiego w Krakowie był jednym z wykonawców krzyża na Giewoncie) i Leokadii z Molów. Miał trzech braci: Mariana (prawnika, sędziego Sądu Wojew. w Kielcach), Zygmunta (magistra inżyniera mechanika) i Lucjana (magistra inżyniera architekta).

Do wybuchu II wojny światowej ukończył cztery klasy gimnazjum i został przyjęty do liceum ogólnokształcącego o profilu humanistycznym w Pińczowie. W ostatnim przed wojną roku szkolnym odbył, zgodnie z programem nauki, roczny kurs przysp. wojsk. zakończony kilkudniowymi cwi-

BIAŁKIEWICZ FELIKS

zeniami polowymi. W r. 1933 wstąpił do 2 Pińczowskiej Drużyny Harcerzy (PDH), a od r. 1935 był członkiem 1 PDH, w której uzyskał stopień ćwika. W l. 1938–1939 był w niej zastępowym oraz bibliotekarzem. W sierpniu 1939 uczestniczył w harcerskiej wyprawie kolarskiej. W końcu tego miesiąca (w rezultacie ochotniczego zgłoszenia z czerwca t.r.) został powołany do pomocniczej służby wojskowej, którą pełnił do momentu ewakuacji władz z Pińczowa.

W okresie okupacji niemieckiej w ramach tajnego nauczania ukończył liceum ogólnokształcące typu humanistycznego i w lipcu 1942 zdał egzamin dojrzałości. Od r. 1941 do 1942 pracował zarobkowo w oddziale pińczowskim Powiat. Spółdzielni Rolniczo-Handlowej. Później pomagał ojcu w pracach przy instalacji oraz konserwacji miejskich urządzeń wodociągowych i kanalizacyjnych. W l. 1941–1944 prowadził kilkanaście kompletów tajnego nauczania w zakresie gimnazjum.

Aktywność w konspiracyjnym harcerstwie rozpoczął w listopadzie 1939 jako zastępowy i współorganizator odtwarzanej 1 PDH im. gen. J. Sowińskiego (jej drużynowym był Zbigniew Sobczyk, którego po upływie pół roku w ramach założonej kadencyjności zastąpił Waldemar Kaczmarczyk, a następnie Waław Janikowski). Białkiewicz został kierownikiem kręgu starszoharcerskiego, a później komendantem szczeplu.

Kiedy w czerwcu 1943 starszozna harcerska w Pińczowie zdecydowała o przyłączeniu się do Szarych Szeregów, otrzymał od Józefa Dobskiego, pseud. Maryśka, Kryśia, Szary Kret, komendanta „Ula Skala” (Krakowskiej Chorągwi Szarych Szeregów) nominację na funkcję komendanta Hufca Szarych Szeregów („Roju Zbigniewowo”). Ponadto był drużynowym drużyny Grup Szturmowych (GS), a następnie kierował drużyną Bojowych Szkół (BS).

Po aresztowaniu i rozstrzelaniu kilku uczestników Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty (z klasy utworzonej dla „Roju

Zbigniewowo”) musiał opuścić Pińczów. Przebywał w Opatowcu, gdzie utworzył placówkę Szarych Szeregów podporządkowaną komendzie pińczowskiego hufca. Po ukończeniu „Szkoly za lasem” (konspiracyjnego kursu podharcemistrzowskiego) rozkazem naczelnika Szarych Szeregów L. 7 z 27 XII 1943 został mianowany podharcemistrzem. W październiku 1944 ukończył roczny kurs Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty i otrzymał stopień kaprala podchorążego. Był instruktorem w zakresie wyszkolenia strzelca i podoficera piechoty oraz dywersji w drużynach GS i BS hufca (od października 1943 do lipca 1944).

Aktywnie uczestniczył w działalności wydawniczej. Był współredaktorem i technicznym wykonawcą dwutygodnika ideologicznego pińczowskiego konspiracyjnego harcerstwa „Czuwaj”, przemianowanego na „W Roju” (następnie „Myśli Młodych”) oraz niezależnego organu młodzieży, miesięcznika „Głos Młodych” (maj – czerwiec 1943). Współredagował prasę informacyjną przeznaczoną początkowo dla środowiska harcerskiego, a później dla różnych lokalnych organizacji konspiracyjnych, m.in. „Co słyhać” (maj – czerwiec 1943), „Na Czasie” (październik 1943 – maj 1944) i „Żołnierz Polski” z podtytułem „Tyg. AK” (czerwiec – lipiec 1944). Prowadził nasłuch, był redaktorem i technicznym wykonawcą dziennika informacyjnego (sierpień 1944 – styczeń 1945), który od pocz. r. 1945 nosił podtytuł „Organ Prasowy AK i delegatury RP”.

Zajmował się także techniczną realizacją innych publikacji drukowanych metodą małej poligrafii, oznaczanych krypt. Iuventus, w tym czasopism szkoleniowych „Dywersant” dla GS (16 zeszytów od listopada 1943 do kwietnia 1944) i „Bojowiec” dla BS (11 zeszytów od lutego do czerwca 1944), broszur szkoleniowych *Walki w miejscowościach* (maj 1944) oraz propagandowych i wychowawczych: *Opowiadania lotnicze o wyczynach polskiego lotnictwa w czasie II wojny światowej* (ma-

BIAŁKIEWICZ FELIKS

rzec 1942), *Polska walczy* o walce żołnierzy Polskiej Podziemnej z Niemcami (lipiec 1944), *W służbie*, zawierającej migawki z pracy „Roju Zbigniewowo”. Redagował i wydawał „Informator Wewnętrzny Roju Szarych Szeregów «Zbigniewowo»”, zawierający rozkazy, okólniki, instrukcje i regulaminy (grudzień 1943 – czerwiec 1944). Kierowany przez Białkiewicza „Rój Zbigniewowo” został wyróżniony przez komendanta „Uła Skała” nadanym mu mianem „Gniazdo Zapaleńców”, pochwałą w rozkazie naczelnika Szarych Szeregów (był to jedyny przypadek udzielenia w tej formie pochwały hufcowi Szarych Szeregów) oraz zaproszeniem przedstawiciela komendy hufca na konspiracyjną odprawę komendantów chorągwi zorganizowaną przez „Pasiekę” w dn. 10–11 VI 1944.

Od czerwca 1944 do stycznia 1945 pełnił obowiązki referenta prasowego podobowodu AK 4a Pińczów. W tym czasie brał udział w kilku akcjach zaopatrzeniowych i sabotażowych. Na przełomie lipca i sierpnia 1944 uczestniczył w akcji zbrojnej, w wyniku której uwolniono od Niemców obszar o powierzchni ok. 1000 km² w pow. pińczowskim i pow. miechowskim na bezpośrednim zapleczu frontu (Republika Pińczowska). Razem z drużyną GS wchodził w skład 1 kompanii III batalionu 120 Pułku AK Ziemi Pińczowskiej, podległego dowództwu 106 DP AK, a następnie w skład oddziału „Szarzy”, będącego grupą osłonową dowódcy baonu kpt. Józefa Dmowskiego.

Po demobilizacji Białkiewicz wrócił do konspiracji i wspólnie ze swoim zastępcą Z. Sobczykem przystąpił do ostatniej reorganizacji „Roju Zbigniewowo”, spowodowanej dekonspiracją członków GS. Skierował główny wysiłek na pracę z pionem „Zawiszy” (męskiej i żeńskiej) i kręgiem instruktorskim, przygotowując te czyny do podjęcia jawnej pracy harcerskiej. Równocześnie prowadził nasłuch radiowy, redagował i drukował „Informator Radiowy” dla potrzeb lokalnego środowiska (ostatni

numer tego dziennika ukazał się 13 I 1945, sześć godzin przed wkroczeniem czołówek Armii Czerwonej do Pińczowa).

Po zakończeniu konspiracji pracował jako starszy referent w Inspektoracie Szkolnym w Pińczowie (do czerwca 1945), następnie studiował na Wydz. Leśnym (1945–1959) oraz Wydz. Melioracji Wodnych (1956–1961) SGGW. Aktywnie działał w ramach samopomocy studenckiej, będąc przewodniczącym komisji wydawniczej „Bratniaka” (1946–1947). Był prezesem Koła Leśników Studentów SGGW (1946–1948), współredaktorem miesięcznika studentów SGGW „My o Sobie” (1945–1946) oraz redaktorem miesięcznika studentów Wydz. Leśnego SGGW „Głos Młodego Leśnika” (1948–1949).

W tym czasie był członkiem Komendy Hufca Harcerzy w Pińczowie i współredaktorem miesięcznika „Zastępowy” (1945–1946). Należał do międzyuczelnianego Warszawskiego Kręgu Instruktorskiego „Kuźnica” (1945–1947). Wszedł w skład Kom. Hist. ZHP pracującej w Warszawie pod przewodnictwem naczelnika Szarych Szeregów hm. Stanisława Broniewskiego (1946–1947).

Doktoryzował się w dziedzinie melioracji wodnych w Wyższej Szkole Rolniczej we Wrocławiu (1965), w Inst. Badawczym Leśnictwa w Warszawie uzyskał stopień doktora habilitowanego w zakresie melioracji w lasach. Od trzeciego roku studiów (1947) pracował w Inst. Badawczym Leśnictwa SGGW (asystent – 1950, starszy asystent – 1951, adiunkt – 1954, docent – 1973 i profesor nadzwyczajny – 1982), stąd przeszedł na emeryturę w grudniu 1992. Kierował Pracownią Leśnego Wykorzystania Wód Ściekowych (1970). Dodatkowo pracował w Pracowni Melioracyjnej Biura Urządzenia Lasu i Projektów Leśnictwa w Warszawie, gdzie w l. 1956–1963 opracował szereg ekspertyz i projektów technicznych z zakresu wodnych melioracji w lasach. Prowadził wykłady i seminaria na Wydz. Leśnym i Wydz. Melioracji Wod-

BIAŁKIEWICZ FELIKS

nych SGGW (1970–1976) oraz na Studium Podyplomowym Produkcyjności Lasu.

Wyniki prac badawczych w zakresie oczyszczenia i utylizacji ścieków pod plantacjami drzew prezentował na wielu sesjach naukowych. Jego dorobek naukowy do grudnia 1993 obejmował 236 pozycji, w tym 38 publikacji naukowych, 15 popularnonaukowych, 63 dokumentacje naukowobadawcze i sprawozdania naukowe, 71 recenzji i opinii oraz 49 referatów naukowych. Praktycznym sprawdzianem jego kwalifikacji była budowa 220-hektarowej gospodarczej glebowo-roślinnej oczyszczalni ścieków Zakładów Przemysłu Ziemniaczanego w Iławie, unikalna w skali światowej pod względem rozwiązań technicznych i stosowanej technologii.

Aktywnie uczestniczył w pracach Polskiego Tow. Leśnego, Stow. Inżynierów i Techników Leśnictwa i Drzewnictwa NOT oraz Polskiego Tow. Gleboznawczego. Był rzeczoznawcą NOT ds. hydrologiczno-leśnych (od 1976), członkiem Rady Naukowej Inst. Badawczego Leśnictwa (1975–1992, od stycznia 1993 jej członkiem honorowym), Komitetu Melioracji Wodnych PAN (1975–1990, przez pięć kadencji) oraz Komitetu Kształtowania i Ochrony Środowiska PAN (1972–1980). Był członkiem komitetów hydrologiczno-leśnych UNESCO-MAB (*Man and Biosphere* – międzynarod. programu „Człowiek i środowisko”) oraz Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej.

W l. 1980–1984 należał do Kręgu Instruktorskiego „Łysica”. Razem z Z. Sobczykiem opracował monografię Hufca Szarych Szeregów w Pińczowie zatytułowaną *Gniazdo zapaleńców. Materiały i opracowania dotyczące konspiracyjnej działalności harcersko-niepodległościowej na Ziemi Pińczowskiej w l. 1939–1951* (W. 1983, 1987, 2004). W Stow. Szarych Szeregów do r. 2001 był prezesem oddziału w Pińczowie, a od r. 1993 także honorowym komendantem Hufca Pińczów. W r. 1981 został mianowany harcmistrzem.

Otrzymał stopień porucznika czasu wojny (1984), podporucznika (1993) i porucznika WP (2000).

Zmarł 26 XI 2008 w Warszawie. Był odznaczony Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Medalem Wojska, Krzyżem AK, Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1982) z Rozetą-Mieczami (1986), Odnaką Pamiątkową Akcji „Burza”, Oznaką Weterana Walk o Niepodległość, Oznaką za Zasługi dla Chorągwi Kieleckiej ZHP (2001) oraz odznakami i dyplomami za zasługi dla rozwoju harcerstwa na Ziemi Kieleckiej z okazji 60-lecia (1982), 70-lecia (1992) i 75-lecia (1997) urodzin.

W r. 1949 zawarł związek małżeński z Aliną Liberek. Miał syna Adama Marię (magistra inżyniera geodetę) i córkę Wandę Annę Leokadię (lekarza).

— Puchała *Poczet*, t. 1, s. 93–94; Sobczyk Z. *Białkiewicz Feliks*, w: *Harc. słownik biogr. Kielecczyzny*, s. 24–31; — Adamczyk M. *Prasa konspiracyjna na Kielecczyźnie w l. 1939–1945*, Kr. 1982; Białkiewicz F., Gruda Z., Sobczyk Z. „Gniazdo Zapaleńców” z *Pińczowa*, w: *Szare Szeregi*, t. 1, s. 112–137; Białkiewicz F., Sobczyk Z. *Działalność harcerstwa pińczowskiego w okresie okupacji 1939–1945*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Historyczne” 1979, nr 62, s. 189–215; Borzobohaty W. „Jodła” *Okręg Radomsko-Kielecki ZWZ-AK 1939–1945*, W. 1989, s. 107; Broniewski *Całym życiem*; Dobski J. *Na kieleckich szlakach*, w: *Szare Szeregi*, t. 1, s. 68–112; tenże, Suliga J. *Harcerze Kielecczyzny w latach wojny i okupacji 1939–1945*, „WPH” 1980, nr 4, s. 127–184; Dobski J. *Udział harcerstwa Kielecczyzny w walce z hitlerowskim okupantem w l. 1939–1944*, w: *Harcerstwo Kielecczyzny w walce*, s. 3–19; Gruda Z. *Działalność wydawnicza Hufca Szarych Szeregów Zbięgniewowo-Pińczów*, w: *Harcerstwo Kielecczyzny w walce*; Ważniewski W. *Walki partyzanckie nad Nidą 1939–1945*, W. 1969, s. 234, 235, 252, 260; Wiśniewska M. *Harcerz, żołnierz, obywatel... Szkice o prasie Szarych Szeregów*, W. 1987; Wyrozumski J. *Pińczów i jego szkoły w dziejach*, Kr. –W. 1979, s. 192, 194, 195; — Białkiewicz F.

Sobczyk Z. *Gniazdo Zapaleńców. Opracowania i materiały dotyczące działalności Szarych Szeregów w Pińczowie w latach II wojny światowej*, W. 1987, passim; *Szare Szeregi. Ocalałe dokumenty*, s. 33, 34, 74, 75, 82.

Zbigniew Sobczyk

BIAŁOUS Ryszard Mieczysław, pseud. Jerzy, Zygmunt, Jerzy Dobroski (1914–1992), architekt, harcmistrz, hufcowy Hufca Harcerzy Warszawa-Powisłe (1936), kierownik Wielkiej Dywersji Grup Szturmowych Szarych Szeregów (1942–1944), dowódca Batalionu Armii Krajowej „Zośka” (1943–1944).

Urodził się 4 IV 1914 w Warszawie. Był synem Stanisława (ok. 1876–1974, urzędnika PKP) oraz Marceli z Dobrskich. Miał siostrę Halinę (zamężną Klimczewską, 1911–?). Od dzieciństwa wykazywał duże zdolności plastyczne. Ukończył pryw. szkołę powsz. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie przy ul. Chłodnej, w l. 1924–1932 był uczniem Pryw. Gimnazjum im. św. Stanisława Kostki w Warszawie przy ul. Traugutta 1, gdzie należał do koła historycznego, którym opiekował się hm. Aleksander Kamiński, oraz do Sodalicji Mariańskiej. W r. 1924 wstąpił do 6 WDH im. J. H. Dąbrowskiego. Uczestniczył w obozach drużyny i zdobył kolejne stopnie harcerskie, do harcerza Rzeczypospolitej włącznie. Należał również do Harcerskiego Klubu Narciarskiego. W sierpniu 1932 ukończył kurs podharcemistrzowski nad jez. Wigry i 2 XII t.r. został mianowany podharcemistrzem. W r. akad. 1932/33 podjął studia na Wydz. Matematyczno-Przyrodniczym UW, ale już w r. 1933 przeniósł się na Wydz. Architektury Polit. Warsz., który ukończył w r. 1939. Już jako student pracował w pracowni prof. Bohdana Pniewskiego.

Z drużyną brał udział w IV Jamboree w Gödöllő (1933). W l. 1934–1935 był drużynowym 6 WDH, uczestniczył z nią w Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Pol-

skiego w Spale (lipiec 1935). W r. 1936 był hufcowym Hufca Harcerzy Warszawa-Powisłe. W okresie studiów (w r. akad. 1937/38) odbył służbę wojskową w Batalionie Podchorążych przy Centrum Wyszukolenia Saperów w Modlinie, szkolenie ukończył z drugą lokatą i otrzymał stopień plutonowego podchorążego rezerwy. Później przez dwa miesiące pełnił funkcję zastępcy dowódcy plutonu I batalionu saperów w Samodzielnej Grupie Operacyjnej „Śląsk”, której zadaniem było przejęcie Zaolzia. Znalazł się w grupie instruktorów, którzy wiosną 1939 podpisali list protestacyjny w tzw. sprawie warszawskiej, i wystąpił z ZHP.

W marcu 1939 w ramach tajnej mobilizacji został powołany do batalionu saperów w Modlinie (w składzie 8 DP); był adiutantem dowódcy batalionu i otrzymał awans do stopnia sierżanta podchorążego rezerwy. Brał udział w opracowaniu planów obrony twierdzy modlińskiej. W czerwcu uzyskał zwolnienie ze służby dla dokończenia studiów i zawarcia związku małżeńskiego, ale już 1 sierpnia ponownie go zmobilizowano do batalionu saperów w Modlinie i przydzielono jako dowódcę plutonu do grupy specjalnej, która miała dokonywać zniszczeń opóźniających, zwłaszcza przepraw wodnych. W I poł. września 1939 wysadził, z podległym mu plutonem, most na Wiśle pod Wyszogrodem i przygotował do wysadzenia (zapakietował) most w Modlinie. Następnie przez Czarną Strugę wycofał się z oddziałem do Warszawy.

W dn. 19 września w walkach na przedpolach Pragi został ciężko ranny w oba podudzia oraz dolną szczękę. W wojskowym szpitalu polowym, zorganizowanym w budynkach UW, chciano mu amputować obie nogi, lecz nie wyraził na to zgody. Po silnym bombardowaniu centrum Warszawy i pożarze szpitala, w którym przebywał, 25 września żona Krystyna z pomocą dwóch kolegów saperów zabrała go z ewakuującego się szpitala do domu swoich rodziców przy ul. Brackiej 23. Tu, jeszcze

BIAŁOUS RYSZARD

w okresie rekonwalescencji, nawiązał kontakty konspiracyjne z kolegami oficerami służby stałej: kpt. dypl. Janem Wojciechem Kiwerskim, pseud. Dyrektor, Oliwa, Janem Kajusem Andrzejewskim, pseud. Jan i Mieczysławem Kurkowskim, pseud. Mitek, Sawa.

Wiosną 1940 podjął działalność konspiracyjną w Związku Odwetu (organizacji sabotażowo-dywersyjnej w ramach ZWZ, utworzonej w kwietniu t.r.). Dochodził do zdrowia w Milanówku, opracowując w tym czasie instrukcje sabotażowo-dywersyjne i materiały szkoleniowe. W styczniu 1941, poruszając się jeszcze o kulach, rozpoczął rozpoznawanie węzłów kolejowych pod kątem przyszłych działań dywersyjnych ZWZ. W tym czasie został awansowany do stopnia podporucznika rezerwy saperów ze starszeństwem od 1 IX 1939.

Po powrocie do Warszawy nawiązał kontakt z hm. A. Kamińskim, hm. Władysławem Dehnelem i naczelnikiem Szarych Szeregów hm. Florianem Marciniakiem. Jako referent zagadnień wojskowych (wyszkolenie wojskowe harcerzy i kontakty z ZWZ) wypowiadał się za połączeniem konspiracyjnej pracy harcerskiej z działalnością wojskową. Razem z Eugeniuszem Stasieckim, pseud. Piotr oraz Jerzym Jabrzemskim, pseud. Wojtek z ramienia Głównej Kwatery (GK) Szarych Szeregów utworzył zespół kierowniczy akcji „N”, polegającej na działaniach dywersyjnych wśród wojskowych i cywilnych Niemców.

W tym samym czasie Białous prowadził szkolenie saperskie w plutonie pionierów „Baszty”, zaczątku Grup Szturmowych (GS). Uczestniczył jako mediator w rozmowach między władzami Szarych Szeregów a wigierczykami i grupą instruktorów 22 WDH. W r. 1941 ukończył kursy Wielkiej Dywersji. W dn. 3 XI 1942 jako por. „Jerzy” został mianowany dowódcą Oddziału Specjalnego (OS) „Jerzy”, utworzonego z harcerzy GS Warszawskiej Chorągwi Szarych Szeregów, których komendant Tadeusz Zawadzki, pseud. Zoś-

ka został jego zastępcą. OS „Jerzy” liczył ok. 300 żołnierzy i był wówczas największym oddziałem dyspozycyjnym Kedywu Komendy Głównej AK. Równocześnie Białous został kierownikiem Wydz. Wielkiej Dywersji w GK Szarych Szeregów („Pasiece”) i przełożonym wszystkich GS. Odbywał częste podróże po terenie całego Generalnego Gubernatorstwa, przede wszystkim w związku z organizacją kursów z zakresu Wielkiej Dywersji. Pierwszy kurs dywersyjny dla warszawskich Szarych Szeregów przeprowadził w Podkowie Leśnej pod Warszawą, uczestniczyli w nim m.in. T. Zawadzki, Jan Bytnar, pseud. Rudy, Maciej Aleksy Dawidowski pseud. Alek i Henryk Ostrowski, pseud. Heniek; w ramach praktycznego zaliczenia kursu dywersyjnego jego uczestnicy brali udział w wysadzeniu przepustów kolejowych pod Kraśnikiem i pod Radomiem w noc sylwestrową 1942/43 (w ramach prowadzonej przez Kedyw KG AK akcji „Wieniec II”).

W dn. 2 II 1943 Białous uczestniczył w ewakuacji materiałów konspiracyjnych z zaplombowanego mieszkania aresztowanych teściów (Błońskich). Następnie, sam zagrożony aresztowaniem, ukrywał się w Brzozówce k. Kobyłki, oczekując na nowe dokumenty. Nocą z 20 na 21 sierpnia wziął udział jako obserwator w ataku na strażnicę graniczną żandarmerii niemieckiej w Sieczychach k. Wyszkowa, w którym poległ T. Zawadzki.

W wyniku uzgodnień GK Szarych Szeregów z dowództwem Oddziałów Dyspozycyjnych Kedywu 1 IX 1943 OS „Jerzy” został zreorganizowany w Batalion Szarych Szeregów „Zośka” (nazwany tak dla uczczenia T. Zawadzkiego), którego dowódcą został Białous, 15 sierpnia mianowany harcmistrzem i 11 listopada awansowany do stopnia porucznika rezerwy (ze starszeństwem od 3 V t.r.). Żołnierze dowodzonego przez niego batalionu uczestniczyli w ponad 35 akcjach dywersyjnych, bojowych, likwidacyjnych, zaopa-

trzeniowych, osłonowych i przejmowaniu zrzutów, wśród nich w akcji dywersyjnej „Jula”, polegającej na wysadzeniu 180-metrowego mostu kolejowego w pobliżu wsi Tryńczyca n. Wisłokiem (6 IV 1944), którą Białous dowodził osobiście, uderzeniu na wojskowe transporty niemieckie na liniach kolejowych z Warszawy (akcja „Wieniec”), likwidacji grupy niemieckich kontrolerów tramwajowych, będących szpiclami gestapo na pl. Starynkiewicza (akcja „Tramwajarz”), odbiciu więźniów ze szpitala Jana Bożego, ataku na posterunek Luftwaffe w Wilanowie i wysadzeniu kilku niemieckich pociągów. W kwietniu 1944 Białous otrzymał pochwałę Naczelnego Wodza za akcję dywersyjną „Południe-Jodła”.

W Powstaniu Warszawskim batalion „Zośka” pod jego dowództwem (awansował do stopnia kapitana ze starszeństwem od 8 VIII 1944) wchodził jako największy oddział pułku „Broda 53” w skład zgrupowania „Radosław” i walczył na Woli, Starym Mieście i Czerniakowie, tracąc ponad 80% stanu osobowego. Podczas walk na Woli 5 sierpnia pododdziały batalionu wykonały udane natarcie na obóz koncentracyjny przy ul. Gęsiej (tzw. Gęsiówkę), wyzwalając ok. 350 Żydów, broniły również linii obrony na wolskich cmentarzach. W nocy z 30 na 31 sierpnia Białous dowodził oddziałem kompanii „Rudy”, który jako jedyny przedostał się przez pozycje niemieckie w Ogrodzie Saskim do Śródmieścia. Od 5 września walczył z batalionem na Czerniakowie, do końca utrzymując teren przyczółka czerniakowskiego. Nocą z 22 na 23 września z resztkami oddziału podjął próbę przebicia się przez linie niemieckie do rejonu ul. Frascati w Śródmieściu Południowym. Do celu dotarł tylko z kilkoma żołnierzami.

Po kapitulacji powstania przebywał do kwietnia 1945 na terenie Niemiec w obozach jenieckich Bergen Belsen i Gross-Born, skąd po pieszej 1000-kilometrowej ewakuacji trafił do ołagru XB Sandbostel w Dolnej Saksonii. Został uwolniony przez

wojska brytyjskie 29 IV 1945. Z grupą instruktorów harcerskich przeniósł się do Haren am Ems (zwanego Maczkowem), gdzie organizował harcerstwo na terenie Niemiec.

Latem 1945 otrzymał przydział do Obozu Zbornego nr 1 w Paryżu, a w październiku do Polskiej Samodzielnej Brygady Spadochronowej gen. Stanisława Sosabowskiego, stacjonującej w brytyjskiej strefie okupacyjnej Niemiec, gdzie był dowódcą plutonu organizującego wśród żołnierzy działalność oświatowo-wychowawczą. Pod koniec t.r. opublikował na łamach londyńskiej „Polski Walczącej” cykl relacji z walk batalionu „Zośka”, które stały się potem podstawą książki *Walka w poździe* (Paryż 1946, Niemcy [1947], W. 2000, 2009). Na III Walnym Zjeździe ZHP w Paryżu w maju 1946 wygłosił przemówienie pt. *Harcerstwo Polskie w służbie Ojczyźnie ze specjalnym uwzględnieniem okresu wojny*.

Latem 1946 przyjechał z darami Polonii do szpitala w Krakowie jako konwojent jednego z kilku samochodów ciężarowych. W drodze powrotnej w skrzyniach po darach wywiózł z Polski do Niemiec żonę i dwoje swoich dzieci. W pocz. r. 1947 został ewakuowany z brygadą do Wielkiej Brytanii i oddelegowany do zespołu historycznego, przygotowującego w Londynie opracowanie *Polskie Siły Zbrojne w II wojnie światowej*, t. 3. *Armia Krajowa* (1950). Od marca 1947 do lutego 1948 pełnił funkcję kierownika Wydz. Harcerzy (odpowiednika późniejszego naczelnika harcerzy) w Naczelnictwie ZHPpgK.

Po zwolnieniu z wojska, nie widząc dla siebie perspektyw w Wielkiej Brytanii, wyjechał w czerwcu 1948 wraz z żoną i dziećmi do Argentyny. Pierwszy okres pobytu tam był dla rodziny Białousa bardzo ciężki, pracowali z żoną po 18 godzin dziennie, dorywczo opracowując projekty architektoniczne dla polskiej spółki. Równocześnie uczyli się jęz. hiszpańskiego, znosząc z trudem klimat Buenos Aires. W sierpniu 1948

BIAŁOUS RYSZARD

otrzymali propozycję wyjazdu do wioski indiańskiej Quillen u podnóża Andów, oddległej o ok. 1600 km, w prowincji Neuquén (Patagonia), gdzie Białous miał zbudować fabrykę domów drewnianych. Oczarowany krajobrazem, postanowił z żoną zostać tam, mimo że obietnice z Buenos Aires okazały się nieprawdziwe. Rozpoczął od budowy domów dla rodziny i pracowników. W warunkach traperskich organizował eksploatację lasów, których właścicielem był Polak ze starej emigracji (ścianane drzewa przerabiano w wybudowanych w tym celu tartaku i stolarni, wyposażonych w prymitywne urządzenia). Potem budował drogi, szkołę i najwyżej położone w Andach lotnisko (aby udowodnić, że lądowanie na nim jest możliwe, nauczył się pilotażu i odbył lot). W ten sposób powstała osada, zamieszkała w dużym stopniu przez Polaków, zlokalizowana w pobliżu dwóch dużych rezerwatów Indian ze szczepu Araukanów. Białous, który zainteresował się ich kulturą, został wkrótce uznany za jednego z jej wybitnych znawców; zainicjował m.in. I Międzyn. Kongres Araukanologów, który odbył się w San Martin de los Andos (1961). Uprawiał także wspinaczkę w Andach, zdobywając dziewicze szczyty.

Później przeniósł się do miejscowości Zapala. W r. 1963 wygrał konkurs na projekt kompleksu turystyczno-termalnego w Copahue-Caviahue i otrzymał kontrakt od rządu prowincji Neuquén. Rozwinął projekt i pracował przy jego realizacji do r. 1969 jako dyrektor techniczny kompleksu z ramienia ministerstwa, później był członkiem jego zarządu. W l. 1970–1971 jako dyrektor w firmie budowlanej „Adelphia” budował m.in. linię wysokiego napięcia i drogi, później był w rządzie prowincji Neuquén dyrektorem generalnym Wody i Energii Elektrycznej (1972–1976), dyrektorem regionalnym turystyki i term (1976–1983) oraz doradcą gubernatora ds. urbanistyki. Przez pewien czas był szefem planowania i rozwoju w rządzie prowincji. Należał do klubów Rotary International

w Zapala i Neuquén. W r. 1983 otrzymał tytuł pioniera Patagonii. W t.r. przeszedł na emeryturę. Zajmował się z powodzeniem twórczością plastyczną, zwłaszcza drzeworytniczą, głównie obrazującą zażytkową architekturę i historię regionu.

W r. 1974, w 30. rocznicę wybuchu Powstania Warszawskiego, przebywał ponad dwa miesiące w Polsce. Z tej okazji ukazały się w prasie artykuły na temat batalionu „Zośka” i jego dowódcy. Jego dawny podkomendny phm. Henryk Kozłowski, pseud. Kmita napisał o nim: *W trudnych czasach konspiracji potrafił być jednocześnie wojskowym i harcerzem – dowodzić i wychowywać, a raczej dowodząc, wychowywać. Dzięki harcerskim metodom wychowawczym potrafił kształtować w podległym sobie oddziale wiele młodych, wybitnych indywidualności o mocnych charakterach, wrażliwych sercach i ciekawych a twórczych umysłach, świadomych swych obowiązków i odpowiedzialności.*

Białous zmarł 24 III 1992 w Neuquén, gdzie został pochowany. Był odznaczony m.in. Srebrnym Krzyżem Orderu Virtuti Militari (1944) i trzykrotnie Krzyżem Walecznych (1939, 1943, 1944), Jubileuszowym Krzyżem Kombatanckim Stow. Polskich Kombatanatów w Argentynie (1980), Odznaką za Wierną Służbę Federacji Światowej Stow. Polskich Kombatanatów (1982). Imię R. Białousa nosiło koło terenowe Związku Powstańców Warszawskich w Bielsku-Białej. W r. 1992 na tzw. barykadzie w kwaterze batalionu „Zośka” na cmentarzu Powązkowskim odsłonięto tabliczkę hm. R. Białousa.

Spuścizna po Białousie została w r. 2007 przekazana przez MSZ do AAN w Warszawie. Zawiera dokumenty z l. 1933–1987, w tym dokumenty osobiste i dotyczące Polskiego Państwa Podziemnego (dokumentację środowisk kombatanckich i harcerskich, wycinki prasowe, korespondencję, opracowania, relacje, fotografie i rysunki).

W r. 1939 Białous zawarł związek małżeński z Krystyną Błońską (1914–?, ar-

chitektem, wykładowcą sztuki na Uniw. w Neuquén), siostrą hm. Jana Edwarda Błońskiego, pseud. Sum (1912–1943, zamordowanego na Pawiaku). Miał córki Teresę Marię (1941–1980, absolwentkę pielęgniarstwa na Uniw. w Rosario) i Zofię Stefanię (ur. 1945, nauczycielkę) oraz synów Jana Ryszarda (ur. 1942, inżyniera architekta, urzędnika w Departamencie Planowania Architektury w prowincji Neuquén) i Jerzego (ur. 1951).

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harc mistrzynie i harcmistrze*, s. 97; Głuszek *Szare Szeregi*, t. 2, W. 2009; — A. SZ. *Ale serce zostało w kraju*, „Stolica” 1974, nr 41 z 13 X, s. 14; Badowski R. *Z barykad Warszawy pod Krzyż Południa. Dowódca batalionu „Zośka” po 30 latach z wizytą w stolicy*, „Ekspress Wieczorny” 1974, nr 201 z 26 VIII, s. 1–2; Borkiewicz-Celińska A. *Batalion „Zośka”*, W. 1990 [fot]; Pacuła J. *Życie z legendą*, „Kulisy” 1974, nr 38 z 22 IX, s. 9; — [Białous R.] Kpt. „Jerzy” [pseud.] *Walka w poździe*, Niemcy 1947; Rossman J. *Kapitan „Jerzy”*. *Dowódca Batalionu Harcerskich Grup Szturmowych „Zośka”*. *Garść wspomnień o Ryszardzie Białousie*, b.d., mps [kserokopia w pos. współautora]; — Borkiewicz-Celińska A. *Z powstańczej reduty do Patagonii*, „Życie Warszawy” 1992, nr 17 z 2/3 V; Kawecki W. [Wspomnienie], „Orlim Lotem” [pismo wychowanków Gimnazjum im. św. S. Kostki] 1992, nr 12, s. 6–9 [tu fragmenty listów R. Białousa do S. Gawrońskiego]; Kozłowski H. *Wspomnienie o „Jerzym”* – *Ryszardzie Białousie*, „Tydzień Polski” (L.) 1992 z 13 VI, s. 5; Łukoski J. *Kpt. „Jerzy” dowódca harcerskiego baonu „Zośka”*, „Dziennik Związkowy” (Chicago) 1992, nr 154 z 7–9 VIII, s. 2, 6; [Rossman J.] JR [pseud.] *Dowódca Harcerskiego Batalionu „Zośka” kpt. hm. Ryszard Białous nie żyje*, „Czuwaj” 1992, nr 10; *Z powstania do Argentyny*, „Nowy Dziennik” 1992 z 11 V, s. 4; — kserokopie z arch. K. Jarzembowskiego: list M. Grażyńskiego do R. Białousa z 22 XI 1948, list R. Białousa do J. Rossmana z 9 XII 1958; list Jana Białousa do J. Rossmana z 31 V 1993; listy K. i R. Białousów do rodziców oraz siostry R. Białousa z l. 50., 60. i 70. XX w.,

relacja R. Białousa z 1974, dok. osobiste R. Białousa; — inf. dr. Mariana Miszczuka z W.

Kazimierz Jarzembowski Janusz Wojtyca

BIENKOWSKI Tadeusz (1897–1940), prawnik, podharcmistrz, twórca i pierwszy komendant Hufca Męskiego w Kielcach (1916), inspektor Okręgu Męskiego ZHP XA w Kielcach, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, przewodniczący Koła Harcerzy z Czasów Walk o Niepodległość w Kielcach (1937–1939), major rezerwy Wojska Polskiego.

Urodził się 29 V 1897 w Kielcach. Był synem Bronisława (zm. 1903, od r. 1890 nauczyciela języków starożytnych w Wyższej Szkole Realnej, za działalność antyrosyjską przeniesionego z Piotrkowa Trybunalskiego do Kielc) i Józefy. Miał brata Jana oraz siostrę Eugenię. Jako uczeń kl. V Miejskiej Szkoły Handlowej w Kielcach wstąpił do tajnego zastępu skautowego Bronisława Kowalczewskiego, a po utworzeniu w szkole Drużyny Skautowej im. R. Traugutta (później płk. D. Czachowskiego) został jej członkiem i należał do starszyny drużyny. Uczestniczył w zakładaniu w Kielcach nowych drużyn, 2 Drużyny im. S. Żółkiewskiego w Szkole Handlowej i 3 Drużyny im. T. Kościuszki w Szkole Powsz. im. S. Staszica, której w stopniu przodownika był pierwszym drużynowym.

W r. 1914 wstąpił do Polskich Drużyn Strzeleckich i uczestniczył w kursie instruktorskim w Nowym Sączu. W roku następnym został przyjęty do POW i był słuchaczem szkoły wojskowej, zorganizowanej przez oficera I Brygady Legionów Polskich Juliusza Ulrycha. Po maturze, którą zdał w r. 1916, uczestniczył w zajęciach Szkoły Podoficerskiej POW, prowadzonej przez komendanta tej organizacji w Kielcach Sewera Kirtiklisa (po jej ukończeniu otrzymał stopień podoficera). We wrześniu t.r. został komendantem

utworzonego w Kielcach hufca męskiego, a w poł. grudnia – inspektorem (komendantem) nowo zorganizowanego Okręgu Męskiego ZHP XA w Kielcach.

W końcu października 1918, działając z ramienia POW, przeprowadził mobilizację harcerzy Kieleckiego Okręgu ZHP do Batalionu Harcerskiego w Warszawie. W batalionie tym był subalternem w kompanii małopolskiej, do której przydzielono 40 kielczan. Podczas wojny polsko-bolszewickiej w r. 1920 służył w Armii Ochotniczej. W lutym 1922 został słuchaczem Szkoły Podchorążych 28 pp, a po jej ukończeniu pełnił służbę w 35 pp jako oficer zawodowy. Jesienią 1924 w stopniu porucznika został przeniesiony do rezerwy.

Studia na Wydz. Prawa UW (dwukrotnie przerywane) ukończył w r. 1926, po czym podjął pracę w Urzędzie Powiat. we Włoszczowie na stanowisku sekretarza wydziału. Do r. 1936 pełnił kierownicze funkcje w Komunalnej Kasie Oszczędności w Powiat. Urzędzie Rozjemczym. W styczniu 1937 na własną prośbę przeszedł w stan spoczynku (ze względu na zły stan zdrowia) i zamieszkał w rodzinnym mieście. Pracował społecznie w Polskim Związku Strzeleckim i Związku Ochotniczych Straży Pożarnych. Utrzymywał także kontakty z harcerstwem. Jako podharcemistrz uczestniczył w pracach Kieleckiego Okręgu ZHP i Komendy Chorągwi Męskiej w Kielcach. W utworzonym w r. 1937 Kole Harcerzy z Czasów Walk o Niepodległość pełnił kolejno funkcję wiceprzewodniczącego i przewodniczącego. W r. 1939 współpracował z Pogotowiem Harcerzy.

Zmarł 3 IV 1940. Został pochowany na Cmentarzu Starym, a jego grób jest również symbolicznym miejscem spoczynku młodszego brata Jana (jednego z pierwszych harcerzy 1 Kieleckiej Drużyny Harcerzy im. D. Czachowskiego, zamordowanego 29 X 1941 w Auschwitzu).

Był odznaczony Medalem Niepodległości, Złotym Krzyżem Zasługi (1937) oraz Krzyżem Legionowym (Krzyżem POW).

W r. 1937 został awansowany do stopnia majora rezerwy WP.

— *Materiały do HSB*, „Harc.” 1994, nr 10, s. 20–21; Matwin W. *Bieńkowski Tadeusz*, w: *Harc. słownik biogr. Kielecczyny*, s. 33–35; — Matwin W. *Twórca kieleckiego hufca*, „Ikar. Miesięcznik Kulturalno-Oświatowy” 2002, nr 9, s. 10–11; Mazur R. *Harcerstwo męskie na Kielecczyźnie w l. 1912–1939*, w: *Z dziejów harc. na Kielecczyźnie 1912–1982*, s. 65–101; Rembalski *Kalendarium*, s. 8, 10, 11, 12, 13.

Włodzimierz Matwin

BLICHARSKI Waćlaw Walerian (1912–1972), harcemistrz, komendant Chorągwi Harcerzy w Argentynie (1957–1963), przewodniczący Zarządu Okręgu ZHPpgK w Argentynie (1963–1966).

Urodził się 12 IX 1912 w Zagórzku k. Sannoka. Był synem Michała (kolejarza węzła kolejowego w Zagórzku) i Zuzanny z Paciorów. Miał trzech braci: Mariana, Czesława (1918–2015, lotnika w 300 Dywizjonie Bombowym Ziemi Mazowieckiej w PSZ w Wielkiej Brytanii, po wojnie autora opracowań dotyczących Tarnopola, w tym tarnopolskiego harcerstwa) i Zbigniewa. Po wybuchu wojny światowej ojciec został wysłany na Węgry, a on z matką i starszym bratem Marianem przebywał do maja 1915 w Hall w pobliżu Innsbrucku; stamtąd powrócili do Zagórzka.

W r. 1917 rodzina przeprowadziła się do Tarnopola, gdzie we wrześniu 1919 Blicharski rozpoczął naukę w Szkole Powsz. im. J. Słowackiego. Podczas najazdu bolszewickiego na Polskę w lipcu 1919 Blicharscy ponownie się ewakuowali, tym razem do Tuchowa pod Tarnowem, gdzie zamieszkali w tzw. organistówek przy kościele. We wrześniu 1920, po wyparciu wojsk bolszewickich z Tarnopola, powrócili do miasta.

W listopadzie 1920 Blicharski został uczniem Wyższej Szkoły Realnej (później

III Państw. Gimnazjum im. M. Kopernika). W r. 1923 wstąpił do 1 Tarnopolskiej Drużyny Harcerzy (TDH) im. J. Piłsudskiego, której w l. 1928–1931 był drużynowym. Do r. 1932 był zastępcą hufcowego Hufca Harcerzy w Tarnopolu.

W maju 1931 zdał maturę i w październiku t.r. rozpoczął studia na Polit. Lwow. Od grudnia 1931 kierował Ref. Ewidencji Drużyn i Hufców w Wydz. Organizacyjnym Komendy Lwowskiej Chorągwi Harcerzy, w styczniu 1933 został kierownikiem Ref. Organizacyjnego w Wydz. Organizacyjnym, a od listopada 1934 do r. 1935 był referentem krajoznawczym w Wydz. Wyszkożenia. Prowadził obóz wędrowny 1 TDH na trasie Brody – Pińsk – Gdynia (1934). Stopień podharcmistra otrzymał 18 III 1935. W l. 1935–1938 był członkiem Komendy Lwowskiej Chorągwi Harcerzy. Uczestniczył w Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale (lipiec 1935). Od stycznia 1936 był kierownikiem Wydz. Organizacyjnego Komendy Hufca Harcerzy we Lwowie. Od października t.r. służył w Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim.

W styczniu 1938 otrzymał przydział służbowy do Hufca Harcerzy Starszych we Lwowie. W t.r. ukończył studia politechniczne (zdobywając zawód leśnika). Na stopień harcmistra został mianowany 19 II 1939. Ostatnie dni sierpnia t.r. spędził z rodziną w Tarnopolu. Po otrzymaniu karty mobilizacyjnej jako podchorąży rezerwy stanął się w macierzystym 6 pułku artylerii ciężkiej we Lwowie. Na pocz. września był dowódcą oddziału odbiorczego koni nr 4 w Bełżu. Następnie przeniesiono go do 1 baterii 5 pułku artylerii ciężkiej. Jako drugi oficer ogniowy baterii wyruszył nocą z 5 na 6 września transportem kolejowym ze Lwowa w kierunku Warszawy, dokąd dotarł 13 września. Na rozkaz mjr. Bolesława Szostaka zorganizował samodzielny działon armat, którym dowodził w okolicy al. Róż i ul. Koszykowej. Od 22 września walczył w ogrodach sejmowych z przy-

działem do 88 dywizjonu artylerii ciężkiej. Dzień kapitulacji Warszawy spędził w podziemiach Senatu. Następnego dnia zdał broń i 30 września w kolumnie jeńców ruszył w kierunku Piaseczna, a potem Góry Kalwarii, gdzie był przetrzymywany do 6 października. Stamtąd wyruszył do obozu przejściowego w Puławach, gdzie 25 października zdecydował się na ucieczkę. Wraz z dwoma kolegami ruszył w kierunku Bełża i tam przekroczył niemiecko-sowiecką linię demarkacyjną. Pociągami przez Rawę Ruską, Żółkiew i Kulików dotarł do stacji Lwów-Kleparów.

We Lwowie spotkał kolegę Edwina Bernata, który wprowadził go do SZP. Otrzymał zadanie zorganizowania struktur SZP w Tarnopolu, gdzie dotarł 1 listopada i niezwłocznie przystąpił do organizowania podziemia; do konspiracji wciągnął swoich trzech braci. Chciał przedostać się do Francji i walczyć w odradzającym się WP. Wyjechał do Lwowa, stąd wyruszył 20 IV 1940 z braćmi oraz Mieczysławem Rębiszem. Przed przekroczeniem granicy węgierskiej 28 kwietnia został wraz z nimi aresztowany przez patrol sowiecki i przewieziony do więzienia w Nadwórnej, a potem do Stanisławowa; następnie przewieziony na wschód transportem przez Kałusz, Stryj, Lwów i Tarnopol (gdzie udało mu się pożegnać z rodzicami) do Humania, dokąd dotarł 18 lipca; podczas tzw. rozprawy sądowej 30 sierpnia wszystkich zatrzymanych skazano na pięć lat łagru w Republice Komi.

Po podpisaniu układu Sikorski – Majski Blicharski dotarł w końcu października 1941 do Tockoje, gdzie formowano 6 DP. Poważnie chory, trafił od razu do szpitala. W r. 1942 wraz z wojskiem przeniesiono go do Krasnowodzka. W lipcu t.r. wypłynął pierwszym transportem na statku „Żdanow” do Pahlevi w Persji. Przeszedł szlak bojowy II Korpusu Polskiego; w maju 1944 został ranny w bitwie o Monte Casino. W l. 1945–1946 był członkiem Rady ZHPnW. Po zakończeniu wojny przebywał

w Rawennie. Z braćmi Marianem i Zbigniewem zdecydował się wyemigrować do Argentyny, gdzie wcześniej wyjechał brat Czesław. Zamieszkał w San Isidro, aby niedługo później przenieść się do Qulimes. Początkowo pracował jako murarz i cieśla, później dorywczo jako ogrodnik.

Włączył się w działalność organizacji emigracyjnych, w tym w organizowanie harcerstwa. Działał w Kręgu Starszoharcerskim „Wędrownych Zniczy”. W r. 1952 współorganizował hufce „Gniezno” i „Warszawa”, które działały do r. 1954. Odnowienie pracy harcerskiej nastąpiło podczas V Zjazdu Okręgu ZHP w Domu Polskim w Buenos Aires, który odbył się 15 IV 1956; w nowym Zarządzie Okręgu ZHP Blicharski objął funkcję sekretarza.

W r. 1957 został komendantem Chorągwi Harcerzy w Argentynie. Utworzył wówczas cztery hufce: „Stolica”, „Kresy”, „Warszawa” i „Świętokrzyski”. W l. 1959–1971 wydawał miesięcznik „Młody Las” oraz stworzył Centralną Bibliotekę Harcerską. Zorganizował Jamboree na Uchodźstwie w Argentynie – Exil Jamboree (1960) i Złot 50-lecia Harcerstwa w El Tajamar (1961). Kolejny Zjazd ZHP w Argentynie wybrał go na funkcję przewodniczącego Zarządu Okręgu, którą pełnił w l. 1963–1966, do Zjazdu Milenijnego ZHP w Argentynie, który odbył się w styczniu 1967.

W l. 1966–1968 skupił się na bezpośredniej pracy z młodzieżą i realizacji swoich pasji – filatelistyki oraz turystyki górskiej. W górskim paśmie Cordoby zorganizował cztery obozy wędrownie. W r. 1968 współorganizował Harcerski Klub Andynistyczny, którego członkowie w l. 1968–1969 zdobyli w Andach Centralnych cały szereg dziewiczych szczytów i nadali im znaczące dla Polaków nazwy, takie jak Monte Cassino, Polonia Millenaria, General Iwanowski, Tatra I i Tatra II. Wziął udział w duszpasterskiej wizycie w Argentynie ks. bp. Władysława Rubina. Należał do komitetu redakcyjnego „Głosu Polskiego”. Choroba serca wyłączyła go z pracy spo-

łecznej. Zmarł 30 VII 1972 w Qulimes w Argentynie. Był odznaczony Krzyżem Walecznych (dwukrotnie), Złotym Krzyżem Zasługi (dwukrotnie), Medalem Wojska, Krzyżem Monte Cassino oraz odznaczeniami angielskimi.

— Buczewski Z. *Czasopisma harcerskie na świecie od 1939 r.*, Vancouver 1986; Danel J. K. *Blicharski Walerian Wacław*, w: *Małopolski słownik*, t. 15, Kr. 2011, s. 19–22; Jarzembowski, Kuprianowicz *Harc mistrzyni i harcmistrze*, s. 97; Jarzembowski K. *Mat. do „Słownika biogr. ZHPpgK (1946–1996)”*, „Harc.” 1996, nr 4/5, s. 3; — Blicharski Cz. E. *Harcerstwo tarnopolskie 1911–1944*, L. 1991; tenże *Tarnopolanina żywot niepokorny*, Biskupice 1996; tenże *W półwiekową rocznicę 1939–1989. Tarnopolanie w II wojnie światowej*, Biskupice 1989; Blicharski W. W. *Polskie Harcerstwo w Argentynie*, „Głos Polski” (Buenos Aires) 1971; Engler J. L., Witting J. *W harcerskiej służbie. ZHP na obczyźnie 1946–1996*, L. 1997; Kozimala I. *Kadra instruktorska Lwowskiej Chorągwi Harcerzy ZHP w l. 1918–1945*, W. 2010, s. 30–31; Kozimala I. *Lwowska Chorągiew Harcerzy ZHP w l. 1921–1939*, Przemyśl 2007; Popiel M. *Hm. Wacław Walerian Blicharski (1912–1972)*, cz. 1, „Skaut” 2008, nr 1, s. 2–8 [online] http://www.skaut.okay.pl/download/sk_01_13.pdf, cz. 2, „Skaut” 2008, nr 2, s. 2–8 [online] http://www.skaut.okay.pl/download/sk_02_14.pdf. [dostęp 5 XII 2016]; *Z dziejów polskiej prasy na obczyźnie (od września 1939 r. do współczesności)*, red. M. Szczerbiński, Gorzów Wlkp. 2002; — Blicharski W., Czarniawski R., Zaręba M. *Polscy harcerze w Centralnych Andach Argentyny*, „Taternik” 1969, nr 3, s. 107–110; — „Biuletyn Arch. Prasy Skautowo-Harcerskiej” (Vancouver) 1977; — Mozolewska W. *Wspomnienie o druhu Wacławie*, „Głos Polski” (Buenos Aires) 1972, z. 13; Zaremba M. *Ostatnie ognisko druha Wacława Blicharskiego*, „Głos Polski” (Buenos Aires) 1973 z 27 VII.

Jacek Krzysztof Danel

BNIŃSKI Roman Piotr herbu Łodzia (1869–1948), rolnik, działacz społeczny i narodowy, przewodniczący ZHP (1925–1926), przewodniczący Zarządu Oddziału Wielkopolskiego ZHP (1920–1925, 1932–1933).

Urodził się 31 X 1869 w Tobolsku. Był synem Romana (1826–1912) i Wacławy z Sobańskich (1840–1887). W czasie powstania styczniowego jego rodzice wystawili na własny koszt pluton kawalerii. Ojciec był naczelnikiem powstania na pow. berdyczowski, poważnie ranny dostał się do niewoli rosyjskiej i został skazany na 20 lat ciężkich robót. Matka dołączyła do niego na Syberii, gdzie przebywali m.in. w Tobolsku. Następnie zamieszkali w Krakowie. R. Bniński (syn) miał młodszego brata Hilarego (ożenionego z hrabianką Tarnowską) oraz siostry Wacławę (zmarłą w dzieciństwie) i Marię (która poślubiła hrabiego Adama Komorowskiego Suffczyńskiego).

Uczęszczał kolejno do I Gimnazjum św. Anny, II Gimnazjum św. Jacka oraz III Gimnazjum im. kr. Jana III Sobieskiego w Krakowie. W tym czasie uczestniczył w przerzucaniu do Kongresówki patriotycznej bibudy. W czerwcu 1888 przystąpił do egzaminu maturalnego, którego nie zdał; uzyskał maturę w terminie jeściennym, we wrześniu t.r. Studiował na Wydz. Filozoficznym oraz Studium Rolniczym UJ. W lipcu 1891 zdał egzamin rolniczy. Osiadł następnie w rodzinnym majątku w Waclawówce w pow. berdyczowskim, oprócz którego prowadził majątki powierzone mu w zarządzanie, liczące pod koniec XIX w. łącznie prawie 65 tys. hektarów. W rodzinnym majątku utworzył gospodarstwo nasienne zbóż jarych, za które w r. 1897 otrzymał srebrny medal na ogólnorosyjskiej wystawie rolniczej. Organizował nielegalnie oświatę wśród młodzieży i działania rozbudzające świadomość narodową robotników.

Przed wybuchem I wojny światowej prowadził własny majątek Dzuryn w pow.

jampolskim na Podolu. Aktywnie działał w rodzącym się ruchu spółdzielczym i był współzałożycielem Kijowskiego Syndykatu Rolniczego. Był także założycielem i wieloletnim członkiem rady nadzorczej Kijowskiego Tow. Wzajemnych Ubezpieczeń od Ognia i członkiem Zarządu Tow. Rolniczego Podolskiego z siedzibą w Winnicy. Konsekwentnie wprowadzał nowoczesne metody uprawy roli i hodowli.

Po wybuchu I wojny światowej poświęcił się pracy na rzecz uchodźców, rannych i chorych oraz jeńców Polaków. W r. 1914 założył, utrzymywał i prowadził (do poł. r. 1917) szpital na 18 łóżek dla żołnierzy rekonwalescentów Polaków. Był współzałożycielem kijowskiego oddziału Polskiego Tow. Ofiarom Wojny; od maja 1916 pełnił funkcję jego wiceprzewodniczącego (oddział kijowski zapewnił wsparcie i opiekę prawie 25 tys. uchodźców z Królestwa oraz Galicji). Aktywność i poświęcenie Bnińskiego oraz jego gotowość do wspierania materialnie akcji pomocowej budziły szacunek w środowisku polskim.

Uczestniczył w konspiracyjnym Patronacie Skautowym, powstałym z inicjatywy kijowskiej Komendy Miejscowej Korporacji Uczniowskiej w r. 1915, następnie od 6 V 1917 był sekretarzem w jawnym Tow. Popierania Ruchu Harcerskiego w Kijowie, dzięki któremu harcerstwo otrzymywało zasiłki od polskich instytucji oraz ofiary od osób prywatnych. Oficjalnie wstąpił do Harcerstwa Polskiego w Państwie Rosyjskim jesienią 1917. W dn. 29–31 XII t.r. brał udział w III Zjeździe Głównym i został wybrany do Naczelnictwa Harcerskiego. W styczniu 1918 wybrano go na funkcję skarbnika, w lutym został zastępcą naczelnika, we wrześniu Naczelnictwo mianowało go „instruktorem honorowym”, który w istotny sposób przyczynił się do rozwoju harcerstwa (otrzymał legitymację nr 68). Od wiosny t.r. kierował z ramienia Rady Regencyjnej Oddziałem Reemigracyjnym Poselstwa Polskiego na Ukrainie, którego obsadę personalną oparł o harcerzy (jego

współpracownikiem był m.in. Stanisław Sedlaczek). W czerwcu został zaocznie skazany przez bolszewików na karę śmierci. W styczniu 1919 wraz z S. Sedlaczkiem wyjechał do Warszawy na Zjazd NRH, a w lutym wszedł w skład NRH ZHP jako delegat kijowskiego Naczelnictwa Harcerskiego. Po uporządkowaniu spraw reemigracyjnych przeniósł się do Poznania i od lipca t.r. pracował w Urzędzie Osadniczym, a następnie w Okręgowym Urzędzie Ziemi. W styczniu 1922 został dyrektorem Zachodnio-Polskiego Zjednoczenia Spirytusowego.

Na Walnym Zjeździe Naczelnictwa Drużyn Wielkopolskich we wrześniu 1919 został wybrany na funkcję skarbnika Naczelnictwa. I Zjazd Oddziału Wielkopolskiego ZHP (22 II 1920) wybrał go na pierwszego przewodniczącego Zarządu Oddziału (ZO). Od r. 1923 przewodniczył radzie redakcyjnej pisma „Czuj Duch”. W marcu 1925 został ponownie wybrany na przewodniczącego ZO Wielkopolskiego, a 19 IV t.r. został przewodniczącym ZHP. Podał się do dymisji 9 IV 1926 w wyniku konfliktu, do którego doszło w NRH za sprawą Antoniego Olbromskiego i Tadeusza Kamieńskiego na tle obaw łódzkich instruktorów, iż władze ZHP ulegają wpływow politycznym (co groziło uwikłaniem harcerstwa w walki partyjne). Został wówczas dokooptowany do ZO Wielkopolskiego, gdzie w kadencji 1932–1933 po raz kolejny wybrano go na przewodniczącego, a w l. 1933–1934 na członka ZO. W r. 1933 był honorowym komendantem Złotu Harcerstwa Wielkopolskiego w Puszczykowie.

W l. 1926–1933 sprawował funkcję przewodniczącego Centralnego Biura Porozumienia Organizacji Współdziałających w Zwalczeniu Komunizmu, z tego tytułu nawiązał współpracę z ks. kard. Augustem Hlondem, ks. bp. Stanisławem Adamskim, ks. Stefanem Wyszyńskim i ks. Edwardem Szwejnikiem; trzon pracowników społecznych Centralnego Biura stanowili wówczas instruktorzy harcerscy. W l. 30. XX w.

ograniczył działalność społeczną ze względu na chorobę żony.

Zmarł w r. 1948 w Krakowie. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim. Był odznaczony harcerską Odznaką Wdzięczności (1921).

W r. 1904 zawarł związek małżeński z Marią Teklą z Czarneckich (1878–1932) z Wielkopolski.

— Sikorski *Harcerskie odznaki*, s. 104; — Korzeniowski M. *Za Złotą Bramą. Działalność społeczno-kulturalna Polaków w Kijowie w l. 1905–1920*, Lub. 2009; Sedlaczek S. *Harcerstwo na Rusi i w Rosji 1913–1920*, W. 1936; — Glass H. *Na szlaku Chudego Wilka. Z podziemi ku Polce*, P. [1932]; Grabski S. *Pamiętniki*, t. 1, W. 1989; Maciejewska-Janke T. *Harcerstwo żeńskie w Bydgoszczy w l. 1918–1948 we wspomnieniach swych członkini*, cz. 1, „Kronika Bydgoska” 1998, t. 19; *Spraw. Dyrektcy c.k. Gimnazjum III w Krakowie za r. szk. 1887*, Kr. 1887; toż za r. szk. 1888, Kr. 1888, s. 74; *Spraw. Oddziału Wlkp. ZHP za r. 1923*, P. 1924; toż za r. 1925, P. 1926; toż za r. 1928, P. 1929; toż XI za r. 1932, P. [1933]; toż XII za r. 1933, P. [1934]; — „Harc mistrz” 1925; „WU” 1923–1926; — AAN: zesp. akt ZHP, sygn. 76/II.

Marian Miszczuk

BOGDANOWICZ Stefan, pseud. Orzeł, Józef Malicki (1926–1992), inżynier budownictwa, harcmistrz, członek Naczelnictwa ZHP i Głównej Kwatery Harcerzy ZHP poza granicami Kraju, kierownik Wydziału Zagadnień Krajowych Harcerzy ZHP poza granicami Kraju, redaktor pism harcerskich w Londynie.

Urodził się 7 II 1926 w Warszawie. Był synem Jana Józefa (1894–1967, profesora medycyny, specjalisty chorób dziecięcych, lekarza w szpitalach powstańczej Warszawy) i Zofii Marii Janiny z Tymowskich herbu Sas (1898–1976, pedagoga, pielęgniarki podczas Powstania Warszawskiego). Miał brata Jerzego, pseud. Her-

cuń (1924–1971, harcerza 21 WDH, szefa 2 Harcerskiej Baterii Artylerii Przeciwlotniczej „Żbik”, po wojnie doktora nauk medycznych w Belgii) i siostrę Marię (zamężną Bogdanowicz-Owczarską, ur. 1927, aktywną w konspiracji harcerskiej, sanitariuszkę w szpitalu powstańczym).

W l. 1933–1938 uczęszczał do sześciolatniej Szkoły Powsz. im. A. Małkowskiego przy ul. Kruczej, prowadzonej przez hm. Zofię Wołowską, gdzie w r. 1935 wstąpił do gromady zuchów. W r. 1938 rozpoczął naukę w Gimnazjum im. Ziemi Mazowieckiej (Zakłady Naukowe Tow. Ziemi Mazowieckiej) i w t.r. został harcerzem 21 WDH im. gen. I. Prądzyńskiego. Przystąpienie harcerskie złożył 3 V 1939.

Wybuch wojny zastał go z rodziną we wschodniej Polsce. Po powrocie do Warszawy od listopada 1939 kontynuował naukę na tajnych kompletach w Gimnazjum im. Ziemi Mazowieckiej, a od r. 1940 w Gimnazjum i Liceum im. Stefana Batorego. W listopadzie 1941 został przyjęty do tzw. młodej drużyny 21 WDH „Żbik”, która przeszła do konspiracji w październiku 1939 (należał do niej wcześniej jego starszy brat Jerzy). Zdobył stopień wywiadowcy i został wcielony do sekcji zwiadu oddziału „Żbik”, wykonującego poważne zadania bojowe, m.in. odbieranie zrzutów. Brał udział w akcjach małego sabotażu, w pracach „Wawra” i w akcji „N”.

W styczniu 1944 oddział „Żbik” został podzielony na oddział wojskowy „Żbik” i harcerskie Gniazdo „Żwawy Burek” (nazwane tak dla uczczenia pamięci hm. Czesława Jankowskiego, pseud. Żwawy Burek, dawnego drużynowego 21 WDH, rozstrzelanego przez Niemców w Palmirach w r. 1940), w którym Bogdanowicz został plutonowym „Orląt”, jednego z trzech plutonów. W czerwcu 1944 został drużynowym złożonej z czterech zastępów drużyny „Orląt”. W tym okresie szkolił się również wojskowo i 3 II 1943 został bombardierem w 2 Harcerskiej Baterii Artylerii Przeciwlotniczej, 6 IV 1944 – kapralem, a po ma-

turze, którą zdał w maju t.r. – kapralem z cenzusem, działanowym.

W dn. 1 VIII 1944 przybył na miejsce koncentracji w budynku przy ul. Chmielnej 61 (Zakłady Graficzne Braci Wierzbickich) wraz z ok. 60 żołnierzami „Żbika”, których uzbrojenie stanowił sten z sześcioma magazynkami, karabin, pięć pistoletów z niewielką ilością amunicji oraz kilkanaście granatów, głównie konspiracyjnej produkcji. Walczył przez cały okres Powstania Warszawskiego, od 5 sierpnia jako zastępca dowódcy I plutonu w 2 Harcerskiej Baterii Artylerii Przeciwlotniczej w ramach Zgrupowania „Gurt” w okolicach ul. Chmielnej. Po zakończeniu powstania 4 października został mianowany plutonowym z cenzusem. Od 8 października był jeńcem obozu w Lamsdorf, a 21 października trafił do Stalagu XVIII C w Markt Pongau. Został oswobodzony 7 V 1945. Przetransportowany do Włoch i wcielony w lipcu do II Korpusu Polskiego, rozpoczął naukę w Szkole Żandarmerii Drogowej w St. Giuseppe k. Neapolu. W listopadzie t.r. podjął naukę w Szkole Podchorążych Artylerii i 9 VII 1946 został mianowany podchorążym. Otrzymał przydział do 5 Pułku Artylerii Kresowej i z nim we wrześniu t.r. znalazł się w obozie Daglingworth. W styczniu 1947 został przeniesiony do Polskiego Korpusu Przystosobienia i Rozmieszczenia oraz skierowany do Polish University College, gdzie studiował do r. 1949. W l. 1949–1955 studiował kolejno na Battersea Polytechnic i Brixton School of Building w Londynie. W r. 1957 uzyskał członkostwo Inst. Inżynierów. Przez wiele lat działał w Stow. Techników Polskich w Wielkiej Brytanii, gdzie w l. 1962–1965 był prezesem Sekcji Inżynierii Budowlanej.

Wraz z komendantem Chorągwi Harcerzy w Wielkiej Brytanii Kazimierzem Obtułowiczem w zasadniczy sposób przyczynił się do rozwoju harcerstwa męskiego na Wyspach Brytyjskich. Uważał harcerstwo za jedno z podstawowych narzędzi propagandy polskości wśród młodzieży uro-

dzonej poza granicami kraju. Specyficzny styl jego pracy instruktorskiej polegał na inspirowaniu do działania, bez rozporządzeń i zbędnego rozkazodawstwa. Podkreślał wagę dorobku i propagowania historii harcerstwa. Zgromadził w domu w Londynie kolekcję wydawnictw i pamiątek harcerskich; zbierał materiały historyczne, szczególnie dotyczące 21 WDH w konspiracji. Już w r. 1949 postulował na łamach londyńskiego „Harcmistrza” utworzenie Głównego Archiwum Wydawnictw Harcerskich.

W sierpniu 1947 razem z K. Obtulowiczem zaczął wydawać pismo dla młodzieży harcerskiej pt. „Życie Terenu”, które w marcu 1948 przekształcił w „Bądź Gotów. Miesięcznik Harcerzy w W[ielkiej] Brytanii”. Redaktorem tego pisma, wydawanego przez Komendę Chorągwi Harcerzy w Wielkiej Brytanii, był do sierpnia 1949. W 1948 podczas Zlotu Harcerzy na lotnisku Southrop w hrabstwie Gloucester redagował „Więści Złotowe”, wszedł też w skład komendy zlotu. W t.r. założył 3 Londyńską Drużynę Harcerską, działającą na terenie dzielnicy Chiswick. Stopień podharcmistrza otrzymał 29 VIII 1947, a harcmistrza 10 III 1955. Do 19 II 1949 był kierownikiem Wyd. Organizacyjnego Komendy Chorągwi Harcerzy w Wielkiej Brytanii. Potem przeszedł do Wyd. Programowego Główniej Kwatery Harcerzy (GKH), a w listopadzie 1960 został doko-optowany do NRH poza granicami Kraju. W styczniu 1961 wszedł do redakcji „Na Tropie”, pozostając członkiem GKH. W lipcu t.r. otrzymał roczny urlop organizacyjny. W styczniu 1968 przeszedł z GKH do Chorągwi Harcerzy w Wielkiej Brytanii. Przez wiele lat pracował z młodzieżą w dzielnicy Balham w południowym Londynie, najpierw jako opiekun, a w l. 1977–1985 jako szczerpowy Szczepu „Saska Kępa”.

Redagował „Warszawiaka. Pismo Informacyjne Hufca Harcerzy «Warszawa»” (L. 1972–1973), przez kilkanaście lat (1977–1990) pomagał w wydawaniu pisemka

swego szczepu „Zawisza. Pismo Szczepu Harcerzy «Saska Kępa»”, na Zlocie w Belgii w r. 1982 prowadził wraz z harcerzami pismo „Złotowy Goniec. III Światowy Zlot Harcerstwa”. Od pocz. l. 70. XX w. przygotowywał publikację mającą pokazać prawdziwy wkład harcerzy w walkę z okupantem niemieckim, co było wówczas w kraju niemożliwe. Pod jego kierunkiem zespół redakcyjny zebrał materiały i ukazała się nakładem Zarządu Głównego Koła b. Żołnierzy AK książka *Wielka gra. Harcerstwo w Polsce w czasie II wojny światowej 1939–1945* (L. 1974). Opracował również *Sprawności harcerskie „Kotwica” i „Szare Szeregi”*. *Materiały pomocnicze*, opublikowane w Londynie. Po przejściu na emeryturę, w lipcu 1991 wszedł do redakcji „Na Tropie” (dwumiesięcznika dla harcerzy wydawanego przez Naczelnictwo ZHPpgK); w styczniu 1992 przejął pismo od hm. Ignacego Płonki. Mimo słabego już zdrowia wkładał w jego przygotowanie mnóstwo wysiłku; numer „Na Tropie”, nad którym pracował w szpitalu w ostatnich tygodniach swego życia, do druku przygotowały jego dzieci.

Był członkiem Naczelnictwa i GKH ZHPpgK, kierownikiem Wyd. Zagadnień Krajowych GKH. Uważnie śledził przemiany w harcerstwie w kraju i rozumiał znaczenie zachodzących zmian dla rozwoju państwa. Bardzo mocno podkreślał, że ZHR i ZHP powinny być traktowane przez ZHPpgK na takich samych warunkach. We władzach ZHPpgK był w tym poglądzie odosobniony.

Zmarł 22 XII 1992 w Londynie, został pochowany na cmentarzu w Streatham. W r. 1993 część prochów sprowadzono do rodzinnego grobu na cmentarzu w Wilanowie. Był odznaczony Krzyżem AK, Złotą Odznaką Polskiej Macierzy Szkolnej, Srebrną Odznaką Stow. Techników Polskich i Złotą Odznaką Pamiątkową 50-lecia ZHP (1961).

W r. 1951 zawarł związek małżeński z Ireną Czarnecką (1930–1965, grafikiem,

harcemistrzynią). Miał z nią czworo dzieci: Przemysława (ur. 1952), Wojciecha (ur. 1956), Lecha (ur. 1959) i Marzenę (ur. 1965). W r. 1969 poślubił Danutę Ponia-towską (ur. 1940, harcemistrzynię), z którą miał córkę Halinę (ur. 1975).

— „*Malicki*” *Bogdanowicz Stefan*, *Cyfrowe Arch.* 21 WDH [online] <https://sites.google.com/site/2hbapwaw/biogram/k0403> [dostęp 2 XII 2016]; — Englert J. L., Witting J. *W harcerekkiej służbie ZHP na obczyźnie 1946–1996*, L. 1997; *Pochodem idziemy... Dzieje i legenda Szkoły im. Stefana Batorego w Warszawie*, t. 1, red. E. Kujawski i in., W. 1993; [Szudek P.] P.Sz., [Bogdanowicz J.] J.B., „*Żbik*”. *Wojenne dzieje 21 WDH*, „Harc.” (L.) 1947, nr 7/9, s. 10–14; „*Żbik*”. *Harcerski Oddział Wojskowy. 2 Harcerska Bateria Artylerii Przeciwlotniczej. Wojenne dzieje 21 WDH im. gen. Ignacego Prądzyńskiego 1939–1944*, red. A. Czałbowski, R. E. Stolarski, W. 1994; — „*Na Tropie*” (L.) 1990–1992; „*Warszawiak*” (L.) 1972–1973; „*WU*” (L.) 1948–1970; „*Życie Terenu*” (L.) 1947–1948; — arch. rodziny Bogdanowiczów: mat. biogr. S. Bogdanowicza; — inf. żony D. Bogdanowicz oraz Danuty Pniewskiej.

Marian Miszczuk

BOUFFAŁŁ Bronisław (1867–1949), profesor prawa, dyplomata, adwokat, nauczyciel, działacz niepodległościowy, jeden z twórców polskiego skautingu, oficer Wojska Polskiego.

Urodził się w r. 1867 w Jurewiczach w rodzinie ziemiańskiej o korzeniach litewsko-ruskich, w guberni grodzieńskiej, w zaborze rosyjskim. Był synem Juliana i Pauliny z Wińskich. W r. 1886 ukończył rosyjskie IV Gimnazjum w Warszawie, a w r. 1892 studia prawnicze na Uniw. Petersburskim (ze stopniem magistra), ponadto odbył uzupełniające studia na Uniw. w Heidelbergu w l. 1894–1895 i w Oksfordzie w r. 1896. Po powrocie pracował jako docent prawa rzymskiego na Uniw. Petersburskim. Opublikował w tym czasie

Zasady zwłoki wierzyciela w prawie rzymskim (w jęz. rosyjskim – Petersburg 1895, w jęz. polskim – W. 1907). Pasjonował się podróżami, odwiedził m.in. Azję Mniejszą, Afrykę Północną, Amerykę Południową, a swoje wrażenia zawarł w książce *Listy z podróży* (W. 1902). W l. 1905–1907 prowadził wykłady z ekonomii politycznej dla uczniów kl. VII szkoły E. Rontalera, których pokłosiem był *Wykład ekonomii politycznej. Podręcznik do użytku szkół średnich* (W. 1907). W l. 1906–1907 występował przed sądami warszawskimi jako obrońca w procesach politycznych.

Interesował się osiągnięciami Wielkiej Brytanii w zakresie organizacji życia politycznego i społecznego. Szczególnie interesowały go organizacja szkolnictwa oraz organizacje młodzieżowe. Opublikował opracowanie *Szkolnictwo średnie w Anglii* (W. 1908), w którym, wskazując osiągnięcia brytyjskie, krytycznie analizował drogi tworzenia szkolnictwa polskiego po dwóch latach od strajku szkolnego w Królestwie. Konsekwentnie również zalecał kary fizyczne i zawarł w pracy wyraźne wątki antysemityczne.

Kolejną próbą przybliżenia polskim czytelnikom wychowawczym doświadczeń angielskich był artykuł zatytułowany *Szkoły pod bronią*, opublikowany na łamach periodyku „*Biblioteka Warszawska*” (1911, t. 2, s. 151–163), w którym Bouffałł zajął się opisem wych. fiz. i przysp. wojsk. młodzieży angielskiej; z całego artykułu przebiega podziw i zachęta do przemysłanego korzystania z wzorów angielskich. Artykuł ukazał się także w formie osobnej nadbitki. Przedstawił w nim organizacje młodzieżowe, takie jak Boys’ Brigade (BB) czy Church Lads Brigades, wykazując się ich doskonałą znajomością (w BB w r. 1910 skupionych było 100 tys. chłopców na terenie imperium brytyjskiego i USA; od maja 1903 Robert Baden-Powell pełnił funkcję wiceprezydenta tej organizacji). Kolejnym krokiem w popularyzacji osiągnięć brytyjskich był artykuł Bouffałła

Szkolnictwo uzupełniające na Zachodzie, także opublikowany na łamach „Biblioteki Warszawskiej” (1912, t. 1, s. 142–151).

Bouffałł szczególnie zainteresował się skautingiem, stał się jego zwolennikiem i popularyzatorem. W nr 4 wydawanego we Lwowie „Skauta” z 1 XII 1911 zamieścił artykuł zatytułowany *Ubranie skauta*. Z jego treści wynika, że autor znał nie tylko regulaminy brytyjskie, ale i nazwy brytyjskich dostawców i ceny skautowych akcesoriów. Istotnym krokiem w popularyzacji idei skautingu w społeczeństwie polskim była książka Bouffałła pt. *Boy Scouts. Indyjanizm w wychowaniu* (W. 1912). W kolejnej publikacji (R. Baden-Powell *Skauting dla młodzieży*, tłumaczenie z angielskiego z upoważnienia autora pod red. B. Bouffałła), będącej przeróbką dzieła Baden-Powella, wysunął twierdzenie, że skauting trafił na ziemię polskie z Austrii, a tam przywędrował z Niemiec. Utrzymywał, że pierwsze informacje o skautingu były tłumaczeniami i przeróbkami prac niemieckojęzycznych. Wywołało to gwałtowną replikę A. Małkowskiego na łamach lwowskiego „Skauta” pt. *Z powodu zarzutów* („Skaut” 1913, nr 10).

W styczniu 1913 Bouffałł rozpoczął wydawanie pisma „Skaut. Dwutygodnik sportowy, ilustrowany dla młodzieży polskiej”, które istotnie przyczyniło się do rozwoju skautingu w Królestwie Polskim. W lipcu 1913 przekazał redakcję i administrację „Skauta” Naczelnej Komendzie Skautowej w Warszawie; redaktorem został jej członek Ludomir Czerniewski. Bouffałł przekazał mu 636 prenumeratów; w warszawskim „Skaucie” publikowali m.in. Kazimierz Betley, ks. Kazimierz Lutostawski, A. Małkowski, Olga Małkowska i Alojzy Pawełek. W tymże miesiącu Bouffałł wziął udział w III Wszzechbrytyjskim Zlocie Skautowym w Birmingham i został uhonorowany przez twórcę skautingu medalem „Za Zasługę” (*For Merit*). W następnych latach nie brał już udziału w pracy skautowej.

W czasie I wojny światowej walczył jako porucznik w 13 pułku huzarów armii rosyjskiej. Został ranny 2 VI 1915 w walkach pod Modliborzycami, które były częścią bitwy pod Konarami. W l. 1915–1917 prowadził wykłady z prawa rolnego i ekonomii politycznej w ramach działalności Tow. Kursów Naukowych w Warszawie. Był czynny przy organizacji WP w Rosji. Zorganizował Związek Polaków Wojskowych XI Armii na Wołyniu i stanął na jego czele. Od r. 1917 służył jako oficer w 2 pułku ułanów I Korpusu Polskiego. Po rozbrojeniu Korpusu przez Niemców wrócił do Warszawy i został w lipcu t.r. zatrudniony w Min. Skarbu Rządu Rady Regencyjnej jako naczelnik wydz. prawnego sekcji kredytów. W r. 1919 był równocześnie oficerem łącznikowym przy wojskowej misji brytyjskiej z ramienia MSWojsk. W sierpniu t.r. rozpoczął służbę dyplomatyczną w MSZ na stanowisku naczelnika Wydz. Państw Centralnych. We wrześniu t.r. został mianowany delegatem RP w randze posła I kl. i wysłany z misją polityczną do Finlandii, Estonii i Łotwy. Od lutego 1920 był szefem stałej polskiej misji dyplomatycznej w Rydze.

W związku z ofensywą bolszewicką został w lipcu 1920 odwołany do centrali i wstąpił do WP. Walczył jako dowódca dywizjonu kawalerii w 5 Armii gen. Władysława Sikorskiego. Został zdemobilizowany w stopniu majora. W dokumencie zatytułowanym „Kwalifikacja”, wydanym przez sztab 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich stwierdzono, że mjr Bouffałł *stanowi wzór pilnego i sumiennego oficera, który również poza służbą jest człowiekiem nadzwyczaj ułożonym i taktownym, gorącym patriotą, a jakkolwiek stan fizyczny i wiek powinien być utrudniać wypełnianie służby, to służy za wzór młodym oficerom. Charakter zany, rycerski i kryształowy, posiada wiele cnót żołnierskich i poświęcenie*. W l. 1921–1922 był przedstawicielem rządu RP przy Międzyn. Komisji Mieszanej i Trybunale Rozjemczym na Górnym

Śląsku. W r. 1923 był przedstawicielem MSZ do komisji specjalnej dla zbadania przyczyn nielegalnego wywozu i przywozu towarów w Gdańsku.

W r. 1924 przebywał w Londynie, studiując prawo międzynarodowe. Po powrocie do Polski w październiku t.r. wykładał prawo i ekonomię na KUL oraz prawo na WWP w Warszawie. W r. akad. 1925/26 był dziekanem Wydz. Prawa i Nauk Społecznych KUL. Przez dwa lata był prezesem AZS KUL, został też członkiem honorowym Polskiej Korporacji Akademickiej „Concordia” przy KUL. Ponadto w Lublinie współpracował ze strukturami Narodowej Demokracji. W l. 1924–1927 był członkiem Zarządu Wojew. Polskiego Tow. Opieki n. Kresami. Po konflikcie z dziekanem Wydz. Prawa KUL Ignacym Czumą zaprzestał pracy w tej uczelni i powrócił do współpracy z MSZ, zajmował też różne stanowiska w Min. Handlu. W r. 1928 był przewodniczącym Ścisłego Komitetu Organizacyjnego Zjazdu Informacyjnego b. Prezydów Związków Polaków Wojskowych. Od r. 1931 do wybuchu II wojny światowej uczył jęz. angielskiego w prywatnej szkole handlowej w Mińsku Mazowieckim.

Od r. 1908 był członkiem Warszawskiego Tow. Naukowego, opublikował ponad 20 książek z zakresu prawa publicznego, ekonomii politycznej i zagadnień międzynarodowych, w tym w językach rosyjskim i francuskim. Znał doskonale również niemiecki, angielski i łacinę. Jego aktywność zawodowa koncentrowała się na działalności naukowej i dydaktycznej; ważne miejsce w jego życiu zajmowała też służba w polskiej dyplomacji. Był poetą, historykiem, pasjonował się sportem, w szczególności jeździectwem (opublikował podręcznik *Szkola jazdy konnej i tresury konia wierzchowego*, W. 1912; wyd. 2, W. 1936).

W czasie II wojny światowej ciężko chorował. Zmarł w lutym 1949 w Gdańsku. Został pochowany w Gdyni. Był odznaczony Krzyżem Niepodległości i Krzyżem Walecznych. Rodziny nie założył.

— Szarek A. *Bronisław Bouffałł*, w: *Profesorowie prawa KUL*, red. A. Dębiński i in., Lub. 2008, s. 41–51; — Błazejewski *Historia Harcerstwa Polskiego*, W. 1935; Kiepuska H. *Inteligencja zawodowa Warszawy 1905–1907*, W. 1967, s. 363; Leonhard B. *Warszawski „Skaut”*, „Harcerski Informator Historyczny” 1983, nr 4, s. 22; Łaptos J. *Dyplomaci II RP w świetle raportów Quai D’Orsay*, W. 1993; Maj E. *Narodowa Demokracja w woj. lubelskim w l. 1918–1928*, Lub. 2002; Miszczuk M. *Bronisław Bouffałł (1867–1949)* w: B. Bouffałł *Boy Scouts. Indyjanizm w wychowaniu*, Kr. 2015 [reprint]; — *Geneza harcerstwa*, wyb. i oprac. M. Miszczuk, W. 1985, s. 88, 89; *Kwestionariusz do Historii Związku Polaków Wojskowych w Rosji 1917–1918 r.*, W. 1928; Małkowski A. *Jak skauci pracują*, Kr. 1914, s. 106, 140, 176, 180, 193; tenże *Z powodu zarzutów*, „Skaut” (Lw.) 1913, nr 10, s. 156–158; — „Skaut” (Lw.) 1911–1914; „Skaut” (W.) 1913.

Marian Miszczuk

BREDE Halina, pseud. Linka (1919–2004), nauczycielka języka polskiego, harcmistrzyni, hufcowa konspiracyjnego Hufca Harcerek w Kielcach (1943–1945), propagatorka języka esperanto.

Urodziła się 29 XII 1919 w Kielcach w rodzinie inteligentkiej. Miała młodszego o dwa lata brata Józefa. Wychowywała się w trudnych warunkach (ojciec zmarł, gdy miała osiem lat, od tej pory rodzinę utrzymywała matka, która udzielała gry na pianinie). Należała do 2 Drużyny Harcerek im. K. Potockiej przy Gimnazjum im. A. Mickiewicza w Kielcach (drużynowa Wanda Chojnowska, zamężna Kinastowska). Pełniła w drużynie funkcje zastępowej, sekretarki i przybocznej. W r. 1932 przeniosła się do Państw. Gimnazjum im. bł. Kingi w Kielcach i 1 Drużyny Harcerek im. E. Plater. Uczestniczyła w organizowanych przez drużynę i Komendę Hufca Harcerek w Kielcach obozach w Jabłonce Orawskiej (1933) oraz w Siankach

BREDE HALINA

(1934). W r. 1935 uczestniczyła w obozie przed Jubileuszowym Złotem Harcerstwa Polskiego w Spale zorganizowanym w Fałkowie. Była uczestniczką obozu w Nałęczu k. Bucza (1936), Świątełce k. Nowoświęcian (1937) i Pieszczańce k. Dubna (1938). Na przełomie r. 1937/1938 była zastępową na kursie samarytańskim w Rabsztynie, a w sierpniu 1938 – zastępową na kursie drużynowych w Buszczy k. Dubna na Wołyniu. Podczas wakacji 1939 pełniła funkcję oboźnej na obozie służby w Łutówku k. Sępólna Krajeńskiego.

Po wybuchu II wojny światowej była drużynową konspiracyjnej 1 Kieleckiej Drużyny Harcerek. Równocześnie uczestniczyła w tajnym nauczaniu (uczyła jęz. polskiego, historii i łaciny) i sama zdobywała wiedzę na Tajnym Uniw. Ziem Zachodnich w Kielcach, gdzie ukończyła dwuletnie pedagogium i dwa lata studiów filologii polskiej. W styczniu 1943 kieleckie harcerki wspólnie z harcerzami odegrały jednoaktówkę o tematyce powstania styczniowego jej autorstwa; przedstawienie odbyło się w mieszkaniu Czesławy Janus (zameżnej Monkiewicz) przy ówczesnej ul. Bodzentyńskiej 72. W lipcu t.r. prowadziła w warunkach okupacyjnych kurs drużynowych w Zgórsku, w sierpniu uczestniczyła w kursie podharcemistrzowskim w Konstancinie, a w grudniu otrzymała stopień podharcemistrzynie. Równocześnie w sierpniu 1943 przejęła funkcję hufcowej Hufca Harcerek od Marii Jezierskiej (zameżnej Ryczakowej). Dbała o to, aby drużynowe prowadziły pracę wychowawczą, harcerki zdobywały stopnie i sprawności, kształciły się na tajnych kompletach i obchodziły polskie święta narodowe. Drużyny opiekowały się także dziećmi z ochronki przy ul. Karczówkowskiej, wysyłały paczki do oflagów i korespondowały z przebywającymi w nich oficerami. Jednocześnie harcerki w kierowanym przez nią hufcu uczestniczyły w działalności konspiracyjnej: kolportowały podziemną prasę, przesyłały meldunki, odbywały szkolenie

sanitarne w kieleckim szpitalu dziecięcym i szkolenie w zakresie łączności, utrzymywały kontakty z partyzantami, którym dostarczały żywność, odzież i środki opatrunkowe.

Od września 1944 do stycznia 1945. Brede prowadziła zlokalizowane w budynku dawnej Szkoły Powsz. nr 6 schronisko dla mieszkańców Warszawy, którzy po powstaniu trafili do Kielc. W listopadzie 1944 (w rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości) zorganizowała konspiracyjne, ostatnie w warunkach okupacyjnych przyrzeczenie harcerskie, które odbyło się w gmachu banku w Kielcach, znajdującym się przy zbiegu dzisiejszych ulic T. Kościuszki i św. Leonarda (przed budynkiem banku stali na warcie Niemcy).

Po zakończeniu wojny wyjechała do Krakowa, gdzie kontynuowała studia polonistyczne na UJ. We wrześniu 1945 podjęła pracę zawodową jako wychowawczyni w pogotowiu opiekuńczym dla chłopców oraz internacie dla dziewcząt w Krakowie i pracowała tam do października 1946. Od września 1948 do końca stycznia 1951 była kierowniczką Powiat. Biblioteki Publicznej w Jaworze k. Legnicy. Następnie powróciła do rodzinnych Kielc, gdzie przez trzy lata pracowała jako instruktor w Wojew. Bibliotece Publicznej. W marcu 1954 rozpoczęła pracę jako kierowniczka zajęć pozalekcyjnych w Zespole Szkół Zawodowych w Kielcach i instruktorka zajęć pozalekcyjnych w Wojew. Ośrodku Doskonalenia Zawodowego.

Od września 1955 pracowała na stanowisku wizytatorki i kierowniczki Samodzielnego Ref. Szkół Artystycznych Wydz. Kultury Prezydium WRN w Kielcach. We wrześniu 1957 podjęła pracę jako nauczycielka jęz. polskiego i kierowniczka zajęć pozalekcyjnych w Technikum Ekonomicznym w Kielcach. Następnie została bibliotekarką i nauczycielką śpiewu w Szkole Podst. nr 5, w III LO oraz w Szkole Podst. im. G. Piramowicza. W l. 1962–1974 pracowała jako nauczycielka jęz. polskiego

w Technikum Mechanicznym w Kielcach, skąd w styczniu 1975 przeszła na emeryturę.

Po Zjeździe Łódzkim w grudniu 1956 włączyła się ponownie do pracy harcerskiej. Prowadziła drużynę harcerską przy Technikum Ekonomicznym. Była organizatorką i komendantką obozów drużyny organizowanych w Bocheńcu i Baranowskiej Górze. Prowadziła obóz wędrowny po Ziemi Kieleckiej. Była członkinią Komendy Hufca Kielce-miasto, gdzie zajmowała się pracą drużyn młodszych, a następnie drużyn starszych. Opiekowała się drużynami przy Szkole Podst. nr 11, Szkole Podst. nr 5 i Szkole Podst. im. G. Piramowicza. W maju 1958 uczestniczyła w kursie dla komendantów obozów i kursie artystycznym dla instruktorów harcerskich w Warszawie. Była zastępczynią komendanta kursu drużynowych Hufca Kielce-miasto zorganizowanego zimą 1960/61 w Warszawie. W dn. 1 I 1961 otrzymała mianowanie na stopień harcmistrza.

W r. 1962, po powrocie z wycieczki instruktorów harcerskich Chorągwi Kieleckiej i Chorągwi Stołecznej do Jugosławii, protestując przeciwko postawie etycznej jednego z kieleckich instruktorów, na którą nie zareagowały władze harcerskie, przestała pracować w ZHP. W r. 1980 włączyła się do działalności Kręgu Instruktorskiego „Łysica”, z którym uczestniczyła w zlotach i sesjach historycznych. Popularyzowała piosenki harcerskie i ludowe, grała na fortepianie. W dn. 22 VII 1981 otrzymała stopień harcmistrza PL. Poza pracą w harcerstwie brała udział w ruchu esperantystów – uczyła jęz. esperanto młodzież i dorosłych. Ostatnie lata życia spędziła w Państw. Domu Pomocy Społecznej przy ul. Jagiellońskiej w Kielcach, gdzie prowadziła wśród pensjonariuszy działalność kulturalną. Była aktywną działaczką ZNP.

Zmarła 1 VII 2004. Została pochowana na Cmentarzu Starym w Kielcach. Była odznaczona Krzyżem Kawalerskim Or-

deru Odrodzenia Polski (1980), Złotym Krzyżem Zasługi (1974), Brązowym Medalem za Zasługi dla Obronności Kraju (1979), Medalem KEN (1980), Krzyżem za Zasługi dla ZHP, Złotą Odznaką ZNP (1972) oraz odznaką Zasłużony dla Esperanto.

Rodziny nie założyła.

— Puchała *Poczet*, t. 1, s. 149; Rembalski A. *Brede Halina*, w: *Harc. słownik biogr. Kielecczyzny*, s. 47–50; — *Harcerki 1939–1945*; Jezierska-Ryczak M. *Kielecka Chorągiew Harcerek w l. 1939–1945*, w: *Harcerstwo Kielecczyzny w walce*, s. 20–39; Rembalski A. *Hufiec ZHP im. Obronców Westerplatte w Kielcach w l. 1956–1979*, K. 1980, s. 15, 17, 19, 20, 21, 25, 26, 31; tenże *Kalendarium*, s. 60; — Brede H. *Relacje*, w: *Pogotowie Wojenne Harcerek i Harcerzy na Ziemi Kieleckiej. Mat. sesji historycznej*, red. A. Rembalski, K. 1989, s. 50–52; *Wspomnienia harcerskich rodzin z Kielc*, Kr. 2004, s. 56–58; — Zarzycki Ł. *Pożegnanie „Linki”*, „Słowo Ludu” 2004 z 6 VII; — Arch. Komendy Chorągwi Kieleckiej ZHP: ankieta biogr. b. działacza ZHP wypełniona przez H. Brede; biogram harcerski H. Brede, mps [podpisany przez autorkę].

Andrzej Rembalski

BUGAJSKI Jan Franciszek (1908–1963), harcmistrz, doktor pedagogiki, geograf, propagator kultury fizycznej i sportu, komendant Krakowskiej Chorągwi Harcerzy (1938–1939).

Urodził się w Krakowie 29 X 1908 w rodzinie Józefa (urzędnika pocztowo-telegraficznego) i Katarzyny ze Stanisławów. Miał pięciu braci: Józefa (pseud. Lolo, 1904–1985, absolwenta Wyższej Szkoły Handlowej, podharcmistrza, żołnierza 201 pp, uczestnika przejmowania władzy w Krakowie w r. 1918, II i III powstania śląskiego, oficera WP, uczestnika kampanii wrześniowej 1939, żołnierza AK, po wojnie represjonowanego), Stanisława (1907–1967, ekonomistę), Tadeusza

(zm. w dzieciństwie w 1918), Kazimierza (1911–1991, prawnika, podharcymistrza, drużynowego 3 Krakowskiej Drużyny Harcerzy – KDH w l. 1935–1937, szefa biura i kierownika Wydz. Ogólnego Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerzy w l. 1938–1939, działacza i doradcy prawnego „Solidarności”) i Aleksandra (ok. 1923–1942, zamordowanego przez Niemców w siedzibie gestapo przy ul. Pomorskiej w Krakowie) oraz siostry Marię (urzędniczkę) i Wandę. W l. 1915–1919 uczęszczał w Krakowie do czteroklasowej Szkoły Ludowej im. kr. Władysława Jagiełły, kontynuował naukę w III Gimnazjum im. kr. Jana III Sobieskiego. Egzamin dojrzałości złożył w maju 1927.

W r. 1919 wstąpił do 3 Sokolej Drużyny Skautowej im. K. Pułaskiego (późniejszej 3 KDH) przy III Gimnazjum, w której był zastępowym zastępy „Bobrów”. Od marca 1926 do września 1929 pełnił funkcję drużynowego 3 KDH. Przeprowadził reorganizację drużyny i był komendantem jej trzech obozów: wędrownego po Beskidzie Wyspowym, Gorcach, Pieninach i Tatrach (sierpień 1926) oraz stałych w Nowosiólkach n. Zbruczem (lipiec 1927, z 8 KDH) i na Polance Redłowskiej k. Gdyni (lipiec 1928); w tym czasie powstała przy drużynie gromada wilczków.

W r. 1926 Bugajski wziął udział w obozie instruktorskim w Sidzinie k. Jordano-wa. W dn. 15 XI 1928 otrzymał stopień podharcymistrza. Na obozie w Nowych Trokach k. Wilna w r. 1929 był zastępcą komendanta. W listopadzie t.r. kierował manewrami krakowskiego hufca męskiego w Podgórkach k. Tyńca. Na przełomie r. 1929/30 kierował zimowiskiem chorąg-wianym w Sieniawie k. Nowego Targu. W lutym 1930 uczestniczył w zawodach narciarskich ZHP w Zwardoniu i w składzie trzyosobowej reprezentacji krakow-skiej zdobył I miejsce w biegu narciarskim seniorów. W t.r. był instruktorem letnie-go obozu instruktorskiego. W tym czasie opublikował na łamach „Skauta” artykuł

Wychowanie fizyczne w harcerstwie (1930, nr 1/2, s. 45).

W l. 1927–1931 odbył studia na UJ w zakresie geografii i w Studium Wych. Fiz., uzyskując świadectwo ukończenia dwuletniego Studium Wych. Fiz. (1932), dyplom magistra filozofii w zakresie geografii (1934) i magistra wych. fiz. (1936). W 1934 uzyskał też dyplom nauczyciela szkół średnich. W l. 1932–1939 pracował w krakowskich gimnazjach (III, IV, V, VI i IX) jako nauczyciel geografii i wych. fiz. Równocześnie od października 1934 był instruktorem gier i zabaw i wykładowcą krajoznawstwa w Studium Wych. Fiz. UJ. Od marca do sierpnia 1939 był wizytatorem szkół Kuratorium Krakowskiego Okręgu Szkolnego w zakresie przysp. wojsk.

W październiku 1930 został zastępcą hufcowego Hufca Harcerzy w Krakowie. W zimie 1930/31 był komendantem obozu instruktorskiego w Sieniawie, a w sierpniu 1931 komendantem obozu drużynowych w Brennej k. Skoczowa. Stopień harcymistrza otrzymał 17 VI 1931. Od sierpnia t.r. do poł. września 1932 odbywał kurs w Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty w Zambrowie. Od maja do września t.r. był kierownikiem Wydz. Obozowego Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerzy. W l. 1932–1933 był komendantem hufców harcerzy m. Krakowa i równocześnie kierownikiem Wydz. Wych. Fiz. oraz Przysp. Wojsk. Komendy Chorągwi. W „Dodatku Metodycznym” do Rozkazu L. 34 z 27 II 1933 Komendy Chorągwi opublikował *Program kursu zastępowych w mieście w ciągu zimy i na obozie w czasie wakacji*, a w grudniu 1933 na odprawie komendantów obozów zimowych omówił tematy „Znaczenie i organizacja życia polowego w zimie” oraz „Wędrowne obozy zimowe”. Od października 1933 do września 1934 był ponownie kierownikiem Wydz. Obozowego Komendy Chorągwi.

W grudniu 1933 powierzono mu zorganizowanie Hufca Harcerzy w Wieliczce, mianując go równocześnie hufcowym;

funkcję tę pełnił do 10 XI 1934. Od lutego 1935 do listopada 1936 ponownie był komendantem hufców harcerzy m. Krakowa. W r. 1935 z ramienia Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerzy był współorganizatorem Dnia Harcerstwa Krakowskiego (17 maja) i kierował harcerską służbą pod czas pogrzebu Józefa Piłsudskiego, który odbył się w Krakowie następnego dnia. Był członkiem chorągwianej komisji prób na stopień podharcmistra i przewodniczącym komisji na stopień harcerza Rzeczypospolitej hufców m. Krakowa (od kwietnia 1936).

W „Dodatku Metodycznym” do Rozkazu L. 2 z 15 VI 1935 Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerzy ogłosił *Wychowanie fizyczne na obozie*. Jego pasją były turystyka zimowa i narciarstwo. Był współorganizatorem, wiceprezesem zarządu i członkiem Komisji Rewizyjnej Harcerskiego Klubu Narciarskiego (HKN) w Krakowie. Brał udział w wielu harcerskich zawodach narciarskich i prowadził kursy narciarskie, był przodownikiem Odznaki Górskiej Polskiego Związku Narciarskiego (PZN) oraz instruktorem narciarskim. W dn. 1 I 1936 został mianowany na stopień podporucznika rezerwy piechoty.

W 1937 był opiekunem na obozie stałym 3 KDH w Podretkuniskach (w lipcu) i współtworzył (w październiku) Koło Harcerzy z Czasów Walk o Niepodległość przy Zarządzie Oddziału ZHP w Krakowie (w październiku t.r.). Z dn. 12 XI został przeniesiony z komendy hufców m. Krakowa w skład komendy chorągwi. Zredagował *Jednodniówkę harcerską wydaną z okazji jubileuszu 25-lecia 3 Drużyny Harcerzy przy III Gimnazjum w Krakowie oraz 15-lecia Koła Przyjaciół 3 Drużyny Harcerzy i poświęcenia sztandaru tej Drużyny* (Kr. 1937). W kwietniu 1938 został kierownikiem Wydz. Wych. Fiz. i Przysp. Wojsk. Komendy Chorągwi Krakowskiej. W sierpniu był komendantem kursu podharcmistrowskiego w Folszcu. W październiku t.r. objął funkcję kome-

danta Krakowskiej Chorągwi Harcerzy oraz kierownika jej Wydz. Programowego, funkcje te pełnił do momentu powołania do wojska w sierpniu 1939. Opublikował *Wytyczne Chorągwi Harcerskiej na r. 1938–1939* („Rozkazy i Okólniki Zarządu Okręgu, Komendy Chorągwi Harcerki i Harcerzy” 1938, nr 1). Od pierwszego obozu, w którym wziął udział (w Zubrzycy Górnej w 1922) do września 1939 uczestniczył w 40 obozach.

W r. 1939 został mianowany komisarzem Pogotowia Harcerzy Chorągwi. Po mobilizacji, we wrześniu t.r. objął dowództwo plutonu moździerzy w 3 kompanii karabinów maszynowych III batalionu 20 pp. w 6 DP w składzie Armii Kraków, z którą odbył całą kampanię wrześniową. Wziął udział w walkach osłonowych pod Brzeźnicami i Pszczyną (2 września). Dostał się do niewoli niemieckiej pod Cieszanowem (20 września), skąd został przewieziony do Oflagu XIB Braunschweig, później przebywał w Oflagu IIC Wolfsberg. W obozach jenieckich prowadził aktywną działalność w tajnym nauczaniu. W początkowym okresie życia obozowego zorganizował gimnastykę poranną, a później także wiele zajęć wych. fiz. (m.in. obozową olimpiadę w r. 1940). Przewodniczył kołu wychowawców fizycznych, prowadził wykłady i ćwiczenia na Tajnych Wyższych Kursach Nauczycielskich w zakresie wych. fiz. i geografii, uczył też geografii w tajnym gimnazjum i liceum dla szeregowych. Pełnił funkcję wiceprzewodniczącego konspiracyjnego Koła Harcerzy.

Po powrocie z niewoli, od lutego 1945, ponownie był wizytatorem szkół Kuratorium Krakowskiego Okręgu Szkolnego, organizował w szkołach wych. fiz. oraz przysp. wojsk. W październiku 1947 na własną prośbę został przeniesiony do Państw. Męskiego Gimnazjum Handlowego w Krakowie w charakterze nauczyciela wych. fiz. i geografii (szkoła w 1948 zmieniła nazwę na Liceum Handlowe). W maju 1949 uzyskał dyplom nauczyciela

BUGAJSKI JAN

szkolnictwa zawodowego. W październiku t.r. został przeniesiony do Technikum Ekonomiczno-Kolejowego w Krakowie. Równocześnie w l. 1945–1948 był wykładowcą dydaktyki wych. fiz., instruktorem gier i zabaw ruchowych oraz kierownikiem dwóch obozów letnich i dwóch zimowych (narciarskich) w Studium Wych. Fiz. UJ. Pełnił funkcję wicedyrektora trzyletniego Studium Wych. Fiz. przy Wydz. Lekarskim UJ (1949–1950) i był kontraktowym wykładowcą i egzaminatorem wych. fiz. w Studium Pedagog. UJ oraz w Akademii Handlowej (1949–1951). W l. 1952–1958 był kierownikiem Studium Wych. Fiz. przy UJ, w tym czasie przyczynił się do jego rozwoju, inicjując budowę gmachu i stadionu. W Wyższej Szkole Wych. Fiz. w Krakowie od r. 1958 pełnił funkcję kierownika Zakładu Teorii Wych. Fiz., a w l. 1961–1963 także kierownika Zakładu Obozownictwa i Turystyki. W listopadzie 1962 obronił w AWF w Warszawie pracę doktorską pt. *Ludwik Bierkowski jako prekursor nowoczesnego wychowania fizycznego w Polsce w I poł. XIX w.*

W marcu 1945 wszedł w skład Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerzy; był referentem obozowym w Wydz. Harcerskim, następnie kierownikiem Wydz. Osobowego (do 20 XI 1946). W dodatkach do rozkazów Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerzy pt. „W Kręgu Rady Drużynowych” zamieścił *Wskazówki dla drużynowych i hufcowych w organizowaniu akcji letniej* (Rozkaz L. 3 z 18 VI 1945, s. 3–7) oraz *Wychowanie fizyczne – sporty – harce – wycieczki w obozie harcerskim* (Rozkaz L. 5 z 1 VIII 1945, s. 1–3). W czasie wakacji 1945 był komendantem obozu 5 KDH w Osieczanach. Od 3 X t.r. do 10 XI 1947 był członkiem Komisji Rewizyjnej HKN i instruktorem narciarskim klubu. Nakładem HKN wydał *Zimowiska* (Kr. 1945). W l. 1946–1949 przewodniczył Komisji Młodzieżowej PZN w Krakowie.

W tzw. połączonej Chorągwi ZHP w Krakowie od 3 IV 1949 był krótko współpra-

cownikami (instruktorem) Inspektoratu Wych. Fiz. w Wydz. Pracy Harcerki i Harcerzy.

W r. 1957, po odrodzeniu harcerstwa, założył 17 KDH im. T. Kościuszki przy Technikum Kolejowym w Krakowie (przy ul. Basztowej), której drużynowym był do r. 1959, a opiekunem do końca życia. Był komendantem dwóch obozów tejże drużyny, letniego wędrownego na trasie z Wisły do Krynicy (1958) i zimowego w Kościelisku (1958/59). W dn. 24 IV 1958 został zwerifikowany w stopniu harcemistrza. W tym czasie opracował i opublikował *Zimowe ćwiczenia i gry terenowe w szkole* (W. 1956). Wspólnie z bratem Kazimierzem przygotował artykuł monograficzny *Harcerska służba III Krakowskiej Drużyny im. K. Pułaskiego w l. 1911–1958* (w: *Księga pamiątkowa III Gimnazjum w Krakowie 1883–1958*, Kr. 1958).

Zmarł po długiej chorobie 28 I 1963. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. Był odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi (1955), Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 (1949), Medalem 10-lecia PL (1955) i Odznaką Dziesięciolecia Służby (1934).

W r. 1937 poślubił Olę Osuchowską herbu Gozdawa (1912–2011, absolwentkę Studium Wych. Fiz. UJ, od r. 1963 kierowniczkę Biblioteki Inst. Psychologii UJ), miał syna Andrzeja (ur. 1946, inżyniera mechanika, harcerza) i córkę Halinę (zamezną Stawską, ur. 1949, magistra ekonomii).

Wpisał się w grono eminentnych postaci tworzących podstawy ruchu nowoczesnego wych. fiz. – począwszy od Ludwika Bierkowskiego, na temat którego działalności przygotował rozprawę doktorską, poprzez dra Henryka Jordana i Zygmunta Wyrobka, którego działalność opisał w piśmie „Kultura Fizyczna”. Pozostawił po sobie poważny dorobek naukowy – książki i wiele artykułów w prasie fachowej. Opublikował podręczniki z dziedziny narciarstwa i obozownictwa zimowego,

przydatne również dla harcerzy. Był nie tylko teoretykiem wych. fiz. i obozownictwa, ale także wybitnym praktykiem, który na prowadzonych przez siebie obozach wykształcił tysiące młodzieży oraz działaczy sportowych. Nicią przewodnią jego życia była bezpośrednia praca z młodzieżą, a po latach pracy harcerskiej uznał, że prowadzenie drużyny jest działaniem najważniejszym.

— Błażejowski *Bibliografia 1911–1960*; Jarzembowski, Kuprianowicz *Harc mistrzynie i harcmistrze*, s. 101; — Biedrzycki W., Marewicz J. *Zielona Trójka 1911–1986*, Kr. 1986, s. 16, 19–22, 70, 78; Bugajski J., Bugajski K. *Harcerska służba III Krakowskiej Drużyny im. Kazimierza Pułaskiego w l. 1911–1958*, w: *Księga pamiątkowa III Gimnazjum w Krakowie 1883–1958*, Kr. 1958 [nadbitka], s. 6, 8–10; Gawęł *Poklon tym, którzy tworzyli; Historia Zielonej Trójki Krakowskiej*, red. W. Biedrzycki i in., Kr. 2011, s. 25, 28–30, 32, 102, 129, 254–256; Leonhard *Kalendarium*; Miszczyk M. *Jan Bugajski 1908–1963*, „Drużyna – Na Tropie” 1987, nr 6 (58); Smarzyński H. *Jan Bugajski 1908–1963*, „Rocznik Naukowy Wyższej Szkoły Wych. Fiz.” 1962, t. 1, s. 278–280; Wasilewska H. *Życie i działalność Jana Bugajskiego w l. 1908–1963*, praca dypl., AWF, Kr. 1973; Wojtyca K. *Hufiec Kraków Kleparz-Łobzów w l. 1957–1972*, Kr. 2007; Ziürn-Zahorski Z. *Pogotowie Harcerzek i Pogotowie Harcerzy we wrześniu 1939 r.*, Kr. 1999, s. 509, 517; — *Spraw. Komendy Chorągwi Harcerzy w Krakowie za r. 1938*, w: *Spraw. Zarządu Okręgu, Kola Dawnych Harcerzy, Komend Chorągwi Harcerzek i Harcerzy za r. 1938*, Kr. 1939, s. 57; toż za l. 1936 i 1937, w: *Spraw. Zarządu Okręgu, Komend Chorągwi Harcerzek i Harcerzy za l. 1936 i 1937*, Kr. 1938, s. 34; toż za r. 1933, w: *Spraw. Zarządu Oddziału, Komendy Chorągwi Harcerzek i Harcerzy za r. 1933*, Kr. 1934, s. 31; toż za r. 1934, w: *Spraw. Zarządu Oddziału, Komendy Chorągwi Harcerzek i Harcerzy za r. 1934*, Kr. 1935, s. 25; — „Skaut” 1933, nr 9, s. 176 (*Wieści z Krakowa*); — inskrypcje nagrobne; — Arch. AWF w Krakowie; Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP, rozkazy komend

chorągwi z l. 1920–1939, 1945–1950; — inf. syna A. Bugajskiego.

Wojciech Biedrzycki
Janusz Wojtyca

C

CHODNIKIEWICZ z Sowiarów Maria, pseud. Olga, Joanna (1918–2007), nauczycielka, harcmistrzyni, komendantka Kieleckiej Chorągwi Harcerzek (1948–1949), komendantka Chorągwi ZHP w Kielcach (1949–1950), uczestniczka konspiracji, więźniarka Auschwitz.

Urodziła się 8 VIII 1918 w Kielcach. Była córką Władysława i Katarzyny ze Skrzypków, miała dwoje rodzeństwa, siostrę Zofię i brata Stanisława. Uczęszczała do Szkoły Powsz. im. M. Konopnickiej, a następnie do Gimnazjum im. bł. Kingi w Kielcach, gdzie zdała maturę. Od r. 1937 była słuchaczką Państw. Pedagogium w Kielcach na kierunku jęz. polski i historia. W czerwcu 1939 otrzymała dyplom nauczycielski, a w lipcu została zaangażowana na stanowisko kierowniczkki internatu dla uczennic Gimnazjum bł. Kingi.

Do ZHP wstąpiła w r. 1938 jako słuchaczka Pedagogium, zakładając z koleżankami zastęp „Jodły”, którym opiekowała się Zofia Kawecka. Na jej ręce w t.r. złożyła przyrzeczenie harcerskie, później została zastępową „Jodeł”. Wzięła udział w obozie wędrownym po Wołyniu, który prowadziła Z. Kawecka, i w obozie służby w lipcu 1939 na trasie Wejherowo – Gdynia – Gdańsk, prowadzonym przez Jadwigę Siczek (jego uczestniczki zapoznawały się z problemami narodowościowymi).

We wrześniu 1939 razem z Zofią Dziewiącką została skierowana do pracy w Ko-

CHODNIKIEWICZ MARIA

mendzie Obrony Przeciwlotniczej M. Kielce (harcerki pełniły funkcje telefonistek i pomocy kancelaryjnych). Po wkroczeniu do miasta Niemców z grupą harcerek odwiedzała szpital dla polskich jeńców mieszczący się w gmachu Seminarium Duchownego. Dostarczała żołnierzom żywność, środki opatrunkowe i cywilną odzież, co ułatwiało wyprowadzanie ich na wolność. Pracowała również w szpitalu dziecięcym, w którym brakowało pielęgniarek. Komendantka Kieleckiej Chorągwi Harcerek hm. Antonina Gębicowa skierowała ją do pracy w SZP, a wraz z nią harcerki Janinę Siudę (zam. Gruszecka) i Czesławę Janus (zam. Monkiewicz). Przysięgę organizacyjną złożyła na ręce płk Franciszka Faix-Limanowskiego. Od r. 1940 pracowała w wywiadzie Okręgu ZWZ. Razem z harcerkami Marią Sabat i Zofią Garmulewicz pod komendą płk. Zygmunta Szewczyka, pseud. Bartek pełniła służbę jako łączniczka. Przepisywała na maszynie i roznosiła meldunki na skrzynki kontaktowe, przeprowadzała ludzi „spalonych”, przenosiła broń, organizowała wystawianie fałszywych dokumentów osobistych i kartek żywnościowych, a także przekazywanie pieniędzy pochodzących z darowizn dla organizacji. W konspiracji na terenie Kielce nosiła pseud. Olga. Równocześnie uczestniczyła w organizowaniu tajnego nauczania (którym kierowała przedwojenna dyrektorka liceum Maria Opiełińska) i uczyła jęz. francuskiego. Oficjalnie była uczennicą kursu kroju i szycia zorganizowanego przez Marię Krzymuską. Od r. 1940 była zatrudniona jako laborantka w Państw. Zakładzie Higieny w Kielcach, gdzie zdała egzamin państw. na laborantkę bakteriologii.

W r. 1942 została przeniesiona przez ZWZ-AK do Radomia. Pracowała w Izbie Rolniczej jako instruktorka hodowli drobiu na rejon pow. radomskiego i pow. kozienickiego. Ułatwiało to utrzymywanie konspiracyjnych kontaktów organizacyjnych. W czasie pobytu w Radomiu

jako łączniczka utrzymywała kontakty z punktami obserwacyjnymi wzdłuż linii kolejowej Radom – Dęblin – Puławy. W listopadzie 1942 została aresztowana przed dworcem kolejowym w Radomiu i osadzona na trzy miesiące w więzieniu. W lutym 1943 z innymi więźniarkami przewieziono ją do obozu koncentracyjnego Auschwitz, gdzie otrzymała numer obozowy 35 146. Pracowała w polu, następnie przy rozbiórce domów, a potem w kuchni. W obozie zetknęła się z harcerkami Urszulą Głowacką, Barbarą Zybort, Wandą Kasperek, Ireną Wójcik oraz Haliną Cetnarowicz (zapamiętała je jako dzielne dziewczęta, które w warunkach obozowego piekła zachowały godność i gotowość niesienia pomocy innym). Ciężko chora na tyfus, trafiła do obozowego szpitala. Opiekowała się żydowską więźniarką Haną Hampel, zarejestrowaną w obozie jako Janisława Zahorajko.

Pracowała w grupie porządkującej magazyn odzieży, kiedy 17 I 1945 nastąpiła ewakuacja obozu. Znalazła się w pierwszym transporcie, liczącym 20 tys. więźniów. Tak jak inne więźniarki, otrzymała bochenek chleba oraz koc i w kolumnie ruszyła w stronę Pszczyny (ewakuację obozu nazwano później marszem śmierci – odbywała się w nieludzkich warunkach; aby ugasić pragnienie, więźniarki jadły śnieg, ponieważ zamarzała woda w wiadrach stojących przy drodze). W drugim dniu marszu (19 stycznia), jeszcze na ziemiach polskich, uciekła z transportu, kiedy w czasie nalotu rozbiegli się pilnujący więźniarki esesmani. Ukryła się w rowie, okryła białym kocem i przeczekała do nocy. Razem z nią uciekła harcerka Wanda Kasperek (zameżna Zgutko) oraz pisarka Seweryna Szmaglewska, która przedstawiła tę ucieczkę w książce *Zapowiada się piękny dzień* (W. 1960).

W lutym t.r. powróciła do Kielce, gdzie stworzyła dom młodszemu rodzeństwu (podczas walk o miasto 17 stycznia zginęli jej rodzice, a siostra została ranna).

CHODNIKIEWICZ MARIA

Podjęła pracę w magistracie, a następnie w Urzędzie Wojew. w Kielcach jako sekretarz administracyjny. W tym czasie była w składzie Komendy Kieleckiej Chorągwi Harcerek (1946–1947), pełniąc kolejno funkcje członkini Ref. Drużyn i Ref. Kształcenia Starszyny. Dn. 10 VI 1947 otrzymała mianowanie na stopień instruktorski podharc mistrzyni. We wrześniu 1948 została komendantką Kieleckiej Chorągwi Harcerek. Stopień harcmistrzyni uzyskała 15 VI 1949. W lipcu t.r. objęła funkcję komendanta Kielecko-Radomskiej Chorągwi Harcerstwa (jej zastępcami byli hm. Maria Jezierska i hm. Edward Wołoszyn), którą 15 I 1950 przekazała Ryszardowi Werensowi. Oficjalnie powodem odejścia była długotrwała choroba dziecka.

W r. 1961 podjęła pracę w Państw. Domu Dziecka jako wychowawczyni, a następnie zastępczyni dyrektora. Po 17 latach przeszła na emeryturę. W styczniu 1980 włączyła się do pracy Kręgu Instruktorskiego „Łysica” przy Kieleckiej Chorągwi ZHP im. S. Żeromskiego. Brała udział w corocznych zjazdach kręgu w Sielpi i sesjach organizowanych przez Kom. Hist. Chorągwi Kieleckiej, na które przygotowywała referaty. W kwietniu 1981 uczestniczyła w sesji „Harcerstwo Kielecczyzny w walce z hitlerowskim okupantem w l. 1939–1945”, a we wrześniu 1989 w sesji „Pogotowie harcerek i harcerzy na Ziemi Kieleckiej”.

Była współzałożycielką i wiceprzewodniczącą Zarządu Wojew. Związku Byłych Więźniów Politycznych Obozów Koncentracyjnych. Została radną pierwszej WRN w Kielcach. Należała do PPS, a po połączeniu PPS i PPR – PZPR. Weszła w skład Rady Naczelnej i Prezydium Zarządu Wojew. ZBoWiD. W r. 2004 wystąpiła w filmie dokumentalnym *Kobiety z Auschwitz* (reż. M. Sępiak, produkcja TVP), w którym obok trzech innych więźniarek relacjonuje swoje przeżycia z obozu koncentracyjnego.

Zmarła 31 VII 2007 w Kielcach, gdzie została pochowana na Cmentarzu Starym. Była odznaczona Krzyżem Kawalerskim

Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych, Krzyżem Partyzanckim, Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945, Odznaką Grunwaldzką, Krzyżem Oświęcimskim, Medalem za Zasługi dla Obronności Kraju, Medalem KEN, Medalem 10-lecia PL, Medalem 30-lecia PL i Medalem 40-lecia PL, Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1985), Krzyżem za Zasługi dla ZHP z Rozetą-Mieczami, Złotą Odznaką im. J. Krasińskiego, Odznaką Frontu Jedności Narodu, Złotą Odznaką ZNP, Odznaką TPD Przyjaciół Dziecka oraz Odznaką za Zasługi dla Kielecczyzny. Na wniosek Żydówki, którą opiekowała się w Auschwitz, Inst. Pamięci Yad Vashem w Jerozolimie nadał jej tytuł Sprawiedliwego Wśród Narodów Świata.

W r. 1947 poślubiła Witolda Chodnikiewicza (1909–1971), z którym miała trzy córki: Grażynę, Mirosławę i Barbarę.

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcmistrzynie i harcmistrz*, s. 21; Puchała *Poczet*, t. 1, s. 201; Rembalski A. *Chodnikiewicz Maria*, w: *Harc. słownik biogr. Kielecczyzny*, s. 60–64; — Borzobohaty W. „Jodła”. *Okręg Radomsko-Kielecki ZWZ-AK 1939–1945*, W. 1988, s. 74, 76, 119; Chodnikiewicz M. *Z działalności kieleckich harcerek w okresie okupacji hitlerowskiej*, w: *Harcerstwo Kielecczyzny w walce*, s. 103–111; Guldon Z., Massalski A. *Historia Kielc do r. 1744*, K. 2000, s. 378; Jankowski A. *Przyczynki do dziejów martyrologii harcerzy na Kielecczyźnie*, w: *Z dziejów harc. na Kielecczyźnie 1912–1982*, s. 265–288; Jezierska-Ryczak M. *Kielecka Chorągiew Harcerek w l. 1939–1945*, w: *Harcerstwo Kielecczyzny w walce*, s. 36; Massalski A., Meducki S. *Kielce w latach okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, Wr. – W. – Kr., s. 20, 26, 196, 256, 257, 263; Rembalski *Kalendarium*; Zdanowska B. *Kielecka Chorągiew Harcerek w l. 1945–1949*, w: *Z dziejów harc. na Kielecczyźnie 1912–1982*, s. 128–136; — Chodnikiewicz M. *Relacja*, w: *Pogotowie Wojenne harcerek i harcerzy na Ziemi Kieleckiej. Sesja historyczna*, red. A. Rembalski, K. 1989, s. 57–59; też *Los więźniarek w obozie koncentracyjnym Auschwitz-*

-Birkenau w świetle osobistych przeżyć autorki, „Studia Kieleckie. Seria Historyczna” 1995, nr 2, s. 57–66; — *Pożegnanie drużyny Olgi*, „Echo Dnia” 2007 z 7 VIII; — Arch. Komendy Chorągwi Kieleckiej ZHP: biogram M. Chodnikiewicz, rks; nota biogr. M. Chodnikiewicz, odpis mps.

Andrzej Rembalski

CZAJKA Jadwiga, pseud. Jadźka (1923–2008), magister historii, nauczycielka, harcmistrzyni, członkini Szarych Szeregów, hufcowa Hufca Targówek (1948–1949), porucznik Wojska Polskiego, żołnierz Armii Krajowej.

Urodziła się 9 X 1923 w Warszawie (na Pradze) w rodzinie Piotra (1888–1960, pochodzącego ze wsi Sępołów k. Kołbieli, furmana) i Agnieszki z Mańków (1896–?, ze wsi Mańki). Miała dwóch braci, Józefa (1918–2012, absolwenta szkoły kolejowej, sierżanta podchorążego, więźnia obozu koncentracyjnego w Mauthausen-Gusen, po wojnie prawnika, prokuratora) i Stanisława (ur. 1926, działającego w AK pod pseud. Jurek, absolwenta filologii polskiej i ASP, nauczyciela Państw. Liceum Sztuk Plastycznych i malarza, autora prac z zakresu edukacji plastycznej oraz wspomnień, podharcmistra).

W l. 1930–1936 uczęszczała do Szkoły Powsz. nr 89 przy ul. Kowelskiej. Naukę kontynuowała w l. 1936–1942 w Gimnazjum i Liceum im. M. Skłodowskiej-Curie na Pradze, w którym na konspiracyjnych kompletach zdała maturę. W r. 1942 podjęła studia na tajnym Wydz. Historii UW, ukończyła je po wojnie z tytułem magistra historii (1948).

W maju 1938 wstąpiła do 13 WZDH; w lipcu t.r. uczestniczyła w obozie drużyny w Bojanach n. Bugiem. Przyniesienie harcerskie złożyła 11 XI t.r. w czasie uroczystości poświęcenia sztandaru „Trzynastek” na ręce komendantki chorągwi hm. Jadwigi Gronostajskiej. W lipcu 1939

wzięła udział w obozie drużyny na Suwalszczyźnie nad Jez. Białym, a w sierpniu z zastępem zastępowych „Trzynastek” w zlokalizowanym tamże obozie Choraągwi Harcerki. We wrześniu t.r. w ramach Pogotowia Harcerki pełniła służbę sanitarną przy moście Kierbedzia, a następnie w punkcie przy ul. Konopackiej.

Przez cały okres okupacji była czynna w konspiracyjnej 13 WZDH. Odpowiadała za służbę dziecku: pełniła dyżury w ognisku młodzieżowym, na półkoloniach oraz w ogródku jordanowskim. W mieszkaniu jej rodziców w okresie okupacji mieścił się punkt kontaktowy, przekazywano tajną prasę i odbywały się konspiracyjne zbiórki harcerskie. Wiosną 1942 hm. Natalia Nekraszowa skierowała ją do służby łączności w AK. Otrzymała kilkumiesięczne przeszkolenie, a następnie wykonywała drobne zadania. Od lutego 1944 należała do patrolu zapewniającego łączność na linii Warszawa – Zegrze i Warszawa – Stanisławów (utrzymywała kontakt z oddziałami leśnymi operującymi na północ od miasta). Dostarczała rozkazy i meldunki, roznosiła „Biuletyn Informacyjny” i przносиła broń. W czasie Powstania Warszawskiego zgodnie z rozkazem dowództwa AK pozostała na Pradze. Była komendantką bloku, miała pod swoją opieką ok. 130 rodzin.

W r. 1945 podjęła pracę nauczycielską i włączyła się do działalności harcerskiej. Wiosną t.r. wzięła udział w kursie drużynowych, który prowadziła J. Gronostajska. W kwietniu utworzyła 26 WZDH przy Liceum Praskim (ul. Kawęczyńska 12). W lipcu była komendantką obozu szkoleniowego zastępowych drużyn starszoharcerskich z warszawskich szkół średnich w Karczewiu n. Świdrem. W sierpniu wzięła udział w obozie kształceniowym drużynowych w ramach I CAS w Radziejowicach jako zastępowca drużynowych z Pragi. W dn. 30 VIII t.r. otrzymała stopień przewodniczki. Na przełomie r. 1945/46 brała udział w kursie podharcmistrowskim na

CZAJKA JADWIGA

zimowisku prowadzonym przez hm. Zofię Zakrzewską w Kościelisku k. Zakopanego. Na obozie kursu drużynowych w Świeclinie na Mazurach w lipcu 1946 pełniła funkcję zastępczej i przybocznej komendantki hm. Marii Jiruskiej. W sierpniu t.r. i lipcu 1947 była komendantką obozów 26 WZDH w Sępochowie n. Świdrem i na Mazurach, nad jez. Narie k. Morąga.

W r. 1948 otrzymała stopień podharcemistrzyni (15 marca) oraz była komendantką obozu 2 Drużyny Kandydatek na Instruktorce Specjalności (utworzonej z 26 WZDH) na Cyrhli k. Zakopanego (w lipcu). Od września 1948 do marca 1949 pełniła funkcję hufcowej Hufca Harcerek Warszawa-Praga Północ, następnie od marca do września 1949 – Hufca Warszawa-Targówek. W t.r. otrzymała stopień harcemistrzyni (1 kwietnia) i prowadziła w Darłowie zgrupowanie sześciu obozów żeńskich drużyn Hufca Warszawa-Targówek (w lipcu). Wraz z likwidacją harcerstwa w szkołach średnich we wrześniu 1949 opuściła na siedem lat jego szeregi.

Do czynnej pracy harcerskiej powróciła w październiku 1956, aby reaktywować dwie drużyny „Trzynastek” przy liceum, w którym uczyła (w r. 1958 stały się one drużynami kadrowymi w Hufcu Warszawa-Saska Kępa). W lipcu 1957 była komendantką samodzielnego obozu „Trzynastek” w Koszelance n. Liwcem k. Łochowa (był to wówczas jedyny samodzielny obóz Hufca Warszawa-Grochów), a w sierpniu prowadziła podobóz kształcenia aktywu drużyn w zgrupowaniu obozów hufca nad Jez. Nidzkim k. Pisz na Mazurach. W lipcu 1958 była komendantką obozu „Trzynastek” nad jez. Limajno k. Cerkiewnika na Mazurach. Latem 1959 jako instruktorka uczestniczyła w obozie „Trzynastek” nad jez. Wolpusz, był to jej ostatni obóz harcerski. W l. 1957–1960 była członkiem Komendy Warszawskiej Chorągwi Harcerstwa, pełniąc funkcję zastępcy kierownika Wydz. Specjalności (1958–1959), którym był hm. Zygmunt

Kaczyński. W tym okresie była również instruktorką Komendy Hufca Warszawa-Grochów (1957) i Komendy Hufca Warszawa-Saska Kępa (1958). Po r. 1960 charakter pracy zawodowej nie pozwolił jej na aktywne uczestnictwo w życiu harcerskim. Jednak obowiązek służby dziecku, wdrożony przez wychowanie harcerskie, miał nadal wpływ na jej życie osobiste i zawodowe.

W l. 1946–1958 była wychowawczynią oraz nauczycielką w żeńskim XII LO im. M. Skłodowskiej-Curie, działającym w l. 1931–1963 w Warszawie na Saskiej Kępie przy ul. Obrońców 31. Uczyła historii i geografii. Założyła szkolne koło PTTK (1950) i poprowadziła trzy obozy letnie młodzieży szkolnej: w Białym Kamieniu k. Wałbrzycha, w Brzozowie niedaleko Krosna i w Pniewie na Kurpiach (obozy prowadziła metodą harcerską, a ich kadre w większości stanowiły były harcerki). W l. 1958–1974 pracowała w Kuratorium Oświaty i Wychowania m. st. Warszawy jako kierownik Wojew. Ośrodka Krajoznawczo-Turystycznego. W l. 1975–1982 była starszym wizytatorem-metodykiem ds. krajoznawstwa i turystyki, prowadziła szkolenie kierowników wycieczek i obozów wędrownych. Organizowała w warszawskich szkołach obozy wędrownie, zloty i wycieczki krajoznawczo-turystyczne, uczestniczyła razem z młodzieżą w wielu rajdach ogólnopolskich. W tej pracy wykorzystywała swoje doświadczenia z harcerstwa i współpracowała z instruktorami ZHP specjalizującymi się w krajoznawstwie i turystyce oraz wieloma drużynami harcerskimi.

Przez kilkadziesiąt lat była członkiem PTTK. W r. 1957 reprezentowała Zarząd Główny PTTK oraz Min. Oświaty na Festiwalu Młodzieży w Moskwie, kierując jedną z grup festiwalowych. Przez ponad 20 lat była wiceprezesem Oddziału Stołecznego Polskiego Tow. Schronisk Młodzieżowych. Współorganizowała, a następnie przez wiele lat kierowała schroniskiem

CZAJKA JADWIGA

szkolnym przy ul. Smolnej w Warszawie. Przez kilkanaście lat była również członkiem Zarządu Głównego Tow. Przyjaciół Warszawy.

W r. 1990 została zaproszona przez hm. Stefana Romanowskiego, przewodniczącego Instruktorskiego Kręgu Pokoleń „Romanosy” Hufca Warszawa-Praga-Południe, do członkostwa w tymże kręgu. Od t.r. uczestniczyła w pracach Kom. Hist. Chorągwi Stołecznej ZHP. Napisała monografię swojej macierzystej drużyny (*Historia 13 WZDH przy Państ. Żeńskim Gimnazjum i Liceum im. Marii Skłodowskiej-Curie na Pradze 1933–1964*, W. 2003). Wspominała w niej obozy harcerskie, wspólne zabawy i wycieczki; bardzo ciepło wyrażała się o swojej drużynowej hm. Natalii Nekraszowej, przedstawiła również historię odnalezionego w obozie koncentracyjnym w Ravensbrück sztandaru drużyny. Była autorką *Pamiętnika mieszkanki Pragi* (W. 1956, W. 2006), zawierającego zapis codziennego życia w okresie od 24 lipca 1944 do 24 stycznia 1945, czyli w ostatnich miesiącach okupacji niemieckiej i zajęcia Pragi przez wojska sowieckie.

Oddawała serce i czas młodzieży, szczególnie swoim harcerkom i uczennicom. Dzieliła z nimi radości oraz trudy obozów i wędrowek. Bardzo lubiła wspólne chwile przy ognisku. Była muzykalna, w młodości próbowała swych sił na fortepianie. Niemal całe życie była związana z warszawską Pragą. Do r. 1950 mieszkała na Pradze Północ w mieszkaniu rodziców przy ul. Wileńskiej, później na Grochowie i Saskiej Kępie. W ostatnich latach życia mieszkała przy ul. Wiejskiej, z przyjaciółką Anną Ryll.

Zmarła 9 VII 2008 w Warszawie po wieloletniej walce z chorobą nowotworową. Została pochowana na cmentarzu Bródnowskim. Była odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi, Krzyżem AK, Medalem KEN, Medalem za Warszawę, Medalem 40-lecia PL, Odzna-

ką Zasłużonego Działacza Kultury, Krzyżem za Zasługi dla ZHP z Rozetą i Mieczami, Złotą Odznaką Zasłużonego Działacza Turystyki, Złotą Honorową Odznaką za Zasługi dla Warszawy oraz Złotą Odznaką Tow. Przyjaciół Warszawy. Otrzymała Nagrodę Min. Oświaty i Wychowania I st. W r. 2003 została mianowana na stopień porucznika WP.

Rodziny nie założyła.

— „Biuletyn Ogólnopolskiego Klubu Autorów i Dokumentalistów Opracowań Historii Harcerstwa Gniezno 2000” 2004, nr 9, s. 10, 2007, nr 16, s. 16; Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcistrzynie i harcmistrze*, s. 22; Puchala, *Poczet*, t. 1, s. 240–241; — Czajka J. *Historia 13 WZDH przy Państ. Żeńskim Gimnazjum i Liceum im. Marii Skłodowskiej-Curie na Pradze 1933–1964*, W. 2003; Muranyi R. i in. *Instruktorzy w służbie ojczyźnie, Warszawie, dziecku 1945–2000*, W. 2002, s. 43–44; Romanowski S. *Chorągiew Stołeczna ZHP w l. 1956–1996*, W. 2001, t. 3, s. 43, 65; tenże *Jest taki krąg – Instruktorski Krąg Pokoleń Romanosy*, W. 2013, s. 150; tenże *ZHP w dzielnicy Warszawa Praga Południe oraz gmin Rembertów i Wawer 1957–1997*, W. 1998, t. 1, s. 173–175; Zawadzka *Harcerstwo żeńskie*; — Czajka J. *Pamiętnik mieszkanki Pragi*, W. 2006, passim; Czajka S. *Opowiadania autobiograficzne*, W. 2011, s. 42, 101, 144, 145, 169, 219–227; Malewicz M. *Panienki z Saskiej Kępy*, t. 1, W. 2006, t. 2, W. 2008; — Kończak D. *Z żałobnej karty – Jadwiga Czajka 1923–2008*, „Rogatka Grochowska” 2008, nr 42, s. 65, 67; — „Zeszyt Historyczny Hufca Warszawa Praga Północ” 2009, nr 10, s. 10–12; 2009, nr 11, s. 2, 3, 5, 9–13, nr 16, s. 3; — dok. w pos. rodziny i autora: Czajka J. *Szkolnictwo w czasie okupacji niemieckiej*, W. 2007, mps; też *Post scriptum*, W. 2007, mps; Królikowska A. *Nota biogr. Jadwigi Czajki*, W. 2008, mps; *Wspomnienie o Jadwidze Czajce 1923–2008*, W. 2008, mps; — inf. brata S. Czajki, uczennicy J. Czajki i harcerki 13 WZDH Róży Karweckiej-Włodarskiej oraz hm. S. Romanowskiego z W.

Jacek Czajka

CZARNOŁĘSKI EUGENIUSZ

CZARNOŁĘSKI Eugeniusz (1902–1971), nauczyciel, harcmistrz, hufcowy i komendant Obszaru Harcerzy w Częstochowie (1937–1939), hufcowy Hufca Harcerzy w Jędrzejowie (1947–1948), kierownik Wydziału Starszyny Kieleckiej Chorągwi Harcerzy (1947–1949), członek Komendy Kieleckiej Chorągwi Harcerstwa (1956–1959).

Urodził się 9 II 1902 w Częstochowie. Był synem Aleksandra i Kazimierzy z Falkowskich. W l. 1915–1921 uczęszczał do Gimnazjum im. H. Sienkiewicza w Częstochowie. W marcu 1915 wstąpił do harcerstwa, a przyrzeczenie harcerskie złożył w r. 1918. Od lipca do listopada 1920 uczestniczył jako ochotnik w wojnie polsko-sowieckiej. Został przydzielony do formowanego w rejonie Piotrkowa 26 pp, z którym brał udział w walkach frontowych z 12 Armią sowiecką na Ukrainie i Wołyniu, a następnie w r. 1921 służył w 7 pułku artylerii lekkiej. Był uczestnikiem III powstania śląskiego.

Po powrocie do Częstochowy i zdaniu matury podjął pracę w szkolnictwie powszechnym jako niewykwalifikowany nauczyciel. Początkowo nauczał w pow. oszmiańskim, a następnie (od 1 IX 1924) w Szkole Powsz. nr 1 w Częstochowie. Po odbyciu Kursu Pedagog. w r. 1925 uzyskał uprawnienia nauczycielskie w zakresie matematyki. Od kwietnia 1929 do grudnia 1934 był równocześnie wychowawcą w zakładzie dla dzieci jagliczych w Częstochowie. Po ukończeniu dwutygodniowego kursu Szkoły Podchorążych w Biedrusku 1 IX 1932 został mianowany podporucznikiem rezerwy piechoty. Rok później po odbyciu letnich ćwiczeń wojskowych został mianowany komendantem Przysp. Wojsk. młodzieży pozaszkolnej w Częstochowie.

W ZHP uzyskał kolejno stopnie wywiadowcy (1921), ćwika (1922) i harcerza Rzeczypospolitej (1928). Po ukończeniu kursu instruktorskiego 24 X 1925 został mianowany podharcmistrzem, a 10 I 1935 – harcmistrzem. Od r. 1921 był drużynow-

wym, a następnie członkiem komendy hufca. Od r. 1925 corocznie brał udział w obozach letnich, przeważnie jako członek komendy, kilka razy jako komendant kursów dla drużynowych i instruktorów w Łękawie. W r. 1928 był zastępcą komendanta kursu podharcmistrzowskiego. Od r. 1930 był wizytatorem, w l. 1931–1932 – kierownikiem Wydz. Drużyn Seminariorów Nauczycielskich Komendy Zagłębiowskiej Chorągwi Harcerzy, a w l. 1932–1937 hufcowym Hufca Harcerzy w Częstochowie. Według opinii starosty częstochowskiego należał wówczas do sympatyków Stronictwa Narodowego. W roku jubileuszu 25-lecia harcerstwa brał udział w przygotowaniu harcerzy częstochowskich do uczestnictwa w związanych z tym uroczystościach. W czasie Jubileuszowego Zlotu Harcerstwa Polskiego w Spale (lipiec 1935) był komendantem 80-osobowej reprezentacji częstochowskich harcerek i harcerzy. Po zlocie był gospodarzem przyjęcia na Jasnej Górze wracających ze Spały harcerzy polskich z Rumunii. W l. 1937–1938 był hufcowym Hufca Harcerzy Częstochowa I, a następnie w r. 1938 Hufca Częstochowa-powiat. Po utworzeniu w Zagłębiowskiej Chorągwi Harcerzy tzw. obszarów objął funkcję komendanta Obszaru w Częstochowie. W skład tej jednostki wchodziły trzy hufce z terenu miasta i pow. częstochowskiego (komendantem jednego z podlegających mu hufców był pfm. Eugeniusz Stasiński).

W sierpniu 1939 stanął na czele Pogotowia Harcerzy w Częstochowie, ale niebawem jako oficer rezerwy został zmobilizowany i wziął udział w kampanii wrześniowej. Brał udział w bitwie pod Kockiem w składzie Grupy Operacyjnej „Polesie” gen. Franciszka Kleeberga. Dostał się do niewoli i trafił do oflagu. Tam uczestniczył w akcji samokształceniowej i tajnym nauczaniu.

Po zakończeniu wojny wrócił do Częstochowy. Od lutego 1945 nauczał przysp. wojsk. w V LO w Częstochowie. Powrócił

również do pracy harcerskiej. Latem t.r. wziął udział w spotkaniu instruktorskim na obozie w Poraju, na którym dokonano wyboru władz Hufca Harcerzy w Częstochowie. Aby uniknąć represji ze strony UB, w r. 1947 przeniósł się z rodziną do Jędrzejowa, gdzie pracując jako nauczyciel, kontynuował działalność w harcerstwie. W listopadzie został kierownikiem Wydz. Kształcenia Kieleckiej Chorągwi Harcerzy, a w grudniu t.r. – hufcowym Hufca Harcerzy w Jędrzejowie. Funkcje te pełnił do listopada 1948, kiedy wobec zmian ideowych w harcerstwie i w związku z objęciem stanowiska w oświacie zrezygnował z pracy w ZHP.

W r. 1949 został inspektorem oświaty pow. jędrzejowskiego, a po zmianach struktury oświaty był w l. 1950–1953 kierownikiem Wydz. Oświaty PRN w Jędrzejowie. Był w tym czasie współorganizatorem tamtejszego koła Polskiego Tow. Miłośników Astronomii. W l. 1953–1957 pracował w Wydz. Oświaty Prezydium WRN w Kielcach, równocześnie podnosząc swoje kwalifikacje w zakresie nauczania matematyki.

Po Zjeździe Łódzkim w grudniu 1956 wrócił do pracy harcerskiej. W marcu 1957 wziął udział w I Konferencji Chorągwiowej i został wybrany w skład Komendy Kieleckiej Chorągwi Harcerstwa, równocześnie obejmując kierownictwo Wydz. Kształcenia, które sprawował do r. 1960. W związku z tym był współorganizatorem i komendantem stojącego na bardzo wysokim poziomie chorągwiowego kursu drużynowych w Sielpi, na którym przeszkolono blisko 250 harcerek i harcerzy. Pod koniec życia wrócił do Częstochowy, nadal pracując jako nauczyciel. Działał czynnie w ZNP, TPD i PCK.

Zmarł w r. 1971 w Częstochowie. Został pochowany na cmentarzu św. Rocha. Był odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi (1938) i Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1921 (1932), a po II wojnie światowej Krzyżem Kawalerskim Orderu Odro-

dzenia Polski i Złotym Krzyżem Zasługi. Posiadał także szereg odznaczeń organizacji społecznych.

Był dwukrotnie żonaty. Po śmierci w r. 1938 pierwszej żony Marii z Chładzyńskich zawarł związek małżeński z Heleną Marszałek. Z pierwszego małżeństwa miał córkę Jadwigę (zamężną Gosiewską, lekarza medycyny, matkę wicepremiera Przemysława Gosiewskiego), a z drugiego małżeństwa synów Adama i Tadeusza – instruktorów harcerskich.

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcmistrzynie i harcmistrze*, s. 106; Robak J. *Czarnołęski Eugeniusz*, w: *Har. słownik biogr. Kielecczyzny*, s. 71–72; — Łęski Z. *ZHP w Częstochowie i Kłobucku*, Cz. 1993, s. 41, 45, 100, 159; Stefaniak R. *Harcerstwo częstochowskie na Jubileuszowym Zlocie w Spale, lipiec 1935*, Cz. 1995, s. 10, 12; tenże *Harcerstwo częstochowskie w l. 1945–1950*, w: *Materiały do historii i tradycji harcerstwa częstochowskiego*, Cz. b.r.w., s. 90; Szczęśniak M. *Szkice do dziejów harcerzy kieleckich w l. 1945–1950*, w: *Z dziejów harc. na Kielecczyźnie 1912–1982*, s. 138–179; *Szkice z dziejów harcerstwa częstochowskiego 1911–1996*, red. R. Stefaniak, Cz. 1997, s. 8, 10; — AP w Kielcach: *Urząd Wojew. Kielecki I 1919–1939*, sygn. 3134, *Spraw. lustracyjne wojewody 1930*, k. 25, *ZHP Zarząd Okręgu w Kielcach*, sygn. 7, k. 4.

Adam Massalski

CZWACZKA Antoni Józef (1903–1939), ksiądz katolicki, doktor teologii, kapitan rezerwy, kapelan 52 Pułku Strzelców Kresowych, kapelan Hufca Harcerzy w Tarnopolu (1932–1939).

Urodził się 24 VI 1903 w Drohobyczu. Od r. 1914 działał w skautingu w Samborze, gdzie na przełomie października i listopada 1918 uczestniczył w rozbrajaniu Austriaków. Od 3 XI 1918 do 15 V 1919 brał udział w walkach z Ukraińcami w Małopolsce Wschodniej. Po zakończeniu walk

CZWACZKA ANTONI

utrzymywał kontakt z jeńcami więzionymi przez Ukraińców, dostarczał im żywność, odbierał od nich potajemnie listy, które wysyłał rodzinom. Świadcstwo dojrzałości uzyskał w II Państw. Gimnazjum w Samborze. W r. 1920 wstąpił ochotniczo do WP i walczył w wojnie polsko-bolszewickiej w szeregach 39 pp. Po zakończeniu wojny wstąpił do Metropolitalnego Seminarium Duchownego we Lwowie. Jednocześnie studiował na Wydz. Teologicznym UJK.

W r. 1925 uzyskał święcenia kapłańskie z rąk metropolity lwowskiego, arcybiskupa Bolesława Twardowskiego. Był wikariuszem i prefektem w szkołach powsz. w parafii św. Mikołaja w Bełzie i parafii pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Trembowli (od r. 1926). Na pocz. l. 30. został wikariuszem w parafii Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Tarnopolu. Był profesorem w Państw. Gimnazjum Żeńskim im. Marszałka J. Piłsudskiego. W l. 1931–1933 uczył religii w III Państw. Gimnazjum im. M. Kopernika. Od r. 1932 był kapłanem Hufca Harcerzy, a od r. 1934 także członkiem Zarządu KPH w Tarnopolu. W r. 1938 został katechetą w II Państw. Gimnazjum Męskim im. K. Szajnochy we Lwowie. W r. 1939 obronił pracę doktorską zatytułowaną *Wartość dogmatyczna listu św. Klemensa do Koryntian*. W l. 1933–1939 był członkiem Starszoharcerskiego Kręgu Księży we Lwowie.

W dn. 28 IV 1939 został mianowany kapitanem rezerwy i powołany do czynnej służby wojskowej. W kampanii wrześniowej był kapłanem 52 Pułku Strzelców Kresowych w 12 DP w składzie Armii „Prusy”. Uczestniczył w walkach na Kielecczyźnie. Wziął udział w bitwie pod Ilżą (z 8 na 9 września), w której polskie oddziały zadały atakującym miasto dwóm niemieckim dywizjom pancernym bardzo duże straty. W tych walkach (9 września) został śmiertelnie ranny i zmarł na polu bitwy; ostatniego namaszczenia udzielił mu ks. kpt. Franciszek Żelechowski, kapłan 51 pp. Spoczywa na cmentarzu

w Ilży (kwatery KW-34). Został odznaczony Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1921.

— *Czwaczka Antoni Józef*, w: *Słownik biogr. duchowieństwa Metropolii Lwowskiej obrządku łacińskiego, ofiar II wojny światowej 1939–1945*, O. 2007; Grędzik-Radziak A. *Straty osobowe wśród Polskich nauczycieli szkół wyższych, powszechnych i średnich z województwa lwowskiego w czasie II wojny światowej*, „Rocznik Lwowski” 2006, t. 12, s. 59–75; Kryśka-Karski T. *Straty Korpusu Oficerskiego 1939–1945*, L. 1996, s. 71; *Księga pochowanych żołnierzy polskich poległych w II wojnie światowej. Żołnierze września*, t. 1, Pruszków 1993, s. 153; Rybka R., Stepan K. *Awanse oficerskie w WP 1935–1939*, Kr. 2003; — Blicharski Cz. E. *Harcerstwo tarnopolskie 1911–1944*, L. 1991; tenże *Tarnopolanie na starym Ojców szlaku*, Biskupice 1944, s. 39; Głowacki L. *Działania wojenne na Lubelszczyźnie w r. 1939*, Lub. 1976; Kozińska I. *Lwowska Chorągiew Harcerzy ZHP w l. 1921–1939*, Przemysł 2007; Odziemkowski J., Spychała B. *Duszpasterstwo wojskowe w Drugiej Rzeczypospolitej*, W. 1987, s. 97; Waszkiewicz Z. *Duszpasterstwo w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939)*, T. 2000; Wołczański J. *Wydział Teologiczny UJK we Lwowie 1918–1939*, Kr. 2002; Zarzycki P. *Południowe Zgrupowanie Armii „Prusy” we wrześniu 1939 r.*, W. 2001, s. 362; — *Informator Kościoła Katolickiego w Polsce 1935–1937*, W. 1936, s. 216; *Kapelani wrześniowi. Służba duszpasterska w WP w 1939 r. Dokumenty, relacje, opracowania*, red. W. Wysocki, W. 2001; *Schematismus Archidiecezji Leopoliensis ritus latini*, Lw. 1925, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939; *Spraw. Dyrekcji III Państw. Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika w Tarnopolu za r. szk. 1931/32*, Tarnopol 1932, s. 8; toż za r. szk. 1932/33, Tarnopol 1933, s. 4, 5, 13; — *CAW*: sygn. OD 31.01.1938; Inst. Polski i Muz. im. gen. W. Sikorskiego: kwestionariusz ks. kpt. F. Żelechowskiego, sygn. B.I.77/C.

Bogusław Szwedo

D

DELONG Teodor (1911–1992), nauczyciel, harcemistrz, komendant Gdańsko-Morskiej Chorągwi Harcerzy (1948–1949), komendant Morskiej Chorągwi Harcerstwa (1949–1950).

Urodził się 25 III 1911 w Stanisławowie k. Wrześni. Był synem Adolfa (kolejarza, później policjanta, z zawodu intrologatora) i Teresy z Bollenbachów. Miał siedmioro rodzeństwa: pięciu braci i dwie siostry. Był drugim dzieckiem w rodzinie. W wolnej Polsce ojciec został policjantem i z tego powodu rodzina często zmieniała miejsce zamieszkania.

Delong był zdolnym uczniem i po ukończeniu szkoły powsz. w Skomlinie wstąpił do Państw. Seminarium Nauczycielskiego w Ostrzeszowie, gdzie w r. 1930 otrzymał świadectwo dojrzałości. Pierwszą pracę nauczyciela otrzymał w dwuklasowej szkole powsz. w Przytocznicy w pow. ostrzeszowskim. Miał wówczas na utrzymaniu młodszego brata, ucznia seminarium nauczycielskiego. Drugi rok pracy (1931/32) rozpoczął w wiejskiej szkole w Szklarcze Przygodzickiej w pow. odolanowskim. Jesienią 1932 został powołany do służby wojskowej, podczas której ukończył dywizyjny kurs podchorążych rezerwy przy 29 pułku strzelców konnych w Szczypiornie pod Kaliszem. Po rocznym szkoleniu otrzymał stopień plutonowego podchorążego i powrócił do pracy zawodowej. Wiosną 1934 został zatrudniony w szkole powsz. w Zdunach k. Krotoszyna. Prowadził w niej z powodzeniem lekcje w jęz. niemieckim, ale nie czuł się tam dobrze. Po wakacyjnych ćwiczeniach wojskowych w Ostrowie Wlkp. napisał prośbę do Obwodowego Inspektoratu Szkolnego w Krotoszynie o przeniesienie do pracy w pow. morskim. Uzyskał zgodę i rozpoczął pracę w Szkole

Powsz. nr 4 w Gdyni. Prowadził też lekcje dla podoficerów Marynarki Wojennej, którzy uzupełniali podstawowe wykształcenie. Następnie przeszedł do Szkoły Powsz. nr 6 w Gdyni-Obłuzu. Mimo trudnych warunków (klasy były przepełnione, liczyły nawet ponad 70 uczniów) atmosfera pracy była dobra i mile wspominał tamte lata.

Wiosną 1936 zdał egzamin kwalifikacyjny i został nauczycielem mianowanym. W czasie wakacji t.r. uczestniczył w obozie instruktorów harcerskich w Baligródzie, zorganizowanym przez Wielkopolską Chorągiew Harcerzy i Kuratorium Okręgu Szkolnego w Poznaniu. Po wakacjach został drużynowym w Szkole Powsz. nr 4, w której był nauczycielem. W r. 1937 wziął udział w V Jamboree w Vogelenzang (Holandia), zwiedził też Brukselę i Paryż. W l. 1938–1939 był hufcowym VI Hufca Harcerzy, wchodzącego w skład Morskiego Rejonu Harcerzy w Gdyni. Mianowanie na stopień podharcemistrza uzyskał 10 V 1938. W listopadzie t.r. został powołany do 2 Morskiego Batalionu Strzelców w Gdyni, skierowanego na Zaolzie. Był dowódcą plutonu moździerzy, który jednak nie otrzymał amunicji (na szczęście sytuacja nie wymagała jej użycia).

W czerwcu 1939 złożył egzamin wstępny na Wyższy Kurs Nauczycielski w Warszawie. W sierpniu t.r. został zmobilizowany i jako dowódca plutonu moździerzy 2 Morskiego Pułku Strzelców brał udział w obronie Wybrzeża. Po zaciętej walce 19 września trafił do niewoli. Przebywał w oflagach w Prenzlau, Neubrandenburgu i Dössel. W obozach jenieckich ukończył Wyższy Kurs Nauczycielski i był słuchaczem dwuletniego Studium Pedagog.-Społecznego. Po wyzwoleniu obozu przez wojska amerykańskie (1 IV 1945) na polecenie prezesa Koła Nauczycielskiego zorganizował szkołę dla polskich dzieci, a następnie pracował w Centrali Szkolnictwa Polskiego.

W czerwcu 1947 powrócił do Gdyni. Podjął pracę nauczycielską w Szkole Podst.

nr 18, a w następnym roku szkolnym – w Liceum Spółdzielczym w Gdańsku. Objął też funkcję kierownika Wydz. Programowego Komendy Gdańsko-Morskiej Chorągwi Harcerzy, mieszczącej się wówczas w Sopocie. W r. 1948 został zastępcą komendanta chorągwi, a jesienią komendantem Gdańsko-Morskiej Chorągwi Harcerzy (był wtedy urlopowany przez Kuratorium do pracy w ZHP). Stopień harcmistrza otrzymał 15 II 1949. Doprowadził do połączenia chorągwi harcerek i harcerzy w Morską Chorągiew Harcerstwa. Po wykonaniu tego zadania został w r. 1950 zwolniony z funkcji komendanta chorągwi i powrócił do pracy nauczycielskiej. Jesienią t.r. został dyrektorem III LO w Gdyni, w r. 1952 – dyrektorem III LO w Gdańsku, w r. 1956 – wizytatorem liceów ogólnokształcących w Kuratorium gdańskim.

Powrócił do pracy w harcerstwie pod koniec r. 1956. Jako kierownik Wydz. Programowego wszedł w skład pierwszej Komendy Gdańskiej Chorągwi Harcerstwa. W l. 1957–1960 był wizytatorem Komendy Chorągwi, członkiem Komisji Weryfikacyjnej dla instruktorów i Komisji Stopni Instruktorskich oraz sekretarzem Wojew. Rady Przyjaciół Harcerstwa. W l. 1960–1961 był zastępcą komendanta chorągwi, a w l. 1959–1964 członkiem NRH. Ponadto w l. 1964–1974 był członkiem Rady Chorągwi, a w l. 1969–1974 przewodniczącym Komisji Instruktorskiej Chorągwi. W r. 1974 został pierwszym przewodniczącym Kom. Hist. Chorągwi Gdańskiej, która przekształciła się w Harcerski Krąg Instruktorów Seniorów „Korzenie”; był jego założycielem i komendantem do r. 1984.

Uzupełnił studia pedagogiczne w WSP w Gdańsku, otrzymując w r. 1959 dyplom magistra historii. W l. 1961–1969 był inspektorem szkolnym w Gdańsku, a następnie dyrektorem Okręgowego Ośrodka Metodycznego w Sopocie. W r. 1971 przeszedł na emeryturę. Przez lata cieszył się autorytetem wśród kadry harcerskiej i nauczy-

cielskiej, chętnie pomagał podopiecznym w trudnych życiowych sprawach.

Od początku pracy zawodowej był aktywnym działaczem ZNP. Od r. 1950 był członkiem ZBoWiD, a następnie Związku Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych. Należał do TPD, w którym pełnił m.in. funkcję wiceprezesa Oddziału Dzielnicowego Gdańsk-Wrzeszcz-Oliwa. W l. 1961–1969 był działaczem Szkolnego Związku Sportowego (SKS), m.in. prezesem Zarządu Miejskiego SKS w Gdańsku.

Zmarł 1 III 1992. Został pochowany na cmentarzu Srebrzysko w Gdańsku. Był odznaczony m.in. Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem KEN i Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP z Rozetą-Mieczami.

W r. 1948 zawarł związek małżeński z Anną Łabucką (nauczycielką), z którą miał córkę Wandę (zameżną Makowską, ur. 1954, nauczycielkę). Po śmierci pierwszej żony ożenił się w r. 1979 z Wandą Antoniaki.

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcmistrzynie i harcmistrzowie*, s. 109; Puchala *Poczet*, t. 1, s. 279–280; — Arch. Harcerskiego Kręgu Seniorów „Korzenie”: życiorys spisany przez T. Delonga.

Bogdan Radys

DŁUGOSZEWSKI Włodzimierz (1905–1945), dziennikarz, olimpijczyk, drużynowy 6 Krakowskiej Drużyny Harcerzy (1920–1923), uczestnik konspiracji, więzień obozów hitlerowskich.

Urodził się w Krakowie 6 IV 1905 w rodzinie Stanisława (1872–1933, mistrza piekarskiego, współautora pierwszego polskiego podręcznika piekarstwa, wydanego w r. 1901 w Krakowie) i Michaliny z Dąbryczów (1876–1951). Miał brata Jerzego (1904–1992, geodetę, działacza i sędziego sportowego). W l. 1911–1915 uczęszczał do czteroklasowej Szkoły Lu-

dowej im. J. Kochanowskiego w Krakowie, a następnie do c.k. Gimnazjum Realnego (w niepodległej Polsce IV Państw. Gimnazjum im. H. Sienkiewicza), gdzie w czerwcu 1923 uzyskał świadectwo dojrzałości. Od r. 1918 należał do 4 Drużyny Skautowej, w której 14 czerwca t.r. złożył przyrzeczenie. W listopadzie 1918 pełnił wraz z zastępem służbę pomocniczą przy Straży Obywatelskiej, a w lipcu i sierpniu 1920 w czasie wojny polsko-bolszewickiej – służbę kurierską przy Dowództwie Okręgu Generalnego Kraków. Był drużynowym 6 Krakowskiej Drużyny Harcerzy (KDH) im. R. Traugutta (październik 1920 – wrzesień 1923); jego przybocznym i późniejszym drużynowym 6 KDH był Ignacy Fik. W r. 1922 Długoszewski zdobył stopień harcerza orlego. Od kwietnia t.r. był drużynowym drużyny korespondencyjnej w składzie komendy Hufca Harcerzy w Krakowie. W r. 1923 rozpoczął studia na Wydz. Filozoficznym UJ w zakresie filologii polskiej (absolutorium uzyskał w r. 1928). W l. 1928–1930 kontynuował studia na Wydz. Pedagog. Wyższej Szkoły Handlowej.

Równocześnie ze studiami rozpoczął karierę sportową w Sekcji Wioślarskiej AZS, gdzie był m.in. sekretarzem, naczelnikiem przystani i wiceprezesem. W l. 1926, 1927, 1929 i 1930 zdobył tytuł mistrza Polski w jedynkach. Dwukrotnie uczestniczył w mistrzostwach Europy i akademickich mistrzostwach świata. W r. 1929 przeszedł do oddziału wioślarskiego krakowskiego TG „Sokół”, zorganizował pierwszy w Polsce kurs instruktorów wioślarskich i był kapitanem polskiej wioślarskiej drużyny olimpijskiej (1936), która zdobyła brązowy medal w dwójkach podwójnych. Równocześnie był czynny w organizacjach społecznych, m.in. Polskim Związku Narciarskim, TG „Sokół”, Miejskim Komitecie Wych. Fiz. i Przysp. Wojsk, Lidze Morskiej i Kolonialnej oraz Związku Gier Sportowych. Pracę dziennikarską rozpoczął w r. 1920 w prasie młodzieżowej, następnie

współpracował z „Kurierem Sportowym”, „Sportem Wodnym” i „Przeglądem Sportowym”, a od r. 1931 był pracownikiem działu sportowego krakowskiego „Ilustrowanego Kurjera Codziennego” (IKC). Współpracował również z zagranicznymi czasopismami sportowymi, francuskim „L’Aviron” i niemieckim „Wasserst”. Od r. 1930 był członkiem, a następnie sekretarzem Oddziału Krakowskiego Związku Dziennikarzy Sportowych RP. Wydał podręcznik *Wioślarstwo* (W. 1935). W r. 1937 został zweryfikowany jako członek Koła Harcerzy z Czasów Walk o Niepodległość.

Wybuch II wojny światowej zastał go w Krakowie. Wraz z grupą dziennikarzy IKC 4 IX 1939 opuścił miasto, kierując się na wschód; 19 września w okolicach Kowla grupa dostała się do niewoli niemieckiej, a następnie została zawrzucona do Krakowa, gdzie dotarła 27 września. IKC został przejęty przez Niemców, którzy 19 października zwolnili większość dziennikarzy, ale Długoszewskiemu przedstawili propozycję pozostania w redakcji – był bowiem znany w Niemczech jako sportowiec oraz korespondent „Wasserstu”, znał dobrze jęz. niemiecki, a w publikowanych przed wojną artykułach chwalił niemiecką organizację sportu i sukcesy niemieckich sportowców.

W pierwszej chwili propozycję odrzucił, ale do jej przyjęcia przekonał go prezes Syndykatu Dziennikarzy Krakowskich Stefan Nowiński, twierdząc, że umożliwi to prowadzenie działalności konspiracyjnej i pomocy dla pozostających bez pracy kolegów. Od tej pory współpracował z organizacjami konspiracyjnymi – wojskowymi i politycznymi. Jednocześnie wiele osób uznało go za zdrajcę i renegata, któremu nie podaje się ręki i na widok którego przechodzi się na drugą stronę ulicy. Bliski załamania i samobójstwa, nie zdecydował się na ostateczny krok, bojąc się o los żony i córek. W życiorysie napisanym w r. 1945 w czasie pobytu w Niemczech na terenie zajęтым przez wojska sowieckie opisał swoją dzia-

łałość następująco: *Uzyskawszy posadę w „Zeitungsverlag Krakau – Warschau”, usiłowałem zamieszczać na łamach pism, wydawanych przez Niemców w jęz. polskim, artykuły i notatki utrzymujące społeczeństwo w oporze. Wykorzystałem m.in. odcinek pracy kulturalno-muzycznej, na którym udało mi się osiągnąć pewne rezultaty, połączone z korzyścią materialną niezamożnych, głodujących artystów. Wykorzystałem także odcinek powieściowy, publikując powieść pt. „Powódź”, w której przedstawiłem dzielną postawę robotnika wobec klęski żywiołowej (ilustrującej poniekąd zalew Polski przez Niemców). Równocześnie współpracowałem z tajnymi organizacjami politycznymi i wojskowymi, komunikując im niemieckie tajemnice prasowe, które udało mi się niejednokrotnie wydostać. Opracowałem szczegółowy raport w sprawie drukarni krakowskich, referując możliwość ich uruchomienia i wykorzystania po usunięciu Niemców. W nielegalnej prasie polskiej, powielanej niejednokrotnie przeze mnie samego na maszynie do pisania, zamieściłem szereg artykułów, ilustrujących zbrodnicze postępowanie hitlerowców na terenie Polski i nawołujących do oporu.*

W czerwcu 1942 aresztowano jednego z członków siatki konspiracyjnej i to najprawdopodobniej przyczyniło się do dekonspiracji Długoszewskiego. Pierwsze jego przesłuchanie na gestapo miało miejsce 12 czerwca (został po nim zwolniony). Po dłuższej obserwacji został ponownie aresztowany 6 XI t.r., był przesłuchiwany na Montelupich i 1 grudnia wywieziony do niemieckiego obozu koncentracyjnego Auschwitz, gdzie otrzymał numer obozowy 79 036. W październiku 1944 został przeniesiony do obozu Birkenau, a następnie do obozu w Sachsenhausen (Oranienburg), gdzie wykonywał katorżniczą pracę w zakładach lotniczych Heinkla. Wiosną 1945 podczas marszu śmierci w kierunku Schwerina i Hamburga (w którym zginęło ok. 6 tys. więźniów Sachsenhausen) wy-

cieńczony pobyt w obozie oraz długotrwałą wędrówką, padł na drodze i został przez SS-mana zбитy do nieprzytomności, po czym – uznany za nieżyjącego – pozostawiony w przydrożnym rowie. Po odyskaniu przytomności dotarł do leśniczówki w miejscowości Gaedebehn. Zamieszkał u miejscowego leśniczego, który się nim opiekował. W tym czasie prowadził dziennik, zaczął również pisać powieść opartą na przeżyciach obozowych. Wycieńczony i chory, nie był w stanie wyruszyć w drogę do Polski. Rejon, w którym się znajdował, został zajęty przez wojska sowieckie. Z radia dowiedział się o mających miejsce w Polsce aresztowaniach działaczy podziemia i w związku z tym rozważał wyjazd do Anglii. Starał się nabrać sił niezbędnych dla podjęcia podróży. Niestety, zapadł na tyfus, a wycieńczony organizm nie był w stanie podjąć walki z chorobą.

Zmarł 25 VII 1945 w szpitalu w Crivitz i został pochowany na miejscowym cmentarzu. Na grobie rodzinnym na cmentarzu Rakowickim w Krakowie znajduje się tabliczka przypominająca o jego śmierci na obczyźnie. Był odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi (1935), odznaką pamiątkową Stanęli w Potrzebie 1920 (1920) oraz niemiecką Honorową Odznaką Olimpijską (1937). W r. 1938 otrzymał nagrodę Państw. Urzędu Wych. Fiz. i Przysp. Wojsk. za osiągnięcia na polu publicystyki w zakresie sportu. Po wojnie w ramach weryfikacji swoich członków Stow. Dziennikarzy Polskich całkowicie go zrehabilitowało.

W r. 1929 zawarł związek małżeński z Anną Grabowską (1906–1961, wioślarką, żołnierzem AK), z którą miał dwie córki, Zofię (zameżną Olender, ur. 1931, pracownika umysłowego) oraz Magdalenę (zameżną Długoszewską-Kłyś, ur. 1940, magistra chemii).

— Długoszevska-Kłyś M. *Włodzimierz Długoszewski*, w: *Małopolski słownik*, t. 10, Kr. 1999, s. 42–45; Tuszyński B. *Księga sportowców pol-*

skich, ofiar II wojny światowej 1939–1945, W. 1999; — Długoszewska-Kłys M. *Włodzimierz Długoszewski (1905–1945)*, „Gaz. Wyb.” 2003 z 14 IV, dod. „Kraków”, s. 7; Kwiatek A. M. *6 Krakowska Drużyna Harcerzy w l. 1911–1971*, praca magisterska, WSP, Kr. 1983, s. 26; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: Rozkaz Komendy Krak. Chorągwi Męskiej L. 18 z 1 IV 1922, orzeczenie weryfikacyjne Koła Harcerzy z Czasów Walk o Niepodległość przy Zarządzie Oddziału ZHP w Kr. L. 50 z 20 XII 1937, podziękowanie 6 KDH za prowadzenie drużyny z 25 VI 1922; — dok. osobiste w pos. rodziny [cyt.].

Magdalena Długoszewska-Kłys

DOBROWOLSKI Zbigniew Lucjan, pseud. Cień (1920–2005), pedagog, bibliotekarz, harcmistrz, hufcowy Hufca Harcerzy w Mińsku Mazowieckim (1946–1948), hufcowy Hufca Warszawa-Targówek (1957–1959), żołnierz Armii Krajowej.

Urodził się 4 VIII 1920 w Warszawie. Był synem Cezarego (urzędnika wojskowego w stopniu kapitana w Naczelnym Dowództwie WP) i Jadwigi z Pawłowskich (kontrolera pocztowego w Dyrekcji Poczty i Telegrafów). Miał dwóch młodszych braci, Janusza (magistra prawa i administracji) oraz Wiesława (1930–2004, operatora filmowego i telewizyjnego).

W r. 1927 rozpoczął naukę w Gimnazjum im. Jana Kreczmara (prowadzonym przez Michała Kreczmara). We wrześniu 1929 wstąpił do 43 WDH im. B. Prusa. Przyrzeczenie harcerskie złożył w czerwcu 1932 na ręce hm. RP ks. Jana Mauersbergera, a jego „ojcem chrzestnym” był phm. Lechosław Domański, pseud. Zeus, wówczas drużynowy 43 WDH. W r. 1936 w stopniu harcerza orlego ukończył kurs wodzów zuchowych, a w rok później został drużynowym zuchów. W sierpniu 1937 jako chorąży 99 WDH im. J. Korybuta-Wisniowieckiego (przy Szkole Powsz. przy ul. Hożej w Warszawie) uczestniczył

w V Jamboree w Vogelenzang w Holandii. W l. 1938 i 1939 brał udział w kursach podharcemistrzowskich w Cimochowiźnie n. jez. Wigry oraz w Toporowej Cyrhli k. Zakopanego, po których otrzymał stopień harcerza Rzeczypospolitej. W czasie wakacji w r. 1939 prowadził samodzielnie kolonię zuchową nad jez. Krzywem k. Suwałk. Po wybuchu wojny, odpowiadając na apel ppłk. Romana Umiasztowskiego, w dn. 7 września wyruszył wraz z bratem Januszem w harcerskim batalionie marszowym, w mundurze harcerskim, na wschód. Potem w ubraniu cywilnym dotarł przez Bug do Włodzimierza Wołyńskiego, gdzie przebywali jego rodzice.

W latach okupacji wraz z braćmi chwycił się rozmaitych prac. Przez kilka miesięcy pracował w stołowce prowadzonej przez Stołeczny Komitet Pomocy Społecznej w sąsiedztwie Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy. W tym okresie często odwiedzał bibliotekę, w której chociaż przez chwilę mógł zapomnieć o koszarze wojny. Dn. 9 XI 1939 złożył wojenne przyrzeczenie harcerskie: *Mam szczerą wolę całym sercem pełnić służbę Bogu i Polsce, nieść chętną pomoc bliźnim, być postusznym Prawu Harcerskiemu, a znając cele i zadania Grupy Bojowej Szczepu Korybutowicza przyrzekam: tajemnicy organizacyjnej strzec, polecenia kierowników wykonywać, a w razie potrzeby życie w służbie Ojczyzny złożyć*. W kolejnych latach okupacji pracował jako robotnik leśny w nadleśnictwie Regny w pow. brzezińskim oraz jako robotnik rolny w Kępinie. Udzielał także lekcji w zakresie szkoły powsz. W kwietniu 1941 złożył przysięgę wojenną na ręce kpt. Józefa Boska, pseud. Julian i podjął działanie w szeregach ZWZ. Od początku pobytu w Regnach był w stałym kontakcie z Jerzym Krasnopolskim, któremu przekazywał w Warszawie meldunki dotyczące ruchu wojsk niemieckich.

Jesienią 1941 nawiązał w stolicy kontakt z młodzieżową organizacją katolicką „Odrodzenie”. Bywał na ul. Rakowieckiej

u księży jezuitów, gdzie poznał kapelana AK i Szarych Szeregów ks. Jana Zięję. Latem 1942 zachorował na czerwonkę i powrócił do Warszawy, gdzie korzystając z pomocy Stanisławy Górskiej, wstąpił do Państw. Szkoły Higieny i przeszedł przeszkolenie w zakresie walki z chorobami zakaźnymi. Do wybuchu Powstania Warszawskiego pracował jako dezynfektor, a następnie kontroler w Wydz. Zdrowia (kolumna sanitarna) Urzędu Powiat. Warszawa-Wieś. Umożliwiło mu to poruszanie się w terenie oraz dostarczanie materiałów opatrunkowych, lekarstw i szczepionek patrolom sanitarnym, m.in. żołnierzom batalionów „Gustaw” i „Ostoja”. Przekazywał im też informacje o przemieszczaniu się oddziałów żandarmerii niemieckiej i małych oddziałów wojskowych.

Również w r. 1942 wstąpił do Kompanii Harcerskiej Batalionu „Gustaw”, który działał w ramach AK, i przyjął pseud. Cień. W dniu wybuchu Powstania Warszawskiego, 1 VIII 1944, znalazł się w II plutonie tejże kompanii. Brał udział w walkach na Woli i Starym Mieście (ul. Miodowa, Podwale, Senatorska). Podczas wybuchu czołgu-pułapki u zbiegu ulic Kilińskiego i Podwale (13 sierpnia) został ciężko ranny. Miał poparzoną twarz i ręce (w chwili wybuchu miał za pasem butelkę z benzyną). Leczył się w szpitalu dr. Tadeusza Pogórskiego, pseud. Morwa. Sanitariuszki Ewa Orlikowska, pseud. Ewa-Maria oraz Anna Szatkowska, pseud. Anka tak wspominały to wydarzenie: *Gorzej jeszcze od „Basi” poparzony był „Cień”. Twarz jego wyglądała jak jakaś straszna maska, czarna, spuchnięta, z opalonymi brwiami, rzęsami i włosami, obsypana żółtym kseroformem. Ręce miał w klateczkach z drutu okręconego bandażem, by nie dotykał okropnie spalonej skóry, a raczej żywych, otwartych ran. Klateczki te nosił do końca pobytu na Starówce. Leżał na materacu w korytarzu i na to tylko znajdował siły, by pytać o kolegów i ranne dziewczęta, a także serdecznie się nimi opiekował, gdy tylko*

mógł – chwiejnie jeszcze – chodzić. Przesiadywał u nich całymi dniami, rozmieszając je dowcipami, wypełniając różne prośby czy polecenia. Czasem przyspiewywał swoją ulubioną piosenkę, że „Trzecia Rzesza rozplynie się jak poranna mgła” i „Nie taka straszna to ze śmiercią gra”, wykonując przy tym jakieś zabawne, niby taneczne pas. Troszczył się o bezpieczeństwo, dopilnowywał zastaniania dolnych części okien workami z piaskiem. O sobie nie myślał zupełnie. Kiedyś w pobliżu „zasunęły szafy”, wtedy „Cień” spiesznie podbiegł do okna i zastonił je sobą, by uchronić dziewczęta przed ewentualnymi odłamkami. Ze Starego Miasta przeszedł kanałami do Śródmieścia, gdzie kontynuował leczenie szpitalne. Po upadku powstania wyszedł z Warszawy z ludnością cywilną. Po pobycie w obozie przejściowym w Ursusie (filia obozu w Pruszkowie) i ucieczce z transportu w Koluszkach osiadł w Błędowie, gdzie pracował jako sanitariusz.

Po wyzwoleniu przeniósł się z rodziną do Mińska Mazowieckiego. Tutaj ukończył kurs pedagog. i od września 1945 do końca grudnia 1946 pracował jako nauczyciel w szkołach podst. w Dobrem i Mińsku. W maju 1945 nawiązał kontakt z harcerstwem i zainicjował rozbudowę drużyny na zlocie „Mazowsze odbudowuje Warszawę”. W tym czasie otrzymał stopień podharcemistrza. W okresie pracy nauczycielskiej zorganizował drużyny harcerskie w miejscowościach Mrozy, Kałuszyn, Mienia, Stanisławów, Dobrze i Dębe Wielkie. Był organizatorem Hufca Harcerzy w Mińsku Mazowieckim i jego hufcowym w l. 1946–1948. Latem 1947 zorganizował i prowadził 120-osobowy miesięczny obóz w Puszczykowie k. Polanicy. W r. 1949 był instruktorem w Mazowieckiej Chorągwi Harcerzy.

Odniesiony w powstaniu uraz głowy uniemożliwił mu dalszą pracę w szkole. W r. 1947 rozpoczął studia na Wydz. Filozoficzno-Społecznym UW. Ukończył je w r. 1952 z tytułem magistra filozofii

w zakresie pedagogiki. W r. 1954 rozpoczął pracę jako starszy bibliotekarz w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy. Mimo kłopotów zdrowotnych, które spowodowały, że poruszał się na wózku, chętnie zajmował się oprowadzaniem wycieczek po bibliotece, prowadzeniem lekcji bibliotecznych oraz organizowaniem praktyk dla studentów i uczestników kursów bibliotecznych. Pracował w kilku bibliotekach, najdłużej w Centralnej Bibliotece Rolniczej, a po 20 latach pracy uzyskał stopień kustosa dyplomowanego. Był dyrektorem Biblioteki Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej i członkiem Państw. Rady Bibliotecznej.

W grudniu 1957 instruktorzy Hufca Warszawa-Targówek wybrali go na hufcowego, którą to funkcję pełnił do r. 1959, gdy Targówek włączono do Hufca Warszawa-Praga Nowa. Stopień harcistrza otrzymał 10 I 1992.

Pozostając na emeryturze, podtrzymywał kontakty koleżeńskie w środowisku pracowników bibliotek warszawskich. Zachował też bliskie kontakty towarzyskie z przyjaciółmi z harcerstwa, goszcząc ich w domu przy ul. Samarytanka na Targówku. Zgromadził wiele pamiątek, książek i druków ulotnych dotyczących Powstania Warszawskiego. Był członkiem Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, Związku Powstańców Warszawy i Stow. Harcerstwa Polskiego – Hufca Warszawskie.

Zmarł 3 XII 2005. Został pochowany na cmentarzu Bródnowskim. W pogrzebie uczestniczyły poczty sztandarowe hufców ZHP Mińsk Mazowiecki i Warszawa-Północ oraz liczne grono harcerzy i instruktorów. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi (dwukrotnie), Krzyżem AK (1994), Krzyżem Partyzanckim (1991), Medalem za Warszawę 1939–1945 (1997), Warszawskim Krzyżem Powstańczym, Odznaką Zasłużonego Działacza Kultury, Krzyżem za Zasługi dla ZHP z Rozetą-Mieczami (1992), Krzyżem Niezłomnych (1998) i Odznaką Pamiątkową Akcji „Bu-

rza”. W r. 2001 otrzymał Patent Weterana Walk o Wolność i Niepodległość Ojczyzny. Został wyróżniony Nagrodą Min. Kultury i Sztuki oraz Nagrodą Stołecznej Rady Narodowej. Jego nazwisko znajduje się na tablicy pamiątkowej w MPW wśród innych uczestników powstania. Harcerskie pamiątki, które zgromadził, zostały przekazane przez rodzinę do Muz. Harcerstwa.

W r. 1948 zawarł związek małżeński z Wiktoria Łazarz (zm. 1986, magistrem pedagogiki), miał syna Sławomira Cezarego (1953–2003).

— Bielecki R. „*Gustaw*” – „*Harnaś*” dwa powstańcze bataliony, W. 1989; Jagielska J. *Zbigniew Dobrowolski (1920–2005)*, mps; Krajewski M. *Zbigniew Dobrowolski (1920–2005)*, „*Rocznik Mińsko-Mazowiecki*” 2008, s. 16, 180–183; *Z dziejów harcerstwa w Mińsku Mazowieckim*, red. M. Krajewski i in., Mińsk Mazowiecki 2009; — Dobrowolski Z. *Moja droga do Targówka*, rks; Orlikowska-Krasnowolska E., Szatkowska-Rosset-Bugnon A. *Sanitety* (10), „*Nasz Dziennik*” 2004 z 23–24 X, s. IV [cyt.].

Dorota Nasiadko Wit Jozenas

DONIEC Waldemar, pseud. Waldek (1922–2010), harcistrz, żołnierz Armii Krajowej, drużynowy Szarych Szeregów w Chorągwi Łódzkiej („Ul Kominy”), działacz Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego.

Urodził się 26 VI 1922 w Rytrze. Był synem Tomasza Dońca (żołnierza 1 pp, następnie 2 pułku ułanów Legionów Polskich, buchaltera, zarządcy majątku i tartaku hrabiego Adama Stadnickiego w Rytrze) i Stefanii ze Szczepanków (skautki w l. 1912–1914). Miał siostrę Elżbietę (zmarłą w dzieciństwie) i brata Andrzeja Bogusława (ur. 1938, chemika, doktora habilitowanego, profesora PŁ). Szkołę powsz. ukończył w Rytrze. W r. 1934 wstąpił do 1 Drużyny Harcerzy im. S. Czarnieckiego

DONIEC WALDEMAR

w Nowym Sączu. Przyrzeczenie harcerskie złożył 12 V 1935 na ręce phm. Władysława Pilińskiego. W t.r. utworzył w Rytrze samodzielny zastęp, którego zastępowym był do października 1937. Tutaj podjął też pierwszą pracę zarobkową, którą było sześciotygodniowe zatrudnienie w Agencji Pocztowej w r. 1936; w następnym roku pracował dorywczo w Sklepie Towarów Mieszanych S. Moosova. W gimnazjum w Nowym Sączu uczył się do r. 1937, kiedy przeprowadził się z rodzicami do Łodzi. Tu ukończył gimnazjum, a następnie uczęszczał do I Liceum im. M. Kopernika.

Od 2 XII 1937 był członkiem 41 Łódzkiej Drużyny Harcerzy (ŁDH) im. Kazimierza Wielkiego, pełniąc w niej funkcję zastępowego, a następnie przybocznego. W r. 1938 był gospodarzem na obozie drużyny w Mostach n. Nidą. W maju 1939 ukończył na lotnisku Lublinek w Łodzi kurs spadochronowy II st. zorganizowany przez LOPP, wykonując skoki z samolotów RWD-13 i Belanca; przed wakacjami t.r. uczestniczył w zorganizowanym przez Komendę Łódzkiej Chorągwi Harcerzy kursie kucharzy i kwatermistrzów obozowych, prowadzonym przez hm. Bronisława Pancewicza. W czerwcu t.r. wstąpił do 3 ŁDH im. R. Traugutta przy I Liceum im. M. Kopernika. Na obozie drużyny w Teofilowie k. Spały (zorganizowanym razem z 6 ŁDH) pełnił funkcje sekretarza i skarbnika. Do wybuchu wojny zdobył stopień harcerza orlego oraz 12 sprawności harcerskich.

W II poł. sierpnia 1939 pełnił służbę w Pogotowiu Harcerzy w Łodzi – kopał rowy przeciwlotnicze w parku przy ul. Bednarskiej i uczestniczył w pracach związanych z przygotowaniem szpitala polowego w gmachu Ubezpieczalni Społecznej przy ul. Leczniczej. W pierwszych dniach września z harcerzami 3 ŁDH pełnił obowiązki w ramach służby pomocniczej w jednostce artylerii przeciwlotniczej w rejonie dworca kolejowego Łódź Kaliska. Po opuszczeniu Łodzi w nocy z 5 na

6 września dołączył do cofających się kolumn wojskowych oraz ludności cywilnej i dotarł do Warszawy. W Głównej Kwaterze Harcerzy zameldował się 8 września. Tam otrzymał przydział do pracy przy ewakuacji archiwum Ligi Morskiej i Kolonialnej; równocześnie pełnił obowiązki łącznika dostarczającego środki opatrunkowe do szpitala polowego zlokalizowanego w gmachu UW. W dn. 12 września wstąpił do kompanii Ochotniczych Batalionów Pracy (OBP) z siedzibą w al. Szucho. Został tam przeszkolony w zakresie działań dywersyjnych. W tym czasie, po silnym ostrzale artyleryjskim, brał udział w ewakuacji amunicji ze składnicy Głównego Inspektoratu Sił Zbrojnych. Przed kapitulacją Warszawy uczestniczył w ukrywaniu broni i amunicji na terenie Powiśla.

W poł. października wrócił do Łodzi. Podjął naukę w liceum (kontynuował ją do zamknięcia łódzkich szkół przez Niemców w grudniu t.r.). Zajął się nawiązywaniem konspiracyjnych kontaktów z harcerzami 3 ŁDH. Od początku stycznia 1940, ze względu na prowadzone w mieście aresztowania, ukrywał się przez osiem tygodni w Gadce k. Łodzi. Po powrocie zintensyfikował działania konspiracyjne, w tym zmierzające do tworzenia nowych zastępów 3 ŁDH, głównie złożonych z chłopców z łódzkich dzielnic Chojny i Widzew. Razem z drużynowym konspiracyjnej 3 ŁDH Januszem Włodarskim organizował szkolenie harcerskie, kolportaż podziemnej prasy, pozyskiwanie środków opatrunkowych i lekarstw dla potrzebujących Polaków. Wysyłał paczki z żywnością i odzieżą do Niemiec dla młodzieży wywiezionej na przymusowe roboty. Prowadził dla harcerzy Szarych Szeregów szkolenia wywiadowcze, a także współdziałał w organizowaniu nauczania dzieci i młodzieży w zakresie szkoły podstawowej i średniej. W maju 1940 w konspiracji zdobył stopień harcerza Rzeczypospolitej.

Latem t.r. złożył przysięgę organizacyjną i został żołnierzem ZWZ w dzielnicy

DONIEC WALDEMAR

cy Chojny (Łódź-Południe). Podstawową działalnością podporządkowanej mu kilkuosobowej grupy było prowadzenie wywiadu dla potrzeb ZWZ-AK. W l. 1940–1941 zbierane informacje wywiadowcze przekazywał hm. Mieczysławowi Łętowskiemu, pseud. Nałęcz, a później Zygmuntowi Janke, pseud. Walter. Po aresztowaniu J. Włodarskiego w grudniu 1941 Doniec został drużynowym 3 ŁDH. Dn. 16 I 1942 Niemcy aresztowali go w kotle założonym w mieszkaniu M. Łętowskiego. Przebywał w więzieniu przy ul. Kopernika, a następnie (od 7 lutego) przy ul. Sterlinga w Łodzi, pod zarzutem udziału w konspiracji i uprawiania propagandy w prasie podziemnej. Był przewożony na przesłuchania do siedziby gestapo przy ul. Anstadta. Nie przyznał się do stawianych mu zarzutów i po trzech miesiącach (23 kwietnia) został zwolniony. Działalność w AK i Szarych Szeregach wznowił dopiero w poł. 1942. W l. 1941–1944 pracował jako elektryk w zakładach Gustawa Maucha w Łodzi przy ul. Piotrkowskiej 243.

Z przeszkoloną w zakresie działań bojowych grupą harcerzy 19 I 1945 zajął dworzec PKP Łódź Fabryczna, zapewniając ochronę budynku oraz transportu towarowego i osobowego. Część osób z tej grupy weszła w skład tworzonych wówczas służb porządkowych i administracyjnych, a on sam od 19 I do 20 X 1945 był zatrudniony w Służbie Ochrony Kolei PKP. Podjął także przerwana naukę i 12 II 1946 zdał maturę w XVII Liceum dla Pracujących w Łodzi, mieszczącym się wówczas w budynku I LO. W t.r. rozpoczął studia prawnicze na UŁ, które zmuszony był przerwać z powodów rodzinnych na III roku.

W dn. 1 III 1946 otrzymał przydział do Komendy Środowiska Harcerzy Łódź-miasto (pełnił w niej funkcję sekretarza), a 1 IX t.r. został mianowany drużynowym 49 ŁDH im. gen. W. Sikorskiego. W drużynie tej utworzył zastęp przy Szkole Podst. nr 39 dla dzieci niewidomych i niedowidzących (po roku zastęp przeobraził się

w 48 ŁDH im. J. Włodarskiego, a później w szczepl). W r. 1947 był komendantem obozu drużyny w Świeradowie-Zdroju. W październiku t.r. zakończył działalność w harcerstwie, przez następne lata pozostając w kontaktach z kolegami z Szarych Szeregów, a później także z ZHPpgK.

Do końca r. 1947 pracował w fabryce pończoch i skarpet „Abel i Wegner” (pod zarządkiem państwowym) oraz w Centrali Tekstylnej w Łodzi jako księgowy. Równolegle odbywał praktyki w redakcji „Łódzkiego Dziennika Ludowego” i zakładzie fotograficznym w Krynicy. W r. 1948 został zatrudniony w Centralnym Zarządzie Przemysłu Włókien Sztucznych w Łodzi (później Zjednoczenie Przemysłu Włókien Chemicznych „Chemitex”) jako kierownik Oddziału Planowania Inwestycji. We wrześniu 1961 został kierownikiem Sekretariatu Koordynacji Branżowej, zajmował się zagadnieniami dotyczącymi produkcji artykułów fotochemicznych i taśm magnetycznych. W l. 1964–1978 był też kierownikiem Polskiej Grupy Roboczej Przemysłu Fotochemicznego w Stałej Komisji Przemysłu Chemicznego RWPG. W następnych latach pracował w „Chemiteksie” na różnych stanowiskach. W r. 1985 został zatrudniony w Zakładach Przemysłu Włókien Chemicznych „Chemitex-Wistom” w Tomaszowie Mazowieckim, gdzie pracował do przejścia na emeryturę w r. 1990.

W grudniu 1970 zorganizował w siedzibie Komendy Chorągwi Łódzkiej ZHP wystawę prac J. Włodarskiego (1921–1942), swego przyjaciela, drużynowego 3 ŁDH, aresztowanego i zamordowanego przez Niemców, utalentowanego malarza i rysownika. Uczestniczył też w przygotowaniach do umieszczenia harcerskiego Grobowca-Symbolu na Starym Cmentarzu w Łodzi (1971). W r. 1989 spisał 14-godzinne relacje harcerek i harcerzy z okresu konspiracji (1939–1945), zarejestrowane na taśmach magnetofonowych, w r. 1990 uczestniczył w przygotowaniu projektu oraz umieszczeniu pamiątkowej tablicy

ku czci zamordowanych harcerek i harcerzy w obozie koncentracyjnym Mauthausen-Gusen (Austria).

W r. 1991 współorganizował spotkanie w Centralnej Szkole Instruktorów Harcerskich ZHP „Nadwarciański Gród” w Załęczu Wielkim, na które przybyli harcerze weterani z Anglii, Austrii, Kanady oraz USA. Był współinicjatorem powołania przy Komendzie Chorągwi Łódzkiej ZHP Kręgu Instruktorskiego im. A. Kamińskiego. W l. 1992–1994 powieścił dla potrzeb Izby Historii i Tradycji Chorągwi Łódzkiej obszerne archiwum harcerskie hm. Aleksandra Kamińskiego, udostępnione przez jego córkę Ewę Rzetelską-Feleszko. Było to jedno z zadań na stopień harcemistrza, który otrzymał 18 X 1995. W r. 2009 brał udział w przygotowaniach wystawy w Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi pt. *Mysł o Polsce, o mnie nie myśl wcale. Janusz Włodarski 1921–1942 – harcerz, artysta, konspirator. Harcerki i harcerze Łodzi i ziemi łódzkiej w konspiracji 1939–1945* (wernisaż 28 IV 2009). Prowadził lekcje muzealne dla odwiedzającej wystawę młodzieży łódzkich szkół.

Jego pasją były góry i fotografia krajoznawcza. W l. 1949–1950 działał w Polskim Tow. Tatrzańskim. Od r. 1953 uczestniczył w pracach PTTK. Był członkiem (wiceprezesem) Zarządu Okręgu i Zarządu Wojewódzkiego PTTK w Łodzi (1956–1990), członkiem Zarządu Głównego (ZG) PTTK, członkiem (później przewodniczącym) Komisji Fotografii Krajoznawczej ZG PTTK (1960–1997) i przewodniczącym Rady Programowej Centrum Fotografii Krajoznawczej (CFK) PTTK w Łodzi, którego był współzałożycielem. Posiadał uprawnienia przodownika turystyki górskiej PTTK i instruktora fotografii krajoznawczej PTTK. Opublikował opracowanie *Łódzka fotografia krajoznawcza. Zarys dziejów* (Ł. 2011, we współautorstwie). Działał w Stowarzyszeniu Wychowanków Gimnazjum i Liceum im. M. Kopernika.

Zmarł 30 VI 2010. Został pochowany w Łodzi na cmentarzu na Zarzewie przy ul. Lodowej. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Walecznych (dwukrotnie), Medalem Wojska (trzykrotnie), Krzyżem AK, Medalem za Udział w Wojnie Obronnej 1939, Medalem Zwycięstwa i Wolności, Medalem 30-lecia PL, Medalem 40-lecia PL, Srebrnym Krzyżem za Zasługi dla ZHP z Rozetą-Mieczami, Honorową Odznaką M. Łodzi, Odznaką Zasłużony Działacz Kultury, Odznaką Zasłużony Działacz Turystyki, Złotą Honorową Odznaką PTTK, Złotą Odznaką Fotografii Krajoznawczej PTTK, Odznaką Jubileuszową 75-lecia ZHP i in. Otrzymał tytuły Honorowego Przodownika Turystyki Górskiej PTTK i Honorowego Członka PTTK. W r. 2011 CFK PTTK w Łodzi otrzymało jego imię.

W r. 1945 poślubił Agnieszkę Gutekunst (1927–2008), z którą miał synów Jacka (ur. 1950) i Piotra (ur. 1951).

— www.audiohistoria.pl/web/index.php/swiadkowie/osoba/id/5121 [dostęp 12 XII 2016, Arch. Historii Mówionej Ośrodka Karta, dot. Andrzeja Dońca]; — *Patron ich drużyny. Szczep im. Janusza Włodarskiego*, „Dziennik Łódzki” 1971 z 8 V; *Waldemar Doniec 1922–2010*, mps powielony z okazji nadania imienia W. Dońca Centrum Fotografii Turystycznej PTTK w Łodzi, Ł. 2011; *Waldemar Doniec*, w: Doniec W., Wojalski M. Z. *Łódzka fotografia krajoznawcza. Zarys dziejów*, Ł. 2011; — Doniec W. *3 Łódzka Drużyna Harcerzy w konspiracji*, w: *Mysł o Polsce, o mnie nie myśl wcale*, Ł. 2007, s. 55–59; — [Onufrzak Z.] *Śp. Waldemar Doniec, ps. Waldek (1922–2010). 25 VI 2010 r. jeszcze był z nami...*, „Weteran” 2010, nr 2/3; — Izba Historii i Tradycji Chorągwi Łódzkiej ZHP: Doniec W. *O sobie*, mps, Ł. 1997, teczka pers. W. Dońca nr 17; — inf. rodziny.

Marcin Binasiaak

DROGOMIRECKI JERZY

DROGOMIRECKI Jerzy, pseud. Kędzierzawy (1923–1999), inżynier instalacji sanitarnych, żeglarz, harcmistrz, hufcowy V Hufca Wodnego Harcerzy we Wrocławiu (1947–?) i Hufca Kielce-miasto (1957–1960).

Urodził się 16 III 1923 w Toruniu. Był synem Bolesława i Ireny z Jelińskich. Do harcerstwa (gromady zuchowej) wstąpił w r. 1932 jako uczeń szkoły powsz. w Toruniu. Później należał do 63 Toruńskiej Drużyny Harcerzy, w której w r. 1934 złożył przyrzeczenie harcerskie. Jako uczeń gimnazjum pełnił funkcje zastępowego, przybocznego i zdobywał stopnie harcerskie do ćwika włącznie. Do r. 1938 mieszkał z rodzicami kolejno w Chojnicach, Tczewie i Gdyni, wszędzie należał do drużyn harcerskich. W r. 1938 wyjechał z rodziną do Wilna i tam jako uczeń Gimnazjum Ogólnokształcącego im. Zygmunta Augusta do wybuchu II wojny światowej należał do „Błękitnej Jedyńki Żeglarskiej” Wileńskiej Drużyny Harcerskiej. Uczestniczył m.in. w obozie nad Jez. Charzykowskim k. Chojnic, w Jubileuszowym Złocie Harcerstwa Polskiego w Spale (lipiec 1935) oraz dwóch obozach żeglarskich – nad Jez. Trockim k. Trok i nad jez. Narocz na Wiłęszczyźnie.

Po wybuchu wojny radziecko-niemieckiej w r. 1941 wyjechał z rodziną z Wilna do Warszawy, gdzie wstąpił do Szarych Szeregów, otrzymując przydział do Grup Szturmowych na Żoliborzu. W konspiracji zdobył stopień harcerza orlego. Od r. 1943 brał udział w zajęciach tajnej podchorążówki AK. Wybuch Powstania Warszawskiego (1 VIII 1944) zastał go na stacji kolejowej EKD. Ponieważ nie miał możliwości powrotu do macierzystego oddziału, zgłosił się do kompanii „Sokoła” w batalionie „Ruczaj” VII Zgrupowania Warszawa-Południe, w którym walczył do 2 października. Został awansowany na stopień kaprała podchorążego. Po powstaniu opuścił Warszawę w składzie VII Brygady Kawalerii Zmotoryzowanej AK. Został inter-

nowany w Ursusie k. Warszawy. Wspólnie z bratem zbiegł z transportu kolejowego w okolicach Pruszkowa. Pieszko przedostał się do rodziny w Radomiu, gdzie przebywał do końca wojny.

W maju 1945 rozpoczął w Radomiu działalność w odradzającym się harcerstwie. W sierpniu t.r. uczestniczył w kursie instruktorskim w ramach CAS w Osowcu k. Warszawy. Wtedy złożył zobowiązanie instruktorskie i został mianowany podharcmistrzem. Do jesieni 1946 pełnił funkcję drużynowego 17 Radomskiej Drużyny Harcerzy, a następnie był drużynowym drużyny żeglarskiej i równocześnie członkiem Komendy Hufca Harcerzy w Radomiu. W tym okresie zdobył stopień harcerza Rzeczypospolitej. Ukończył liceum ogólnokształcące i w r. 1946 zdał egzamin na Polit. Wrocł. W r. 1947 powierzono mu funkcję hufcowego V Hufca Wodnego Harcerzy we Wrocławiu (pełnił ją do rozwiązania ZHP). Zdobyl stopień żeglarski sternika jachtowego. Podjął przerwane studia na Polit. Wrocł. i ukończył je w r. 1955 z dyplomem inżyniera instalacji sanitarnej. W czasie studiów działał jako sekretarz w Stow. „Bratniak”. W r. 1956 rozpoczął pracę w Dyrekcji Inwestycji Miejskich w Kielcach na stanowisku inspektora nadzoru robót instalacji sanitarnych.

Po Zjeździe Łódzkim w r. 1956 zgłosił się do pracy w Komendzie Kieleckiej Chorągwi Harcerstwa. W r. 1957 uczestniczył w rejsie morskim dla instruktorów żeglarskich, który zorganizował Harcerski Ośrodek Morski w Gdyni. W marcu t.r. został mianowany hufcowym Hufca Kielce-miasto. Brał udział w kursach drużynowych organizowanych przez komendę chorągwi dla słuchaczy Studiów Nauczycielskich w Cieplicach i Szklarskiej Porębie. Funkcję hufcowego pełnił do 15 IV 1960. W t.r. w Komendzie Kieleckiej Chorągwi Harcerstwa objął funkcję pilota drużyn wodnych, uczestniczył też w zorganizowanej przez komendę chorągwi wycieczce do ZSRS, gdzie poznawał pracę Organizacji

Pionierskiej i Komsomolskiej. W r. 1965 został członkiem Komisji Rewizyjnej Chorągwi Kieleckiej. W r. 1976 włączył się do pracy Sztabu Akcji „Ciekoty”, której celem była budowa „Szklanego Domu” w miejscowości związanej z młodzieńczymi latami Stefana Żeromskiego.

Był przewodniczącym Rady Zakładowej w Okręgowej Dyrekcji Inwestycji Miejskich w Kielcach. Od r. 1965 należał do PZPR, w której okresowo pełnił funkcję członka egzekutywy Podstawowej Organizacji Partyjnej w tym przedsiębiorstwie. Od r. 1976 pracował w Fabryce Łożysk Toczących „Iskra” w Kielcach. W r. 1980, po reaktywowaniu przez Komendę Chorągwi Kieleckiej Kręgu Instruktorskiego „Łysica”, włączył się do jego pracy. Został przewodniczącym Kręgu Instruktorskiego „Łysica-Jodła” w Hufcu ZHP Kielce, z kręgiem uczestniczył w zjazdach oraz wycieczkach, m.in. odbył podróż sentymentalną do Wilna. W dn. 22 VII 1981 otrzymał stopień harcmistrza PL.

Zmarł 11 I 1999 w Kielcach. Został pochowany w Radomiu na cmentarzu przy ul. Limanowskiego. Był odznaczony Krzyżem Walecznych, Krzyżem AK, Warszawskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Partyzanckim, Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1998), Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1981) z Rozetą-Mieczami (1986).

Założył rodzinę, miał syna Andrzeja.

— Puchała *Poczet*, t. 1, s. 303–304; Rembalski A. *Drogomirecki Jerzy*, w: *Harc. słownik biogr. Kielecczynny*, s. 88–90; — Hendlar J. *Kręgi Instruktorskie Seniorów „Łysica” w Chorągwi Kieleckiej ZHP*, w: *Kielecka Chorągiew ZHP w l. 1956–2000*, s. 146; Pabis M. *Odeszli na wieczną wartę*, K. 2000, s. 177–178; Rembalski A. *Hufiec ZHP im. Obrońców Westerplatte w Kielcach w l. 1956–1979*, K. 1980, s. 14, 15, 20, 33; tenże *Kalendarium*, s. 93, 149; — Arch. Komendy Kieleckiej Chorągwi ZHP: Drogomirecki J. *Biogr. organizacyjna*, 1990.

Andrzej Rembalski

DRYŚ z Kustrów Janina (1915–1991), nauczycielka, harcmistrzyni, hufcowa Hufca Przemysł-miasto (1958–1959), kierowniczką sekcji żeńskiej Harcerskiego Klubu Sportowego „Czuwaj”.

Urodziła się 1 III 1915 w Przemysłu. Była córką Andrzeja Kustry. Miała brata Leonarda (1903–1945, kapitana WP, prawnika, harcmistrza, uczestnika obrony Przemysłu w l. 1918–1920, hufcowego Hufca Harcerzy w Przemysłu w l. 1926–1931, zesłanego do ZSRS, oficera II Korpusu Polskiego, zmarłego w Egipcie).

W r. 1928 jako uczennica kl. VII Szkoły Powsz. im. kr. Jadwigi w Przemysłu wstąpiła do harcerstwa. Od następnego roku, ucząc się w Państw. Seminarium Nauczycielskim Sióstr Benedyktyn w Przemysłu, należała do 1 Drużyny Harcererek (DH) im. T. Kościuszki, w której pełniła funkcję zastępowej. W r. 1930 była uczestniczką obozu hufca w Kacku k. Gdyni, a rok później – Złotu Lwowskiej Chorągwi Harcererek w Nowosielnicy, w czasie którego harcerki przemyskie wzięły udział w gaszeniu pożaru w sąsiadującej z podobozem wsi. Od r. 1933 prowadziła gromadę zuchów chłopców przy Szkole Ćwiczeń Seminarium Nauczycielskiego. W t.r. uczestniczyła w instruktorskim kursie sprawnościowym Przysposobienia do Obrony Kraju w Augustowie, w roku następnym zdobyła stopień samarytanki. Była w kadrcie chorągwanego kursu wych. fiz., łącznictwa i obrony przeciwgazowej w Żelemiance.

Egzamin dojrzałości złożyła w r. 1934. Nie podjęła pracy zawodowej, kontynuując pracę w harcerstwie. W t.r. została drużynową 5 DH im. E. Plater przy Szkole Handlowej w Przemysłu, którą prowadziła do wybuchu wojny. W okresie wakacji uczestniczyła w kursie łączności dla harcererek, zorganizowanym w Centrum Wyszukolenia Łączności w Zegrzu, a ferie zimowe spędziła na chorągwanym kursie drużynowych prowadzonym przez hm. Stefanę Stipal. W lipcu następnego roku uczestniczyła z reprezentacją hufca

DRYŚ JANINA

w Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale. W t.r. należała do kadry obozu przysposobienia do obrony kraju, zorganizowanego przez Komendę Hufca Harcerzek w Krasieczynie. Jako instruktorka wych. fiz. uczestniczyła w obozie hufca w Sienkiewiczach na Polesiu (1937). Była czynną zawodniczką Harcerskiego Klubu Sportowego (HKS) „Czuwaj” w Przemyślu. Prowadziła sekcję piłki ręcznej oraz sekcję lekkoatletyczną kobiet. Także jej drużyna specjalizowała się w sporcie.

W drugiej poł. sierpnia 1939 zorganizowała drużynę Pogotowia Harcerzek, której działalność rozpoczęła się od kopania rowów przeciwlotniczych i służby pomocniczej w terenowych punktach obserwacji przeciwlotniczej; po wybuchu wojny do zadań harcerzek należało także ostrzeganie ludności o nalotach (pierwsze bomby spadły na Przemyśl 7 i 8 września), opieka nad uchodźcami (wydawały herbatę, prowadziły dożywianie i opiekowały się dziećmi), pomoc w szpitalu na Zasanu w opiece nad żołnierzami i cywilami poszkodowanymi przez działania wojenne.

W okresie okupacji J. Dryś pracowała w szpitalu powszechnym w Przemyślu, co umożliwiło jej prowadzenie pracy wywiadowczej. Wspólnie z Antoniną Kalinowicz prowadziła tajną drużynę łączności.

W r. 1944 reaktywowała 5 DH, a po wyjeździe do Jedliny-Zdroju k. Wałbrzycha zorganizowała przy szkole podst. DH im. I. Bentschówny. Następnie wróciła do Przemyśla, gdzie w marcu 1948 założyła 11 DH przy Gimnazjum im. K. Morawskiego, którą prowadziła do r. 1949. W tym czasie wraz z mężem kontynuowała działalność w HKS „Czuwaj”.

Po r. 1956 wróciła do pracy harcerskiej. Uczestniczyła w kursie kierowników zespołów drużynowych w Rozalinie, których organizatorem była Główna Kwatera Harcerstwa (1957). W l. 1958–1959 była hufcową Hufca Przemyśl-miasto. Prowadziła zgrupowanie obozów harcerzek podczas Harcerskiej Akcji Letniej Młodzieży Starszej w Smereku w Bieszczadach (1958), w ramach Harcerskiej Akcji „Bieszczady” była komendantką podobozu żeńskiego (1959). W l. 1965–1969 była w składzie Komisji Rewizyjnej Hufca ZHP w Przemyślu. Jako przewodnicząca Kręgu Starszoharcerskiego im. I. Piórkowskiej (powstałego w r. 1972) była inicjatorką umieszczenia na murze kościoła św. Trójcy tablicy poświęconej harcerzom poległym w czasie wojny i pomordowanym przez okupantów oraz UB i SB. Przy okazji wystawy harcerskiej opracowała album harcerzy zmarłych i poległych na wszystkich frontach walki z okupantami i w latach oporu przeciw władzy ludowej pt. *Pamięci poległych i zmarłych*. Była inicjatorką uhonorowania harcerzek, które uczestniczyły w obronie Przemyśla w l. 1918–1920, w tajnym nauczaniu i w pracy w konspiracyjnych drużynach Krzyżami za Zasługi dla ZHP z Rozetą-Mieczami. W r. 1990 została przewodniczącą Obwodowego Komitetu Odrodzenia ZHP.

Zmarła 3 III 1991, otoczona gronem harcerskich przyjaciół. Została pochowana w Przemyślu na cmentarzu Zasanie. Była odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi, Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP z Rozetą-Mieczami, Odznaką Zasłużony dla Woj. Przemyskiego, Odznaką Harcerstwa Przemyskiego. Otrzymała honorowy tytuł Instruktora Seniora ZHP.

W r. 1937 poślubiła Mieczysława Drysia (1905–1966, harcerza, sportowca i trenera HKS „Czuwaj”, w latach II wojny światowej więźnia oflagu 9C Woldenberg). Miała syna Michała (1948–2015).

— Puchała *Poczet*, t. 1, s. 304; — <http://www.cmentarzepzemysl.pl>; — Bury J. *Harcerki przemyskie*, Przemyśl 1994, s. 93–94; Kozimale I. *Kadra instruktorska Lwowskiej Chorągwi Harcerzy ZHP w l. 1918–1945*, W. 2010, s. 69 [dot. Leonarda Kustry]; też *Lwowska Chorągiew Harcerzek ZHP w l. 1911–1939*, Przemyśl 2003, s. 161; Krakowski S. *100-lecie harcerstwa przemyskiego*, Przemyśl 2010; Kurek J.W. *Od*

zastępu i drużyny do Kręgu Starszoharcerskiego, Przemysł 2001; Działanie Kręgu w l. 1989–1992 w okresie działania OKO-ZHP 56, Przemysł 2001; Wam zawdzięczamy 100 lat harcerstwa przemyskiego, Przemysł 2009; — dok. w pos. autora: Dryś J. Harcerski życiorys instruktora, 1990; — inf. hm. Małgorzaty Jarosińskiej z Rz.

Julian Waclaw Kurek

DYŁĄG Zygmunt Jan, pseud. Hura-gan (1922–1986), nauczyciel, harcmistrz, zastępca hufcowego Hufca Kraków-Kleparz-Łobzów (1957, 1959–1962), przewodniczący Komisji Rewizyjnej Chorągwi Krakowskiej ZHP (1975–1986).

Urodził się 25 VI 1922 w Głupczowie w pow. miechowskim. Był synem Bolesława (pseud. Darz Bór, 1889–1975, nauczyciela, żołnierza ZWZ-AK) i Karoliny z Baców (pseud. Wierna, 1891–1971, żołnierza ZWZ-AK); w rodzinie była żywa pamięć o braciach Anastazji Krzyżanowskiej, matki Karoliny, którzy uczestniczyli w powstaniu styczniowym. Z. Dyląg miał trzech braci: Stanisława (pseud. Cedro, 1917–1991, podchorążego rezerwy, uczestnika kampanii wrześniowej, żołnierza ZWZ-AK, m.in. dowódcę placówki AK w Jerzmanowicach, po wojnie pracownika Banku Rolnego w Krakowie), Jerzego (ur. 1920–2011) i Czesława (ur. 1924–2014) oraz siostrę Krystynę (zameżną Nowakową, ur. 1927). Naukę w szkole powsz. rozpoczął w Ulinie Wielkiej, zakończył natomiast w Gołczy w pow. miechowskim. Od r. 1935 uczęszczał do Państw. Gimnazjum im. T. Kościuszki w Miechowie, gdzie w r. 1939 ukończył kl. IV. W tym czasie wstąpił do 1 Miechowskiej Drużyny Harcerzy im. R. Traugutta.

W listopadzie 1939 we wsi Domaniewice, gm. Dłużec w pow. olkuskim, gdzie jego ojciec był nauczycielem, wstąpił do SZP-ZWZ pod komendę Józefa Barczyka, pseud. Bartosik. Od marca do poł. listopada 1940 pracował jako nauczyciel Szkoły

Powsz. w Domaniewicach. W czerwcu t.r. wraz z drużyną „Bartosika” przeszedł do „Chłostry” (Chłopskiej Straży, później Batalionów Chłopskich). Po zaprzysiężeniu 15 listopada, pozostając nadal pod komendą J. Barczyka, został żołnierzem grupy dywersyjnej w gm. Dłużec, której działalność obejmująca pow. miechowski i olkuski, rejon Pilicy oraz Zawiercia, polegała na gromadzeniu broni pozostającej po kampanii wrześniowej r. 1939, karaniu osób współpracujących z okupantem oraz pracy propagandowej i szkoleniowej. Równocześnie Dyląg dojeżdżał co tydzień do Kielc, gdzie uczestniczył w kompletach na poziomie liceum, prowadzonych w ramach tajnego Gimnazjum i Liceum im. S. Żeromskiego. W drodze powrotnej z Kielc przewoził tzw. bibułę. Pomagał również prof. Józefowi Zagale w prowadzeniu tajnego nauczania w Wierzbicy.

W dn. 6 VI 1942 został aresztowany w Kielcach podczas łapanki. Kilka dni później, w czasie przewożenia na przesłuchanie, udało mu się zbiec. Schronił się w Jerzmanowicach u dziadka, emerytowanego nauczyciela. Nawiązał kontakt z zastępcą komendanta gminnego BCh Piotrem Ratoniem, pseud. Len i wstąpił do plutonu „Jesion” w Rejonie BCh Olkusz. Został w nim dowódcą drużyny. Równocześnie był członkiem oddziału dywersyjnego „Szarańcza”, którym dowodził Jan Bieńkowski, pseud. Mohort. Od wiosny 1943 brał udział na terenie Wolbromia, Skały, Ojcowa oraz gmin Sułoszowa i Cianowice w akcjach polegających na likwidowaniu konfidentów, rozbrajaniu granatowych policjantów, niszczeniu akt w urzędach gminnych, uniemożliwianiu dostaw kontyngentowych i bezpośrednich walkach z oddziałami niemieckimi. Od grudnia t.r., po scaleniu BCh z AK, należał do 116 pp AK Ziemi Olkuskiej w 106 Dywizji AK.

W r. 1943 w Obwodzie BCh Olkusz ukończył kurs podoficerski, a wiosną 1944 kurs podchorążych. W stopniu sierżanta podchorążego został instruktorem szkoły

DYŁĄG ZYGMUNT

podoficerskiej. W lipcu t.r. został mianowany dowódcą I plutonu placówki „Jętką” 3 kompanii batalionu „Dołęgi”, służąc pod komendą dowódcy placówki Jana Tucharza, pseud. Własnowolski. W tym czasie ukończył także kurs minersko-dywersyjny w oddziale mjr. „Skały” i kurs judo, prowadzony przez cichociemnego pseud. Dewajtis. Dowodził m.in. drużyną konną, która wtargnęła do budynku granatowej policji i żandarmerii, a następnie rozbroiła policjantów i żandarmów (3 VIII 1944), brał udział w potyczkach pod Trzyciążem i Zadrożem (6 VIII 1944) i w rejonie Ojcowca. W październiku 1944 został skierowany do wykonywania zadań z zakresu wywiadu w dowództwie niemieckim nadzorującym budowę umocnień na odcinku Rudawa – Jerzmanowice – Sułoszowa. W związku z tym wykonał fotokopie niektórych dokumentów i planów umocnień (materiały te zostały przekazane w styczniu 1945 mjr. Pawłowowi z Armii Czerwonej przez oficerów z BCh Romana Pasternaka, pseud. Prądnicki, Z. Oleksiewicza, pseud. Dunaj i W. Orczyka, pseud. Lipski). Został awansowany do stopnia starszego sierżanta podchorążego, a w grudniu 1944 wnioskowano o mianowanie go podporucznikiem. Pod koniec t.r. objął funkcję zastępcy dowódcy 3 kompanii w Batalionie „Dołęgi” na terenie pow. olkuskiego. Był także członkiem władz „Młodego Lasu” (młodzieżowej przybudówki BCh) na gm. Sułoszowa. Z polecenia Antoniego Kocjana przewoził meldunki do Krakowa, ukrywał także na terenie Doliny Będkowskiej „spalonych” żołnierzy konspiracji, kierowanych do niego przez Juliana Stanika, pseud. Fałat.

Po wyzwoleniu od 1 III do 31 VII 1945 pracował jako nauczyciel Szkoły Podst. w Łazach w pow. olkuskim, biorąc równocześnie udział w parcelacji w ramach reformy rolnej tamtejszego majątku Truskowskich. Następnie w r. szk. 1945/46 został nauczycielem matematyki w Szkole Publicznej nr 3, Gimnazjum i Liceum im.

Bolesława Chrobrego w Kłodzku, gdzie w tym czasie zweryfikowano mu uzyskane na konspiracyjnych kompletach świadectwo dojrzałości. Kierował Księgarnią Wydawniczą ZNP i brał udział w uruchomieniu drukarni w Nowej Rudzie (w której drukowano pierwsze po wojnie wydanie elementarza). Wszedł w skład Obywatelskiej Komisji Mieszkaniowej oraz należał do Harcerskiej Służby Bezpieczeństwa w Kłodzku.

W l. 1946–1951 studiował matematykę na UJ, kończąc studia jako ekstern w r. 1955. Uczył w Krakowie w III Państw. Liceum i Gimnazjum im. kr. Jana Sobieskiego (listopad 1948 – lipiec 1949) i Liceum Sióstr Prezentek (październik – grudzień 1949), w Świątnikach Górnych w Publicznej Średniej Szkole Zawodowej (wrzesień 1950 – kwiecień 1951) i ponownie w Krakowie w III Państw. Szkole Ogólnokształcącej stopnia licealnego im. kr. Jana Sobieskiego (kwiecień – czerwiec 1951). Od września 1950 pracował w Technikum Łączności (później Zespół Szkół Łączności im. Obrońców Poczty Polskiej w Gdańsku), a dodatkowo w Państw. Liceum Muzycznym im. F. Chopina (wrzesień 1961 – czerwiec 1963). Otrzymał tytuł nauczyciela dyplomowanego (1972). Pełnił funkcję zastępcy dyrektora (1974/75) oraz kierownika internatu Zespołu Szkół Łączności (wrzesień 1975 – styczeń 1977, październik 1981 – styczeń 1983). Przez wiele lat opiekował się Radą Uczniowską. Po przejściu w styczniu 1983 na emeryturę nadal pracował w swojej szkole jako nauczyciel matematyki.

Po reaktywowaniu ZHP w grudniu 1956 zorganizował i od lutego 1957 do r. 1959 prowadził w Technikum Łączności przy ul. Łobzowskiej 20/21 drużynę męską, która przejęła tradycje 5 Krakowskiej Drużyny Harcerzy „Dzieci Pioruna”. Pełnił też funkcję komendanta szczepu przy tejże szkole (grudzień 1957 – grudzień 1959, styczeń 1963 – luty 1965). Był kierownikiem Ref. Harcerskiego

DYLAĞ ZYGMUNT

(1957), Starszoharcerskiego (1959–1960) i Organizacyjnego (1960) Komendy Hufca oraz zastępcą hufcowego Hufca Kraków-Kleparz-Łobzów (1957, 1959–1960, 1961–1962). Został zweryfikowany w stopniu podharcemistrza (1 V 1958) i mianowany harcymistrzem (1 I 1963). Po przejściu Szczępu „Dzieci Pioruna” (w związku ze zmianami organizacyjnymi) do Hufca Kraków-Zwierzyniec, a następnie (po zmianie siedziby szkoły) do Hufca Kraków-Podgórze w l. 1966–1975 był ponownie komendantem tego szczępu, wyróżniającego się wśród środowisk starszoharcerskich chorągwi. Był instruktorem Wydz. Starszoharcerskiego Komendy Chorągwi Krakowskiej (1969–1974), kierownikiem Ref. Starszoharcerskiego Komendy Hufca (1971/72), przewodniczącym Komisji Stopni Instruktorskich (1972–1975) i członkiem Rady Hufca Kraków-Podgórze (od r. 1971). W dn. 22 VII 1973 otrzymał honorowy stopień harcymistrza PL. Od r. 1975 do śmierci pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Rewizyjnej Chorągwi Krakowskiej ZHP. Prowadził co roku obozy letnie (do r. 1985 był komendantem łącznie ok. 30 obozów).

W l. 1940–1945 należał do Stronnictwa Ludowego. Od października 1948 był członkiem ZBoWiD, od r. 1950 – ZNP, a od r. 1969 – ZSL, gdzie był m.in. członkiem Komisji Oświaty Komitetu Wojew. W l. 1965–1969 był członkiem Prezydium Dzielnicowego Komitetu Frontu Jedności Narodu Kraków-Zwierzyniec. Był także działaczem Ligi Obrony Kraju. Cieszył się szacunkiem młodzieży i instruktorów harcerskich.

Zmarł 9 XII 1986 w Krakowie. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim-Prandoty. W pogrzebie wzięły udział delegacje i poczty sztandarowe Chorągwi Krakowskiej ZHP, krakowskich hufców i szczępów, ZBoWiD, Zespołu Szkół Łączności oraz rzesza jego wychowanków.

Był odznaczony Srebrnym Krzyżem Virtuti Militari (1944), Krzyżem Oficerskim

(1987) i Krzyżem Kawalerskim (1979) Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych (1944), Srebrnym (1943) i Brązowym (1943) Krzyżem Zasługi z Mieczami, Złotym Krzyżem Zasługi (1972), Medalem Wojska (czterokrotnie, 1948), Krzyżem AK (1975), Krzyżem Partyzanckim (1975), Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 (1948), Medalem KEN (1974), Odznaką Grunwaldzką (1948), Medalem 40-lecia PL (1984), Srebrnym (1973) i Brązowym (1970) Medalem za Zasługi dla Obronności Kraju, Srebrnym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej (1981), Złotą Odznaką ZNP (1974), Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1981) z Rozetą-Mieczami (1985), Honorową Odznaką za Zasługi dla ZHP (1967), Złotą Odznaką za Pracę Społeczną dla M. Krakowa (1969), Złotą Odznaką za Zasługi dla Ziemi Krakowskiej (1978), Odznaką 1000-lecia (1966) oraz odznakami za zasługi dla resortu łączności, sportu szkolnego i organizacji społecznych. Został wyróżniony honorowymi tytułami Instruktora Seniora ZHP (1985) i Zasłużonego dla Hufca ZHP Kraków-Podgórze (1978). Otrzymał Nagrodę Min. Oświaty i Wychowania II st. (1972).

W r. 1950 zawarł związek małżeński z Marią Broniec (ur. 1928, dyplomowana pielęgniarką, uczestniczką konspiracji, harcymistrzynią). Miał dwie córki, Elżbietę (zameżną Urbańską, ur. 1953, starszego wykładowcę w Inst. Matematyki Uniw. Pedagog. w Krakowie, podharcymistrzynię) oraz Grażynę (zameżną Dylağ-Mikołajczak, ur. 1955, absolwentkę PWST, zam. w Warszawie).

— Gaczorek A. *Szczep 5 KDH „Dzieci Pioruna” 1956–1986*, w: tenże, Hausner W. *Dzieje 5 Krakowskiej Drużyny Harcerzy 1911–1986*, Kr. 1989, s. 101, 103–108, 111–112, 116, 122–124, 127–131, 134, 139, 141, 143, 158–160, 162, 164, 167, 170, 173, 178, 181–183, 185–186; Gaczorek A., Hausner W. *Dzieje 5 Krakowskiej Drużyny Harcerzy 1911–1986*, Kr. 1989, s. 273, 279, 282, 294, 300, 304, 306, 308, 310, 312, 376, 381–

–383; *Harcerstwo Podgórze*, red. J. Klinik i in., Kr. 1978, s. 23–24, 43, 64, 67–70; Dziedzic K., Kowalski R. *Zarys działalności Hufca Kraków-Kleparz-Łobzów w l. 1957–1972*, Kr. 2002, s. 5–7, 16, 18, 20–22, 24; *Mat. do historii 5 Krakowskiej Drużyny Harcerskiej 1911–1982. Wydawnictwo z okazji jubileuszu 70-lecia drużyny*, Kr. 1981; Rybski B., Wojtyca J., Wojtyca K. *Mat. do historii Krakowskiej Chorągwi Harcerstwa w l. 1956–1959*, Kr. 2000, s. 29, 61, 65, 83; Wojtyca J. *Mat. do historii Krakowskiej Chorągwi Harcerstwa w l. 1959–1962*, Kr. 2001, s. 31–32; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP; rozkazy Komendy Krak. Chorągwi Harcerstwa (ZHP) z l. 1957–1975, trzy życiorysy Z. Dylań, b.d., dyplom ukończenia studiów nr 89/55 wyd. przez UJ; — dok. w pos. rodziny: legitymacje odznaczeń; — inf. córki E. Urbańskiej.

**Andrzej Gaczorek
Jadwiga Skiba**

F

FIETKIEWICZ Olgierd, pseud. i krypt. Jerzy Sielicki, Anna Jaskólska, Krzysztof Vogel, Ol-ef, fiz, FIX (1932–2000), dziennikarz, publicysta, harcmistrz, historyk harcerstwa, redaktor naczelny miesięcznika „Harcerstwo” (1972–1992) i dwutygodnika „Czuwaj” (1990–1991), członek Rady Naczelnej ZHP (1981–1984), zastępca redaktora naczelnego miesięcznika „Harcierz Rzeczypospolitej” (1982–1983).

Urodził się 1 VII 1932 w Wilejce (Białoruś). Był synem Józefa (urzędnika penitencjarnego i skarbowego, w l. 1939–1945 więźnia oflagu) i Reginy z Sielickich (nauczycielki, urzędniczki skarbowej, w czasie wojny uczestniczki konspiracji i działaczki RGO). W r. 1938 w związku ze zmianą

miejsca pracy ojca rodzina zamieszkała w Ursusie w pow. warszawskim (obecnie dzielnica Warszawa-Ursus). We wrześniu 1939 rozpoczął naukę w II kl. Szkoły Powsz. nr 1 w Ursusie. W r. 1944 ukończył szkołę powsz. i zaczął uczęszczać do tajnego gimnazjum. Od r. 1945 należał do ZHP – kolejno do 207 Mazowieckiej Drużyny Harcerzy im. S. Czarneckiego, 2 WDH oraz 55 WDH im. gen. W. Sikorskiego przy Samorządowym Gimnazjum i LO w Ursusie (od 1949 Państw. Szkoła Ogólnokształcąca Stopnia Licealnego, później LO nr 56 im. L. Kruczkowskiego). Przysiężenie złożył w r. 1945, następnie zdobył stopnie młodzika, wywiadowcy, ćwika i harcerza orlego. W r. 1949 formalnie wystąpił z ZHP i wstąpił do ZMP.

Maturę zdał w r. 1950. W t.r. podjął studia na Wydz. Psychologii UW. Do Zrzeszenia Studentów Polskich należał tylko formalnie – posiadał legitymację oraz opłacał składki. W r. 1951 zapadł na otwartą gruźlicę płuc i musiał przerwać studia. Trafił do Inst. Gruźlicy w Warszawie, a następnie leczył się w sanatoriach i szpitalu w Otwocku. W r. akad. 1952/53 powrócił na studia, jednak na III r. z nich zrezygnował. Od tego czasu utrzymywał się z drobnych prac zleconych, korepetycji i kolportażu dodatków nadzwyczajnych, głównie „Życia Warszawy”.

Po zimowym kursie Warszawskiej Chorągwi Harcerstwa w Jedlinie Zdroju (1957), na którym poznał przyszłą żonę Hannę, dawną instruktorkę Lubelskiej Chorągwi Harcererek, wrócił do ZHP. Był sekretarzem Ośrodka ZHP Ursus w Hufcu Pruszków-powiat. Uczestniczył w kursie podharcemistrzowskim Mazowieckiej Chorągwi Harcerstwa w Nowym Sączu. Otrzymał stopień instruktorski przewodnika. W tym czasie podjął etatową pracę w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy, w wypożyczalni przy ul. Grochowskiej, następnie zatrudnił się w Wydz. Finansowym Prezydium Dzielnicowej Rady Narodowej Warszawa-Mokotów. Latem 1958

objął funkcję komendanta stacji ośrodka w ramach akcji „Eksperyment-58”. Po wakacjach uczestniczył w Zlocie Hufca Pruszków-powiat w Pęcinach, a w grudniu t.r. został w tymże hufcu instruktorem kształcenia.

W r. 1959 przeprowadził się z rodziną i teściami do nowo wybudowanego domu w Pruszkowie. W t.r. został zastępcą hufcowego Hufca Pruszków-powiat ds. kształcenia. Na pocz. r. 1960 uzyskał stopień podharcemistrza. W t.r. uczestniczył w kursie harcistrzowskim w Skolimowie oraz prowadził kurs drużynowych dla kadry hufców Pruszków-powiat, Pruszków-miasto i Błonie. Pod koniec r. 1960 z polecenia Komendy Chorągwi Mazowieckiej podjął się reorganizacji hufców Pruszków-miasto, Pruszków-powiat i Błonie, tworząc z nich Hufiec Pruszków, w którym został najpierw zastępcą hufcowego, a w r. 1961 – p.o. hufcowym. Po ukończeniu reorganizacji hufca podjął pracę w Wydz. Młodzieży Starszej Komendy Mazowieckiej Chorągwi Harcerstwa. Latem 1962 został mianowany na stopień harcemistrza. W tym czasie także zaprojektował odznakę chorągwaną. W r. akad. 1962/63 podjął zaoczne studia na Wydz. Prawa UW. W r. 1962 wstąpił do PZPR. Od r. 1963 należał do Polskiego Związku Esperantystów.

Był zastępcą komendanta chorągwanych akcji „Płock” (1963 i 1964). W styczniu 1965 objął funkcję kierownika Wydz. Kształcenia Komendy Chorągwi Mazowieckiej. Został również zastępcą przewodniczącego chorągwaniej komisji kształcenia i prób instruktorskich. Na przełomie l. 1965 i 1966 przygotował i zrealizował akcję programową chorągwi „Trzy Mazowieckie Tropy Millenium”. Pod koniec r. 1965 został zatrudniony w GK ZHP jako zastępca kierownika Działu Młodzieży Starszej ds. programowo-metodycznych. W następnych latach zorganizował kilka centralnych akcji szkoleniowych ZHP („Omega”), opracował propozycje programowo-metodyczne dla nowych specjalności (turystycz-

no-krajoznawczej, przyjaźni), konsultował poradniki dla już istniejących (pożarniczej, służby zdrowia, wodnej), wizytował komendy hufców i chorągwi. W r. 1966, będąc na IV r. prawa, zrezygnował ze studiów, a pod koniec r. 1968 przeprowadził się wraz z rodziną z Pruszkowa z powrotem do Ursusa.

W listopadzie 1969 został kierownikiem Działu Kształcenia GK ZHP. Wówczas zainicjował szereg form pracy z kadry (m.in. Instruktorski Start, Spotkania w Kręgu, Akcja Kształcenia Drużynowych „Akademia”), przygotował założenia powstającej Centralnej Szkoły Instruktorskiej ZHP w Oleśnicy, prowadził narady z nauczycielami, wizytował szkoły, ośrodki i kursy. Dążył do powołania osób odpowiedzialnych za kształcenie na poziomie chorągwi. Był współtwórcą założeń stopnia instruktorskiego organizatora.

W r. 1972 otrzymał honorowy stopień harcemistrza PL. W t.r. przejął redakcję pisma „Harcerstwo”, przekazując dotychczasową funkcję w GK ZHP. Jako redaktor naczelny, którym był do r. 1993, utworzył przy redakcji miesięcznika zespoły teorii i historii harcerstwa, skupiające naukowców i wybitnych znawców tematu, a także wprowadził w piśmie dział „Metodyka Wychowania w ZHP”. Wiele tematów podejmował w bliskiej współpracy z wydziałami GK ZHP, Ośrodkiem Badań ZHP i Rozgłośnią Harcerską. W l. 1977–1980 opublikował w postaci wkładek do miesięcznika zeszytowe wydanie *Leksykonu harcerstwa*. Wiele miejsca na łamach pisma poświęcał zagadnieniom związanym z historiografią harcerską, dokumentowaniem historii lokalnych i dziejów środowisk harcerskich, a także biografii wybitnych postaci ruchu harcerskiego. Dążył do utworzenia komisji historycznych w chorągwiach. Podjął próby powołania muz. harcerstwa, jednak ze względów lokalowych i finansowych zakończyły się one fiaskiem. W grudniu 1981, po ogłoszeniu stanu wojennego, miesięcznik „Harcerstwo”, podobnie jak inne tytuły

prasy harcerskiej, został zawieszony. Po wznowieniu działalności na jego łamach Fietkiewicz zamieścił m.in. opracowane przez M. Haykowskiego *Mat. do chronologii historii i tradycji ZHP* (1981).

W r. 1982 wszedł w skład redakcji krakowskiego czasopisma „Harcercz Rzeczpospolitej”. W l. 1984–1988 pracował nad książkowym wydaniem *Leksykonu harcerstwa*. (W. 1988). W r. 1990 został powołany w skład Społecznej Rady ZHP. W t.r. zainicjował wydawanie nowego czasopisma ZHP pt. „Czuwaj”, które miało zająć miejsce zlikwidowanych „Motywów”. Był jego redaktorem naczelnym do r. 1992.

Był delegatem na V Zjazd ZHP (1973, z Chorągwi Krakowskiej), VII Zjazd ZHP (1981, został na nim wybrany w skład RN ZHP, w której przewodniczył Kom. Hist., a oprócz tego należał do Komisji Ruchów Programowo-Metodycznych i Kręgów Instruktorskich), VIII Zjazd ZHP (1984), IX (XXVI) Zjazd ZHP (marzec 1989), XXVII Nadzwyczajny Zjazd w Chorzowie (wrzesień 1990) oraz XXVIII Zjazd ZHP w Bydgoszczy (grudzień 1990). W r. 1992 przeszedł na emeryturę. W l. 1994–1996 zredagował i opublikował w odcinkach na łamach „Harcerstwa” *Mat. do „Harcerskiego słownika biogr.”*. W r. 1994 formalnie zrezygnował z przynależności do ZHP.

Pod koniec l. 90. przeszedł dwa udary mózgu. Zmarł 2 VI 2000. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Warszawie-Ursusie przy ul. Ryżowej, w pogrzebie uczestniczyły poczty sztandarowe oraz władze harcerskie.

Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1984), Złotym (1977) i Srebrnym (1968) Krzyżem Zasługi, Medalem 40-lecia PL (1984), Srebrnym (1982) i Brązowym (1969) Medalem za Zasługi dla Obronności Kraju, Medalem KEN (1979), Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1980), Honorową Odznaką za Zasługi dla ZHP (1970), Złotym Odznaczeniem im. J. Krasickiego (1969), Złotą Odznaką Zasłużony dla Turystyki (1977), Złotą Od-

znaką za Zasługi dla Woj. Warszawskiego (1966). W r. 2001 naczelnik ZHP ustanowił Honorową Nagrodę im. hm. Olgierda Fietkiewicza za prace badawcze, dokumentowanie i popularyzowanie historii harcerstwa oraz inicjatywy edukacyjne w tym zakresie. Później w jej miejsce powołano Konkurs ZHP im. O. Fietkiewicza na prace naukowe poświęcone tematyce harcerskiej.

W r. 1957 Fietkiewicz zawarł związek małżeński z Hanną Wasilewską (1927–2015, podharc mistrzynią). Miał dwóch synów, Krzysztofa (ur. 1958, informatyka, podharc mistrza) i Witolda (ur. 1959, stolarka, harcerza).

— Puchała *Poczet*, t. 1, s. 350; — Pytlik H. *Zmarł Olgierd Fietkiewicz*, „Czuwaj” 2000, nr 7/8; — dok. w pos. rodziny: życiorys O. Fietkiewicza, 2000.

Agnieszka Fietkiewicz-Zapalska

G

GIBESS Stanisław Cezary (1890–1927), oficer Wojska Polskiego, działacz niepodległościowy, harcmistrz, członek Naczelnego Kierownictwa Harcerstwa na Rusi i w Rosji (1916–1917) oraz Naczelnego Inspektoratu Harcerstwa Polskiego (1918–1919), zastępca komendanta Warszawskiej Chorągwi Męskiej (1923–1925), autor podręczników harcerskich.

Urodził się 22 VII 1890 w Piotrkowie. Był synem Józefa i Jadwigi z Jacewskich. Ukończył siedmioklasową Szkołę Handlową Zgromadzenia Kupców m. Warszawy. W r. 1910 rozpoczął studia na Wydz. Chemii Polit. Lwow. We Lwowie związał się z ruchem niepodległościowym i skautowym. Należał do tajnej organizacji woj-

skowej Armia Polska, a później do Polskich Drużyn Strzeleckich, których był współorganizatorem. Był również aktywnym członkiem tajnej organizacji młodzieży zarzewiackiej Legia Niepodległości i słuchaczem szkoły rekruckiej (od października do listopada 1910), a następnie szkoły instruktorskiej (oficerskiej) Armii Polskiej (od końca 1910 do 15 VI 1911).

Współpracował z Andrzejem Małkowskim przy zakładaniu pierwszych drużyn lwowskich. Należał do pierwszego zastępu instruktorskiego członków grona nauczycielskiego „Sokoła-Macierzy” i prowadził zajęcia na pierwszym kursie w „Sokole-Macierzy”, kierowanym przez Jerzego Grodyńskiego. W marcu 1911 został przydzielony do drużyny im. K. Chodkiewicza (zorganizowanej z młodzieży należącej do Oddziałów Ćwiczebnych), w której pełnił funkcję plutonowego. Od 22 V 1911 był zastępcą Franciszka Kapałki, drużynowego 2 Lwowskiej Drużyny Skautowej (LDS). W t.r. ukończył pierwszy Kurs Skautowy w Skolem. Od końca r. 1912 do lata 1914 był drużynowym 4 LDS, którą postawił na bardzo wysokim poziomie ideowym i technicznym. Wizytował drużyny skautów (m.in. w Sanoku) z ramienia Związkowego Naczelnictwa Skautowego.

W lecie 1912 prowadził z J. Grodyńskim kolonię (obóz) dla skautów sanoczek w Olchowcach pod Sanokiem (była to jedna z pierwszych kolonii polskich skautów). W t.r. związał się ze Stałymi Drużynami Sokolimi. Brał udział w ćwiczeniach prowadzonych przez Józefa Hallera. Był doskonałym strzelcem, instruktorem strzelectwa z karabinów oraz broni ręcznej. Organizował wycieczki dla młodzieży po Galicji i Królestwie, mające na celu propagowanie rodzimego przemysłu. Był aktywny w Tow. Bojkotu Towarów Pruskich we Lwowie. W r. 1914 ukończył kurs oficerski przy „Sokole-Macierzy”. W sierpniu t.r. wstąpił do Legionu Wschodniego i został komendantem kompanii. Po rozwiązaniu Legionu i zajęciu Galicji

wschodniej przez wojska austro-węgierskie przedostał się do Kijowa. Pracował w biurze składów Centralnego Komitetu Obywatelskiego (CKO).

Ze względu na poważną chorobę i długotrwały pobyt w szpitalu do aktywnego udziału w pracy skautowej wrócił jesienią 1916. W t.r. podczas świąt Bożego Narodzenia brał udział w II Zjeździe Głównym Harcerstwa Polskiego w Państwie Rosyjskim (HPwPR). W r. 1917 był członkiem Naczelnictwa Harcerskiego w Kijowie oraz sztabu naczelnika harcerstwa (do listopada), a ponadto zastępcą komendanta kijowskich drużyn męskich, kierownikiem drużyn żeńskich (do sierpnia) i drużynowym 3 Żeńskiej Drużyny Kijowskiej (do października). Zobowiązanie instruktorskie złożył 9 IX 1917 jako 39. instruktor HPwPR. W tym czasie opublikował książkę *Skaut w obozie* (Kijów 1917).

W październiku 1917 przeniósł się z Kijowa do Białej Cerkwi, gdzie podjął pracę w polskim gimnazjum – prowadził księgowość i zajęcia wych. fiz. Równocześnie prowadził hufiec i wydał drugi podręcznik harcerski pt. *Pionierka* (Biała Cerkiew 1918). Pomagał w zdobywaniu broni i ekwipunku dla II Korpusu Polskiego ze składów wojskowych niemieckiego okupanta. Był członkiem kierownictwa harcerskiego kursu instruktorskiego zlokalizowanego pod Kijowem w willi „Kiń Grust” (Rzuc Smutek), trwającego od 19 VI do 23 VII 1918.

W sierpniu t.r., po powrocie do Warszawy, zgłosił się do pracy w GKM. We wrześniu został zatrudniony jako nauczyciel gimnastyki w ośmioklasowej Szkole Męskiej RGO przy pl. Trzech Krzyży 8, która była kontynuacją szkoły CKO w Moskwie (dyrektorem szkoły został Kazimierz Kulwiec, prefektem był nadal ks. Kazimierz Lutosławski). W tej szkole Gibess zorganizował 20 WDH im. A. Małkowskiego, której pierwsza zbiórka odbyła się 19 IX 1918. W listopadzie t.r. na zjeździe w Lublinie został wybrany w skład Naczelnego Inspektoratu ZHP. W związku z tym prze-

bywający w Warszawie Henryk Glass jako przedstawiciel władz harcerskich w Kijowie zażądał od Gibessa ustąpienia z władz warszawskich i zaprzestania prowadzenia 20 WDH, jako instytucji innej organizacji. Dn. 21 XII odbyło się w Kijowie posiedzenie sądu honorowego, który skazał Gibessa i odebrał mu prawo noszenia złotej lilii HPwPR oraz wniósł o zakaz pełnienia przez niego samodzielnych funkcji w organizacji harcerskiej.

Na pocz. r. szk. 1919/20 Gibess przejął od Adolfa Heidricha redakcję pisma „Dwudziestka” i przygotował jego 11 numerów. W marcu 1919 stanął na czele komisji organizującej 2 Wystawę Prac Harcerskich Drużyn Warszawskich, otwartą w maju t.r. i popularną wśród warszawskiej publiczności. W lipcu zorganizował oraz poprowadził 40-dniową wędrówkę 39 WDH im. J. Wybickiego. W listopadzie t.r. znalazł się na pierwszej liście mianowanych przodownic i przodowników, ze starszeństwem od 24 XII 1912; podharc mistrzem został mianowany w grudniu 1920 (po zmianie systemu stopni instruktorskich w r. 1927 stopień równoważny ze stopniem harc mistrza).

W r. 1919 i w pocz. r. 1920 pracował jako członek Komitetu Plebiscytowego ZHP. W dn. 1 VII 1920 zgłosił się do WP i został przyjęty w stopniu podporucznika. Objął dowództwo harcerskiej ruchomej kolumny oświatowej (RKO nr 4), która na terenie działania 13 DP, wycofującej się w stronę Lwowa, otworzyła gospodę i sklepik (patrole kolumny docierały nawet do okopów). We wrześniu 1921 Gibbes z całym zespołem kolumny uczęszczał na kurs propagandy zorganizowany przez MSWojsk., po którym kolumna wyruszyła ponownie pod jego komendą na teren działania 13 DP (została rozwiązana w końcu listopada). W wojsku pozostawał do października 1923, kiedy został zwolniony jako inwalida. Od grudnia t.r. do r. 1925 był zastępcą komendanta Warszawskiej Chorągwi Męskiej i równocześnie kierownikiem Wydz.

Propagandy, od grudnia 1924 – kierownikiem Wydz. Gospodarczego, a od maja 1925 – członkiem Komisji Prób Starszozny. Brał czynny udział w pracach komendy delegacji Chorągwi Warszawskiej na Zlot Narodowy w r. 1924. W lutym 1926 po reorganizacji komendy chorągwi został zwolniony z pełnionych funkcji. W t.r. po krótkim urlopie zdrowotnym ponownie zgłosił się do pracy w Warszawskiej Chorągwi Męskiej, gdzie objął funkcję zastępcy komendanta, kierownika Wydz. Wyszkolenia oraz referenta sprawności w Wydz. Programowym.

Był autorem *Obozownictwa* (W. 1924), podręcznika przydatnego w pracy drużyn i zastępów, użytecznego też dla turystów. W jednodniówce „Zlot” Chorągwi Warszawskiej wydanej z okazji I Zlotu Narodowego zamieścił artykuł *Obóz a przyroda* (1924). Już po jego śmierci ukazała się nakładem „Harcera” książka *Poznaj przyrodę. 11 gawęd zastępowych* (W. 1929).

Zmarł 6 I 1927. W jego nekrologu napisano, że *pracował w harcerstwie nie dla zaszczytów, oznak i wysokich godności i chwwały, ale dlatego, iż wierzył święcie, iż to jest organizacja, która na nowe tory pchnie Ojczyznę naszą*. Był odznaczony Krzyżem Niepodległości (1930, pośmiertnie), harcerską odznaką Za Zasługę oraz odznaką 15-lecia Harcerstwa Lwowskiego.

Rodziny nie założył.

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harc mistrzy nie i harc mistrze*, s. 115; — Bagiński H. *U podstaw organizacji Wojska Polskiego 1908–1914*, W. 1935; Matuszak T. *Harcerze kawalerowie Krzyża i Medalu Niepodległości*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 2001, nr 24, s. 121; *Na obczyźnie i u siebie. Z przeżyć jednej szkoły*, W. 1926, s. 152, 98–99, 132; Nekrasz *Harcerze w bojach*, t. 1–2; Sedlaczek S. *Harcerstwo na Rusi i w Rosji 1913–1920*, W. 1936; — Glass H. *Na szlaku Chudego Wilka. Z podziemi ku Polsce*, P. [1932]; *Zarządzenie Prezydenta RP z dn. 19 XII 1930*, „Monitor Polski” 1930, nr 310 z 31, poz. 423, s. 1; — „Harce” (Kijów) 1918–1919; „Harc mistrz” 1927; „Rozkazy, Okólniki, Instruk-

cje. Naczelnictwo ZHP” (W.) 1920–1922; „WU” 1923–1926; — [Lange S.] *St.L. Stanisław Cezary Gibess*, „Harc mistrz” 1927, nr 2, s. 24–25 [cyt.]; — AAN: zesp. ZHP 76.

Marian Miszczuk

GŁADYSZ Franciszek, pseud. Florek (1903–1998), nauczyciel, fotografik, harcmistrz, uczestnik konspiracji wojskowej ZWZ-AK oraz Szarych Szeregów w „Ulu Skąła”.

Urodził się 21 VI 1903 w Połowicach k. Kielc. Był synem Antoniego i Agnieszki z Głogowskich. Po ukończeniu szkoły powsz. od r. 1919 uczęszczał do Seminarium Nauczycielskiego w Kielcach. W październiku t.r. wstąpił do 5 Kieleckiej Drużyny Harcerzy im. ks. J. Poniatowskiego. Po ukończeniu nauki w seminarium pracował w Szkole Powsz. w Bilczy (1925–1933), a następnie w Szkole Powsz. nr 2 w Suchedniowie (do r. 1940). Jednocześnie kształcił się w Studium Nauczycielskim w Krakowie (1934–1936). W l. 1934–1940 należał do Hufca Harcerzy w Suchedniowie, był zarządcą Domku Harcerskiego i przynależnego do niego terenu. Stopień podharc mistrza otrzymał 10 II 1938.

Od października 1939 pełnił obowiązki kierownika szkoły, w której pracował wcześniej jako nauczyciel; mianowany jeszcze przez polskiego inspektora, funkcję tę objął po zmobilizowanym oficerze hm. Tadeuszu Gruszczyńskim. Aby zabezpieczyć szkolny księgozbiór, rozdał wychowankom najcenniejsze egzemplarze i zorganizował ich wymianę między uczniami. W kl. VII, której był wychowawcą, rozszerzył dopuszczony przez okupanta program nauczania o treści obowiązujące przed wojną z jęz. polskiego, historii i geografii Polski. Bez zakłóceń pracował do końca r. szk. 1939/40. Wręczył 47 uczniom podwójne świadectwa (jedno z ocenami z historii, jęz. polskiego i geografii Polski na przedwojennych drukach, z dawną pieczęcią szkolną i drugie –

na obowiązujących wówczas formularzach niemieckich). Dopiero po wizytacji (rewizji) przeprowadzonej przez radcę szkolnego z Kielc, przy czynnej pomocy nauczycielki suchedniowskiej szkoły – nauczalniczki ukraińskiej, został pozbawiony (pismem z 25 VII 1940, podpisanym przez szefa dystryktu radomskiego) stanowiska kierownika szkoły i praw do nauczania. Zangażował się wówczas w tajne nauczanie i wstąpił do konspiracyjnej organizacji wojskowej ZWZ-AK, przyjmując pseud. Florek.

Zabezpieczył znajdujące się w Domku Harcerskim książki, dokumentację, namioty i sprzęt obozowy (oddał je pod opiekę phm. Jana Miernika). W r. 1940 we współpracy z oficerem łączności Stanisławem Przybylikiem, pseud. Józef zorganizował tam nasłuch radiowy. Za zgodą władz konspiracyjnych w sierpniu t.r. podjął pracę w pożydowskich zakładach fotograficznych „Foto Rembrandt”, a później „Foto Moderne” w Kielcach, pozostających pod niemieckim zarządem komisarycznym. Ze względu na znajomość zawodu fotografa został kierownikiem zakładu. Funkcja i legitymacja niemiecka oraz ruch interesantów pozwalały mu na pewną swobodę pracy konspiracyjnej w terenie. Wyjazdy motywował koniecznością zaopatrzenia zakładu fotograficznego w niezbędne materiały. Odwiedzał Radom, Łopuszno, Garbatkę, Sandomierz, Ostrowiec Świętokrzyski, Miechów i tam jako przedstawiciel konspiracyjnego Kuratorium Tajnego Nauczania pełnił obowiązki wizytatora-łącznika. Jako kierownik komórki łączności między Komendą Okręgową BCh i Komendą Okręgową AK kontaktował się z łącznikami, pośredniczył w wymianie korespondencji, pieniędzy i sprzętu wojskowego. Pomagał w wyrobieniu fałszywych dokumentów, wykonując niezbędne fotografie. Gromadził i przechowywał wykonane przez Niemców zdjęcia dokumentujące zbrodnie hitlerowskie w Polsce – z Michniowa, Antonielowa i Skąłki Polskiej.

GŁADYSZ FRANCISZEK

Z polecenia pierwszego komendanta konspiracyjnej Chorągwi Harcerzy „Ul Skala” Edwarda Wołoszyna przyjął obowiązki łącznika z hufcami Szarych Szeregów na terenie woj. kieleckiego. Pod koniec r. 1942 pomógł zorganizować w Suchedniowie konspiracyjną drużynę Szarych Szeregów („Rój Leśnictwo”). Utrzymywał kontakty z instruktorami harcerskimi pracującymi w konspiracyjnych hufcach i drużynach w Busku-Zdroju, Miechowie, Jędrzejowie, Nieznanowicach k. Włoszczowy, Bodzentynie, Dąbrowie, Zagnańsku i Kielcach.

Po wojnie ponownie włączył się do pracy w harcerstwie. W r. 1946 został hufcowym Hufca Harcerzy w Suchedniowie. Jako nauczyciel Szkoły Ćwiczeń opiekował się 5 KDH. Od stycznia 1948 do rozwiązania ZHP kierował Ref. Akcji Letniej Komendy Kieleckiej Chorągwi Harcerzy. W l. 1967–1971 wraz z uczniami ze swojej szkoły brał udział w Harcerskiej Operacji „Frombork 1001”, której celem była odbudowa miasta Mikołaja Kopernika dla uczczenia 500. rocznicy jego urodzin.

W l. 1947–1962 pracował w Szkole Ćwiczeń przy Liceum Pedagog. w Kielcach. Następnie powrócił do Suchedniowa, gdzie został dyrektorem Zasadniczej Szkoły Zawodowej przy Zakładach Wyrobów Kamionkowych „Marywil”. Pracował tu do przejścia na emeryturę w r. 1973.

Od r. 1947 brał udział w pracach Stronnictwa Ludowego, a następnie Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Od r. 1949 należał do Świętokrzyskiego Tow. Fotograficznego; był współtwórcą znanej w Polsce kieleckiej szkoły krajoznawstwa. Był członkiem zarządu koła ZBoWiD i członkiem Zarządu Frontu Jedności Narodu w Suchedniowie. Przez trzy kadencje był wybierany do MRN, a przez dwie kadencje był ławnikiem Sądu Rejonowego w Starachowicach.

Na stopień harcistrza został mianowany 27 VI 1979. W r. 1980 włączył się do pracy Kręgu Instruktorskiego „Łysica” przy Komendzie Chorągwi Kieleckiej ZHP

(był członkiem rady kręgu). Uczestniczył w sejmikach kręgu w Sielpi. W r. 1981 na sesję historyczną pt. „Harcerstwo Kielecczyzny w walce z hitlerowskim okupantem w l. 1939–1945” przygotował referat *Jak pracowali łącznicy Szarych Szeregów*. Na sesji, którą Kom. Hist. Chorągwi Kieleckiej zorganizowała w 50. rocznicę powołania Pogotowia Wojennego Harcerzy, wygłosił referat zatytułowany *Harcerskie Przysp. Wojsk. i Pogotowie Wojenne w Suchedniowie*. Przez wiele lat dokumentował fotograficznie bieżące wydarzenia Suchedniowa. Dn. 22 VII 1989 otrzymał honorowy stopień harcistrza PL.

Zmarł 13 VII 1998. Został pochowany na cmentarzu suchedniowskim w obecności władz woj. świętokrzyskiego, miasta i gminy Suchedniów, przedstawicieli ZHP, ZNP, pocztów sztandarowych, wychowanków i przyjaciół.

Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1980), Złotym Krzyżem Zasługi (1969), Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 (1947), Medalem 30-lecia PL (1975), Medalem KEN (1979), Odznaką Grunwaldzką (1959), Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1995), Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1980) z Rozetą-Mieczami (1986), Honorową Odznaką Ruchu Przyjaciół Harcerstwa (1970), Złotą Odznaką ZNP (1975), Odznaką Zasłużony Działacz Frontu Jedności Narodu (1976), Odznaką za Zasługi dla Kielecczyzny (1969) i Odznaką 25-lecia Harcerstwa Kieleckiego (1937). Otrzymał tytuł Honorowego Członka Sekcji Emerytów i Rencistów ZNP i Honorowego Obywatela Suchedniowa.

— Puchała *Poczet*, t. 1, s. 408–409; Rembalski A. *Gładysz Franciszek*, w: *Harc. słownik biogr. Kielecczyzny*, s. 138–141; — Dobski J., Suliga J. *Harcerze Kielecczyzny w latach okupacji 1939–1945*, w: „WPH” 1980, s. 14; Lirsz T. *Jubileusz hm. Franciszka Gładysza*, w: *W Kręgach „Łysicy”*, K. 1993, s. 43–44; Pabis M. *Odeszli na wieczną wartę*, K. 2000, s. 172–173; Se-

kula I., Leśniowski H. *Operacja 1001 Frombork. Harcerski Ruch Młodzieży o Honorowe Obywatelstwo Fromborka – Miasta Mikołaja Kopernika*, W. 1973 [fot]; *Szare Szeregi*; — Daniel J. *Pożegnanie kronikarza. Zmarł Franciszek Gładysz, nestor fotografików*, „Słowo Ludu” 1998 z 20 VII; — Arch. Komendy Chorągwi Kieleckiej ZHP: Gładysz F., ankietka członka Kręgu „Łysica”, Suchedniów 1983; ankietka biogr. b. działacza ZHP.

Andrzej Rembalski

GRUSZCZYŃSKI Tadeusz (1902–1993), nauczyciel, doktor pedagogiki, harcmistrz, podpułkownik Wojska Polskiego, założyciel i przewodniczący Kręgów Instruktorskich „Łysica” Chorągwi Kieleckiej (1957–1960, 1980–1983).

Urodził się 10 X 1902 w Kielcach. Był synem Teodora i Zofii. W listopadzie 1915 wstąpił do 3 Kieleckiej Drużyny Harcerzy (KDH) im. T. Kościuszki przy Szkole Powsz. nr 1 w Kielcach. W l. 1918–1924 jako uczeń Seminarium Nauczycielskiego należał do 5 KDH im. ks. J. Poniatowskiego, pełnił w niej kolejno funkcje zastępowego, przybocznego i drużynowego. W listopadzie 1918 brał udział w rozbrajaniu żołnierzy austriackich, opuszczających Kielce po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. W l. 1923–1924 był przybocznym hufcowego Hufca Męskiego w Kielcach.

Po ukończeniu seminarium podjął pracę jako nauczyciel w Busku, gdzie założył Drużynę Harcerzy w Szkole Powsz., a następnie został hufcowym Hufca Męskiego, obejmującego teren ówczesnego pow. stopnickiego. W r. 1927 przeprowadził się do Suchedniowa w pow. kieleckim, gdzie pracował jako nauczyciel, a przez ostatnie cztery lata przed wojną był kierownikiem szkoły powsz. W l. 1927–1930 prowadził 1 Suchedniowską Drużynę Harcerzy, która przyjęła imię Adama Żeromskiego. Na stopień podharcmistrza został mianowany 15 XII 1930. W r. 1935 był komendantem

tw. przedzłocia w Suchedniowie, na którym harcerze Chorągwi Kieleckiej przygotowywali się do udziału w Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale. Mianowanie na stopień harcmistrza uzyskał 15 XI 1935. W l. 1935–1936 był referentem drużyn wiejskich, a w l. 1936–1937 – kierownikiem Wydz. Kształcenia Starszyny Komendy Kieleckiej Chorągwi Harcerzy, ponadto w l. 1936–1939 pełnił funkcję hufcowego Hufca Harcerzy w Suchedniowie. W r. 1936 ukończył Wyższy Kurs Nauczycielski z zakresu jęz. polskiego oraz historii. Przed wybuchem wojny rozpoczął studia w Inst. Pedagog. ZNP w Warszawie, które kontynuował w warunkach obozu jenieckiego i ukończył w r. 1946.

Po kampanii wrześniowej (1939), w której brał udział w stopniu podporucznika rezerwy, przez pięć i pół roku przebywał w obozach jenieckich w Arnswalde i Woldenbergu. Uczestniczył w pracach zakonspirowanych struktur obozowych: Organizacji Komunistycznej, Sekcji Spółdzielczej, Sekcji Kultury Wsi i Koła Nauczycielskiego. Po powrocie do kraju w r. 1945 wstąpił do PPR oraz do WP, w którym służył do r. 1947 jako oficer polityczno-wychowawczy, pełniąc kolejno funkcje lektora pułku, zastępcy dowódcy pułku, zastępcy dowódcy dywizji oraz szefa Wydz. Propagandy Warszawskiego Okręgu Wojskowego.

W r. 1947 został zdemobilizowany i powołany na stanowisko kuratora Okręgu Szkolnego w Rzeszowie; w bardzo trudnych warunkach pracował tam do r. 1950. Po powrocie do Kielc (gdzie przebywała jego rodzina) uczył w Liceum Pedagog. Wychowawczyń Przedszkoli. W l. 1956–1959 kierował Oddziałem Kształcenia Nauczycieli w Wojew. Wydz. Oświaty w Kielcach. W r. 1959 podjął pracę w Studium Nauczycielskim (SN). Wykładał tu przedmioty pedagogiczne. Po magisterium, które napisał na Wydz. Pedagogiki UW u prof. dr. Łukasza Kurdybachy na temat *Kształcenie nauczycieli w pracach KEN*, uzyskał tytuł doktora nauk humanistycz-

GRUSZCZYŃSKI TADEUSZ

nych w zakresie pedagogiki na podstawie dysertacji *Problemy wychowania nauczycieli szkół podstawowych w studiach nauczycielskich na przykładzie Studium Nauczycielskiego w Kielcach* (promotorem był prof. Tadeusz Pasierbiński). W l. 1960–1965 Gruszczyński był dyrektorem SN w Kielcach (wybrany w drodze konkursu). W r. 1970 w związku z likwidacją SN i powołaniem Wyższej Szkoły Nauczycielskiej (WSN) w Kielcach przeszedł na emeryturę. Do r. 1979 pracował jeszcze w WSN (po jej przekształceniu w WSP) w ramach godzin zleconych.

Po Zjeździe Łódzkim (1956) ponownie włączył się do działalności harcerskiej, będąc do r. 1974 członkiem Komendy Chorągwi Kieleckiej. Był jednym z założycieli Kręgu Instruktorskiego „Łysica” przy Komendzie Kieleckiej Chorągwi Harcerstwa i kierował nim do r. 1960. Należał do Wojew. Rady Przyjaciół Harcerstwa. Brał udział w pracach Rady Chorągwi Kieleckiej. W r. 1977 otrzymał honorowy stopień harcemistrza PL. Gdy w r. 1980 reaktywowano Krąg Instruktorski „Łysica”, ponownie powierzono mu funkcję przewodniczącego. Sprawował ją do r. 1983, a następnie pełnił godność Honorowego Przewodniczącego Kręgów Instruktorskich „Łysica”. Był członkiem Kieleckiego Tow. Naukowego i Polskiego Tow. Historycznego – Oddziału w Kielcach.

Zmarł 17 I 1993. Został pochowany na Cmentarzu Nowym w Kielcach. W ostatniej drodze towarzyszyła mu kompania honorowa WP oraz liczne grono wychowanków i przedstawicieli środowisk instruktorskich Chorągwi Kieleckiej ZHP.

Był odznaczony Krzyżem Oficerskim (1986) i Kawalerskim (1946) Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi (1945), Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę (1938), Medalem za Udział w Wojnie Obronnej 1939 (1983), Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 (1946), Medalem za Udział w Walkach o Obronę Władzy Ludowej (1984), Odznaką Grunwaldzką

(1946), Złotym Krzyżem Harcerskiego Odznaczenia Honorowego za Zasługę (1948), Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1981), Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1972) z Rozetą-Mieczami (1985), Odznaką za Zasługi dla Kielecczyzny (1970). Otrzymał honorowy tytuł Zasłużonego Nauczyciela PRL (1982) i Instruktora Seniora ZHP (1983). Został awansowany do stopnia podpułkownika rezerwy. Z okazji 90-lecia harcerstwa w Kielcach (2002) Poczta Polska wydała kartę pocztową, na której zamieszczono fotografię Gruszczyńskiego i notkę o nim, zawierającą błędną informację, iż pełnił funkcję dyrektora WSP w Kielcach.

Miał żonę Zofię, z którą adoptowali jej siostrzenicę. Po śmierci pierwszej żony zawarł związek małżeński z Marią Głazek.

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcmistrzy nie i harcmistrze*, s. 119; Puchała *Poczet*, t. 1, s. 463–464; Rembalski A. *Gruszczyński Tadeusz*, w: *Harc. słownik biogr. Kielecczyzny*, s. 159–162; — Gruszczyński T., Rembalski A. *Krąg Instruktorski „Łysica” w Kielcach*, „Harc.” 1981, nr 4, s. 39–41; Hendler J. *Kręgi Instruktorskie Seniora „Łysica” w Chorągwi Kieleckiej ZHP*, w: *Kielecka Chorągiew ZHP w l. 1956–2000*, s. 143–147; Marciniak L. *Karty z historii Szkoły Podst. nr 1 im. S. Staszica w Busku-Zdroju*, Busko-Zdrój 2008, s. 102–104; tenże *Więzi i korzenie*, t. 2, K. – Busko-Zdrój 2001, s. 109–110; tenże *Z dziejów harcerstwa na Ziemi Buskiej*, Busko-Zdrój 2005, s. 9–10; Pabis M. *Odeszli na wieczną wartę*, K. 2000, s. 102–105; Rembalski A. *Hm Tadeusz Gruszczyński*, w: *W kręgach „Łysicy”*, K. 1993, s. 31–33; tenże *Kalendarium*, s. 35, 37, 40, 41, 42, 44, 85, 89; tenże *Stefan Żeromski – bohater Kieleckiej Chorągwi ZHP. Przyczynek do dziejów harcerstwa na Ziemi Świętokrzyskiej*, K. 2014, s. 7; — Lirsz T. *Wspomnienia o Druhu Gruszczyńskim*, „Gazeta Suchedniowska” 1993, nr 9 [marzec]; — Arch. Komendy Kieleckiej Chorągwi ZHP: Gruszczyński T. *Mój życiorys*, K. 1970, tenże *Życiorys*, K. 1987.

Andrzej Rembalski

GRYGŁOWSKI Antoni Marian, pseud. Bryła, Puchacz Krzywodziób (1923–2012), magister inżynier budownictwa, żołnierz ZWZ-AK, harcmistrz, komendant Szczepu ZHP „Wichry” (1966–1973), .

Urodził się 8 IX 1923 w Krakowie. Był synem Michała (1889–1964, magistra prawa, naczelnika działu prawnego Dyrekcji Okręgu Kolei Państw. w Krakowie, wójta gm. Piaski Wielkie) i Karoliny z Mrozków (1896–1957). Miał siostrę Stefanię (ur. 1922, zm. jako dziecko).

Dzieciństwo spędził w Piaskach Wielkich, gdzie w r. 1930 rozpoczął naukę w szkole powsz. Po ukończeniu kl. V przeniesiono go do Szkoły Powsz. im. św. Floriana w Krakowie przy ul. Szlak 5, a po ukończeniu kl. VI (1936) zdał egzamin do V Gimnazjum im. J. Kochanowskiego (wówczas przy ul. Kochanowskiego 5). W r. 1935 wstąpił do 13 Krakowskiej Drużyny Harcerzy (KDH) im. Zawiszy Czarnego. We wrześniu 1936 przeniósł się do 5 Krakowskiej Męskiej Drużyny Harcerskiej im. ks. I. Skorupki, w której był członkiem zastępu „Lisów”. Przystąpienie harcerskie złożył 13 VI 1937 na ręce hm. Kazimierza Cyrusa-Sobolewskiego. W drużynie pełnił funkcję zastępowego. Zdobył kolejne stopnie harcerskie, do stopnia harcerza orlego włącznie. Uczestniczył w obozach drużyny w Błotach Karwińskich (1937), Wołkowcach n. Dniestrem (1938) i Augustowie (1939) oraz w zimowisku w Skomialnej Czarnej (1936). W kwietniu 1939 w Ojcowie ukończył kurs drużynowych. Następnie pełnił funkcję przybocznego 19 KDH im. Żwirki i Wigury.

We wrześniu 1939 uczestniczył w działaniach Pogotowia Harcerzy. Należał do zastępu rowerowego, który pełnił dyżury w lokalu komendy chorągwi i na terenie Dworca Głównego PKP. Po wkroczeniu do Krakowa wojsk niemieckich z kilkoma kolegami z 5 KDH ukrył wyposażenie harcówki, dokumentację i sztandar drużyny. W końcu t.r. nawiązał kontakt z innymi członkami 5 KDH (m.in. Zbi-

gniewem Nalepą, Zdzisławem Tarkowskim, Franciszkiem Baraniukiem), za pośrednictwem których włączył się do pracy konspiracyjnej. Przyjął pseud. Bryła. Żołnierską przysięgę złożył w r. 1940 na ręce F. Baraniuka, pseud. Franek, Szulce vel Schultze. Otrzymał zadanie przenoszenia meldunków oraz zbierania informacji na temat dyslokacji i działalności niemieckich urzędów. W końcu r. 1941 został skierowany na szkolenie wojskowe. Po ukończeniu kursu podchorążych piechoty został awansowany do stopnia kaprała podchorążego.

W r. 1942 w wyniku wypadku w pracy stracił prawe oko. Przeniesiony do rezerwy, nie przerwał pracy konspiracyjnej; przygotowywał materiały potrzebne do zajęć w ramach szkolenia wojskowego. Na tajnych kompletach ukończył kl. IV gimnazjum. W l. 1940–1943 uczył się w Szkole Technicznej (Technische Fachschule für Bauwesen) przy ul. Dietla w Krakowie, w której uzyskał dyplom technika o specjalności drogowo-mostowej. Wkrótce potem został zatrudniony jako drogomistrz w wydz. konserwacji dróg Starostwa Krakowskiego. Początkowo pracował w Krakowie, a następnie w Grybowie. Wykorzystując możliwości, jakie dawała mu praca zawodowa, zbierał i przekazywał dane dotyczące sytuacji na szlakach komunikacyjnych (zabezpieczeń przejazdów drogowych, ruchów jednostek wojskowych).

Kiedy w styczniu 1945 Niemcy opuścili Kraków, przebywał służbowo na terenie Grybowa. Po powrocie do Krakowa włączył się do prac odradzającego się harcerstwa. Stanął na czele jednego z plutonów 5 KDH, a wkrótce objął funkcję drużynowego (15 IX t.r.). Zorganizował obozy drużyny w Osieczanach, Choruli k. Gorażdy i Grajewie (obóz IV Hufca Kraków), a także zimowiska w Bukowinie Tatrzańskiej, Nickulinie i Wiśle. W r. 1945 zdobył stopień harcerza Rzeczypospolitej i po ukończeniu kursu podharcemistrzowskiego stopień podharcemistrza.

W r. 1946 jako eksternista zdał egzamin maturalny i został przyjęty na Wydz. Inżynierii Lądowo-Wodnej AGH w Krakowie. Równocześnie pracował w Dyrekcji Budowy Osiedli Robotniczych. Studia ukończył jako inżynier budownictwa lądowego (1951) i magister nauk technicznych (1952).

Pod jego kierownictwem przeprowadzono akcję sztandarową (28 IV 1946 nowy sztandar został poświęcony w Katedrze Wawelskiej przez ks. kard. A. S. Sapiechę) i jubileusz 35-lecia 5 Krakowskiej Drużyny Skautowej. Na zimowisku w Bukowinie Tatrzańskiej (1948/49) został przyjęty do Kręgu Totemowego „Dzieci Pioruna”, otrzymując puszczańskie miano Puchacz Krzywodziób. W r. 1947 objął funkcję referenta kontroli odznak, a w r. 1949 referenta lustracyjnego w Komendzie Krakowskiej Chorągwi Harcerzy. Działalnością drużyny kierował do r. 1948; jego odejście z funkcji drużynowego zbiegło się w czasie z przekształcaniem drużyn harcerskich w szkołach średnich w koła ZMP.

W październiku 1950 został aresztowany przez funkcjonariuszy UB jako *inicjator poświęcenia sztandaru przez wroga socjalizmu kard. Sapiechę*. Na szczęście przesłuchujący nie znali jego przeszłości konspiracyjnej. Po dwóch miesiącach przyznał się do próby ukrycia sztandaru drużyny. Po czteromiesięcznym pobycie w aresztach WUBP i Centralnym Więzieniu w Krakowie przy ul. Montelupich został zwolniony (28 II 1951). Wyrokiem Sądu Wojew. w Krakowie otrzymał karę dwóch lat więzienia w zawieszeniu na dwa lata.

Po studiach wyjechał w Rzeszowskie, nie zerwał jednak kontaktów z kolegami i wychowankami z 5 KDH. Pracował w Miejskim Przedsiębiorstwie Gospodarki Komunalnej w Sanoku (1955–1957), Zarządzie Inwestycji Leśnych w Ustrzykach Dolnych (1957–1963) i Przedsiębiorstwie Budowlanym w Oświęcimiu (1963–1964). Później został kierownikiem inwestycji

w Krakowskim Przedsiębiorstwie Produkcji Budownictwa (1964–1970) i głównym specjalistą w Zjednoczeniu Budownictwa Przemysłowego „Południe” (1970–1978). Ukończył studium podyplomowe w zakresie organizacji budownictwa (1976) oraz otrzymał uprawnienia budowlane z zakresu budownictwa (1979). Pracował jako kierownik zespołu projektowego w Krakowskim Biurze Projektów Budownictwa Przemysłowego (1978–1981), skąd przeszedł na emeryturę w r. 1982.

Po odrodzeniu harcerstwa (1956) Komenda Hufca Kraków-Zwierzyniec powołała nową 5 KDH przy Technikum Łączności. Kiedy okazało się, że drużyna nawiązuje do tradycji i wzorów przedwojennego harcerstwa, włączył się czynnie w jej działalność. Uczestniczył głównie w szkoleniu, m.in. w pracach komisji na stopień ćwika i sprawności dla młodzieży młodszej (1957), komisji na znak służby technicznej (1958), w obozach i zimowiskach (Zawoja, Rabka-Zaryte, Rzucewo, Kretowiny n. jez. Narie), obchodach 45-lecia powstania 5 Krakowskiej Drużyny Skautowej i kolejnej akcji sztandarowej (1958). Na obozie w Zawoi (1957) wraz z byłymi członkami 5 KDH dokonał symbolicznego przekazania drużynie harcerskiej z Technikum Łączności tradycji 5 KDH „Dzieci Pioruna”. W styczniu 1958 został zweryfikowany w stopniu podharcemistrza.

Na stałe powrócił do Krakowa w r. 1963 i z wielką pasją włączył się do pracy harcerskiej. W Szczepie „Wichry” w Hufcu Kraków-Zwierzyniec kierował szkoleniem funkcyjnych, jako instruktor komendy hufca objął też funkcję kierownika, a następnie sekretarza Ref. Propagandy i Rad Przyjaciół Harcerstwa, którą pełnił do poł. r. 1968. Aktywnie działał w Radzie Hufca (1965–1971), Komisji Kształcenia i Prób Instruktorskich oraz Ref. Organizacyjnym Komendy Hufca. We wrześniu 1966 objął funkcję szczepowego Szczepu „Wichry” i pełnił ją do września 1973.

Zorganizował apel na Zamku Wawelskim, podczas którego szczep otrzymał imię K. K. Baczyńskiego (1971). W l. 1966–1973 i 1982–2008 pełnił funkcję wodza Kręgu Totemowego „Synów i Dzieci Pioruna”, później stan zdrowia nie pozwolił mu na piastowanie tej funkcji. W r. szk. 1976/77 kierował Kręgiem Instruktorskim „Sokół”. W ramach obchodów 75-lecia założenia drużyny (1986) zorganizował uroczystość osłonięcia tablicy poświęconej hm. Stanisławowi Okoniowi, pseud. Sumak (komendantowi „Ula Smok” w l. 1941–1942, wywodzącemu się z 5 KDH) w Krakowie przy ul. Garncarskiej 6. Był organizatorem i komendantem dziesięciu obozów Szczepu „Wichry”: Żabieniec k. Chęcin (1967), Łeba (1968), Klucze (1969), Bułgaria (1969, 1970), Giełdoń (1970), Łuh k. Kalnicy (1974), Świętość (1979), Suche Rzeki (1982), Zawady-Tworki (1986) oraz siedmiu zimowisk: Radocza k. Wadowic (1967/68), Przydonica (1968/69), Żywiec (1969/70), Chełmiec Polski (1970/71), Miłówka (1971/72), Żywiec (1972/73), Zawoja (1993).

Nawet gdy stan zdrowia ograniczał jego udział w pracach drużyn i szczepu, nie tracił z nimi kontaktu. Harcerze przychodzili do niego ze swoimi problemami i wątpliwościami. W r. 2006 uczestniczył w obchodach 95-lecia 5 KDH, zorganizowanych przez Szczep 5 Krakowskich Drużyn Harcerskich „Wichry” im. S. Okonia. Nie należał do żadnych poza harcerstwem organizacji społecznych i partii politycznych.

Zmarł 20 VI 2012 w Krakowie. Został pochowany w rodzinnym grobowcu na cmentarzu w Piaskach Wielkich. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1982), Medalem WP (czterokrotnie, 1948), Krzyżem AK (1986), Medalem za Udział w Wojnie Obronnej 1939 (1988), Odznaką Weterana Walk o Niepodległość (1995), Srebrnym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej (2006), Złotym Krzyżem za Zasługi

dla ZHP (1984), Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1971) z Rozetą-Mieczami (1985), Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego, Złotą (1983) i Srebrną (1969) Odznaką za Pracę Społeczną dla M. Krakowa, Odznaką Honoris Gratia (2011), Medalem za Zasługi dla Chorągwi Krakowskiej ZHP (1986), Złotą Honorową Odznaką Hufca Kraków-Krowodrza (1977) oraz Złotą Honorową Odznaką Szczepu „Wichry” (1975). Otrzymał Patent Weterana Walk o Wolność i Niepodległość Ojczyzny (2001).

W r. 1950 zawarł związek małżeński z Zofią Ostrogórką (1929–2001, pracowniczką biurową „Cepeli”). Miał córki Ewę (zameżną Klimczak, ur. 1951, technika dentystrycznego, instruktorkę w stopniu przewodniczki) i Elżbietę (zameżną Kosińską, ur. 1954, instruktorkę w stopniu przewodniczki, zam. w Sztokholmie).

— Dąbrowa-Kostka S. *Hitlerowskie afisze śmierci*, Kr. 1983; Gaczorek A., Hausner W. *Dzieje 5 Krakowskiej Drużyny Harcerzy 1911–1986*, Kr. 1989; Kurowska *Szare Szeregi*; Leonhard *Kalendarium; Monografia „Piątki Krakowskiej”. Dzieje drużyny z l. 1911–2001*, red. W. Hajos, M. Stachura, Kr. 2001; Skrobecki C. *Podgórski pluton dywersyjny „Alicja” Szarych Szeregów w Krakowie*, Kr. 1983; *Szare Szeregi*; Wroński T. *Kronika okupowanego Krakowa*, Kr. 1974; — „Rok Sztandarowy Hufca ZHP Kraków-Krowodrza” [jednodniówka], Kr. 1974; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: rozkazy Komendy Krak. Chorągwi Harcerstwa (ZHP) z l. 1957–2003; Arch. Kom. Hist. Hufca ZHP Kraków-Krowodrza: rozkazy Komendy Hufca Kraków-Łobzów z l. 1957–1958; rozkazy Komendy Hufca Kraków-Kleparz-Łobzów z l. 1958–1963, rozkazy Komendy Hufca Kraków-Zwierzyniec z l. 1957, 1964–1968, dok. osobiste A. Gryglowskiego.

Andrzej Gaczorek

GUMOWSKI KAZIMIERZ

GUMOWSKI Kazimierz (1914–2009), geodeta, p.o. hufcowy Hufca Harcerzy w Toruniu (1945).

Urodził się 25 IX 1914 w Toruniu. Był synem Szczepana i Pauliny z Nalaskowskich (mistrzów krawieckich). W r. 1921 podjął naukę w Szkole Powsz. nr 4, gdzie w r. 1924 wstąpił do 10 Drużyny Harcerzy (DH) im. gen. H. Dąbrowskiego, której drużynowym był Wiktor Brzeziński. Po ukończeniu szkoły powsz. przez rok uczęszczał do Męskiej Szkoły Wydziałowej i należał w niej do 3 DH im. Bolesława Chrobrego, prowadzonej przez przodownika Teodora Żuchowskiego. Od r. 1929 uczył się w Państw. Seminarium Nauczycielskim oraz należał do 4 DH im. gen. J. Hallera (później im. K. Pułaskiego, która od r. 1930 działała jako 9 DH), prowadzonej przez phm. Damazego Jaworskiego. Pełnił w niej m.in. funkcję zastępowego zastępy „Czajek”. W r. 1930 uczestniczył w obozie instruktorskim w Osiu n. Czarną Wodą, na którym był oboźnym; zdobył wówczas stopień ćwika, Państw. Odznakę Sportową i Państw. Odznakę Strzelecką. W sierpniu 1937 wziął udział w Jubileuszowym Zlocie Chorągwi Pomorskiej nad jez. Garczyn. W marcu 1938 został sekretarzem Komendy Hufca Harcerzy w Toruniu.

Po maturze, od listopada 1933, pracował jako kreślarz w Oddziale Katastralnym Pomorskiej Izby Skarbowej. W następnym roku ukończył kurs geodezyjny z tytułem technika geodety i jako mierniczy rozpoczął pracę w Dziale Katastralnym Urzędu Skarbowego (US) w Toruniu, gdzie prowadził pomiary terenowe. W lutym 1936 został powołany do odbycia służby wojskowej i skierowany do miejscowego 1 Dywizjonu Pomiarów Artylerii. We wrześniu t.r. ukończył szkołę podoficerską, a od lutego 1937 był kancelistą dywizjonu. Służbę ukończył we wrześniu t.r. w stopniu bombardiera i w październiku wrócił do pracy w US. Pod koniec r. 1938 został przeniesiony do US w Inowrocławiu i pracował tam do końca kwietnia 1939.

W sytuacji zagrożenia wojną w maju 1939 został delegowany do Lublina w celu wywiezienia i zabezpieczenia map. Tam został zmobilizowany z przydziałem do Baterii Pomiarowej w Wilnie. We wrześniu 1939 wziął udział w walkach z sowietami. Dn. 23 IX 1939 przekroczył granicę z Litwą i został internowany w Szyrwintach, stąd przewieziono go do Wiłkomierza, następnie do Połagi, Towian i ostatecznie do Kowna, gdzie został osadzony w Forcie V. Poprzez miejscowych Polaków docierały do niego wiadomości o losach rodaków więzionych przez sowietów, więc postanowił uciec i w marcu 1940 dotarł do Wilna. Tu w pobliskich Giedrojciach podjął pracę zgodną ze swoim zawodem i czynił starania o powrót do Torunia. Udało się to wiosną 1942. Wrócił do pracy w Inowrocławiu (dokąd dojeżdżał z Torunia), w urzędzie, w którym pracował przed wybuchem wojny. Od sierpnia 1945 pracował w Biurze Pomiarów Wydz. Technicznego Zarządu Miejskiego w Toruniu.

Po wojnie wrócił do pracy harcerskiej i 22 II 1945 wziął udział w zbiórce organizacyjnej Hufca Harcerzy w Toruniu. Został wybrany na funkcję hufcowego, którą sprawował do września t.r. W lipcu prowadził obóz toruńskiej Drużyny Podhalańskiej w Zakopanem (gdzie drużyna przeszła „opierzenie” – otrzymała orle pióra do kapeluszy), a następnie obozy w Ziembicach i Byrdzie na Ziemiach Zachodnich. Zorganizował kilka krótszych wypraw, m.in. do Inowrocławia, Poznania i Majdanka. W październiku 1945 został referentem drużyn harcerskich w składzie powołanej nowej komendy hufca, ale w kilka dni później funkcjonariusze UB aresztowali go pod fałszywym zarzutem przynależności do AK. Ponad pół roku przebywał w więzieniach w Bydgoszcy i Warszawie (przy ul. Rakowieckiej). Niczego mu nie udowodniono i w kwietniu 1946 został zwolniony.

Wrócił do Torunia i pracował jako technik mierniczy do końca r. 1948. Potem

przez rok był zatrudniony w Cegielniach Grębocińskich jako kontroler techniczny, a w marcu 1950 został kierownikiem pomiarów drogowych w Powiat. Zarządzie Drogowym. Dwa lata później został przeniesiony do Wąbrzeźna na stanowisko kierownika Wydz. Komunikacji Drogowej. Nie chciał wstąpić do PZPR i w ramach szykan został zwolniony. Odwołał się od tej decyzji i został przywrócony do pracy, ale atmosfera w miejscu zatrudnienia spowodowała, że musiał odejść. W l. 1958–1959 był kierownikiem referatu w toruńskim Wydz. Komunikacji Drogowej. W styczniu 1959 został urzędnikiem Wydz. Organizacyjno-Prawnego Prezydium MRN, na tym stanowisku zajmował się sprawami rekompensat dla repatriantów i został wytypowany do pracy w sądzie w celu przygotowania szacunku mienia pozostawionego na Kresach. Od maja do końca lipca t.r. był inwentaryzátorem w Ekipie Drogowej Wydz. Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniovej. Do r. 1966 pracował w pryw. Biurze Geodezyjnym inż. Floriana Karasiewicza, a w okresie od kwietnia 1968 do listopada 1969 był kierownikiem magazynu artykułów przemysłowych Miejskiego Handlu Detalicznego. W grudniu 1969 podjął pracę w Zakładach Włókien Chemicznych „Elana” jako kontroler na wydz. polimeryzacji, gdzie pracował do przejścia na emeryturę w r. 1980.

Należał do Związku Zawodowego Pracowników Drogowych RP (1949–1959), Związku Zawodowego Chemików (1968–1981) i NSZZ „Solidarność” (5 XII 1980–13 XII 1981). Był członkiem NOT i Ligi Przyjaciół Żołnierza. Interesował się fotografią, utrwalając na zdjęciach wydarzenia ze służby harcerskiej i życia w Toruniu. Zbierał monety i stare pocztówki.

Zmarł 15 II 2009 w Toruniu, został pochowany na cmentarzu przy ul. Wybickiego. Był odznaczony Srebrną (1977) i Brązową (1974) Odznaką Brygady Pracy Socjalistycznej.

— *Kalendarium harcerstwa w Toruniu 1917–2007*, T. 2007; Welker L. J. *Śladami liłijki w grodzie Kopernika*, T. 2002; — dok. osobiste i relacja K. Gumowskiego z r. 2007 w pos. autora.

Lesław J. Welker

GURYCKA Antonina Wanda (1920–2009), psycholog, profesor doktor habilitowany, harcmistrzyni, hufcowa Hufca Harcerek Ochota (1942–1944), komendantka Warszawskiej Chorągwi Harcerstwa (1959–1960), kierownik Ośrodka Badań Psychopedagogicznych ZHP (1960–1967).

Urodziła się 15 IV 1920 w Warszawie, w zamożnej rodzinie mieszczańskiej. Była córką Daniela Kazimierza (inżyniera mechanika, przed wojną akcjonariusza spółki i dyrektora fabryki, osadzonego w warszawskim getcie, z którego udało mu się uciec) oraz Zofii Jadwigi z Graubergów (zm. 1942, wywiezionej z getta w Warszawie i zamordowanej w Treblince). Miała starszego brata Wacława (inżyniera, absolwenta Polit. Warsz., który we wrześniu 1939 przedostał się na Wileńszczyznę i zaginął ok. r. 1943).

Od szóstego roku życia Gurycka uczyła się na kompletach u Heleny Szalejowej (siostry M. Curie-Skłodowskiej), a potem w Gimnazjum i Liceum im. J. Słowackiego. Po uzyskaniu matury w r. 1938 rozpoczęła studia psychologiczne na UW. Podczas wojny kontynuowała je na tajnych kompletach pod kierunkiem prof. Stefana Baley. Od r. 1933 należała do 3 WZDH, prowadzonej przez Wiktorię Piotrowską (zamezną Dewitz). Pełniła w niej funkcje zastępowej i przybocznej. Z drużyną uczestniczyła w Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale (lipiec 1935). W ostatnim roku przed wojną została drużynową 24 WDZ i prowadziła ją (później w konspiracji) do r. 1942. Po ukończeniu prowadzonego przez Jadwigę Falkowską konspi-

racyjnego kursu podharcemistrzowskiego została hufcową Hufca Harcerk Warszawa-Ochota (1942–1944). Zaprzysiężona w WSK AK, była kolporterką „Biuletynu Informacyjnego” na terenie Generalnego Gubernatorstwa.

W latach okupacji pracowała jako wychowawczyni w punkcie PCK dla dzieci kalekich przy ul. Pięknej 24 i prewentorium w Józefowie, a następnie (po r. 1941) w Ogniskach RGO przy ul. Reja 7 i Belgijskiej 4. Z polecenia Pogotowia Harcerk prowadziła tam m.in. komplety nauczania historii, jęz. polskiego i geografii. Zagrożona ujawnieniem żydowskiego pochodzenia, od poł. r. 1943 praktycznie nie opuszczała mieszkania, nie zaprzestała jednak konspiracyjnej działalności harcerskiej. W czasie Powstania Warszawskiego przebywała na Mokotowie, gdzie dołączyła do niej ukrywający się wcześniej pod Warszawą ojciec i skąd została wywieziona do obozu w Pruszkowie. Następnie trafiła w okolice Wrocławia na przymusowe roboty (kopanie rowów), potem do obozu pracy, w końcu opiekowała się rannymi jeńcami i więźniami różnych narodowości w prowizorycznym szpitalu na terenie hitlerowskiego obozu w Burgweide (obecnie osiedle Soltysowice we Wrocławiu). Na pocz. czerwca 1945 dotarła najpierw do Łodzi, a potem do Warszawy.

W l. 1945–1948 była członkinią Głównej Kwatery Harcerk oraz równocześnie przez rok (1945/46) jej sekretarką. W tym czasie została mianowana podharcemistrzynią (2 X 1945). W l. 1946–1948 prowadziła w Warszawie drużynę instruktorów specjalności. Stopień harcmistrzyni otrzymała 10 III 1947. W l. 1947–1949 była referentką drużyn Komendy Warszawskiej Chorągwi Harcerk.

Po odrodzeniu harcerstwa w r. 1956 była kierowniczką Wydz. Harcerskiego Komendy Warszawskiej Chorągwi Harcerstwa (1957–1958), potem zastępczynią komendanta (1958–1959) i komendantem Warszawskiej Chorągwi Harcerstwa

(1960). W l. 1959–1968 była członkinią NRH i jej Komisji Programowej.

W l. 1947–1952 pracowała zawodowo w Poradni Wychowawczo-Psychologicznej m. st. Warszawy. W r. 1951 podjęła pracę naukowo-badawczą w Inst. Pedagogiki Min. Oświaty, a w r. 1958 na stałe związała się z UW. W Inst. Psychologii UW zorganizowała Zakład Psychologii Wychowawczej i wprowadziła nowe formy współpracy pracowników nauki ze szkołami, nauczycielami i poradniami psychologicznymi. Wokół swoich idei skupiła młodych naukowców zainteresowanych psychologią stosowaną. Za prowadzenie zespołowej pracy badawczej otrzymała nagrodę Min. Szkolnictwa Wyższego i Nauki. W l. 60. stworzyła Ośrodek Badań Psychopedagog. przy Głównej Kwaterze Harcerstwa i kierowała nim przez siedem lat. Nawiązała współpracę ze środowiskami akademickimi i organizacjami młodzieżowymi w krajach europejskich oraz podjęła międzyn. badania nad postawami młodzieży (objęto nimi głównie uczestników międzyn. obozów „Malta”). Wyniki tych badań prezentowała w l. 70. na konferencjach i kongresach psychologów, m.in. w Lipsku, Rostocku i Bratysławie, a także w biuletynach wydawanych przez Ośrodek.

W r. 1962 obroniła doktorat z nauk humanistycznych, habilitowała się w r. 1968. Rok później (jako docent) objęła stanowisko kierownika Zakładu Stosowanej Psychologii Wychowawczej na Wydz. Psychologii i Pedagogiki UW. W l. 1970–1975 była wicedyrektorem Inst. Psychologii UW, a w l. 1981–1983 prodziekanem ds. Nauki i Współpracy z Zagranicą Wydz. Psychologii UW. W okresie przed nominacją profesorską (tytuł profesora nadzwyczajnego otrzymała w r. 1980, a profesora zwyczajnego w r. 1990) wykształciła 65 magistrów i 13 doktorów oraz recenzowała 16 prac habilitacyjnych. Prowadzenia seminariów doktorskich i magisterskich nie zaprzestała po przejściu na emeryturę. Ostatnie lata aktywności naukowej poświęciła bada-

niu dwóch problemów. Jednym z nich było zagadnienie błędu wychowawczego i jego konsekwencji dla rozwoju młodego człowieka, a drugim – aktywizacja poznawcza zainteresowań dzieci i młodzieży. Do tego badania opracowała specjalne narzędzie („moja mapa świata”), które na stałe przeszło do warsztatu badawczego psychologów.

W swojej pracy naukowej rozwinęła tezę S. Baleyana ustanawiającą proces wychowawczy przedmiotem psychologii wychowawczej – zidentyfikowała składniki tego procesu i relacje między nimi, a także wskazała, jakie znaczenie ma komplementarne stosowanie analiz tematycznych i działań wdrożeniowych. Inspirowała zespołowe i międzydyscyplinarne poczynania badawcze oraz upowszechniała ich społeczne oddziaływanie. Jej dorobek naukowy obejmuje opracowania programów nauczania i programów studiów. Wydała sześć monografii książkowych, trzy podręczniki akademickie, zredagowała osiem publikacji zbiorowych, napisała kilkadziesiąt prac naukowych i popularnonaukowych oraz artykułów, które zamieściła w czasopiśmie specjalistycznych (w tym zagranicznych, np. „European Journal de la Psychologie de l'Éducation”). Do najważniejszych prac Guryckiej należą: *Metodyka nauczania psychologii w liceum pedagogicznym* (1956), *Dzieci bierne społecznie* (Wr. 1970), *Struktura i dynamika procesu wychowawczego. Analiza psychologiczna* (W. 1978, 1979), *Stosowana psychologia wychowawcza. Wybrane zagadnienia* (red., W. 1980, podręcznik akademicki), *Rozwój i kształtowanie zainteresowań* (W. 1978, 1989), *Godziny do dyspozycji wychowawcy klasowego* (red., W. 1983, nagroda ministra za innowacyjny pomysł współdziałania nauczycieli z psychologami społecznymi), *Podmiotowość w wychowawczych doświadczeniach dzieci i młodzieży* (red., W. 1989), *Błąd w wychowaniu* (W. 1987, 1990), *Typologia i funkcje obrazu świata w umyśle człowieka*

(P. 1996), *Reprezentacja świata w umysłach młodzieży. Geneza* (W.-Olsztyn 1994).

Opublikowała autobiografię *Nigdy nie wiadomo...* (W. 2001), pracę biograficzną *Korczakowskie inspiracje* (W. 2002), książkę dotyczącą wojennych i powojennych losów żydowskiej rodziny z Polski *A skąd pan właściwie jest...?* (napisaną na podstawie korespondencji z mieszkającym w Izraelu Igo Feldblumem, W. 2004) oraz opartą głównie na własnych wspomnieniach pozycję *Tucha. Opowieść o Wiktorii Dewitzowej* (W. 2006). Pisała wiersze – wydała pięć tomików poezji (2003, 2004, 2005, 2006, 2009). Prowadziła stronę internetową (www.gurycka.republika.pl).

Wykazywała aktywność w wielu sferach życia społecznego. Była współzałożycielką Polskiego Stow. im. J. Korczaka oraz Tow. Rozwijania Inicjatyw Oświatowych. W r. 1981 została przewodniczącą Społecznej Rady Programowej Centralnego Ośrodka Metodycznego Min. Oświaty i Wychowania. Była z wyboru członkiem Komitetu Psychologii PAN (1990–1992) oraz Komitetu Nauk Psychologicznych PAN (1991–1993). Od r. 2004 należała do Rady Redakcyjnej „Harcerskiego Słownika Biograficznego”. Współpracowała też ze Stow. Wychowawców VII Gimnazjum i Liceum im. J. Słowackiego. Pomagała mieszkańcom wsi Łasko w gm. Bierzwnik, w której spędzała wakacje razem z W. Dewitz i Marią Zürn, przekazywała środki na schroniska dla zwierząt, ratowała konie przed rzezią, wspierała Krajowy Fundusz na rzecz Dzieci.

Zmarła 13 VII 2009. Została pochowana w Warszawie na Cmentarzu Północnym. Była odznaczona m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1981), Złotym Krzyżem Zasługi (1959) i Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1981). Wielokrotnie była nagradzana przez ministra i rektora za prowadzone prace badawcze i osiągnięcia dydaktyczne.

Własnej rodziny nie założyła. Mieszkała z M. Zürn (wdową po Edwardzie),

wspólnie wychowywały jej syna Marka. Stały kontakt utrzymywała z córką swego brata zaginionego podczas wojny.

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcmistrzy nie i harcmistrze*, s. 32; — *Instruktorzy w służbie ojczyźnie, Warszawie, dziecku 1945–2000*, opr. R. Muranyi i in., W. 2002, s. 14 [nieściśle dane]; — Gurycka A. *Korzenie. Kontrowersje. Być sobą. Autobiografia naukowa*, w: *Historia psychologii polskiej w autobiografiach*, cz. 3, red. T. Rzepa, Sz. 1998, s. 115–180; też *Nigdy nie wiadomo...*, W. 2001, passim; — MH: Jurkowski A. *Próba ogólnej charakterystyki dorobku naukowego prof. dr hab. Antoniny Guryckiej*, 1988, mps; Tomaszewski T. *Ocena działalności naukowej doc. dr hab. A. Guryckiej*, 1978, mps; Tyszkowski M. *Recenzja dorobku naukowego dr hab. Antoniny Guryckiej*, 1988, mps, legitymacje harcerskie, ankieta osobowa członka konspiracji harcerskiej, legitymacje odznaczeń.

Wanda Czarnota

H

HEIDRICH Adolf (od r. 1926 używał imienia Zbigniew), pseud. Amor, Zbigniew Zahorski, Osiński (1899–1983), doktor nauk ekonomicznych, specjalista zarządzania, harcmistrz Rzeczypospolitej, naczelnik Głównej Kwatery Męskiej (1924–1925), podporucznik rezerwy Wojska Polskiego, działacz Delegatury Rządu na Kraj.

Urodził się 10 XI 1899 w Żyrardowie. Był synem Augusta (zm. 1906, którego rodzina, związana od pokoleń z przemysłem włókienniczym, przybyła do Żyrardowa w pierwszej poł. XIX w. z Moraw) i Agnieszki z Tieslerów (zm. 1945, pochodzącej z rodziny pionierów farbiarstwa

tkanin, którzy prowadzili własny zakład w osadzie Błędów w pow. grójeckim). Miał dwóch braci, Edmunda i Piotra. Mimo korzeni niemieckich August Heidrich czuł się Polakiem i był wyznania rzymsko-katolickiego. Synowie Heidrichów, po matce, zostali protestantami.

W l. 1907–1913 Heidrich uczęszczał do wyższej szkoły elementarnej w Żyrardowie. Po jej ukończeniu przez pół roku uczył się w szkole rosyjskiej, po czym wstąpił do polskiej siedmioklasowej przyw. Szkoły Technicznej B. Zielowskiego, gdzie uczył się do grudnia 1914. Tam włączył się w działalność tajnych organizacji szkolnych polskiej młodzieży. Od czternastego roku życia pracował także zarobkowo, pomagając matce w utrzymaniu domu.

Kiedy w styczniu 1915 rodzina znalazła się w Moskwie (z pierwszą falą wysiedlonych z Królestwa Polskiego), Heidrich podjął pracę w biurze ewakuowanej tu warszawskiej firmy „Elabor” Spółka Akcyjna Handlowo-Przemysłowa Ł. J. Borkowski, specjalizującej się w obrocie wyrobami stalowymi i żelaznymi (przepracował w niej półtora roku). W styczniu 1916 nawiązał kontakt z młodzieżą harcerską ze Szkoły Realnej Polskiego Komitetu Pomocy Ofiarom Wojny i w lutym wstąpił do 1 Moskiewskiej Drużyny Skautów, działającej przy tej szkole. W kwietniu t.r. zdał egzamin na I st. skautowy. Przyrzeczenie harcerskie złożył 8 V 1916 na ręce ks. Kazimierza Lutosławskiego; uczestniczył w urządzonym przez niego latem obozie we wsi Odincowo pod Moskwą, a także w obozie skautowym w roku następnym. Wcześniej, we wrześniu 1916 rozpoczął naukę w szkole realnej. W tym czasie jego osobowość kształtowała szkoła, podniosłe uroczystości patriotyczne organizowane po śmierci Henryka Sienkiewicza (1916) i w setną rocznicę zgonu Tadeusza Kościuszki (1917).

W marcu 1918 Heidrich został mianowany przez K. Lutosławskiego, komendanta Chorągwi Moskiewskiej, członkiem

HEIDRICH ADOLF ZBIGNIEW

Harcerskiego Kierownictwa Miejscowego w Moskwie oraz komendantem Domu Harcerskiego, tzw. Stanicy. Jako komendant Stanicy współpracował z Lutosławskim w akcji ukrywania żołnierzy z rozbitego II Korpusu Polskiego gen. Józefa Hallera, przedzierających się do Murmańska, aby stamtąd popłynąć do Armii Polskiej we Francji. Przechowywał również na terenie Stanicy powierzone jego pieczy przez ks. K. Lutosławskiego dokumenty Komendy Harcerskiej i polskich organizacji wojskowych działających w Moskwie. Od 19 VI do 23 VII 1918 uczestniczył w kursie instruktorskim pod Kijowem w willi „Kiń Grust” (Rzuc Smutek). Po zdaniu egzaminów oraz złożeniu przyrzeczenia instruktorskiego otrzymał 28 lipca nominację na pierwszy stopień instruktorski – instruktora Harcerstwa Polskiego na Rusi i w Rosji.

Na pocz. października 1918 wrócił do Warszawy i rozpoczął naukę w ośmioklasowej Szkole Męskiej RGO. Już w dniu powrotu zameldował się w Komendzie Warszawskiej Chorągwi Męskiej i otrzymał przydział do 20 WDH im. F. Pększyca-Grudzińskiego, założonej we wrześniu t.r. przez Stanisława Gibessa. Był jednym z kierowników Pogotowia Młodzieży w swojej szkole. W dn. 10 i 11 XI 1918 brał udział w rozbrajaniu Niemców. Jego drużyna liczyła wówczas już ok. 200 harcerzy. Kiedy w grudniu została podzielona na dwie mniejsze, 20 WDH im. A. Małkowskiego i 38 WDH im. F. Pększyca-Grudzińskiego, został komendantem 20 WDH i całkowicie poświęcił się pełnieniu tej funkcji (na pocz. r. 1919 jego drużyna liczyła 100 harcerzy w 11 zastępach). Był twórcą i pierwszym redaktorem pisma „Dwudziestka”, którego ukazało się 31 numerów i które służyło integracji oraz rozwojowi drużyny. Regularnie publikował w nim artykuły metodyczne, a także utwory patriotyczne, pełne młodzieńczego patosu (kilka z nich zostało przedrukowanych w „Harcerzu”). W tym czasie 20 WDH pączkowało i dała

harcerstwu warszawskiemu trzy nowe drużyny działające przy gimnazjum Kulwiecia (13, 14 i 23 WDH).

W czerwcu 1920 Heidrich otrzymał świadectwo dojrzałości, w lipcu jako przedstawiciel GKM został skierowany na kurs instruktorski zorganizowany przez Chorągiew Poznańską na poligonie wojskowym w Biedrusku pod Poznaniem (wobec sytuacji na froncie ciężar zajęć przeniesiono na szkolenie z zakresu łączności i ogólnowojskowe). W dn. 19 lipca wstąpił ochotniczo do WP i służył w kompanii sztabowej 21 pp w Cytadeli warszawskiej. W grudniu t.r. został zwolniony z wojska w stopniu sierżanta. W l. 1920/21 i 1921/22 studiował równocześnie na Wydz. Prawa UW i Wydz. Ekonomicznym Szkoły Nauk Politycznych w Warszawie. Zaliczył wszystkie egzaminy, jednak w czerwcu 1922 przeniósł się do Szkoły Głównej Handlowej, którą ukończył w r. 1925 (jesienią 1926 złożył egzamin dyplomowy). Przez cały okres studiów dorabiał korepetycjami. W l. 1922–1925 był aktywnym członkiem studenckiej Koracji „Sparta”, założonej przez instruktorów harcerskich.

W marcu 1921, po pierwszym Walnym Zjeździe Oddziału Warszawskiego ZHP, Heidrich został przybocznym Chorągwi Warszawskiej. Już w maju przeniesiono go do Naczelnictwa ZHP i został członkiem rzeczywistym GKM. Od czerwca t.r. był p.o. kierownikiem Działu Inspekcyjno-Organizacyjnego GKM. W r. 1923 ukończył teoretyczny kurs zimowy GKM (obok Stanisława Sedlaczka, Jędrzeja Giertycha, Witolda Sawickiego i Ignacego Wołkowicza). W czerwcu t.r. otrzymał – jako jeden z pierwszych – stopień harcerza Rzeczypospolitej (razem z Janem Mauersbergerem, S. Sedlaczkiem, Tadeuszem Strumiłłą, Robertem Daszkiewiczem, Olgiem Grzymałowskim, Ignacym Kozielowskim, Tadeuszem Mareszem, Januszem Rudnickim, Tadeuszem Sopocką i Ignacym Wołkowiczem), wkrótce potem został mianowany przewodniczącym komisji prób na stopień

HEIDRICH ADOLF ZBIGNIEW

harcerza Rzeczypospolitej przy GKM. Był zastępowym w czasie Związkowego Kursu Instruktorskiego w Piwnicznej w lipcu 1923. W drugiej poł. t.r. wyjechał do Francji, aby zbadać możliwości założenia drużyn harcerskich wśród dzieci polskich robotników w okręgu Konsulatu RP w Lille (w rezultacie pierwsze drużyny zorganizowano tam na przełomie r. 1923/24).

Od 1 I 1924 zastępował naczelnika GKM Henryka Glassa, który kończył wówczas studia. W czasie XIX Zjazdu NRH w Lublinie (27 IV 1924) został powołany na funkcję naczelnika GKM. Równocześnie pozostał kierownikiem Wydz. Ogólnego GKM. Stał na czele harcerstwa męskiego w okresie przygotowań do dwóch znaczących wydarzeń organizacyjnych – I Zlotu Narodowego ZHP i przygotowania polskiej wyprawy na II Jamboree w Danii. Wszedł w skład Komisji Zlotowej, której przewodniczył gen. Aleksander Osieński, i był zastępcą komendanta Zlotu Drużyn Męskich (którym był S. Sedlaczek) w ramach I Zlotu Narodowego ZHP. Zaraz potem (3–9 VII 1924) prowadził pod Piasecznem trzytygodniowy obóz przygotowawczy liczącej 48 harcerzy i 5 instruktorów drużyny reprezentacyjnej na II Jamboree, z którą następnie wyjechał do Danii.

W dn. 24 X 1925 Heidrich został mianowany harcemistrzem (po zmianie systemu stopni instruktorskich w r. 1927 znalazł się w gronie harcemistrzów RP); jednocześnie otrzymał urlop instruktorski na czas służby wojskowej. Odbywał szkolenie wojskowe w Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty w Ostrowie-Komorowie, którą w kwietniu 1926 ukończył jako sierżant podchorąży (po ćwiczeniach wojskowych regularnie odbywanych w kolejnych latach w r. 1930 został mianowany podporucznikiem rezerwy). W tym czasie przygotował broszurę *Przysposobienie wojskowe w harcerstwie. Program 1-go stopnia przysposob[ienia]. Wojsk[owego]* (W. 1926). W marcu 1927 wszedł w skład Komisji ds. Wych. Fiz. w GKM.

W tym czasie wrócił do firmy „Elabor” i pracował w niej na stanowisku księgowego. W maju 1928 został kierownikiem sekcji analizy rynku firmy „General Motors” w Polsce. W r. 1929 poprosił o cofnięcie stopnia instruktorskiego i przeniesienie do kategorii członków współdziałających ZHP. Zaczął intensywną karierę zawodową. W l. 1931–1932 pracował jako księgowy oraz kierownik biura w spółce akcyjnej „Goodyear” w Warszawie. Zdobyte doświadczenie oraz doskonałe referencje pozwoliły mu w styczniu 1934 objąć stanowisko dyrektora administracyjnego fabryki w Głownie, należącej do Spółki Akcyjnej Fabryk Metalowych pod firmą „Norblin, Bracia Buch i T. Werner”.

We wrześniu 1939 wyruszył na wschód w poszukiwaniu przydziału do wojska. Po wkroczeniu Armii Czerwonej wrócił do Warszawy. Po przejęciu przez okupantów zarządu fabryki w Głownie w lutym 1940 rozpoczął pracę w centrali Norblina w Warszawie. W grudniu 1941 podjął działalność w Sekcji Kontroli Delegatury Rządu na Kraj, czyli konspiracyjnej Najwyższej Izby Kontroli; w maju 1942 został pierwszym zastępcą jej dyrektora. Działał pod pseud. Osieński. Przeprowadzał kontrole w departamentach opieki społecznej, oświaty, rolnictwa, przemysłu, finansów i innych strukturach Polskiego Państwa Podziemnego. Miał nadzór nad zrzutami lotniczymi, a w szczególności pieniędzmi dostarczonymi przez cichociemnych. W pracach Sekcji Kontroli brał udział do końca jej działalności w sierpniu 1945. Podczas Powstania Warszawskiego przebywał z synami i matką w domu na Żoliborzu. Został wywieziony z Warszawy z ludnością cywilną i znalazł się w Częstochowie.

Od października 1945 do września 1946 pracował jako dyrektor administracyjny Zakładów H. Cegielski w Poznaniu. Przez rok pełnił funkcję naczelnika wydziału organizacji w Centralnym Zarządzie Przemysłu Metalowego w Warszawie,

HEIDRICH ADOLF ZBIGNIEW

a we wrześniu 1947 został dyrektorem Tow. Naukowego Organizacji i Kierownictwa. Rozwijał swoje pasje naukowe, stając się jednym z pierwszych w Polsce specjalistów od zarządzania dużymi zakładami produkcyjnymi. W grudniu 1947 otrzymał dyplom Szkoły Głównej Handlowej (SGH). Na tejże uczelni w czerwcu 1949 uzyskał dyplom magistra nauk ekonomicznych za pracę *Ustrój zakładu przemysłowego*. W l. 1947–1950 prowadził w SGH wykłady zlecone na temat „Organizacja przedsiębiorstw przemysłowych”.

W listopadzie 1948 stanął przed Okręgową Komisją Rejestracyjno-Weryfikacyjną nr 2 w Warszawie. Nie ukrywał swojej pracy w Delegaturze. Opinia komisji była następująca: *Oblicze moralno-polityczne skrajnie obce*. W dn. 3 III 1950 wyszedł do pracy, jednak na miejsce nie dotarł i rodzina nie wiedziała, co się z nim stało. Jak później wyszło na jaw, został przed domem aresztowany przez funkcjonariuszy II Wydz. IV Departamentu MBP i przewieziony do aresztu przy ul. Koszykowej. Podczas przesłuchań nikogo nie obciążał zeznaniami. Zachował się godnie i odważnie. Rejonowy Sąd Wojskowy w Warszawie skazał go na siedem lat więzienia za pracę w delegaturze rządu londyńskiego w charakterze zastępcy kierownika biura kontroli (NIK) w okresie po wyzwoleniu do sierpnia 1945. W tym czasie jego rodzinę wyrzucono z mieszkania, a cały majątek skonfiskowano.

Wyszedł z więzienia w grudniu 1954 (został zrehabilitowany dopiero w lipcu 1957). Wrócił do intensywnej pracy zawodowej i naukowej. Opublikował kilkadziesiąt artykułów z zakresu teorii organizacji i zarządzania przedsiębiorstwami przemysłowymi. Był autorem haseł w *Encyklopedii współczesnej* (W. 1958), *Małej encyklopedii powszechnej PWN* (W. 1959) oraz *Małej encyklopedii ekonomicznej* (W. 1961). W r. 1966 na Wydz. Przemysłu Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Katowicach obronił pracę doktorską pt. *Technicz-*

ne wyposażenie zakładu przemysłowego a mobilizacja rezerw wydajności pracy.

Przed wojną i długo po wojnie utrzymywał kontakty z przyjaciółmi z harcerstwa. Spotykał się też z młodymi instruktorami harcerskimi, zachęcał ich do pracy z młodzieżą. Zmarł 30 IV 1983. Został pochowany w grobie rodzinnym na cmentarzu Wawrzyszewskim. Był odznaczony harcerską odznaką Za Zasługę.

W r. 1926 ożenił się z Zofią z Osińskich (1904–1939, instruktorką harcerską, córką gen. dyw. Aleksandra Osińskiego). Przeszedł w tym czasie na katolicyzm i odłąd używał imienia Zbigniew. Nie dopełnił jednak wszystkich formalności prawnych związanych ze zmianą i w oficjalnych dokumentach nadal figurowało imię Adolf. Miał dwóch synów, Andrzeja Ryszarda Stanisława (ur. 1928, grafika, projektanta polskich banknotów) i Jerzego Aleksandra Kazimierza (ur. 1930, inżyniera, budowniczego statków). Z drugą żoną Ireną, którą poślubił po wojnie, nie miał dzieci.

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harc mistrzy nie i harc mistrze*, s. 121; Miszczuk M. *Spis tytułów prasy harcerskiej 1911–1939*, W. 1983; — Czech A. *Organizatorzy od Adamięckiego. Adolf Zbigniew Heidrich*, „Forum. Biuletyn Uniw. Ekonomicznego w Kat.” 2013, nr 37 [online] http://issuu.com/uekatowice/docs/forum_37 [dostęp 21 I 2015]; Grabowski W. *Delegatura Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Kraj 1940–1945*, W. 1995; Heidrich E. *Krótką saga rodziny Heidrichów 1882–1982*, W. 1982, mps; Mucha M. *Działalność harcerska ks. Kazimierza Lutostawskiego w l. 1911–1924*, W. 1998; Miszczuk M. *Naczelnik Adolf Zbigniew Heidrich (1899–1983). Biografia harcerska*, W. 2013; *Na obczyźnie i u siebie. Z przeżyć jednej szkoły*, W. [1925]; Sedlaczek S. *Harcerstwo na Rusi i w Rosji 1913–1920*, W. 1936; — *Ani dnia bez kreski. Z Andrzejem Heidrichem rozmawia Teresa Torąńska*, w: *Andrzej Heidrich. Twórca polskich banknotów*, W. 2011, s. 19–39; *II Spraw. NRH (1 I 1921–1 IX 1921)*, W. 1921; Heidrich E. *Wspomnienia sentymentalne*, Żyrardów

1986; Siewierski M. *Szkola polska na wygnaniu (wspomnienia ucznia)*, w: *Na obczyźnie i u siebie. Z przeżyć jednej szkoły*, W. [1925]; — „Dwudziestka. Pismo XX Warsz[awskiej] Dr[uzyny] Harc[erskiej]” (W.) 1919, 1920; „Harce. Pismo Młodzieży Polskiej. Organ Oficjalny Naczelnictwa Harcerskiego” (Kijów) 1918; „Harcierz. Tyg. Młodzieży Harcerskiej” 1919, 1920; „Harc mistrz” 1919, 1920, 1923–1929; „Okólniki i Rozkazy Naczelnictwa ZHP” 1919–1923; „WU” 1923–1929; — AAN: zesp. akt ZHP, sygn. 76/II; IPN: BU 01236/1168, BU 1982/12, BU 1982/13, BU 192/12; — dok. w zbiorach autora: Heidrich Z. *Życiorys* [kopia]; dok. w zbiorach rodziny Heidrichów.

Marian Miszczuk

HENDLER Julian, pseud. Czarny (1907–2008), harcmistrz, komendant Pogotowia Harcerzy w Ostrowcu Świętokrzyskim (1939), honorowy przewodniczący Rady Kręgów Instruktorskich „Łysica”.

Urodził się 4 II 1907 w Kielcach w rodzinie rzemieślniczej. Był synem Juliana i Marianny z Kosińskich. W 1919 wstąpił do 3 Kieleckiej Drużyny Harcerzy (KDH) przy Szkole Powsz. im. S. Staszica. Przyrzeczenie harcerskie złożył 8 I 1920. Podczas wojny polsko-bolszewickiej był członkiem kompanii wartowniczej, którą zorganizował i dowodził Edward Meissner. Siedziba kompanii znajdowała się na zapleczu pałacu biskupiego w Kielcach, a harcerze wypełniali obowiązki żołnierzy, którzy uczestniczyli w walkach frontowych. Hendler pełnił służbę w ref. inżynierii i saperów.

W r. 1920 brał udział w szkoleniu drużyn ratowniczych ochrony przeciwołtniczej i przeciwgazowej. W r. 1921 został mianowany zastępowym, a następnie przybocznym w 8 KDH im. H. Sienkiewicza. W lipcu 1927 był członkiem kadry na kursie drużynowych w Niwkach Daleszyckich. Po odbyciu tzw. próby drużynowego wspólnie z Mieczysławem Kubarą

utworzył nową drużynę harcerzy w szkole powsz. przy ul. Karłowickiej.

W r. 1928 podjął studia prawnicze na UW, kontynuował naukę na Wydz. Ekonomicznym Uniw. Pozn. W l. 1928–1931 był członkiem Komendy Kieleckiej Chorągwi Męskiej. Mianowany podharcmistrzem 16 II 1929, jako komendant podobozu w lipcu t.r. brał udział w II Zlocie Narodowym w Poznaniu. Po zlocie prowadził kurs zastępowych w Bocheńcu n. Wierną Rzeką. W marcu 1930 Komenda Hufca Harcerzy skierowała go jako opiekuna do 2 KDH im. gen. J. H. Dąbrowskiego przy Gimnazjum im. M. Reja w Kielcach (obecnie I LO), a od września t.r. był drużynowym 2 KDH (1930–1931) i kierownikiem Wydz. Organizacyjnego Komendy Chorągwi (1931–1935).

W r. 1930 rozpoczął pracę zawodową w Urzędzie Skarbowym (US) w Częstochowie. W następnym roku uczestniczył w Zlocie Skautów Słowiańskich w Pradze i obozie wędrownym na terenie Zaolzia. W r. 1933 był członkiem wyprawy harcerzy na IV Jamboree w Gödöllő na Węgrzech. Z racji miejsca zamieszkania reprezentował wówczas Hufiec Harcerzy w Opatowie. Wykorzystując swoje zdolności plastyczne i umiejętności rzemieślnicze, zaprojektował stylizowaną na staropolską bramę wjazdową do polskiego obozu i ołtarz polowy. O jego pracach bardzo przychylnie wypowiedział się sam Naczelny Skaut Świata Robert Baden-Powell, który odwiedził polski obóz.

Hendler kilkakrotnie zmieniał miejsce zamieszkania i wszędzie, gdzie przebywał, prowadził drużyny harcerskie: w Kielcach, Częstochowie, Opatowie i Ostrowcu Świętokrzyskim. W r. 1935 brał udział w Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale, na którym był komendantem delegacji harcerzy z hufców opatowskiego i ostrowieckiego. Stopień harcmistrza otrzymał 10 IV 1937. W l. 1938–1939 był członkiem Komendy Hufca Harcerzy w Ostrowcu Świętokrzyskim. Prowadził

obóz z elementami przysp. wojsk. w Podczerwonem k. Zakopanego, w ramach którego miała miejsce wędrówka szczytami Tatr. W sierpniu 1939 był instruktorem na obozie drużynowych Radomskiej Chorągwi Harcerzy, skróconym ze względu na napiętą sytuację międzynarodową. Został komendantem Pogotowia Harcerzy w Ostrowcu. Funkcję tę pełnił do 6 września, kiedy razem z US ewakuował się za Wisłę. Hufcowy przekazał mu na przechowanie sztandar hufca.

Na katerygiczny nakaz władz okupacyjnych, zagrożony karą śmierci, zmuszony został do podjęcia pracy w US pod nadzorem niemieckim. W listopadzie 1939 brał udział w utworzeniu komórki ZWZ jako tajnego US. Aby się nie narazić na dekonspirację, utrzymywał wówczas harcerskie kontakty jedynie z drużynowym 3 Drużyny Harcerzy w Ostrowcu Ta-deuszem Przybysławskim. Pod koniec r. 1940 odwiedził go phm. Józef Dobski, który zlecił mu wykonywanie zadań na rzecz Szarych Szeregów w Kielcach, m.in. przekazanie zdobytych w tajnym US środków finansowych na fundusz zapomogowy dla wdów po zamordowanych Polakach. W lipcu 1943 Hendler pod pseud. Czarny włączył się do pracy Szarych Szeregów, organizując grupę Bojowych Szkół, której członkowie mieli za zadanie zbieranie informacji o dyslokacji jednostek wojskowych okupanta, kolportowanie gazetek i obserwowanie osób podejrzanych o kolaborację. Współpraca z J. Dobskim w ramach Szarych Szeregów trwała do momentu wkroczenia do Ostrowca wojsk sowieckich.

W r. 1945 Hendler włączył się w prace odradzającego się ZHP. Był kierownikiem Wydz. Gospodarczego Kieleckiej Chorągwi Harcerzy (1946–1947), m.in. zajmował się rozdziałem darów przekazywanych przez organizację UNRRA: namiotów, sprzętu obozowego, kuchni polowych, łóżek, ubrań, żywności. Z powierzonych obowiązków wywiązywał się bardzo sumiennie.

Po reaktywowaniu ZHP w r. 1956 był kierownikiem Wydz. Organizacyjnego Komendy Kieleckiej Chorągwi Harcerstwa, włączył się też do pracy Kręgu Instruktorskiego „Łysica” (1957–1960). Brał udział w pierwszym po odrodzeniu harcerstwa kursie drużynowych, który Komenda Kieleckiej Chorągwi Harcerstwa zorganizowała w Sielpi. Kiedy w r. 1980 reaktywowano Kręgi Instruktorskie „Łysica”, uczestniczył w pracach ich rady, a następnie został jej honorowym przewodniczącym. Był współorganizatorem dorocznych sejmików kręgów „Łysica” w Sielpi. Pomimo podeszłego wieku podejmował samodzielne inicjatywy, m.in. ufundowania nowego sztandaru Chorągwi Kieleckiej. Brał udział w pracach Sądu Harcerskiego Chorągwi Kieleckiej. Był aktywnym członkiem Kom. Hist. Chorągwi Kieleckiej i Hufca Kielce-miasto im. Obrońców Westerplatte. Pozostawił po sobie kilka publikacji stanowiących przyczynek do dziejów ruchu harcerskiego w Polsce i regionie. W stulecie urodzin otrzymał z Watykanu wysłane w imieniu Ojca Świętego Benedykta XVI Apostolskie Błogosławieństwo wraz z różańcem. Gratulacje nadesłał mu również premier Rządu RP Jarosław Kaczyński. W jubileuszowych uroczystościach w kieleckim klasztorze na wzgórzu Karczówka uczestniczyli przewodniczący ZHP hm. Andrzej Borodzick, senator RP prof. hm. Adam Massalski, wojewoda kielecki Grzegorz Banaś, delegacje m. Kielce, hufców i organizacji społecznych.

Zmarł 2 XII 2008. Został pochowany na Cmentarzu Nowym w Kielcach. Był odznaczony Krzyżem Oficerskim i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1984), Krzyżem AK (1995), Medalem za Udział w Wojnie Obronnej 1939 (1986), Krzyżem za Udział w Wojnie 1918–1921 (1991), Odznaką Weterana Walk o Niepodległość (1995), Medalem Pro Memoria, Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1986), Krzyżem za Zasługi dla ZHP z Rozetą-Mieczami (1981), Złotym Medalem

za Zasługi dla Pożarnictwa (1982), Odznaką Honorową PCK I st. (1980) i Odznaką za Zasługi dla Kielecczyny (1982). Otrzymał Nagrodę Zasłużony dla M. Kielce i został mianowany majorem WP (2007).

Miał żonę Antoninę, syna Jerzego oraz córki Danutę, Hannę i Marię.

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harc mistrzyni i harcmistrze*, s. 122; Puchala *Poczet*, t. 1, s. 494; Rembalski A. *Hendler Julian*, w: *Harc. słownik biogr. Kielecczyny*, s. 172–176; — *Julian Hendler*, w: *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [online] https://pl.wikipedia.org/wiki/Julian_Hendler [dostęp 10 VII 2016]; — Krawczyk J. *Dla Druha hm. por. Juliana Hendlera*, K. 2003; Rembalski *Kalendarium*, s. 149; Szcześniak M. *Hm. Julian Hendler ukończył sto lat*, „*Mat. Historyczne Stow. Szarych Szeregów*” 2007, nr 81, s. 32–44; tenże *Szkice do dziejów harcerzy kieleckich w l. 1945–1950*, w: *Z dziejów harc. na Kielecczynie 1912–1982*, s. 138–179; Zasacki S. *IV Światowy Zlot Skautów w Gödöllő*, Końskie 2002, s. 9, 12, 14, 24; — Hendler J. *Udział harcerzy kieleckich w Zlocie Skautów Słowiańskich w Pradze w 1931 r.*, w: *Z dziejów harc. na Kielecczynie 1912–1982*, s. 379–388; — Arch. Komendy Chorągwi Kieleckiej ZHP: Hendler J., ankieta biogr. b. działacza ZHP, notatki biogr. sporządzone przez J. Hendlera.

Andrzej Rembalski

HRABOWSKA Maria Joanna (1936–2008), profesor doktor habilitowany nauk medycznych, harcmistrzyni, przewodnicząca ZHP (1996–2001).

Urodziła się 8 II 1936 w Poznaniu. Była córką Mieczysława (1897–1939, ochotnika Legionów Polskich, oficera WP, poległego w bitwie nad Bzurą) i Ireny z Wizów (1902–1975). W czasie okupacji hitlerowskiej razem z matką została wyrzucona z należącego do nich mieszkania w Gdyńi (podzieliły los wielu mieszkańców tego miasta). Wojnę przeżyła w Warszawie i po jej zakończeniu powróciła z matką do Gdy-

ni. Wstąpiła do ZHP w wieku 11 lat. Dwa lata później miała już stopień ochotniczki i pełniła w drużynie funkcję zastępowej.

Wróciła do harcerstwa w r. 1957, kiedy jako studentka AM w Gdańsku wstąpiła do Akademickiego Kręgu Starszoharcerskiego „Westerplatte” i objęła funkcję zastępczyni jego komendanta. Równocześnie podjęła służbę instruktorską w Hufcu Harcerk Gdańsk-Śródmieście. Zdobyła stopień instruktorski przewodnika i została drużynową drużyny przy Państw. Szkole Pielęgniarskiej, a następnie przy IV LO w Nowym Porcie. Prowadziła akcje szkoleniowe i obozy harcerskie, dokształcała się także na kursach instruktorskich. W r. 1958 otrzymała stopień podharcmistrza. Była drużynową drużyny instruktorskiej i kierownikiem Ref. Harcerk Hufca Harcerk Gdańsk-Śródmieście. Jesienią 1959 została mianowana hufcową. Funkcję tę pełniła do stycznia 1960, kiedy to połączono hufce harcerk i harcerzy, tworząc jeden koedukacyjny.

Jak wielu instruktorów, którzy nie godzili się z coraz większym upolitycznieniem ZHP, wycofała się z czynnej służby harcerskiej. Poświęciła się pracy zawodowej. Już jako studentka rozpoczęła pracę naukową w Katedrze Anatomii Patologicznej AM w Gdańsku, w której po ukończeniu studiów została asystentką. Prowadziła zajęcia dydaktyczne ze studentami i prace badawcze oraz podnosiła swoje kwalifikacje, uzyskując specjalizację z zakresu anatomopatologii. W r. 1966 uzyskała stopień doktora nauk medycznych na podstawie pracy *Obraz patomorfologiczny grzybicy doświadczalnej leczonej solą sodową N-bursztynowej pochodnej perimycyny*. W r. 1981 powierzono jej kierowanie Samodzielną Pracownią Patomorfologii Klinicznej Inst. Położnictwa i Chorób Kobiety AM w Gdańsku. W następnym roku otrzymała stopień doktora habilitowanego na podstawie pracy *Morfogeneza ektopii okołokomorowej macierzy mózgowej płodu*

i noworodka człowieka, a w r. 1993 – tytuł profesora.

Była autorką ok. 100 publikacji z zakresu patomorfologii ginekologicznej oraz onkologicznej, onkologii eksperymentalnej i neuropatologii perinatalnej. Na polu naukowym współpracowała z Polit. Gdańską i UG. Wykształciła kilka pokoleń lekarzy specjalizujących się w ginekologii i patomorfologii, opiekowała się studentami i młodą kadrą naukową. Pod jej kierownictwem powstało 12 rozpraw doktorskich z zakresu patologii ginekologicznej i perinatalnej. Była recenzentem wielu prac doktorskich i trzech habilitacyjnych, recenzowała podręczniki medyczne oraz szkolne z zakresu biologii. Prowadziła wykłady w wielu środowiskach w kraju na temat świadomego macierzyństwa opartego na zasadach i wartościach chrześcijańskich. Była świeckim ekspertem z zakresu medycyny Episkopatu Polski. Należała do Polskiego Tow. Patologów, w którym w l. 1992–1995 pełniła funkcję przewodniczącej Oddziału Gdańskiego. Była również członkiem korespondentem zagranicznym Societe Francaise de Gyneco-Pathologie i członkiem European Organisation for Research and Treatment of Cancer.

W l. 1972–1975 sprawowała opiekę medyczną nad ciężko chorym hm. Józefem Grzesiakiem, pseud. Czarny, byłym komendantem Wileńskiej Chorągwi Harcerzy i Gdańskiej Chorągwi Harcerstwa, więzionym po wojnie przez 11 lat w Workucie. Później przez długie lata otaczała szczególną opieką jego żonę Klementynę.

Do harcerstwa powróciła na fali solidarnościowych przemian w r. 1980. Była zastępczynią komendanta Kręgu im. Andrzeja Małkowskiego (KIHAM) w Gdańsku, opiekowała się 29 Gdańską Drużyną Harcerską w Szczepie „Watra” we Wrzeszczu. Ponownie jeździła na obozy i szkoliła młodych drużynowych. Szczególnie polubiła stanicę obozową w Jabłuszku na Kaszubach, gdzie wielokrotnie obozowała. W r. 1982 otrzymała stopień harcemistrza

i wstąpiła do Kręgu Seniorów „Korzenie” Chorągwi Gdańskiej ZHP, pełniła w nim funkcję zastępczyni komendanta. Zajmowała się kształceniem kadry, przez wiele lat pracowała w Komisji Stopni Instruktorskich i Kom. Hist. Chorągwi Gdańskiej.

Od r. 1989 z niezwykłą energią angażowała się w odnowę gdańskiego harcerstwa, aby przywrócić mu najlepsze tradycje i metody wychowawcze oraz zachować jedność ZHP. Na przełomowym XXVIII Zjeździe ZHP w Bydgoszczy (1990) wybrano ją w skład Naczelnego Sądu Harcerskiego, którego została przewodniczącą. Ważną inicjatywą, jaką podjęła podczas pełnienia tej funkcji, było utworzenie Harcerskiego Rejestru Represjonowanych, obejmującego spis harcerzy oraz instruktorów skazanych i więzionych za działalność niepodległościową i harcerską w l. 1944–1956. Współtworzyła program wychowania zdrowotnego w ZHP.

W r. 1993 została wiceprzewodniczącą ZHP. Po nagłej śmierci przewodniczącego ZHP hm. Stefana Mirowskiego (1996) objęła jego funkcję, a po XXXI Zjeździe ZHP pełniła ją z wyboru w l. 1997–2001. Działała na rzecz powrotu ZHP do struktur światowego skautingu i wielokrotnie reprezentowała organizację na arenie międzynarodowej. Z delegacją ZHP była dwukrotnie u Ojca Świętego Jana Pawła II. W r. 1996 na konferencji w Kanadzie odebrała certyfikat potwierdzający powrót ZHP do WAGGGS. W marcu 2000 razem z naczelnikiem ZHP hm. Ryszardem Paclawskim na zaproszenie władz ZHPpgK przebywała w Londynie. Uczestniczyła w Złotach ZHP (Zegrze – 1994, Gniezno – 2000), odwiedziła Kostiuchnówkę na Ukrainie, gdzie harcerze z Hufca ZHP Zgierz zainicjowali akcję odnowy cmentarzy legionistów (2001). Organizowała wystawy oraz konferencje historyczne poświęcone tematyce ruchu niepodległościowego, twórcom polskiego skautingu i udziałowi harcerzy w odzyskaniu niepodległości.

Była mocno zaangażowana w działalność Związku Legionistów Polskich (ZLP). Pełniła funkcję zastępcy komendanta naczelnego i komendanta Okręgu Północnego ZLP. Współpracowała z Muz. Czynu Niepodległościowego w Krakowie. Należała do NSZZ „Solidarność”. Pomagała potrzebującym, nie tylko w sprawach medycznych, służyła dobrą radą, wspierała w trudnościach życiowych. S. Mirowski scharakteryzował ją następująco: *Jest to kobieta niezwykle energiczna, łatwo nawiązuje kontakty, jest człowiekiem równowagi, z charakteru przypomina Aleksandra Kamińskiego. Podobnie jak on, zachowuje optymizm, gdy się coś nie układa. Ale kiedy wszystko idzie po naszej myśli, przestrzega, żeby nie poprzestać na tym, co się osiągnęło.* W r. 2005, przykuta chorobą do szpitalnego łóżka, napisała do XXXIII Zjazdu ZHP obradującego w Warszawie list pełen troski o przyszłość Związku.

Zmarła 14 VII 2008 po ciężkiej chorobie. Uroczystości pogrzebowe z udziałem władz harcerskich i rzeszy harcerzy odbyły się w Bazylice Mariackiej w Gdańsku. Została pochowana na cmentarzu Witołki w Gdyni. Była odznaczona Krzyżem Oficerskim (2007) i Krzyżem Kawalerskim (2001) Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Srebrnym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej, Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP, Srebrnym Medalem Virtuti Civili, Srebrnym Medalem Zasług Fundacji „Straż Mogił Polskich Bohaterów”, Medalem 1000-lecia M. Gdańska, Medalem Zasłużony AM w Gdańsku.

Rodziny nie założyła.

— *Harcerskie historie*, red. J. Grzywacz i in., Jastrzębie Zdrój 2010; — <http://naukawpolsce.pap.pl/aktualnosci/news,142768,prof-maria-hrabowska---lekarz-i-zasluzona-harcerka---nie-zyje.html> [dostęp 17 XII 2016]; — *Spraw. przewodniczącej ZHP za okres grudzień 1997 – grudzień 2001*, W. 2001; — Radys B. *5. rocznica śmierci hm. Marii Hrabowskiej*, „Czuwaj” 2013,

nr 8, s. 6; — Arch. Harcerskiego Kręgu Seniorów „Korzenie” Chorągwi Gdańskiej ZHP.

Bogdan Radys

J

JEŚIAK Edward (1921–1988), magister filozofii i ekonomii, nauczyciel, podharcemistrz, hufcowy Hufca Lębork (1957).

Urodził się 1 X 1921 w Habinhorst (Niemcy). Był synem Franciszka (1896–1957, przedsiębiorcy) i Pelagii z Laisnerów (1894–1968). Miał brata Henryka (1917–2010) i siostrę Irenę (1919–?).

W dzieciństwie mieszkał we Francji. Miał osiem lat, kiedy rodzina zamieszkała w Gdyni, gdzie ukończył szkołę powsz., a następnie uczył się w liceum prowadzonym przez księży jezuitów. W liceum wstąpił do drużyny skautów (starszych harcerzy). W sierpniu 1939 był komendantem obozu harcerskiego w Zakopanem i tam zastał go wybuch wojny.

Do Gdyni nie wrócił, ponieważ otrzymał informację, że jest poszukiwany przez gestapo. W czasie wojny wyjechał do Wilna, gdzie na konspiracyjnym USB ukończył filozofię z tytułem magistra. W tym czasie mieszkał przy rodzinie szlacheckiej, której dziećmi zajmował się jako guwerner, był również związany z ruchem oporu (AK).

W r. 1945 wrócił do kraju i otrzymał skierowanie do pracy jako nauczyciel liceum w Głuchołazach, którego wkrótce został dyrektorem. W Głuchołazach czynnie działał w ZHP, był organizatorem obozów harcerskich w Łądku Zdroju (1947) i Wiselce (1948). W harcerstwie poznał swoją przyszłą żonę. W r. 1956 przeniósł się z rodziną na Wybrzeże i zamieszkał

w Nowej Wsi k. Lęborka, gdzie pracował jako główny księgowy w mleczarni. Z chwilą reaktywowania ZHP włączył się w organizację lęborskiego harcerstwa. Jako doświadczony instruktor został hufcowym Hufca w Lęborku (1957). W r. 1962 przeniósł się do Szczytna, gdzie pracował jako inspektor kontroli w miejscowej roszarni. Od r. 1964 mieszkał z rodziną w Elblągu, gdzie zajmował stanowiska ważne w życiu gospodarczym miasta: zastępcy dyrektora mleczarni, dyrektora Miejskiego Handlu Detalicznego, dyrektora Wojew. Przedsiębiorstwa Handlu Wewnętrzznego, prezesa spółdzielni usługowej i dyrektora hurtowni. Ukończył studia ekonomiczne, uzyskując tytuł magistra ekonomii (1970).

Zmarł 4 XI 1988 w Elblągu.

W r. 1949 zawarł związek małżeński z Aurelią Łuszcz (1925–1994, magistrem nauczania początkowego, nauczycielką, podharc mistrzynią). Miał córki Aleksandrę (zamężną Jęsiak-Banasik, ur. 1950, magistra ekonomii) i Annę (zamężną Jęsiak-Suchocka, ur. 1952, lekarza stomatologa) oraz syna Zdzisława (ur. 1954, magistra inżyniera nauk rolniczych). Dzieci w wieku szkolnym były harcerzami.

— Kuligowski Z., Radys B. *Harcerstwo gdańskie 1945–1973*, G. 2005; — Arch. Hufca ZHP Lębork.

Ryszard Wittlieb

K

KAPISZEWSKA z Zakrzewskich Maria Janina (1907–1984), redaktor, harcmistrzyni, członkini Naczelnej Rady Harcerskiej (1935–1939), Naczelnego Komitetu Wykonawczego ZHP w Paryżu (1939–1940)

i Naczelnego Komitetu Harcerskiego na czas Wojny w Londynie (1943–1945), komendantka harcerek we Francji (1945–1947), członkini Naczelnej Rady Harcerskiej ZHP poza granicami Kraju (1946–1947), dyrektor Harcerskiego Biura Wydawniczego „Na Tropie” (1937–1939).

Urodziła się 18 V 1907 w Zakopanem. Była córką Konstantego (1876–1948, fizyka, profesora Uniw. Lwow. i UJ) i Heleny Wiśniewskiej (1880–1952, pisarki, autorki patriotycznych książek dla dzieci i młodzieży, w l. 1926–1928 członkini Zarządu Oddziału ZHP w Krakowie).

Naukę rozpoczęła w r. 1914 w II kl. Szkoły Ćwiczeń Pryw. Żeńskiego Seminarium Nauczycielskiego Z. Strzałkowskiej we Lwowie. Pobierała lekcje gry na skrzypcach i gimnastyki rytmicznej w Koncesjonowanej Szkole Muzycznej A. Strusińskiej i E. Wawnikiewicz-Tatarczukowej. Od poł. r. 1917, kiedy rodzina przeprowadziła się do Krakowa, gdzie ojciec podjął pracę na UJ, uczęszczała kolejno do Żeńskiego Gimnazjum Realnego im. A. Mickiewicza i Pryw. Gimnazjum Realnego Żeńskiego Sióstr Urszulanek. W r. szk. 1920/21 rozpoczęła naukę w kl. III Państw. Gimnazjum Żeńskiego (od r. 1935 – X Gimnazjum Żeńskie im. kr. Wandy). Kolejne lata nauki kończyła z doskonałymi wynikami. Maturę zdała w r. 1925 i rozpoczęła studia w Szkole Sztuk Zdobniczych w Krakowie (nie ukończyła ich).

We wrześniu 1919 wstąpiła do drużyny wilczków, którą prowadziła Jadwiga Ackermannówna. Należała do zastępu „Jaskółek”, którego zastępową była Jadwiga Laszczkówna (zam. Wierzbiańska). Latem 1920 po raz pierwszy uczestniczyła w obozie harcerskim (według ówczesnej nomenklatury – kolonii) w Dolinie Sąpsowskiej k. Ojcowa. Po kolonii harcerki z jej drużyny włączyły się do pracy w Pogotowiu Harcerek w Krakowie jako członkinie drużyny gońców. W grudniu t.r. została zastępową „Jaskółek”. Złożyła przyrzeczenie harcerskie na ręce gen. Józefa Hallera, ówczes-

snego przewodniczącego ZHP (3 V 1921). Brała udział w koloniach w Waksmundzie (1922) oraz Mszanie Dolnej (1923). Latem 1926 weszła w skład grona instruktorskiego kursów pod namiotami zorganizowanych przez Komendę Krakowskiej Chorągwi Żeńskiej w Waksmundzie. Wykonała ozdoby (wycinanki krakowskie) oraz *wyroby plastylinowe przedstawiające dworek i chatę polską* do albumu z fotografiami, który w t.r. krakowskie harcerstwo wysłało na międzyn. wystawę skautową w Bostonie. W dn. 15 XI t.r. została mianowana przodownicą (po zmianie systemu stopni w r. 1927 stopień równoważny ze stopniem podharc mistrzyni). W styczniu 1927 ukazały się na łamach pisma „Harc mistrz” jej dwa artykuły zatytułowane *Motywy słowiańskie w harcerstwie* oraz *Pierwsze kroki dziewczynki w IV [żeńskiej] drużynie krak[owskiej] (Próba połączenia programu harc[erskiego] z obrzędowością starostowiańską)*.

Jesienią 1927 zrezygnowała ze studiów i przeniosła się do Katowic jako jedna z instruktorek, które miały rozpocząć nowy okres w historii śląskiego harcerstwa żeńskiego. Już 1 X t.r. została mianowana komendantką żeńskiego hufca katowickiego, który obejmował miasto i szereg miejscowości wokół niego (w samych Katowicach działały tylko dwie drużyny). Równocześnie dokooptowano ją do składu komendy chorągwi, której komendantką była Jadwiga Laszczkówna. Zorganizowała KPH, które prowadziło ożywioną działalność. W czasie wakacji niemal wszystkie drużyny z jej hufca zorganizowały własne obozy.

Stabilizację materialną zapewniała jej praca w Urzędzie dla Spraw Mniejszości, gdzie od poł. kwietnia 1928 była pracowniczką kontraktową (pracę tę otrzymała na bezpośrednie polecenie wojewody Michała Grażyńskiego). Pracowała tam do końca lipca 1931, kiedy to wypowiedziano jej stosunek służbowy z powodu redukcji etatów w urzędach wojewódzkich. Jej zasadniczym polem aktywności było harcer-

stwo. W listopadzie 1928 Naczelnictwo mianowało nowy skład Komendy Śląskiej Chorągwi Żeńskiej, w której została członkinią komendy i wizytatorką. W związku z brakiem instruktorów objęła 1 Drużynę im. kr. Jadwigi, przy której zorganizowała dwie drużyny zuchowe w szkołach powsz. Wiosną 1929 została kierowniczką harcerskiej świetlicy dla dziewcząt pracujących, 8 maja została mianowana harcmistrzynią, następnie w czasie wakacji uczestniczyła w wycieczce harcerek na III Jamboree w Anglii. W listopadzie t.r. przekazała hufiec. Od 27 VI do 3 VII 1930 była komendantką obozu Zlotu Śląskiej Chorągwi Harcerek, zorganizowanego z okazji 10-lecia śląskiego harcerstwa.

Była współtwórczynią i sekretarzem redakcji „Na Tropie. Pisma Młodzieży Polskiej” wydawanego przez Zarząd Oddziału Śląskiego ZHP, którego pierwszy numer ukazał się w styczniu 1928; było to staranie i w atrakcyjny sposób redagowane czasopismo, popularyzujące harcerstwo oraz upowszechniające materiały metodyczne. Od r. 1933 Kapiszewska kierowała wydawnictwem „Na Tropie”, w którym ukazało się wiele wartościowych harcerskich książek. Z polecenia Komitetu Przygotowań Światowej Konferencji Skautek w r. 1931 przygotowała dwie broszury w jęz. francuskim, *VII Światowa Konferencja Skautek na Buczu i Praca polskich harcerek*. W trakcie konferencji (6–13 VIII 1931), która odbyła się w Szkole Instruktorów na Buczu, w obecności Naczelnej Skautki Świata Olave Baden-Powell, z udziałem 63 delegatek z 23 krajów, redagowała powielany biuletyn (ukazało się osiem numerów w jęz. francuskim i angielskim).

Podczas Zlotu Skautów Słowiańskich w Pradze (20 VI–5 VII 1931) wspólnie z mężem Henrykiem Kapiszewskim wydała pięć numerów pisma zlotowego „Na Tropie. Pismo Wyprawy Harcerstwa Polskiego na Obozy Skautów Słowiańskich w Pradze”. W lipcu 1933 prowadziła zajęcia podczas dwóch turnusów informacyj-

nego kursu harcerskiego dla urzędników MSZ. W czasie IV Jamboree na Węgrzech w Gödöllő razem z mężem przygotowała spotkanie przedstawicieli prasy skautowej. W r. 1934 przejęła formalnie redakcję pisma „Na Tropie”, w którym umieszczała m.in. materiały pomocnicze dla funkcyjnych harcerskich z zakresu harcowania. Artykuły te, uporządkowane i ilustrowane przez Tadeusza Orłowicza, zostały wydane pt. *Księga harców* (Kat. 1936, W. 1939, L. 1946). W tym czasie wydawnictwo „Na Tropie” oprócz pisma o tym samym tytule, dodatków dla zuchów, wodniaków i zastępowych przejęło administrację pisma starszyny „Harcerstwo” oraz wydawało organ Głównej Kwatery Harcerzy „W Kręgu Wodzów”.

W r. 1936 Kapiszewska kierowała organizacją II Zawodów Narciarskich „Na Tropie” w Zwardoniu. W czasie XVI Walnego Zjazdu ZHP we Lwowie (24 V t.r.) została wybrana na trzyletnią kadencję w skład NRH. W marcu 1937 została formalnie przeniesiona ze Śląskiej Chorągwi Harcerek do Wydz. Drużyn Głównej Kwatery Harcerek. W październiku t.r. mianowano ją referentką prasowo-wydawniczą. Jednocześnie była dyrektorem spółki Harcerskie Biuro Wydawnicze (HBW) „Na Tropie”, która wydawała centralne pisma ZHP oraz książki harcerskie. W ciągu ostatnich miesięcy poprzedzających wybuch wojny HBW „Na Tropie” wydawało siedem czasopism ZHP, wielonakładowe druki i formularze organizacyjne, ponadto do września 1939 opublikowało 32 książki i podręczniki harcerskie.

W czerwcu 1939 na łamach „Harcerstwa” Kapiszewska sformułowała ideał wychowawczy, odzwierciedlający dążenie do ukształtowania pełnego człowieka, gotowego twórczo służyć Rzeczypospolitej. Odrzucając rozwiązania totalitarne, jako sprzeczne z polskim ideałem wychowawczym, proponowała powołanie rady dla spraw młodzieży, której zadaniem byłoby:

- 1) *harmonizowanie działalności poszczegól-*

gólnych organizacji, utrzymanie między nimi łączności i ustalenie sposobów współdziałania, 2) reprezentowanie wobec społeczeństwa i władz państwowych interesów pracy młodzieżowej. W końcowych wnioskach proponowała powołanie urzędu ds. młodzieży, który skupiałby w swoich kompetencjach sprawy będące dotychczas w gestii kilku resortów (*Problem młodzieży w Polsce*, „Harc.” 1939, nr 2, s. 65–70).

W październiku t.r. znalazła się w Paryżu, ewakuowana po wybuchu wojny wraz z mężem, urzędnikiem MSZ. Jako członkini NRH (wybrana ponownie na Zjeździe ZHP w Lublinie w r. 1939) weszła w skład powołanego przez przewodniczącego ZHP Michała Grażyńskiego Naczelnego Komitetu Wykonawczego (NKW) ZHP. Od stycznia do maja 1940 przygotowała cztery numery pisma „Na Tropie”, organu NKW. Po klęsce Francji razem z mężem organizowała harcerstwo w nieokupowanej części tego kraju. Od 7 III do 30 VIII 1941 pracowała w PCK jako administratorka jadłodajni urzędniczej. W listopadzie 1942, wobec zagrożenia aresztowaniem, przedostała się z mężem do Londynu; w grudniu t.r. została zatrudniona w Min. Przemysłu, Handlu i Żeglugi jako pracownik pomocniczy, a od 1 III 1943 do 30 IX 1944 pracowała w Min. Pracy i Opieki Społecznej jako pracownik referendarski. W grudniu 1942 należała do zastępu instruktorek, który kierował pracami harcerek w Wielkiej Brytanii i 13 V 1943 przekształcił się w Komendę Harcerek w Wielkiej Brytanii. W styczniu 1943 weszła w skład Komitetu Naczelnego ZHP na czas Wojny i do końca r. 1944 redagowała organ Komitetu „Ognisko Harcerskie”. Regularnie publikowała w nim swoje artykuły, pisała także do „Skauta” wydawanego w Jerozolimie. Została członkinią Podkomitetu Szkolenia Instruktorskiego Tymczasowego Komitetu Światowego; działała także w Komitecie Międzyn. Służby Skautek, który przygotowywał zespoły skautek do powojennej służby w odbudowującej się Europie.

Od czerwca 1945 organizowała prace harcerską na terenie Francji jako komendantka harcererek, po roku podlegało jej 16 hufców, 68 drużyn harcererek, 40 gromad suchowych oraz 3 kręgi starszoharcerskie. W ciągu roku przeprowadziła lub zorganizowała dwa kursy starszozny, trzy kursy drużynowych, dwa kursy wodzów suchowych, pięć kursów zastępowych i kolonię suchową. W czasie III Walnego Zjazdu ZHP we Francji (4 V 1946) została ponownie wybrana na funkcję komendantki harcererek. W czerwcu 1946 podjęła pracę jako kierownik Działu Sprzedaży Książki w składnicy Książki Polskiej Libella w Paryżu.

W r. 1947 wróciła z mężem do kraju, gdzie H. Kapiszewski był przez wiele lat prześladowany przez komunistyczne władze. Kilkanaście lat pracowała jako redaktorka w Wydawnictwie PAN ZNiO w Krakowie. Redagowała też teksty historyczne męża; po jego śmierci doprowadziła do wydania fundamentalnej pracy jego autorstwa *Związek Harcerstwa Polskiego w Niemczech. Zarys historyczny ze szczególnym uwzględnieniem l. 1933–1939* (W. 1969).

Zmarła 24 VI 1987 w Krakowie. Została pochowana na cmentarzu Rakowickim.

Harcerstwo było dla niej przede wszystkim stylem życia, charakteryzującym się potrzebą rozwoju, ciągłego doskonalenia się pod każdym względem: moralnym, intelektualnym, zawodowym, a także fizycznym. Podobnie jak mąż, była wierna idei międzyludzkiego braterstwa, budowania silnych więzi opartych na przyjaźni i naturalnym przywództwie ludzi pozytywnie wyróżniających się z grupy społecznej.

Została odznaczona Srebrnym Krzyżem Zasługi (1938).

W r. 1928 zawarła związek małżeński z Henrykiem Kapiszewskim (zob. t. 1). Miała syna Andrzeja (1948–2007, profesora doktora habilitowanego w UJ, matematyka, socjologa, arabistę i dyplomata).

— Jarzebowski, Kuprianowicz *Harcmistrzynie i harcmistrzowie*, s. 39; Kukla W., Miszcuk M. *Bibliografia harcerskich emigracyjnych i polonijnych druków zwartych, jednodniówek, kalendarzy i miscelaneów wydanych w l. 1912–2004*, W. 2006; Miszcuk M. *Bibliografia emigracyjnej i polonijnej prasy harcerskiej 1914–2001*, W. 2001; tenże *Spis tytułów prasy harcerskiej 1911–1939*, W. 1983; — Kukla W., Miszcuk M. *Dzieje harcerstwa na obczyźnie 1912–2006. Zarys problematyki*, W. 2006; Miszcuk M. *Michał Grażyński na emigracji we Francji (październik 1939 – czerwiec 1940)*, „Niepodległość” 2010, t. 59, s. 74–106; tenże *U źródeł powstania ZHPpgK*, „Rocznik Historii Harcerstwa” 2009, s. 63–83; — Karpińska-Gierat E. *Korzenie i owoce. Wspomnienia i listy*, Bethlehem 1998; *Spraw. za r. 1931/1932, Zarząd Oddziału Śląskiego ZHP*, Kat. 1933; — „Na Tropie” 1928–1939; „Na Tropie” (Paryż) 1940; „Ognisko Harcerskie” (L.) 1943–1945; „WU” (L.) 1943; „WU” 1923–1939; — AAN: zesp. ZHP 76; — dok. ze zbiorów rodziny Kapiszewskich; dok. ze zbiorów autora.

Marian Miszcuk

KAWECKA z Panków Zofia (1910–1983), biolog, harcmistrzynie, komendantka Hufca Harcererek w Krakowie (1933), uczestniczka konspiracji.

Urodziła się 18 X 1910 w Krakowie. Była córką znanego krakowskiego kupca Władysława Panka (1883–1954) i Wandy z Wójcickich (1880–1932). Miała brata Juliusza (1915–2003, magistra farmacji). Po ukończeniu Powsz. Szkoły Ćwiczeń przy Seminarium Nauczycielskim w Krakowie rozpoczęła naukę w Pryw. Żeńskim Gimnazjum im. kr. Jadwigi. Maturę uzyskała w r. 1929 i w l. 1930–1935 odbyła studia w zakresie nauk przyrodniczych na Wydz. Filozoficznym UJ. Jesienią 1922 wstąpiła do 8 Krakowskiej Drużyny Harcererek (KDH) im. K. Potockiej, działającej przy Gimnazjum Żeńskim przy ul. Franciszkańskiej, prowadzonej przez Alinę Hu-

baczkówną (zamężną Ratajczakową). Brała udział w koloniach i obozach drużyny w Żarnówce (1924), Jachówce (1925), Porzeczku na Wileńszczyźnie (1927) i Korcu na Wołyniu (1928). W r. 1929 uczestniczyła w obozie drużyny w Mikołajewszczyźnie, również na Wołyniu i prowadziła kurs obozownictwa dla instruktorek w Tarnawie. W r. 1930 została członkinią Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerek, kierując Ref. Gospodarczym. W t.r. była komendantką obozu wędrownego 7 KDH oraz 11 KDH w Pieninach, a w l. 1931 i 1932 prowadziła obozy w Sieniawie i Sopotni Małej. W r. 1933 pełniła funkcję komendantki jednego z sześciu krakowskich hufców harcerek. Na stopień podharcmistrzyni została mianowana 20 IV 1934. Latem t.r. współorganizowała z hm. Jadwigą Orłowiczówną wyprawę instruktorską do obozu starszyny skautów bułgarskich w Warnie, a w sierpniu 1937 wspólną wyprawę krakowskich instruktorek ze skautkami francuskimi z Paryża w Alpy, z udziałem w międzycz. obozie w Chamonix i wycieczką do Genewy.

W r. 1936 wyjechała z mężem do Kielc w związku z objęciem przez niego stanowiska kierownika tamtejszej Stacji Ochrony Roślin. Działała w kieleckim harcerstwie, będąc w l. 1938–1939 drużynową drużyny harcerek pracujących. W r. 1938 wzięła udział w kursie metodycznym dla drużynowych w Szkole Instruktorskiej Harcerstwa Żeńskiego na Buczu, przerwany wobec agresji Niemiec na Czechosłowację. Rozkazem z 20 VI 1939 została mianowana harcmistrzynią. W czasie okupacji została zaprzysiężona i działała w AK.

Po wojnie wróciła do Krakowa, gdzie podjęła pracę zawodową (1945). Pracowała dorywczo jako biolog (1950–1952), następnie w Krakowskiej Wytwórni Surowic i Szczepionek (1953–1959) oraz w Klinice Dermatologii AM w Krakowie (1959–1976).

Zmarła 4 VII 1983. Została pochowana w grobowcu rodzinnym na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

W r. 1933 zawarła związek małżeński ze Zbigniewem Kaweckim (1908–1981, profesorem doktorem habilitowanym, który pracował m.in. w SGGW w Warszawie, żołnierzem AK, po wojnie internowanym przez trzy lata na Uralu, instruktorem harcerskim). Miała córki Kalinę (zamężną Kawecką-Jaszcz, ur. 1940, profesora doktora habilitowanego nauk medycznych) i Hannę (zamężną Kawecką-Lee, 1943–2008, magistra biologii).

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcmistrzynie i harcmistrze*, s. 40; <http://nieobecni.com.pl/index.php?s=grob&id=149281> [baza grobów cmentarza Rakowickiego w K.] — Mileska *Materiały do historii*, t. 1–2; — dok. osobiste w pos. rodziny; — inf. córki K. Kaweckiej-Jaszcz.

Jadwiga Skiba

KIERZKOWSKI Roman (1905–1962), nauczyciel, harcistrz, naczelnik harcerzy (1945–1948).

Urodził się 6 VIII 1905 w Radomiu. Był synem Władysława. Uczył się w Gimnazjum im. J. Kochanowskiego w Radomiu. W r. 1916 wstąpił do Radomskiej Drużyny Harcerzy im. R. Traugutta; w r. 1922 był jej drużynowym. W r. 1923 zdał maturę i we wrześniu został przyjęty do Studium Weterynaryjnego UW, ale na wykłady nie uczęszczał. W listopadzie t.r. został immatrykulowany na Wydz. Prawnym UW, gdzie studiował przez trzy semestry (wystąpił formalnie w lutym 1926). Od r. 1924 był nauczycielem Szkoły Powsz. nr 72 im. T. Kościuszki w Łodzi przy ul. Nowo-Marysińskiej. Podjął studia na WWP, gdzie zdał egzamin magisterski. Aktywnie działał w ZNP w Łodzi.

W styczniu 1929 założył 13 Łódzką Drużynę Harcerzy „Stalowa Trzynastka” im. gen. J. Bema przy Szkole Powsz. nr 72 i był jej drużynowym do października 1930. W l. 1933–1934 był hufcowym Hufca Harcerzy w Łodzi. Na stopień pod-

harcmistrza został mianowany 10 VI 1935, na stopień harcmistrza – 27 VI 1936. W l. 1935–1936 był kierownikiem Wydz. Drużyn, a w l. 1936–1938 – Ref. Prasy i Zagranicy Łódzkiej Chorągwi Harcerzy; w okresie 1 IV–31 VIII 1937 był urlopowany, a 27 IX t.r. został zwolniony z funkcji. W lutym 1938 został mianowany bibliotekarzem, a w czerwcu 1939 – referentem pracy społecznej w Komendzie Łódzkiej Chorągwi Harcerzy. W l. 1937–1938 uczył matematyki w Doksztalcającej Szkole Zawodowej dla Elektryków nr 11 w Łodzi przy ul. Żeromskiego 115.

We wrześniu 1939 uczestniczył w obronie stolicy w Pogotowiu Harcerzy. Następnie jako żołnierz walczył w obronie Warszawy, został ranny i krótko przebywał w obozie jenieckim. W dn. 2 XI 1939 brał udział w ostatniej odprawie Komendy Warszawskiej Chorągwi Harcerzy, podczas której postanowiono zabezpieczyć majątek chorągwi i zniszczyć akta osobowe. Podczas okupacji był organizatorem tajnego nauczania w woj. warszawskim. W r. 1943 był więziony na Pawiaku.

Na pocz. r. 1945 zgłosił się do pracy w Kuratorium Okręgu Warszawskiego i już w lutym t.r. wrócił do czynnej pracy w ZHP. Dn. 5 IV 1945 został mianowany p.o. naczelnikiem harcerzy. Na czas pełnienia funkcji otrzymał z Min. Oświaty płatny urlop. W dn. 20 maja minister oświaty powołał go w skład Tymczasowej Naczelnej Rady Harcerskiej. W czasie posiedzenia TNRH (22–23 V 1945) został wybrany w skład Naczelnictwa ZHP i na funkcję naczelnika harcerzy (skład Naczelnictwa został wcześniej uzgodniony na posiedzeniu Stałej Komisji Porozumiewawczej Organizacji Młodzieżowych). Był komendantem CAS w Osowie (8–20 VIII 1945). W dn. 26 XI 1945 mianował p.o. komendantów i komendy Chorągwi Harcerzy: Zachodniopomorskiej, Dolnośląskiej oraz Warmińsko-Mazurskiej, co zamykało pierwszy okres budowania organizacji na tych terenach, a faktycznie sankcjonowało

oddolny proces tworzenia drużyn i hufców, gdyż osoby mianowane pełniły te funkcje od pewnego czasu z mandatu zebranych grup instruktorskich. Dn. 25 VI 1946 został mianowany przewodniczącym Komisji Zagranicznej Naczelnictwa ZHP (następnie Dział Zagraniczny), którego praca była całkowicie uzależniona od decyzji MBP i Min. Oświaty. W dn. 14 III–12 IV 1946 przebywał we Francji w składzie delegacji ZHP z naczelniczką harcerek hm. Wiktorią Dewitz, a w dn. 15–31 VIII 1947 z sekretarzem generalnym ZHP Pelagią Lewińską. W Naczelnictwie współpracował z grupą PPR, ale starał się o zachowanie zasad organizacyjnych, metodycznych oraz ideowych harcerstwa. Spowodowało to negatywną ocenę jego osoby przez władze komunistyczne i pod koniec r. 1947 w ocenie pionu politycznego WP nie nadawał się na swoje stanowisko *ani ze względów politycznych, ani jako organizator*.

W marcu 1948 został zmuszony do rezygnacji z funkcji naczelnika harcerzy, a jego miejsce zajął członek PPR hm. Stanisław Chladek. W maju 1948 został członkiem Głównej Komisji Odznaczeniowej ZHP, ciała już wówczas martwego. Nowe Naczelnictwo ZHP, powstałe z połączonych Głównych Kwater Harcerek i Harcerzy, z dn. 15 XI 1948 zwolniło Kierzkowskiego z funkcji kierownika Działu Zagranicznego Naczelnictwa. W spisie instruktorów ZHP z 1 IV 1949 jego nazwisko już nie figuruje.

Jesienią 1956 z grupą instruktorów czynnych w latach powojennych (m.in. hm. Józefem Sosnowskim, hm. Januszem Wieruszem-Kowalskim) włączył się w prace nad odbudową ZHP, jednak grupa ta nie odegrała wówczas znaczącej roli. Po Zjeździe Łódzkim podjął pracę instruktorską. W l. 1957–1959 był wizytatorem pracy chorągwi w Głównej Kwaterze Harcerstwa (GKH), wizytatorem w Dziale Organizacyjnym GKH i członkiem Kom. Hist. NRH. Był współorganizatorem i aktywnym członkiem Harcerskiego Kręgu

Instruktorskiego „Wigry” przy GKH. Pracował w Centralnej Składnicy Harcerskiej, a następnie w Min. Gospodarki Komunalnej w Warszawie na stanowisku inżyniera BHP. Utrzymywał kontakt ze swoją drużyną (13 ŁDH) i był na uroczystości jej 35-lecia w r. 1960.

Należał do PZPR, ZNP i Związku Zawodowego Pracowników Gospodarki Komunalnej.

Zmarł 5 XII 1962. Został pochowany na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie. Był odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1946), Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 (1946), Medalem 10-lecia PL (1955), Złotym Krzyżem Harcerskiego Odznaczenia Honorowego za Zasługę (1946).

Był żonaty, miał dwoje dzieci.

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harc mistrzyni i harcmistrze*, s. 130; — Jurek K. *Lilijka i lódka. Historia harcerstwa łódzkiego do 1939 r.*, Ł. 2006; Kiewicz A. *Harcerstwo w Polsce Ludowej*, Wr. 2003; Mazurkiewicz M. *Przy dogasającym ognisku...*, Radom 2005, s. 138; Persak K. *Odrodzenie harcerstwa w 1956 r.*, W. 1996; *Szare Szeregi*; — *Komuniści wobec harcerstwa 1944–1950*, wybór, wstęp i oprac. K. Persak, W. 1998; *Komunikat Naczelnictwa ZHP w sprawie Komisji Ideologicznej*, „WU” 1946, nr 1/2; *Konferencja Ideologiczna ZHP*, „Biuletyn Prasowy Naczelnictwa ZHP” 1946, nr 1; *Ogólnopolska Konferencja Instruktorów ZHP w Osowcu*, „ZHP. Biuletyn Informacyjny Naczelnictwa ZHP” 1946, nr 32; *Rozkaz Naczelnictwa ZHP L. 1 z 1 X 1948*; tenże L. 1 z 15 II 1949; *Rozkaz pers. Naczelnictwa ZHP L. 3 z 15 VI 1949*; tenże L. 6 z 21 XII 1949; Sosnowski J. *Wspomnienia 1904–1975*, mps, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wr.; *Spraw. z Konferencji ideologicznej ZHP w Osowcu. Na harcerskim tropie*, „Harc.” 1946, nr 2/3; *Wykaz instruktorów ZHP zarejestrowanych na dzień 20 III 1948*, [W. 1948]; — „Czuwaj” (Paryż) 1946; „Na Tropie” 1945–1948; „WU” 1924–1939, 1945–1947, 1957, 1958; — AAN: zesp. akt ZHP, sygn. 76/II; Arch. UW: RP-UW 4.694. Karta archiwalna.

Kierzkowski Roman; Izba Tradycji i Historii Chorągwi Łódzkiej ZHP: mat. dot. R. Kierzkowskiego; MH: Kolekcja fotokopii z Arch. KC PZPR, Kolekcja Naczelnictwa ZHP 1944–1950, Arch. Zakładowe GK ZHP.

Marian Miszczyk

KŁODAWSKI Józef Kazimierz (1898–1967), absolwent Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie, harcmistrz, inspektor Okręgu 10A ZHP w Kielcach, krajoznawca, fotografik.

Urodził się 2 I 1898 w Kielcach. Był synem Teodora (porucznika w powstaniu styczniowym, kupca, który po 23 latach zesłania w głąb Rosji powrócił do Kielc) i Marii z Degelmanów (córki kieleckiego kupca). Do harcerstwa wstąpił w styczniu 1915. Należał do 1 Kieleckiej Drużyny Harcerzy im. D. Czachowskiego. Przyrzeczenie złożył 28 II 1915. W t.r. uczestniczył w kursie skautowym w Kielcach. W okresie I wojny światowej współdziałał z POW. Kiedy w końcu r. 1915 organizacja ta podjęła działania przeciwko decyzji okupacyjnych władz szkolnych wprowadzającej do szkół powszechnych jez. niemiecki, w jego mieszkaniu organizowano zebrania rodziców kieleckich uczniów, uświadamiano ich o konieczności przeciwstawienia się temu zarządzeniu i wręczano odezwy do mieszkańców Kielc.

Należał do organizatorów i aktywnych działaczy utworzonego w r. 1916 Hufca Męskiego w Kielcach. W 1917 r. jako instruktor uczestniczył w kursie w Przybysławicach. Pełnił funkcję zastępcy, a następnie inspektora Okręgu XA w Kielcach. Był odpowiedzialny za wzniesienie na wzgórzu Brusznia pod Kielcami w czasie I Zlotu Okręgowego ZHP (27–28 V 1917) krzyża ufundowanego przez harcerzy dla uczczenia uczestników powstania styczniowego. W t.r. jako student prowadził drużynę w Seminarium Nauczycielskim w Kielcach, organizował dla harcerzy wycieczki i kurs

krajoznawczy. Razem z Barbarą Knichowiecką i Edmundem Massalskim wchodził w skład komitetu redakcyjnego organu Kieleckiego Okręgu ZHP „Nasz Druh”, którego pierwszy numer ukazał się 8 V 1918. Dn. 15 XII 1920 został mianowany podharc mistrzem (po zmianie systemu stopni instruktorskich w r. 1927 stopień równoznaczny ze stopniem harc mistrza).

Po ukończeniu studiów w Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie pracował w organach samorządowych. W okresie międzywojennym przeprowadził się na kilka lat do Włocławka, gdzie włączył się w nurt pracy społecznej, będąc m.in. członkiem Zarządu Oddziału ZHP we Włocławku (1922–1930) oraz kierownikiem Wydz. Inspekcyjno-Organizacyjnego Komendy Włocławskiej Chorągwi Męskiej (1926–1927). Działał w Polskim Tow. Krajoznawczym (PTK), pełnił funkcję prezesa Oddziału PTK w Kielcach i był współzałożycielem utworzonej przy nim sekcji fotograficznej. Opublikował kilka artykułów na łamach organu PTK „Ziemia”. Przewodniczył Radzie ds. Estetyki Kielc. Pod koniec lat międzywojennych wchodził w skład Zarządu Okręgu ZHP w Kielcach jako kierownik okręgowy Kół Przyjaciół Harcerstwa na Ziemi Kieleckiej.

W chwili wybuchu II wojny światowej należał do grona organizatorów Pogotowia Harcerzy w Kielcach. Jego doświadczenie i autorytet miały wpływ na powodzenie wielu akcji podejmowanych przez uczestników Pogotowia. W okresie okupacji napisał pracę zatytułowaną *Przyszłe Kielce* (1943). Zafascynowany urodą rodzinnego miasta i jego okolic przedstawił w niej wizję gospodarczego i kulturalnego rozwoju tych stron.

Po zakończeniu wojny włączył się do pracy Komendy Kieleckiej Chorągwi Harcerzy, w której od 21 XI 1947 do r. 1948 pełnił funkcję kierownika Wydz. Obozów i Zimowisk. Po wznowieniu działalności ZHP w r. 1956 ponownie podjął pracę harc erską. W styczniu 1958 Chorągiewana

Komisja Weryfikacyjna w Kielcach zweryfikowała go w stopniu harc mistrza. Działał w Kręgu Instruktorskim „Łysica”, zrzeczającym najstarszych instruktorów chorągwi. Równocześnie był aktywnym działaczem regionalnym. Podczas konferencji naukowej zorganizowanej przez Muzeum Ziemi w Warszawie oraz Inst. Badań Regionalnych w Kielcach w r. 1946 zgłosił wnioski dotyczące rozwoju muzealnictwa regionalnego. W l. 50. należał do inicjatorów utworzenia w Kielcach społecznego ruchu naukowego oraz rezerwatu przyrody na Kadzielni. Był prezesem Koła Miłośników Kielc i członkiem-założycielem Kieleckiego Tow. Naukowego (1957). Posiadał uprawnienia przewodnika turystycznego po regionie świętokrzyskim. Prowadził aktywną działalność na polu opieki nad zabytkami.

Zmarł 21 XII 1967. Został pochowany na Cmentarzu Starym w Kielcach. Był odznaczony Krzyżem Niepodległości (1933), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1957), Medalem 10-lecia Odzyskania Niepodległości (1926), Złotym Krzyżem Harcerskiego Odznaczenia Honorowego za Zasługę (1948), Złotą Honorową Odznaką PTTK. Otrzymał odznakę pamiątkową Krzyż POW (1919), Odznakę 25-lecia ZHP (1936) oraz Odznakę 25-lecia Harcerstwa Kieleckiego (1937).

W małżeństwie z Izabelą Michalską miał synów Andrzeja i Jacka oraz córki Janinę (zameżną Kłodawską-Odo), Marię i Barbarę.

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harc mistrzyni i harc mistrze*, s. 132–133; Puchała *Poczet*, t. 1, s. 662; Rembalski A. *Kłodawski Józef*, w: *Słownik biogr. krajoznawców Kielecczyzny*, red. tenże, K. 2008, s. 117–119; tenże *Kłodawski Józef Kazimierz*, w: *Harc. słownik biogr. Kielecczyzny*, s. 200–203; *Słownik biogr. prekursorów turystyki oraz działaczy PTT, PTK, PTTK*, W. 1988, s. 43; — <http://cmentarium.sowa.website.pl/Cmentarze/spisKielce.html> [spis osób pochowanych na Cmentarzu Starym w K.] —

Guldon Z. *Geneza Kieleckiego Tow. Naukowego*, „Studia Kieleckie” 1982, nr 1, s. 15–16; Massalski A., Rembalski A. *Polskie Tow. Krajoznawcze na Kielecczyźnie 1908–1950. Zarys dziejów*, K. 1983, s. 73, 74, 75, 80, 116; Rembalski A. *Biogramy wybitnych przewodników kieleckich*, w: *W stronę Świętego Krzyża. 50 lat zorganizowanego przewodnictwa turystycznego w Górach Świętokrzyskich*, red. C. Jastrzębski, K. 2006, s. 136–138; tenże *Z dziejów regionu. Pamięci Józefa Kłodawskiego*, „Echo Dnia” 1984, nr 128 z 29 VI–1 VII; tenże *Kalendarium*, s. 15, 51, 75, 103; Szcześniak M. *Szkice do dziejów harcerzy kieleckich w l. 1945–1950*, w: *Z dziejów harc. na Kielecczyźnie 1912–1982*, s. 138–179; — Arch. Komendy Chorągwi Kieleckiej ZHP: J. Kłodawski, ewidencyjna karta instruktora ZHP z 1958, biogram J. Kłodawskiego sporządzony przez córkę J. Kłodawską-Odo, rks.

Andrzej Rembalski

KOŁOMŁOCKI Tadeusz Władysław (używał imienia Władysław), pseud. Stary Skaut (1892–1939), nauczyciel, drużynowy krakowskich drużyn skautowych (1912–1914), komendant drużyn skautowych w Krakowie (1918–1920), członek Komendy Hufca Harcerzy w Gostyniu (1933–1934).

Urodził się 27 X 1892 w Wadowicach. Był synem Tadeusza (1861–1935, profesora gimnazjalnego, radcy szkolnego, artysty malarza) i Felicji z Bennewitzów (1866–1943). Miał dwóch braci, Stefana (1894–1931, w młodości instruktora skautowego, artystę malarza, profesora gimnazjalnego w Czarnkowie, Kościanie i Środzie Wielkopolskiej) i Leona (1899–1974, urzędnika skarbowego w Poznaniu i Jarocinie) oraz siostrę Helenę (zameżną Olbrych, 1900–1982, absolwentkę seminarium nauczycielskiego).

Od najmłodszych lat przejawiał wybitne zdolności plastyczne (rysunku i malarstwa uczył go ojciec). Po ukończeniu czteroklasowej szkoły ludowej polspolitej

męskiej w Wadowicach w l. 1902–1905 uczęszczał tamże do c.k. gimnazjum męskiego, następnie kształcił się w gimnazjach krakowskich: c.k. I Gimnazjum Męskim św. Anny, c.k. IV Gimnazjum Realnym Męskim i c.k. III Gimnazjum Męskim. Maturę uzyskał w r. 1910. W październiku t.r. rozpoczął studia z zakresu nauk przyrodniczych i geografii na Wydz. Filozoficznym UJ oraz z zakresu gimnastyki na Kursach Naukowych dla Kandydatów na Nauczycieli Gimnastyki w Szkołach Średnich przy UJ. W czasie studiów w l. 1911–1914 zainteresował się ideą skautingu i wraz z kolegami zgłosił gotowość do włączenia się w pracę skautową, pisząc list do redakcji „Skauta”, która tenże list opublikowała 15 II 1912 i skierowała grupę studentów do komendanta miejscowego Zygmunta Wyrobka, sugerując podjęcie pracy z istniejącymi drużynami. W efekcie 25 II t.r. został zawiązany akademicki patrol „Orłów”, a już w kwietniu trzej jego członkowie (w tym Kołomłocki) włączyli się jako instruktorzy w pracę krakowskich drużyn skautowych. Przed samymi wakacjami, kiedy z harcerstwa wystąpili dotychczasowi drużynowi i skautingowi krakowskiemu groził upadek, członkowie patrolu „Orłów”, ratując sytuację, podjęli pracę w drużynach skautowych.

W sierpniu 1912 Kołomłocki uczestniczył w kursie skautowym w Skolem. W r. szk. 1912/13 był drużynowym 3 Sokolej Drużyny Skautowej im. K. Pułaskiego, którą prowadził z pomocą brata Stefana. Uporządkował pracę drużyny i rozwinął ją tak, że w marcu 1913 liczyła 120 harcerzy, zorganizowanych w 5 plutonach i posiadających kompletne umundurowanie (drużyna miała również bogaty inwentarz); w tym okresie cieszyła się opinią jednej z najlepszych drużyn w Galicji. W lipcu 1913 Kołomłocki uczestniczył w kolejnym kursie w Skolem, na którym pełnił funkcję drużynowego drużyny złożonej ze starszych uczniów szkół średnich. W sierpniu t.r. z ośmioma skautami od-

był wycieczkę z Biskupic do Trąpsztyna i Rożnowa. Od września 1913 do kwietnia 1914 był ponownie drużynowym 3 Drużyny Skautowej. Prowadził też okresowo (zapewne z powodu trudnej sytuacji kadrowej w krakowskim skautingu) drużyny IV (kwiecień – październik 1913), V (grudzień 1912? – wrzesień 1913), VIII (wrzesień 1912 – marzec 1913) i IX (wrzesień 1912 – wrzesień 1913). W r. szk. 1913/14 odbył pod kierownictwem późniejszego gen. broni Zygmunta Zielińskiego (wówczas instruktora Drużyn Polowych „Sokoła”) wojskowy kurs instruktorski. Przez cały czas brał czynny udział w pracach miejscowej komendy skautowej.

W dn. 27 XII 1913 – 5 I 1914 był instruktorem urządzanego przez Andrzeja Małkowskiego kursu skautowego dla nauczycielek szkół krakowskich w Kuźnicach, na którym prowadził zajęcia z przyrodzawstwa, ratownictwa i administracji. We wstępie do swojej książki *Jak skauci pracują*, wydanej w r. 1914, A. Małkowski wymienia go jako autora rysunku zamieszczonego na okładce i stronie tytułowej tej publikacji.

W dn. 6 VIII 1914 Kołomłocki wstąpił jako ochotnik do Legionów Polskich i został przydzielony do 2 kompanii 2 pułku II Brygady. Uczestniczył w kampanii karpackiej (30 IX–10 XII 1914), ofensywie w Królestwie Polskim (15 VII–30 IX 1915) i walkach nad Styrem (1 II–5 VII 1916). Następnie do 10 X 1916 pracował jako kartograf wojskowy na froncie nad Starokiem, później do 28 I 1917 pozostawał w stopniu sierżanta w oddziale kartograficznym w Komendzie Legionów (w tym okresie stworzył wiele okolicznościowych rysunków ołówkiem i piórkiem, przedstawiających życie legionowe), po czym został przeniesiony na własną prośbę do 2 pp II Brygady Legionów, gdzie pozostawał do 15 I 1918. Ranny w pierś, został tego dnia wzięty do niewoli pod Rarańczą. Przebywał dwa miesiące w obozach jenieckich w Bustyhaza i Szaldobosz na Węgrzech

i następne dwa miesiące w Faedis w Lombardii we Włoszech. Stamtąd został wysłany do kadry 16 Pułku Strzelców Austriackich do Krakowa, a stąd do Opawy, gdzie został skierowany do szkoły oficerskiej. Kształcił się w niej dwa miesiące, po czym uciekł do Krakowa i uczestniczył w rozbrajaniu Austriaków. W dn. 11 XI 1918 wstąpił do 2 kompanii Batalionu Akademickiego, w którym jako sierżant sztabowy służył do jego rozwiązania w marcu 1919. Później jako oficer rezerwy (porucznik) przynależał do 70 pp w Pleszewie.

Od 1 XI 1918 do 22 VI 1920 był kendantem drużyn skautowych w Krakowie, został też członkiem grona nauczycielskiego krakowskiego „Sokoła”. W czerwcu 1919 znów został drużynowym 3 Drużyny im. K. Pułaskiego. Dn. 15 XII 1920 otrzymał stopień podharcymistrza (po zmianie systemu stopni w r. 1927 uznany za stopień harcymistrza).

Od marca 1919 kontynuował studia z zakresu przyrody i geografii na UJ, a następnie zdał egzamin uprawniający do nauczania w szkole średniej. W r. 1920 otrzymał posady nauczyciela w III Gimnazjum i Pryw. Gimnazjum im. S. Jaworskiego w Krakowie oraz rysownika w Inst. Biologicznym UJ. W t.r. został przeniesiony do Wielkopolski. W l. 1920–1921 pracował jako nauczyciel w Seminarium Nauczycielskim w Wągrowcu, a później w Gimnazjum Miejskim w Gostyniu, gdzie uczył geografii, przyrody, rysunków, gimnastyki i biologii. Prowadził tam gabinety przyrodniczy i rysunkowy, gromadził zbiory przyrodnicze, opiekował się kółkiem przyrodniczym i geograficznym oraz biblioteką nauczycielską, zajmował się sekretariatem szkoły. Prowadził kronikę gimnazjum (zagięta podczas wojny). Opracował podręcznik geografii dla szkół średnich. Jako nauczyciel obrazowo i dowcipnie wykladał, wykonując przy tym na tablicy poglądowe rysunki. Wykonywał pomoce szkolne do nauki przyrody, geografii i historii. Projektował kostiumy i dekoracje do przedsta-

wień szkolnych i ilustrował szkolne pismo „Łan”.

W październiku 1923 został opiekunem 3 Drużyny Harcerzy im. S. Czarnieckiego w Gostyniu; później był jej drużynowym (od 6 IV 1933 do 4 IX 1934 i od października 1938 do r. 1939). Od lipca 1930 był przewodniczącym powołanego przy Hufcu Harcerzy w Gostyniu KPH. W r. 1932 prowadził obóz harcerski w miejscowości Żelazno. Był członkiem Komendy Hufca Harcerzy w Gostyniu (1933–1934) oraz hufcowej komisji stopni i sprawności harcerskich. Kronikę 3 DH, którą prowadził od r. 1934 do wybuchu wojny, wzbogacał swoimi rysunkami i twórczością poetycką. Zamieszczał w niej również prace uczniów, m.in. rysunki późniejszych artystów malarzy Wacława Boratyńskiego i Czesława Gały. W r. 1935 odwiedził Jubileuszowy Zlot Harcerstwa Polskiego w Spale (lipiec) i został członkiem założycielem Koła Harcerzy z Czasów Walk o Niepodległość przy Zarządzie Okręgu ZHP w Krakowie; na zjeździe byłych harcerzy w Krakowie (9–10 VI 1935) przedstawił referat *Historia skautingu 1910–1918 i drużyn krakowskich*.

Był aktywny w strukturach Akcji Katolickiej, Katolickiego Koła Abstynentów, Patronacie Stow. Młodzieży Polskiej, Klubie Sportowym „Kania” oraz Lidze Katolickiej. Należał do Sodalicii Mariańskiej, wygłaszał referaty w Lidze Morskiej i Kolonialnej (m.in. *Znaczenie morza dla Polski*). W święta państwowe występował na akademiach i przemawiał z balkonu magistratu na rynku gostyńskim (był uważany za erudyte i znakomitego mówcę).

W „Orędowniku Gostyńskim”, tygodniku pow. gostyńskiego, prowadził stały „Kącik Harcerski”, podpisując swoje artykuły pseud. Stary Skaut; w l. 1937–1938 był także redaktorem naczelnym „Orędownika”. Publikował na temat harcerskie i inne (w tym dotyczące dziejów Gostynia) na łamach czasopism regionalnych (m.in. „Kroniki Gostynia” i „Głosu Gostynia”). Napisał opowiadanie o tematyce harcer-

skiej pt. *Dzień wielkiej przygody* (znajduje się w Muz. Ziemi Gostyńskiej). Rysował szarady i ilustracje do tygodnika „Wielkopolska Ilustracja” wydawanego w Poznaniu. Uprawiał najczęściej rysunek ołówkiem i piórkiem, czasem podkolorowany akwarelą, niekiedy zabarwiony tendencją karykatury. Twórczość Kołomłockiego rozwijała się na marginesie jego życia zawodowego i społecznego. Nie uważając się za artystę, rzadko brał udział w wystawach plastycznych. Wyjątek stanowiła ekspozycja 40 prac na wystawie *Legiony Polskie* w Krakowie w r. 1916. Poza tym w r. 1930 wziął udział w wystawie ekslibrisów we Lwowie, a w r. 1934 – w wystawie legionowej w Krakowie. W 1932 na Wystawie Mariańskiej w Gostyniu pokazał rysunki przedstawiające zabytkową architekturę sakralną.

Uczestniczył w konkursach poetyckich organizowanych przez poznański „Kurier Ilustrowany”. Prowadził osobisty pamiętnik, złożony z 5 tomów po 500 stron każdy, wypełniony opisami wydarzeń ważnych dla kraju, a także opisami życia rodzinnego, własnoręcznie wykonanymi mapkami i ilustracjami. Opiekował się zbiorami pozostawionymi przez brata Stefana, który gromadził eksponaty dla planowanego przez siebie muzeum młodzieży polskiej. W r. 1938 przygotował pod kierunkiem prof. Kazimierza Wodzickiego na Uniw. Pozn. pracę doktorską pt. *Owady i chrząszcze Wielkopolski* (została napisana ręcznie i opatrzona rysunkami entomologicznymi, wykonanymi z niezwykłą dokładnością).

Zmarł na zapalenie płuc 4 IX 1939 w szpitalu wojskowym w Środzie Wielkopolskiej. Ekshumacja jego zwłok do Gostynia odbyła się w r. 1984, w 70-lecie harcerstwa gostyńskiego. Był odznaczony Krzyżem Niepodległości (1932), Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi (1936), Medalem 10-lecia Odzyskania Niepodległości (1933), Odznaką Legionową II Brygady z wieńcem laurowym (nadawanym na pamiątkę przejścia II Brygady

przez linię frontu w Rarańczy). W r. 2005 jego imię otrzymał Hufiec ZHP w Gostyniu. W Muz. Ziemi Gostyńskiej znajduje się część jego spuścizny twórczej.

W r. 1919 poślubił Michalinę Kutównę (1893–1964, nauczycielkę jęz. polskiego w gimnazjum, w l. 1945–1955 kierowniczkę Przedszkola Miejskiego w Gostyniu). Miał córkę Krystynę (zameźną Tomczak, 1921–1992, księgową) i syna Zbigniewa (ur. 1927, ekonomistę, zam. w Gostyniu).

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harc mistrzyni i harcmistrze*, s. 134; *Kołomłocki Władysław*, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.)*. Malarze, rzeźbiarze, graficy, t. 4, *Kl-La*, red. J. Maurin-Białostocka i J. Derwojed, W. 1986; — *Kołomłocki Władysław*, w: *Gostyński słownik biograficzny* [online] <http://www.muzeum.gostyn.pl/Gosty%C5%84ski%20S%C5%82ownik%20Biograficzny?idAkt=102> [dostęp 7 XII 2016]; — Błażejowski *Z dziejów*; Bugajski J., Bugajski K. *Harcerska służba III Krakowskiej Drużyny im. K. Pułaskiego w l. 1911–1958*, Kr. 1958; Glura F. *Edmund Naganowski, Władysław Kołomłocki a początki Harcerstwa Polskiego. W 70. rocznicę powstania harcerstwa na Ziemi Gostyńskiej*, Gostyń 1984; tenże *Gostyńskie harcerstwo w służbie ojczyźnie. 1915–1985*, Gostyń 1988; Hausner W. *Krakowski skauting 1910–1914*, Kr. 1994; Leonhard *Kalendarium*; Raczyńska M. *Harc mistrz Władysław Kołomłocki (1892–1939)*, w: *Powstanie harcerstwa i jego udział w walkach o niepodległość i kształt granic odrodzonej Rzeczypospolitej. Mat. z konferencji naukowej odbytej w sali obrad Rady M. Krakowa w dn. 18–19 sierpnia 2010 r.*, red. J. Wojtycza, s. 267–279; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: Komunikat nr 2 Koła Harcerzy z Czasów Walk o Niepodległość przy Zarządzie Okręgu ZHP w Krakowie z 1 XI 1937; Arch. Muz. Ziemi Gostyńskiej: pamiętniki T. W. Kołomłockiego, poświadczenie wydane przez PTG „Sokół” w Krakowie dn. 3 X 1931; — inf. syna Z. Kołomłockiego.

Maria Raczyńska

KREINER Jerzy Jan Marian, pseud. Wielka Głowa, używał też imion Jerzy Krzysztof (1906–1972), anatom i fizjolog mózgu, profesor doktor habilitowany, hufcocy Hufca Męskiego w Krakowie (1928–1929) i IV Hufca Harcerzy w Krakowie (1935–1936), zastępca komendanta Krakowskiej Chorągwi Harcerzy (1936–1938).

Urodził się 3 II 1906 w rodzinie Jana (1870–1945, doktora filozofii, germanisty, profesora, następnie dyrektora IX Państw. Gimnazjum w Krakowie) i Marii z Wańkowskich (1875–1959, pianistki, członkini Zarządu Oddziału ZHP w Krakowie w l. 1925–1927). Szkołę powsz. ukończył w r. 1916 w Gródku Jagiellońskim, tam też podjął naukę w gimnazjum; kontynuował ją w Rzeszowie oraz Krakowie. Maturę zdał w czerwcu 1924 w III Gimnazjum im. kr. Jana Sobieskiego w Krakowie. Od r. 1919 należał do harcerstwa. Od kwietnia 1924 do września 1927 był drużynowym 10 Krakowskiej Drużyny Harcerzy (KDH) „Dzieci Słońca” im. kr. Stanisława Leszczyńskiego (od r. 1925 – im. A. Małkowskiego). Zdobył w tym czasie stopnie ćwika i harcerza orlego. W sierpniu 1924 uczestniczył w obozie instruktorskim w Jeleśni, w lipcu 1926 był komendantem obozu drużyny w Rabce-Zarytem, rok później obozowym obozu w Międzybrodziu Bialskim. Od 2 IX 1927 do 15 I 1928 był drużynowym 1 KDH im. T. Kościuszki. W tym czasie powołał przy drużynie KPH.

W r. akad. 1924/25 ukończył kurs abiturientów w Akademii Handlowej, równocześnie studiując filologię polską na UJ. W l. 1925–1929 odbył studia w zakresie nauk przyrodniczych na Wydz. Filozoficznym UJ, od r. 1927 pracując w Pracowni Histotopograficznej na Wydz. Lekarskim UJ. W r. akad. 1928/29 uczęszczał na zajęcia Studium Pedagog. przy UJ, a w listopadzie 1931 złożył tzw. naukowy egzamin dla kandydatów na nauczycieli szkół średnich. W grudniu 1932 uzyskał tytuł doktora filozofii na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Topografia opuszki węchowej szczura*

białego w obrazie myeloarchitektonicznym, napisanej pod kierunkiem prof. Michała Siedleckiego. W r. 1933 otrzymał dyplom nauczyciela szkół średnich w zakresie biologii i geografii. W r. szk. 1931/32 był bezpłatną praktyką w II Państw. Gimnazjum im. św. Jacka, a w l. 1933–1939 był nauczycielem kontraktowym w gimnazjach Krakowa: V (1935–1936), IX (1937), VII i XI (1937–1938), X i XI (1938–1939), równocześnie (od r. 1934) pracując naukowo jako wolontariusz-asystent w Zakładzie Anatomii Opisowej UJ pod kierunkiem profesorów Henryka Hoyera i Zygmunta Grodzińskiego. Materiały i opracowane przez niego wyniki badań z tego okresu zaginęły w czasie okupacji. W l. 1937–1939 był wykładowcą w Państw. Pedagogium w Krakowie.

W tym czasie kontynuował służbę instruktorską w ZHP; od grudnia 1927 był zastępcą hufcowego, a od września 1928 do lutego 1929 – hufcowym Hufca Męskiego w Krakowie. Rozkazem z dn. 16 III 1928 otrzymał stopień przodownika (po zmianie systemu stopni instruktorskich równoznaczny ze stopniem podharcemistrza). W lipcu t.r. uczestniczył w obozie zlokalizowanym na Polance Redłowskiej k. Gdyni. W r. 1929 został przybocznym komendanta chorągwi ks. hm. Mariana Luzara i kierownikiem Wydz. Obozowego Komendy Krakowskiej Chorągwi Męskiej (był nim do 25 II 1931). W czerwcu 1930 wszedł w skład Zarządu Oddziału ZHP w Krakowie jako referent Starszego Harcerstwa. Równocześnie w r. akad. 1930/31 i potem od 28 X 1933 do 25 II 1934 był przewodniczącym Sądu Honorowego Akademickiej Męskiej Drużyny Harcerskiej „Watra” przy UJ. Od r. 1931 przewodniczył komisji na stopień ćwika przy tej drużynie. W l. 1931–1932 był z ramienia Komendy Chorągwi Krakowskiej lustratorem drużyn w Mielcu oraz Tarnobrzegu. W r. 1931 kierował drużyną złotową, złożoną ze starszoharcerskich drużyn krakowskich, na Zlocie Skautów Słowiań-

skich w Pradze i uczestniczył w obozie wędrownym w Gorgany i Czarnohorę, co opisał na łamach „Czasu”. W styczniu 1932 otrzymał odznakę dziesięciolecia służby harcerskiej, a 16 II 1933 – stopień harcmistrza. Od 1 X 1932 do r. 1934 był kierownikiem Wydz. Propagandy i Prasy Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerzy. W r. 1933 redagował „Dodatek Metodyczny do Rozkazu Krakowskiej Chorągwi Harcerzy”, publikując na jego łamach *Przygotowanie obozów wędrownych* (Rozkaz L. 37 z 1933), a także *Dobry uczynek na obozie – tępienie ostów* (Rozkaz L. 40 z 29 X 1933). W czasie wakacji t.r. uczestniczył w IV Jamboree w Gödöllő, które opisał w artykule *Jak obozowano na Jamboree* („W Kręgu Wodzów” 1933, nr 1, s. 3). W listopadzie został powołany w skład komisji na stopień harcmistrza dla Krakowskiej Chorągwi Harcerzy.

Był współpracownikiem Wydz. Drużyn Harcerskich (1934) i Wydz. Starszoharcerskiego (1935) Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerzy. W lipcu 1934 wziął udział w VII Zjeździe Starszego Harcerstwa, odbywającym się w Żabiem. W maju 1935 został hufcowym IV Hufca Harcerzy (Krowodrza) w Krakowie. W „Dodatku Metodycznym” do Rozkazu L. 1 z 12 V 1935 Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerzy opublikował artykuł *O przyrodzie, puszczalności i wycieczkach w życiu obozowym*, w „Harcerstwie” recenzję *Scouting and the Y.M.C.A.* (1935, nr 2, s. 126–127), na łamach „Czuwaj! Jednodniówki harcerskiej wydanej nakładem Rady Kół Przyjaciół w Krakowie 17 maja 1936 r.” – artykuł pt. *Mamusiu... upisałem się do harcerzy!* W r. 1936 wziął udział w obozie w Zubrzycy. Od 1 XI 1936 do 30 X 1938 pełnił funkcję zastępcy komendanta Krakowskiej Chorągwi Harcerzy, a od 1 XI 1938 – kierownika Działu Skautów w Wydz. Programowym Komendy Chorągwi. W marcu 1937 w Białej prowadził odprawę drużynowych dotyczącą programu pracy, w sierpniu był komendantem trzech turnusów

kursu drużynowych w Kacwinie. Opublikował książkę *Zastęp starszych chłopców* (W. 1937). W sierpniu 1938 był członkiem komendy kursu podharcemistrzowskiego w Folszcu.

Podczas okupacji od grudnia 1939 przez rok uczestniczył w tajnym nauczaniu, ucząc w wymiarze 14 godzin tygodniowo geografii, biologii, matematyki i chemii w Ośrodku nr 3. Później pracował w polskim szkolnictwie jawnym, m.in. jako nauczyciel stenografii. W l. 1945–1948 ponownie pracował w X Państw. Gimnazjum i Liceum oraz jako wykładowca w Państw. Pedagogium, pracę tę w l. 1946–1950 kontynuował jako profesor w Państw. Wyższej Szkole Pedagog. (PWSP), gdzie był jednym z organizatorów Zakładu Biologii. Równocześnie od r. 1945 wykładał w Studium Wstępnym UJ oraz prowadził badania naukowe w zakresie zoologii.

Włączył się w działalność odrodzonego ZHP. Przełożył z jęz. angielskiego, uzupełnił życiorysem autora i przypisami książkę *System zastępowy* R. E. Philippsa (W. 1946) oraz przejrzał i poprawił przekład z jęz. angielskiego *Wskazówek dla skautmistrzów* R. Baden-Powella (tłumaczenie B. Białostocka, W. 1946). Rozkazem Naczelnictwa ZHP z dn. 1 IV 1949 z przyczyn politycznych (podobnie jak wielu wybitnych instruktorów sprzed wojny i z okresu okupacji) został usunięty z ZHP z cofnięciem stopnia instruktorskiego. W roku następnym został zwolniony z pracy w PWSP. W grudniu 1950 podjął pracę jako adiunkt w Zakładzie Psychologii Doświadczalnej na Wydz. Humanistycznym UJ. Od czerwca 1951 był adiunktem (później docentem) w Zakładzie Psychologii i Etologii Zwierząt na Wydz. Nauk Przyrodniczych UJ. W lutym t.r. uzyskał na UJ stopień doktora habilitowanego, zatwierdzony przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną w czerwcu 1955. W lutym 1957 został kierownikiem Zakładu Neuroanatomii porównawczej przy Katedrze Psychologii i Etologii Zwierząt na Wydz.

Biologii i Nauk o Ziemi UJ, na którym to stanowisku pracował do śmierci. Od r. 1951 był opiekunem Koła Naukowego Przyrodników Studentów UJ. W r. 1957 na krótko wrócił do harcerstwa; w styczniu 1958 rektor UJ prof. Z. Grodziński mianował go opiekunem akademickiej drużyny harcerskiej im. J. Bema.

Od r. 1953 współpracował z Inst. Zoologii Doświadczalnej PAN w Warszawie; m.in. zorganizował wchodzącą w jego skład Pracownię Neuroanatomii w Krakowie. W roku następnym podjął współpracę z Zakładem Neurofizjologii Inst. Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego, w którym pełnił funkcję doradcy anatomicznego dla prac fizjologicznych. W r. 1957 otrzymał stypendium Fundacji Rockefellera, co pozwoliło mu w l. 1958–1959 zaznajomić się z pracą ośrodków naukowych w USA, Wielkiej Brytanii i Holandii oraz nawiązać kontakty z wybitnymi naukowcami. W październiku 1960 odbył podróż naukową do Inst. Mózgu w Moskwie i Leningradzie. W kwietniu 1963 uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego, a w listopadzie 1971 – profesora zwyczajnego.

Większość prac naukowych Kreinera dotyczyła anatomii mózgu, w tym mieloarchitektoniki struktur kresomózgowia. Opracował oryginalną koncepcję organizacji strukturalnej kory mózgowej. Był uznanym autorytetem naukowym, autorem ok. 50 prac z dziedziny anatomii mózgu, a także *Słownika etymologicznego łacińskich nazw i terminów używanych w biologii i medycynie* (Wr. 1963), podręcznika akademickiego *Biologia mózgu* (W. 1970) oraz prac popularyzatorskich z dziedziny biologii (*Zmysły* i in.). Jego prace naukowe zyskały uznanie w kraju i za granicą, czego wyrazem było nadane mu członkostwo Międzyn. Organizacji Badań Mózgu (IBRO-UNESCO, 1962), Komisji Neuroanatomii Porównawczej Światowej Federacji Neurologii (1967), Rady Naukowej Inst. Biologii Doświadczalnej PAN oraz Rady Naukowej Inst. Neuropatologii

PAN. Od r. 1933 należał do ZNP, ponadto przed wojną i po wojnie – do Polskiego Tow. Przyrodników, gdzie od r. 1951 był skarbnikiem Oddziału Krakowskiego. Był również członkiem Polskiego Tow. Zoologicznego.

Zmarł 28 IV 1972. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim. Był uhonorowany nagrodą Min. Szkolnictwa Wyższego II st. (1965) i Nagrodą Min. Szkolnictwa Wyższego I st. za podręcznik *Biologia mózgu* (1971).

W r. 1938 zawarł związek małżeński z Marią Hołuj (1907–2002, nauczycielką, podharcmistrzynią, w l. 1937–1938 hufcową Hufca Harcerzek w Białej, w l. 1938–1939 kierowniczką Ref. Spraw Zagranicznych Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerzek, a następnie zastępową Pogotowia Harcerzek w Białej). Miał syna Jerzego (ur. 1940, astronoma, profesora doktora habilitowanego nauk fizycznych, organizatora i w l. 1987–2013 kierownika Obserwatorium Astronomicznego na Suhorze, podharcmistrza, w l. 1961–1963 zastępcę hufcowego Hufca Kraków-Stare Miasto) oraz córkę Agnieszkę (zameżną Kreiner-Bogdańską, ur. 1947, magistra biologii, absolwentkę Wyższej Szkoły Muzycznej w Krakowie, dyrygenta).

— Błażejowski *Bibliografia 1911–1960*; tenże *Bibliografia 1961–1981*; Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcmistrzynie i harcmistrze*, s. 141; *Leksykon profesorów Akademii Pedagog. im. KEN 1946–2006*, red. J. Hampel i in., Kr. 2006, s. 267–270; — Kornecki M. *Historia Jedyńki Krakowskiej*, Kr. 1947 [za:] Tertil Z. *Historia Jedyńki Krakowskiej*, Kr. 2015 [CD]; Leonhard *Kalendarium*; tenże *Z dziejów najstarszej drużyny Krakowa*, Kr. 2011, s. 13; *Mat. do dziejów oświaty w okresie okupacji hitlerowskiej (1939–1945) na terenie Dystryktu Krakowskiego*, cz. 3, Wr. 1962, „Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych”, s. 195, 201; Mileska *Mat. do historii*, t. 1–2; — Bugajski J. *Spraw. Komendy Chorągwi Harcerzy w Krakowie za r. 1938*, w: *Spraw. Zarządu Okręgu, Kola Dawnych Harcerzy, Ko-*

mend Chorągwi Harcerzek i Harcerzy za r. 1938, Kr. 1939, s. 57; Mitko S. *Spraw. Komendy Chorągwi Harcerzy za l. 1936 i 1937*, w: *Spraw. Zarządu Okręgu, Komend Chorągwi Harcerzek i Harcerzy za l. 1936 i 1937*, Kr. 1938, s. 34; *Spraw. Komendy Chorągwi Harcerzy w Krakowie za r. 1932*, w: *Spraw. Zarządu Oddziału, Komendy Chorągwi Harcerzek i Harcerzy za r. 1932*, Kr. 1933; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: rozkazy Komendy Krak. Chorągwi Męskiej (Harcerzy) z l. 1920–1939, Rozkaz pers. Naczelnictwa ZHP L. 1 z dn. 1 IV 1949; Arch. UJ: dok. J. Kreinera; — dok. w pos. syna Jerzego Kreinera: pismo rektora UJ z 13 I 1958 o wyznaczeniu J. Kreinera na opiekuna drużyny im. J. Bema; zaświadczenie z 10 IX 1945 o pracy na tajnych kompletach; — inf. syna prof. dr. hab. J. Kreinera.

Janusz Wojtycza

KUCZYŃSKI Jan Kazimierz (1907–1939), porucznik żeglugi morskiej, jeden z pionierów harcerskiego żeglarstwa.

Urodził się 1 IX 1907 w Częstochowie. Był synem Antoniego (inżyniera górnictwa, zatrudnionego w Zagłębiu Donieckim, a następnie na Syberii) i Wandy z Głazków. Po wybuchu rewolucji bolszewickiej drogą morską przez Władywostok, Sajgon, Singapur, Aden, Kanał Sueski i Marsylię wrócił z rodziną do Polski. Ta wielomiesięczna morska podróż była dla niego niezwykłą przygodą i zaowocowała młodzieńczą fascynacją morzem.

W gimnazjum uczył się kolejno w Częstochowie i Sosnowcu, gdzie wstąpił do drużyny harcerskiej. W r. 1924 podjął naukę na Wydz. Nawigacji Szkoły Morskiej w Tczewie. Po dwóch latach zdał maturę i przeniósł się na Wydz. Inżynierii Wodnej Polit. Warsz., gdzie studiował tylko rok, po czym powrócił do Szkoły Morskiej. Ukończył ją w r. 1929 i otrzymał dyplom porucznika żeglugi morskiej. Zawodowe pływanie rozpoczął na statkach firmy „Polskarob” Polsko-Skandynawskie Tow.

Transportowe Spółka Akcyjna w Gdyni („Robur IV), Polsko-Brytyjskiego Tow. Okrętowego („Rewa”) i Polskiego Transatlantyckiego Tow. Okrętowego („Premier” i „Kościszko”).

Ponieważ pasjonował się żeglarstwem, w r. 1931 zatrudnił się jako instruktor żeglarski w Ośrodku Morskim Państw. Urzędu Wych. Fiz. i Przysp. Wojsk. w Gdyni. We wrześniu t.r. przeniósł się do Warszawy. Tu ukazały się jego podręczniki żeglarskie: *Manewrowanie jachtem żaglowym* (W. 1932), *Praktyczne wiadomości z astronomii żeglarskiej* (W. 1932), *Roboty linowo-żaglowe na stopień żeglarza* (W. 1933) oraz *Jachtowa praktyka morska* (W. 1933, poszerzone wyd. pt. *Jachtowa żegluga morska*, W. 1939). Wtedy też hm. Witold Bublewski, kierownik Ref. Żeglarskiego GKM, zaproponował mu pracę w Harcerskim Ośrodku Morskim (HOM).

W r. 1932 Kuczyński dowodził harcerskim jachtem „Temida II” podczas rejsu z żeńska żałogą na Bornholm i do Szwecji. W następnym roku wziął udział w pechowej wyprawie zorganizowanej przez harcerza Wiesława Olszynę-Wilczyńskiego na 45-letnim wysłużonym kutrze rybackim; podczas pierwszego sztormu jacht rozbił się u brzegów Bornholmu, kończąc w ten sposób wyprawę, zaplanowaną jako rejs dookoła świata (żałoga uratowała się, docierając do lądu wpław).

W r. 1934 Kuczyński razem z W. Bublewskim odebrał w Helsinkach dla HOM dzieśię jachtów typu czajka i przyprowadził je do Gdyni. W imieniu ZHP występował do zagranicznych agentów i armatorów w sprawie zakupu statku szkoleniowego dla harcerzy. Spośród ofert, które nadeszły w odpowiedzi, ostatecznie wybrano szwedzki szkuner „Petrea”, zbudowany w r. 1902. Naczelnictwo ZHP zatwierdziło ten wybór i po wpłaceniu zaliczki właścicielowi Kuczyński przyprowadził statek do Gdyni. W czasie pierwszego sezonu (1934) na tym szkunerze (pod nazwą „Harcerz”) pod jego dowództwem szkolili się harcerze

przebywający w HOM w Jastarni. Po sezonie statek został sprowadzony do Gdyni i przeszedł gruntowny remont. Kuczyński kierował pracami związanymi z naprawą i przebudową statku, które w przeważającej części wykonali harcerze (na remont w stoczni nie było funduszy). Wymiany zużytych części drewnianego kadłuba dokonali cieśle sprowadzeni z Podhala (koszt tych robót wykonanych w stoczni byłby dwukrotnie wyższy); tylko ostatnie prace wykończeniowe oraz związane z technicznym wyposażeniem statku zrealizowane zostały w stoczni. Zgodnie z sugestią gen. Mariusza Zaruskiego statek po przebudowie nazwano „Zawisza Czarny”, nawiązując do idei zawartych w prawie harcerskim. Urząd Morski nie chciał zatwierdzić Kuczyńskiego jako kapitana statku szkolnego, gdyż uważano go za zbyt młodego i niezbyt doświadczonego żeglarza, któremu nie można jeszcze powierzyć szkolenia młodzieży żeglarskiej. W tej sytuacji w r. 1935 wypłynął w pierwszy zagraniczny rejs na „Zawisza Czarnym” jako pierwszy oficer pod dowództwem gen. M. Zaruskiego. Zabrał ze sobą żonę Annę. Po powrocie z rejsu ze względów ambicjonalnych odszedł z pracy w HOM. Mówiono, że trudno mu było współpracować z gen. Zaruskim, który był wybitną indywidualnością oraz żeglarzem o niepodważalnym autorytecie.

W l. 1935–1939 Kuczyński pracował w Urzędzie Marynarki Handlowej w Gdyni. W r. 1937 własnymi siłami wyposażył łódź ratunkową „Wiking” i wraz z pięcioposobową żałogą popłynął nią do szwedzkiego portu Visby i z powrotem. Rejsem tym udowodnił, że możliwe jest pływanie po Bałtyku na szalupach okrętowych.

We wrześniu 1939 zgłosił się na ochotnika do wojska. Chociaż miał stopień podporucznika marynarki rezerwy, walczył jako szeregowy w I Baonie Obrony Narodowej. Poległ pod Kosakowem na Kępie Oksywskiej k. Gdyni między 11 a 14 IX 1939. Spoczywa w nieznanym miejscu. Jego na-

zwisko widnieje na tablicy umieszczonej na ścianie basenu portowego im. M. Zaruskiego w Gdyni, poświęconej poległym w II wojnie światowej członkom Harcerskiego Kręgu Morskiego. Jest patronem Szkoły Podst. w Karwi. W l. 1970–1990 jego imię nosił jeden z jachtów Gdańskiej Chorągwi ZHP.

W małżeństwie (od r. 1932) z Anną Jądwigą Pieniążek (1909–1967) miał dwóch synów, Konrada i Andrzeja.

— *Encyklopedia Gdyni*, t. 1, Gdynia 2006; — <http://absolwent.traugutt.net/index.php?page=comment&what=abso&id=9368> [dostęp 20 XII 2016, biogramy absolwentów szkoły]; <http://www.spkarwia.pl/p,2,nasz-patron> [dostęp 20 XII 2016, tu poświęcony mu hymn szkoły]; — Miciński J. *Księga statków polskich 1918–1945*, G. 1997; Stępień H. *Mariusz Zaruski*, W. 1997; Wróblewski M. *Wiośłem i piórem*, W. 1993; — M. Zaruski *Z harcerzami na „Zawiszy Czarnym”*, W. 1958, s. 25, 29–30; — nota biogr. opracowana i udostępniona przez dr. Adama Rutę.

Bogdan Radys

L

LEJ CZAK zamężna Karczevska Helena (1906–1993), nauczycielka, harcmistrzyni, hufcowa Hufca Żeńskiego (Harcerek) w Tarnopolu (1926–1939).

Urodziła się 21 V 1906 w Hałuszczyniecach (pow. Skałat, woj. tarnopolskie). Była córką Józefa (1876–1943, maszynisty kolejowego) i Józefy ze Strzybnów (1874–1936). Jej dziad ojczysty Adalbert Lejczak uczestniczył w powstaniu styczniowym na terenie Wielkopolski, a po jego upadku został karnie przeniesiony na te-

ren Polski wschodniej. Miała siostrę Teofilę (zamężną Bober, 1908–2004). Dzieciocę lata spędziła w Stryju i w Drohobyczu. Tam ukończyła Szkołę Powsz. im. kr. Jądwigi. W r. 1921 zamieszkała z rodziną w Tarnopolu, gdzie od t.r. uczęszczała do Pryw. Seminarium Nauczycielskiego. Jako uczennica I kl. seminarium wstąpiła do harcerstwa (uczennice seminarium brały m.in. udział w zlotach chorągwiowych we Lwowie, Przemyślu i Stryju). Ukończyła prowadzony przez Marię Mudryk (zamężną Krynicką) kurs drużynowych w Starym Samborze (1922) oraz kursy Lwowskiej Chorągwi w Oporniku k. Skolego (1924) i Kacwinie k. Nidzicy (1925). W r. 1924 została drużynową 2 Drużyny Harcerek im. Z. Chrzanowskiej w Tarnopolu.

W r. 1925 ukończyła seminarium i po zdaniu egzaminu dojrzałości, nie przerywając działalności harcerskiej w Tarnopolu, podjęła pracę nauczycielską w wiosce Draganówka. Do pracy dojeżdżała pociągiem i wozem konnym, wyposażona przez rodziców w żywność na cały tydzień. Przy lampie naftowej poprawiała uczniowskie zeszyty i uczyła się jęz. francuskiego (opanowała go bardzo dobrze). W r. 1925 objęła Hufiec Żeński w Tarnopolu. Stopień przodownicy (po zmianie systemu stopni w r. 1927 równoważny ze stopniem podharcemistrzyni) otrzymała 17 II 1926, stopień harcmistrzyni – 19 IX 1928.

Prowadziła (z pomocą siostry Teofili) obozy letnie hufca w Krościenku (1927), Dobrowlanach k. Zaleszczyk (1928 i 1929) oraz Łoszniowie (1930). W r. szk. 1928/29 podjęła studia na Wyższym Kursie Nauczycielskim w Warszawie i dlatego komendę hufca przekazała na rok Danucie Żołyńskiej. W r. 1930, po ukończeniu studiów, została służbowo przeniesiona z Draganówki do Tarnopola, gdzie pracowała jako nauczycielka jęz. polskiego i kierowniczką Szkoły Powsz. im. E. Orzeszkowej. W tej sytuacji mogła więcej czasu poświęcać na pracę harcerską. Hufiec, którym kierowała, razem z hufcem męskim przygotował Zlot

LEJCZAK HELENA

Harcerstwa Tarnopolskiego podczas Regionalnej Wystawy Rolniczej w Tarnopolu (1931). W r. 1932 zorganizowała obóz hufca w Berezowie k. Kołomyi, uczestniczyła też w VII Światowej Konferencji Skautek na Buczu. W t.r. została komendantką Okręgu Tarnopolskiego (Lwowską Chorągiew Żeńską podzielono na dwa okręgi, Stanisławowski i Tarnopolski, do którego należały hufce w Brzeżanach, Kopyczyńcach, Tarnopolu, Trembowli, Zbarażu oraz Zborowie). W r. 1933 ponownie obozowała z tarnopolskim hufcem harcerek w Berezowie, a w r. 1934 – w Zielenicy k. Rafajłowej.

W r. 1935 na czele reprezentującej hufiec drużyny (26 harcerek) uczestniczyła w Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale (harcerki z Tarnopola prowadziły hotel pod namiotami dla gości spoza harcerstwa i przygotowały na otwarcie zlotu inscenizację *Sobótka* J. Kochanowskiego). Ze Spawy poprowadziła drużynę zlotową na Jasną Górę, a następnie do Krakowa, gdzie z harcerkami wzięła udział w sypaniu kopca marszałka Józefa Piłsudskiego. W kolejnych latach jej hufiec urządził obóz pod namiotami w Maniawie k. Nadwórnej (1937), w Żakli k. Doliny (1938) i w Żeleniowie (1939). Ostatni obóz zakończył się wcześniej, niż zaplanowano – ze względu na napiętą sytuację międzynarodową.

W r. 1939 Karczewska została komendantką Pogotowia Harcerek; jego członkinie, przeszkolone wcześniej na kursach, urządziły szpital polowy dla rannych żołnierzy, kopały rowy i schrony przeciwlotnicze, doręczały powołania mobilizacyjne. Po agresji sowieckiej na Polskę mąż Karczewskiej (oficer rezerwy) dostał się do niewoli i został wywieziony do obozu jenieckiego w Kozielsku. Została sama z dwojgiem małych dzieci. Mimo bardzo trudnych warunków materialnych oraz grożącego jej (jako żonie polskiego oficera) wywiezienia na Sybir zaangażowała się w działalność konspiracyjną. W l. 1939–1941 pracowała w dziesięcioletniej szkole radzieckiej

z polskim jęz. nauczania, ucząc polskiego i historii. W okresie okupacji niemieckiej uczyła w powsz. szkole polskiej oraz pracowała w tajnym nauczaniu dla młodzieży licealnej. W listopadzie 1943 wspólnie z hm. Kazimierą Michalik zorganizowała ośmioosobowy harcerski zastęp łączniczek, działający w ramach powstających na tym terenie Szarych Szeregów i prowadziła działalność nieprzerwanie do r. 1945.

Po wojnie, po przymusowym przesiedleniu ze wschodnich terenów Polski, podjęła pracę jako nauczycielka w Szkole Ćwiczeń przy Państw. Liceum Pedagog. w Tarnowskich Górach. Po ukończeniu skróconych studiów wyższych od r. 1952 pracowała jako polonistka w Liceum Pedagog.

W l. 1946–1950 była opiekunką 9 Drużyny Harcerek im. Z. Wocalewskiej przy Państw. Liceum Pedagog. i Szkole Ćwiczeń w Tarnowskich Górach. W l. 1948–1949 prowadziła drużynę harcerek z Liceum Pedagog.; uczestniczyła z nią m.in. w obozie w Międzyzdrojach. W l. 1950–1956 była opiekunką Organizacji Harcerskiej ZMP przy Szkole Ćwiczeń.

Po odrodzeniu harcerstwa w r. 1956 została instruktorką Katowickiej Chorągwi Harcerstwa, a w l. 1958–1972 była opiekunką szczerpu harcerskiego aktywnie działającego przy Liceum Pedagog. w Tarnowskich Górach (od r. 1969, po likwidacji Liceum, przy Państw. Technikum Chemicznym). Pracę harcerską prowadziła też w internacie szkoły, którym kierowała w l. 1960–1972. W r. 1960 wraz ze szczerpem uczestniczyła w obozie w Marózku w pobliżu Pól Grunwaldzkich oraz w Zlocie Grunwaldzkim w 550. rocznicę bitwy pod Grunwaldem. W l. 1961–1965 brała ze swoimi harcerkami i harcerzami udział w letnich obozach Akcji „Zamonit” Chorągwi Katowickiej, obozując w Stancicy w Zdowie na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej. Wychowała wielu instruktorów harcerskich. Po przejściu na emeryturę (1972) nadal brała udział w pracach Hufca ZHP w Tarnowskich Górach.

Przez wiele lat (1967–1986) pomagała córce (lekarce hm. Krystynie Karczewskiej) w organizacji Obozów Społeczno-Naukowych Studenckiego Kręgu Instruktorskiego przy Śląskiej Akademii Medycznej, urządzanych w lasach Jury Krakowsko-Częstochowskiej, angażując się w sprawy kwatermistrzowskie i przygotowanie dokumentacji leczniczej dzieci chorych na cukrzycę, astmę oraz z wadami postawy. W l. 1981–1986 uczestniczyła w kadrze kursów organizatorów imprez na orientację, prowadzonych przez GK ZHP siłami instruktorów Chorągwi Katowickiej ZHP w Harcerskim Ośrodku „Perkoz” na Mazurach.

Zmarła po długiej chorobie 17 VII 1993. Została pochowana na cmentarzu parafialnym przy kościele św. Anny w Tarnowskich Górach. W pogrzebie uczestniczyła delegacja instruktorów Komendy Chorągwi Katowickiej ZHP, Hufca ZHP w Tarnowskich Górach oraz grupa instruktoerek harcerskich z dawnego Hufca Tarnopolskiego.

Była odznaczona m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1982), Złotym Krzyżem Zasługi (1969), Medalem KEN (1974), Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1981), Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1971), Złotą Odznaką ZNP (1977), Złotą Honorową Odznaką za Zasługi dla Śląskiej Chorągwi ZHP (1986), Medalem Pamiątkowym Hufca Ziemi Tarnogórskiej (1989) i Medalem Studenckiego Kręgu Instruktorskiego ZHP przy Śląskiej Akademii Medycznej (1983). Została uhonorowana tytułem Instruktora Seniora ZHP (1983).

W r. 1935 zawarła związek małżeński z Władysławem Karczewskim (sędzią Sądu Grodzkiego w Tarnopolu, oficerem rezerwy zamordowanym w Katyniu). Miała córki Krystynę Zofię (ur. 1936, profesora doktora habilitowanego nauk medycznych w Śląskim Uniw. Medycznym w Katowicach, harcmistrzynię, zam. w Tarnowskich Górach) i Teresę (zameżną Karczewską-

Buczek, ur. 1939, doktora inżyniera, adiunkta w Polit. Śląskiej, zam. w Gliwicach).

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcmistrzynie i harcmistrzowie*, s. 49; — Blicharski Cz. E. *Harcerstwo tarnopolskie 1911–1944*, L. 1991; tenże *Historia gimnazjów i seminariów tarnopolskich*, Biskupice 1996; tenże *Tarnopolanie na starym ojców szlaku*, Biskupice 1994; tenże *Tarnopol w l. 1909–1945*, Biskupice 1996; Jurasz T. *Zarys historii Tarnogórskiego Hufca ZHP*, Tarnowskie Góry 2008; Karczewska K., Obuchowicz A. *Studencki Krąg Instruktorski ZHP przy Śląskiej Akademii Medycznej 1958–1988*, w: *Po ziemi naszej rozesłemy harcerzy*, Kat. 2007, s. 196–212; Kozimala I. *Lwowska Chorągiew Harcerki ZHP w l. 1911–1939*, Przemyśl 2003; *35-lecie Zakładu Kształcenia Nauczycieli w Tarnowskich Górach*, O. 1957; Wojtycza J. *Skauting polski w Galicji i na Śląsku Cieszyńskim w l. 1910–1919*, Kr. 2006; — *Jubileuszowy Zlot Harcerstwa Polskiego. Spała 11–25 lipca 1935 r. Przewodnik po Złocie. Dzienniczek uczestnika*, red. Konopacki E., W. [1935]; — dok. w pos. rodziny: Blicharski Cz. E., Witkowski K. *Przemówienie nad grobem dh. H. Karczewskiej*, Karczewska H. *Życiorys, wspomnienia i koresp. powojenna*, rks; — inf. hm. Krzysztofa Witkowskiego.

Krystyna Karczewska Teresa Karczewska-Buczek

LEWIŃSKI Mieczysław Stefan, pseud. i krypt. Kot, Czesław, Piaseczny, Pisarz, M.L., ml, Sław, Miecz. (1905–1942), nauczyciel, publicysta, harcmistrz.

Urodził się 13 V 1905 w Krakowie. Był synem Klemensa (urzędnika kolejowego) i Marii z Ryczaków. Po śmierci ojca pomagał matce w utrzymaniu rodziny, zarobkując korepetycjami. W r. 1923 zdał maturę w Gimnazjum im. H. Sienkiewicza. W okresie gimnazjalnym wstąpił do 6 Krakowskiej Drużyny Harcerzy (KDH), w której w l. 1920–1925 był przyboczny Ignacego Fika. W l. 1923–1927 stu-

diował geografę na Wydz. Filozoficznym UJ. Równocześnie ukończył w r. akad. 1926/27 Studium Pedagog. UJ. Uczęszczał też na wykłady z prawa. W czerwcu 1924 powierzono mu zorganizowanie 13 KDH im. Władysława Warneńczyka, której od lutego 1925 był drużynowym. W l. 1926–1927 był drużynowym 4 KDH im. J. Grodyńskiego. W r. 1924 wziął udział w obozie instruktorskim w Pewli Małej, który prowadził phm. Zbigniew Trylski, w r. 1926 był w kadrze obozu dla drużynowych w Sidzinie i komendantem obozu wędrownego 4 KDH po Polesiu, w r. 1927 – komendantem obozu 4 KDH w Nowosiólkach. Od 1 II 1925 był lustratorem drużyn w Brzesku, a od września do grudnia 1927 – przybocznym Hufca Męskiego w Krakowie. Stopień przodownika (po zmianie systemu stopni instruktorskich w r. 1927 równoznaczny ze stopniem podharcmistra) otrzymał 24 III 1926. Od września t.r. był przewodniczącym Wydz. Starszego Harcerstwa przy Zarządzie Oddziału ZHP w Krakowie. W czasie studiów należał do Drużyny Akademickiej „Watra”. Uprawiał turystykę, interesował się etnografią.

Pracę zawodową rozpoczął jako nauczyciel kontraktowy w żeńskim Państw. Seminarium Nauczycielskim w Zawierciu (1927–1929). Przez kolejne dwa lata korzystał z płatnego urlopu, będąc słuchaczem kursu dla nauczycieli przedmiotów pedagogicznych w zakładach kształcenia nauczycieli, prowadzonego przy UJ. Równocześnie odbywał studia magisterskie z zakresu pedagogiki. Od września 1929 był zastępcą hufcowego Hufca Męskiego w Krakowie. W l. 1930 i 1931 pełnił obowiązki instruktora na obozach, ponadto w r. 1931 uczestniczył w kursie harcmistrzowskim. Na XI Zjeździe Walnym ZHP w Krakowie (1–2 II t.r.) wygłosił referat *Harcerstwo a nowa szkoła*. Od r. 1930 był referentem pedagog., a w l. 1931–1932 kierownikiem Wydz. Pedagog. Komendy Krakowskiej Chorągwi Męskiej (Harcerzy). Stopień harcmistrza otrzymał 17 VI 1931.

W t.r. zdał egzamin naukowy i pedagog. z zakresu geografii z geologią jako przedmiotu głównego i nauk obywatelskich jako przedmiotu pobocznego, uzyskując kwalifikacje do nauczania w szkołach średnich, następnie na podstawie pracy pt. *Pedagogiczne podstawy harcerstwa ze szczególnym uwzględnieniem letnich obozów harcerskich* otrzymał na UJ stopień magistra filozofii z zakresu pedagogiki. Interesowała go zwłaszcza psychologia i jej podstawy przyrodnicze oraz filozofia. Charakteryzowały go krytyczny i samodzielny umysł, wrażliwość na krzywdę społeczną, skłonność do silnego zaangażowania i bezkompromisowość.

W l. 1931–1933 pracował w Państw. Seminarium Nauczycielskim (męskim) w Jędrzejowie, następnie jako nauczyciel w Częstochowie. W związku z tym od lutego 1933 do maja 1935 był instruktorem Kieleckiej Chorągwi Harcerzy. W tym czasie (1934) związał się z Komunistyczną Partią Polski (KPP). Podczas Jubileuszowego Zlotu Harcerstwa Polskiego w Spale w lipcu 1935 był instruktorem komisariatu harcowników (specjalność terenoznawstwo) w podoboziu nr 2 Chorągwi Krakowskiej i Chorągwi Kieleckiej. Po wakacjach został w Komendzie Krakowskiej Chorągwi Harcerzy referentem zastępów starszych chłopców w Wydz. Drużyn Harcerzy, był także od r. 1936 referentem turystyki w Wydz. Wych. Fiz. i Przysp. Wojsk., członkiem Zarządu Okręgu ZHP w Krakowie, a od r. 1937 – zastępcą kierownika Ref. Obozów i Turystyki. W czasie konferencji instruktorskiej w marcu 1936 przedstawił zagadnienie *Metoda i treść pracy wśród starszej młodzieży harcerskiej*.

W r. 1936 rozpoczął pracę w Szkole Powsz. Męskiej nr 36 im. ks. P. Skargi w Krakowie przy ul. Mazowieckiej 61, najpierw jako nauczyciel, a później jako kierownik. Kładł nacisk na udział uczniów w życiu społecznym, szkolnym i pozaszkolnym. Opiekował się samorządem uczniowskim i prowadził tzw. skrzynkę zapytań,

która była dla niego formą umożliwiającą wszechstronny kontakt z uczniami. Organizował intelektualny oraz społeczny rozwój młodzieży w ramach zajęć pozalekcyjnych. Otaczał opieką uczniów zaniebanych i organizował dla nich pomoc socjalną. Umacniał związki szkoły ze środowiskiem rodzinnym uczniów; kierowana przez niego placówka oddziaływała na środowisko lokalne. Turystykę, krajoznawstwo i sport uważał za ważne czynniki wychowawcze, sam prowadził wiele wycieczek. Interesował się metodyką geografii i krajoznawstwa, recenzował podręczniki, wypowiadał się na tematy pedagogiczne, szczególnie w sprawach harcerstwa. Zwracał uwagę na mechanizmy ekonomiczne jako podstawę konfliktów społecznych i potrzebę wyrobienia u młodzieży wrażliwości społecznej. Podkreślał konieczność kształtowania nawyku pracy na rzecz środowiska. Inicjował dyskusje na tematy metodyczne na łamach „Harcerstwa” (1934, nr 1; 1936, nr 2 i 4).

W swojej szkole założył 22 KDH im. gen. J. Bema (później im. G. Narutowicza), której był drużynowym. W r. 1936 kierował kolonią harcerską w Skawcach. W r. 1937 przebywał z delegacją instruktorów na zlocie skautów amerykańskich i prowadził pracę szkoleniową wśród harcerzy w Stanach Zjednoczonych, w lipcu następnego roku był komendantem obozu 22 KDH w Rabie Wyżnej, a w r. 1939 – obozu wędrownego w Beskidy Zachodnie, Gorce i Pieniny.

Od poł. l. 30. organizował w Krakowie lewicę nauczycielską i związkową (ZNP). Brał udział w przygotowaniach grupy lewicowych intelektualistów do III Zjazdu Filozofów Polskich w Krakowie (wrzesień 1936), na którym wystąpił z referatem *Tło socjologiczne idealistycznych kierunków filozofii* („Przegląd Filozoficzny” 1936, z. 4). Z polecenia KPP utrzymywał kontakty z lewicowymi kołami młodzieży uniwersyteckiej. Współpracował z redakcjami „Dziennika Popularnego” i „Albo Albo”. Był jednym z inicjatorów założenia „Kra-

kowskiego Kuriera Wieczornego”, późniejszego organu Stronnictwa Demokratycznego (SD) w Krakowie, gdzie zamieścił ok. 270 artykułów i notatek. Brał udział w działalności Krakowskiego Klubu Demokratycznego (założonego w listopadzie 1937) i został w nim zastępcą przewodniczącego Sekcji Młodych. Należał do założycieli SD w Krakowie (1938), działając w nim szczególnie aktywnie po rozwiązaniu KPP. Był sekretarzem Komisji Organizacyjnej Okręgu Krakowskiego SD, następnie sekretarzem Zarządu Krakowskiego, a w kwietniu 1939 został członkiem Zarządu Głównego SD. Był członkiem założycielem Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik” w Krakowie i sekretarzem jej Rady Nadzorczej (1938).

Jesienią 1939, po powrocie do Krakowa z uchodźczych szlaków, przystąpił wspólnie z I. Fikiem do tworzenia organizacji konspiracyjnej o charakterze rewolucyjnym, występującej pod krypt. R (od „Rewolucja”) i wszedł w skład jej kierownictwa (31 grudnia). Był współautorem jej deklaracji ideowej (organizacja działała na terenie województw krakowskiego, kieleckiego i rzeszowskiego).

Będąc nadal kierownikiem szkoły, latem 1940 zorganizował na terenie starej prochowni w Bronowicach półkolonię dla ok. 100 uczniów (prawdopodobnie ta placówka dała początek legendzie o obozie harcerskim zorganizowanym pod Krakowem w czasie okupacji). W końcu r. 1941 przy udziale Lewińskiego zaczęto wydawać pismo „Polska Ludowa”, która to nazwa stała się też nazwą konspiracyjnej organizacji, utrzymującej kontakt z grupami o charakterze komunistycznym. Lewiński wraz z innymi organizował pomoc dla jeńców wojennych i ludności żydowskiej, uczestniczył w tajnej akcji Spółdzielni Księgarskiej „Czytelnik” i tajnym nauczaniu. Był członkiem Miejskiej Komisji Oświaty i Kultury w Krakowie. Po powstaniu PPR kierował grupą organizującą tę partię w Krakowie, w woj. krakowskim

i częściowo woj. kieleckim (luty – marzec 1942). Został członkiem Komitetu Okręgowego PPR w Krakowie. Uczestniczył w akcji wydawniczej, przez pewien czas kierował pracą wojskową partii w Krakowie oraz wyjeżdżał w teren w celu rozwinięcia sieci PPR i Gwardii Ludowej.

W nocy z 21 na 22 X 1942 został aresztowany wraz z żoną i poddany torturom w siedzibie gestapo przy ul. Pomorskiej. Przewieziony do więzienia przy ul. Montelupich, zmarł rankiem 23 października. W kwietniu 1945 został patronem 22 KDH, od 1962 był patronem Hufca Kraków-Kleparz-Łobzów, a od r. 1974, po reorganizacji hufców w Krakowie, wspólnie z I. Fikiem – patronem Hufca Kraków-Krowodrza. Jego imieniem nazwano pracowniczy ogród działkowy, znajdujący się na obrzeżach parku im. S. Wyspiańskiego (teren dawnego Fortu 9 Krowodrza, należącego do Twierdzy Kraków).

W r. 1935 zawarł związek małżeński z Pelagią Sikorską II° voto Tepicht (1907–2004, absolwentką polonistyki UJ, działaczką lewicy nauczycielskiej, członkinią Komitetu Okręgowego PPR w Krakowie, harcmistrzynią, sekretarzem generalnym ZHP w l. 1946–1949, zastępcą przewodniczącego ZHP w l. 1949–1950, działaczką PZPR, która wprowadzała zmiany zmierzające do ideologicznego i organizacyjnego podporządkowania harcerstwa partii komunistycznej).

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcmistrzynie i harcmistrze*, s. 50 [dot. żony], 147; Kozancki A. *Lewiński Mieczysław Stefan*, w: *PSB*, t. 17, Wr. 1971, s. 248–250; — Błażejowski *Z dziejów; Bohaterowie hufca Ignacy Fik i Mieczysław Lewiński*, red. M. Gumienny i in., Kr. 1974; Gaj J. *Główne nurty ideowe w ZHP w l. 1918–1939*, W. 1966, s. 149; Gawęda S. *Oświatowa i wychowawcza działalność Ignacego Fika i Mieczysława Lewińskiego*, w: *Bohaterowie hufca*, s. 9–14; Gołębiowska E. *Hm. Mieczysław Lewiński – instruktor harcerski*, w: *Bohaterowie hufca*, s. 39–43; Koźniewski K. *Ognie i ogniska. Dro-*

gi i przemiany harcerstwa polskiego, W. 1961, s. 149; Leonhard *Kalendarium*; Miszczuk M. *Mieczysław Lewiński 1905–1942*, „Drużyna – Na Tropie” 1987, nr 11, s. 19; Natanek K. *Przeгляд działalności publicystycznej Mieczysława Lewińskiego*, w: *Bohaterowie hufca*, Kr. 1974, s. 47–52; Pietruski W. *Harcmistrz Mieczysław Lewiński – wychowawca młodzieży w Szkole nr 36 w Krakowie*, w: *Bohaterowie hufca*, s. 44–46; *Mat. do dziejów oświaty w okresie okupacji hitlerowskiej (1939–1945) na terenie dystryktu krakowskiego*, „Rocznik Komisji Nauk Pedagog.”, t. 1, Wr. 1961, t. 4, Wr. 1966; Rybski B. *Ignacy Fik i Mieczysław Lewiński jako bohaterowie młodzieży harcerskiej*, w: *Bohaterowie hufca*, s. 27–30; Stachura L. *Konspiracyjna działalność bohaterów*, w: *Bohaterowie hufca*, s. 66–69; Wojtycza K. *Hufiec Kraków Kleparz-Łobzów w l. 1957–1972*, Kr. 2007; Zawistowski J. *Działalność polityczna Ignacego Fika i Mieczysława Lewińskiego*, w: *Bohaterowie hufca*, s. 21–26; — *Jubileuszowy Zlot Harcerstwa Polskiego. Spała, 11–25 lipca 1935 r. Przewodnik po Złocie. Dzienniczek uczestnika*, red. E. Konopacki, W. [1935], s. 25; Lewińska P. *Wspomnienia o Mieczysławie Lewińskim*, w: *Opowiemy wam, jak walczyli*, Kr. 1962, s. 129–161; — Arch. Kom. Hist. ZHP Chorągwi Krak.: rozkazy komend chorągwi z l. 1920–1939.

Janusz Wojtycza

M

MACHALSKI Franciszek (1904–1979), iranista, profesor doktor habilitowany, harcmistrz, redaktor lwowskiego „Skauta” (1930–1931), hufcowy Hufca Harcerzy w Tarnopolu (1932–1939).

Urodził się 5 VII 1904 w Bradock (Pensylwania, Stany Zjednoczone) w rodzinie emigrantów pochodzenia chłopskiego Jó-

zefa i Zofii z Chmielów. W wieku sześciu lat wrócił do Polski z rodzicami, którzy objęli 2,5-morgowe gospodarstwo w Kopaniach k. Żołyni w pow. łańcuckim (ojciec był zmuszony ponownie wyemigrować do Stanów Zjednoczonych, skąd wrócił po I wojnie światowej). Szkołę powsz. ukończył w Żołyni. W r. szk. 1917/18 wstąpił do 1 Łańcuckiej Drużyny Harcerzy (ŁDH) im. S. Czarnieckiego i wiosną 1919 złożył przyrzeczenie harcerskie. Po przybyciu do Łańcuta pfm. Czesława Krasowskiego został jego przybocznym. Należał do Ochotniczej Legii Obywatelskiej. W marcu 1923 został drużynowym 2 ŁDH im. kr. Stefana Batorego.

Pomimo bardzo trudnych warunków materialnych ukończył Państw. Gimnazjum im. H. Sienkiewicza w Łańcucie, otrzymując w maju 1924 świadectwo dojrzałości. W l. 1924–1930, nadal w skrajnie trudnych warunkach materialnych, odbył studia na Wydz. Humanistycznym UJK we Lwowie. Początkowo studiował filologię polską z przedmiotem pobocznym germanistyka, a potem równoległe filologię orientalną, najpierw sanskryt i kulturę staroindyjską, później języki i kulturę Arabów i Persów w Inst. Orientalistycznym UJK. Ostatecznie wybrał jako przedmiot swojej naukowej specjalizacji filologię nowoperską i kulturę współczesnego Środkowego Wschodu. Studia ukończył, uzyskując 25 X 1930 stopień doktora filozofii w zakresie filologii arabskiej i perskiej na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Znamiona prorocstwa Muhammeda*, napisanej pod kierunkiem prof. Zygmunta Smogorzewskiego. Uzyskał też dyplomy magistra filologii polskiej (1932) i magistra filozofii w zakresie nauk orientalistycznych (1931).

W l. 1929–1931 był zastępcą asystenta przy Katedrze Historii Islamu UJK. Równocześnie z powodów materialnych objął posadę nauczyciela jęz. polskiego w Pryw. Seminarium Nauczycielskim Żeńskim w Tłumaczu (1931–1932), a następnie w I Państw. Gimnazjum i Liceum

im. W. Pola w Tarnopolu (1932–1939). W r. 1934 uzyskał dyplom nauczyciela szkół średnich. Praca nauczycielska poza Lwowem wpłynęła na opóźnienie w przygotowaniu przez niego habilitacji. Pomimo trudności pogłębiał znajomość języków arabskiego i perskiego oraz wydał w tym czasie kilka prac o charakterze naukowym i popularnonaukowym, m.in. *Orientalizm Antoniego Langego (z zarysem bibliografii)* (Tarnopol 1937).

Dn. 17 V 1923 uzyskał stopień przodownika (po zmianie systemu stopni instruktorskich w r. 1927 równoznaczny ze stopniem podharcmistra), a w r. 1924 ukończył kurs instruktorski w Uluczu. Na przełomie lipca i sierpnia 1926 był w kadrze chorągwanego kursu instruktorskiego w Smolnicy. Ok. r. 1927 zdobył stopień harcerza Rzeczypospolitej, a na stopień harcmistra został mianowany 8 IV 1930. Od września 1930 do sierpnia 1931 był redaktorem lwowskiego „Skauta”. W l. 1928–1936 opublikował na jego łamach *Widliki* [tłum.] (1928, nr 1, s. 5–6), *Nasi bracia Hindusi* (1929, nr 2, s. 25–26), *Skauci dalekiego wschodu* (1929, nr 5, s. 71–72), *Moc przysięgi* (1929, nr 6, s. 104–105), *Skauci Ceylonu* (1929, nr 8, s. 160), *Niesamowity namiot* (1929, nr 9, s. 175–176; nr 10, s. 193–194), *Na dzień św. Jerzego* (1930, nr 4/5, s. 56–57), *Skauci chilijscy* (1930, nr 4/5, s. 75), *WX rocznicę Cudu nad Wisłą* (1930, nr 7, s. 101–102), *Ofensywa harcerstwa* (1930, nr 8, s. 118–119), *Wśród nocnej ciszy* (1930, nr 10, s. 149–150), *Rok jubileuszowy* (1931, nr 1, s. 1–2), *XI Walny Zjazd ZHP* (1931, nr 2, s. 22–23), *Skauci hinduscy* (1931, nr 2, s. 23–25), *Czego się spodziewamy po Zlocie jubileuszowym?* (1931, nr 3, s. 41), *Służba Polsce* (1931, nr 4, s. 61–62), *20. nasza wiosna* (1931, nr 5, s. 78–79), *Garść wspomnień* (1931, nr 7/8, s. 135–137), *Dwa razy jedną drogą* (1934, nr 1, s. 4–5) i 25 wierszy.

W l. 1931–1933 był drużynowym 1 Drużyny Harcerzy im. ks. J. Poniatowskiego w Tłumaczu, a w l. 1932–1939 hufcowym

Hufca Harcerzy w Tarnopolu (obejmującego powiaty tarnopolski, skałacki i trembowelski). Równocześnie kierował w komendzie hufca II i IV Wydz. (1933) oraz I Wydz. (1933–1937), a także Ref. Drużyn (1937–1939). Latem 1933 prowadził obozowy kurs drużynowych Okręgu Tarnopolskiego i Okręgu Stanisławowskiego w Suchodole. O dobrej pracy kierowanego przez niego hufca świadczą organizowane obozy i powoływanie w hufcu komisji na kolejne stopnie harcerskie: ewika (1932), harcerza orlego (1934) i harcerza Rzeeczypospolitej (1936). Od jesieni 1936 do r. 1939 Machalski był równocześnie drużynowym 3 Tarnopolskiej Drużyny Harcerzy im. ks. J. Poniatowskiego. Przed samą wojną wydał *Na połów serc* (Lw. 1939, Wyd. „Skauta”).

Aresztowany 22 VI 1941 przez NKWD, w ostatnim transporcie przed wkroczeniem Niemców został wywieziony do Magnitogorska na Uralu. W r. 1942 trafił do Iranu jako żołnierz Armii Polskiej w ZSRS. Stamtąd został wysłany do obozu wojskowego w Palestynie. Wrócił do Teheranu na wiosnę 1943 jako stypendysta Polskiego Tow. Iranoznawczego (PTI). W l. 1943–1946 pracował jako nauczyciel i kierownik w polskich szkołach średnich w Teheranie i Bejrucie. Włączył się w działalność PTI w Teheranie, a potem Inst. Polskiego w Bejrucie, najpierw jako sekretarz, później przewodniczący i członek zarządu. Był redaktorem „Studiów Irańskich” oraz „Teki Bejruckiej”. Opublikował w tym czasie m.in. *Język perski* (Teheran 1944), *Zal i Rudabe (wyjątki z „Szah-nameh” Ferdusiego)* (Teheran 1945), *Wpływy polskie w przemyśle perskim* (Bejrut 1948).

Podjął pracę harcerską w ZHPnW. Został referentem spraw harcerskich w Delegaturze Min. WRiOP RP w Teheranie. Był członkiem Sądu Harcerskiego ZHPnW (od lipca 1942 do października 1945, wybrany na II Walnym Zjeździe ZHPnW w Jerozolimie) i wizytatorem drużyn harcerskich w Teheranie (1942–1944). Publikował na

łamach tamtejszego „Skauta”. W l. 1946–1947 przebywał w Libanie, gdzie mógł doskonalić jęz. arabski. Pobyt w krajach muzułmańskich przyczynił się do pogłębienia przez niego znajomości języków orientalnych i współczesnej kultury Orientu.

W lipcu 1947 powrócił do Polski i przygotował rozprawę habilitacyjną *Historyczna powieść perska*, którą ogłosił drukiem. Nie zdążył jednak przeprowadzić przewodu przed zmianą ustawy o stopniach naukowych. Od września 1947 do r. 1953 pracował jako nauczyciel jęz. polskiego w liceum żeńskim (1947–1951) i męskim (1951–1953) w Bytomiu. Od r. 1951 dojeżdżał na wykłady zlecone z filologii nowoperskiej w UJ. Od r. 1953 był adiunktem, a w maju 1956 został mianowany docentem przy Katedrze Filologii Orientalnej na Wydz. Filologicznym UJ, przenosząc się na stałe do Krakowa. Po odrodzeniu harcerstwa w maju 1958 objął funkcję lustratora w Komendzie Hufca Kraków-Zwierzyniec; został zweryfikowany w stopniu harcmistrza 30 VI t.r. Opublikował *Łańcuckie drużyny harcerskie* (Kr. 1965).

W l. 1966–1969 pełnił funkcję prodziekana Wydz. Filologicznego UJ. Był też kierownikiem Zakładu Iranistyki w Inst. Filologii Orientalnej UJ. W r. 1969 nadano mu tytuł profesora nadzwyczajnego. Był członkiem Komisji Orientalistycznej Oddziału PAN w Krakowie, od r. 1939 członkiem Polskiego Tow. Orientalistycznego (w l. 1953–1974 prezesem Oddziału Krakowskiego) oraz redaktorem rocznika „Folia Orientalia”. W tym czasie wydał prace: *Historyczna powieść perska współczesnej doby* (1950), *Historyczna powieść perska. Materiały do studiów nad współczesną literaturą Iranu* (W. 1952), *Wypisy perskie, cz. 1, Literatura współczesnego Iranu* (Kr. 1953, 1972), *Wypisy perskie, cz. 2, Literatura klasyczna Iranu X–XIX wieku* (Kr. 1958), *W oazie i na stepie. Myśli muzułmańskiego Wschodu* (W. 1958, 1967), *Historyczna powieść perska* (Kr. 1960), *Od Cyrusa do Mosaddeka* (W. 1960), Wę-

drówki irańskie (W. 1960), *Opowieść o miłości Zala i Rudabe. Wyjęta z Szah-Name* (Wr. 1961), *Kultura arabska i jej wpływ w Europie* (Kr. 1968), *Firdausi i jego „Szah-name”* (Kr. 1970), *Historia literatury perskiej i tadżyckiej* (W. 1970). W r. 2016 ukazały się wspomnienia Machalskiego z tytułowane *Z ziemi perskiej do Polski* (Kr.)

Zmarł 24 I 1979 w Krakowie. Został pochowany na cmentarzu w Krakowie-Bronowicach Wielkich. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Srebrnym Krzyżem Zasługi.

W r. 1932 poślubił Kazimierę Skulską (nauczycielę w szkołach średnich w Tarnopolu). Miał czworo dzieci.

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harc mistrzynie i harcmistrze*, s. 151; — Machalski Franciszek, w: *Encyclopedia Iranica*, <http://www.iranicaonline.org/articles/machalski-franciszek> [dostęp 25 V 2015]; — Kliszewicz L. *ZHPnW 1940–1948*, L. 1992, s. 6, 108; Kowalenko J. S. *Harcerstwo w Tarnopolu, w: Powstanie harcerstwa i jego udział w walkach o niepodległość i kształt granic odrodzonej Rzeczypospolitej*, red. J. Wojtycza, Kr. 2010, s. 118; Kozimala I. *Kadra instruktorska Lwowskiej Chorągwi Harcerzy ZHP w l. 1918–1945*, W. 2010, s. 72–73; też *Lwowska Chorągiew Harcerzy ZHP w l. 1921–1939*, Przemyśl 2007, s. 65, 83, 85–86, 91, 93, 96, 110, 127, 201–203, 270–271, 276, 332, 391; — Machalski F. *Garść wspomnień*, „Skaut” 1931, nr 7/8, s. 135–137; tenże, *Łańcucie drużyny harcerskie*, w: *Gimnazjum i Liceum im. H. Sienkiewicza w Łańcucie*, red. S. Ingot, Kr. 1965, s. 143–188; *Spraw. Komendy Chorągwi Harcerzy za czas 1 X 1931 do 31 XII 1932*, „Skaut” 1933, nr nadzwyczajny 263, s. 14–29; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: ewidencyjna karta instruktora z 24 VI 1958; Arch. UJ: dok. F. Machalskiego.

Janusz Wojtycza

MACIEJEWSKA-JANKE Teodora (1915–2011), nauczycielka, harcmistrzyni, komendantka Ośrodka Bydgoskiego (1946–1947), założycielka i szczerpowa Szczepu 40 i 41 Drużyn Harcerskich w Bydgoszczy (1957–1958), komendantka 20 Szczepu Harcerskiego w Bydgoszczy (1965–1966).

Urodziła się 1 X 1915 w Poznaniu w rodzinie Stanisława Maciejewskiego (1884–1925) i Jadwigi z Piechowiaków (1885–1973). Miała czworo rodzeństwa: brata Leona (1908–1942, księdza, zamordowanego w obozie koncentracyjnym w Dachau) oraz siostry Benignę (1909–1977, księgową), Janinę (1911–1999, księgową) i Isabellę (1920–1995, biegłą księgową).

W kwietniu 1920 z rodziną przeprowadziła się do Bydgoszczy, gdzie w czasie nauki w Szkole Wydziałowej w r. 1926 wstąpiła do 4 Bydgoskiej Drużyny Harcerskiej, prowadzonej przez Zofię Kopeć. Przynależność do harcerskiej drużyny w r. 1927. Brała czynny udział w pracy drużyny, uczestnicząc w wycieczkach i obozach (w l. 1927–1928 uczestniczyła w koloniach w Sokole Kuźnicy i wycieczce wzdłuż polskiego wybrzeża). W r. 1929 rozpoczęła naukę w Państw. Seminarium Nauczycielskim w Inowrocławiu, w którym w r. 1934 otrzymała świadectwo dojrzałości. W czasie nauki w seminarium prowadziła sklepik uczniowski oraz kółka teatralne, taneczne, dekoratorskie i misyjne. Organizowała dla mieszkańców miasta przedstawienia, z których dochód był przeznaczony na organizację wycieczek nad Morze Bałtyckie i do Zakopanego.

Po ukończeniu szkoły, nie mogąc znaleźć pracy jako nauczycielka, uczęszczała na kurs bibliotekarsko-światlicowy zorganizowany przez Polski Biały Krzyż. Wobec powszechnego wśród nauczycieli bezrobocia podjęła pracę jako wolontariuszka. Od 1 IX 1934 prowadziła bibliotekę w Inspektoracie Szkolnym w Dziale Zajęć Poza Lekcyjnych, następnie pracowała jako kasjerka w księgarni w Bydgoszczy. W ciągu kolejnych czterech lat pracowała w kilku

szkołach powsz. w Bydgoszczy jako wychowawczyni oraz w świetlicach dla bezrobotnych jako opiekunka.

Jako drużynowa 15 Drużyny Harcererek (od 1934) zorganizowała kiermasz dla harcerstwa bydgoskiego, a także przedstawienie teatralne *Gąski Marysi sierotki* w celu zdobycia funduszy na wycieczkę po województwie. W roku następnym wzięła udział w obozie harcerskim w Czernicach i zdobyła stopień drużynowej po próbie. Od września 1936 prowadziła 14 Drużynę Harcererek im. K. Hoffmanowej w Bydgoszczy. Przy drużynie działało aktywne KPH, organizowane wspólnie z nim imprezy przynosiły dochód przeznaczony na zakup sprzętu oraz organizację wycieczek i obozów: w lipcu 1937 obozu w Straszewach k. Brodnicy, w sierpniu t.r. dwudniowej pieszej wycieczki po terenie województwa, w lipcu 1938 kolonii w Zupsuchem (Ząb) k. Zakopanego z pięciodniową wycieczką przez Orlą Perć w Tatrach.

W r. 1938 podjęła pracę jako nauczycielka w Szkole św. Trójcy w Bydgoszczy i została drużynową istniejącej tam 11 Bydgoskiej Drużyny Harcererek. W lipcu 1939 prowadziła obóz i kolonię w Chomiąży Szlacheckiej oraz wycieczkę szlakiem historycznym po Pałukach. W sierpniu ukończyła kurs w Szkole Instruktorskiej Harcerstwa Żeńskiego na Buczu i otrzymała stopień podharcemistrzyni. Po powrocie do Bydgoszczy 30 VIII t.r. na polecenie Komendy Pogotowia Harcererek prowadziła stację dożywiania dla uchodźców i żołnierzy w Gimnazjum TSL przy ul. Kujawskiej.

W l. 1940–1945 prowadziła działania sabotażowe, pracując jako księgowa w hotelu „Lengning” w Bydgoszczy. Podmieniała znaczki żywnościowe na fałszywe, aby oryginalne kupony mogły zostać wykorzystane w celu zakupu żywności wysyłanej w paczkach więźniom obozu koncentracyjnego w Dachau i do obozów jenieckich. Organizowała pomoc żywnościową dla osób potrzebujących i spotkania patriotyczne w domu rodzinnym.

Od stycznia do maja 1945 pracowała na stanowisku kierownika Wydz. Kwaterunkowego dla przedstawicieli władz i urzędów w Zarządzie Miasta, organizując dla powracających z obozów i repatriantów miejsca noclegowe i stołówki, do listopada t.r. była kierownikiem ds. socjalnych w Wojew. Wydz. Przemysłowym, a następnie objęła stanowisko księgowej w Centrali Przemysłu Naftowego, gdzie pracowała do sierpnia 1947. W l. 1945–1948 z ramienia ZHP była radną miejską w Bydgoszczy.

W r. 1945 została członkinią Komendy Bydgoskiej Chorągwi Harcererek. W tym czasie zorganizowała dwa obozy propagandowe (w maju i czerwcu) na terenach sportowych w Bydgoszczy. W lipcu t.r. uczestniczyła w obozie harcererek w Radziejowicach w ramach CAS. Od stycznia 1946 była komendantką Ośrodka Bydgoskiego ZHP. Zorganizowała Dom Harcerza przy ul. Libelta. W kwietniu t.r. odpowiadała za logistykę oraz program kulturalno-oświatowy bydgoskich harcererek w czasie Ogólnopolskiego Zlotu Młodzieży w Szczecinie. W dn. 3 V t.r. została aresztowana przez funkcjonariuszy UB za udział w defiladzie z okazji rocznicy Konstytucji 3 Maja. Od sierpnia 1947 do stycznia 1956 przebywała na urlopie harcerskim i z pracy zawodowej, poświęcając się wychowaniu córek.

W r. 1956 powróciła do pracy zawodowej (nauczając religii w Szkole Podst. nr 1 w Bydgoszczy) oraz harcerskiej. W r. 1957 założyła w Szkole Podst. nr 2 szczerp 40 i 41 Drużyn Harcerskich oraz gromadę zuchową. Zorganizowała KPH, we współpracy z którym organizowała imprezy i przedstawienia teatralne. Latem t.r. była instruktorką na obozie harcerskim w Woźniwodzie. W r. 1958 z przyczyn politycznych (nauczanie religii) została zawieszona w pracy zawodowej i społecznej.

W r. 1962 otrzymała stopień harcemistrza. W l. 1962–1963 pełniła funkcję zastępcy komendanta 20 Szczepu Harcerskiego przy Technikum Gospodarczym i III LO. Zorganizowała obozy wędrownie

po Beskidzie Zachodnim i woj. kieleckim (1962) oraz Beskidzie Wschodnim (1963). W r. 1963 została zatrudniona jako świetliczanka w Szkole Podst. nr 24 w Bydgoszczy, a następnie jako kierownik zajęć pozalekcyjnych w Technikum Gospodarczym. Pełniła funkcję instruktora kulturalno-oświatowego na międzyn. obozie lingwistycznym Bydgoskiej Akcji Nauki Języków Obcych BANJO w Funce w woj. bydgoskim (1964) i brała udział w organizacji międzyn. imprezy pod hasłem „Na spotkanie trzeciego świata” (1965).

We wrześniu 1965, kiedy 20 Szczep Harcerski przy III LO się usamodzielił, została jego komendantką. Organizowała z harcerzami występy publiczne, m.in. podczas imprez gwiazdkowych w bydgoskich zakładach pracy; uzyskane w ten sposób środki finansowe przeznaczano na organizowanie obozów zagranicznych do Drezna, Lipska i Berlina. W r. 1966 podjęła pracę jako kierownik zajęć pozalekcyjnych w Technikum Ekonomicznym w Bydgoszczy i utworzyła tam 11 Drużynę Harcerską, z którą wyjeżdżała na obozy wędrownie po Mazurach, do Augustowa i Białegostoku. W r. 1967 zorganizowała obozy harcerskie w Szwajcarii Kaszubskiej, Słowińskim Parku Narodowym i Bieszczadach.

W r. 1968 jako kierownik zajęć pozalekcyjnych w Technikum Drzewnym prowadziła kółka teatralne, recytatorskie oraz taneczne, wystawiając m.in. sztuki teatralne we własnej adaptacji (A. Rogowskiego *Trójka ze sprawowania* i K. Makuszyńskiego *Szaletstwa panny Ewy*). Przygotowywała uczniów do miejskich, wojewódzkich i ogólnopolskich konkursów recytatorskich. Prowadziła kursy tańca towarzyskiego dla uczniów szkół średnich. W r. 1970 odeszła na emeryturę.

W r. 1983 podjęła pracę w Izbie Pamięci przy Komendzie Chorągwi Bydgoskiej ZHP. Przez lata zbierała materiały archiwalne dotyczące historii żeńskiego harcerstwa w Bydgoszczy, co zaowocowało opracowaniem książkowym *Harcerstwo*

żeńskie w Bydgoszczy 1918–1949 (Bydgoszcz 1994, 1996, 2002) i artykułem *Harcerstwo żeńskie w Bydgoszczy 1918–1949 we wspomnieniach swych członkiń*, opublikowanym na łamach „Kroniki Bydgoskiej” (1998, t. 19, s. 325–346; t. 20, s. 222–242). Była współorganizatorką wystawy pt. *Harcerki w Muz. Woli – Oddziale Muz. Historycznego m. st. Warszawy*, otwartej w maju 1988. Należała do Kręgu Dębowego Liścia w Bydgoszczy (od 1987), zespołu Wędrowniczek po Zachodnim Stoku w Warszawie (od 1988), Tow. Przyjaciół KUL (od 1988) i Krajowego Komitetu Odrodzenia ZHP w Warszawie (1989). W r. 1990 została przewodniczącą Okręgowego Komitetu Odrodzenia ZHP w Bydgoszczy. W l. 1990–2005 organizowała dla instruktorów środowiska bydgoskiego kominki harcerskie z okazji Dnia Myśli Braterskiej. Była zwolenniczką zjednoczenia organizacji harcerskich, czemu dawała wyraz w artykułach i dyskusjach na różnych forach. W r. 1994 została weryfikatorem w oddziale Stow. Szarych Szeregów na terenie Chorągwi Pomorskiej ZHP. W r. 2001 dla upamiętnienia harcerek poległych w czasie II wojny światowej ufundowała w Bydgoszczy dwie tablice umieszczone w alei poległych i zamordowanych przy kościele pw. Świętych Polskich Braci Męczenników na Wyżynach i w kaplicy bohaterskich żołnierzy i harcerzy w kościele Garnizonowym przy ul. Bernardyńskiej. W r. 2010 skatalogowała posiadane materiały archiwalne, przekazując je do Biblioteki Miejskiej w Bydgoszczy i Muz. Harcerstwa w Warszawie. Latem 2011 wygłosiła ostatnią gawędę przy ognisku w czasie Harcerskiego Spotkania Pokoleń.

Zmarła 29 XII 2011 w Bydgoszczy. Była odznaczona Medalem Prezydenta M. Bydgoszczy (2009, z okazji obchodów Roku Bydgoskich Nauczycieli Czasów Wojny), Medalem Honorowym za Zasługi dla Hufca Bydgoszcz-miasto (1988.), Medalem Honorowym z okazji 80-lecia Harcerstwa w Bydgoszczy (1997), Medalem 25-lecia

„Solidarności” – Regionu Bydgoszcz (2005), Brązową Odznaką Zasłużonego Działkowca (1999) oraz dyplomami Tow. Miłośników M. Bydgoszczy za udział w konkursie „Bydgoszcz w kwiatach” w l. 1987, 1989, 1994.

W r. 1946 zawarła związek małżeński z Lechem Janke. Miała trzy córki, Grażynę (ur. 1947), Beatę (ur. 1949) oraz Marię (ur. 1951).

— http://bydgoszcz.zhp.pl/rozkazy/1_2012_3.pdf [dostęp 11 VII 2015], Rozkaz komendanta Hufca ZHP Bydgoszcz-m. L. 1/2012/3 z 10 I 2012; — Maciejewska-Janke T. *Harcerstwo żeńskie w Bydgoszczy 1918–1949*, Bydgoszcz 2002; — Maciejewska-Janke T. *Harcerstwo żeńskie w Bydgoszczy 1918–1949 we wspomnieniach swych członkiń*, „Kronika Bydgoska” 1998, t. 19, s. 325–346, t. 20, s. 222–242; — Karabas H. *Hm. Teodora Maciejewska-Janke, zm. 29.12.2011 r. w Bydgoszczy*, „Ognisko Harcerskie” (L.) 2012, nr 1, s. 29–30; — dok. w pos. rodzinny: *Teodora Maciejewska-Janke 1915–2011. Wspomnienie*, mps, życiorys T. Maciejewskiej-Janke.

Janusz Wojtycza

MAJEWSKI Andrzej Jan, pseud. Śliwa (1925–2009), inżynier, podharc mistrz, hufcowy Hufca Kraków-Zwierzyniec (1957).

Urodził się 1 VII 1925 w Tarnowie. Był synem Stefana (1885–1959, chemika, pracownika Izby Skarbowej) i Marii z Leńków (1891–1935). Miał dwie starsze siostry, Marię Danutę (zamężną Pollak, 1919–1992) i Jadwigę Halinę (1921–1943, zm. po przesłuchaniach w więzieniu na Montelupich). Jego pradziad Andrzej Majewski oraz dziad Leon w czasie powstania styczniowego organizowali zaplecze dla powstańców. Dziad Leon został skazany na zsyłkę, ale uciekł w czasie transportu (później był znanym fotografem w Samborze, Tarnowie i Bochni). Matka była córką Jana Leńka (1857–1920), hi-

storyka, członka PAU. Rodzina mieszkała w Krakowie przy ul. św. Bronisławy 14. Po przedwczesnej śmierci matki A. Majewskiego wychowywały ciotki Jadwiga Trzczińska i Janina Leniek (artystka malarza, nauczycielka gimnazjalna).

Rozpoczął naukę w wieku sześciu lat w Państw. Szkole Ćwiczeń przy Państw. Pedagogium w Krakowie (ul. Straszewskiego). W r. 1934 wstąpił do 11 Krakowskiej Drużyny Harcerzy (KDH) działającej przy tejże szkole. Brał udział w obsłudze wystawy pod namiotami zorganizowanej w r. 1936 na Błoniach z okazji 25-lecia harcerstwa. W t.r. uczestniczył w obozie w Naprawie k. Jordanowa. Od r. 1937 kontynuował naukę w I Gimnazjum im. B. Nowodworskiego.

W pierwszych dniach września 1939 wyjechał z Krakowa wraz z ojcem, kierującym wydziałem akcyz Izby Skarbowej i zobowiązany do przeprowadzenia ewakuacji dokumentów. Przez Jarosław dotarli do Lwowa, po drodze doświadczając kilku ataków lotnictwa niemieckiego. Po krótkim pobycie u mieszkającej tu ciotki J. Leniek ruszyli do miejscowości Brody, gdzie należało dostarczyć dokumenty. Drogę powrotną, w bardzo trudnych warunkach, odbywali etapami; do Krakowa wrócili dopiero w listopadzie.

Na pocz. r. 1940 Majewski podjął naukę w Państw. Szkole Handlowej dla Chłopców, mieszczącej się w dawnym IV Męskim Gimnazjum przy ul. Krupniczej, a później w pożydowskiej kamienicy przy skrzyżowaniu ulic Dietla i Kordeckiego. Ukończył tę szkołę w czerwcu 1941 i podjął dalszą edukację w dwuletniej Państw. Szkole dla Budownictwa. Odbył praktykę w przedsiębiorstwie budowlanym inż. Zygmunta Skąpskiego, gdzie również rozpoczął pracę po ukończeniu szkoły w czerwcu 1943.

W r. 1942 wstąpił do „Zawiszy” Szarych Szeregów. Jego ojciec, sam zaangażowany w konspiracyjną działalność cywilną, udostępniał dom na zbiórki. Majewski, pracując w przedsiębiorstwie budowy dróg,

mostów i kanalizacji, mógł poruszać się stosunkowo swobodnie, posiadał nawet przepustkę nocną na terenie Generalnego Gubernatorstwa. Mimo to 28 VII 1943 został aresztowany w czasie pacyfikacji Zwierzyńca i umieszczony w obozie pracy przymusowej w Płaszowie. Po miesiącu dzięki interwencji swojego pracodawcy Z. Skąpskiego został zwolniony. Wyszedł jednak z obozu bardzo osłabiony (po przebytych silnym zatruciu), ujawniła się też niedomoga serca. Po długim leczeniu powrócił do pracy, gdzie otrzymał zajęcie w biurze. Kontakty z „Zawiszą” po pobycie w Płaszowie ograniczył do minimum. Zaniechano również prowadzenia szkoleń w domu Majewskich, uważając, że lokal może być obserwowany. W dodatku wczesną jesienią t.r. została przypadkowo aresztowana siostra Majewskiego, Jadwiga (odwiedziła mieszkającą w sąsiedztwie koleżankę, w której mieszkaniu był „kocioł”). Gestapo zabrało ją na Montelupich, gdzie zmarła po przesłuchaniach.

Na przełomie r. 1943 i 1944 Majewski został oddelegowany na pewien czas do pracy w Rabce, gdzie prowadziło budowę przedsiębiorstwo inż. Skąpskiego. Po powrocie do Krakowa ponownie podjął aktywność w Szarych Szeregach i odbył przeszkolenie minerskie. Na pocz. r. 1944 w gronie 11 najbardziej zagrożonych członków krakowskich Szarych Szeregów został przekazany do oddziału partyzanckiego „Jędrusie”, działającego w rejonie sandomiersko-kieleckim. Wyjechał z Krakowa, podobnie jak pozostali, na pocz. czerwca 1944 (podróżowali w dwójkę lub trójkę, w kilkudniowych odstępach i wysiadali na różnych stacjach – w ten sposób wszyscy dotarli do miejscowości Łoniów). Przez jakiś czas przebywał z kolegami w majątku Władysław k. Łoniowa, którego administrator zapewniał partyzantom lokum i wyżywienie do czasu przydzielenia ich do oddziału. Potem został włączony do oddziału partyzanckiego „Jędrusie”, zorganizowanego przez Władysława Jasiń-

skiego, pseud. Jędrus (zginął w styczniu 1943); w chwili, kiedy Majewski przybył do oddziału, jego dowódcą był Józef Więcek, pseud. „Sowa”. Został przydzielony do plutonu, którym dowodził brat Józefa, Stanisław Więcek, pseud. Inspektor.

Oddział „Jędrusie” zorganizowany był w trzy plutony, a w przypadku koncentracji miał stanowić 4 kompanię II batalionu 2 pułku 2 Kieleckiej Dywizji AK, liczącą 240 osób. Wkrótce po tym, jak Majewski trafił do partyzantki, oddział miał zostać skierowany na odsiecz powstańczej Warszawie, jednak niemożliwe okazało się przekroczenie linii frontu i rozkaz odwołano. Kiedy wobec niezrozumiałej taktyki oddziałów Armii Czerwonej oraz wzmożonych ataków niemieckich pod koniec r. 1944 oddział został rozwiązany, Majewski, „spalony” w rodzinnym mieście, wyjechał do Czapl Wielkich w okolicach Miechowa, majątku należącego do rodziny kolegi z oddziału. Ostatecznie znalazł się w miejscowości Gołyszyn (na północ od Skały). Kiedy zimą 1945 powiaty miechowski i wolbromski zajęły wojska radzieckie, wrócił do Krakowa. Zdał maturę i jesienią 1945 znalazł się w gronie studentów nowo utworzonych wydziałów politechnicznych Akademii Górniczej.

W lutym 1945, zachęcony przez Stanisława Porębskiego, wstąpił do 9 KDH im. D. Czachowskiego. W rezultacie znacznego napływu młodzieży powstał z tego środowiska szczepek, w którym objął jedną z drużyn i prowadził ją od grudnia 1945 do listopada 1946. W tym czasie zdobył stopień harcerza Rzeczypospolitej i zamknął próbę drużynowego (15 X 1946). Później był zastępcą szczepekowego i szczepekowym (od poł. lutego 1947), przewodniczącym komisji na stopień harcerza orlego III Hufca Harcerzy Kraków-Śródmieście (od marca 1947), członkiem komisji na próbę drużynowego dla hufców krakowskich (od grudnia 1947), referentem drużyn harcerskich oraz referentem stopni i sprawności w Komendzie Hufca

Kraków-Śródmieście (kwiecień 1948 – marzec 1949). W r. 1947 prowadził obóz 8 KDH i 9 KDH w Ponaszynie.

W październiku 1950 został aresztowany pod zarzutem podejmowania działań wrogich ustrojowi. Powodem była jego aktywność jako wiceprzewodniczącego koła naukowego, które funkcjonowało pod nazwą Związek Studentów Inżynierii. Jego „wrogie” zachowania sprowadzały się do ujawniania i krytykowania nieetycznych zachowań studentów, którzy, jak się okazało, byli działaczami partyjnymi i funkcjonariuszami UB. Był więziony najpierw przy pl. Inwalidów, a później (do marca 1951) na ul. Montelupich. Śledztwo trwało trzy miesiące. W końcu stycznia 1951 zapadł wyrok, wydany na podstawie tzw. Małego Kodeksu Karnego – za nielegalne posiadanie broni i działalność antypaństwową. Został skazany na dziewięć lat więzienia i konfiskatę mienia (jego część domu rodzinnego przeszła na własność skarbu państwa). W marcu 1951 został przewieziony do więzienia w Wiśniczu, gdzie przebywał do jesieni 1954. Pracował tam w przywięziennym Przedsiębiorstwie WYROBÓW SKÓRZANYCH nr 3. W tym czasie próbowano go zwerbować jako informatora. W wyniku choroby znalazł się na oddziale szpitalnym, a potem przebywał w izbie chorych. Na mocy amnestii ogłoszonej w r. 1953 zmniejszono mu wyrok z dziewięciu do sześciu lat, a w r. 1954 na wniosek złożony przez ojca został przedterminowo warunkowo zwolniony. Po wyjściu na wolność musiał być poddany intensywnemu leczeniu.

Na przełomie l. 1954 i 1955 podjął pracę jako technik w Biurze Projektów Budownictwa Komunalnego (BPK). Po odrodzeniu harcerstwa (1956) objął funkcję hufcowego Hufca Kraków-Zwierzyniec (20 II–2 VI 1957), a potem był w hufcu referentem organizacyjnym drużyn w Ref. Harcerskim (20 XI 1957–30 V 1958), przewodniczącym Komisji Weryfikacyjnej (od 20 XI 1957), kierownikiem Ref. Harcer-

skiego (30 V 1958–15 XI 1959) oraz Ref. Kształcenia Kadry (15 XI 1959–1 X 1960). Dn. 1 V 1958 mianowano go podharcmistrzem. Zimą 1958/1959 był komendantem hufcowego kursu drużynowych w Limanowej. Był też delegatem na II Walny Zjazd ZHP (18–21 IV 1959).

Dopiero w r. 1965 udało mu się podjąć studia wieczorowe, które w r. 1970 ukończył z tytułem inżyniera urządzeń sanitarnych. Pracował kolejno w BPK, Spółdzielni Pracy „Zespół Inżynierski” w Krakowie, a w końcu jako projektant i kierownik pracowni w Biurze Projektów Budownictwa Ogólnego „Miastoprojekt-Kraków”. Organizował i przewodniczył Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność”. Został także powołany na funkcję inspektora w pracowni urbanistycznej Wydz. Architektury Urzędu M. Krakowa. Działał społecznie w Komitecie Obywatelskim M. Krakowa oraz w Światowym Związku Żołnierzy AK. Utrzymywał kontakty ze środowiskiem harcerskim. Wziął udział w Zjeździe Założycielskim Stow. Szarych Szeregów (2–4 XI 1990); na III (1998) i IV Zjeździe (2002) został wybrany do jego władz naczelnych. Pogarszający się stan zdrowia uniemożliwił mu dalszą pracę we władzach w Warszawie, jednak do ostatnich dni w miarę możliwości zdrowotnych brał udział w życiu organizacyjnym Oddziału Krakowskiego Stow. Szarych Szeregów jako przewodniczący komisji historycznej.

We wszystkich środowiskach, w których działał i pracował, współtworzył dobrą atmosferę pracy oraz poszanowania godności ludzkiej. Posiadał zdolność pięknego formułowania myśli. Zachowały się teksty wygłoszonych przez niego pożegnań osób, których obecność w swoim życiu potrafił docenić i przekazać jako niezbywalną wartość. Na innych, pomimo ciężkich doświadczeń, nigdy się nie skarżył, nie potępiał tych, którzy go skrzywdzili. Zachował jasne i pogodne spojrzenie na otaczający świat i ludzi. W ostatnim

pożegnaniu jego przyjaciel Józef Fiszer stwierdził: *Był człowiekiem prawym, zawsze gotowym do pomocy innym, służąc im radą i wsparciem. Był dla szerokiego kręgu przyjaciół i kolegów prawdziwym autorytetem moralnym.*

Zmarł 3 IV 2009. Został pochowany na cmentarzu Salwatorskim w Krakowie, zgodnie ze swoim życzeniem w mundurze harcerskim. Był odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi (1989), Brązowym Krzyżem Zasługi z Mieczami (1944), Medalem Wojska (trzykrotnie), Krzyżem AK (1973), Krzyżem Partyzanckim (1959), Medalem Pro Memoria, Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1980) z Rozetą-Mieczami (1986).

W r. 1956 zawarł związek małżeński z Marią Sitko (ur. 1931, księgową). Miał synów Rafała (ur. 1958, inżyniera i pedagoga) i Grzegorza (ur. 1961, inżyniera i ekonomistę) oraz córki Elżbietę (ur. 1964, artystę plastyka, konserwatora zabytków) i Marię (ur. 1971, artystę muzyka).

— Rybski B., Wojtycza J., Wojtycza K. *Mat. do historii Krakowskiej Chorągwi Harcerstwa w l. 1956–1959*, Kr. 2000, s. 34–35, 79, 85; Wojtycza K. *Hufiec Kraków-Zwierzyniec w l. 1957–1972*, Kr. 2011; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: rozkazy Komendy Krak. Chorągwi Harcerzy z l. 1945–1950, rozkazy Krak. Chorągwi Harcerstwa z l. 1957–1960; — dok. w pos. rodziny: wspomnienia A. Majewskiego spisane w r. 2004, dok. osobiste, teksty pożegnań ogłoszonych przez J. Wojtyczę i J. Fiszera na pogrzebie; — inf. żony M. Majewskiej i Edwarda Szcześniaka.

Marta Szymańska Janusz Wojtycza

MARCINIEC Leszek (1940–2010), nauczyciel, historyk, harcmistrz, komendant Hufca ZHP w Busku-Zdroju (1970–1981), budowniczy Domu Harcerza w Busku-Zdroju, przewodniczący Komisji Historycznej Hufca w Busku-Zdroju (1989–2010).

Urodził się 17 VII 1940 w Łagiewnikach w pow. buskim. Był synem Bolesława i Agnieszki z Wójcików. Po ukończeniu szkoły podst. uczył się w l. 1956–1960 w Liceum Pedagog. w Busku-Zdroju. Równocześnie pełnił funkcję drużynowego drużyny starszoharcerskiej działającej przy tej szkole. W l. 1961–1962 prowadził drużynę harcerską w Owczarach k. Buska.

W l. 1960–1970 był nauczycielem i wychowawcą w Sanatorium Rehabilitacyjnym „Górka” w Busku-Zdroju. Równocześnie pogłębiał wiedzę i umiejętności niezbędne do pracy z niepełnosprawnymi dziećmi. Ukończył Studium Nauczycielskie im. W. Spasowskiego w Kielcach na kierunku: zajęcia techniczne i wychowanie plastyczne (1965) i studia w Inst. Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, specjalność: wychowanie w zakładach dla dzieci kalekich (1968). W tym czasie uzyskał stopień podharcemistrza. W l. 1966–1970 pełnił funkcję komendanta Szczepu Drużyn „Nieprzetartego Szlaku” w Sanatorium „Górka”. W styczniu 1970 został komendantem Hufca ZHP im. Tysiąclecia Państwa Polskiego w Busku-Zdroju i pełnił tę funkcję do r. 1981. Organizował kursy instruktorskie, obozy stałe i wędrownie, zimowiska i kolonie zuchowe oraz wycieczki zagraniczne dla instruktorów. Był inicjatorem rajdów turystycznych po Poniidziu, nawiązujących do wydarzeń okresu powstania styczniowego. W r. 1978 ukończył studia w WSP im. J. Kochanowskiego w Kielcach, uzyskując stopień magistra historii.

Jako komendant hufca zainicjował budowę Domu Harcerza. Założył Społeczny Komitet Budowy Domu, którego członkowie z Józefem Przyborowskim na czele bez wynagrodzenia opracowali projekt i kosztorys budowy. Zabiegał o materiały niezbędne do realizacji tej inwestycji. Pozyskiwał pieniądze od instytucji z terenu Buska i powiatu oraz organizował akcje służące wypracowaniu środków przez harcerzy i instruktorów. Harcerze samodziel-

nie wykonywali prace niefachowe, które wyceniono na ok. 50% wartości budynku. Dzięki wspólnemu wysiłkowi instruktorów, harcerzy i sojuszników harcerstwa 23 II 1973 nastąpiło przeniesienie siedziby Komendy Hufca ZHP w Busku-Zdroju do nowego budynku nazwanego „Harcówką”. W ciągu następnych dwóch lat Marciniec doprowadził do wybudowania drogi łączącej główną ulicę miasta (al. A. Mickiewicza) z „Harcówką”. Kolejnym jego przedsięwzięciem był remont dworu w Maleszowej i adaptacja obiektu na ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy hufca (wykorzystywany przez hufiec buski w l. 1974–1977 jako baza kolonii zachowawczych i kursów instruktorskich).

Od r. 1989 do śmierci Marciniec był przewodniczącym Kom. Hist. Hufca Busko-Zdrój. Uczestniczył także w pracach Kom. Hist. Kieleckiej Chorągwi ZHP. Poza działalnością harcerską pasjonowała go problematyka regionalna. W l. 1993–2003 był współpracownikiem „Tyg. Ponidzie” oraz publikował artykuły, zwłaszcza związane z regionem, na łamach dzienników i periodyków: „Słowo Ludu”, „Echo Dnia”, „Gazeta Kielecka”, „Ikar”, „Polska Zbrojna”, „Harcerstwo”, „Motywy”, „Czuwaj”, „Więści”, „Gospodarz”, „Ludowiec”, „Dedal” i „Poradnik Kuracjusza”. W l. 1978–1990 uczestniczył w pracach Ochotniczej Straży Pożarnej w Busku. Należał również do Tow. Miłośników Buska-Zdroju i Ludowego Tow. Naukowo-Kulturalnego, w którym od r. 2000 pełnił funkcję prezesa koła w Busku-Zdroju.

Pozostawił obszerny dorobek pisarski. Był autorem następujących prac, głównie o charakterze krajoznawczym: *Więzi i korzenie* (Busko-Zdrój 1997), *Z „Włókniarza” pieszo lub rowerem po Busku-Zdroju i okolicy. Przewodnik* (Kazimierza Wielka 1998, 1999, 2001, 2002, 2003, 2008), *Buski słownik* (Busko-Zdrój 1998), *Kurortu czar* (K. 1998), *80 lat buskiego liceum. Nauczyciele* (Busko-Zdrój 1998), *Przewodnik po Busku i okolicy* (tamże 1998), *Buska*

starówka (tamże 2000), *Busko od podszewki* (tamże 2001), *Więzi i korzenie*, t. 2 (K. 2001), *Buska starówka zdrojowa* (Busko-Zdrój 2002), *Pieszko lub rowerem po Busku-Zdroju i okolicy. Przewodnik* (K. 2002), *Sanatorium nad Maskalisem. Z humorem i na wesoło* (Busko-Zdrój 2003), *Sołectwa gminy Busko-Zdrój* (tamże 2003), *Manfred Zänker – obywatel świata. Od Budziszyna do „Włókniarza”* (tamże 2004), *Pomnik na mogile powstańców 1863 w Kamedułach* (tamże 2004), *Wojtek Bellon – piewca Ponidzia. Patron Buskiego Domu Kultury* (tamże 2004), *Figury, kapliczki, krzyże i pomniki na terenie gminy Busko-Zdrój* (Krosno 2006), *Klasztor Norbertanek w Busku-Zdroju* (Busko-Zdrój 2007), *Z dziejów buskiej elektroenergetyki* (tamże 2007), *Kartki z historii Szkoły Podst. nr 1 im. S. Staszica w Busku-Zdroju* (tamże 2008), *Spacerkiem po Busku-Zdroju i okolicy* (Krosno 2008) oraz obszerne foldery: *21 wojskowy szpital uzdrowiskowo-rehabilitacyjny* (1999), *Sanatorium uzdrowskowe „Rafał”* (1999), *Zamek Derstawa* (2003), *Cmentarz parafialny w Busku-Zdroju* (2003), *Rycerz Derstawa* (2003). Pozostawił w rękopisie kolejne prace związane z Buskiem i Ponidziem.

Zmarł 17 IV 2010. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Busku-Zdroju. Żegnali go tłumnie mieszkańcy Buska i Ponidzia oraz harcerze i instruktorzy hufców Kieleckiej Chorągwi ZHP. Przemówienie pożegnalne wygłosił przewodniczący ZHP hm. prof. dr hab. Adam Massalski.

Był odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi (1976), Medalem KEN (1981), Srebrnym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej (1993), Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1986), Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1972), Srebrnym Odznaczeniem im. J. Krasickiego (1975), Odznaką za Zasługi dla Kieleccyzny (1974), Odznaką 90-lecia Harcerstwa na Kieleccyznie (2002) i Odznaką 90-lecia Harcerstwa na Ziemi Buskiej. W Ośrodku Dziedzictwa Kulturowego i Tradycji Rolniczej,

w Pałacu Wielopolskich w Chrobrzu znajduje się ekspozycja obrazująca dorobek pisarski L. Marcińca, a studnia na terenie kompleksu pałacowego w tej miejscowości nosi jego imię.

Miał żonę Stanisławę oraz córki Aleksandrę i Katarzynę.

— Puchała *Poczet*, t. 2, s. 52–53; Rembalski A. *Marciniec Leszek*, w: *Harc. słownik biogr. Kielecczyzny*, s. 302–305; — Imosa M. *Chodząca encyklopedia. Nikt tak jak Leszek Marciniec nie zna Buska*, „Magazyn Słowo Ludu” 2001 z 27 V; Marciniec L. *80 lat Harcerstwa na Ziemi Buskiej*, „Tyg. Poniżnia” 1997 z 25 X; — „Echo Dnia” 2010 z 19 IV [nekrolog]; — Arch. Komendy Chorągwi Kieleckiej ZHP: autobiogram L. Marcińca, rks, wniosek o nadanie Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski, wniosek o nadanie tytułu „Buskowiec Roku”, 2010; Komenda Hufca ZHP w Busku-Zdroju: przemówienie hm. Adama Gadawskiego na pogrzebie L. Marcińca, 2010.

Andrzej Rembalski

MAZUR Ryszard Antoni (1943–2010), nauczyciel, filolog polski, harcmistrz, zastępca komendanta Kieleckiej Chorągwi ZHP (1975–1985), komendant Harcerskich Festiwali Kultury Młodzieży Szkolnej w Kielcach (1999–2009).

Urodził się 20 IX 1943 w Dwikozach w pow. sandomierskim. Był synem Ignacego i Lucyny z Ferensów. Szkołę podst. w Dwikozach ukończył w r. 1956. Uzdolniony muzycznie, rozpoczął naukę w Państw. Szkole Muzycznej w Kielcach, w klasie puzonu, z nauką gry na fortepianie jako przedmiotem dodatkowym. Jednak pobyt w obcym środowisku i tęsknota za domem rodzinnym spowodowały, że przerwał naukę muzyki po roku. Został uczniem Technikum Rolniczego w Mokoszyńcu, w którym w r. 1962 zdał maturę. W czasie nauki w technikum wstąpił do harcerstwa. Jako harcerz reprezentował Hufiec Sandomierz

na Zlocie Młodzieży Polskiej, który odbył się w lipcu 1960 pod Grunwaldem dla uczczenia 550. rocznicy pamiętnej bitwy.

Zainteresowania humanistyczne sprawiły, że w r. 1962 podjął naukę na Wydz. Filologii Polskiej Studium Nauczycielskiego im. W. Spasowskiego w Kielcach, które ukończył w r. 1964 (był jednym z inicjatorów założenia tam Studenckiego Kręgu Instruktorskiego ZHP). W t.r. rozpoczął pracę jako nauczyciel w Szkole Podst. w Kowali w pow. kieleckim. W r. 1966 przeniósł się do Kielc, gdzie został zatrudniony jako nauczyciel jęz. polskiego i wychowawca w internacie Technikum Budowlanego. W r. 1967 podjął studia na Wydz. Filologiczno-Historycznym WSP im. KEN w Krakowie i ukończył je w r. 1971. Napisał pracę magisterską pt. *Konspiracyjna prasa harcerska w l. 1939–1945. Jej rola i funkcja wychowawcza na tle prasy podziemnej*.

Od r. 1962 był instruktorem w Hufcu Kielce-miasto. Pełnił w nim funkcję kierownika Ref. Drużyn Starszych. W 1969 został przewodniczącym hufcowej komisji rewizyjnej (w lutym) i kierownikiem Ref. Drużyn Artystycznych Komendy Hufca Kielce-miasto (w październiku). Był komendantem kursu drużynowych w Anielinie (1970). W lutym 1971 wszedł w skład Komendy Hufca ZHP Kielce-miasto. We wrześniu 1971 objął funkcję kierownika Wydz. Drużyn Starszoharcerskich Komendy Chorągwi Kieleckiej, zajmował się szkoleniem drużynowych i opiekunów drużyn w szkołach średnich. Na stopień harcmistrza został mianowany 15 XII 1971. Prowadził obóz Młodzieżowych Kręgów Instruktorskich Chorągwi Kieleckiej w Spale (1972) i chorągwiane Zgrupowanie Kursów Drużynowych w Bocheńcu n. Wierną Rzeką (1973). W lutym 1974 wybrano go w skład Rady Chorągwi, a w grudniu 1975 został zastępcą komendanta chorągwi ds. programowych. Wraz z komendantem Jerzym Osmólskim i zespołem instruktorów podejmował zadania związane z propagowaniem wśród młodzieży postaci bohatera

chorągwi S. Żeromskiego, dziejów kieleckiego harcerstwa i szeroko pojętego regionalizmu.

W r. 1974 włączył się do prac związanych z Harcerskim Festiwałem Kultury Młodzieży Szkolnej. Został członkiem Komitetu Organizacyjnego Festiwalu, prowadził obozy festiwalowe, a od r. 1999 nieprzerwanie przez dziesięć lat był komendantem Festiwalu. Był inicjatorem reaktywowania w r. 1980 Kręgu Instruktorskiego „Łysica” (działającego wcześniej w l. 1957–1960). W r. 1981 współredagował wydawnictwo zawierające artykuły przygotowane na sesję historyczną *Udział harcerstwa kieleckiego w walce z okupantem hitlerowskim w l. 1939–1945*. Brał aktywny udział w obchodach 70. rocznicy powstania na Ziemi Kieleckiej pierwszych drużyn skautowych (1982); był współautorem jubileuszowej wystawy zorganizowanej w Domu Harcerza im. N. Machałowej w Białogonie. Na sesji historycznej, która odbyła się w dn. 2–3 X 1982 w Harcerskim Ośrodku im. hm. PL A. Wiktorowskiego w Sielpi, wygłosił referat *Harcerstwo męskie na Kielecczyźnie w l. 1912–1939*, opublikowany w materiałach pokonferencyjnych. Miał duży osobisty wkład w budowę pomnika „Harcerzom poległym za Ojczyznę”, wzniesionego na skwerze Szarych Szeregów w Kielcach. Wspierał drużyny Chorągwi Kieleckiej uczestniczące w Harcerskiej Operacji „Bieszczady-40” oraz chorągwianej akcji „Ciekoty”, której celem miała być budowa Szklanego Domu w tej miejscowości.

W maju 1985 został powołany na funkcję sekretarza Rady Wojew. Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego. Doświadczenie organizacyjne, kultura bycia, zdolności negocjacyjne oraz umiejętność prowadzenia dyskusji spowodowały, że w tym niełatwym okresie dziejów Polski jego praca na tym stanowisku cieszyła się uznaniem. Od stycznia 1990 pracował jako nauczyciel jęz. polskiego w Centrum Kształcenia Ustawicznego, a od r. 1992

w Wydz. dla Dorosłych V LO im. P. Ściegiennego w Kielcach, skąd w r. 2007 przeszedł na emeryturę.

Był erudytą cenionym nie tylko w środowisku harcerskim. Publikował artykuły na łamach kieleckich dzienników „Słowo Ludu” i „Echo Dnia” oraz periodyków harcerskich „Motywy” i „Harcerstwo”. Był autorem pracy *Stefan Żeromski o harcerstwie* (K. 1994), świadczącej o znakomitej znajomości biografii i twórczości pisarza, monografii harcerskiego zespołu „Wołosatki” *Połączyła nas muzyka. „Wołosatki” 1974–1999* (K. 1999), której rozszerzone wydania ukazały się w r. 2004 i r. 2008, a także opracowań poświęconych Harcerskiemu Festiwalowi Kultury Młodzieży Szkolnej.

Zmarł w Kielcach 11 IX 2010. Jego prochy spoczęły w grobie rodzinnym na cmentarzu parafialnym w Chmielniku. Pogrzeb odbył się z honorami harcerskimi. Przybyło na niego liczne grono instruktorów harcerskich z GK ZHP i hufców Chorągwi Kieleckiej, uczestnicy Harcerskich Festiwali Młodzieży Szkolnej oraz szkolni wychowankowie. W kościele pw. św. Maksymiliana Kolbe pożegnał go przewodniczący ZHP hm. prof. dr hab. Adam Masalski.

Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2002), Złotym Krzyżem Zasługi (1983), Brązowym Krzyżem Zasługi (1978), Medalem KEN (2010), Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1985), Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1975), Srebrnym Medalem za Zasługi dla Pożarnictwa (1978), Odznaką Zasłużonego Działacza Kultury (2003), Honorową Odznaką PCK IV st. (1983), Złotą Odznaką Zasłużony w Pracy PTTK z Młodzieżą (1978), Odznaką Przyjaciela Dziecka TPD (1979), Odznaką za Zasługi dla Kielecczyzny (1976) oraz Honorową Odznaką za Zasługi dla Harcerskiego Festiwalu Kultury Młodzieży Szkolnej (2009). Był laureatem Nagrody Wojewody Kieleckiego (1998) oraz Nagrody M. Kielce (2001).

W r. 2004 został wyróżniony w plebiscycie redakcji „Echa Dnia” i Radia „Tak” tytułem „Człowiek Lipca 2004”.

W małżeństwie z Cecylią Stolarczyk (nauczycielką, harcmistrzynią) miał syna Łukasza (muzyka).

– Judycki Z., Siwek J. *Ryszard Mazur. Świętokrzyskie biografie. Słownik biogr. Kto jest kim w woj. świętokrzyskim*, t. 1, K. 2007, s. 60; Puchała Poczęt, t. 2, s. 85–86; Rembalski A. *Mazur Ryszard Antoni*, w: *Harc. słownik biogr. Kieleccyżny*, s. 323–327; — Hendlar J. *Kręgi Instruktorów Seniorów „Łysica” w Chorągwi Kieleckiej ZHP*, w: *Kielecka Chorągiew ZHP w l. 1956–2000*, s. 144; Katusz A. *Struktura organizacyjna Chorągwi ZHP w Kielcach w l. 1956–2002. Władze chorągwi. Instruktorzy Chorągwi Kieleckiej we władzach centralnych*, w: *Kielecka Chorągiew ZHP w l. 1956–2000*, s. 22; Rembalski A. *Stan badań nad historią harcerstwa Chorągwi Kieleckiej w l. 1956–2002*, w: *Kielecka Chorągiew ZHP w l. 1956–2000*, s. 15; tenże Stefan Żeromski – bohater Kieleckiej Chorągwi ZHP. *Przyczynek do dziejów harcerstwa na Ziemi Świętokrzyskiej*, K. 2014, s. 36–38, 45; — *Księga uczestników „Harcerskich spotkań po latach”*, [oprac. S. Puchała], wyd. 1, W. 2007, s. 43–44, wyd. 2, W. 2009, s. 60, wyd. 3, W. 2012, s. 125–126; — dok. w zbiorach autora: przemówienie A. Massalskiego na mszy św. żałobnej, 2010, mps, autobiogram R. Mazura.

Andrzej Rembalski

MAZURKIEWICZ Ludmiła Elżbieta (1928–1997), animatorka kultury, harcmistrzyni, hufcowa Hufca Harcerki w Starachowicach (1947–1949), komendantka Hufca Starachowice-miasto (1958–1973), organizatorka Harcerskich Rajdów Świętokrzyskich, członkini Rady Naczelnej ZHP (1968–1973) i Centralnej Komisji Instruktorskiej ZHP (1964–1968).

Urodziła się 9 I 1928 w Brześciu n. Bugiem. Była córką Kazimierza (zm. 1941, pracownika kuratorium oświaty w Brze-

ściu) i Marii 1° voto Wekka z Korcyłów. Dzieciństwo spędziła w Brześciu i tam rozpoczęła naukę. W r. 1936 wstąpiła do gromady zuchowej. Przynależność harcerską złożyła w r. 1938. W t.r., po przejściu ojca na emeryturę, zamieszkała w Tomaszówce k. Włodawy. W r. 1939 pełniła służbę na dworcu kolejowym, gdzie przygotowywane były gorące posiłki dla żołnierzy jadących na front. Od 1 X 1939 do r. 1942 (w okresie okupacji sowieckiej) chodziła do dziesięcioklasowej szkoły powsz.

Po śmierci ojca w r. 1941 rozpoczęła pracę w miejscowym nadleśnictwie jako pracownik fizyczny, a od r. 1943 pracowała jako pomoc rachmistrza. W r. 1944 została razem z matką wysiedlona przez Niemców z Tomaszówki do przymusowego obozu pracy w Łochowie k. Warszawy i stamtąd po trzech miesiącach do Starachowic, gdzie pracowała w tartaku. Po zwolnieniu z obozu pracy uzyskała zezwolenie na osiedlenie się w tym mieście i do zakończenia wojny pracowała jako rachmistrz w hotelu.

Po wojnie podjęła naukę w Państw. Liceum i Gimnazjum Ogólnokształcącym, gdzie w r. 1948 uzyskała tzw. małą maturę. Ciężkie warunki domowe, m.in. choroba matki, nie pozwoliły jej na dalsze kształcenie. Pracowała w Zasadniczej Szkole Zawodowej w Starachowicach jako rachmistrz, a później jako sekretarka (do 31 III 1958). Podjęła też działalność harcerską. W Starachowicach organizowała drużyny i hufiec, inicjowała szereg harcerskich przedsięwzięć. Prowadziła kolejno 1 Drużynę im. E. Plater (1945–1946) i 3 Drużynę Żeńską im. kr. Dąbrowski przy Miejskim Koedukacyjnym Liceum w Starachowicach-Wierzbniku (1946–1949), była hufcową Hufca Harcerki w Starachowicach (1947–1949).

W l. 1958–1973 była zatrudniona w Komendzie Kieleckiej Chorągwi Harcerstwa (ZHP) na stanowisku komendanta Hufca Starachowice-miasto, a w l. 1973–1975 – kierownika Wydz. Kultury Komendy Chorągwi. W r. 1965 ukończyła Technikum

Ekonomiczne i rozpoczęła studia teatralne w Centralnym Ośrodku Upowszechniania Kultury w Warszawie. W r. 1976 złożyła egzamin dyplomowy z wynikiem bardzo dobrym, uzyskując wyższe wykształcenie zawodowe. W l. 1975–1983 pracowała w I LO im. T. Kościuszki na etacie komentanta szczepu, a następnie kierowniczką świetlicy. W l. 1982–1997 pracowała w niepełnym wymiarze godzin jako instruktor teatralny w Młodzieżowym Domu Kultury w Starachowicach.

Od r. 1957 nieprzerwanie przez 40 lat była drużynową 1 Drużyny im. E. Plater, która w r. 1962 (po połączeniu z 11 Drużyną im. H. Wieniawskiego) została przemianowana na 111 Artystyczną Drużynę Harcerską (ADH) i w r. 1972 przyjęła imię K. K. Baczyńskiego. Drużyna ta zasłynęła z wielu inicjatyw, imprez kulturalnych w szkole, mieście i województwie, uczestniczyła w festiwalach i konkursach ogólnopolskich. Jej członkowie tworzyli przedstawienia teatralne i piosenki, organizowali wernisaże i wystawy. Na trwałe w historię Starachowic wpisały się spektakle inspirowane i reżyserowane przez L. Mazurkiewicz: *Elegie lemkowski*, *Bal w operze*, *Pastorałki polskie*, *Ziemia na lewo*, *Missa Pogana* i *Król Bull*. Wśród wychowanków drużyny liczną grupę stanowią aktorzy, muzycy, śpiewacy, ludzie związani z kulturą i sztuką.

W tym okresie Mazurkiewicz pełniła w ZHP także inne funkcje: była komentantką 14 Szczepu im. J. Korczaka przy I LO w Starachowicach (1979–1980), członkinią Rady i Komendy Chorągwi Kieleckiej, delegatką na III i IV Zjazd ZHP, członkinią Centralnej Komisji Instruktorskiej ZHP (1964–1968) i RN ZHP (1968–1973). Należała do grona instruktorów, którzy w r. 1959 zainicjowali Harcerski Rajd Świętokrzyski, prowadzony od tej pory co roku przez Komendę Hufca w Starachowicach. Z dn. 1 V 1961 została mianowana harcmistrzynią. W r. 1990 uczestniczyła w pracach Społecznej Rady ZHP,

powołanej na mocy tzw. porozumień marcowych w sprawie przemian w ZHP. Aktywnie uczestniczyła w życiu społecznym miasta i regionu jako posłanka na Sejm PRL (1976–1980), radna WRN w Kielcach (1980–1984) i członkini Prezydium MRN w Starachowicach (1969–1973).

Zmarła 19 I 1997. Została pochowana w Starachowicach na cmentarzu Bugaj.

Była odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1986), Złotym Krzyżem Zasługi (1979), Medalem KEN (1976), Odznaką za Zasługi dla Kultury Polskiej, Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1983), Odznaką za Zasługi dla Kielecczyny, Medalem Zasłużony dla Starachowic (1977). W r. 1997 w I LO w Starachowicach przy ul. Radomskiej 37 odsłonięta została poświęcona jej tablica zaprojektowana przez Włodzimierza Skuzę, wychowanka 111 ADH. W r. 2013 skwer przy ul. Harcerskiej w Starachowicach otrzymał imię Ludmiły i Stefana Mazurkiewiczów.

W r. 1950 zawarła związek małżeński ze Stefanem Mazurkiewiczem (pracownikiem Fabryki Samochodów Ciężarowych w Starachowicach, harcmistrzem, propagatorem w środowisku harcerskim wychowania technicznego). Dzieci nie miała.

— Kateusz A. *Mazurkiewicz Ludmiła Elżbieta*, w: *Harc. słownik biogr. Kielecczyny*, s. 128–130; Krukowski J. *Harcerze. Starachowicki słownik biogr.*, Starachowice 1984, s. 21; Kubic E. *Harcerskie miejsca pamięci na terenie Chorągwi Kieleckiej ZHP im. S. Żeromskiego*, w: *Kielecka Chorągiew ZHP w l. 1956–2000*, s. 201–211; *Leksykon*, s. 25–26; *Mat. do HSB*, „Harc” 1995, nr 4/5, s. 95; Puchała Poczeta, t. 2, s. 88–89; — Adamczyk M., Pastuszka S. *Starachowice. Zarys dziejów*, W. 1984, s. 218, 263; Chrabąszcz J. *Harcerze gorszego Boga*, T. 2006, s. 414; Kateusz A. *Kielecka Chorągiew ZHP im. S. Żeromskiego w l. 1956–1981*, w: *Z dziejów harc. na Kielecczyźnie 1912–1982*, s. 179–213; też *Struktura organizacyjna chorągwi ZHP w Kielcach w l. 1956–2002. Władze chorągwi*

gwi. Instruktorzy Chorągwi Kieleckiej we władzach centralnych, w: *Kielecka Chorągiew ZHP w l. 1956–2000*, s. 25; Krukowski J. *Szare ślady. Kartki z dziejów drużyn harcerskich Starachowic*, Starachowice 2000, s. 135, 145, 179, 253, 263–264; Rembalski *Kalendarium*, s. 85, 89, 96, 101, 105, 106, 111, 115, 118, 120, 143; — „Na Tropie”. Jednodniówka z okazji 45-lecia Hufca Starachowickiego (Starachowice) 1960.

Anna Kateusz

MITKOWSKI Władysław, pseud. Żbik (1914–1942), radiotechnik, kapral rezerwy, żołnierz Armii Krajowej, podharcemistrz, drużynowy 15 Krakowskiej Drużyny Harcerzy (1934–1942).

Urodził się 22 IX 1914 w Krakowie. Był synem Józefa (zm. 1939, mistrza kaflarskiego, który zginął w czasie bombardowania dworca w Kowlu) i Władysławy z Szymoniaków (1888–1948). Obaj jego dziadowie walczyli w powstaniu styczniowym. Miał braci Józefa (1911–1980, profesora doktora habilitowanego historii, redaktora pism konspiracyjnych, dwukrotnie więzionego przez Niemców) i Stanisława (pseud. Szarota, 1922–1944, żołnierza AK, śmiertelnie ранego pod Kazimierzą Wielką) oraz siostry Jadwigę (zameżną Wójcik, nauczycielkę) i Krystynę (zameżną Rogoż, rejestratorkę medyczną).

W l. 1921–1925 uczęszczał do IV Męskiej Szkoły Powsz. im. św. Jana Kantego w Krakowie przy ul. Wygody. W I Gimnazjum św. Anny, w którym rozpoczął naukę w r. 1925, był prezesem samorządu uczniowskiego i przewodniczył kołu przyrodników. Wybitnie uzdolniony w zakresie nauk ścisłych, z powodu choroby przerwał edukację. Kl. VI ukończył w III Gimnazjum im. kr. Jana Sobieskiego, jednak ponownie musiał przerwać szkołę. Aby pomóc rodzicom, dorabiał, udzielając korepetycji i naprawiając sprzęt techniczny.

W marcu 1933 wstąpił do harcerstwa, w kwietniu ukończył kurs wodzów zuchow-

wych i od września przez rok prowadził zuchową Gromadę „Herbową”. W listopadzie t.r. złożył na Wawelu przyrzeczenie harcerskie. W styczniu 1934 ukończył kurs drużynowych i w lutym został mianowany p.o. drużynowym 15 Męskiej Drużyny Harcerskiej im. ppłk. L. Lisa-Kuli przy Szkole Powsz. Męskiej nr 31 im. dr. H. Jordana przy ul. Słonecznej, na terenie Półwsia Zwierzynieckiego, ubogiej dzielnicy Krakowa (w II Hufcu Harcerzy „Wawel”). Przy drużynie prowadził Gromadę Zuchową „Krakusy”. W następnym roku zorganizował obóz drużyny w Zubrzyca Górnej i uczestniczył z jej delegacją w Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale (lipiec 1935). W r. 1936 pełnił funkcję zastępcy hufcowego II Hufca Harcerzy „Wawel” hm. E. Fika. W t.r. prowadził obozy 15 Krakowskiej Drużyny Harcerzy (KDH) – stały w Sromowcach Niżnych (1 lipca – 2 sierpnia) i wędrowny w Tatrach (4–18 sierpnia). W następnym roku został powołany do odbycia służby wojskowej w 1 Pułku Strzelców Podhalańskich w Nowym Sączu. Ukończył jako prymus półroczny kurs radiowo-telegraficzny w Krakowie, jednak nie pozostał w wojsku, ponieważ dalszy awans uniemożliwiła mu krytyka zajęcia przez polskie wojsko Zaolzia. Wrócił do cywila pod koniec r. 1938 (w stopniu kaprała).

W styczniu 1939 wchodził w skład kadry zorganizowanego w Krakowie kursu teoretycznego dla drużynowych. W marcu zdał jako ekstern maturę przed Komisją Egzaminacyjną Okręgu Szkolnego i zaczął przygotowania do egzaminu wstępnego do Akademii Górniczej. W lipcu t.r. poprowadził obóz 15 KDH w Młynnem k. Limanowej, a w sierpniu ukończył kurs podharcemistrzowski w Sidzinie. Uzyskał stopnie podharcemistrza i harcerza Rzeczypospolitej. Pracował w tym czasie w Komendzie II Hufca Harcerzy.

Kampanię wrześniową odbył jako kapral z cenzusem w składzie 20 Pułku Piechoty Ziemi Krakowskiej. Po kapitu-

lacji uciekł z transportu jeńców i przez Puszcę Niepołomicką wrócił do Krakowa, gdzie podjął pracę w konspiracji, kierując od października 1939 tajną 15 KDH, którą w grudniu wprowadził do konspiracyjnej organizacji wojskowej, włączanej następnie do AK (harcerze z jego drużyny kolportowali prasę i malowali na murach antyniemieckie napisy). Od grudnia t.r. uczestniczył w powielaniu i kolportażu komunikatów radiowych i prasy podziemnej: „Pobudki”, „Surmy” i „Nowin Radiowych” oraz satyrycznej jednodniówki „Nowe Ateny”, zredagowanej przez jego starszego brata Józefa. Powielarnia mieściła się okresowo w mieszkaniu jego rodziców. Utrzymywał się z dorywczej pracy, m.in. korepetycji, murarki, później pracował w spółdzielni stolarskiej.

Jego działalność konspiracyjna zwróciła uwagę gestapo. Był trzykrotnie aresztowany, po raz pierwszy 30 III 1940, wraz z braćmi, w czasie wielkiej obławy przeprowadzonej przez gestapo na terenie Dębnik i Zakrzówka. Z więzienia na ul. Montelupich udało mu się wysłać ostrzeżenie do współpracowników. Ponieważ Niemcy nie znaleźli w czasie rewizji znajdujących się w mieszkaniu ulotek, bracia Mitkowscy 5 czerwca z braku dowodów zostali zwolnieni. Po raz drugi Mitkowskiego aresztowano 15 I 1941 na skutek donosu, wówczas też po dwóch dniach został zwolniony. Po raz trzeci aresztowali go 11 I 1942 funkcjonariusze gestapo, którzy przybyli po jego siostrę Jadwigę; stanął w obronie matki, którą uderzył gestapowiec, i został zabrany zamiast nieobecnej siostry. Wypuszczono go 17 II 1942 z poleceniem odnalezienia siostry w ciągu miesiąca. Kiedy po upływie tego terminu zgłosił się na gestapo, ku swemu zdziwieniu został kolejny raz zwolniony. W dn. 24 VI t.r. gestapo czwarty raz zjawiło się przed jego domem rodzinnym przy ul. Twardowskiego 99. Słyszając łomotanie do drzwi, obaj z bratem Stanisławem rzucili się do ucieczki przez ogród. Bratu, rannemu w rękę, udało się zbiec.

W. Mitkowski przy końcu ogrodu został poważnie ranny. Nie mogąc biec, zawrócił w kierunku domu, tamując ręką ciekącą z piersi krew. Uszedł ok. 50 m, gdy jeden z gestapowców strzelił do niego z bliskiej odległości, trafiając w głowę i zabijając na miejscu. Ciało zabrała granatowa policja. Podczas czynności pogrzebowych na cmentarzu Rakowickim zabitego rozpoznał grabarz, który potem wskazał rodzinie jego grób.

W czerwcu 1945 imię Mitkowskiego otrzymała 15 KDH, wtedy też w Szkole Podst. nr 31 została odsłonięta tablica ku jego czci. W r. 1961 w czasie uroczystości z okazji 15-lecia istnienia 15 Szczepu Drużyn Harcerskich i Zuchowych „Wierchy” im. W. Mitkowskiego odsłonięto tablicę w miejscu jego śmierci. Przez wiele lat w ogrodzie przy ul. Twardowskiego 99 w rocznicę śmierci Mitkowskiego odbywała się uroczystość nazywana „Wspomnieniem Drużynowego i Patrona”.

Rodziny nie założył.

— Fik E. *Jeszcze o Władku Mitkowskim*, „Przekrój” 1978, nr 1747, s. 14; Gawel *Pokłon tym, którzy tworzyli*, s. 146–147; *Ku czci harcerza-bohatera*, „Dziennik Polski” 1947 z 27 VI; Kurowska *Szare Szeregi*; [Leonhard B.] B.L. *Prof. dr Józef Mitkowski*, „Problemy Alkoholizmu” 1980, nr 11, s. 24; tenże *Kalendarium*; tenże *Pierwsze trzydziestolecie Piętnastki*, w: *W naszym kręgu*, [Kr.] 1981, s. 22–25, 27–28; tenże *Podharcemistrz Władysław Mitkowski – drużynowy i patron Piętnastki*, w: *W naszym kręgu*, op. cit., s. 5–7; tenże *Strzały na Zakrzówku*, „Tyg. Powsz.” 1977, nr 22, s. 6; tenże *W hołdzie pamięci phm. Władysława Mitkowskiego*, „Przekrój” 1978, nr 1736, s. 14; Mitkowska A. *Józef Mitkowski*, „Wierchy” 1984, s. 322–323; Plezia M. *Wspomnienie o prof. Józefie Mitkowskim*, „Tyg. Powsz.” 1980, nr 30, s. 4; Porębski *Krakowskie; Uczczenie harcerza-bohatera*, „Dziennik Polski” 1945 z 2 VII; *Uroczystość żałobna XV Drużyny Harcerzy*, „Dziennik Polski” 1946 z 26 VI; *W rocznicę zgonu W. Mitkowskiego*, „Dziennik Polski” 1957,

nr 155 z 2 VII 1957, s. 6; Wroński T. *Było to w czerwcu nad ranem... Przypominamy*, „Echo Krakowa” 1971, nr 146 z 24 VI, s. 3; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: rozkazy Komend Chorągwi z l. 1920–1939; — inf. bratanka prof. dr hab. inż. Stanisława Mitkowskiego.

Janusz Wojtycza

MLEKODAJ Jan (1928–2003), nauczyciel, harcemistrz, drużynowy i komendant szczeplu „Nieprzetartego Szlaku” w Sanatorium „Lotos” w Rabce Zdroju (1962–1986).

Urodził się 15 VI 1928 w Rabce-Zdroju. Był synem Józefa (1904–1988, fiakra, pracownika gminy) i Zofii z Kowalczyków (1903–1990). Miał dwóch braci, Stanisława (1926–1949, robotnika) i Kazimierza (1929–2010, hydraulika) oraz siostrę Marię (ur. 1940, ekonomistkę).

Szkołę Powsz. w Rabce-Zdroju ukończył w r. 1942. W l. 1938–1939 należał do gromady zuchowej. W czasie okupacji uczęszczał do Szkoły Elektrycznej Zawodowej w Krakowie (1942–1945). Po jej ukończeniu podjął naukę w Pryw. Gimnazjum Sanatoryjnym Męskim dr. Jana Wieczorkowskiego w Rabce-Zdroju, będąc równocześnie uczniem, a potem czeladnikiem w piekarni (1945–1948). W tym czasie należał do 2 Drużyny Harcerzy (DH) im. W. Sikorskiego. Naukę w gimnazjum przerwał na czas odbywania zasadniczej służby wojskowej. W jej trakcie ukończył Szkołę Podoficerską w Dęblinie o specjalizacji radiowej (1949–1952) i otrzymał stopień plutonowego. W l. 1952–1953 pracował jako powiat. instruktor skupu mleka w Zakładach Mleczarskich w Rabce-Zdroju, równocześnie uzupełniając wykształcenie w upaństwowionej (od r. 1950) szkole J. Wieczorkowskiego, zakończone maturą w r. 1953. W l. 1953–1954 pracował jako referent w Stacji Energetycznej w Strzegomiu, a w l. 1954–1962 – jako wychowawca w Dziecięcym Ośrodku Cho-

rób Płuc (obecnie Inst. Gruźlicy i Chorób Płuc) w Rabce-Zdroju.

Po odrodzeniu harcerstwa w r. 1956 uczestniczył w powołaniu pierwszych drużyn harcerskich na terenie zakładów leczniczych w Rabce-Zdroju. Wziął udział w pierwszym kursie instruktorskim dla nauczycieli i wychowawców sanatoriów oraz prewentoriów dziecięcych w Rabce, który miał miejsce w r. 1958. W l. 1962–1986 był wychowawcą w Sanatorium „Lotos” w Rabce-Zdroju, gdzie założył drużynę harcerską, a następnie szczepl, którego był szczeplowym przez cały okres pracy w placówce. Był komendantem dziesięciu obozów Hufca Nowy Targ, a także trzech obozów drużyny.

Podnosząc swoje kwalifikacje pedagogiczne, ukończył wychowanie techniczne w Studium Nauczycielskim w Tarnowie (1974–1975) i WSP w Krakowie (1976–1979). W l. 1977–1979 pracował w Szkole Podst. nr 1 w Rabce-Zdroju. Równocześnie kontynuował działalność w harcerstwie, pełniąc funkcje kierownika Ref. „Nieprzetartego Szlaku” i Ref. Młodszoharcerskiego Komendy Hufca Nowy Targ, przewodniczącego Komisji Rewizyjnej Hufca Rabka-Zdrój, członka Centralnej Komisji Rewizyjnej ZHP, Komisji Rewizyjnej Chorągwi Nowosądeckiej ZHP oraz Komisji Rewizyjnej Chorągwi Krakowskiej ZHP. W r. 1974 otrzymał honorowy stopień harcemistrza PL. W l. 1986–1993, już na emeryturze, pracował jako instruktor zajęć pozalekcyjnych w Ognisku Pracy Pozaszkolnej, a w r. 1993 w tym samym charakterze w Szkole Podst. Sanatorium im. W. Pstrowskiego w Rabce-Zdroju.

Należał do Centralnego Związku Zawodowego Metalowców (od 1948), Związku Zawodowego Pracowników Przemysłu Spożywczego (od 1952) i Związku Zawodowego Pracowników Kolejowych (od 1962). W l. 70. był przewodniczącym Rady Zakładowej Sanatorium „Lotos” w Rabce-Zdroju. Był członkiem TPD (od 1968) i PTTK (od 1970), uzyskał uprawnienia

organizatora turystyki (1975), prowadził działalność w tym zakresie w Sanatorium „Lotos” i współorganizował szereg imprez ogólnopolskich, m.in. Rajd Służby Zdrowia, Rajd Igraszek Dzieciących w Zembrzycach, a także spływy kajakowe Sanem. Należał do Tow. Krzewienia Kultury Fizycznej i Ligi Ochrony Przyrody (od 1974). Wstąpił do Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego (1976) oraz Związku Podhalan (1983). W l. 1984–1988 był radnym Rady Narodowej M. Rabka-Zdrój. Do r. 2002 organizował coroczne zloty dawnej „Żółtej Dwójki” – 2 DH im. W. Sikorskiego w Rabce.

Zmarł 23 III 2003 w Makowie Podhalańskim. Został pochowany na cmentarzu parafialnym Marii Magdaleny w Rabce-Zdroju w obecności władz samorządowych i harcerskich. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1983), Złotym (1976) i Srebrnym (1971) Krzyżem Zasługi, Medalem 40-lecia PL (1984), Medalem KEN (1977), Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego, Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1981), Honorową Odznaką za Zasługi dla ZHP (1968), Odznaką TPD Przyjaciół Dziecka, odznaką Przewodzący Kolejarski (1970), Złotą i Srebrną Odznaką Federacji Kolejarskiej, Złotą Honorową Odznaką Federacji Komunikacyjnych Klubów Sportowych (1971), Srebrną Odznaką za Zasługi dla Woj. Nowosądeckiego, Medalem Zasłużony dla Uzdrawiska Rabka-Zdrój i Województwa (1979). Otrzymał Nagrodę Min. Oświaty. Został wpisany do Księgi Zasłużonych Woj. Nowosądeckiego (1988). Posiadał tytuł Instruktora Seniora ZHP, nadany w r. 1986.

W r. 1953 zawarł związek małżeński z Zofią Lorenc (ur. 1934, pielęgniarką). Miał syna Bogusława (ur. 1954, geografa, harcmistrza) i córkę Ewę Marię (zameżną Piechota, ur. 1956, posiadającą wykształcenie medyczne).

— Dok. osobiste J. Mlekodaja w pos. rodziny.

Ewa Maria Piechota

MŁODKOWSKI Tadeusz Stanisław Marian, pseud. Senior, Mirski (1887–1960), kapitan Wojska Polskiego, nauczyciel, historyk archiwista, harcmistrz, komendant XV Okręgu Puławskiego Polskiej Organizacji Skautowej (1916), komendant Okręgu Puławskiego ZHP (1916), dowódca Warszawskiego Batalionu Harcerskiego (1918–1919).

Urodził się 19 IV 1887 w Warszawie. Był synem Stanisława (urzędnika) i Marii z Bukowskich. Jako uczeń warszawskich gimnazjów należał do kółka samokształceniowego, przewodniczył tajnej kasie Bratniej Pomocy, a także był członkiem Związku Młodzieży Socjalistycznej (1903–1905). W r. 1905 za udział w strajku szkolnym został wydalony ze szkoły. Jesienią t.r. wyjechał do Krakowa, gdzie pracując zarobkowo, zaliczył cztery semestry na Wydz. Filozoficznym UJ.

Pod koniec r. 1907 wrócił do Warszawy i podjął pracę jako nauczyciel szkół powsz. i średnich, udzielając jednocześnie korepetycji z jęz. polskiego oraz nauczając na tajnym Uniw. Ludowym. Egzamin państw. uprawniający do nauczania w szkołach średnich zdał w r. 1908. W tym czasie był członkiem Polskiej Partii Socjalistyczno-Demokratycznej i sekretarzem Związku Robotników Młodocianych. Pracując jako nauczyciel w Szkole Handlowej Tow. „Jedność” w Żbikowie k. Pruszkowa, w r. 1912 zorganizował i prowadził Drużynę Skautową (DS) im. B. Głowackiego, szkoląc ją wojskowo. W r. 1913 zorganizował DS w Mąchocicach pod Kielcami. Był zastępowym na kursie instruktorskim w Strachowie, zorganizowanym w t.r. w okresie świąt Bożego Narodzenia przez Radę Drużynowych warszawskich. W maju 1914 wszedł w skład warszawskiej Naczelnej Komendy Skautowej. Był instruktorem na kolonii harcerskiej w Mąchocicach, kiedy 25 VIII t.r. wstąpił do Legionów Polskich, które wkroczyły do Królestwa Polskiego.

Podczas I wojny światowej służył kolejno w oddziale wywiadowczym 1 pp Legionów

MŁODKOWSKI TADEUSZ

(25 VIII 1914–1 V 1915) i Departamencie Wojsk. Naczelnego Komitetu Narodowego – NKN (1 V 1915–15 VIII 1916), z ramienia którego organizował skauting w powiatach miechowskim i puławskim. Założył 1 DS im. W. Łukasieńskiego w Nałęczowie (1915). Został dokooptowany do składu Naczelnej Komendy POS (16 VII 1915). Był emisariuszem werbunkowym, zastępcą komisarza werbunkowego na pow. pińczowski (do października 1915), a później komisarzem werbunkowym na pow. puławski (październik 1915 – sierpień 1916). W maju 1916 zorganizował Drużynę POS im. T. Kościuszki i żeńską Drużynę ZHP im. E. Plater w Puławach, był też komendantem XV Okręgu Puławskiego POS, a po połączeniu POS z działającym na terenie Królestwa Polskiego ZHP został komendantem Puławskiego Okręgu ZHP.

W dn. 6 X 1915 został awansowany na stopień chorążego. Od 23 VIII 1916 do 22 VII 1917 służył w 5 pp Legionów jako dowódca plutonu, następnie w obozach ćwiczeń (m.in. w Zegrzu) jako referent oświatowy. Na początku r. 1917 ukończył szkołę oficerską 5 pp Legionów w Komorowie i 1 kwietnia otrzymał awans na stopień podporucznika. Był internowany w obozie jenieckim w Beniaminowie (22 VII 1917–29 III 1918). W maju 1918 podjął pracę w Wydz. Szkół Średnich Min. WRiOP Rady Regencyjnej, był także inspektorem Okręgu Warszawskiego ds. harcerstwa.

W czerwcu t.r. został członkiem Naczelnego Inspektoratu Harcerstwa Polskiego. Razem ze Stanisławem Rudnickim stanął na czele Wydz. Wojsk. utworzonego przez tenże Inspektorat w ramach przygotowań mobilizacyjnych prowadzonych w porozumieniu z POW (6 XI 1918). Po mobilizacji w dn. 11 XI 1918 został komendantem Batalionu Harcerskiego Wojsk Polskich (29 XI 1918–15 IV 1919), w którym dowództwo kompanii objęli ppor. Jerzy Wądołkowski, ppor. Tadeusz Gutowski oraz ppor. Piotr Olewiński. Po złożeniu przysięgi (13 grudnia) batalion został skierowany

do służby wewnętrznej na terenie garnizonu warszawskiego z zamiarem utworzenia z niego szkoły podoficerskiej dla zapewnienia kadry formowanym oddziałom; pełnił służbę wartownicą przy gmachach publicznych, magazynach, gazowni i fabryce broni na Woli oraz służbę patrolową. Z czasem harcerze z batalionu, zniechęceni służbą garnizonową, przenosili się do jednostek liniowych. Batalion rozwiązano 23 IV 1919, część żołnierzy wcielając do I Dywizji Legionów, z innych formując oddział przyboczny Naczelnego Wodza, a dwustu kierując do Szkoły Podoficerskiej w Dęblinie.

Młodkowski trafił do 5 pp Legionów, w którym dowodził plutonem i kompanią (15 IV–15 V 1919). W okresie 15 V 1919–1 III 1920 służył jako referent oświatowy 1 DP Legionów, do 25 VII 1920 – kierownik Wydz. w Sekcji Propagandy i Opieki w Naczelnym Dowództwie, następnie do 1 II 1921 – szef Sekcji Propagandy i Opieki Grupy „Bieniakonie”, a podczas tzw. buntu gen. Lucjana Żeligowskiego – szef sekcji Kulturalno-Oświatowej Dowództwa Naczelnego Wojsk Litwy Środkowej. Od marca 1922 był w Batalionie Kursów Maturalnych im. mjr. W. Łukasieńskiego wykładowcą historii powszechnej, a później – komendantem Wojsk. Kursów Maturalnych w Wilnie. W lutym 1923 na własną prośbę został w stopniu kapitana przeniesiony do rezerwy.

Jako przedstawiciel Wilna został członkiem Naczelnictwa dzielnicowego (warszawskiego), wybranego 9 VI 1919 w Warszawie przez zjazd dzielnicowy Królestwa Kongresowego jako władza zwierzchnia dla drużyn podlegających Naczelnemu Inspektoratowi Harcerstwa Polskiego na obszarze b. Królestwa Polskiego i kresów wschodnich. W tym czasie pełnił funkcję inspektora harcerskiego na Okręg Wileński ZHP oraz kontynuował studia historyczno-polonistyczne na USB w Wilnie (do 1923). W l. 1923–1924 pracował jako nauczyciel w Państw. Gimnazjum im. A. Mickiewi-

MŁODKOWSKI TADEUSZ

cza w Wilnie, w l. 1924–1927 był dyrektorem Państw. Seminarium Nauczycielskiego im. T. Zana w Wilnie, od r. 1927 wizytatorem i naczelnikiem Wydz. Szkół Powsz. Kuratorium Okręgu Szkolnego w Wilnie.

Należał do Związku Naprawy Rzeczpospolitej (1926–1928), był radnym m. Wilna (1927–1934) oraz działaczem BBWR (1928–1935). Wybrany w woj. wileńskim na senatora RP IV kadencji (1935–1938), zasiadał w senackiej komisji oświatowej, prawniczej, regulaminowej i samorządowej. Należał do ZNP. Był członkiem Zarządu Okręgu Związku Legionistów oraz Prezydium Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny. Należał w Wilnie do loży masonskiej „Tomasz Zan” (Wielka Loża Narodowa Polski), loży „Orzeł i Pogon” i Polskiego Tow. Teozoficznego.

Podczas II wojny światowej prowadził gospodarstwo rolne k. Wilna i uczestniczył w tajnym nauczaniu w zakresie szkoły średniej. Po wojnie został przesiedlony z żoną do Mrągowa, tu objął stanowisko dyrektora Państw. Gimnazjum (1 IX 1946–31 VII 1947) oraz nauczyciela w Państw. Liceum Pedagog. (1947–1952). Następnie w l. 1952–1957 był kierownikiem Powiat. AP w Mrągowie; dzięki jego zaangażowaniu zabezpieczono przed zniszczeniem wiele dokumentów. Został radnym PRN w Mrągowie, był przewodniczącym jej Komisji Oświaty i Kultury (1954–1960). Od r. 1954 przewodniczył sekcji archiwalnej Polskiego Tow. Historycznego w Mrągowie. Publikował w „Archeionie”, „Słowie Powsz.” i „Echu Mrągowa”. W r. 1957 został bibliotekarzem w szkole podst. Zyskał zaufanie mieszkańców Mrągowa, w tym ludności mazurskiej i niemieckiej. Zainicjował tworzenie ośrodków kultury i bibliotek na terenie miasta i powiatu; symboliczną zbórką pieniędzy wśród uczniów zapoczątkował starania o budowę Miejskiego Domu Kultury. Razem z żoną organizował mrągowskie harcerstwo.

Zmarł 21 II 1960 w Mrągowie. Został pochowany na cmentarzu komunalnym

przy ul. Brzozowej. Był odznaczony m.in. Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari (1921), Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Niepodległości (1932), Krzyżem Walecznych (dwukrotnie, 1921, 1922), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1955), Odznaką Pamiątkową Więźniów Ideowych, Krzyżem Zasługi Wojsk Litwy Środkowej i Odznaką I Brygady za Wierną Służbę. Jego imieniem nazwano ulicę w Mrągowie. W r. 1909 poślubił Teresę Czesławę Poziomską, z którą miał córkę Halinę. Ponownie ożenił się w r. 1922 z Marią Nagrodzką, z którą miał syna Zbigniewa (pseud. Malicki, 1924–1944, żołnierza AK w Okręgu Wileńskim, poległego w starciu z Niemcami w Mikuliszkach).

— Dąbrowski S. *Słownik biogr. harcerzy Lubelszczyzny w II wojnie światowej*, Lub. 2015, s. 368–369; tenże, Tryczyński S. *Słownik biogr. lubelskiego harcerstwa 1911–2001*, L. 2001, s. 123; Grygier T. *Młodkowski Tadeusz*, w: *PSB*, t. 21, Kr. 1976, s. 411–412; *Mat. do HSB*, „Harc.” 1995, nr 6, s. 98; — <https://senat.edu.pl/senat/senat-rp-w-latach-1922-1939/senatorowie-ii-rp/senator/tadeusz-mlodkowski> [biogram]; — Błażejewski W. *Historia Harcerstwa Polskiego*, W. 1935; tenże *Z dziejów*; Chajń L. *Polskie wolnomularstwo 1920–1938*, W. 1984, s. 437; Dąbrowski S. *Harcerze Lubelszczyzny w wojnie polsko-bolszewickiej 1919–1920*, Lub. 2009, passim; Filipkowski T. *Historyk regionalista (Tadeusz Młodkowski)*, „Mrągowskie Studia Humanistyczne” 2000, t. 2, s. 100–105; Haykowski M. *Mat. do chronologii historii i tradycji ZHP*, z. 1, „Harc.” 1982, nr 1, s. 15 (31)–16 (32); z. 2, „Harc.” 1982, nr 2, s. 19 (23); *Wybrane daty z kalendarium dziejów ZHP 1918–1939*, w: *Harcerstwo w dwudziestolecu międzywojennym*, „Znak” 1980, nr 314/315, s. 1003; — Grygier T. *Tadeusz Młodkowski (1887–1959)*, „Archeion” 1961, t. 34, s. 261 [nekrolog]; — AAN: ZHP, t. 200, k. 1, 5, 6; Arch. UJ: T. Młodkowski, sygn. W.F. II 342.

Andrzej Borodzik
Stanisław Jan Dąbrowski

MOJMIR Herman Aleksander, pierw. Hermann Biesik, pseud. H.A.M. (1874–1919), lekarz, nauczyciel, współorganizator skautingu w Krakowie, drużynowy 6 Krakowskiej Drużyny Skautowej (1911–1913).

Urodził się 11 I 1874 w Wilamowicach k. Bielska. Był synem Floriana Biesika (gospodarującego na 12-morgowym majątku ziemskim) i Katarzyny z Foksów. Miał brata Floriana (1849–1926, urzędnika, poetę piszącego w jęz. wilamowskim). Rodzina ojca wywodziła się ze starego rodu szlacheckiego Kornicze-Biesy.

Uczęszczał do gimnazjum w Wadowicach (kl. I–IV) i do c.k. Wyższego Gimnazjum Męskiego św. Anny w Krakowie (kl. V–VIII), gdzie w r. 1893 złożył egzamin dojrzałości (koszty jego nauki w Krakowie pokrywał prałat Fox, krewny ze strony matki). Odbił studia medyczne na UJ, uzyskując 3 XI 1900 tytuł doktora wszech nauk lekarskich. W t.r. w rezultacie konfliktu z rodziną na tle planów życiowych (rodzina chciała, aby został księdzem) zmienił nazwisko i wyjechał do Lwowa, gdzie uzupełniał studia filozoficzne oraz objął asystenturę w Katedrze Mineralogii Uniw. Lwow. Równocześnie podjął pracę jako lekarz w Szpitalu Powsz. we Lwowie. Po zawarciu związku małżeńskiego zrezygnował z kariery naukowej; pracował jako nauczyciel gimnazjalny i lekarz w Rzeszowie (1903–1904), Brodach (1904–1906) i Kołomyi (1906–1910).

W r. 1910 wrócił do Krakowa, zamieszkał przy ul. Szlak 5 i został nauczycielem gimnastyki w I c.k. Wyższej Szkole Realnej (obecnie V LO). Zapewne w tym czasie zetknął się z książką R. Baden-Powell'a *Scouting for Boys*; na pocz. t.r. najpierw wspólnie z dr. Kaczyńskim, potem z nauczycielem c.k. Gimnazjum św. Anny Bronisławem Piątkiewiczem podejmował dwukrotnie próbę organizacji skautingu w Krakowie, jednak inicjatywa ta upadła. W maju 1911 wyjechał z uczniami kl. Vb na dwudniową wycieczkę do Biskupic

k. Melsztyna, podczas której zainspirowani przez niego uczniowie postanowili utworzyć drużynę skautową; w raporcie drużyny za okres 1 XII 1913–1 I 1914 jako datę jej powstania podano 15 V 1911 (zawiązano wtedy dwa patrole, ale ostatecznie pozostał tylko patrol „Lisów”). W nowym roku szkolnym, kierując pracą skautową, Mojmir doprowadził do powstania ośmiu patroli (w r. 1912 drużyna, istniejąca dotychczas poza „Sokołem”, składająca się wówczas z pięciu patroli, połączyła się z drużynami utworzonymi w okresie od września do listopada 1911 przez dr. Zygmunta Wyrobka pod opieką „Sokoła”, otrzymując numer piąty i błękitną barwę chust oraz wybierając jako patrona B. Głowackiego – obecnie jest nim R. Traugutt).

W r. 1912 Mojmir wydał *Ćwiczenia i zabawy skautowe* (Lw., wznowienie w r. 1918), następnie pod pseud. H.A.M. – podręcznik *Samarytanin w nagłych wypadkach przed przybyciem lekarza* (Lw. 1913, wznowienie w r. 1925). Opracowania te można uznać za pionierskie wśród polskich podręczników skautowych. W r. 1914 opublikował na łamach krakowskiego „Harcera” (nr 4) *Zabawy i ćwiczenia skautowe*. W lipcu 1913 uczestniczył w Zlocie na Błoniach Zamarstynowskich we Lwowie w składzie delegacji skautów krakowskich jako komendant ratowników. Drużynowym pozostawał do września t.r., później sprawował nad drużyną opiekę z ramienia dyrekcji szkoły – prowadzenie drużyny przekazał Stefanowi Kucie (w l. 1921–1922 komendantowi Krakowskiej Chorągwi Męskiej).

Jesienią 1913 wszedł w skład Rady Skautowej, kierującej skautingiem krakowskim, której przewodniczył Z. Wyrobek. Został członkiem Związkuowego Naczelnictwa Skautowego we Lwowie. Był również czynny w „Sokole”, popularyzując wych. fiz., higienę i oświatę zdrowotną poprzez odczyty i publikacje, m.in. *Listy do młodzieży. Powrót do natury a sporty* (1908), *Znużenie (kilka uwag nad wydat-*

nością pracy (1914), *O chorobach płciowych (wykład dla młodzieży)* (ok. 1916). Od r. 1915 był lekarzem miejskim przy Urzędzie Zdrowia w Krakowie oraz inspektorem wych. fiz. w szkołach średnich zachodniej Małopolski i Śląska Cieszyńskiego. W r. 1916 opublikował swoje przemyślenia na temat skautingu w broszurze *Skauting i wytyczne kierunki pracy narodowo-wychowawczej* (Kr. 1916, nadbitka z Księgi pamiątkowej Zjazdu Katechetów).

W dn. 15 VI 1917 z ramienia Czerwonego Krzyża objął stanowisko naczelnego lekarza Szpitala Epidemiologicznego dla internowanych przez Ukraińców w Husiatyczach, Białej Czortkowskiej i Młyniskach – w okolicach Czortkowa k. Tarnopola. W okresie walk polsko-ukraińskich pełnił obowiązki w rejonie objętym epidemią duru brzuszego. Złe warunki sanitarne oraz przemęczenie przyczyniły się do rozwoju także u niego tej choroby oraz przedwczesnej śmierci. Zmarł 12 III 1919. Pochowano go w Czortkowie, przeszło rok później WP sprowadziło jego prochy do Krakowa, gdzie 11 V 1920 przy udziale kompanii honorowej WP, przedstawicieli Czerwonego Krzyża i drużyn skautowych został pochowany na cmentarzu Rakowickim.

W r. 1903 zawarł związek małżeński z Zofią Błat (1881–1944). Miał córkę Zdzisławę (1904–?) i syna Tadeusza (1910–2003, magistra inżyniera, obrońcę Lwowa w r. 1939).

Był człowiekiem o szerokich zainteresowaniach. Tłumaczył filozofów niemieckich i *Fausta* J.W. Goethego. Opracował słownik gwary wilamowskiej (etnolektu, którym posługiwała się izolowana społeczność, prawdopodobnie pochodzenia flandryjskiego i fryzyjskiego, zamieszkująca jego rodzinną miejscowość Wilamowice), wydany przez PAU w serii Prac Komisji Językowej jako *Wörterbuch der deutschen Mundart von Wilamowice* (t. 1, A–R, oprac. A. Kleczkowski, Kr. 1930; t. 2, S–Z, oprac. A. Kleczkowski, H. Anders, Kr. 1936). Mojmir wywodził pocho-

dzenie wilamowskiego z jęz. niemieckiego, prezentując zdanie przeciwne do poglądów swego starszego brata Floriana, głoszącego, że jęz. wilamowski nie ma korzeni niemieckich. Na łamach „Wych. Fiz.” tak go scharakteryzowano: *Człowiek cichy, niegoniący za rozgłosem, o czystej jak kryształ duszy a gołębiem sercu, bezgranicznie uczynny, myślący zawsze o innych, a nigdy o sobie – ukochał przede wszystkim młodzież i pracy nad nią swe życie poświęcił. Widząc, że głód wrażeń nurtujący duszę młodzieży i zasoby młodzieńczej energii wyładowują się tak często w niepożądanym kierunku, zbliżył się do młodzieży, starał się ją podnieść duchowo i fizycznie, wskazywał jej wyższe cele życiowe, wpał poczucie konieczności pracy nad sobą i dla swoich, wdrażał do obowiązkowości, a gorąco przy tym popierając ćwiczenia higieniczne wśród otaczającej go młodzieży – sam świecił jej przykładem, pomnażał jej zdrowie i odciągał od wszystkiego, co brudne i niskie.*

— Błażejewski *Bibliografia 1911–1960*; Pan-kowicz, Wojtycza *Informator*, s. 103; — Hausner W. *Krakowski skauting 1910–1914*, Kr. 1994; Kurzyniec M. *Herman Mojmir (1874–1919): lekarz, nauczyciel, instruktor skautowy*, „*Krakowski Rocznik Historii Harcerstwa*” 2011, t. 7, s. 195–197; Kwiatek A. M. 6 *Krakowska Drużyna Harcerzy w l. 1911–1971*, praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. J. Krukowskiego, WSP, Kr. 1983, s. 16–21, 78; Mazurek L. *Zygmunt Wyrobek – pedagog, dydaktyk i pionier na polu wych. fiz.*, praca doktorska napisana pod kierunkiem dr. H. Smarzyńskiego, Wyższa Szkoła Wych. Fiz. Kr. 1967, s. 67, 182; Mojmir T. *Curriculum Vitae* [H. Mojmira], Kr. 1983, mps; *Notatka o założeniu i pierwszych latach działalności VI Krakowskiej Drużyny Skautowej. Kolejny wpis do Jubileuszowej Księgi Drużyn*, „*Harc.*” 1985, nr 8, s. 34–36; Wojtycza J. *Skauting polski w Galicji i na Śląsku Cieszyńskim w l. 1910–1919*, Kr. 2000; — *Spraw. c.k. Dyrekcji I Wyższej Szkoły Realnej w Krakowie za r. 1911*, Kr. 1911;

toż za r. 1913, Kr. 1913; — Stoszowski A. *Ta-deusz Mojmir (1910–2003). Wspomnienie*, „Gaz. Wyb.” 2003 z 21 II, dod. „Kraków”, s. 14; *Śp. dr Herman Mojmir*, „Wych. Fiz.” 1920, z. 1/2, s. 47 [cyt.]; — AAN: zesp. Akt ZHP, t. 1, k. 139; Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: Rozkaz Komendy Krak. Chorągwi Męskiej L. 41 z 25 X 1924; — inf. i dok. udostępnione przez Macieja Kurzyńca.

Janusz Wojtycza

MROWEC Stanisław (1898–1920), porucznik Legionów Polskich, kapitan Wojska Polskiego, plutonowy 3 Krakowskiej Drużyny Skautowej.

Urodził się 26 VI 1898 w Krakowie. Był synem Zygmunta (sędziego) i Zofii z Jangustynów. Od r. 1908 uczęszczał do III Gimnazjum im. kr. Jana III Sobieskiego w Krakowie. Był plutonowym w 3 Krakowskiej Drużynie Skautowej. Od r. 1913 mieszkał w Tarnobrzegu, gdzie jego ojciec został naczelnikiem Sądu Powiat.

W r. 1914 jako uczeń VII kl. gimnazjum wstąpił do Legionów Polskich, w których służył w 8 kompanii 4 pp. Ranny w nogę (23 listopada), został umieszczony w szpitalu w Krems n. Dunajem. W sierpniu 1915 leczył się w szpitalu w twierdzy nr 9 w Krakowie, potem służył w 3 pp Legionów. Jesienią t.r. został przerwany razem z pułkiem na Wołyń. W r. 1916 uzyskał maturę w III Gimnazjum w Krakowie, był słuchaczem Szkoły Chorążych Legionów Polskich w Legionowie (1 marca – 30 kwietnia) oraz otrzymał awans na stopień chorążego piechoty (1 maja). Dowodził plutonem w 3 pp Legionów. Uczestniczył w krwawej bitwie pod Kostiuchnówką (4–6 VII 1916), gdy legionieści stawili czoła potężnym siłom rosyjskim próbującym przełamać front w czasie tzw. ofensywy Brusilowa. W październiku razem z pułkiem wyjechał na odpoczynek do Baranowicz, skąd w końcu listopada został przeniesiony do Warszawy. Od 2 I 1917 przebywał w Zegrzu.

W lecie t.r. (po kryzysie przysięgowym i rozwiązaniu Legionów) z większością legionistów II Brygady wstąpił do Polskiego Korpusu Posiłkowego i 25 października z pułkiem wyjechał na front nad Prut. Po bitwie pod Rarańczą (16 II 1918) został internowany przez Austriaków w obozie w miejscowości Szeklencze, a następnie w Huszt na Węgrzech. Należał do grupy legionistów oskarżonych oraz sądzonych w Marmaros-Sziget (8 VI–30 IX 1918). Po abolicji procesu został zwolniony. W listopadzie t.r. uczestniczył w obronie Lwowa i walkach z Ukraińcami w Małopolsce Wschodniej. Po wstąpieniu do WP w stopniu porucznika służył w 26 pp. Uczestniczył w ochronie granicy niemieckiej pod Częstochową i czeskiej pod Frysztadem. Następnie walczył w wojnie polsko-bolszewickiej jako oficer sztabu 13 DP.

Poległ 25 III 1920 podczas zdobywania mostu pod Hulskiem k. Wilna. Spoczywa w grobowcu rodzinnym na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. Został odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari (1921, pośmiertnie), Krzyżem Niepodległości i Krzyżem Walecznych (czterokrotnie). Pośmiertnie został awansowany na stopień kapitana.

— Cygan W. K. *Mrowec Stanisław*, w: *Oficerowie Legionów Polskich 1914–1917. Słownik biogr.*, t. 3, W. 2006, s. 191; Łukomski G., Polak B., Sucheitz A. *Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945. Wykazy odznaczonych za czyny z l. 1863–1864, 1914–1945*, Koszalin 1997, s. 156; Wesołowski Z. *Order Virtuti Militari i jego kawalerowie*, Miami 1992, s. 300, 399; — Abramowicz S., Kreis J. *Zarys historii wojennej pułków polskich 1918–1920. 26 pp.*, W. 1929, s. 28; *Czwarty pułk piechoty 1806–1966*, L. 1965; Dall L. *Skautowe przyczynki biogr. w słowniku „Oficerowie Legionów Polskich”*, „Skaut” 2012, nr 4, s. 21 [online] http://www.skaut.okay.pl/download/sk_30_04.pdf [dostęp 12 XII 1916]; Nekrasz *Harcerze w bojach*; Panaś J. *Rarańcza – Huszt – Marmaros Sziget*, Lw. 1928; *Rarańcza. Zbiór opracowań w 15-lecie czynu*

zbrojnego, W. 1933; Zielecki A. *W dobie autonomii (1867–1918)*, w: *Tarnobrzeg. Dzieje miasta 1593–1939*, Tarnobrzeg 2005; — *Lista chorych, rannych, zabitych i zaginionych legionistów do kwietnia 1915 r.*, Piotrków 1915, s. 7; *Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich*, W. 1917, s. 28; *Lista strat Wojska Polskiego. Polegli i zmarli w wojnach 1918–1920*, W. 1934, s. 588; *Odznaczeni Krzyżem i Medalem Niepodległości*, „Ilustrowany Kurjer Codzienny” 1932, nr 84 z 25 III, s. 13; *Spraw. dwudzieste szóste Dyrekcji c.k. Gimnazjum III w Krakowie za r. szk. 1909*, Kr. 1909, s. 81; toż 27. za r. szk. 1910, Kr. 1910, s. 87; toż 28. za r. szk. 1911, Kr. 1911, s. 94; toż 29. za r. szk. 1912, Kr. 1912, s. 84; toż 30. za r. szk. 1912/13, Kr. 1913, s. 145; toż 33. za r. szk. 1915/16, Kr. 1916, s. 53; toż 34. za r. szk. 1916/17, Kr. 1917, s. 35; — „Gazeta Lwowska” 1921, nr 38 z 17 II, s. 3 (*Zjazd Huszowiaków*); „Monitor Polski” 1932, nr 64, s. 1; — CAW: KN 17.03.1932, Centralny Urząd Ewidencyjny Legionów Polskich, sygn. 120.63.746; Zakład Narodowy im. Ossolińskich: Kartoteka legionistów internowanych w 1918 r. na Węgrzech i w Polsce, sygn. 15812; Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: Rozkaz Krak. Chorągwi Męskiej L. 41 z 25 X 1924.

Bogusław Szwedo

MYDLARZOWA z Rebandelów Irena Zenobia, pseud. Teresa (1896–1975), pedagog, jedna z pierwszych skautek warszawskich, przewodnicząca Rady Starszyny ZHP w Niemczech (1945–1947), komendantka główna harcerek ZHP w Niemczech (1945–1947), wiceprzewodnicząca ZHP poza granicami Kraju (1946–1947, 1964–1972), członkini Głównej Kwatery Harcerek ZHP poza granicami Kraju (1948–1949, 1965–1968).

Urodziła się 22 XII 1896 w Warszawie. Była córką Jana (kupca oraz działacza społecznego z Wołomina) i Felicji z Sokolnickich. Miała dwoje rodzeństwa. Ukończyła w Warszawie siedmioklasową pensję Władysławy Lange (1913) i Wyższe Kursy

Pedagog. Jana Miłkowskiego, których celem było kształcenie nauczycielek-wychowawczyń, a jednocześnie przygotowanie ich do studiów wyższych (1917). Jesienią 1911 zorganizowała w swojej szkole zastęp skautowy, przyłączając się do działań związanych z organizacją skautingu żeńskiego w Warszawie rozpoczętych przez Gabrielę (Elę) Kwiatkowską, członkinię Organizacji Młodzieży Niepodległościowej (OMN) „Zarzewie”.

W r. 1912 została przyjęta do konspiracyjnej OMN Szkół Średnich, a następnie do „Petu” (wyższego stopnia organizacyjnego OMN). Jesienią z zastępem skautek odbyła przeszkolenie pod kierunkiem Alfonsa Borkiewicza z OMN; z tego zastępu powstała środowiskowa 2 Żeńska Drużyna im. E. Plater (faktycznie pierwsza warszawska drużyna żeńska), w której była plutonową, a wiosną 1913 została jej drużynową. Latem t.r. brała udział w pierwszym żeńskim kursie skautowym w Rusinówku k. Opoczna, a jesienią weszła w skład żeńskiej Naczelnej Komendy, która kierowała zakonspirowaną pracą skautek. W kwietniu 1914 wzięła udział w kursie instruktorskim prowadzonym przez Jadwigę Falkowską i E. Kwiatkowską, a latem poprowadziła dwutygodniowy obóz wędrowny na trasie Warszawa – Kielce – Ojców.

Po wybuchu wojny światowej kontynuowała pracę skautową nastawioną na pomoc samarytańską dzieciom i uchodźcom oraz szkolenie skautowe. Razem z Heleną Gepnerówną powołały Radę Drużynowych do kierowania warszawskimi drużynami żeńskimi i przygotowały projekty programów prób i sprawności dla skautek. Późną jesienią 1914 Rebandelówna była jedną z inicjatorek powstania Związku Skautek Polskich (ZSP), samodzielnej organizacji żeńskiej działającej na terenie Królestwa Polskiego. W styczniu 1915 weszła w skład konspiracyjnej Komendy Naczelnej ZSP. Latem t.r. z pomocą Centralnego Komitetu Obywatelskiego prowadziła kolonię skautową dla 40 dziewcząt w Wołominie

i kurs junacek w Lublinie. W tym czasie była drużynową międzyszkolnej 9 Drużyny Żeńskiej im. S. Żółkiewskiego. W r. szk. 1915/16 prowadziła 12 Drużynę Żeńską im. T. Rejtana, skupiającą dziewczęta pochodzące z rodzin rzemieślniczych. Następnie przeniosła się do Radomska, gdzie w l. 1917–1919 pracowała jako kierowniczka schroniska dla bezdomnych dzieci. Prowadziła tam także koedukacyjną drużynę harcerską dla młodszych dzieci. Latem 1917 kierowała kolonią roboczą zlokalizowaną pod Radomskiem. Brała udział w Zjeździe Zjednoczeniowym w Lublinie (1–2 XI 1918), na którym ZSP, skupiający w tym czasie 14 drużyn i 700 skautek, wszedł w skład nowo utworzonego ZHP.

W r. 1920 objęła prowadzenie Drużyny Harcererek im. E. Orzeszkowej w Grodnie i zorganizowała tam kurs zastępowych. W l. 1921–1926 była nauczycielką historii oraz nauki obywatelskiej w Państw. Szkole Przemysłowo-Handlowej Emmy Dmochowskiej w Wilnie. Wtedy także związała się z ruchem katolików świeckich. Przez dwa lata uczęszczała na wyższe kursy naukowo-pedagog. Katolickiego Związku Kobiet w Wilnie. W r. 1924 wstąpiła do Sodalicji Przenajświętszej Rodziny, zajmującej się katolickim wychowaniem dzieci i młodzieży. W r. 1929 ukończyła kurs gospodarstwa domowego dla kierowniczek szkół zawodowych, zorganizowany przez urszulanki w Pniewach pod Poznaniem (należała do pionierek żeńskiego szkolnictwa zawodowego w Polsce). Po objęciu przez męża stanowiska starosty powiat. w Święcianach zamieszkała tam z rodziną i w l. 1927–1930 była nauczycielką wych. fiz. w szkole ćwiczeń przy Seminarium Nauczycielskim. W l. 1930–1935 kierowała Żeńską Szkołą Zawodową w Nowo-Swięcianach. Zorganizowała i prowadziła bursę dla 40 dziewcząt. Do pracy harcerskiej wróciła w r. 1930 r. jako przewodnicząca KPH w Święcianach.

W r. 1935 przeniosła się z rodziną do Końskich, gdzie jej mąż został starostą.

W t.r. uczestniczyła w Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale, a także w kursie podharcemistrzowskim w Szkole Instruktorów na Buczu. Po kolejnym kursie na Buczu (1936) uzyskała specjalność instruktorki ds. administracyjnych i gospodarczych. Odtąd do wybuchu wojny co roku prowadziła na Buczu dziesięciodniowe kursy administracyjne i gospodarcze dla instruktorek. W r. 1936 została mianowana na stopień podharcemistrzynie (5 czerwca) oraz objęła funkcję hufcowej Hufca Harcererek „Korzenie” w Końskich. W r. 1937 otrzymała stopień harcistrzyni (6 grudnia) i weszła w skład Komendy Kieleckiej Chorągwi Harcererek jako odpowiedzialna za pracę zarobkową drużyn. W r. 1938 prowadziła obóz swego hufca (należącego do Radomskiego Obszaru Chorągwi Kieleckiej) w pobliżu Białocerkwi, następnie obóz dla drużynowych w Kobylnicy. Uczestniczyła w pracach Pogotowia Harcererek.

We wrześniu 1939 nawiązała kontakt ze Stefanem Artwińskim, pseud. Stary, przedwojennym prezydentem Kielc, który w tym czasie był zaangażowany w tworzenie Organizacji Orła Białego. W październiku wraz z mężem weszła w skład utworzonej w Końskich komórki tej organizacji, która jednak nie rozpoczęła działań na szerszą skalę, bowiem 5 listopada jej członkowie, w tym starosta Stefan Mydlarz, zostali przez Niemców aresztowani jako zakładnicy. Grupa zaprzestała działań w dotychczasowej formie, mimo że 2 grudnia zakładników wypuszczono na wolność. Prawdopodobnie pod koniec r. 1939 Mydlarzowa weszła w skład tworzącej się w Końskich grupy pod dowództwem Jana Stoińskiego, pseud. Brzoza, od r. 1940 podporządkowanej ZWZ. Zaangażowała się w pracę ref. V – łączność Komendy Obwodu. Kierowała też konspiracyjnym Hufcem Harcererek. W r. 1940 ukończyła kurs dla instruktorek spółdzielczych „Społem” i pracowała jako instruktorka spółdzielczości w pow. koneckim.

MYDLARZOWA IRENA

Po aresztowaniu przez Niemców kilku osób z Komendy Obwodu AK (nocą z 1 na 2 VIII 1942), czując się zagrożona, opuściła Końskie i przeniosła się do Warszawy, gdzie działała w Organizacji Harcerek (Związku Koniczyn). Została skierowana do WSK jako komendantka Obwodu Radom. Na pocz. r. 1943 powróciła do Końskich, gdzie włączyła się do pracy konspiracyjnej. Aresztowana 20 VIII t.r., została osadzona w więzieniu w Radomiu, poddana bestialskiemu śledztwu i 3 października wywieziona do obozu koncentracyjnego Auschwitz, gdzie przebywała do 18 I 1945. Stamtąd przewieziono ją do obozu Bergen-Belsen, który w dn. 15 IV t.r. wyzwoliły wojska angielskie. H. Czarnocka, współwięźniarka z Auschwitz, napisała o niej: *Irena Mydlarzowa miała do otaczających ją więźniarek stosunek macierzyński, ciepły, opiekuńczy, pełen wiary w człowieka, budzący zaufanie do niej samej, do jej gotowości pomocy bliźnim. Irena przez swoją głęboką wewnętrzną religijność, przez wielką prostotę i skromność była dla nas człowiekiem bliskim i bardzo cenionym. Z niemieckich obozów Mydlarzowa wyszła z całkowicie zniszczonym zdrowiem.*

Natychmiast po oswobodzeniu przystąpiła do pracy harcerskiej, początkowo organizując harcerki w obozie Oberlangen, następnie kierując ZHP w Niemczech (ZHPwN) na terenie zachodnich stref okupacyjnych. Została zmobilizowana w stopniu porucznika do 2 batalionu Pomocniczej Wojskowej Służby Kobiet przy 1 Dywizji Pancerniej i odkomenderowana do prac harcerskich. W czerwcu 1945 dokooptowano ją do Kolegium Komitetu ZHP na czas Wojny. Podczas Zjazdu Starszyny Harcerskiej ZHPwN (Meppen, 1–3 IX 1945) weszła do Tymczasowej Rady ZHPw N. Na odprawie komendantów i komendantek chorągwi w Fallingbostal w Saksonii (1–3 XI 1945) wybrano ją na przewodniczącą Rady Starszyny ZHPwN i komendantkę harcerek ZHPwN. Kierowała pracami nad programami prób na stopnie harcerek i harcerzy,

publikowała na ten temat w prasie harcerskiej wydawanej w Niemczech. W czasie zjazdu w Engchien (3 III 1946) została członkinią NRH i Naczelniczką ZHPpgK (jako wiceprzewodnicząca ZHPpgK).

W listopadzie 1947 zrezygnowała z funkcji w ZHPwN w związku z przesiedleniem się do Wielkiej Brytanii. W grudniu t.r. objęła Ref. Programowy w Wydz. Harcerek przy Naczelnictwie ZHPpgK, w lutym 1948 została ponownie dokooptowana do NRH i weszła w skład Naczelnictwa. Była członkinią Rady Instruktoerek przy Głównej Kwaterze Harcerek (do poł. maja 1949) i komisji prób instruktorskich Wydz. Harcerek przy Naczelnictwie (grudzień 1947 – maj 1949), komendantką harcerek obszaru Wielka Brytania (wrzesień 1948 – październik 1949), członkinią Głównej Kwatery Harcerek ZHPpgK (1948–1949, 1962–1968) oraz Komendy Chorągwi Harcerek w Wielkiej Brytanii (1962–1975); weszła w skład Naczelnictwa (1962) i została wiceprzewodniczącą ZHPpgK (październik 1964 – wrzesień 1972). Uczestniczyła w kursach i obozach, redagowała organ Naczelnictwa „Ognisko Harcerskie” (1963–1964). Działała w Kole Harcerek i Harcerzy z Lat 1910–1945 i Kom. Hist. przy Naczelnictwie ZHPpgK, wchodziła w skład komisji wydawniczej „Skauta”.

Po krótkim pobycie w Londynie podjęła pracę w internacie prowadzonym przez oo. Marianów w Fawley Court. Później zamieszkała ponownie w Londynie z córką Krystyną. Odszkodowanie otrzymane za utratę zdrowia w obozach niemieckich przekazała na młodzieżowy ośrodek harcerski „Szczecin” w Anglii. Poza działalnością w harcerstwie udzielała się w pracach Inst. Polskiego Akcji Katolickiej, Veritas Foundation i Koła Byłych Żołnierzy AK. Należała do Związku Kobiet Katolickich, Związku Polek, Komisji Porozumiewawczej Polskich Niepodległościowych Organizacji Kobięcych i Inst. im. J. Piłsudskiego. Interesowała się żywo sprawami polskiego życia emigracyjnego.

Zmarła 5 VII 1975. Została pochowana na South Ealing Cemetary. Była odznaczona Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Zasługi (dwukrotnie) oraz Odznaką Walki o Polską Szkołę.

W r. 1919 zawarła związek małżeński ze Stefanem Mydlarzem (1896–1944, harcerzem, legionistą, oficerem WP, działaczem Straży Kresowej w Grodnie i Wilnie, starostą powiat. w Święcianach i Końskich, zamordowanym w siedzibie radomskiego gestapo). Miała sześcioro dzieci: Jadwigę (zameżną Borodziec), Hannę (zameżną Malik), Krystynę, Marię (zameżną Kwapisiewicz), Jana i Wandę (zameżną Brachaczek).

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harc mistrzyni i harcmistrze*, s. 57; Puchała *Poczet*, t. 2, s. 400–401; — <http://www.akokregkielce.pl/mydlarz-irena.html> [dostęp 11 XII 2016, biogram]; <http://wykaz.muzeumpilsudski.pl/wykaz-legionistow/wykaz/legionista/17280-mydlarz> [dostęp 11 XII 2016, dot. S. Mydlarza]; — Błażejewski *Z dziejów; Harcerki 1911–1939; Harcerki 1939–1945; O działalności i rozwoju kursów pedagog. dla kobiet pod kierunkiem J. Miłkowskiego w ciągu lat ośmiu*, W. 1914; *Państw. Szkoła Przemysłowo-Handlowa im. E. Dmochowskiej w Wilnie*, Wilno 1929; Seweryn-Spławska *Harcerki w ZHP; też Instruktorci Organizacji Harcererek ZHP poza Krajem po drugiej wojnie światowej*, L. 2004; *Wyższe Kursy Pedagog. dla Kobiet dawniej pod kierunkiem Jana Miłkowskiego, obecnie prowadzone przez Zrzeszenie Wykładowców*, [W.] 1918; *Zawadzka Harcerstwo żeńskie; — Harcerki 1939–1945. Relacje, pamiętniki; Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych i seminariów nauczycielskich*, red. Z. Zagórowski, Lw. – W. 1924; — Ropelewski A. Z. *Śp. Irena Zenobia Mydlarzowa. Pożegnanie*, „Skaut” [L.] 1976, nr 20; Smoleńska H. *Druha Irena „Skaut”* (L.) 1976, nr 20; Tokarska J. *Zenobia-Klejnot*, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” [L.] 1975 z 25 VIII; — „ZHP. Biuletyn Informacyjny Naczelnictwa” (L.) 1953–1968; „Węzełek” (L.) 1975, nr 78 (Czarnocka H.) [cyt.]; „Harc.” (L.) 1947; „Skaut. Komuni-

kat Koła Harcererek i Harcerzy z Lat 1910–1945” (L.) 1962–1986; „W Kręgu Rady. Miesięcznik Wodzów Harcerskich” (Niemcy) 1947; „Wiadomości Organizacyjne. ZHP Naczelny Komitet na czas Wojny” (L.) 1945–1946; „WU” 1936–1939; „WU” (L.) 1949–1975; — dok. w pos. autora: [Mydlarzowa I.] *Życiorys*, Hereford 1956; [taż] *Mój życiorys*, L. 1949; *Wyciąg z arkuszy rejestracyjnych składanych do GKH przez I. Mydlarzową wykonała W. Spławska*, L. b.d.; brudnopisy biogramu przygotowanego przez W. Błażejewskiego dla PSB.

Marian Mischuk

MYŚLIWEK Bernard, pseud. Konrad, Emil Krentz (1909–1942), harcmistrz, pilot Pomorskiej Chorągwi Harcerzy (1934–1939), komendant Chorągwi Pomorskiej Szarych Szeregów „Ul Lina” (1940–1942), hufcowy Hufca Szarych Szeregów Chojnice (1940–1942).

Urodził się 11 III 1909 w Grębocinie k. Torunia. Był synem Marii Myśliwek i nieznanego ojca. Miał przyrodnie rodzeństwo z małżeństwa matki ze Stanisławem Kaczmarkiem, braci Leona (uczestnika konspiracji, więźnia hitlerowskiego obozu Stutthof) i Romana (pseud. Kamieniarz, członek załogi „Zawiszy Czarnego”, łącznika siatki wywiadowczej Myśliwka w Gdyni i Gdańsku, zmarłego w obozie Stutthof) oraz siostry Annę (więźniarkę obozu Stutthoff) i Martę – obie były łączniczkami w konspiracji na terenie Gdyni.

W r. 1912 Myśliwek wyjechał z matką i ojczymem do Neu-Welzow w Niemczech, gdzie rozpoczął naukę. W r. 1922 wrócił do Torunia i uczył się w Szkole Powsz. nr 5 przy ul. Łąkowej. Po jej ukończeniu podjął pracę, najpierw dorywczą, m.in. jako goniec w księgarni przy ul. Szerokiej, następnie stał w Elektrowni i Gazowni Miejskiej. W l. 1930–1931 odbył służbę wojskową w oddziale żandarmerii w Grudziądzu, gdzie ukończył szkołę podoficerską. Po okresie służby nie chciano przywrócić go

MYŚLIWEK BERNARD

do pracy, napisał więc w tej sprawie list do prezydenta RP Ignacego Mościckiego, co pomogło w odzyskaniu zatrudnienia.

W okresie nauki w szkole w r. 1922 wstąpił do 1 Toruńskiej Drużyny Harcerzy im. T. Kościuszki, prowadzonej przez Romana Truszczyńskiego. Od listopada 1927 do końca r. 1928 pełnił (w stopniu ćwika) funkcję drużynowego. Następnie znalazł się w szeregach żeglarskiej 3 Toruńskiej (później Pomorskiej) Drużyny Harcerzy im. Jana z Kolna. Był w gronie organizatorów Międzyn. Zlotu Skautów Wodnych w Garczynie, który odbył się w sierpniu 1932. W listopadzie 1934, w stopniu harcerza orlego, został mianowany pilotem Pomorskiej Chorągwi Harcerzy. Organizował spływy Wisłą i obozy żeglarskie, uczestniczył również w wyprawach morskich na „Zawiszy Czarnym”. Był kierownikiem służb i wart w komendzie podobozu na Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale (1935); na tym zlocie poznał swoją przyszłą żonę. W marcu 1936 został szefem Samodzielnego Ref. (następnie Wydz.) Żeglarskiego Komendy Pomorskiej Chorągwi Harcerzy. Stworzył stały fundusz żeglarski na zakup oraz budowę sprzętu i ośrodka żeglarskiego chorągwi.

W tym czasie pracował nad swoim wykształceniem, m.in. uczył się języków francuskiego i angielskiego (znał biegle jęz. niemiecki). W r. 1936 jako ekstern zdał maturę w Państw. Gimnazjum im. M. Kopernika w Toruniu. Rok później przeniósł się wraz z rodzicami do Gdyni, skąd wkrótce wyjechał (wobec braku możliwości pozyskania zatrudnienia) do Bydgoszczy, gdzie otrzymał pracę w Dyrekcji Okręgowej Kolei Państw. Prawdopodobnie tu, w związku z nadciągającą wojną, został przeszkolony do pracy wywiadowczej i dywersyjnej w organizacji „Grunwald”. Stopień podharcemistrza uzyskał 25 IV 1936, harcemistrza – 10 II 1938.

Zmobilizowany latem 1939, jako podoficer żandarmerii ochraniał sztab Armii „Pomorze”. Dostał się do niewoli, ale jako

urodzony na Pomorzu został zwolniony. Wrócił do Bydgoszczy, skąd wkrótce wyjechał do Torunia, gdzie nawiązał kontakty z kolegami, członkami organizacji „Grunwald”, Komenda Obrońców Polski i „Bataliony Śmierci”. Już na pocz. października rozpoczął tworzenie siatki konspiracyjnej (powstałe wówczas struktury konspiracyjne Hufca Toruń przetrwały do aresztowań w poł. r. 1943). W lutym 1940 dotarł do niego wysłannik Głównej Kwatery Szarych Szeregów hm. Benedykt Porożyński, pseud. Jan Śliwa, a w maju Myśliwek objął Komendę Pomorskiej Chorągwi Szarych Szeregów „Ul Lina”. Równocześnie był komendantem podokręgu północnego „Ula Lina” (obejmującego Gdańsk, Gdynię, Świecie i Chojnice) oraz hufcowym Hufca Chojnice, którego harcerze, zorganizowani w trójki, utworzyli sieć łączników chorągwi. Zaprzysiężony w ZWZ, przyjął pseud. Konrad.

Od października 1939 oficjalnie mieszkał w Chojnicach przy ul. Człuchowskiej. Pracował jako zaopatrzeniowiec w wytwórni wódek, a następnie w charakterze handlowca w sklepie skórno-obuwniczym teścia. W związku z charakterem pracy mógł poruszać się po terenie Rzeszy i Generalnej Guberni, co ułatwiało mu działalność konspiracyjną, m.in. werbunek członków, organizację sieci łączności oraz wywiad. W sprawach konspiracji harcerskiej i wojskowej bywał m.in. w Mińsku Mazowieckim u hm. B. Porożyńskiego oraz w Warszawie, gdzie przez Engelberta Śliwińskiego nawiązał kontakt ze Związkiem Jaszczurczym, a w r. 1941 za pośrednictwem hm. Witolda Bublewskiego, pseud. Wybicki, Rybicki z organizacją „Alfa”, która skupiała oficerów Marynarki Wojennej i Handlowej, a także harcerzy wodniaków. Kiedy po scaleniu z AK organizacja „Alfa” została przekształcona w Wydz. Marynarki Komendy Głównej AK, Myśliwek organizował jego ekspozytury w Gdyni i Gdańsku, w tym grupę „Ogródek”, która skupiła głównie harcerzy

prowadzących działalność wywiadowczą dotyczącą problematyki morskiej (grupa korzystała z punktu kontaktowego u Lekadii Śliwińskiej, pseud. Śliwkowa przy ul. Wrocławskiej 3, oraz mieszkania Marii Porożyńskiej przy ul. Świętojańskiej 62).

W poł. r. 1941 Myśliwek zorganizował Szare Szeregi w Gdańsku. Założył też drużynę w Grudziądzu. Na terenie Gdyni doprowadził do powstania (na przełomie 1941/42) hufca Szarych Szeregów i harcerskiej kompanii kadrowej, latem 1942 przekształconej w Batalion Morski Szarych Szeregów, złożony z instruktorów i pełnoletnich harcerzy, którzy prowadzili działalność wywiadowczą i sabotażową oraz przygotowywali się do dywersji i walki zbrojnej. Doprowadził do podporządkowania Tajnego Hufca Harcerzy Szarym Szeregom w Gdyni, a za ich pośrednictwem AK. Brał udział w rozmowach scaleniowych z Tajną Organizacją Wojskową „Gryf Pomorski”. Uczestniczył w przerzutach meldunków, ludzi i materiałów do Sztokholmu (gdzie mieściła się baza AK nr 3 pod krypt. Anna oraz ekspozytura Oddziału II Naczelnego Wodza) przy pomocy szwedzkich marynarzy (pracownicy portowi dostarczali przesyłki kapitanom statków szwedzkich). Uczestniczył również w rozprowadzaniu druków akcji „N”.

W lecie 1942, zagrożony aresztowaniem, przekazał funkcję komendanta „Ula Lina” phm. Bernardowi Mrozińskiemu, pseud. Mrozik, Prus, Zimny i zamierzał zaprzestać na pewien czas działalności konspiracyjnej. Przeniósł się do Gdyni, następnie ukrywał się w Wielkim Kacku, później ponownie w Gdyni-Orłowie. Przebywał w mieszkaniu Zygmunta Garbego, kiedy za sprawą agenta gestapo Witolda Świętochowskiego późnym wieczorem 29 IX 1942 wkroczyło tam gestapo i aresztowało obecnych: Myśliwka, Z. Garbego i jego ojca Wacława. Myśliwek został osadzony w Grenzkomisariat na Kamiennej Górze i poddany brutalnemu przesłuchaniu, nikogo jednak nie wydał. Aby nie załamać się w wyniku tortur,

30 września odebrał sobie życie. Wkrótce potem nastąpiły liczne aresztowania wśród harcerzy Batalionu Morskiego oraz w Komendzie Podokręgu Pomorskiego ZWZ, spowodowane kolejnymi donosami agentów gestapo (w wyniku tych aresztowań nastąpiło zahamowanie dynamicznego rozwoju Szarych Szeregów na Pomorzu).

W r. 1939 Myśliwek zawarł związek małżeński z Jadwigą Łątkowską z Chojnic, z którą miał syna Norberta (ur. 1940).

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcistrzynie i harcistrze*, s. 160; Puchała *Poczet*, t. 2, s. 160; *Słownik biogr. konspiracji pomorskiej 1939–1945*, cz. 4, T. 1998 [fot]; *Zastużeni Pomorzanie w latach II wojny światowej*, t. 16, G. 1984 [fot]; — Gąsiorowski A. *Chorągiew Pomorska „Ul Lina”*, w: *Szare Szeregi*, t. 2, s. 112–160; Jabrzemski *Harcerze*; Jankowski J. *Harcerstwo Pomorza*; Lubecki L., Tanaś Z. *Tajny Hufiec Harcerzy i Akcja „B-2”*, w: *Szare Szeregi*, t. 2, s. 168–170; *Szare Szeregi*; Welker L. J. *Kalendarium harcerstwa w Toruniu 1917–2007*, T. 2007.

Lesław J. Welker

N

NIEBORAK Ryszard, pseud. Płomyk (1915–1944), prawnik, podharcistrz, komendant miejski Szarych Szeregów w Poznaniu (1941–1944).

Urodził się 3 IV 1915 w Domaradziach w pow. rawickim w Wielkopolsce. Był synem Stefana (nauczyciela, do r. 1932 inspektora szkolnego w Kępnie) i Pelagii z Nawroczyków. Miał młodszą o dwa lata siostrę Urszulę. Jako uczeń ośmioklasowego gimnazjum klasycznego w Kępnie wstąpił w r. 1924 do 1 Drużyny Harcerzy (DH)

NIEBORAK RYSZARD

im. T. Kościuszki, a w r. 1926 przeniesiono go do 2 DH im. ks. J. Poniatowskiego, gdzie pełnił funkcję zastępowego. Po połączeniu tych drużyn nadal był zastępowym, do czasu ukończenia gimnazjum w r. 1932. W t.r. rozpoczął studia prawnicze na Uniw. Pozn. (ukończył je w r. 1937). Na pierwszym roku studiów wstąpił do męskiej 1 Akademickiej Drużyny Harcerskiej (ADH) im. S. Staszica. W marcu 1934 został oddelegowany do męskiej 2 ADH im. S. Żółkiewskiego w celu uporządkowania jej pracy. W październiku 1935 obie drużyny zostały połączone, tworząc 1 ADH pod jego komendą.

Po wystosowaniu w r. 1938 przez środowisko poznańskich akademickich drużyn harcerskich (w którym przeważały poglądy narodowo-demokratyczne) protestu przeciw „czwórporozumieniu”, które ZHP podpisał z innymi organizacjami młodzieżowymi, był w pewnym stopniu szykanowany, jednak szczegóły tej sprawy nie są znane. Uczestniczył w różnorodnych formach działalności starszego harcerstwa: w obozie archeologicznym (1932), wędrownym obozie malarskim (1934), kursie dla kierowników zrzeseń starszoharcerskich (1935) i obozie kolarskim (1937). Podczas Jubileuszowego Zlotu Harcerstwa Polskiego w Spale (lipiec 1935) był członkiem jednostki zajmującej się bezpieczeństwem. Jako prelegent był zapraszany na zbiórki żeńskiej ADH im. Z. Sokolnickiej. W marcu 1939, nie będąc już studentem, został ponownie drużynowym 1 ADH im. S. Staszica.

Po ukończeniu studiów przez pewien czas był aplikantem adwokackim (aplikację wycofano na mocy nowego prawa o ustroju adwokatury). W grudniu 1938 został bezpłatnym aplikantem sądowym Sądu Apelacyjnego w Poznaniu. W okresie 21 IX 1937–15 IX 1938 odbył czynną służbę wojskową w 29 Pułku Strzelców Kaniowskich w Kaliszu; szkołę podchorążych rezerwy ukończył z wynikiem bardzo dobrym w stopniu plutonowego w specjalności wojskowej broni przeciwpancernej.

Ćwiczenia wojskowe w tymże pułku odbył także w dn. 26 VI–18 VIII 1939 i został zmobilizowany ponownie 24 VIII t.r.

W składzie swego pułku uczestniczył w bitwie pod Łodzią, a następnie przeprowadzając się przez Bzurę i Puszcę Kampinoską, dotarł do Warszawy i walczył w jej obronie. Po kapitulacji miasta dostał się do niewoli niemieckiej, został przewieziony do Szubina, a stamtąd zwolniony. Do Poznania powrócił 11 X 1939. W myśl poleceń władz niemieckich był zobowiązany co tydzień zgłaszać się do Stadtkommisarsar der Stadt Posen Einwohnermeldeamt (zgłoszenia odnotowywano w karcie rejestracyjnej). Trwało to do czasu jego zatrudnienia (17 III 1940). Wraz z grupą kolegów z wojska, oficerów i podoficerów, rozpoczął pracę jako robotnik w poznańskim oddziale firmy „Krüger und Bartsch” GmbH Dresden (praca polegała na wnoszeniu na plecach cegieł na rusztowania). W sierpniu 1940 przeniósł się do niemieckiej firmy architektoniczno-budowlanej, w której pracował do aresztowania w r. 1944.

Do konspiracji harcerskiej i wojskowej przystąpił jesienią 1939. Pod koniec t.r. został hufcowym Hufca Gimnazjalnego Szarych Szeregów w Poznaniu (można sądzić, że ta nominacja wynikała z nagłego wysiedlenia dotychczasowego hufcowego phm. Józefa Śmigaja). Prowadził nasłuch radiowy. Organizował pomoc żywnościową dla ludności cywilnej poprzez podrabianie kart żywnościowych. Kierował grupą Szarych Szeregów zajmującą się dywersją kolejową – za pomocą butelek z benzyną niszczone składy kolejowe, głównie parowozy (zamachów dokonywano zazwyczaj między stacjami). Jego grupa wykolejała również pociągi przez rozkręcanie szyn i niszczyła wagony, wlewając kwas solny z piaskiem do maźnic. Aby zdobyć potrzebny do tego kwas, utrzymywał kontakt z członkami organizacji podziemnych pracującymi w fabryce akumulatorów w Poznaniu. Kontaktował się też z grupą dywersji kolejowej, działającą w Gnieźnie

pod komendą hm. Ludwika Gruszki. Sabotaż kolejowy stał się przedmiotem niemieckiego śledztwa, które wobec trudności w ustalaniu przyczyn tych zdarzeń posuwało się opornie i trwało dwa lata. Od r. 1943, kiedy w pobliżu przeprowadzono rewizję i aresztowania, Nieborak starał się zmienić miejsce zamieszkania. Nie skorzystał z fałszywych dokumentów umożliwiających wyjazd do Generalnego Gubernatorstwa, obawiając się represji Niemców wobec rodziny.

Został aresztowany 5 II 1944, a rewizje przeprowadzone w jego domu ujawniły przechowywane tam butelki z benzyną. Po krótkim pobycie w Forcie VII w Poznaniu (gdzie był osadzony m.in. w celi nr 66, w której wcześniej przetrzymywano nierozpoznanego naczelnika Szarych Szeregów hm. Floriana Marciniaka), wywieziono go do obozu koncentracyjnego w podpoznańskim Żabikowie. Stąd udało mu się wysłać jedną kartkę do żony. Dn. 29 VI 1944 został rozstrzelany z kilkoma innymi osobami za „zdradę stanu”.

W r. 1943 zawarł związek małżeński z Jolantą Frankowską (1914–1984), miał syna Jacka (ur. 1943, lekarza).

— *Historia harcerstwa wielkopolskiego*, t. 3, *Działalność konspiracyjna harcerstwa wielkopolskiego w l. 1939–1945*, red. M. Pietrzykowski, P. 2009; Serwański E. *Z dziejów wielkopolskiej konspiracji 1939–1945*, P. 1999; *Szare Szeregi; Zarys dziejów wielkopolskiego harcerstwa akademickiego*, red. W. Kossowski, T. Kozik, P. 2008; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Wlkp. ZHP: Nieborak J. *Życiorys Ryszarda Nieboraka*, mps, Śmigaj J. *O Szarych Szeregach w Poznaniu w okresie od końca 1939 r. do 5 marca 1941 r. Wspomnienia i fakty*, 1981, mps, *Życiorysy członków akademickich drużyn harcerek i harcerskich*, mps,

Tomasz Kozik

O

OSIŃSKI Aleksander (1870–1956), generał-major Armii Imperium Rosyjskiego, generał dywizji Wojska Polskiego, kierownik Ministerstwa Spraw Wojskowych (1923), senator RP (1935–1939), wiceprzewodniczący ZHP (1923–1926), prezes Polskiego Czerwonego Krzyża.

Urodził się 27 II 1870 w Pilicy w pow. olkuskim. Był synem Antoniego (podpułkownika wojsk rosyjskich) oraz Katarzyny z Przesmyckich, wnukiem Stanisława Osińskiego, żołnierza napoleońskiego, powstańca listopadowego, kawalera *Virtuti Militari*. Miał siostrę bliźniaczkę Emilię (1870–1916), zamężną za Adamem Niedźwieckim herbu Ogończyk.

W l. 1880–1887 uczęszczał do rosyjskiego Korpusu Kadetów (siedmioklasowego gimnazjum wojskowego w Niżnim Nowogrodzie). Ukończył je, składając egzamin maturalny. W l. 1887–1889 uczył się w elitarniej II Konstantynowskiej Oficerskiej Szkole Piechoty w Petersburgu. W tym czasie ukończył też Inst. Archeologiczny w Petersburgu. Po ukończeniu szkoły oficerskiej został mianowany podporucznikiem (30 VIII 1889) i skierowany do służby w 69 Riazańskim Pułku Piechoty w Lublinie, skąd po zatargu z dowódcą pułku za obronę honoru imienia Polaka został przeniesiony w r. 1891 do Pułku Strzelców Syberyjskich w okolice Władystoku. Z dniem 9 VIII 1892 awansował na stopień porucznika. W l. 1894–1895 odbył podróże wywiadowcze do Tokio, Nagasaki i Jokohamy.

W czasie powstania ludowego w Chinach (tzw. powstania bokserów) w l. 1900–1901 uczestniczył w działaniach wojennych przeciwko Chinom w szeregach wojsk rosyjskich (jako dowódca kompanii, i batalionu). Szybko awansował, uzysku-

jąc stopnie sztabskapitana (15 VIII 1900) i kapitana (15 III 1901). W l. 1904–1905 jako dowódca batalionu wziął udział w wojnie rosyjsko-japońskiej, walczył w decydującej bitwie pod Mukdenem w Mandżurii i został poważnie ranny. W r. 1907 ukończył z odznaczeniem kurs oficerów sztabowych w Oranienbaumie. Doświadczenia bojowe i rana odniesiona w czasie wojny rosyjsko-japońskiej dały mu awanse na podpułkownika (26 II 1909) i pułkownika (5 X 1913). W r. 1911 został przeniesiony na stanowisko dowódcy batalionu 131 Tyraspolskiego Pułku Piechoty w Kijowie, który wchodził w skład II Brygady 33 DP Armii Imperium Rosyjskiego. Z tymże pułkiem, jako zastępca dowódcy, wyruszył na wojnę w sierpniu 1914. W lutym 1915 został mianowany dowódcą pułku i dowodził nim w ciężkich bojach w Karpatach.

Latem t.r. został przeniesiony na stanowisko dowódcy 124 Woroneżskiego Pułku Piechoty (który w czasie ofensywy Brusilowa poniósł ciężkie straty). Otrzymał stopień generał-majora (18 VII 1916, ze starszeństwem od 5 X 1915). W czasie walk (sierpień 1914 – październik 1916) był trzykrotnie kontuzjowany i zachorował na reumatyzm (cierpiał na tę chorobę do końca życia). W listopadzie 1916 objął dowództwo brygady w 133 DP, a 30 IV 1917 został mianowany dowódcą tej dywizji. W maju t.r. wystąpił z Armii Rosyjskiej i tym samym został zwolniony z przysięgi. W czerwcu został prezesem Komisji Wojskowej dla formowania oddziałów polskich przy rosyjskim Sztabie Generalnym. Zdaniem uczestnika tamtych wydarzeń i historyka dziejów WP na wschodzie Henryka Bagińskiego na tym stanowisku okazał się *nadzwyczajnie pożytecznym, gdyż wszystkie zarządzenia sztabu generalnego rosyjskiego były wydawane dzięki jego niezamordowanej pracy, inicjatywie i przeprowadzone przez niego z uporem. Mając do pokonania ogromne trudności ze strony władz rosyjskich, niezwykłym swoim taktem umiał wydobyc*

wszystkie niezbędne zarządzenia ze sztabu generalnego rosyjskiego. Był także członkiem Naczelnego Polskiego Komitetu Wykonawczego. Angażował się w polskie życie społeczne. W październiku 1917 zorganizował uroczyste obchody w wojsku oraz wśród społeczeństwa polskiego na Białorusi i Ukrainie w związku ze stuleciem śmierci Tadeusza Kościuszki. Po przewrocie bolszewickim, na pocz. r. 1918 przeniósł się do Kijowa, gdzie dwa miesiące pozostawał bez określonego przydziału wojskowego. Współpracował z Naczelną Komendą POW. Uczestniczył w pracach komitetu redakcyjnego konspiracyjnego pisma „Służba Ojczyźnie”.

Utrzymywał kontakty z Naczelnictwem Harcerstwa Polskiego na Rusi i w Rosji. Pomagał w ukrywaniu naczelnika Stanisława Sedlaczka, któremu jako poddanemu austriackiemu ostro krytykującemu w r. 1915 politykę austriacką, groziła kara śmierci. Zlecał zadania wywiadowcze oraz bojowe starszym harcerzom (m.in. przygotowanie planów fabryki amunicji w Demijówce, lokalizację niemieckich stacji radiotelegraficznych, lokalizację mieszkań wyższych dowódców niemieckich, a także akty sabotażu, takie jak uszkodzenie sześciu niemieckich samolotów bojowych pod Kijowem).

W kwietniu 1918 Władysław Raczkiewicz, uppełnomocniony przez rząd Rady Regencyjnej w Warszawie, mianował go naczelnym dowódcą Wojsk Polskich na Ukrainie. Osiński 18 kwietnia nakazał dowódcy II Korpusu Polskiego gen. Józefowi Hallerowi zatrzymanie marszu oddziałów na wschód; Korpus dotarł do Masłówki pod Kaniowem i pozostał na lewym brzegu Dniepru. Po rozbrojeniu polskich oddziałów na Ukrainie Niemcy nałożyli na Osińskiego areszt domowy. W tej sytuacji narastający chaos, zagrożenie niemieckimi i ukraińskimi represjami oraz świadomość, że losy polskiej niepodległości rozstrzygną się w Warszawie skłoniły go do wyjazdu z Kijowa. Prawdopodobnie w październiku

ku 1918 przedostał się z rodziną z Kijowa do Warszawy i 1 listopada zgłosił się do WP. Naczelnym Wódz Wojsk Polskich 28 XI 1918 mianował go w stopniu generała podporucznika dowódcą Okręgu Generalnego Łódzkiego. Osiński spotkał się tam ze sprawnie działającymi grupami harcerzy, uczestniczącymi w rozbrajaniu Niemców. W sierpniu 1919 został szefem Generalnego Inspektoratu Piechoty, czyli generalnym inspektorem piechoty przy ministrze spraw wojskowych (od marca 1920 przy Wodzu Naczelnym). Ostatecznie jego stopień generała-porucznika został zweryfikowany w maju 1920.

Po utworzeniu 31 VII 1920 1 Armii WP pod dowództwem gen. Władysława Jędrzejewskiego został dowódcą jednej z dwóch grup bojowych, na które ją podzielono (dowódcą drugiej grupy był gen. Lucjan Żeligowski); linia podziału biegła wzdłuż linii kolejowej Małkinia-Warszawa. W skład grupy Osińskiego wchodziły 17 DP, 8 DP, 1 Dywizja Litewsko-Białoruska, II Brygada 1 DP Legionów. W trudnych bojach, kilka razy skutecznie kontratakując, na pocz. sierpnia t.r. grupa Osińskiego została zmuszona do wycofania się na południowy brzeg rzeki Bug, gdzie utrzymywała przedmoście w Małkini; następnie (6 sierpnia) wykonała zwycięski kontratak, w wyniku którego odbiła Brok i rozszerzyła przedmoście małkińskie, zwłaszcza w kierunku Ostrowi Mazowieckiej. W myśl poleceń Naczelnego Wodza oddziały grupy przeszły najpierw nad rzekę Kosówkę, a następnie odeszły nad rzekę Liwiec. Osiński kilkakrotnie sam prowadził je do kontrataków. Na pocz. sierpnia został dowódcą 17 DP w składzie 5 Armii gen. Władysława Sikorskiego. Dywizję przejął w momencie, kiedy prowadziła ona intensywne walki. Przeformował ją i zdobył Nasielsk. Za udział w walkach 1–11 VIII 1920 otrzymał Order Virtuti Militari. Od 29 X t.r. był zastępcą dowódcy 3 Armii ze sztabem w Grodnie.

Znalazł się w pierwszym składzie Zarządu Oddziału ZHP w Krakowie z marca

1921, został także wybrany w skład Zarządu (jako wiceprzewodniczący) na I Zjeździe Krakowskiego Oddziału ZHP w październiku t.r. Jego obecność w Zarządzie zmieniła niechętnie dotychczas podejście lokalnych dowódców WP do harcerstwa i zapoczątkowała bardzo dobrą współpracę w zakresie wsparcia materialnego i rozwoju przysp. wojsk. w ZHP.

Osiński cieszył się zaufaniem J. Piłsudskiego, który tak przedstawiał go w swojej opinii z 22 XII 1922: *Prawy charakter, z wysokim poczuciem honoru żołnierskiego. W stosunku do podwładnych równy, spokojny, sprawiedliwy w ocenie i dostatecznie rozkazujący*. Za taką opinią szły kolejne awanse: 1 IV 1921 mianowano go generałem-porucznikiem, a 29 V 1922 został zweryfikowany jako generał dywizji ze starszeństwem od 1 VI 1919. Po zakończeniu działań wojennych został mianowany 22 I 1921 dowódcą Okręgu Generalnego Kraków (potem Okręgu Korpusu). W tym charakterze udzielał nieoficjalnego poparcia i pomocy powstańcom górnośląskim. Wraz z gen. Stanisławem Szeptyckim brał udział w uroczystościach przejmowania przyznanej Polsce części Górnego Śląska (w czerwcu i lipcu 1922). Zajmował stanowisko szefa Administracji Armii, czyli faktycznego wiceministra (wrzesień 1922 – luty 1924). W czasie przesilenia rządowego (28 V–13 VI 1923) był kierownikiem MSWojsk. Jesienią 1923 wszedł w skład Komisji dla Awansów Generalskich.

Po przeniesieniu do Warszawy zgodził się odegrać aktywną rolę w rozwoju ZHP na szczeblu władz centralnych (harcerstwo borykało się wtedy z wieloma trudnościami, wśród których kluczową sprawą był katastrofalny niedobór finansowy, brak instruktorów oraz wsparcia znanych osób, które uwiarygodniłyby Związek wobec władz i społeczeństwa). Podczas III Zjazdu Walnego ZHP (6–7 IV 1923) wybrano go do władz naczelnych, a następnie na zebraniu NRH został wybrany na funkcję wiceprzewodniczącego (przewodniczącym

został ks. Jan Mauersberger, a drugim wiceprzewodniczącym Stanisław Sedlaczek). Został również przewodniczącym komisji powołanej dla przeprowadzenia I Zlotu Narodowego, który miał umożliwić ocenę poziomu pracy w drużynach i sprawności całej struktury organizacyjnej. Dzięki jego zaangażowaniu i pozycji w wojsku zlot w lipcu 1924 został dobrze zorganizowany oraz pokazał sprawność ZHP. W sierpniu t.r. objął patronat nad polską wyprawą na II Jamboree w Danii. W harcerstwie Osiński cieszył się powszechnym szacunkiem i autorytetem. W czasie kolejnych Zjazdów NRH w l. 1924 i 1925 nadal wybierano go na funkcję wiceprzewodniczącego. Ustąpił ze składu NRH podczas XXVIII Zjazdu NRH w Krakowie (9–10 IV 1926). Tym samym dostosował się do demokratycznych reguł Statutu ZHP, który przewidywał rotacyjne ustępowanie części członków po odbyciu trzyletniej kadencji.

W l. 1924–1926 był inspektorem szkół wojskowych. W czasie przewrotu majowego 1926 nie brał udziału w walkach, nie dowodził bowiem żadną jednostką wojskową. Formalnie 23 VII 1926 został mianowany inspektorem armii. W l. 1930–1939 był sekretarzem Kapituły Orderu Polonia Restituta. W r. 1935 w wyborach do Senatu IV kadencji został wybrany w Warszawie, w związku z czym 4 października przeszedł w stan spoczynku.

Jego nowym polem aktywności stał się w tym czasie PCK. Jako prezes Rady Głównej i Zarządu Głównego PCK zwrócił się do Amerykańskiego Czerwonego Krzyża z prośbą o pomoc w zakupie wyposażenia i środków sanitarnych dla WP. W celu realizacji tego projektu w sierpniu 1939 popłynął do Stanów Zjednoczonych (wskutek wybuchu wojny z rodziną spotkał się dopiero po ośmiu latach), gdzie zajmował się zbieraniem funduszy pochodzących od środowisk polonijnych i Amerykańskiego Czerwonego Krzyża. W październiku t.r. powrócił do Europy (do Paryża). Zgromadzone środki pozwoliły na rozpoczęcie ak-

tywnej działalności PCK we Francji. Został przewodniczącym Zarządu Głównego PCK w Czasie Wojny, które za pomocą delegatur, głównie w krajach neutralnych, wysyłało tysiące paczek i wspierało polskich uchodźców wojennych. Po upadku Francji przeniósł się do Wielkiej Brytanii. Był jednym z sygnatariuszy apelu wystosowanego w lutym 1945 przez byłych polskich parlamentarzystów do członków obu izb parlamentu brytyjskiego w sprawie decyzji dotyczących Polski podjętych na konferencji w Jałcie.

W pocz. r. 1947 zdecydował się na powrót do Polski. W związku z tym zrezygnował z członkostwa w Radzie Głównej Relief Society for Poles (Tow. Pomocy Polakom, w które przekształcił się PCK z siedzibą w Londynie). Powrócił do kraju 30 VII 1947 na statku „Batory”. Otrzymał niewielką generalską emeryturę i zamieszkał przy ul. Asfaltowej z zięciem A. Z. Heidrichem i jego rodziną. Pomimo sędziwego wieku w r. 1949 był współorganizatorem IV Międzyn. Konkursu Chopinowskiego i uczestniczył w nim jeszcze w r. 1955. Kiedy po aresztowaniu Heidricha (1950) rodzinę wyrzucono z mieszkania i skonfiskowano majątek, Osiński znalazł się bez domu. Przygarnęli go dalsi krewni. Do końca życia zachował postawę godną Polaka i oficera.

Zmarł 10 II 1956. Został pochowany na Cmentarzu Komunalnym (Powązki Wojskowe) w Warszawie. Żegnali go liczni przyjaciele i znajomi. Był odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari, Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Polonia Restituta, Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych (czterokrotnie), Złotym Krzyżem Zasługi (dwukrotnie), a także Orderem św. Stanisława, Orderem św. Anny, Orderem św. Włodzimierza i Orderem św. Jerzego (Imperium Rosyjskie), Orderem Legii Honorowej (Francja), Orderem Leopolda II (Belgia). Otrzymał harcerską odznakę Za Zasługę (1923) i Odznakę Wdzięczności.

W małżeństwie z Marią z Ambrożewiczów (1874–1942) miał dwie córki, Annę (zameżną Bohdanowską, 1901–1930) i Zofię (1904–1939, instruktorkę harcerską, żonę A. Z. Heidricha).

— Bielecki R. *Słownik biogr. oficerów powstania listopadowego*, t. 3, L–R, W. 1998 [dot. S. Osińskiego]; Korczyk H. *Osiński Aleksander*, w: *PSB*, t. 24, Wr. – Kr. 1979, s. 330–332; — Bagiński H. *WP na Wschodzie 1914–1920*, W. 1921 [cyt.]; Ciepielewicz M. *Generałowie polscy w opinii J. Piłsudskiego*, „WPH” 1966, nr 1 [cyt.]; Korzeniowski M. *Za Złotą Bramą. Działalność społeczno-kulturalna Polaków w Kijowie w l. 1905–1920*, Lub. 2009; Lipiński W. *Walka zbrojna o niepodległość Polski w l. 1905–1918*, W. 1935; Miszczuk M. *Naczelnik. Adolf Zbigniew Heidrich (1899–1983). Biografia harcerska*, W. 2013; Nekrasz *Harczerze w bojach*; Sedlaczek S. *Harcerstwo na Rusi i w Rosji 1913–1920*, W. 1936; Sikorski W. *Nad Wisłą i Wkrą. Studium do polsko-rosyjskiej wojny 1920 r.*, Lw. 1928; Stawecki P. *Generałowie polscy. Zarys portretu zbiorowego 1776–1945*, W. 2010; tenże *Polityka wojskowa Polski 1921–1926*, W. 1981; Woszczyński B. *Ministerstwo Spraw Wojskowych 1918–1921. Zarys organizacji i działalności*, W. 1972; — *Ani dnia bez kreski. Z Andrzejem Heidrichem rozmawia Teresa Torañska*, w: *Andrzej Heidrich. Twórca polskich banknotów*, W. 2011, s. 19–39; Glass H. *Na Szlaku Chudego Wilka. Z podziemi ku Polsce*, P. [1932]; Haller J. *Pamiętniki*, L. 1964; *Herbarz szlachty polskiej*, t. 13, W. 1916; *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego. Powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopisów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep[omucena] Bobrowicza*, t. 7, Lipsk 1841; Osiński A. *Po tamtej stronie Oceanu. Z pamiętnika...*, „WTK” 1959, nr 52; *Protokoły z posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej, październik 1939 – czerwiec 1940*, Kr. 1994; *VI Spraw. NRH za r. 1925*, [W.1926]; [Zieleniewski L., pseud.] *Scriptor Sejm i Senat 1935–1940 IV kadencja*, W. 1936, s. 363; — „Czuj Duch” 1924; „Dziennik Rozporządzeń Min. Spraw Wojsk.” 1918–1921; „Dziennik Pers.” 1920–1926;

„Harc mistrz” 1923–1926; „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1926, 1939; „Jestem! Centralny Organ PCK” 1937–1939; „Monitor Polski” 1938; „Monitor Polski” [Angers] 1939; „WU”; — *Jeżewska W. Śp. gen. Aleksander Osiński*, „Tyg. Powsz.” 1956, nr 10; — AAN: ZHP 76; AGAD: Arch. Ostrowskich z Ujazdu; Bibl. Polska w Paryżu: Akta PCK we Francji; — dok. ze zbiorów pryw. Andrzeja Heidricha i autora.

Marian Miszczuk

OSTROWSKA Maria (1906–2000), harcmistrzyni, nauczycielka, komendantka Chorągwi Harcerek (1935–1939) i hufcowa Hufca Harcerek w Wolnym Mieście Gdańsku (1932–1939).

Urodziła się 19 V 1906 w Rumianie w pow. lubawskim. Była córką Franciszka (1878–1958, właściciela 63-hektarowego gospodarstwa rolnego, który w czasie plebiscytu w r. 1920 aktywnie działał na rzecz przyłączenia do Polski terenów przygranicznych) i Weroniki z Kaliszów (1880–1972). Miała dziesięcioro młodszego rodzeństwa: Tadeusza (1909–1940, rozstrzelanego przez Niemców w okolicach Krakowa), Franciszka (1912–1943, księdza, wikarego w Grodzicznie, który zginął w obozie koncentracyjnym w Dachau), Urszulę (zameżną Wolnik, 1907–1984), Aleksandrę (zameżną Szczepańską, 1910–1995, która prowadziła z mężem gospodarstwo rolne w Gronowie), Janinę (zameżną Cieszyńską, 1913–2012, nauczycielkę zawodu), Zofię (zameżną Ułanowską, 1915–1981, nauczycielkę), Irenę (1916–2007, zakonnice), Kazimierę (zameżną Cieslak, 1919–2011, księgową), Stanisławę (zameżną Krajewską, ur. 1921, która prowadziła z mężem gospodarstwo rolne) i Krystynę (zameżną Guzik, 1924–2001, księgową).

Wstąpiła do harcerstwa jako uczennica progimnazjum w Lubawie w r. 1923. Była zastępową. Jej drużynowy Wilhelm Słaby tak ją wspominał: *Zastęp żeński prowadzi-*

OSTROWSKA MARIA

ła Maria Ostrowska, taktowna, zrównoważona, bardzo inteligentna uczennica, późniejsza profesorka i komendantka Chorągwi Gdańskiej (żeńskiej). Egzamin maturalny zdała w r. 1926 w Liceum Handlowym w Bydgoszczy, po czym studiowała w Wyższej Szkole Handlowej w Poznaniu, którą ukończyła w r. 1930. Za bardzo dobre wyniki w nauce otrzymała stypendium na dalsze studia w Akademii Handlowej w Antwerpii. Nie podjęła jednak proponowanych studiów, wybrała pracę w Wolnym Mieście Gdańsku (WMG). Została nauczycielką w Polskich Szkołach Handlowych Macierzy Szkolnej, gdzie w l. 1930–1939 uczyła przedmiotów handlowych i gimnastyki.

W Gdańsku podjęła również działalność harcerską. Utworzyła Drużynę Harcerzek (DH) im. kr. Jadwigi, a w następnym roku 3 DH im. M. Konopnickiej. Po powstaniu Hufca Harcerzek w WMG została jego komendantką (1932). Z jej inicjatywy powstały nowe drużyny i gromady zuchowe w różnych dzielnicach Gdańska: Siedlcach, Brzeźnie, Nowym Porcie oraz Pruszczu Gdańskim i Pszczółkach. Kiedy rozpoczęła pracę, hufiec liczył 79 harcerzek i zuchów skupionych w 3 drużynach, a w r. 1935 było już 12 drużyn i tyle samo gromad zuchowych skupiających 285 harcerzek i 291 zuchów. Kiedy w t.r. Główna Kwaterna Harcerek powołała w Gdańsku Chorągiew Harcerek, została jej pierwszą komendantką. Poprowadziła 60-osobową reprezentację chorągwi na Jubileuszowy Zlot Harcerstwa Polskiego w Spale (lipiec 1935). Obok pełnienia funkcji komendantki kierowała w komendzie chorągwi pracą Wyzd. Zuchów, Ref. Żeglarskiego i Ref. Sportu. Z jej inicjatywy powstała 1 Morska Drużyna Harcerek „Wichry Bałtyku”, która zasłynęła doskonałym przygotowaniem specjalistycznym i rejsami na jachtach „Korsarz” do portów Skandynawii w l. 1938 i 1939. Wspólnie z hm. Alfem Liczmańskim, komendantem Gdańskiej Chorągwi Harcerzy, Ostrowska organizowała wycieczki

i obozy harcerskie na terenach w głębi kraju, przyczyniające się do wzbogacenia wiedzy uczestników z zakresu historii, kultury i geografii Polski oraz rozwijające język ojczysty i uczucia patriotyczne.

Była czynna społecznie także na innych polach, należała do ZNP i Gminy Polskiej – Związku Polaków, TG „Sokół” oraz Tow. Przyjaciół Nauki i Sztuki. W lipcu 1939 na polecenie Komisariatu Generalnego RP w Gdańsku ze względów bezpieczeństwa przeprowadziła się do Gdyni, gdzie zastał ją wybuch wojny. Na pocz. września z harcerkami zorganizowała w budynku Sądu Okręgowego pomoc żywnościową i odzieżową dla uciekinierów. W październiku przed zapowiedzianą akcją wysiedleńczą Polaków z Gdyni opuściła miasto. Razem z koleżanką rowerami wyjechały do Stężycy na plebanię wuja, ks. Franciszka Kalisza, a później dalej w okolice Lubawy. Podczas okupacji, kiedy jej rodzice w r. 1940 zostali wysiedleni przez Niemców ze swego gospodarstwa, ukrywała się przez pewien czas u dalszych krewnych w Brzoziu i Małym Głębozku k. Lubawy.

Po wojnie zamieszkała w Sopocie i rozpoczęła organizację średniego szkolnictwa w zakresie administracji i handlu. Utworzyła nową szkołę, otrzymując na ten cel budynki przy ul. Kościuszki w Sopocie. Przy jej wielkim zaangażowaniu powstało Gimnazjum i Liceum Handlowe (początkowo zwane Kupieckim) wraz z internatem. W szkole uczyli znakomici nauczyciele, bogata była działalność kół i organizacji młodzieżowych, w tym harcerstwa. Szkoła posiadała własną orkiestrę i chór.

Na pocz. l. 50., kiedy w Polsce zaostryżyły się represje polityczne, jako przedwojenna nauczycielka, osoba religijna i pochodząca z ziemiańskiej rodziny, mimo znaczących osiągnięć w kierowaniu utworzoną po wojnie placówką została pozbawiona stanowiska dyrektora szkoły. W r. 1951 jeszcze przez krótki czas była dyrektorem Liceum Pracy Społecznej dla Pracujących, a następnie kierownikiem Spółdzielni „Cepelia”

w Gdańsku. Później znalazła zatrudnienie w powstającej wówczas Spółdzielni Pracy „Śnieżka”, w której wkrótce objęła stanowisko prezesa. Spółdzielnia pod jej kierownictwem stała się prężnym przedsiębiorstwem usługowym; powstały zakłady specjalistyczne, realizowano usługi dla statków poprzez przedsiębiorstwo handlu zagranicznego „Baltona”. Jako szef firmy dbała o warunki pracy, rozwinęła działalność socjalną dla pracowników. Wspierała materialnie Domy Dziecka w Sopocie i otaczała opieką dzieci w Sanatorium Reumatologicznym. Pełniła funkcje w strukturach wojewódzkich i krajowych organizacji spółdzielczych. Na krótko przed przejściem na emeryturę utworzyła średnią szkołę zawodową kształcącą konserwatorów wyrobów włókienniczych. W r. 1970 zakończyła pracę zawodową. Przez wiele lat pracownicy spółdzielni pamiętali o niej, zapraszali na spotkania i odwiedzali ją w domu.

Po reaktywowaniu ZHP w r. 1956 włączyła się do pracy harcerskiej. W r. 1958 została przewodniczącą kom. hist. chorągwi. Z przedwojennymi harcerzami pracowała nad udokumentowaniem historii harcerstwa w WMG (zebrane materiały zostały zdeponowane w Bibliotece PAN w Gdańsku). Została przewodniczącą Kręgu b. Harcerzy WMG, założonego w r. 1970. W r. 1978 otrzymała stopień harcmistrza.

Cieszyła się szacunkiem wychowanków, harcerzy i podwładnych, była dla nich znaczącym autorytetem. W czasie stanu wojennego na jej adres przychodziły z zagranicy paczki z żywnością i odzieżą. Jeden pokój w mieszkaniu przeznaczyła na magazyn i pomimo sędziwego wieku zajęła się dystrybucją zagranicznych darów. Chętnie odwiedzali ją harcerze różnych pokoleń. Po r. 1990 przyczyniła się do reaktywacji gdańskiego gniazda TG „Sokół”. Była członkiem Tow. Przyjaciół Gdańska.

Zmarła 10 X 2000. Została pochowana na cmentarzu Katolickim w Sopocie. Była odznaczona m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1968), Meda-

lem KEN (1975) i Krzyżem za Zasługi dla ZHP. Nie założyła rodziny. Przyjęła na wychowanie dwoje dzieci z domu dziecka i opiekowała się nimi do dorosłości. W trudnych powojennych latach wspierała materialnie rodziny młodszych sióstr.

— Puchała *Poczet*, t. 2, s. 242; Szewcs J. *Słownik biograf. Ziemi Lubawskiej 1244–2000*, Lubawa 2000; — *Harcerskie historie*, red. J. Grzywacz i in., Jastrzębie-Zdrój 2010, s. 284–288; Kuligowski Z., Radys B. *Harcerstwo Gdańskie 1945–1973*, G. 2005; Walicka M. *Polki w Wolnym Mieście Gdańsku*, G. 1985; Woźniak R. *Harcerstwo polskie w Wolnym Mieście Gdańsku*, W. 1977; — inf. dr. hab. Tomasza Człapińskiego prof. UG, wnuka siostry M. Ostrowskiej.

Bogdan Radys

P

PILIŃSKI Władysław, pseud. Pucek (1911–1982), ekonomista, harcmistrz, zastępca komendanta Krakowskiej Chorągwi Harcerzy (1947).

Urodził się 15 V 1911 w Nowym Sączu. Był synem Michała (1871–1959, cukiernika) i Józefy z Albertów (1890–1915). Po śmierci matki wychowywały go starsze siostry: Jadwiga (1901–1998, nauczycielka a następnie dyrektorka szkoły w Olszanie), Stanisława (zameżna Wojciechowska, 1903–1980, zam. w Lipnicy Murowanej i Katowicach) oraz Zofia (zameżna Mazurek, 1909–2003, prowadząca z ojcem cukiernię w Nowym Sączu). W r. 1922 ukończył Szkołę Powsz. im. A. Mickiewicza i został uczniem II Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego w Nowym Sączu. We wrześniu 1920 wstąpił do 4 Drużyny Harcerzy im. S. Czarnieckiego w Nowym Sączu,

a 30 VII 1924 na pierwszym obozie w Suchej Dolinie złożył przyrzeczenie harcerskie na ręce hufcowego Stanisława Bugajskiego. W latach szkolnych śpiewał też w chórze założonym przez Bugajskiego, pedagoga i kompozytora. Od najmłodszych lat wędrował po górach, obozował z drużyną na Ziemi Sądeckiej i w innych zakątkach Polski.

Po maturze (1930) przeniósł się do Krakowa i rozpoczął studia w Akademii Handlowej. Wstąpił wtedy do 3 Krakowskiej Drużyny Harcerzy im. K. Pułaskiego przy III Gimnazjum im. kr. Jana III Sobieskiego. Od lutego do października 1933 był jej drużynowym; pod jego kierownictwem drużyna rozwinęła się, skonsolidowała i prowadziła intensywną pracę. Zorganizował obóz stały pod namiotami w Suchej. W czasie studiów należał do Kręgu Instruktorskiego „Watra” i Akademickiej Gromady Starszoharcerskiej „Chrobria”. Na stopień podharcemistrza został mianowany 10 III 1933. W t.r. uczestniczył w IV Jamboree w Gödöllő na Węgrzech. W r. 1934 zdobył stopień harcerza Rzeczypospolitej i otrzymał odznakę dziesięciolecia służby harcerskiej. W czerwcu t.r. zorganizował 7 Drużynę Harcerzy, której drużynowym był do r. 1935. Równocześnie był członkiem Komendy Hufca Harcerzy w Nowym Sączu (1934, 1936). W l. 1938–1939 był członkiem Komendy i kierownikiem Wydz. Obozów i Turystyki Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerzy.

Pracę zawodową rozpoczął w firmie ojca, od lipca 1938 do marca 1939 pracował w Krakowskich Zakładach Cukierniczych „Kryształ”, a następnie u szwagra Aleksandra Wojciechowskiego w Katowicach, w związku z czym został przeniesiony do Śląskiej Chorągwi Harcerzy. Tuż przed wybuchem wojny powrócił do Krakowa. Ze względu na stan zdrowia nie został powołany do wojska, nie brał również udziału w konspiracji. Wkrótce opuścił Kraków i zamieszkał u siostry Stanisławy w Lipnicy Murowanej. Do r. 1942 był po-

szukiwany przez gestapo, prawdopodobnie z powodu swojej działalności harcerskiej na Śląsku.

Po wojnie wrócił do pracy harcerskiej jako kierownik Wydz. Obozów i Turystyki Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerzy (1945–1947). Był też zastępcą komendanta chorągwi (lipiec 1947 – grudzień 1948), kierownikiem Akcji Letniej (1948) i kierownikiem Wydz. Kształcenia Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerzy (1948–1949) oraz Krakowskiej Komendy Chorągwi Harcerstwa (1949–1950). Organizował pierwsze obozy harcerskie na Ziemach Odzyskanych i uczestniczył w II CAS nad jez. Turawa k. Opola. W dn. 1 III 1949 został mianowany harcemistrzem.

Zawodowo pracował w Państw. Hurtowni Chemicznej w Krakowie przy ul. Pilotów. W l. 1949–1956 nie brał udziału w pracy OH ZMP. W tym czasie należał do PTTK i w Klubie Sportowym „Kolejarz” zajmował się działalnością turystyczną. Jako jeden z pierwszych uzyskał uprawnienia przewodnika Górskiej Odznaki Turystycznej. Był również pilotem wycieczek zagranicznych. Wędrował z młodzieżą po górach oraz organizował kolonie dla dzieci.

Po reaktywowaniu ZHP w grudniu 1956 wszedł w skład Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerstwa, obejmując kierownictwo Wydz. Obozów i Imprez Masowych (pełnił tę funkcję do 15 X 1961). Był delegatem na II Zjazd Walny ZHP w r. 1959. W t.r. był zastępcą komendanta Harcerskiej Akcji „Bieszczady” oraz szefem sztabu zgrupowania krakowskiego w ramach tej akcji. Następnie pełnił rozmaite funkcje w komendach hufców Kraków-Zwierzyniec i Kraków-Krowodrza: zastępcy komendanta (1965–1967, 1969–1974), kierownika Ref. Obozów (1967–1982), a także kwatermistrza (1976–1982). Zajmował się sprawami finansowo-gospodarczymi, lustrował obozy i szkolił kadre. Dn. 22 VII 1967 otrzymał stopień harcemistrza PL.

W l. 70. XX w. był jednym z instruktorów Hufca Kraków-Krowodrza, którzy

adaptowali tzw. baczówkę wzorcową pod Durbaszką na schronisko harcerskie. Wykonał tu wiele prac, m.in. droga, która prowadzi do schroniska, została przez niego przystosowana do jazdy samochodem terenowym. W r. 1979 przeszedł na emeryturę, prowadząc nadal pracę społeczną w harcerstwie. W październiku 1980 obchodził jubileusz 60-lecia działalności harcerskiej, z tej okazji odbyła się uroczysta zbiórka, na której zgromadziło się ponad stu instruktorów. W okolicznościowym artykule w „Motywach” tak o nim napisano: *Zna go w Krakowie kilka pokoleń harcerzy. (...) Dla nich wszystkich Pucek jest symbolem aktywnej postawy, wzorem do naśladowania. Nigdy bowiem nie lubił wielkiego gadania, zawsze denerwowały go przejawy apodyktyzmu, biurokratyzmu... Preferował działanie, najlepiej czuł się na obozach – zawsze wchodził i nadal wchodzi do nich nie od bramy, a od kuchni.*

Po ciężkiej chorobie zmarł 21 X 1982. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim, jego pogrzeb zgromadził dwutyśieczną rzeszę instruktorów i harcerzy. Przez kilka tygodni w lokalu hufca przy ul. Reymonta była eksponowana wystawa pod nazwą „Pamięci Pucka”.

Piliński został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1976), Złotym Krzyżem Zasługi (1969), Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1981), Srebrnym Krzyżem Harcerskiego Odznaczenia Honorowego za Zasługę (1947) oraz Honorową Odznaką za Zasługi dla ZHP (1969). W r. 1992 jego imię nadano Górskiemu Ośrodkowi Szkolno-Wypoczynkowemu pod Durbaszką w Małych Pieninach.

W r. 1940 zawarł związek małżeński z Heleną Monczak (1919–1995, absolwentką Szkoły Handlowej). Mieli pięcioro dzieci: synów Andrzeja (1941–1951) i Leszka (1944–2010, pracownika umysłowego) oraz córki Barbarę (ur. 1946, inżyniera budowy dróg), Ewę (ur. 1951, inżyniera mechanika) i Małgorzatę (ur. 1955, magistra fizyki).

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcmistrzy nie i harcmistrze*, s. 171; — Bulicz Z. *Pucek*, mps; Gawel T. *Druh Władysław Piliński „Pucek” 1911–1982*, Kr. 1990; *Historia Zielonej Trójki Krakowskiej*, red. W. Biedrzycki i in., Kr. 2011, s. 31, 93; Leonhard *Kalendarium*; Pokorska J. *Pucek*, „Motywy” 1980, nr 43 z 26 X, s. 4 [cyt.]; Wojtycza K. *Hufiec Kraków-Krowodrza w l. 1973–1989*, Kr. 2014; Wojtycza K. *Hufiec Kraków-Zwierzyńiec w l. 1957–1972*, Kr. 2011; — Piliński W. *Nie czuję się zmęczony*, „Motywy” 1980, nr 43 z 26 X, s. 1, 4; — Porębski S. „Pucek”. *Ostatnie pożegnanie*, „HR” 1982, nr 2, s. 5; Skiba J. *Władysław Piliński (1911–1982). Wspomnienie w dwudziestą rocznicę śmierci*, „Gaz. Wyb.” 2002, nr 265, dod. „Kraków”, s. 8; — Arch. Hufca Kraków-Krowodrza: Książka pracy hufca r. 1982/83, *Ostatnie pożegnanie hm. W. Pilińskiego*; Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: rozkazy komend chorągwi z l. 1920–1982; — inf. córki Małgorzaty.

Krzysztof Wojtycza

PŁOSZAJSKI Tadeusz, pseud. Modrzew (1915–2008), elektromechanik, harcmistrz, uczestnik konspiracji w Chorągwi Łódzkiej Szarych Szeregów („Ul Kominy”), współorganizator Izby Historii i Tradycji Chorągwi Łódzkiej ZHP.

Urodził się 20 VII 1915 w Łodzi. Był synem Franciszka i Marii z Grabowskich. W r. 1930 ukończył siedmioklasową Publiczną Szkołę Powsz. nr 25 im. Bolesława Chrobrego w Łodzi. Następnie podjął naukę na kursie ślusarskim w Szkole Rzemiosł Tow. Salezjańskiego w Łodzi, który ukończył w r. 1934. We wrześniu 1927 wstąpił do 2 Łódzkiej Drużyny Harcerzy (ŁDH) im. W. Łukasiewskiego, której drużynowym był Eligiusz Olbromski (brat Antoniego Olbromskiego). Zdobył stopień młodzika, po czym 17 II 1929 na ręce opiekuna drużyny Karola Hekiera złożył przyrzeczenie harcerskie. Od kwietnia t.r. pełnił funkcję zastępowego, a w lecie zdobył stopień wywiadowcy. W lipcu na-

PŁOSZAJSKI TADEUSZ

stępnego roku wziął udział w kursie dla zastępowych w Bocheńcu k. Małogoszcza, którego komendantem był hm. Stefan Kępczyński.

W r. 1932 został przybocznym w 2 ŁDH. W czerwcu 1933 uczestniczył w Zlocie Łódzkiej Chorągwi Harcerzy w Osinach k. Główna, prowadząc drużynę w zastępstwie drużynowego phm. Józefa Makowskiego; w lipcu również w Osinach uczestniczył w kursie podharc mistrzowskim, prowadzonym przez hm. S. Kępczyńskiego (podczas kursu zdobył stopnie ćwika i harcerza orlego). We wrześniu t.r. z harcerzami 2 ŁDH brał udział w uroczystości odsłonięcia pomnika upamiętniającego powstańców poległych w Dobrej k. Strykowa. Zimą 1933/1934 był gospodarzem kursu narciarskiego w Zwardoniu, a w sierpniu 1934 oboźnym kursu dla zastępowych pod namiotami w Potoku Złotym (wtedy zdobył stopień harcerza Rzeczypospolitej). Na pocz. lipca 1935 był oboźnym wspólnego przedzłotowego obozu 2 ŁDH i 13 ŁDH im. J. Bema w Dobieszkwowie, następnie w zastępstwie drużynowego prowadził obóz 2 ŁDH na Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale. Rozkazem z dn. 10 XI 1938 został mianowany podharc mistrzem.

Od października 1934 pracował przez rok w warsztacie elektromechanicznym Biura Technicznego „Inż. J. Reicher i S-ka” w Łodzi. Od listopada 1935 do października 1937 pełnił służbę wojskową w 4 batalionie pancernym 4 dywizjonu pancernego w Brześciu n. Bugiem (w maju 1938 został ponownie powołany do tej jednostki na sześciotygodniowe ćwiczenia wojskowe). Od listopada 1937 do stycznia 1945 pracował jako ślusarz w Wytwórni Maszyn Elektrycznych „Elektrobudowa” w Łodzi.

Z chwilą wybuchu II wojny światowej został powołany do Ośrodka Zapasowego Broni Pancernych nr 2 w Lublinie. Z tymże Ośrodkiem, który nie brał udziału w walkach, Płoszajski wycofywał się z Lublina przez Chełm, Żółkiew i Kamion-

kę Strumiłową (obecnie Kamionka Bużańska) do granicy polsko-rumuńskiej. Już samodzielnie dotarł do Kut, skąd przedostał się do Lwowa, a następnie – podstawionym przez Rosjan pociągiem, który rzekomo miał jechać do Warszawy – został wywieziony do Podwołoczysk k. Tarnopola. Z dużymi trudnościami w końcu października 1939 wrócił do Łodzi. Skontaktował się z przedwojennym drużynowym 2 ŁDH J. Makowskim, który poinformował go o planowanym konspiracyjnym spotkaniu łódzkich instruktorów. Uczestniczył w tymże spotkaniu, które odbyło się na pocz. listopada 1939 w mieszkaniu phm. Józefa Pawliczaka (przy ul. Wodnej w Łodzi) i uważane jest za początek konspiracyjnej działalności łódzkiego harcerstwa. W styczniu 1940 komendantem „Ula Kominy” został hm. Dominik Patora, pseud. Andrzej, z którym Płoszajski współpracował do końca okupacji. Zajmował się głównie działalnością wywiadowczą – zbierał informacje o ruchu niemieckich jednostek wojskowych i ich rozmieszczeniu na terenie Łodzi.

Na polecenie Patory w r. 1941 zorganizował zastęp „Modrzewie”, składający się z pięciu osób: Kazimierza Janaszka, Tadeusza Dzierżgowskiego, Tadeusza Ulatowskiego, Heleny Janaszek i Marianny Płoszajskiej, z którym prowadził szkolenie harcerskie i wojskowe, zbierał środki medyczne dla oddziałów partyzanckich, urządzał obchody patriotyczne i dyskusje na tematy społeczne. Mieszkanie Płoszajskiego (przy ul. Rzgowskiej 3 w Łodzi) było jednym z punktów kontaktowych konspiracyjnego harcerstwa łódzkiego.

W poł. r. 1941 Płoszajski uczestniczył w spotkaniu (u phm. Antoniego Pachnickiego) z wizytatorem Głównej Kwatery Szarych Szeregów hm. Edwardem Zürnem, pseud. Jacek. Na jego polecenie od poł. r. 1943 utrzymywał kontakt z konspiracyjnym harcerstwem bydgoskim (przez hm. Bernarda Subkowskiego, pseud. Ben, a później jego żonę Danutę Subkowską,

pseud. Sosna, która przyjeżdżała do Łodzi, m.in. po tajne wydawnictwa dla „Ula Lina” – Chorągwi Pomorskiej Szarych Szeregów). W dniu wyzwolenia Łodzi, 19 I 1945 w mieszkaniu Łoszajskiego D. Patora ogłosił zakończenie działalności konspiracyjnej „Ula Kominy”.

Od marca do sierpnia 1945 Łoszajski pracował w Łódzkiej Izbie Rolniczej jako intendent, następnie do kwietnia 1946 był zatrudniony w Miejskim Przedsiębiorstwie Oczyszczania w Łodzi w charakterze sekretarza. W l. 1946–1954 pracował w Dziale Zaopatrzenia Materiałowego Centralnego Zarządu Przemysłu Włókien Sztucznych w Łodzi. W listopadzie 1956 ukończył kurs planowania zaopatrzenia i gospodarki materiałowej, zorganizowany w Sławęcicach przez Min. Przemysłu Maszynowego. Do czerwca 1957 był słuchaczem pierwszego semestru nauki o architekturze, malarstwie i rzeźbie na Uniw. Powszechnym Zarządu Wojew. TWP w Łodzi. Do przejścia na emeryturę (1977) pracował w łódzkiej Fabryce Kotłów i Radiatorów „Fakora” jako kierownik Działu Zaopatrzenia i Gospodarki Materiałowej. W l. 1962–1964 był ławnikiem Sądu Powiat. w Łodzi.

Po wojnie pracę harcerską podjął na pocz. r. 1946. Współpracował wówczas z Marianem Bileckim w Harcerskim Klubie Sportowym (HKS) w Łodzi, pełniąc do listopada 1948 funkcję zastępcy jego kierownika ds. organizacyjnych. W marcu 1947 był współzałożycielem 47 ŁDH „Modrzewiowy Szczep” im. W. Wróblewskiego w Hufcu Harcerzy Łódź-Północ (obecnie Łódź-Bałuty), która w pierwszym obozie (wspólnym z 20 ŁDH im. Zawiszy Czarnego) uczestniczyła w lipcu t.r. w Treście n. Pilicą. W sierpniu 1947 był zastępcym na kursie podharcistrzowskim w Górkach k. Walimia Wałbrzyskiego (komendantem kursu był hm. Mieczysław Łętowski). Wiosną 1948 został mianowany członkiem Komendy Hufca Łódź-Północ (referentem wizytacji oraz zastępcą prze-

wodniczącego komisji do stopnia harcerza orlego i sprawności). W lipcu t.r. zorganizował – w ramach zgrupowania hufca – obóz drużyny (dla 33 harcerzy) pod namiotami w Chłopach k. Mielna; obóz został nazwany „Kurpie”, a zastępy nosiły nazwy „Drwale”, „Smolarze”, „Bartnicy” i „Sokolnicy”. W lipcu 1949 Łoszajski prowadził obóz drużyny w Brzustowie n. Pilicą; obóz ten zyskał duże uznanie wizytacji Komendy Chorągwi Łódzkiej i rodziców odwiedzających harcerzy. Pod koniec t.r. w związku z decyzjami władz partyjno-państwowych i reorganizacją w ruchu młodzieżowym zrezygnował z działalności harcerskiej. Powrócił do niej na krótko w r. 1957, obejmując funkcje współpracownika w Wydziale Drużyn (w lutym) oraz w Wydz. Organizacyjnym (w kwietniu) Komendy Łódzkiej Chorągwi Harcerstwa. W związku ze zmianami, jakie miały miejsce w ZHP pod koniec lat 50., wycofał się z czynnej działalności harcerskiej.

W drugiej poł. lat 60. podjął działalność w Środowisku b. Szarych Szeregów. Na początku lat 70. wspólnie z M. Bileckim zorganizował Izbę Historii i Tradycji ZHP w siedzibie Komendy Chorągwi Łódzkiej. Z datą 22 VII 1981 został mianowany harcmistrzem. W grudniu t.r. współpracował przy organizowaniu w Muz. Historii M. Łodzi wystawy z okazji 70-lecia harcerstwa. W r. 1986 opracował historię harcerstwa Ziemi Łęczyckiej (mps w Izbie Historii i Tradycji Chorgwi Łódzkiej ZHP). Był współinicjatorem uroczystości odsłonięcia we wrześniu 1994 w Dietrznikach k. Wielunia tablicy upamiętniającej zamordowanego przez hitlerowców harcerza Szarych Szeregów phm. Antoniego Pachnickiego. Do ostatnich lat życia aktywnie działał w Kom. Hist. Chorągwi Łódzkiej ZHP. Ostatnie jego spotkanie w harcerskim gronie miało miejsce na Zlocie Chorągwi Łódzkiej ZHP w Spale (3 IX 2005). Zmarł 22 II 2008 w Łodzi.

Był odznaczony Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem Woj-

ska (czterokrotnie), Krzyżem AK, Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (2005), Srebrnym Krzyżem za Zasługi dla ZHP z Rozetą-Mieczami, Odznaką Grunwaldzką, Odznaką Opiekuna Miejsca Pamięci Narodowej, Odznaką Jubileuszową 75-lecia ZHP. Otrzymał tytuł Instruktora Seniora ZHP.

Był dwukrotnie żonaty. W r. 1939 poślubił Mariannę Wołowską (1916–2009), z którą miał synów Juliana (ur. 1947) i Grzegorza (ur. 1948). W 1956 zawarł związek małżeński z Zofią Roźniatą (1929–2000), z tego małżeństwa miał syna Tomasa (ur. 1958).

— Izba Historii i Tradycji Chorągwi Łódzkiej ZHP: teczka pers. T. Płoszajskiego nr 95; — inf. syna G. Płoszajskiego.

Marcin Binasiak

POROŻYŃSKI Benedykt, pseud. Beno, Jan Śliwa-Porożyński (1909–1945), harcistrz, hufcowy Hufca Harcerzy Gdynia (1935–1938), komendant Morskiego Rejonu Harcerzy w Gdyni (1938–1939), szef Obszaru Wschodniego Szarych Szeregów we Lwowie (1939), wizytator Głównej Kwatery Szarych Szeregów dla Chorągwi Pomorskiej (1940–1942).

Urodził się 12 III 1909 w Toruniu. Był synem Władysława (1878–1918, piekarza, członka „Sokoła”) i Marii ze Śliwińskich (1879–1956, która razem z mężem prowadziła restaurację i zajazd w Zblewie k. Starogardu Gdańskiego, a później z synami osiedliła się w Chełmnie, gdzie prowadziła jadłodajnię). Miał czterech braci: Czesława (1905–1945, kasjera, pracownika Szpitala Psychiatrycznego w Świeciu, za działalność harcerską osadzonego w obozie koncentracyjnym Stutthof, który zarażony tyfusem, zmarł po zakończeniu ewakuacji więźniów w marszu śmierci w Rybnie k. Wejherowa), Zygfryda (1908–1975, mechanik i kierowca, przymusowo wcielone-

go do Wehrmachtu, który uciekł z frontu francuskiego i przedostał się do Armii Polskiej, następnie służył do końca wojny na terenie Anglii i powrócił w r. 1946 do Gdyni), Józefa Engelberta (1914–1969, przed wojną pracownika firmy maklerskiej, uczestnika wojny obronnej w r. 1939, który uciekł z obozu jenieckiego w Trzebiechowie i ukrywał się do końca wojny, po wojnie prowadził Łaźnię Miejską w Gdyni, a następnie pracował w Polskich Liniach Oceanicznych), Witolda (pseud. Kiepusza, 1918–1942, absolwenta Liceum Męskiego w Gdyni, pracownika Domu Bawelny, uczestnika ruchu oporu na terenie Generalnej Guberni, osadzonego w obozie koncentracyjnym Auschwitz, gdzie zmarł).

Ukończył Szkołę Powsz. w Zblewie, po czym kontynuował naukę w Męskim Gimnazjum Klasycznym w Chełmnie n. Wisłą. W latach gimnazjalnych należał do Tow. Literackiego im. T. Zana, Klubu Wioślarskiego, Sodalicii Mariańskiej i ZHP. W r. 1921 wstąpił do 2 Chełmińskiej Drużyny Harcerzy im. gen. J. Hallera, w której przyrzeczenie harcerskie złożył 4 VI 1922. Wziął udział w zlocie Hufca Męskiego w Grudziądzu i Zlocie Narodowym ZHP w Warszawie (1924). Ukończył kurs zastępowych, a następnie kurs drużynowych w Grabowie, po którym objął funkcję drużynowego swojej drużyny (1925–1926).

Współpracował ze swoim nauczycielem gimnazjalnym hm. Wilhelmem Słabym, przedwojennym komendantem Pomorskiej Chorągwi Męskiej. Pełnił funkcje skarbnika i zastępcy hufcowego Hufca Harcerzy w Chełmnie oraz kierownika Działu Organizacyjnego Komendy Chorągwi Pomorskiej w Toruniu. W czerwcu 1926 wziął udział w Zlocie Chorągwi Pomorskiej w Toruniu. W l. 1927 i 1928 był komendantem obozów drużyny w Gdyni-Redłowie. Przed maturą, w lutym 1929, przekazał funkcję drużynowego następcy. W t.r. otrzymał mianowanie na stopień podharcistrza, wziął udział w II Zlocie Narodowym ZHP w Poznaniu (w lipcu)

POROŻYŃSKI BENEDYKT

i uczestniczył w III Światowym Jamboree w Arrove Park w Anglii (w sierpniu).

Po maturze studiował w Wyższej Szkole Handlowej w Poznaniu (1929–1933). W czasie studiów podejmował dorywcze prace, aby zarobić na utrzymanie. W tym czasie należał do 1 Akademickiej Drużyny Harcerskiej im. S. Staszica. W 1932 był komendantem obozu zlotowego gdyńskiego Hufca Morskiego w Pucku (w lipcu) i współorganizował Międzyn. Zlot Skautów Wodnych w Garczynie k. Kościerzyny (w sierpniu). Poznał wtedy bliżej hm. Józefa Ratajczaka, komendanta zlotu, który wysoko ocenił jego zdolności organizacyjne.

Praktykę zawodową odbył w r. 1930 w Państw. Przedsiębiorstwie „Żegluga Polska” w Gdyni. Po ukończeniu studiów w r. 1933 odbył dziesięciomiesięczną służbę wojskową (dywizyjny kurs podchorążych rezerwy piechoty), po której otrzymał stopień sierżanta podchorążego rezerwy. W r. 1934 osiedlił się w Gdyni i podjął pracę zawodową w firmie „Progress”, zajmującej się eksportem węgla. Szybko awansował i został przyjęty w poczet Kolegium Ekonomistów Morskich. Prowadził też aktywną działalność harcerską. W l. 1935–1938 pełnił funkcję hufcowego Hufca Harcerzy w Gdyni, którą przejął od hm. Bolesława Polkowskiego. Przywiązywał dużą wagę do szkolenia kadry instruktorskiej i tworzenia drużyn żeglarskich. Organizował kursy z zakresu samoobrony, strzelectwa, terenoznawstwa, musztry oraz szeroko pojętej wiedzy o morzu i związkach Gdyni ze światem (ten program przyciągnął do drużyn młodzież starszą, powodując wzrost liczebny Hufca Morskiego). Stopień harcmistrza otrzymał w r. 1937. Kiedy w następnym roku Główna Kwatera Harcerzy powołała w Gdyni Morski Rejon Harcerzy, obejmujący sześć hufców terenowych oraz jeden pozaszkolny (dla młodzieży robotniczej z peryferyjnych dzielnic Gdyni), został jego komendantem. Uczestniczył w ćwiczeniach wojskowych (1935, 1936, 1938 i 1939). Był pomysłodawcą i organi-

zатorem Harcerskiego Batalionu Obrony, który w liczbie 20 starszych harcerzy walczył na Wybrzeżu w ostatnim starciu z Niemcami pod Koleczkowem.

Zmobilizowany w sierpniu 1939 jako podporucznik rezerwy, udał się do swojej jednostki pod Radomiem, przekazawszy obowiązki komendanta Morskiego Rejonu Harcerzy hm. Lucjanowi Cyłkowskiemu. Z 63 pp walczył na Kielecczyźnie i w Lubelskiem. Później dotarł do Lwowa, tutaj wziął udział w obronie miasta i dostał się do niewoli. Udało mu się zbiec i czterokrotnie nieskutecznie podejmował próby przedarcia się do Rumunii. Po zajęciu Lwowa przez Rosjan podjął działalność konspiracyjną. Został zaprzysiężony w Harcerskiej Organizacji Wojskowo-Niepodległościowej, której założycielem był hm. W. Słaby. Pełnił w niej funkcję szefa Obszaru Wschodniego. Rozszerzył kontakty konspiracyjne na cały południowy teren zajęty przez Rosjan. Podróżował do Brześcia i Białegostoku w celu nawiązania nowych kontaktów. Utworzył sieć łączności między Lwowem a Brześciem. Ze względu na dużą aktywność konspiracyjną we Lwowie groziło mu aresztowanie, dlatego w styczniu 1940 w okolicy Brześcia przedostał się nielegalnie przez granicę i dotarł do Warszawy.

Poprzez znanego mu wcześniej hm. Gustawa Niemca nawiązał kontakt z Główną Kwaterą Szarych Szeregów. Z uwagi na znajomość jęz. niemieckiego i liczne kontakty z kadrą instruktorską na Pomorzu otrzymał zadanie zorganizowania Pomorskiej Chorągwi Szarych Szeregów i został wizytatorem „Pasieki” (Główniej Kwatery Szarych Szeregów) dla tej chorągwi (1940–1942). Z fałszywymi dokumentami jako Jan Śliwa-Porożyński przybył w lutym 1940 do Torunia, gdzie spotkał się z żoną, a także nawiązał pierwsze kontakty konspiracyjne. Ponownie przyjechał do Torunia w maju i przystąpił do organizacji struktur Szarych Szeregów na Pomorzu. W Świeciu przyjął przysięgę od

POROŻYŃSKI BENEDYKT

brata Czesława, którego włączył do pracy organizacyjnej, w Bydgoszczy powołał hufiec Szarych Szeregów z komendantem hm. Bernardem Mrozińskim. W Chełmie przyjął przysięgę od hm. Tadeusza Cieplika, w Gdyni powołał na komendanta hufca hm. L. Cyłkowskiego. W Chojnicach przekazał zorganizowaną strukturę Pomorskiej Chorągwi Szarych Szeregów hm. Bernardowi Myśliwskowi, który objął funkcję jej komendanta. Ustalił system łączności między chorągwią a „Pasięką”.

Zamieszkał w Mińsku Mazowieckim, gdzie w maju 1940 podjął pracę w Powiat. Spółdzielni Rolniczo-Hodowlanej. Sprowadził żonę i tu przysła na świat ich córka. W r. 1942 Niemcy awansowali go na dyrektora firmy. Otrzymał do dyspozycji samochód, a jego służbowe wyjazdy do Warszawy ułatwiały kontakty konspiracyjne. Nadal wizytował hufce Szarych Szeregów na Pomorzu. Przez hm. Witolda Bublewskiego nawiązał współpracę z tajną organizacją oficerów Marynarki Wojennej „Alfa” i wciągnął do pracy w wywiadzie morskim starszych harcerzy z Pomorza. Brał udział w organizacji łączności i przerzutów na trasie Warszawa – Gdynia – Sztokholm. W podwarszawskich lasach uczestniczył w szkoleniach wojskowych AK.

W dn. 19 VII 1943 Porożyński niespodziewanie został aresztowany i osadzony na Pawiaku. Próby wykupienia go z więzienia nie powiodły się. Został przewieziony do Gdańska, a 1 listopada, po trzech miesiącach przesłuchań na gestapo, wywieziono go do obozu koncentracyjnego Stutthof. Otrzymał numer obozowy 26 341. W obozie spotkał wielu przyjaciół z harcerstwa i brata Czesława. Doczekał ewakuacji obozu i 25 I 1945 wyruszył w marszu śmierci. Nie skorzystał z okazji do ucieczki, ponieważ pielegnował w drodze chorego na tyfus brata. Sam również zaraził się tą chorobą. Już po śmierci Czesława w obozie przejściowym w Rybnie odnalazły go wcześniej wyzwolone z obozu znajome harcerki Jadwiga Rotecka-Szewczuk i Elżbieta Mar-

cinkowska-Szuca. W ciężkim stanie przewiozły go do miejscowości Zamostne.

Mimo troskliwej opieki 18 III 1945 zmarł. Pochowano go na cmentarzu we wsi Góra. W pierwszą rocznicę śmierci, po dokonaniu ekshumacji, odbył się uroczysty pogrzeb w Gdyni na cmentarzu Witomińskim. Wzięły w nim udział władze miejskie, wojsko, duchowieństwo i rzesza harcerzy oraz mieszkańców miasta. Jego imię w r. 1969 przyjął Szczep Harcerski przy Szkole Podst. nr 27 i Drużyna Harcerska przy Szkole Podst. nr 13 w Gdyni. W r. 1996 na budynku w Zamostnem, gdzie zmarł, staraniem Harcerskiego Klubu Sportowego „Korzenie” i Gminy Wejherowo odsłonięto tablicę pamiątkową.

W r. 1938 ożenił się z Edytą Łangowską (1908–1985, nauczycielką, romanistką, absolwentką Uniw. Pozn.). Miał córkę Marię Magdalенę (zameżną Kruszczyńską, ur. 1940, magistra farmacji, harcmistrzynię).

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcmistrzynie i harcmistrze*, s. 174; Puchala *Poczet*, t. 2, s. 355; Rafiński S. *Chełmiński słownik biogr.*, Chełmno 2006, s. 143–144; — Broś B. *Lwów kolebką harcerstwa w Polsce. 90 lat harcerstwa*, „Semper Fidelis” 2001, nr 62; Buller A. *Wódz gdyńskich harcerzy*, „Pomerania” 1985, nr 11; Chrzanowski B., Gąsiorowski A., Steyer K. *Polska Podziemna na Pomorzu w l. 1939–1945*, G. 2005, s. 609; Gąsiorowski A. *Szare Szeregi na Pomorzu 1939–1945*, T. 1998, s. 210–214; Łaskiewicz T. *Przyczynek do faktografii harcerstwa lwowskiego w l. 1938–1941*, „Semper Fidelis” 2001, nr 62; Węgiński J. *Lwowska konspiracja harcerska 1939–1949*, „Rocznik Tarnopolski” 1995/96; — *Czuwaj, Gdynio. Wspomnienia gdyńskich harcerek i harcerzy 1928–2011*, red. D. Małszycki i in., Gdynia 2011; — dok. w pos. M. M. Kruszczyńskiej: harcerska książeczka służbowa B. Porożyńskiego nr 0618322; — inf. córki M. M. Kruszczyńskiej.

Bogdan Radys

POSADZKI WOJCIECH

POSADZKI Wojciech (1927–1989), dziennikarz, harcmistrz, hufcowy Hufca Gdańsk-Oliwa (1957–1967).

Urodził się 15 I 1927 w Wyszkwowie. Był synem Adolfa (1890–1971, urzędnika skarbowego) i Marianny z Sitkowskich (1899–1975). Miał starszą siostrę Halinę (zameżną Sobierajską, 1921–1994, absolwentkę liceum we Włocławku). Rodzina często zmieniała miejsce pobytu z powodu pracy zawodowej ojca, ostatecznie osiadła w Ciechocinku.

Naukę szkolną rozpoczął w r. 1933 w Szkole Powsz. w Rawie Mazowieckiej, kontynuował ją w Fabiankach w pow. lipnowskim i Dobrem w pow. nieszawskim. W r. 1939 miał rozpocząć naukę w gimnazjum w Ciechocinku, ale przeszkodziła temu wojna. Musiał podjąć pracę zawodową. W l. 1941–1942 był pomocnikiem elektromontera w warsztatach uzdrowska w Ciechocinku, a następnie pomocnikiem malarskim. W poł. r. 1943 został wywieziony do przymusowej pracy w fabryce samolotów „Focke-Wulf” w Poznaniu. Po roku ciężkich robót, zwolniony z powodu choroby, powrócił do rodziców w Ciechocinku, gdzie doczekał końca wojny.

W kwietniu 1945 podjął naukę w Gimnazjum w Aleksandrowie Kujawskim, a od września 1946 kontynuował ją w Gimnazjum i LO w Ciechocinku. W maju 1948 złożył egzamin dojrzałości, a po wakacjach zatrudnił się jako wychowawca w sanatorium. Jesienią 1949 rozpoczął studia na Wydz. Architektury Szkoły Inżynierskiej w Szczecinie. Po drugim semestrze studiów inżynierskich zrezygnował z nauki i przeniósł się do Krakowa. Został zatrudniony jako starszy referent techniczny przy budowie Nowej Huty. W październiku 1951 podjął studia dziennikarskie na Wydz. Filozoficzno-Historycznym UJ. Po ich ukończeniu w r. 1954 otrzymał skierowanie do pracy (nakaz pracy) jako dziennikarz w Rozgłośni Polskiego Radia w Gdańsku. Tu pracował przez całe zawodowe życie, kolejno w Redakcji Wiado-

mości, Redakcji Wiejskiej i Redakcji Publicystyki. W r. 1981 przeszedł na rentę inwalidzką z powodu poważnej choroby płuc (astmy oskrzelowej).

Służbę harcerską rozpoczął we wrześniu 1945 w Drużynie im. Zawiszy Czarnego w Ciechocinku. Zdobył stopień młodzika i 15 VIII 1946 złożył przyrzeczenie harcerskie. Pełnił funkcję zastępowego na zimowisku kursu drużynowych, który ukończył w r. 1947. Jako drużynowy był komendantem obozu techniczno-turystycznego w Karkonoszach. Zdobył stopnie harcerskie do harcerza Rzeczypospolitej włącznie. Ukończył kurs kierowników akcji letniej w Bydgoszczy (1948). Pełnił funkcję zastępcy komendanta obozu Harcerskiej Służby Polsce w Suchatówce w pow. inowrocławskim. Jego predyspozycje dziennikarskie zauważono w harcerstwie w r. 1947, powierzając mu funkcję sekretarza hufca i referenta Harcerskiej Służby Informacyjnej Hufca II Nieszawa w Ciechocinku.

W r. 1956 włączył się w odbudowę struktur harcerstwa w Gdańsku. Do r. 1967 pełnił funkcję hufcowego Hufca Gdańsk-Oliwa. W tym czasie wizytował obozy hufca i sam poprowadził kilka z nich. W r. 1962 otrzymał stopień harcmistrza, a w r. 1972 – harcmistrza PL. Jako dziennikarz radiowy zapraszał do studia przedstawicieli drużyn harcerskich, przygotowywał reportaże z obozów i uroczystości harcerskich. Był delegatem na III Zjazd ZHP (1964), pracował w jego komisji organizacyjnej. W ostatnich latach życia należał do Harcerskiego Kręgu Seniorów „Korzenie” Chorągwi Gdańskiej ZHP. Był członkiem Rady Nadzorczej Spółdzielni Mieszkaniowej „Osiedle Młodych” – obecnie „VII Dwór” we Wrzeszczu (1961–1968), a także radnym Dzielnicowej Rady Narodowej Gdańsk-Wrzeszcz (1965–1969).

Zmarł na zawał serca 12 II 1989. Został pochowany na cmentarzu w Gdańsku-Oliwie. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1985), Złotym Krzyżem Zasługi (1976), Srebr-

nym Krzyżem Zasługi (1970), Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1967), Honorową Odznaką Komitetu ds. Radia i TV (1975), Odznaką Zasużony Ziemi Gdańskiej (1968), Odznaką za Zasługi dla Gdańska (1962).

W r. 1957 zawarł związek małżeński z Aliną Bogumiłą Kłosińską (ur. 1933, urzędniczką). Miał dwóch synów, Jacka (ur. 1957, ekonomistę, dyrektora Ocean Freight w DB Schenker Canada, zam. w Kanadzie) i Tomasza (ur. 1961, prawnika, adwokata, w l. 1994–1998 prezydenta m. Gdańska).

— Puchała *Poczet*, t. 2, s. 355; — Kuligowski Z., Radys B. *Harcerstwo gdańskie 1945–1973*; — Arch. Harcerskiego Kręgu Seniorów „Korzenie”: mat. dot. W. Posadzkiego; — inf. syna T. Posadzkiego.

Bogdan Radys

PREIS Mieczysław (1930–2001), farmaceuta, nauczyciel, popularyzator sztuki, harcmistrz, p.o. komendant Lubuskiej Chorągwi Harcerstwa (1960), komendant Gdańskiej Chorągwi Harcerstwa (1962–1969).

Urodził się w 24 I 1930 w Toruniu. Był synem Jana (1897–1959, maszynisty kolejowego) i Władysławy ze Szczepanowskich (1985–1967). Miał starszą siostrę Janinę (zameżną Piotrowską, 1925–1960, nauczycielkę).

Jako uczeń szkoły powsz. w Toruniu we wrześniu 1938 wstąpił do Gromady Zuchowej im. Stasia Tarkowskiego. Po wojnie, w marcu 1945, wstąpił do 6 Drużyny Harcerzy im. Zawiszy Czarnego w Toruniu. Wkrótce objął też obowiązki drużynowego Nadwiślańskiej Gromady Zuchów. W dn. 2 XI t.r. złożył przyrzeczenie harcerskie. W styczniu 1947 ukończył w Warszawie kurs podharcemistrzowski ze specjalnością zuchową. Jesienią t.r. jego ojciec otrzymał pracę w Dyrekcji Okręgu PKP w Gdańsku i cała rodzina prze-

prowadziła się do Gdańska-Oliwy. Naukę kontynuował w Państw. Gimnazjum i LO w Oliwie, gdzie wstąpił do drużyny harcerskiej. Prowadził również 2 Gromadę Zuchów im. Zawiszy Czarnego. Objął także funkcję zastępcy namiestnika, a następnie namiestnika zuchów w Hufcu Gdańsk-Oliwa. W lutym 1949 zdobył stopień harcerza Rzeczypospolitej, a dwa miesiące później został mianowany na stopień podharcemistrza. W kwietniu t.r. objął funkcję zastępcy inspektora wych. fiz. w połączonej Komendzie Morskiej Chorągwi Harcerstwa.

Po maturze studiował farmację w AM w Gdańsku (1950–1954). W czasie studiów był przewodniczącym Komitetu Uczelnianego Zrzeszenia Studentów Polskich (ZSP) w AM oraz przewodniczącym Komisji Okręgowej ZSP w Gdańsku. Śpiewał w Chórze Akademickim. Na ostatnim roku studiów pracował jako zastępca asystenta Zakładu Mikrobiologii AM, a po ukończeniu studiów – jako asystent w tym zakładzie (do jesieni 1957). W l. 1957–1968 był nauczycielem kontraktowym chemii w Technikum Ekonomicznym w Sopocie oraz Technikum Przemysłu Spożywczego w Gdańsku. Jednocześnie pełnił funkcje kierownika Wydz. Zuchów Komendy Gdańskiej Chorągwi Harcerstwa (1957–1958) i zastępcy komendanta chorągwi (1958–1962). Stopień harcmistrza otrzymał w r. 1958. W l. 1958–1960 pełnił również funkcję zastępcy komendanta Centralnej Szkoły Instruktorów Zuchowych w Cieplicach (w działalności harcerskiej praca z zuchami była mu najbliższa, wzbogacał ją wieloma twórczymi pomysłami).

W r. 1960 powierzono mu na pół roku obowiązki komendanta Lubuskiej Chorągwi Harcerstwa. W tym czasie uporządkował sprawy organizacyjne i przygotował swojego następcę, po czym powrócił do pracy w Chorągwi Gdańskiej. W listopadzie 1962 został wybrany na komendanta Gdańskiej Chorągwi Harcerstwa (ZHP); pełnił tę funkcję do kwietnia 1969. Był de-

legatem na II (1959), III (1964) i IV (1968) Zjazd ZHP oraz członkiem NRH (1959–1973). Do r. 1973 prowadził wiele obozów, kursów i konferencji instruktorskich. Na zaproszenie organizacji The Woodcraft Folk prowadził obóz harcerski w Anglii (1968). Był żeglarzem, posiadał stopień sternika jachtowego i motorowodnego.

W l. 1968–1970 był dyrektorem V LO im. S. Żeromskiego w Gdańsku-Oliwie, którego był absolwentem. Następnie przeszedł do pracy na stanowisku dyrektora Wydz. Kultury i Sztuki Urzędu Wojew. w Gdańsku. Po pięciu latach pracy w administracji państw. został zastępcą dyrektora Okręgowego Przedsiębiorstwa Rozpowszechniania Filmów w Gdańsku. W l. 1979–1985 był dyrektorem Bałtyckiej Agencji Artystycznej BART w Sopocie, organizował m.in. Międzyn. Festiwale Piosenki w Ope-rze Leśnej. W r. 1981 ukończył na UG studia podyplomowe w zakresie wiedzy o teatrze, filmie i telewizji. W l. 1985–1986 był kierownikiem Spółdzielczej Galerii Sztuki „Galeria 85” w Gdańsku, a następnie przez dziesięć lat – właścicielem i dyrektorem Gdańskiej Oficyny Sztuki „Galeria u Literatów”. W l. 1996–2001 jako właściciel i marszand prowadził galerię sztuki w Centrum Gdyni. Był popularyzatorem sztuki, organizatorem wielu wystaw artystycznych w Trójmieście oraz w Niemczech.

Był członkiem Gdańskiego Tow. Przyjaciół Sztuki, w którym w l. 1972–2001 pełnił funkcję prezesa Zarządu. Od r. 1979 należał do Stow. Działaczy Kultury Morskiej, gdzie był prezesem Zarządu Głównego i przewodniczącym Rady Działaczy Kultury Morskiej. Kierowany troską o biedne i zaniedbane dzieci, wstąpił w r. 1991 do Stow. Kiwanis International Polska, był założycielem i prezesem gdańskiego oddziału tej organizacji, a w l. 1998–1999 – koordynatorem Kiwanis obszaru Polska.

Zmarł 16 V 2001. Został pochowany na cmentarzu katolickim w Gdańsku-Oliwie. Był odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975),

Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP i Odznaką Zasłużonego Działacza Kultury.

W r. 1967 zawarł związek małżeński z Jadwigą Purzycką (zamezną Purzycką-Preis, ur. 1930, doktorem habilitowanym, profesorem AM w Gdańsku). Miał córkę Agnieszkę (magistra inżyniera elektroniki, żeglarke, podharc mistrzynię).

— Puchała *Poczet*, t. 2, s. 360; — Kuligowski Z., Radys B. *Harcerstwo gdańskie 1945–1973*, G. 2005; — dok. w pos. rodziny; — inf. córki Agnieszki oraz przyjaciela M. Preisa, prof. dr hab. Wojciecha Majewskiego.

Bogdan Radys

PROKOP Jan Stanisław (1914–1968), urzędnik, oficer Wojska Polskiego, skarbnik (1950), sekretarz generalny (od 1953) i wiceprzewodniczący ZHP poza granicami Kraju (1967–1968).

Urodził się 22 IV 1914 we Lwowie. Był synem Jana (1877–1932, oficera armii austriackiej, następnie urzędnika starostwa grodzkiego w Krakowie) oraz Stanisławy z Hofferków (1888–1939). Miał braci Wilhelma (1917–1972) i Karola (1922–?) oraz siostrę Elżbietę (1923–?).

W r. 1930 wstąpił do Szkoły Ekonomiczno-Handlowej w Krakowie, którą ukończył w r. 1934. W latach nauki szkolnej był członkiem 8 Krakowskiej Drużyny Harcerzy im. H. Sienkiewicza. Ukończył kurs drużynowych Krakowskiej Chorągwi Harcerzy w Laskowej k. Limanowej (1933) i brał udział w zlocie i konferencji Starszego Harcerstwa w Żabim na Huculszczyźnie (1934). Odbił służbę wojskową, kończąc dywizyjny kurs podchorążych rezerwy przy 73 pp w Chorzwie (październik 1935 – maj 1936). Po kolejnych ćwiczeniach wojskowych (1937) został mianowany podporucznikiem rezerwy (1938) i otrzymał przydział do 75 pp.

W r. 1936 rozpoczął pracę w Biurze Tar-yf i Opłat w Dyrekcji Okręgowej Kolei.

PROKOP JAN

Jesienią 1937 utworzył 17 Kolejową Drużynę Harcerzy im. kpt. Rudolfa Brandysa w Prokocimiu k. Krakowa i został jej drużynowym (członkowie drużyny byli synami kolejarzy). W sierpniu 1939 zorganizował obóz drużyny nad jez. Dryświaty k. Nowych Świącian na Wileńszczyźnie, nad granicą polsko-litewską. Równocześnie w r. 1939 był referentem i wizytatorem harcerskich drużyn kolejowych Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerzy.

Jako oficer rezerwy został zmobilizowany i brał udział w kampanii wrześniowej w r. 1939. Po agresji sowieckiej 17 września przeszedł na Węgry, gdzie początkowo przebywał w obozie internowania. Po zwolnieniu z niego działał w środowisku harcerskim, od 15 grudnia w Somlószőlős k. Veszprém, gdzie uruchomiono ośrodek harcerski nazwany Polskim Obozem Harcerskim, a od lutego 1940 w Szikszó k. Miskolca, gdzie prowadził przysp. wojsk. (w obozie w Szikszó mieszkało i uczyło się 140 chłopców, z których tylko kilku nie było harcerzami, również większość kadry stanowili instruktorzy harcerscy). W maju t.r. został przez b. naczelnika harcerzy hm. Zbigniewa Trylskiego mianowany podharcemistrzem. W tym czasie poznał Olę Kamińską, swoją przyszłą żonę. Oboje należeli do polskiej siatki konspiracyjnej, mającej na celu łączność z krajem oraz pomoc polskim oficerom zdążającym na Zachód. Kiedy w styczniu 1941 na ich trop wpadła Abwehra, przedostali się do Jugosławii. Prokop wyjechał stąd do Brygady Karpackiej, a żona pozostała w Jugosławii.

W poł. r. 1941 został wcielony do 3 kompanii Legii Oficerskiej (w r. 1945 otrzymał awans na stopień kapitana). Brał udział w pracach ZHPnW w kręgach starszego harcerstwa organizowanych w jednostkach wojskowych. Z datą 1 I 1945 został mianowany na stopień harcymistrza. We wrześniu t.r. podczas III Walnego Zjazdu ZHPnW w Rzymie wybrano go do Rady ZHPnW. W r. 1946 wchodził w skład Ref. Harcerskiego Bazy II Korpusu Polskiego,

w Barii we Włoszech, a następnie w Kingston w Wielkiej Brytanii. Od kwietnia t.r. kierował hufcami starszoharcerskimi na terenie bazy. Wchodził w skład redakcji pisma „Harczer Bazy”. Był współorganizatorem pierwszego Zjazdu Starszoharcerskiego nad jez. Como we Włoszech (lipiec 1946).

Po zdemobilizowaniu pozostał w Wielkiej Brytanii. Kontynuował działalność w starszym harcerstwie, organizował kursy instruktorskie, brał udział w obozach, harcerskich konferencjach oraz uroczystościach. Był kierownikiem Prac Starszego Harcerstwa Obszaru Brytyjskiego (1947–1948), sekretarzem i kierownikiem Wydz. Organizacyjnego Główniej Kwatery Starszego Harcerstwa (1953–1954), prowadził Ref. Żeglarski Komendy Chorągwi Harcerzy w Wielkiej Brytanii (1958–1963). Od września 1965 do kwietnia 1966 był zastępcą komendanta Chorągwi Harcerzy w Wielkiej Brytanii, a od stycznia 1966 – członkiem chorągwianej komisji prób na stopień podharcymistrza. Został dokooptowany do składu NRH ZHPpgK i wybrany na członka Komisji Rewizyjnej (1949–1950). Od r. 1952 był gospodarzem Domu Harcerskiego przy 45 Gloucester Road (później przy 47 Rutland Gate) w Londynie. Wchodził w skład władz organizacji: był skarbnikiem Naczelnictwa (od kwietnia 1952), sekretarzem generalnym ZHPpgK (maj 1953 – kwiecień 1967), kierownikiem Organizacji Starszego Harcerstwa (wrzesień 1954 – listopad 1955), kierownikiem Wydz. Wydawniczego Naczelnictwa (od kwietnia 1954) i drugim wiceprzewodniczącym ZHP (maj 1967 – styczeń 1968).

Od r. 1947 był współorganizatorem harcerskich wypraw żeglarskich na wodach Norfolk Broads we wschodniej Anglii („Polesie”), po Kanale La Manche, Zatoce Biskajskiej i Atlantyku („Bałtyk”), połączonych z kursami starszoharcerskimi. W r. 1953 współorganizował wyprawę żeglarską „Polesie IX”. Na zjazd uczestników wypraw „Polesie” i „Bałtyk” zredagował

broszurę *Polesie XII – Bałtyk VII. Złaz starszoharcerskich wypraw żeglarskich* (L. 1956). Należał do kierownictwa polskiej reprezentacji na IX Jamboree w Sutton Park w Wielkiej Brytanii (sierpień 1957), pełnił na nim funkcję referenta prasy i wystąpił w reprezentacji polskiej. Brał udział w nagrywaniu audycji harcerskich na kraj w radiu „Głos Ameryki”. W l. 1963 i 1964 kierował kursami instruktorskimi w Stancy Harcerskiej „Tatry” w Urbes we Francji (Centralne Obozy Kształcenia Starszozn). W r. 1966 współorganizował Milenijny Złot w Lilford Park i brał udział w Mile-nijnej Pielgrzymce Harcerskiej do Rzymu. Od r. 1964 był członkiem Kom. Hist. przy Naczelnictwie ZHPpgK. Był twórcą i w l. 1953–1967 redaktorem „Biuletynu Informacyjnego Naczelnictwa”, dodatku do „Wiadomości Urzędowych” (nr 1–165), który stanowił kronikę pracy harcerskiej poza granicami kraju i odegrał istotną rolę w utrzymywaniu poczucia jedności drużyn i chorągwi rozproszonych na całym świecie. Redagował też „Komunikat Informacyjny Głównej Kwatery Starszego Harcerstwa” (1951–1966) i „Komunikat Prasowy” (1953–1958). Był redaktorem organu Naczelnictwa ZHPpgK „Ognisko Harcerskie” (1967/1968).

Obok pracy w harcerstwie działał w innych organizacjach na uchodźstwie. Był członkiem Zarządu Stow. Polskich Kom-batantów w Wielkiej Brytanii oraz Zarzą-du Związku Polskich Klubów Sportowych w Wielkiej Brytanii, członkiem założycielem, a następnie członkiem Zarządu Pol-skiej Macierzy Szkolnej Pomoc Dzieciom Polskim z Niemiec i Austrii.

Zmarł 22 I 1968 w Londynie i tam został pochowany. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Polonia Restituta oraz Złotą Odznaką Pamiątkową 50-lecia ZHP (1961).

W r. 1940 poślubił Olę Kamińską (ok. 1923–1943, harcerkę z Katowic, uczestniczkę ruchu oporu, aresztowaną w czasie próby przerzutu przez granicę jugosło-

wiańską brytyjskich oficerów zbiegłych z niewoli niemieckiej, sądzoną w Berlinie, skazaną na śmierć i zgilotynowaną w więzieniu Moabit). Miał z nią syna Marka Bronisława (1942–1987, urodzonego w więzieniu w Belgradzie, inżyniera gór-nika, w l. 1981–1982 prezydenta Siemianowic Śląskich). Z drugiego małżeństwa z Danutą miał syna Andrzeja (ekonomistę, zam. w Wielkiej Brytanii).

— Buczewski Z. „ZHP Biuletyn Informacyjny Naczelnictwa”. Dod. do „WU”. Zestaw treści 1955–1971, Vancouver 1981; Miszczuk M. *Bibliografia emigracyjnej i polonijnej prasy harcerskiej 1914–2001*, W. 2001; Puchała Poczeta, t. 2, s. 362; Rybka R., Stepan K. *Awanse oficerskie w WP 1935–1939*, Kr. 2003; — Buczewski Z. „Ognisko Harcerskie” 1963–1974, „Biuletyn. Archiwum Prasy Skautowo-Harcerskiej” (Vancouver) 1975, nr 1; Bugajski J. *Pięćdziesiąt lat Ósemki krakowskiej*, „Skaut” 1927, nr 1/2, s. 11; Kukla W. *Z dziejów prasy harcerskiej na obczyźnie*, w: *Z dziejów polskiej prasy na obczyźnie*, red. M. Szczerbiński, Gorzów Wlkp. 2002, s. 189–212; tenże, Miszczuk M. *Dzieje harcerstwa na obczyźnie 1912–2006. Zarys problematyki*, W. 2006; Leonhard *Kalendarium; Na granicy życia i śmierci. Listy i grypsy więzienne Krystyny Wituskiej*, wyd. 2, oprac. W. Kiedrzyńska, W. 1970; Odorkiewicz E. *Kryptonim „Dorsze”*, Kat. 1971, s. 152–153, 238–259; Płonka I. *Mgr. inż. Marek Prokop*, „Na Tropie” (L.) 1972, nr 2; tenże *Olga Kamińska-Prokopowa. Tragiczna bohaterka*, „Na Tropie” (L.) 1972, nr 2; tenże *Szikosz*, „Na Tropie” 1969, nr 5; Sobesto T. *Harcerstwo na terenie Prokocimia – pierwsze półwiecze*, w: *Sto lat harcerstwa w Prokocimiu*, red. K. Balogi in., Kr. [2011]; *Spraw. Państw. Dyrekcji Szkoły Ekonomiczno-Handlowej za r. szk. 1931*, Kr. 1931; *Spraw. Państw. Dyrekcji Szkoły Ekonomiczno-Handlowej i Inst. Administracyjno-Gospodarczego za r. szk. 1931/32*, Kr. 1932; toż za r. szk. 1932/33, Kr. 1933; toż za r. szk. 1933/34, Kr. 1934; Stasiński K. *Szkolnictwo polskie na Węgrzech w czasie drugiej wojny światowej*, P. 1969, s. 115–126; — Kaczorowski R. *Śp. hm. Jan Prokop*, „Skaut. Ko-

munikat Koła Harcerek i Harcerzy z Lat 1910–1945” (L.) 1969, nr 9/10; [Płonka I.] *Hm. Jan Prokop*, „Na Tropie” (L.) 1968, nr 3; *Po zgonie śp. hm. Jana Prokopa*, „Biuletyn Informacyjny Naczelnictwa ZHP” (L.) 1968, nr 2/3; Rubin W. *Człowiek prawy. Wspomnienie o hm. Janie Prokopie*, „Ognisko Harcerskie” (L.) 1968, nr 2; — „ZHP. Biuletyn Informacyjny Naczelnictwa” (L.) 1953–1968; „Na Tropie” (L.) 1953–1972; „Wiadomości Organizacyjne. ZHP Naczelny Komitet na czas Wojny” (L.) 1945–1946; „Wiadomości Organizacyjne Starszego Harcerstwa” (L.) 1947; „WU” (L.) 1949–1967; „WU. Skaut. Rozkazy, Listy Okólne i Komunikaty Rady i Komendy ZHPnW” [Jerzolim] 1945–1946; — dok. w pos. autora: koresp. z Teresą Szadkowską-Łakomy, 2015; list (relacja) Karola Prokopa, Kr. 1982; list T. Sobesto do W. Błażejewskiego, Kr. 1981.

Marian Miszczuk

PRZYJEMSKI Jerzy, pseud. Grot, Groch, Kijanka (1912–2002), mistrz frezerski, porucznik, żołnierz Armii Krajowej, harcmistrz, organizator Szarych Szeregów na Grochowie, hufcowy konspiracyjnego Hufca Grochów (1942), Hufca Harcerzy Pruszków (1945–1946) i Hufca Harcerzy Warszawa-Grochów (1947–1948).

Urodził się 1 XI 1912 w Warszawie. Był synem Romana (zaginionego na froncie I wojny światowej) i Karoliny z Arbachów (1890–1924). Miał starsze siostry Kazimierę i Marię (które razem z babką zajmowały się jego wychowaniem) i młodszego brata Stanisława. W dzieciństwie zaznał niedostatku. Mieszkał w barakach dla bezrobotnych na Żoliborzu, uczył się i dorabiał jako sprzedawca gazet. W styczniu 1927 wstąpił do 45 WDH im. M. Langiewicza, prowadzonej przez phm. Stanisława Letkowskiego; po roku złożył przyrzeczenie harcerskie. W r. 1928 ukończył naukę w Szkole Powsz. nr 60 przy ul. Świdrzańskiej 10. W r. szk. 1929/30 przeniósł się do 22 WDH im. Władysława

Łokietka, prowadzonej przez Kazimierza Skorupkę (młodszego brata ks. Ignacego, poległego w r. 1920 pod Osowem). Pod wpływem podsunętej przez drużynowego lektury przygód Antka Cwaniaka i jego zuchów założył pierwszą w środowisku gromadę wilcząt, którą prowadził od kwietnia do września 1930. W sierpniu t.r. podczas swojego pierwszego obozu nad jez. Wigry zdobył stopień wywiadowcy. W następnym roku ukończył kurs funkcyjnych Hufca Harcerzy Warszawa-Praga.

Wiosną 1932 otrzymał pracę jako praktykant w Polskich Zakładach Optycznych (PZO) na Kamionku. W tym czasie był zastępowym zastępu „Węży”, a następnie przybocznym 22 WDH. W sierpniu t.r. uczestniczył w kursie podharcmistrzowskim nad jez. Wigry, prowadzonym przez hm. Juliusza Dąbrowskiego. Mianowanie na stopień podharcmistrza otrzymał z datą 2 V 1934. W maju t.r. był komendantem drużyny złotowej 22 WDH na Zlocie Warszawskiej Chorągwi Harcerzy w Mładzu n. Świdrem, we wrześniu i październiku wykonywał z drużyną prace na wystawie harcerskiej na Bagateli, m.in. budując model obozu wigierskiego. W listopadzie 1934 został drużynowym 22 WDH, funkcję tę pełnił do poł. września 1938 (z przerwą od września 1935 do listopada 1936). Uczestniczył w Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale (1935).

W r. 1936 ukończył Zawodową Szkołę Mechaniczną, w której należał do chóru szkolnego. W maju 1937 był komendantem drużyny złotowej 22 WDH na Zlocie Warszawskiej Chorągwi Harcerzy w Pomiechówku n. Wkrą. Został pierwszym szczebowym 22 Szczepu Harcerzy utworzonego w maju 1938. We wrześniu t.r. przekazał funkcję phm. Henrykowi Ostrowskiemu, zostając przybocznym szczebowego. Z grupą instruktorów Warszawskiej Chorągwi Harcerzy podpisał protest w tzw. sprawie warszawskiej, dotyczącej postępowania naczelnika harcerzy hm. Zbigniewa Trylskiego wobec starszyny chorągwi,

PRZYJEMSKI JERZY

w wyniku czego 27 kwietnia rozkazem naczelnika razem z innymi został usunięty z ZHP. W latach przedwojennych był uczestnikiem i organizatorem wielu obozów 22 WDH: Wigry (1931), Żywiec – Warszawa (spływ kajakowy, 1933), Katowice – Warszawa (1933, obóz wędrowny, komendant), Wigry (1934, oboźny), Wigry – Warszawa (1934, spływ kajakowy, komendant), Krynica (1934/35, zimowisko, komendant), Warszawa – jez. Soczewka (1935, spływ kajakowy, komendant), Soczewka k. Płocka (1935, komendant), Gajówka Kolanka k. Kurozwęk (1936, zastępca komendanta), Łęcko n. Dunajcem (1937, instruktor), Stary Sącz – Warszawa (1937, spływ kajakowy, komendant), nad jez. Pulemiec k. Włodawy (1938, instruktor), nad jez. Partęczyny Wielkie k. Brodnicy (1939, oboźny).

W r. 1939, po wybuchu wojny, został z załogą PZO ewakuowany do Lwowa, a następnie do Zdołbunowa. Jeszcze we wrześniu powrócił do Warszawy. Kiedy w październiku t.r. środowisko 22 Szczepu WDH zdecydowało o kontynuacji pracy w warunkach konspiracyjnych, przejął prowadzenie 22 WDH pod krypt. GR 100. Drużynę prowadził do 28 II 1942. Zaraz po kampanii wrześniowej podjął z harcerzami akcję zbierania broni oraz sprzętu wojskowego pozostawionego przez polskich żołnierzy. Jednocześnie stał się prowadzić w drużynie normalną pracę harcerską z młodszymi zastępami (konspiracyjnymi „piątkami”), organizował spotkania rocznicowe i świąteczne, na zbiórkach uczono się topografii dzielnicy, zastępy prowadziły także akcję wywiadowczą (obserwację transportów).

Brał udział w akcjach „Wawra” (małym sabotażu i kolportażu konspiracyjnej prasy). Na nocnej zmianie w fabryce wykonywał części do broni. Z H. Ostrowskim, pseud. Heniek założył spółdzielnię pod nazwą „Samopomoc Koleżeńska ESKA”, prowadzącą działalność usługową, handlową i skład z opałem, która dostarczała środków na utrzymanie wielu harcerzom,

instruktorom i ich rodzinom. Wraz z żoną pomagał ukrywającemu się żydowskiemu chłopcu, a z młodszym bratem Stanisławem szmuglował żywność do getta.

Na pocz. r. 1942 wziął udział w kursie podoficerskim „Wiarus” w Okręgu Praga Szarych Szeregów, po którym otrzymał stopień kaprała. Od marca do listopada t.r. był hufcowym Hufca Grochów. Po reorganizacji „Uła Wisła” i powołaniu trzech szczebli organizacyjnych (Grup Szturmowych – GS, Bojowych Szkół i „Zawiszy”), został włączony do GS Hufca Praga (GS-PR-100) jako instruktor hufca (listopad 1942 – marzec 1943). W jego mieszkaniu przy ul. Podskarbińskiej 7 prowadzono różne formy samokształcenia dla Drużyny GS-PR-100. Uczestniczył w nich m.in. hm. Antoni Olbromski, w czasie okupacji sekretarz generalny konspiracyjnego harcerstwa i hm. Ryszard Białous, pseud. Jerzy, dowódca GS „Uła Wisła”. Z dniem 5 III 1943 Drużyna GS-PR-100 została przekazana z Szarych Szeregów do dyspozycji VI Okręgu AK Praga jako poczet dowódcy harcerskiego plutonu 617. Przyjemski jako członek sekcji Karola Ładziaka, pseud. Zawada pełnił funkcję oficera łącznikowego. Pomimo przejścia do struktur AK służył nadal Bojowym Szkołom (lokałem, sprzętem, wiedzą instruktorską i wojskową) oraz „Zawiszakom” (kontaktami z kierownictwem szkół na Pradze i Grochowie, a także swoją bogatą wiedzą i biblioteczką instruktorską). Pomimo formalnego odejścia z Szarych Szeregów był wykazywany w ewidencji instruktorów „Uła Wisła” do lata 1944.

Zaraz po aresztowaniu przez gestapo w marcu 1943 hufcowego Grup Szturmowych Praga H. Ostrowskiego Przyjemski razem z Franciszkiem Kuczewskim, pseud. Synek zarządził alarm, nakazując zniszczenie materiałów konspiracyjnych i przestrzegając przed nocowaniem we własnych domach. Kiedy tego samego dnia na spotkaniu padła propozycja odbicia aresztowanego, zgłosił gotowość uczestnictwa

PRZYJEMSKI JERZY

w akcji, jednak do próby odbicia nie doszło (Ostrowski został przypadkowo uwolniony podczas akcji pod Arsenalem).

Na czas „Przełomu” (walki zbrojnej) pluton harcercy 617 otrzymał zadanie przygotowania zrutowiska w rejonie łąk i ogródków działkowych między al. Waszyngtona i ul. Stanisława Augusta na warszawskiej Pradze. Pluton został zmobilizowany 25 VII 1944 i zakwaterowany w mieszkaniach Przyjemskiego i K. Ładzika (ul. Podskarbińska 7). W dn. 1 sierpnia o godz. „W” zostało skoncentrowanych 75% jego stanu osobowego (29 osób) oraz cały patrol sanitarny (6 osób). Patrole plutonu na zmianę penetrowały teren, oczekując zapowiadanych zrzutów. Pozostali żołnierze uzbrojeni w broń długą, krótką i granaty znajdowali się w gotowości do obsadzenia zrzutowiska. Zapowiadane zrzuty w tej części Warszawy nie nastąpiły. Na rozkaz Komendy 6 Obwodu AK pluton rozformował się 10 sierpnia. W dn. 15 VIII 1944 Przyjemski został awansowany do stopnia podporucznika.

W lutym 1945 wszedł w skład Komendy Hufca Warszawa-Praga. Późną wiosną t.r., pracując w miejscowości Górka k. Nowego Dworu Mazowieckiego (jego macierzyste zakłady PZO zostały zniszczone podczas działań wojennych w r. 1944), nawiązał kontakt z tamtejszą drużyną i pomógł jej zorganizować w lipcu obóz pod szałasami, w którym uczestniczyli również harcerze z Hufca Warszawa-Praga.

W dn. 26 VIII 1945 podczas obozu kształceniowego Warszawskiej Chorągwi Harcerzy, odbywającego się w ramach I CAS ZHP w Putce k. Grodziska Mazowieckiego, na którym pełnił funkcję oboźnego, został mianowany harcmistrzem. We wrześniu, przeniesiony przez pracodawcę do Pruszkowa, podjął się tam organizacji hufca i był hufcowym do lutego 1946, kiedy to wrócił do pracy w Górcie k. Nowego Dworu Mazowieckiego. W lipcu t.r. został zatrzymany przez UB i umieszczony w pałacu Mostowskich (ul. Nowoli-

pie 2); powody zatrzymania nie były mu znane. W sierpniu 1946 jako instruktor uczestniczył w II CAS w Turawie k. Opola. Po wakacjach został zastępcą hufcowego Hufca Harcerzy Warszawa-Praga. Latem 1947 był w kadrze kursu podharcemistrzowskiego nad jez. Garczyn. We wrześniu t.r. został hufcowym utworzonego wtedy Hufca Harcerzy Warszawa-Grochów i funkcję tę pełnił do września 1948, kiedy to został zastępcą hufcowego. Wobec zachodzących w ZHP zmian i eliminowania ze Związku instruktorów przedwojennych i wywodzących się z Szarych Szeregów zaprzestano działalności harcercy. Ok. r. 1948 wstąpił do PZPR. W r. 1951 ukończył Liceum Administracyjno-Gospodarcze, w którym zdał egzamin maturalny.

Po reaktywowaniu ZHP na Zjeździe Łódzkim w grudniu 1956 wstąpił do Kręgu Instruktorskiego „Wigry”, podjął także służbę w Hufcu Warszawa-Grochów. Z jego inicjatywy w lutym 1957 w Szkole Podst. nr 54 przy ul. Kordeckiego odbyła się zbiórka kilkunastu seniorów i zawiązano Koło Przyjaciół 22 WDH „Stara Wia-ra”, którego ważnym zadaniem miało być przekazywanie tradycji drużyny kolejnym pokoleniom, podtrzymywanie więzi harcercy, pomoc koleżeńska i dokumentowanie dziejów harcerstwa na Grochowie (w rezultacie powstała wielotomowa kronika Szczepu 22 WDH). Zapadła wówczas także decyzja o wznowieniu pracy drużyny w tej szkole. Drużyna przyjęła za patrona hm. K. Skorupkę, a Przyjemski na krótko został jej drużynowym. Następnie w kwietniu 1957 objął prowadzenie drużyny drużynowych Hufca Warszawa-Grochów, w marcu 1958 został instruktorem Wydz. Obozów Komendy Warszawskiej Chorągwi Harcerstwa, a w lutym 1959 – instruktorem Komendy Hufca Warszawa-Praga Centralna. Z jego inicjatywy 1 VIII 1960 w kościele Najczystszej Serca Maryi przy pl. Szembeka została odsłonięta tablica upamiętniająca poległych i zamordowanych 48 harcercy z Grochowa.

PRZYJEMSKI JERZY

Po utworzeniu we wrześniu 1961 Hufca Warszawa-Praga-Południe, z którym związał się do końca życia, pełnił funkcję instruktora komendy hufca i był zastępcą hufcowego ds. organizacyjnych (wrzesień 1962 – maj 1964). Wiosną 1962 ponownie objął na rok prowadzenie 22 WDH, podnosząc ją z upadku. Przeniósł drużynę na dawny teren działania – do Szkoły Podst. nr 60 przy ul. Siennickiej 15 (w 1965 przeniesiono ją na ul. Zbaraską 3). Został delegatem na III Zjazd ZHP (3–5 IV 1964). W l. 1964–1967 był komendantem drużyn Młodzieżowej Służby Ruchu (MSR) Hufca Warszawa-Praga-Południe, a w r. 1966 drużynowym 22 WDH MSR. Honorowy stopień harcemistrza PL otrzymał 22 VII 1966.

W l. 1957–1966 zorganizował szereg obozów: kurs drużynowych Chorągwi Warszawskiej w Karwi Mazurskiej (1957), zgrupowanie obozów Hufca Warszawa-Grochów w Zwolakach n. Tanwią (1958), obóz 22 WDH oraz 32 WDH w zgrupowaniu Hufca Warszawa-Praga-Południe w Orawce k. Nowego Targu (1962), zgrupowanie obozów Hufca Warszawa-Praga-Południe nad. jez. Niesulice (1963), obóz 157 WZDH w zgrupowaniu Hufca Warszawa-Praga-Południe w Cyganówce k. Wilgi (1964), obóz aktywu drużyn MSR w zgrupowaniu Hufca Warszawa-Praga-Południe w Waszecie (1965) i zgrupowanie obozów Hufca Warszawa-Praga-Południe nad. Jez. Drwęckim (1966). W l. 1967–1990 wizytował obozy jako członek Komisji Rewizyjnej Hufca Warszawa-Praga-Południe.

W r. 1977 przeszedł na emeryturę jako mistrz frezerski w PZO, w których – z krótkimi przerwami – był zatrudniony od początku swojej pracy zawodowej. W r. 1980 wstąpił do Harcerskiego Kręgu Seniorów przy Hufcu Warszawa-Mokotów. W tym czasie opublikował artykuł *Szare Szeregi w PZO*, cz. 1–3, zamieszczony w *Informatorze Koła ZBoWiD przy PZO* (W. 1980). W październiku 1982 podjął pracę w hufcowym zespole historycznym. W r. 1991 został członkiem Stow. Szarych Szeregów

Oddziału „Ul Wisła” Warszawa-Praga – Krąg „Bazylika”. Od lutego 1997 należał do Instruktorskiego Kręgu Pokoleń „Romanosy”.

Zmarł 22 XI 2002 w Warszawie. Z asystą wojskową i harcerską został pochowany na cmentarzu Bródnowskim. Był odznaczony Krzyżem Oficerskim (1986) i Krzyżem Kawalerskim (1972) Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych (1949), Złotym Krzyżem Zasługi (1967), Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami (1949), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1956), Krzyżem AK (1972), Warszawskim Krzyżem Powstańczym (1982), Medalem Wojska (1948), Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 (1946), Medalem za Warszawę 1939–1945 (1961), Medalem 40-lecia PL (1984), Medalem KEN (1977), Odznaką Weterana Walk o Niepodległość (1996), Odznaką Grunwaldzką (1962), Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego (1964), Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1982), Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1970), Medalem im. dr. H. Jordana (1988), Odznaką Przyjaciela Dziecka (1972), Złotą Honorową Odznaką za Zasługi dla Warszawy (1980) oraz Odznaką Zasłużony dla PZO (1973). Otrzymał tytuł Instruktora Seniora ZHP (1984).

W r. 2005 wraz z K. Skorupką, Stefanem Mikołajewskim, Janem Makowskim, Leszkiem Makowskim, Franciszkiem Kuczewskim, H. Ostrowskim, Stanisławem Letkowskim i Leszkiem Skalskim został uhonorowany tablicą pamiątkową w kościele p.w. Matki Boskiej Zwycięskiej przy ul. Grochowskiej 365 na Kamionku.

W r. 1936 zawarł związek małżeński z Janiną ze Stankowskich (zm. 1969, pracowniczką PZO, harcerką 33 WZDH „Olszyna”, potem 54 WZDH „Szarotki”). Miał trzech synów, Piotra (ur. 1937), Andrzeja (1938–2005) i Zygmunta (ur. 1942) oraz córkę Elżbietę (ur. 1944). Powtórnie ożenił się w r. 1970 z wdową Stanisławą Tuśniak-Tuszel (1915–2009, pracowniczką PZO).

— Nowik G. *Hufiec Harcerzy Grochów (1947–1950)*, „Biuletyn Historyczny Chorągwi Stołecznej ZHP” 1995, nr 1–4; tenże *Hufiec Harcerzy Praga (1944–1947)*, „Biuletyn Historyczny Chorągwi Stołecznej ZHP” 1995, nr 1–4; tenże *Straż nad Wisłą*, W. 2001; Romanowski S. *Na szlakach harcerskiego lata... 1957–1997*, cz. 1, W. 1999; tenże *ZHP w dzielnicy Warszawa-Praga-Południe 1957–1988*, W. 1997; tenże *ZHP w dzielnicy Warszawa-Praga-Południe oraz gmin Rembertów i Wawer 1957–1997*. *Instruktorzy*, W. 1998, s. 105 [biogram], 225 [wspomnienia]; *Zarys dziejów 22 Szczepu „Watra” im. K. Skorupki*, red. G. Nowik, W. 1983; — Arch. Hufca Warszawa-Praga-Południe: rozkazy komendanta Hufca Warszawa-Praga-Południe: L. 5/83 z 15 IV 1983, L. 18/84 z 5 XII 1984, L. 8/85 z 25 VI 1985, L. 10/88 z 19 XI 1988, L. 11/88 z 20 XII 1988, L. 2/94 z 29 III 1994, L. 1/97 z 4 II 1997; *Spraw. z działalności Hufca i Komisji Rewizyjnej za okres 1971–1973*; *Spraw. Rady, Komisji Rewizyjnej za okres 1974–1980*; *Spraw. Rady, Komisji Rewizyjnej i Komisji Instruktorskiej Hufca Warszawa-Praga-Południe za okres 1981–1984*; Arch. Stow. Szare Szeregi:teczka pers. J. Przyjemskiego; — dok. J. Przyjemskiego w pos. Wioletty Kobryń, córki S. Tuśniak-Tuszel: książeczka służbowa instruktorska A 0698, legitymacja Harcerskiego Kręgu Seniorów przy Hufcu Warszawa-Mokotów nr 10; legitymacja Odznaki Weterana Walk o Niepodległość, legitymacja Stow. Szarych Szeregów nr 3616, odpis skrócony aktu małżeństwa VI-1334/1970 z 19 IX 1990; — inf. syna P. Przyjemskiego i W. Kobryń.

Tadeusz Mandziak

PUZON Czesława Romana, pseud. Baśka (1919–1944), harcerka, żołnierz Związku Walki Zbrojnej-Armii Krajowej.

Urodziła się w Jarosławiu 27 III 1919 w rodzinie Mariana Stefana (1871–1918, naczelnika Wydz. Skarbowego w Jarosławiu) i Stefanii z Kocynowów (1880–1952). Miała starsze siostry Zofię (pracowniczkę banku) i Annę (zm. 1978) oraz dwóch braci

zmarłych w dzieciństwie. W l. 1926–1932 uczęszczała do Szkoły Powsz. im. św. Kingi, gdzie w r. 1929 wstąpiła do harcerstwa. W l. 1932–1937 była jedną z najlepszych uczennic Pryw. Gimnazjum Żeńskiego im. J. Słowackiego w Jarosławiu. Od r. 1934 pełniła funkcję zastępowej w 2 Drużynie im. E. Plater oraz przybocznej Hufca Harcerek w Jarosławiu. Uczestniczyła w obozach harcerskich. Należała też do Sodalizacji Mariańskiej. W r. 1937 zdała maturę i rozpoczęła studia prawnicze na UJK we Lwowie. Należała do Przysp. Wojsk. Kobiet. Ukończyła instruktorski kurs samarytański obrony przeciwgazowej zorganizowany w Warszawie w okresie od lutego do kwietnia 1939.

Wybuch wojny zastał ją u stryja w Żurawinie k. Lwowa. W lipcu 1940 podjęła pracę w Jarosławiu u fryzjera, manikiurzysty i perukarza Władysława Dońca. W tym czasie została zaprzysiężona i rozpoczęła działalność konspiracyjną. Od października 1941 z inspiracji organizacji pracowała w starostwie (znała dobrze jęz. niemiecki). Pracując tam, przepisywała, przechowywała i kolportowała biuletyny z informacjami pochodzącymi z nasłuchu radiowego. Wydział mleczarski, w którym była zatrudniona, obejmował swoimi kompetencjami niemal całą produkcję żywności w powiecie. Dzięki temu mogła przekazywać ostrzeżenia o kontroli mleczarni, z którymi współpracowała konspiracyjna organizacja, co pozwalało na zakamuflowanie braków oraz odpowiednie spreparowanie dokumentacji. Zdobywała też inne informacje przydatne organizacji. Uchylała konfiskaty bytła, zmieniając listy kontyngentowe oraz zwracała potajemnie wirówki do mleka konfiskowane w wioskach. Wykradała blankiety dokumentów z oryginalnymi podpisami i asygnaty na artykuły spożywcze, które przysługiwały wyłącznie Niemcom. Pomagała w licznych indywidualnych sprawach, interweniując u władz niemieckich. Wypełniając obowiązki łączniczki, doręczała rozkazy.

W dn. 26 V 1944 została aresztowana w miejscu pracy. Prawdopodobnie znaleziono wówczas w jej biurku prasę konspiracyjną. Istnieją poszlaki, iż bezpośrednią przyczyną aresztowania było wcześniejsze zatrzymanie pracownika starostwa, który miał przy sobie nielegalną prasę. Według innej wersji, podanej przez J. Krężela, aresztowanie było wynikiem zdrady, a na zdrajcy wykonano wyrok śmierci.

Została osadzona w piwnicy budynku gestapo przy ul. Słowackiego 4 w Jarosławiu, gdzie poddano ją torturom. W czasie trzech tygodni śledztwa nikogo nie wydała. W dn. 9 VI 1944 o godz. 17 wywieziono ją wraz z innymi więźniami do lasu w Kidałowicach, gdzie zdarto z niej ubranie i zabito strzałem w krtani. Przed śmiercią miała krzyknąć: „Niech żyje Polska!”. Po wyzwoleniu Jarosławia została ekshumowana (10 VIII 1944) i w asyście żołnierzy AK uroczystie pochowana razem z innymi ofiarami gestapo na Nowym Cmentarzu.

Jej imię nadano ulicy, przy której mieszkała. Na budynku szkoły, do której uczęszczała, odsłonięto poświęconą jej tablicę (1973), pamiątkową płytę umieszczono też w miejscu jej śmierci w lesie kidałowickim (1976). Jej nazwisko zostało wymienione na tablicy w kolegiacie oraz tablicy poświęconej harcerzom poległym w czasie II wojny światowej, umieszczonej na budynku Komendy Hufca w Jarosławiu. W r. 1984 jej imię otrzymał Hufiec ZHP Jarosław. W siedzibie komendy hufca otwarto poświęconą jej izbę pamięci. W r. 1987 w parku przy ul. Kraszewskiego odsłonięto jej popiersie wykonane według projektu Stanisława Lenara, a w r. 1997 jej grób ozdobiono symbolicznym głazem z krzyżem harcerskim. Cz. Puzon jest patronką Szkoły Podst. nr 5 w Jarosławiu, jej imię nosiły już w pierwszych latach po wojnie i noszą nadal drużyny harcerskie.

— Michalska H. i in. *Słownik uczestniczek walki o niepodległość Polski 1939–1945. Poległe i zmarłe w czasie okupacji niemieckiej*, W. 1988;

Paszyński Z. *Epitafia harcerzy Hufca ZHP im. Czesławy „Baśki” Puzon w Jarosławiu poległych podczas II wojny światowej w l. 1939–1945*, Rz. 2009; — Bzdęga J. *Czesława Romana Puzon ps. „Baśka” (1919–1944). Próba biografii*, praca dyplomowa napisana pod kier. dr. J. Wojtyczy, WSP, Kr. 1998; *Harcerki 1939–1945*; Krężel J. *Szare Szeregi na Rzeszowszczyźnie*, Mielec 1987, s. 53; tenże *Szare Szeregi na terenie południowo-wschodniej Polski*, t. 1, *Konspiracja harcerek 1939–1945*, Tarnów 1996, s. 147–150, 153, 244–245, t. 3, *Konspiracja harcerzy*, Kr. 1998, s. 209; Misiąg W. *List. Poczta Magazynu*, „Nowiny” 1979, nr 117 z 26/27 V, s. 3; Popkiewicz M. *Historia Hufca Harcerek (cd.)*, „Rocznik Stow. Miłośników Jarosławia” 1984/85, t. 11, s. 262, 264, 269; Szczepański W. *Legenda o Baśce. Poczta Magazynu* [list], „Nowiny” 1979, nr 117 z 26/27 V, s. 3; Warzocha A. *Legenda o Baśce*, „Nowiny” 1979, nr 88 z 21/22 s. 6–7; — *Harcerki 1939–1945. Relacje – pamiętniki*; Bieniasz J. *Basia Puzonówna. Ze wspomnień okupacyjnych*, „Nowy Nurt” 1958, nr 4, s. 8–9; nr 5, s. 8–10 [błędne inf. dot. ojca]; — relacja koleżanki Heleny Gradowskiej z Jarosławia.

Janusz Wojtycza

PYKOSZOWA z Kolbuszów Zofia (1912–2013), nauczycielka, harcmistrzyni, hufcowa Hufca Harcerek w Jaśle (1934–1937, 1938–1939), Hufca Harcerek w Gdańsku (1948–1949) oraz Hufca Harcerek w Gdańsku-Oliwie (1957–1960).

Urodziła się 6 XII 1912 w Pilźnie k. Tarnowa. Była córką Franciszka (prawnika, pracownika administracji) i Marii z Banickich (nauczycielki). Miała młodsze rodzeństwo, siostrę Marię (zamezną 1° voto Folrzańską, 2° voto Węgrzyńską, 1916–2000) i brata Juliusza (1919–2010, ekonomistę).

Rozpoczęła naukę w Seminarium Nauczycielskim im. bł. Kingi w Tarnowie, tu w r. 1926 wstąpiła do 6 Drużyny Harcerki im. I. Paderewskiego. W lipcu 1928 uczestniczyła w II Ogólnopolskim Zlocie Harcerki w Rybieniu k. Wyszkowa i w po-

przedzającym go krótkim obozie przygotowawczym w Krzyżu k. Tarnowa, podczas którego złożyła przysiężenie harcerskie. Po obozie została przyboczną. W następnym roku ukończyła kurs drużynowych w Słobódce na Wileńszczyźnie i zdobyła na nim stopień samarytanki. W l. 1929–1931 prowadziła drużynę harcerek w Seminarium Nauczycielskim.

Po ukończeniu seminarium odbyła staż nauczycielski w Pilźnie. W r. 1932 wraz z rodziną przeniosła się do Jasła i podjęła pracę nauczycielską we wsi Osobnica Górna. Została drużynową w swojej szkole, a w grudniu 1934 także hufcową Hufca Harcerek w Jaśle, który obejmował również miasta Biecz i Krosno (w r. 1935 liczył ok. 160 harcerek w 6 drużynach). Stopień podharcemistrzyni otrzymała 20 IV 1934. Na Jubileuszowy Złot Harcerstwa Polskiego w Spale pojechała jako komendantka reprezentacji hufca liczącej ok. 30 osób. Po zlocie prowadziła obóz hufca w Folszku k. Jasła, a w roku następnym obóz w Pięgrzynie k. Żmigrodu. Kierowała hufcem do r. 1937, kiedy to przebywała na urlopie instruktorskim z powodu narodzin dziecka, po czym w r. 1938 ponownie objęła funkcję i była hufcową do kwietnia 1939. W t.r. kierowała punktem sanitarnym Pogotowia Harcerek w Osobnicy Górnej.

Okres okupacji przeżyła na wsi pod Jasłem, udzielając okolicznej ludności pomocy sanitarno-medycznej. W lipcu 1946 przybyła z rodziną do Gdańska, gdzie otrzymała pracę nauczycielki w Szkole Podst. nr 10 w Gdańsku-Oruni. Przez siedem lat pełniła też funkcję drużynowej działającej w tej szkole drużyny. W l. 1948–1949 była hufcową Hufca Harcerek w Gdańsku. Stopień harcemistrzyni otrzymała 15 VI 1948. W r. 1949 była kierowniczką Wydz. Pracy Komendy Morskiej Chorągwi Harcerstwa. Prowadziła liczne obozy oraz szkolenia instruktorskie. Zajmowała się turystyką i krajoznawstwem, lubiła śpiewać, chętnie uczyła śpiewu harcerzy i instruktorów. Po odrodzeniu harcerstwa w r. 1956 praco-

wała w Szkole Podst. nr 36 w Gdańsku-Oliwie i tam do r. 1960 prowadziła drużynę. W l. 1957–1960 pełniła także funkcję hufcowej Hufca Harcerek Gdańsk-Oliwa. Po połączeniu hufców harcerek i harcerzy w r. 1960 przez krótki czas była zastępczynią hufcowego Hufca Harcerstwa Gdańsk-Oliwa. W l. 1960–1968 pracowała w Szkole Ćwiczeń Studium Nauczycielskiego. W r. 1966 otrzymała dyplom ukończenia Studium Nauczycielskiego.

Do czynnej służby harcerskiej powróciła po 15 latach, podejmując w 1976 pracę w Kom. Hist. Chorągwi Gdańskiej ZHP, która przekształciła się w Krąg Instruktorów Seniorów „Korzenie” (przez wiele lat była w nim sekretarzem i członkiem komendy). W l. 80. była członkiem Komisji Instruktorskiej oraz przewodniczącą Kom. Hist. Chorągwi Gdańskiej ZHP. Opracowała *Kalendarium wydarzeń Chorągwi Gdańskiej i Zarys historii Chorągwi Gdańskiej*. Wśród gdańskich instruktorów cieszyła się dużą sympatią i autorytetem. Była komendantką tras dla seniorów Harcerskiego Rajdu „Rodło”. Organizowała wycieczki krajoznawcze w ramach działalności Zarządu Oddziału ZNP w Gdańsku.

Zmarła 1 VI 2013 i została pochowana na cmentarzu Srebrzysko w Gdańsku. Była odznaczona m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1983), Medalem KEN i Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1981).

W r. 1936 zawarła związek małżeński z Janem Pykoszem (1906–1981, nauczycielem). Miała syna Krzysztofa (ur. 1937, magistra inżyniera mechanika, harcerza) oraz córki Marię (zameżną Brodowicz, ur. 1938, magistra filologii polskiej, nauczycielkę) i Jolantę (zameżną Siedzik, ur. 1943, magistra ekonomii, drużynową harcerską).

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcemistrzynie i harcetrze*, s. 65; Puchała *Poczet*, t. 2, s. 383; — Kuligowski Z., Radys B. *Harcerstwo gdańskie 1945–1973*, G. 2005; Mileska *Mate-*

riaty do historii, t. 1–2; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: rozkazy komend chorągwi z l. 1920–1939; Arch. Harcerskiego Kręgu Seniorów „Korzenie”: mat. Z. Pykoszowej; — inf. córki Marii Brodowicz.

Bogdan Radys

R

RACHWAŁ Jan (1911–1992), ksiądz, hufcowy Hufca Harcerzy w Limanowej (1945).

Urodził się 13 VI 1911 w Łańcucie. Był synem Stanisława (1884–?, urzędnika starostwa, prezesa Stow. Katolickiego Mężczyzn w Ropczycach, prezesa Oddziału Caritasu) i Bronisławy z Kosińskich (1888–?). Miał trzech braci: Leopolda (księdza, podharcmistra, żołnierza AK, represjonowanego przez UB), Kazimierza (po wojnie zam. w USA) i Aleksandra (zam. w Ropczycach) oraz siostrę Stanisławę (zamężną Ziajor, nauczycielkę).

Wkrótce po jego urodzeniu rodzina ze względu na pracę ojca przeniosła się do Chranowa, a później do Gorlic. Kiedy osiągnął wiek szkolny, zamieszkał u dziadków w Ropczycach. Tam w r. 1917 rozpoczął naukę w szkole powsz. Po jej ukończeniu powrócił w r. 1921 do Gorlic, gdzie uczył się w Państw. Gimnazjum im. M. Kromera. W t.r. wstąpił do harcerstwa. Był zastępowym w 3 Męskiej Drużynie Wilczęcej im. H. Sienkiewicza, a później drużynowym 1 Drużyny Harcerzy im. S. Czarnieckiego. Z drużyną uczestniczył w obozach letnich i II Zlocie Narodowym ZHP w Poznaniu w lipcu 1929. W czasie tego zlotu pełnił funkcję komendanta obozu drużyny, podobnie jak w roku następnym na obozie w Smrekowicach.

Działalność w ZHP przerwał w r. 1930 w związku ze wstąpieniem do Seminarium Duchownego w Tarnowie. Święcenia kapłańskie przyjął 29 VI 1935. Wkrótce potem został skierowany jako wikariusz do parafii w Osieku. Uczył religii, zakładał stowarzyszenia o charakterze religijnym, prowadził chór i wspierał materialnie różne inicjatywy społeczne. Za swoją pracę był wysoko oceniany przez przełożonych. W r. 1937 został przeniesiony jako wikary do Limanowej. Dał się tu poznać jako świetny organizator, a równocześnie człowiek wyjątkowej dobroci. Zaangażował się w pracę Katolickiego Stow. Młodzieży Męskiej, należał do zarządu miejscowego Caritasu, popierał rozwój polskiego handlu. Początkowo pracował jako zastępca katechety, a w r. 1939 został stałym nauczycielem religii w Szkole Powsz. nr 1 w Limanowej.

Po wybuchu wojny pozostał w parafii. Dwukrotnie wyznaczony na zakładnika, ratował się ucieczką. Jako jeden z pierwszych podjął pracę w tajnym nauczaniu, którym na tym terenie kierował Stanisław Ceglarsz, pseud. Tablica. Wykładał przedmioty w zakresie szkoły średniej, w tym łacinę i grekę. W zakrystii kościelnej prowadził kursy oświatowe dla dorosłych. Utrzymywał kontakty z partyzantami, odprawiał dla nich msze św., będąc ich nieoficjalnym kapłanem. Wydawał dokumenty osób zmarłych, umożliwiając fałszowanie dowodów tożsamości dla osób poszukiwanych. Odwiedzał ukrywających się i więzionych, niosąc pomoc materialną i wsparcie duchowe. Rozdał znajdujące się na plebanii zapasy żywności i umożliwił potrzebującym korzystanie z pól należących do parafii. Prawdopodobnie współdziałał też z PCK, bowiem do Limanowej dotarło kilka wagonów zboża i łąki.

Po wyzwoleniu był członkiem Rady Powiat. Zorganizował Hufiec Harcerzy w Limanowej, którego pierwszą siedzibą stała się plebania. Od czerwca 1945 był p.o. hufcowym. Pod jego kierunkiem szyb-

ko rozwinęły się drużyny w Limanowej, Mszanie Dolnej, Ujanowicach i Tymbarku. Z jego inicjatywy na zbiorowej mogile ofiar okupanta, ekshumowanych z miejsc straceń, na cmentarzu w Limanowej harcerze umieścili brzożowy krzyż. Zorganizował obozy hufca w Kamienicy (1945), Szczyrzycu (1946), Białce Tatrzańskiej (1947) i Frydmanie (1948). Wspierał je własnymi funduszami. W r. 1946 uczestniczył w CAS nad jez. Turawa k. Opola, ukończył kurs podharcemistrzowski i uzyskał stopień harcerza Rzeczypospolitej. W t.r. ufundował sztandar dla hufca, który nie został jednak nigdy wręczony (po śmierci księdza odnaleziono tenże sztandar w jego mieszkaniu i przekazano do muzeum parafialnego). Hufiec (18 dobrze pracujących drużyn) przekazał następcy we wrześniu 1948, nadal jednak patronował limanowskim harcerzom. W r. 1960 przed oficjalnym wręczeniem hufcowi innego sztandaru dokonał potajemnie jego poświęcenia.

Do r. 1962, kiedy oficjalnie zaprzestano w szkołach nauczania religii, uczył w Szkole Podst. nr 1 w Limanowej. Później nadal utrzymywał kontakt z gronem nauczycielskim, m.in. organizował pielgrzymki dla nauczycieli. W l. 50. zainicjował powstanie Komitetu Budowy Szpitala w Limanowej. Rozwinął na terenie parafii działalność charytatywną, organizując dni chorych, pomoc dla osób samotnych, duszpasterstwo chorych oraz duszpasterstwo rodzin. Oszczędności, a także zdobywane specjalnie w tym celu fundusze przeznaczał na upiększanie kościoła i budowę obiektów sakralnych na terenie parafii. Ufundował m.in. tabernakulum w głównym ołtarzu i dróżki Matki Boskiej Bolesnej w sanktuarium w Limanowej i na cmentarzu przykościelnym. Przyczynił się w znacznym stopniu, również materialnie, do powstania grobowca kapłańskiego na miejscowym cmentarzu. W r. 1973 został wicedziekanem Dekanatu Limanowskiego.

W r. 1987 uroczystie obchodził jubileusz 50-lecia kapłaństwa, a w r. 1997 –

50-lecia nieprzerwanej pracy na terenie parafii w Limanowej. Chciał wrócić do harcerstwa jako duszpasterz, organizując m.in. mszę w intencji 60-lecia harcerstwa limanowskiego (1990), jednak stan zdrowia i inne obowiązki nie pozwoliły mu na to. W pamięci parafian pozostał jako charyzmatyczny kapłan, oddany swojej pracy katecheta, niosący pociechę i pomoc, także materialną, wszystkim potrzebującym.

Zmarł 14 VIII 1992. Został pochowany w grobowcu kapłańskim na cmentarzu parafialnym w Limanowej. Mszę pogrzebową celebrował w asyście ponad stu księży ks. bp Piotr Bednarczyk, który pożegnał zmarłego kazaniem. W pogrzebie wzięły udział rzesze wiernych z Limanowej i okolicznych miejscowości.

Ks. Rachwał został odznaczony Złotą Odznaką Centralnego Komitetu Pomocy Społecznej (1948), otrzymał tytuł kanonika kapituły katedralnej w Tarnowie (1959).

— Lachcik A. *Życie i działalność ks. kanonika Jana Rachwała, długoletniego katechety z Limanowej*, praca magisterska napisana pod kierunkiem ks. prof. M. Kaniora, PAT, Kr. 1995, passim; *Limanowa. Dzieje miasta*, t. 2, 1945–1989, red. T. Biedroń, Kr. 2002; Witek M. *Tajne nauczanie na ziemi limanowskiej w okresie okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. H. Żalińskiego, WSP, Kr. 1983, s. 48, 53, 63, 64, 146; — „Mater Dolorosa” 1992, nr 2 (31) [numer w całości poświęcony ks. J. Rachwałowi]; — Czyżowski J. *Pro memoria ks. kanonikowi Janowi Rachwałowi*, „Aktualności Ziemi Limanowskiej” 1992, nr 22 z 1 XI, s. 1, nr 23 z 15 XI, s. 1; Lachcik A. *Był tu wśród nas... Wspomnienie o ks. Janie Rachwale – człowieku wielkiego serca*, „Echo Limanowskie” 1999, nr 63, s. 4–6, nr 64, s. 14–16; Miłkowski F. *Ks. kanonik Jan Rachwał. Wspomnienie*, „Aktualności Ziemi Limanowskiej” 1992, nr 17 z 23 VIII, s. 1–2; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: rozkazy Komendy Krak. Chorągwi Harcerzy z l. 1920–1939, 1945–1949; — dok. udo-

stępnione przez Józefa Czyżowskiego: legitymacja tymczasowa p.o. hufcowego z 6 VI 1945, protokół zdawczo-odbiorczy Hufca Harcerzy w Limanowej z 2 IV 1949; — inf. hm. J. Czyżowskiego ze Starego Sącza.

Janusz Wojtycza

REYMAN Cecylia (1917–2008), urzędniczka, harcmistrzyni, drużynowa 1 Morskiej Drużyny Harcererek „Wichry Bałtyku” (1934–1939).

Urodziła się 20 VII 1917 w miejscowości Sopron na Węgrzech. Była córką Romana (1889–1974, wojskowego w armii austriackiej, podoficera WP, kierownika Biura Wojsk. w Komisariacie Generalnym RP w Wolnym Mieście Gdańsku – WMG, aktywnego wśród gdańskiej Polonii, prezesa KPH w Nowym Porcie) i Bronisławy ze Skwarczyńskich (1889–1967, działaczki KPH). Miała czworo rodzeństwa: Irenę (zameźną Piławska, 1916–2011, harcmistrzynię, przed II wojną światową drużynową i hufcową Hufca Harcererek w WMG, po wojnie aktywną w harcerstwie w Limanowej), Tadeusza (1918–1943, przed II wojną światową drużynowego zuchów, aresztowanego za działalność w Organizacji Orła Białego i rozstrzelanego w grupie 30 polskich zakładników), Edmunda (1919–2007, przed II wojną światową harcerza drużyny morskiej, który dostał się do niewoli sowieckiej, wstąpił do Armii Polskiej pod dowództwem gen. Władysława Andersa, później był lotnikiem w Anglii) i Bolesława (1921–1992, harcerza drużyny morskiej).

Rozpoczęła naukę w szkole powsz. w Gdańsku-Zaspie. Po ukończeniu V kl. Gimnazjum Macierzy Szkolnej przeniosła się do Polskiej Szkoły Handlowej w Gdańsku, w której uczyła się do r. 1933. Kontynuowała edukację w Polskiej Wyższej Szkole Handlowej, która dobrze przygotowywała młodzież do podjęcia pracy zawodowej, dając m.in. znajomość języków

obcych, co bardzo liczyło się w kontaktach międzynarodowych Gdańska i Gdyni. Po ukończeniu tej szkoły w r. 1935 pracowała do wybuchu wojny w Warszawskim Tow. Transportowym w Gdańsku.

Za namową hufcowej Hufca Harcererek w Gdańsku, a równocześnie nauczycielki Polskiej Szkoły Handlowej Marii Ostrowskiej założyła 1 Morską Drużynę Harcererek „Wichry Bałtyku”. W związku z tym odbyła przeszkolenie żeglarskie na obozie w Niesłuczy n. Naroczą (1934). W czasie ferii zimowych r. 1934/35 wraz z trzema harcerkami z Gdańska uczestniczyła w kursie drużynowych w Krzemieńcu, podczas którego mieszkała w słynnym Liceum Krzemienieckim. W lipcu 1935 z reprezentacją chorągwi wzięła udział w Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale. W r. 1937 została kierowniczką Ref. Żeglarskiego Gdańskiej Chorągwi Harcererek i odbyła rejs szkoleniowy na jachcie „Grażyna”, zorganizowany przez Główną Kwaterę Harcererek.

W ciągu następnych dwóch lat zorganizowała dwa zagraniczne rejsy drużyny „Wichry Bałtyku” do portów Skandynawii na jachcie „Korsarz”. W obu rejsach pełniła funkcję pierwszego oficera (kapitanem był Alf Olszewski); żeńska załoga jachtu budziła zainteresowanie i podziw zagranicznych obserwatorów. Harcerki z jej drużyny uczestniczyły w wodniackim obozie szkoleniowym nad Jez. Charzykowskim i doskonaliły się na przystani harcerzy w Nowym Porcie, organizowały występy i ogniska dla polskich żołnierzy stacjonujących na Westerplatte. Drużyna Reyman, sprawnie i dobrze prowadzona, liczyła 35 osób.

W sierpniu 1939 C. Reyman wraz z siostrą Ireną ze względów bezpieczeństwa opuściła rodzinny dom w Nowym Porcie i zamieszkała w Gdyni, skąd dojeżdżała do pracy w Gdańsku. Ostatnim pociągami (30 sierpnia) razem z siostrą wyjechała do Krakowa, gdzie działania wojenne zatrzymały ją na sześć tygodni (zamieszkała

wówczas u ciotki), uniemożliwiając dalszą podróż do matki przebywającej w Limanowej. W poł. października dotarła z siostrą do Limanowej, gdzie nie zastały już matki, która w obawie przed Niemcami wyjechała na wschód i tam dostała się pod okupację sowiecką. Dopiero późną jesienią t.r. cała rodzina odnalazła się w Limanowej, dokąd z niewoli na Litwie powrócił też ojciec.

W r. 1940 Reyman podjęła pracę sekretarki i stenotypistki w Wydz. Urzędu Powiat. w Limanowej, a od r. 1942 do końca wojny w tym samym charakterze pracowała w Urzędzie Powiat. w Nowym Sączu. Od grudnia 1943 do stycznia 1945 działała w Okręgu AK Limanowa. Po wojnie powróciła do Gdańska. Zamieszkała w skromnym ponemieckim mieszkaniu przy ul. Kościuszki i podjęła pracę w swojej przedwojennej firmie. W r. 1948 została kierownikiem Działu Handlowego w Robotniczym Przedsiębiorstwie Przeladunkowym „Portorob” w Gdańsku-Nowym Porcie. W l. 1950–1952 była kierownikiem Sekcji Finansowej „Baltony” – Zaopatrzenia Statków w Gdyni. W l. 1952–1961 pracowała na różnych stanowiskach w Zarządzie Portu Gdańsk. Następnie do r. 1965 była główną księgową w Spółdzielni Pracy Spedycyjnej „Polsped” w Gdańsku.

Po odrodzeniu harcerstwa w l. 1958–1960 była członkinią Kom. Hist. Chorągwi Gdańskiej, a później działała w Kręgu Harcerzy WMG. Odwiedzała drużyny harcerskie, a szczególnie Szczep Harcerski przy VIII LO w Gdańsku, który przyjął imię Harcerzy WMG. W r. 1980 otrzymała stopień harcmistrza. Jej pasją nadal było żeglarstwo, któremu poświęcała swój wolny czas.

Zmarła 28 XI 2008 w Gdańsku. Została pochowana na cmentarzu w Limanowej. Była odznaczona Krzyżem za Zasługi dla ZHP. Rodziny nie założyła.

— Danielewicz G., Koprowska M., Walicka M. *Polki w Wolnym Mieście Gdańsku*, G. 1985; Danielewicz G. *W kręgu Polonii Gdańskiej*,

G. 1996; Skóra W. *Działalność gdańskiej Ekspozytury polskiego wywiadu wojskowego w l. 1920–1930*, w: *Wywiad i kontrwywiad wojskowy II RP. Studia i materiały do działalności Oddziału II SG WP*, t. 1, red. T. Dubicki, Łomianki 2010, s. 106–174; Rybski B., Wojtycza J., Wojtycza K. *Mat. do historii Krakowskiej Chorągwi Harcerstwa w l. 1956–1959*, Kr. 2000, s. 38; Wojtycza J. *Mat. do historii Krakowskiej Chorągwi Harcerstwa w l. 1959–1962*, Kr. 2001, s. 45–47 [dot. siostry, I. Pilawskiej]; Woźniak R. *Harcerstwo Polskie w Wolnym Mieście Gdańsku 1920–1939*, W. 1977, s. 81; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: *Mat. do księgi harcmistrzyń i harcmistrzów mianowanych w Krakowskiej Chorągwi Harcerstwa (ZHP) w l. 1957–1975*; rozkazy Komendy Krak. Chorągwi Harcerstwa z l. 1959–1963 [dot. I. Pilawskiej], — dok. z arch. rodzinnego udostępnione przez Barbarę Rudakow: kronika drużyny „Wichry Bałtyku”, zaświadczenie nr 432580/0023133 z 14 X 1993 C. Reyman wyd. przez UdsKiOR.

Bogdan Radys

RUSINIAK Witold Lech (1926–2004), technik budownictwa, harcmistrz, hufcowy Hufca Harcerzy Gdańsk-Wrzeszcz (1957–1960), komendant Kręgu Instruktorów Harcerskich im. Andrzeja Małkowskiego (KIHAM) w Chorągwi Gdańskiej.

Urodził się 25 XII 1926 we wsi Wierzbno w pow. węgrowskim na Mazowszu. Był synem Edwarda (1894–1977, nauczyciela, legionisty I Brygady Legionów Polskich, członka POW, żołnierza AK) i Heleny z Labuszów (1898–1942, nauczycielki, aktywnej w kołach młodzieżowych i gospodyń wiejskich). Miał brata Zbigniewa (1930–2002, geologa), siostrę Marię (zameżną Atanasiu, ur. 1933, płastyczkę) oraz siostrę przyrodnią Bognę Annę (zameżną Sieradzińską, ur. 1945, informatyka).

Po ukończeniu szkoły powsz. w r. 1939 zdał egzamin do gimnazjum w Siedlcach. Wybuch wojny przerwał jego szkolną edu-

kację, odtąd uczył się na tajnych kompletach (w ten sposób zaliczył dwie klasy gimnazjum). Równocześnie ojciec włączył go do działalności konspiracyjnej. Początkowo zajmował się dystrybucją pism „Polska Żyje”, „Informator” i „Biuletyn Informacyjny”. Następnie został łącznikiem, a w r. 1943 ukończył konspiracyjną szkołę podoficerską, uzyskując stopień kaprala. Brał udział w ochronie pól zrzutowych i konwojowaniu broni na tereny wschodnie. Najważniejszym zadaniem, w jakim uczestniczył, był udział w akcji „Burza”, kiedy w batalionie mjr. Zygmunta Maciejewskiego, pseud. Wolski walczył w lasach rucheńskich. Akcja zakończyła się zwycięstwem m. Węgrowa przed wejściem do niego wojsk sowieckich. Po zajęciu terenu przez Armię Sowiecką ze względów bezpieczeństwa batalion został rozwiązany, a jego żołnierze zwolnieni do domu.

Po wojnie podjął naukę w Szkole Spółdzielczej w Siedlcach-Żelkowie. W następnym roku osiedlił się z rodziną w Gdańsku. Zdobył średnie wykształcenie i złożył pozytywnie egzamin wstępny na Polit. Gdańską. Jednak nie został studentem tej uczelni ze względu na obciążającą go przeszłość w konspiracji. W tej sytuacji wstąpił do Technikum Budowlanego, gdzie zdał maturę, uzyskując tytuł technika budownictwa. Równocześnie z nauką w technikum podjął pracę zawodową w Księgarni „Nauka” w Gdańsku-Wrzeszczu, a później w Państw. Zakładach Szkolnych oraz w „Domu Książki”. Po ukończeniu technikum pracował w Przedsiębiorstwie Robót Kolejowych – PRK 12 w Gdańsku, z którym związał się aż do emerytury.

Od r. 1942 był harcerzem. W czasie okupacji założył i prowadził przez kilka miesięcy drużynę harcerzy im. Poczty Polowej w Wierzbnie. Po wojnie związał się z harcerstwem w dzielnicy Gdańsk-Wrzeszcz. Był przybocznym w 13 Drużynie Harcerzy (DH) im. Kazimierza Jagiellończyka (1945–1946), 21 DH im. S. Czarnieckiego (1947) i 27 DH im. K. Arciszewskiego,

której drużynowym był Tadeusz Czesław Polak (1947–1949).

Aktywnie włączył się do pracy harcerskiej po Zjeździe Łódzkim w r. 1956. Na pocz. r. 1957 w trybie po weryfikacji otrzymał stopień przewodnika, a w grudniu t.r. – stopień podharcemistrza. W l. 1957–1960 był pierwszym hufcowym Hufca Harcerzy Gdańsk-Wrzeszcz, a następnie przez rok zastępcą hufcowego. W r. 1957 założył 16 Gdańską Drużynę Harcerzy (GDH) „Czarną Szesnastkę” im. A. Małkowskiego i przy niej Poczta Harcerską, która przez wiele lat obsługiwała rajdy, zloty hufca i chorągwi, konferencje instruktorskie, a także kilka kolejnych Zjazdów ZHP w Warszawie. Był komendantem obozów, kursów instruktorskich i zimowisk. W r. 1960 otrzymał stopień harcmistrza.

Środowisko harcerskie, którym kierował, w r. 1963 przekształciło się w Szcep Harcerski „Watra” im. F. Marciniaka, na czele którego Rusiniak stał przez wiele lat. Uczestniczył z harcerzami w Rajdach „Arsenał” w Warszawie. Utrzymywał serdeczne kontakty z naczelnikiem Szarych Szeregów hm. Stanisławem Broniewskim, pseud. Orsza. Kilkakrotnie organizował jego wizyty w Gdańsku i spotkania harcerskie z jego udziałem oraz odwiedzał go z harcerzami w Warszawie. Nawiązał znajomość z Olgą Małkowską po jej powrocie do kraju, kolportował w nieoficjalnym wydaniu napisany przez nią życiorys jej męża Andrzeja. Korespondował w sprawach harcerskich z Aleksandrem Kamińskim. Tworzył dobry klimat do współpracy swojego szczepu ze szkołą i zakładami pracy. Z jego inicjatywy w Szkole Podst. nr 24 prężnie działało KPH; nauczyciele i rodzice harcerzy wspierali działalność drużyn, pomagali w przygotowaniu i prowadzeniu obozów. W szkole powstała pięknie urządzona harcówka. Wsparcie materialne szczep otrzymywał m.in. od Przedsiębiorstwa PRK 12.

W l. 1967–1977 Rusiniak był kierownikiem Ref. Harcerskiego Hufca Gdańsk-

-Wrzeszcz oraz członkiem Komisji Prób Instruktorskich. W r. 1981 zainicjował powołanie KIHAM w Gdańsku i został wybrany jego komendantem. W KIHAM współpracował z Marią Hrabowską, wieloletnią opiekunką 29 GDH im. Szarych Szeregów ze Szczepu „Watra”. Posiadał rozległą wiedzę z zakresu historii harcerstwa. Publikował artykuły na ten temat, był redaktorem kwartalnika „ONC” wydawanego przez KIHAM w Gdańsku i członkiem Kom. Hist. Chorągwi Gdańskiej. Do swego środowiska zapraszał często na kominki i ogniska przedwojennych instruktorów, którzy dzielili się doświadczeniami z młodą kadrą i harcerzami. Należał do organizacji kombatanckich, był członkiem koła ZBoWiD w Gdańsku. Z jego inicjatywy w r. 1981 odsłonięto na terenie obozu koncentracyjnego Gross-Rosen tablicę pamiątkową poświęconą hm. Florianowi Marciniakowi. Przez 30 lat przemierzał kraj z harcerzami, prowadząc obozy i wyieczki, kształtując patriotyczne postawy i szacunek dla przeszłości. Wychował kilka pokoleń instruktorów harcerskich.

Zmarł 23 V 2004. Został pochowany na cmentarzu Srebrzysko w Gdańsku-Wrzeszczu. Był odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem AK, Krzyżem Partyzanckim, Brązowym Medalem za Zasługi dla Obronności Kraju, Srebrnym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej, Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP, Złotą Odznaką Przdający Kolarz, Odznaką Zasłużony Ziemi Gdańskiej, Odznaką za Zasługi dla Gdańska.

W r. 1949 ożenił się z Idą Kucharską (1927–2014, nauczycielką, harcmistrzynią). Miał troje dzieci: Wiesława Macieja (ur. 1954, technika energetyka, podharcmistrza), Janinę Małgorzatę (zameżną Czerwińską, ur. 1957, magistra pedagogiki, podharcmistrzynię,) i Jana Sławomira (ur. 1964, magistra fotografika).

— Puchała *Poczet*, t. 2, s. 438; — Protasewicz A. *Szczep „Watra”. Gawędy* [online] [\[skwrzeszczoliwa.zhp.pl/Prace-phm/\]\(http://skwrzeszczoliwa.zhp.pl/Prace-phm/\) \[dostęp 21 XII 2016\]; — <http://www.nekrologi.net/nekrologi/ida-rusiniak/39417899> \[dostęp 14 XII 2016\]; — Arch. Harcerskiego Kręgu Seniorów „Korzenie”: życiorys W. L. Rusiniaka; — inf. syna W. M. Rusiniaka.](http://gdan-</p>
</div>
<div data-bbox=)

Bogdan Radys

RZAŚA Adam, pseud. Chytry Lis (1921–2003), harcmistrz, hufcowy Hufca Harcerzy w Rzeszowie (1947–1949), hufcowy Hufca Harcerstwa w Rzeszowie (1956–1958), uczestnik kampanii wrześniowej 1939 i konspiracji.

Urodził się 18 XII 1921 w Staroniwie k. Rzeszowa w rodzinie Józefa (1889–1959, pracownika PKP) i Marii z Konkół (1896–1984). Miał trzech braci: przyrodniego brata Leopolda (pseud. Jesiotr, Augustyn, Waclaw, 1918–1949, magistra prawa, żołnierza ZWZ-AK, działacza WiN, skazanego na karę śmierci i rozstrzelanego, harcerza orlego, drużynowego Kręgu Starszoharcerskiego „Żar” w r. 1938, referenta obozów i turystyki w Komendzie Hufca Harcerzy w Rzeszowie, mistrza ZHP w strzelaniu z łuku w r. 1937, uczestnika Pogotowia Harcerzy i członka Szarych Szeregów) oraz Eugeniusza (ur. 1924) i Kazimierza (ur. 1927). Uczęszczał do Szkoły Powsz. im. H. Sienkiewicza w Rzeszowie (obecnie Szkoła Podst. nr 3), a następnie do II Państw. Gimnazjum im. S. Sobińskiego (obecnie II LO im. płk. L. Lisa-Kuli). Do harcerstwa, z którym związał się na całe życie, wstąpił w kwietniu 1933. Należał do 7 Rzeszowskiej Drużyny Harcerzy (RDH). W lipcu 1935 wziął udział w Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale, a w kolejnych latach w obozach harcerskich: wędrownym Gdynia – Hel (1936), stałych w Czarnej (1937) i w Worochcie (1938), stałym w Poroninie i wędrownym w Pieninach (1939). Od r. 1937 był zastępowym w 1 RDH. Przyrzeczenie harcerskie złożył 2 XI t.r. na ręce hufcowego

hm. Antoniego Gromskiego. W r. 1939 zdobył stopień ćwika. Na obozie w Poroninie jako „Chytry Lis” został przyjęty do „Żubrzej Gromady”, prowadzonej przez A. Gromskiego „Samotnego Żubra”.

W sierpniu 1939 brał udział w przygotowaniach i szkoleniu służb Pogotowia Harcerzy w Rzeszowie, a od 29 VIII t.r. do czasu wkroczenia do miasta Niemców był członkiem służby OPL (punkt kontrolny OPL Rzeszów na wieży zamku). W czasie okupacji uczestniczył w konspiracyjnej Organizacji Orła Białego, a potem w Szarych Szeregach i ZWZ-AK, brał udział w akcjach sabotażowych i był słuchaczem szkoły podchorążych.

W styczniu 1945 został powołany do służby wojskowej, którą po ukończeniu Szkoły Oficerskiej w Krakowie i promocji na stopień podporucznika pełnił w jednostkach wojskowych stacjonujących na terenie b. Prus Wschodnich (obecnie Warmia i Mazury). Zakończył ją w r. 1947. W cywilu pracował najpierw w PKP (do 1948), a potem w handlu: w Składnicy Harcerskiej „Watra” (do 1950), następnie w Wojew. Zjednoczeniu Przedsiębiorstw Handlowych, Miejskim Handlu Detalicznym, Wojew. Przedsiębiorstwie Hurtu Spożywczego oraz Wojew. Spółdzielni Spożywców „Społem”, skąd przeszedł w r. 1986 na emeryturę.

Od maja 1947 pełnił funkcję przybocznego w komendzie hufca, a od końca grudnia 1947 do poł. września 1949 był hufcowym Hufca Harcerzy w Rzeszowie. W tym czasie prowadził obóz wędrowny Zakopane – Jelenia Góra – Gdynia, stały w Kasince Małej i wędrowny Pieniny – Tatry (1948), zimowisko w Poroninie (1948/1949), obóz stały w Rzucewie oraz wędrowny w Beskidzie Śląskim (1949). W r. 1947 zdobył stopnie harcerza orlego i harcerza Rzeczypospolitej.

W końcu grudnia 1956 ponownie został hufcowym Hufca Harcerstwa w Rzeszowie. Organizował na nowo pracę harcerską w mieście. Funkcję hufcowego pełnił

do grudnia 1958. W tym czasie zorganizował stałe obozy hufca w Zagórzcu (1957) i w Krajowicach oraz obóz wędrowny Pieniny – Tatry (1958). Zdobyl stopnie instruktorskie przewodnika (1957) i podharcemistrza (1958). Był członkiem kadry i współorganizatorem obozów w Nasiecznem (1959) oraz Dwerniku (1960) w Bieszczadach.

Z przyczyn politycznych zaprzestał czynnej działalności harcerskiej, utrzymując jednak kontakty z licznymi środowiskami harcerskimi w Polsce, zwłaszcza z Krakowa, i uczestnicząc w ich obozach (łącznie odbył ich 65). Jako wódz Instruktorskiego Kręgu Totemowo-Puszczańskiego „Czarnego Dębu” z wielkim zaangażowaniem propagował ideę puszczaństwa w ośrodkach harcerskich na terenie całej Polski, przede wszystkim w Rzeszowie i Krakowie. Należał do kręgu instruktorskiego i kom. hist. chorągwi. W r. 1984 otrzymał stopień harcemistrza. Współorganizował ZHP-1918, uczestniczył w Ruchu Odrodzenia Harcerstwa i ZHR. Mimo tego opowiadał się konsekwentnie za jednością organizacyjną harcerstwa. W l. 90. należał do Harcerskiego Kręgu Morskiego im. gen. M. Żaruskiego w Rzeszowie. Hm. Marek Kudasiewicz „Chytry Kot” tak go scharakteryzował: *Lubiiany przez młodzież i instruktorów, bezpośredni i serdeczny, witał się z autentyczną radością, wymieniając po staropolsku, „z dubeltówki” siarczyste pocałunki. Uczynny i uśmiechnięty, umiał rozjaśniać chwile trudne nagle zanuconym fragmentem harcerskiej piosenki.*

Zmarł 10 VIII 2003, został pochowany na cmentarzu w Rzeszowie-Staroniwie przy ul. Witosa. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Wojska (czterokrotnie), Krzyżem Kampanii Wrzesniowej, Krzyżem AK, Krzyżem Partyzanckim, Medalem za Udział w Wojnie Obronnej 1939, Orderem Męczeństwa i Zwycięstwa dla Represjonowanych od 1939 do 1989 r. za Polskę Wolną i Sprawiedliwą, Krzyżem WiN, Złotym

Krzyżem za Zasługi dla ZHP i Krzyżem za Zasługi dla ZHP z Rozetą-Mieczami. Miał stopień kapitana rezerwy.

W małżeństwie z Janiną Pieniążek (1924–2011) miał dwóch synów, Krzysztofa (ur. 1951, inżyniera instalacji sanitarnych) i Wacława (ur. 1954, technika).

— Jarosińska M. *Harcerskie groby na rzeszowskich cmentarzach*, Rz. 2010, s. 43–44; Ostasz G. *Rzasa Leopold*, w: *Matopolski słownik*, t. 4, Kr. 1999, s. 152–154; Wojtycza J. *Rzasa Adam*, w: *Matopolski słownik*, t. 13, Kr. 2008, s. 110–112; — Rzasa A. *Życiorys harcerski*, „IJB. Biuletyn Harcerskiego Kręgu Morskiego im. gen. M. Zaruskiego przy Podkarpackiej KCh w Rzeszowie” 2005, nr 23, s. 41–44 [kserokopia rks. z 1984]; — [Kudasiewicz M.] Chytry Kot *Śp. hm. Adam Rzasa*, „Dziwiętnastak” 2004, nr 1, s. 24–28 [cyt.]; — „Rozkazy i Okólniki Zarządu Okręgu, Koła Dawnych Harcerzy, Komendy Chorągwi Harcerzek i Harcerzy” 1939, nr 5 [dot. L. Rzasy]; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: Rozkaz komendanta Krak. Chorągwi Harcerzy L. 5 z 1 II 1939, Rozkaz Komendy Krak. Chorągwi Harcerzy L. 7 z 4 XII 1937, Schemat organizacyjny Krak. Chorągwi Harcerzy (15 IV 1938); — inf. syna K. Rzasy i hm. Małgorzaty Jarosińskiej z Rz.

Janusz Wojtycza

S

SKIBA Jadwiga Maria (1935–2009), inżynier ceramik, harcmistrzyni, animatorka harcerskiej kultury, przewodnicząca Komisji Kultury Komendy Chorągwi Krakowskiej ZHP (1965–1971, 1981–1985), instruktor Wydziału Propagandy i Kultury Komendy Chorągwi Krakowskiej ZHP (1981–1989).

Urodziła się 30 IV 1935 w rodzinie rzemieślniczej. Była córką Piotra i Anieli z Dyniów. Miała brata Adama (zm. 1978, inżyniera budowy okrętów, zam. i pracującego jako stoczniowiec w Gdańsku). Naukę szkolną rozpoczęła w Szkole Podst. nr 13 w Krakowie. W l. 1945–1947 należała do „Wesołej Gromadki” – zespołu teatru dla dzieci, działającego pod patronatem TPD w siedzibie obecnego Teatru „Bagatela”. Po ukończeniu szkoły podst. (1949) podjęła naukę w X LO im. kr. Wandy, a po jego likwidacji uczęszczała do IX LO im. J. Joteyko. Maturę zdała w r. 1953. Równocześnie w l. 1947–1952 uczyła się w Państw. Szkole Muzycznej w Krakowie. Od r. 1947 należała do 15 Krakowskiej Drużyny Harcerzek (KDH) im. J. Orłowiczówny w III Hufcu Harcerzek w Krakowie. Przyrzeczenie harcerskie złożyła na obozie w Bereście k. Krynicy w r. 1948. W drużynie pracowała do r. 1949 (wtedy wskutek podporządkowania harcerstwa ZMP drużyna zakończyła swoją działalność).

Po maturze odbyła studia na Wydz. Ceramicznym AGH, w r. 1958 uzyskując dyplom inżyniera. Po studiach pracowała w przedsiębiorstwach budowlanych. Dn. 4 XII 1956 wzięła udział w spotkaniu instruktorskim w Collegium Novum UJ, na którym proklamowano odrodzenie ZHP w Krakowie. Wstąpiła do 55 Akademickiej Drużyny Starszych Harcerzek „Watra” przy AGH, której drużynową była phm. Zofia Czachowska. Ukończyła kurs drużynowych w Piwnicznej-Koszarzyskach, prowadzony przez phm. Marię Łyczko i została drużynową 6 KDH przy Technikum Geologicznym w Krakowie. W l. 1957–1958 była przyboczną 15 KDH przy Liceum Pedagog. Z datą 30 V 1958 otrzymała stopień przewodnika. W l. 1958–1960 prowadziła 50 KDH im. J. Orłowiczówny przy Szkole Podst. nr 2 (ul. Łobzowska Boczna, obecnie ul. W. Spasowskiego). Była komendantką dwóch obozów tej drużyny, w Kukowie k. Sucheja i w Zu-

brzycy Górnej. Stopień podharcemistrza otrzymała 22 VII 1960.

Kierowała Ref. Propagandy i Imprez Komendy Hufca Kraków-Kleparz-Łobzów (1960–1961 i 1962–1967), była zastępcą hufcowego ds. programowych (1961/62) i sekretarzem Rady Przyjaciół Harcerstwa (RPH) w tym hufcu (1962–1967). Ponadto w r. szk. 1964/65 była komendantką VII Ośrodka „Basztowa”, który tworzyły szczepy „Słowiki”, „Huragan” i „Kolejowy”. Mianowanie na stopień harcymistrza otrzymała 2 I 1965, a 19 I t.r. weszła w skład pierwszej Tymczasowej Rady Hufca Kraków Kleparz-Łobzów. W l. 1965–1971 i 1981–1985 była przewodniczącą Komisji Kultury Komendy Chorągwi Krakowskiej ZHP, a w l. 1970–1975 sekretarzem Wojew. RPH. W czasie uroczystości nadania imienia T. Kościuszki i wręczenia sztandaru Chorągwi Krakowskiej na Rynku Głównym (8 X 1967) kierowała wykonaniem pieśni „Drużyny Kościuszkowskie” przez chór złożony z harceerek ze szczepów „Słowianki”, „Wagabundy” oraz „Puszcza”. Wielokrotnie organizowała konkursy oraz przeglądy piosenki harcerskiej, opracowywała scenariusze, materiały repertuarowe oraz śpiewniki.

W l. 1968–1985 pracowała w Przedsiębiorstwie Montażu i Dostaw Pieców Tunelowych. Ukończyła Studium Doskonalenia Kadr Kierowniczych w Akademii Ekonomicznej w Krakowie (1978–1979). W l. 1987–2000 pracowała w Krakowskim Biurze Projektowo-Badawczym Budownictwa Przemysłowego.

W l. 1981–1989 była instruktorem Wyd. Propagandy i Kultury Komendy Chorągwi Krakowskiej ZHP, a od r. 1994 członkinią kom. hist. chorągwi. W ramach działalności tej komisji organizowała imprezy okolicznościowe i jubileusze zasłużonych instruktorów harcerskich, a także prowadziła kronikę. Opracowała biogramy do HSB, *Małopolskiego słownika uczestników działań niepodległościowych 1939–1956* oraz zamieszczone na łamach

„Gazety Wyborczej”. Wchodziła w skład redakcji ukazującego się w l. 1980–1989 w Krakowie miesięcznika „Harcercz Rzeczypospolitej”, współpracowała też z ogólnopolskimi czasopismami harcerskimi „Motywy” (1983–1989) i „Czuwaj” (1991–2002) oraz Wyd. Kultury GK ZHP. Na łamach wymienionych tytułów zamieściła szereg artykułów dotyczących harcerskiej kultury oraz postaci z dziejów ruchu harcerskiego.

W l. 1959–1961 należała do żeńskiego chóru przy Wojew. Domu Kultury w Krakowie, którym kierowała prof. Irena Pfeiffer, a w l. 1961–1962 śpiewała i tańczyła w Zespole Pieśni i Tańca „Krakowiacy”. W r. 1962 była przewodniczącą Dzielnicowego Komitetu Organizacji Wolnego Czasu oraz członkiem Klubu Miłośników Teatru i Klubu „Piwnica pod Baranami”, w okresie pracy zawodowej należała do Związku Zawodowego Pracowników Budownictwa i Materiałów Budowlanych, a w l. 1968–1985 do NOT. Była sekretarzem Zarządu Wojew. Ligi Kobiet w Krakowie, w l. 1986–1988 sekretarzem Wojew. Porozumienia Związków Zawodowych, a w l. 1987–1989 ławnikiem Sądu Rejonowego dla Krakowa-Śródmieścia. Należała również do PTTK (1971–1983) i Stow. Wychowanek AGH (1960–1964). Rodziny nie założyła.

Była niekwestionowanym autorytetem w dziedzinie harcerskiej piosenki. Wydała *Z harcerską piosenką przez 75-lecie* (2 cz., Kr. 1986), *Z dziejów piosenki harcerskiej* (2 cz., W. 1993), *Piosenki Chorągwi Krakowskiej ZHP* (Kr. 1997). Przygotowała również opracowanie *Działalność kulturalna Chorągwi Krakowskiej ZHP w l. 1956–2006* (niepublikowane). Była konsultantem płyty i kasyety nagranej przez harcerski zespół „Włosatki” w r. 1991.

Zmarła 30 V 2009 w Krakowie. Została pochowana na cmentarzu Rakowickim. Była odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2004), Złotym Krzyżem Zasługi (1979), Srebrnym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej

(2004), Odznaką Zasłużonego Działacza Kultury (1968) i Odznaką Zasłużony dla Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych (1977), Złotym Krzyżem (2004) i Krzyżem (1972) za Zasługi dla ZHP, Złotą (1989) i Srebrną Odznaką za Zasługi dla Ziemi Krakowskiej (1969), Złotą (1969) i Srebrną (1967) Odznaką za Pracę Społeczną dla M. Krakowa, Honorową Odznaką Ligi Kobiet Polskich (1987) i Odznaką TPD Przyjaciół Dziecka (1966).

Rodziny nie założyła.

— Puchała *Poczet*, t. 2, s. 507–508; — Rybski B., Wojtycza J., Wojtycza K. *Mat. do historii Krakowskiej Chorągwi Harcerstwa w l. 1956–1959*, Kr. 2000; Wojtycza K. *Hufiec Kraków Kleparz-Łobzów w l. 1957–1972*, Kr. 2007; — Wojtycza J. *Jadwiga Skiba (1935–2009). Pożegnanie*, „Gaz. Wyb.” 2009, nr 130, dod. „Kraków”, s. 8; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: dwa życiorysy, b.d., wnioski odznaczeniowe na Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski i Złoty Krzyż za Zasługi dla ZHP.

Janusz Wojtycza

SMOLEŃ Zygmunt Stanisław, pseud. Doman XIII Czarny (1929–1986), inżynier metalurg, harcmistrz, zastępca hufcowego Hufca Kraków-Kleparz-Łobzów (1961–1965), drużynowy (1948–1949, 1957–1961), szczepowy (1961–1965, 1967–1969), komendant Ośrodka „Czarnej Trzynastki Krakowskiej” (1969–1971).

Urodził się 2 VI 1929 w Krakowie. Był synem Wojciecha (1901–1974, pilota wojskowego i mechanika lotniczego, który walczył w Dywizjonie 303 i po wojnie pozostał w Wielkiej Brytanii) i Wilhelminy z Owsiaków (1906–1971). Miał siostrę Elżbietę (ur. 1933, ekonomistkę), która w l. 50. wyjechała do ojca do Anglii (dzieci lat później dołączyła do nich matka).

Uczęszczał do Szkoły Powsz. Męskiej nr 4 im. św. Jana Kantego (przy ul. Felicjanek), gdzie w r. 1938 wstąpił do harcer-

stwa. Następnie uczył się w Liceum Górniczo-Hutniczym w Krakowie i w r. 1950 zdał maturę. W lutym 1945 wstąpił do 13 Krakowskiej Drużyny Harcerzy (KDH) i 14 IV 1946 złożył przyrzeczenie harcerskie na ręce phm. Stanisława Porębskiego, otrzymując jednocześnie słowiańskie miano. W czasie niespełna ośmiu miesięcy r. 1945 zdobył trzy kolejne stopnie harcerskie: młodzika, wywiadowcy i ćwika. Od maja 1946 był drużynowym Gromady Zuchowej „Skrzaty”, w marcu 1947 został zastępowym w 13 KDH, w maju objął funkcję przybocznego, a w styczniu 1948 został drużynowym tej drużyny. W l. 1945–1949 wziął udział w kursie drużynowych oraz w sześciu obozach – na dwóch z nich pełnił funkcję skarbnika, a dwóch ostatnich był komendantem (obóz wędrowny – 1948, Zubrzyca Górna – 1949).

W 13 KDH im. Zawiszy Czarnego (Czarnej Trzynastce Krakowskiej – CTK) przeszedł wszystkie szczeble harcerskiej kariery. Okazał się doskonałym organizatorem, z bezspornym zmysłem wodzowskim, potrafił kierować drużyną w połowie złożoną ze swoich rówieśników. Dbał o kultywowanie w drużynie tradycji słowiańskich. Miał zdolności graficzne, które wykorzystywał w pracy harcerskiej, m.in. projektował i często sam wykonywał plakietki drużyny i herby Krakowa dla harcerzy CTK. Pod koniec lat 40. XX w., kiedy harcerstwo zostało podporządkowane ZMP, nie wykonał polecenia dotyczącego przekazania majątku drużyny ówczesnym władzom harcerskim. Ryzykował wiele, z własną wolnością łącznie, jednak dzięki temu po reaktywowaniu ZHP już w r. 1957 13 KDH wyjechała na obóz z własnym sprzętem (sprzęt, który inne drużyny przekazały władzom, został zmarnowany i zniszczony przez ZMP).

W l. 1950–1956 jako ostatni drużynowy był niekwestionowanym wodzem środowiska CTK, nośnikiem tradycji nieistniejącej drużyny. Po reaktywowaniu ZHP w Krakowie, które nastąpiło 4 XII 1956,

zwołał w swoim mieszkaniu „sejmik trzy-nastacki”, na którym ogłosił odrodzenie i wznowienie pracy drużyny – CTK działała już na przełomie r. 1956 i 1957, pełniąc, jeszcze bez mundurów, służbę przy wybo-rach do Sejmu (20 I 1957).

Smoleń wrócił wtedy do czynnej pra-cy harcerskiej. Uczestniczył w Zjeździe Łódzkim (8–10 XII 1956). Z dn. 17 II 1957 objął po raz drugi funkcję drużynowego 13 KDH, do której powróciło wielu daw-nych instruktorów i harcerzy. Pierw-sze lata działalności odrodzonej drużyny, z uwagi na ogromny napływ młodzieży, przeznaczyl na intensywne szkolenie za-stępowych. W sierpniu 1957 prowadził obóz w Jeleśni k. Żywca. Kiedy w listopa-dzie 1958 CTK przekształciła się w szczep, złożony z dwóch drużyn, został drużynowym jednej z nich – drużyny „Swarożycza”. Ukoronowaniem obchodzonego w tym cza-sie jubileuszu 40-lecia CTK było wręczenie jej sztandaru przez założyciela drużyny hm. Józefa Grzesiaka „Czarnego”, które odbyło się 15 VI 1958 na dziedzińcu wa-welskim.

Na przełomie r. 1958/59 Smoleń był ko-mendantem zimowiska w Ojcowie, a latem 1959 obozu w Stężyicy Królewskiej. W paź-dzierniku t.r. w wyniku konfliktowej sy-tuacji w macierzystym hufcu z częścią drużyny pod zmienionym numerem 213 przeszedł do Hufca Kraków-Nowa Huta. Po 13 miesiącach, kiedy spory zażegna-no, powrócił z harcerzami do szczepu CTK i dawnego hufca. W r. 1958 uczest-niczyl w kursie podharcemistrzowskim, a w r. 1962 w kursie „rekwalifikacyjnym”, który miał przybliżyć instruktorom tzw. nową metodykę. W dn. 24 IV 1958 zwe-ryfikowano go w stopniu przewodnika, 1 V 1961 otrzymał stopień podharcemi-strza, a 1 X 1963 – stopień harcemistrza. W l. 1960–1970 pełnił funkcje w komendzie Hufca Kraków Kleparz-Łobzów: za-stępcy komendanta hufca ds. organizacyj-nych (1961–1965), członka Komisji Stopni Instruktorskich, kierownika Ref. Drużyn

Młodszych (1961), Ref. Organizacyjnego (1962/63, 1964/65) i Ref. Ewidencji i Spraw Socjalnych (1969–1970).

W styczniu 1961 objął funkcję szczepo-wego, którą pełnił do lata 1965. Jednym z najważniejszych elementów pracy har-cerskiej były dla niego obozy – te, które or-ganizował, otrzymywały najwyższe oceny: obóz stały w Rzucewie (1961), zimowisko w Poroninie (1961/62), obóz w Małasto-wie (1962), zimowisko w Sopotni Wielkiej (1962/63), obóz w Przytoku (1963), zimo-wisko w Pewli Małej (1964) i obóz w Stęży-icy Królewskiej (1964). Gdy w r. 1966 praca w CTK zaczęła słabnąć, po raz kolejny pod-jął w niej funkcję drużynowego. „Trzynast-ka” – potężna, sprzęzysta, wzorowo umun-durowana – weszła w jubileusz 50-lecia, obchodzony w lutym 1968 pod komendą swego wieloletniego wodza. W czasie akcji obozowej w r. 1969 Smoleń był komendan-tem zgrupowania CTK w Kotowie, w skład którego wchodziło pięć obozów drużyn. Od września 1969 do kwietnia 1971 był ko-mendantem Ośrodka CTK składającego się z dwóch szczepów: „Wybranieckich” (przy Szkole Podst. nr 7, ul. Szlak 5) oraz „Szerokie Pola” (przy Szkole Podst. nr 2, ul. Łob-zowska Boczna 8, obecnie Spasowskiego). W r. 1973 został przewodniczącym Komitetu Organizacyjnego Jubileuszu 55-lecia CTK. Był wyrazistą indywidualnością. Pod jego komendą drużyna, charakteryzują-ca się ciekawą obrzędowością słowiańska, prezentowała wysoki poziom organizacyjny i programowy; przynależność do niej uważana była za zaszczyt. Miał duży wpływ na harcerzy z drużyny, którzy nierzadko pochodzili z zaniedbanych wychowawczo środowisk. Wielu z nich zawdzięczało mu oglądę i wykształcenie, które zdobyli dzie-ki jego zachęcie i pomocy. Dążył do zacho-wania tradycji, gromadził pamiątki, kro-niki i proporce, które przekazał swojemu następcy.

Od r. 1952 do końca życia pracował w Zakładzie Normalizacji Inst. Odlewnic-twa w Krakowie, równocześnie od r. 1950

studiując na Wydz. Hutniczym Wieczorowej Szkoły Inżynierskiej, gdzie uzyskał dyplom inżyniera metalurga. Zajmował kolejno stanowisko asystenta, starszego asystenta i adiunkta. Od r. 1960 był kierownikiem pracowni, a od r. 1976 kierownikiem Zakładu Normalizacji Inst. Odlewnictwa. Wyróżniał się zdolnościami organizacyjnymi i fachową wiedzą. Za prace w dziedzinie chropowatości powierzchni i dokładności wykonywania odlewów otrzymał nagrodę Komitetu Nauki i Techniki (1970). Wspólnie ze Stanisławem Kobylińskim napisał książkę pt. *Normalizacja oprzyrządowania odlewniczego* (W. 1969).

Zmarł 6 II 1986. Z honorami harcerskimi został pochowany w Krakowie na cmentarzu Rakowickim. Wytrwałą, godną szacunku pracą, umiłowaniem młodzieży i idei harcerskiej zbudował sobie wdzięczną pamięć w sercach pokoleń „trzynastaków”. W dziejach CTK stał się trzecią ważną historyczną postacią, po jej założycielu – Józefie Grzesiaku i jego następcy – Stanisławie Stanku.

Był odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1976), Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1982), Złotą Odznaką za Pracę Społeczną dla M. Krakowa (1970), Srebrną Odznaką Związku Zawodowego Metalowców, Złotą Odznaką Pracownika Inst. Odlewnictwa (1979), Odznaką Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej (1966) i Złotym Krzyżem Zasługi 13 KDH (1973).

W r. 1951 zawarł związek małżeński z Urszulą Mitan (ur. 1931, księgową, harcmistrzynią), z którą miał dwie córki, Grażynę (zameżną Matachowską, ur. 1952, magistra chemii, nauczycielkę) i Jolantę (zameżną Marcinkowską, ur. 1959, magistra inżyniera architekta).

— Puchała *Poczet*, t. 2, s. 530; — Wojtycza K. *Hufiec Kraków-Kleparz-Lobzów w l. 1957–1972*, Kr. 2007; — *Kronika Jubileuszowa Czarnej Trzynastki im. Zawiszy Czarnego*, Kr. 1973, s. 23, 27, 35, 37, 39, 41, 44, 50; — *Inż. Zygmunt Smoleń. Z żałobnej karty*, „Normalizacja” 1986, nr 4,

s. 25; Molenda B. *Zygmunt Smoleń (1929–1986). Wspomnienie*. „Gaz. Wyb.” 2003, nr 40, dod. „Kraków”, s. 7; Skiba J. *Zygmunt Stanisław Smoleń „Doman XIII Wspaniały” (1929–1986). Wspomnienie*. „Gaz. Wyb.” 2002, nr 125, dod. „Kraków”, s. 9; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: rozkazy komend chorągwi z l. 1945–1950; — dok. osobiste, nekrologi oraz klepsydry w pos. żony Urszuli Smoleń; — inf. U. Smoleń.

Krzysztof Wojtycza

SOBCZYK Zbigniew Stanisław, pseud. Stanisław Grąb, Ziemowit (1923–2012), magister inżynier metalurg, harcmistrz, instruktor „Roju Zbigniewowo” – Hufca Szarych Szeregów w Pińczowie, podsekretarz stanu w Ministerstwie Przemysłu Ciężkiego, historyk harcerstwa.

Urodził się 6 VI 1923 w Pińczowie. Był synem Stanisława (nauczyciela, działacza ZNP) i Janiny z Tymińskich (nauczycielki, przewodniczącej koła Przysp. Wojsk. Kobiet). Do wybuchu II wojny światowej ukończył cztery klasy gimnazjum i został przyjęty do liceum ogólnokształcącego o profilu humanistycznym w Pińczowie. W ostatnim roku szkolnym przed wojną odbył, zgodnie z programem szkolnym, roczny kurs przysp. wojsk. zakończony kilkudniowymi ćwiczeniami polowymi.

W r. 1933 wstąpił do gromady zachowej, a później należał do 2 Pińczowskiej Drużyny Harcerzy (PDH) im. S. Wyspiańskiego. W l. 1934–1938 był w niej kolejno zastępowym i drużynowym. W r. 1938 zdobył stopień ćwika. Na pocz. r. 1939 przeniósł się do 1 PDH im. gen. J. Sowińskiego przy Gimnazjum i Liceum im. H. Kołłątaja w Pińczowie, w której został zastępowym. Uczestniczył w zimowisku w Suchedniowie (1937/1938), obozie letnim w Dolinie Chochołowskiej w Tatrach (1938), zimowisku w Podjaworkach k. Witowa (1938/39) i wędrownie kolarskiej (w sierpniu 1939). Dn. 30 VIII 1939 w rezultacie wcześniej-

szego ochotniczego zgłoszenia został powołany do pomocniczej służby wojskowej, którą pełnił do momentu ewakuacji władz z Pińczowa.

Przez cały okres okupacji pracował jako praktykant leśny w leśnictwach Bugaj i Włochy w Nadleśnictwie Teresów. W r. 1942 zdał maturę w ramach tajnego nauczania. W l. 1940–1944 prowadził konspiracyjne komplety w zakresie gimnazjum. W listopadzie 1939 objął funkcję drużynowego odtworzonej w konspiracji 1 PDH. Przyjęto wówczas zasadę półrocznej kadencyjności na funkcjach kierowniczych w drużynie. Powołano też na pół roku sześciuosobowy zastęp wydzielony, pracujący nad problematyką wychowania i samowychowania młodzieży, ważnymi zagadnieniami ustrojowymi, geopolitycznymi i społecznymi, co służyło przygotowaniu kadry kierowniczej drużyny oraz późniejszego hufca, która mogła sprostać intensywnemu rozwojowi konspiracyjnego harcerstwa pińczowskiego i zapłacić luki wynikające ze strat wojennych. Przez kolejne półrocza Sobczyk był przybocznym, zastępowym, a następnie zastępcą kierownika i kierownikiem Kręgu Starszoharcerskiego.

Po podjęciu przez starszą harcerską decyzji o przystąpieniu harcerstwa pińczowskiego do ogólnopolskiej struktury Szarych Szeregów oraz utworzeniu Hufca Szarych Szeregów w Pińczowie – „Roju Zbigniewowo” (nazwa nawiązywała do Zbigniewa Oleśnickiego, założyciela Pińczowa) był członkiem komendy i zastępcą hufcowego. Równolegle kierował drużyną Grup Szturmowych (GS). W hufcu prowadził dział II – wyszkolenia, dział IV – propagandy i był odpowiedzialny za kontakty z dowództwem miejscowego podobowdu AK, a potem dowódcą III batalionu 120 pp, podległego 106 DP AK. Przez kilka miesięcy r. 1943 był redaktorem dwutygodnika „Czuwaj”, później ukazującego się pt. „W Roju”, a następnie jako „Myśli Młodych” (kolportaż tego pisma

rozszerzono poza hufiec w ramach tzw. Akcji „M”, czyli oddziaływania wychowawczego na ogół młodzieży prowadzonego przez Szare Szeregi). Współredagował niezależny miesięcznik młodzieży „Głos Młodych”, wydawany przez hufiec w ramach koleżeńskie porozumienia młodych ludzi o rozmaitych orientacjach politycznych (w swych założeniach miesięcznik miał zmieniać walki polityczne starszego pokolenia w dyskusję nad istotnymi wewnętrznymi problemami Polski). Redagował wydawnictwa szkoleniowe, tygodniki „Dyweraant” (przeznaczony dla członków GS) i „Bojowiec” (dla członków Bojowych Szkół – BS). Opracował redakcyjnie kilka broszur: *Opowiadania lotnicze, Walki w miejscowościach, Bojowiec, Polska walczy* i *W służbie*. Młodzież z entuzjazmem przyjęła *Opowiadania lotnicze*, w których zamieszczono gawędy „Herberta” (Janusza Meissnera), pochodzące z nadsłuchu radiostacji BBC fragmenty książki Arkadego Fiedlera *Dywizjon 303*, przedruki z konspiracyjnego pisma „Wzlot” i własne artykuły o lotnictwie bojowym. Broszury szkoleniowe w znacznej części były przeznaczone do użytku konspiracyjnych organizacji wojskowych (AK, BCh, NSZ).

W r. 1943 Sobczyk został adiutantem komendanta Podobowdu AK Pińczów kpt. Józefa Dmowskiego. Po ukończeniu „Kursu za lasem” (podharcemistrzowskiego) rozkazem naczelnika Szarych Szeregów z dn. 27 XII 1943 został mianowany podharcemistrzem. W r. 1944 ukończył kurs podchorążych i otrzymał stopień kaprala podchorążego piechoty, a także został instruktorem szkolenia wojsk i dywersji w drużynie BS. Uczestniczył w wielu akcjach sabotażowych i zaopatrzeniowych „Roju Zbigniewowo” i Podobowdu AK Pińczów.

W lipcu 1944 przebywał w oddziale partyzanckim „Szarego” w celu uzgodnienia szczegółów przyjęcia na staż harcerzy z pińczowskiej podchorążówki. Do wyjazdu tej grupy jednak nie doszło wobec

rozpoczęcia wystąpienia zbrojnego na terenie pow. pińczowskiego i powołania części członków drużyn GS i komendy hufca do III batalionu 120 pp AK Ziemi Pińczowskiej. W okresie Republiki Pińczowskiej (24 VII–12 VIII 1944) Sobczyk dowodził trzyosobową sekcją stanowiącą pierwszą osłonę od strony Kielc rejonu Pińczowa i okolic. Przebywał krótko na terenie Chrobrza, po wycofaniu się tam kpt. J. Dmowski, pseud. Nemo z grupą osłonową „Szarych”. Na rozkaz komendanta „Ula Skała” przystąpił do organizowania sztafety łączności północ-południe do dyspozycji Komendy Głównej AK. Po upadku Republiki Pińczowskiej kierował lokalnym kręgiem instruktorskim, a w ramach drużyny „Zawiszy”, którą zorganizował i prowadził, poświęcał dużo czasu na przygotowanie kadry harcerskiej dla powojennego harcerstwa Pińczowa i pow. pińczowskiego.

W styczniu 1945 pracował jako kancelista w Inspektoracie Szkolnym w Pińczowie. Na pocz. maja rozpoczął studia w Akademii Górniczej (od 1947 – AGH) w Krakowie, gdzie w r. 1949 uzyskał dyplom magistra inżyniera metalurga. W tym czasie był członkiem Komendy Hufca Harcerzy w Pińczowie (1945–1946) i instruktorem Komendy Hufca III Kraków-Śródmieście (1946–1948), zastępowym w Krakowskim Akademickim Kręgu Starszoharcerskim „Watra” (1946–1948) oraz członkiem Komendy Hufca w Nowym Bytomiu (1957–1958). Prowadził obóz wędrowny Kręgu „Watra” po Pomorzu Zachodnim (1947) oraz obóz kursu drużynowych Hufca Kraków-Śródmieście (1948).

Pracę zawodową w hutnictwie rozpoczął po uzyskaniu absolutorium jesienią 1948. Pracował w Hucie „Pokój” w Rudzie Śląskiej na stanowiskach asystenta, kierownika kontroli technicznej, kierownika walcowni bruzdowych i szefa produkcji. Od r. 1960, w okresie uruchamiania podstawowych wydziałów tego zakładu, był głównym inżynierem Huty „Warszawa”. W końcu r. 1962 został przeniesiony do

Min. Przemysłu Ciężkiego, gdzie pełnił obowiązki wicedyrektora, a następnie dyrektora departamentu techniki i podsekretarza stanu odpowiedzialnego za hutnictwo żelaza, przemysł odlewniczy, przemysł materiałów ogniotrwałych, a także badania naukowe i nowe uruchomienia, przewozy kolejowe, gospodarkę remontową i energetyczną w skali całego resortu. W r. 1996, po likwidacji tego ministerstwa, rozpoczął pracę w Urzędzie Patentowym, gdzie był wiceprezesem kierującym zespołami zajmującymi się ochroną znaków towarowych, wzorów zdobniczych i przemysłowych, informacją i wydawnictwami patentowymi oraz współpracą z krajowym przemysłem. W styczniu 1989 przeszedł na emeryturę.

Od r. 1949 działał w Stow. Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego oraz w NOT. Uczestniczył w pracach Zarządu Głównego Stow. Wychowanków AGH. Przez 30 lat był redaktorem miesięcznika „Wiadomości Hutnicze” i autorem kilkunastu publikacji zawodowych. Działał w licznych organizacjach międzyn., m.in. w Stałej Komisji Hutnictwa Żelaza Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej, Radzie Intermetal, Komitecie Stali Europejskiej Komisji Ekonomicznej ONZ, Komitecie Informacji Patentowej Światowej Organizacji Ochrony Własności Intelektualnych w Genewie oraz Komisji Współpracy Naukowo-Technicznej Polsko-Belgijsko-Luksemburskiej. Był także członkiem Rady Naukowej Przemysłowego Inst. Metalurgii Żelaza im. S. Staszica w Gliwicach, a ponadto członkiem i przewodniczącym Rady Naukowej Inst. Metalurgii AGH w Krakowie.

Przez kilka lat był wiceprzewodniczącym Zarządu Koła oraz Zarządu Oddziału Stow. Szarych Szeregów „Zbigniewowo” w Pińczowie. W l. 1979–1990 należał do Kręgu Instruktorskiego „Łysica-Skały” w Warszawie. Z datą 24 VI 1981 otrzymał stopień harcmistrza. Wraz z hm. Feliksem Białkiewiczem gromadził dokumenty

dotyczące konspiracyjnej działalności pińczowskiego środowiska harcerskiego, co umożliwiło opracowanie obszernej monografii zatytułowanej *Gniazdo zapaleńców. Materiały i opracowania dotyczące konspiracyjnej działalności harcersko-niepodległościowej na Ziemi Pińczowskiej 1939–1951* (W. 1983, 1987, 2004). W rezultacie kilkuletniej kwerendy archiwalnej Sobczyk i Bialkiewicz dokonali inwentaryzacji ok. 700 dokumentów środowiska harcerskiego, w którym działali, oraz ok. 15 tys. dokumentów dotyczących Inspektoratu AK „Maria-Miechów”, obejmującego powiaty miechowski, olkuski i pińczowski i jednostki wojskowe działające na tym terenie. Sporządzili kalendarium działań pińczowskiego środowiska wojennego oraz utworzyli w Muz. Regionalnym w Pińczowie bogatą kolekcję dokumentów, opracowań naukowych i wspomnień uczestników konspiracji, publikując *Informację o dokumentach pierwotnych i wtórnych dotyczących działalności konspiracyjnego harcerstwa* (W. – Pińczów 1995). Byli również redaktorami zachowanej w maszynie pracy zbiorowej *„Gniazdo Zapaleńców”. Hufiec Szarych Szeregów Pińczów 1939–1945. Materiały i opracowania dotyczące konspiracyjnego harcerstwa na Ziemi Pińczowskiej*.

Sobczyk zmarł 10 I 2012. Został pochowany na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Był odznaczony Krzyżem Komandorskim (1988), Krzyżem Oficerskim (1974) i Krzyżem Kawalerskim (1969) Orderu Odrodzenia Polski, Złotym (1958) i Srebrnym (1954) Krzyżem Zasługi, Krzyżem AK (1984), Medalem 30-lecia PL (1974), Medalem 40-lecia PL (1984), Srebrnym (1974) i Brązowym (1969) Medalem za Zasługi dla Obronności Kraju, Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1982) z Rozetą-Mieczami (1986), Odznaką Akcji „Burza” (1994), Odznaką Weterana Walk o Niepodległość, Złotą (1984) i Srebrną (1957) Odznaką NOT. Otrzymał dyplomy „Zasłużonego dla Rozwoju Harcerstwa na Ziemi

Kieleckiej” (1982, 1993). W r. 1993 został mianowany podporucznikiem piechoty ze starszeństwem od 3 V 1945, a w r. 2001 otrzymał awans na stopień kapitana.

W r. 1949 ożenił się z Zofią Marią Sygut (zm. 1990, magistrem chemii, drużynową 1 Pińczowskiej Drużyny Harcerek, członkinią Komendy „Roju Zbigniewowo”, drużynową drużyny Grup Żeńskich, redaktorką prasy konspiracyjnej, prowadzącą komplety tajnego nauczania). Miał synów Jacka (magistra inżyniera elektronika), Wojciecha (inżyniera metalurga) i Marka (informatyka).

— Jarzembowski K. *Instruktorzy ZHP mianowani w okresie II wojny światowej*, „Harc.” 1995, nr 7/8, s. 38; Puchała *Poczet*, t. 2, s. 534–535; Rembalski A. *Sobczyk Zbigniew Stanisław*, w: *Harc. słownik biogr. Kielecczyny*, s. 432–438; — Bialkiewicz F., Gruda Z., Sobczyk Z. S. *„Gniazdo Zapaleńców” z Pińczowa*, w: *Szare Szeregi*, t. 1, s. 112–138; Bialkiewicz F., Sobczyk Z. S. *Działalność harcerstwa pińczowskiego w okresie okupacji (1939–1945)*, w: *Harcerstwo Kielecczyny w walce*, s. 20–64; *Gniazdo zapaleńców. Mat. i opracowania dotyczące konspiracyjnej działalności harcersko-niepodległościowej na Ziemi Pińczowskiej w l. 1939–1951*, oprac. F. Bialkiewicz, Z. Sobczyk [nota biogr.]; Rembalski *Kalendarium*, s. 58, 59, 61, 64, 66; Sobczyk Z. S. *Początki harcerstwa pińczowskiego i jego dzieje do września 1939*, w: *Mat. sesji naukowej, 26 lutego 2007*, red. J. Opoka, Pińczów 2007, s. 17–21; tenże *Konspiracyjne harcerstwo na Pomordziu w czasie II wojny światowej*, w: *Mat. sesji naukowej, 26 lutego 2007*, s. 22–39; Wiśniewska M. *Harcerz, żołnierz, obywatel. Szkice o prasie Szarych Szeregów*, W. 1987; — Arch. Komendy Chorągwi Kieleckiej ZHP: *Autobiogram hm. Zbigniewa Sobczyka; „Gniazdo Zapaleńców”. Hufiec Szarych Szeregów Pińczów 1939–1945. Mat. i opracowania dotyczące konspiracyjnego harcerstwa na Ziemi Pińczowskiej*, red. Sobczyk Z., Bialkiewicz F., W. – Pińczów, mps; Arch. Kom. Hist. ZHP Chorągwi Krak.: *rozkazy komend chorągwi z l. 1945–1950*; Muz. Regionalne w Pińczowie:

dok. dotyczące harcerskiej niepodległościowej działalności na Ziemi Pińczowskiej w l. 1939–1951.

Andrzej Rembalski

SOBIERAJ Leon (1932–1990), nauczyciel, harcmistrz, hufcowy Hufca Sandomierz (1961–1966).

Urodził się 21 XII 1932 w Sandomierzu jako czwarte dziecko Jana i Józefy Sobierajów. W r. 1948, po ukończeniu szkoły podst., rozpoczął naukę w Szkole Ogólnokształcącej Stopnia Licealnego w Sandomierzu. Egzamin maturalny z wynikiem bardzo dobrym zdał w r. 1951. Przez dwa lata studiował fizykę na UJ. Z powodu trudnej sytuacji materialnej przerwał studia i powrócił do Sandomierza. Od początku pracy zawodowej był związany ze Szkołą Podst. nr 1 w Sandomierzu, w której uczył historii. Pracując, w r. 1962 ukończył Studium Nauczycielskie w Kielcach. Dyplom magistra historii uzyskał w r. 1969 na Wydz. Filologiczno-Historycznym WSP w Opolu.

W dn. 1 I 1961 został mianowany harcmistrzem. W l. 1961–1966 pracował etatowo jako hufcowy Hufca Harcerstwa (ZHP) w Sandomierzu. Później został zatrudniony w Wydz. Oświaty i Kultury Prezydium PRN, gdzie był zastępcą inspektora (1966–1969) i inspektorem (1969–1973). Następnie został wizytatorem przedmiotowo-metodycznym z zakresu historii i wychowania obywatelskiego w Tarnobrzegu. W czerwcu 1975 objął stanowisko koordynatora w zespole nauczycieli metodyków w Tarnobrzegu, a w r. 1976 wszedł w skład Państw. Komisji Egzaminów Kwalifikacyjnych dla nauczycieli, działającej przy Inst. Kształcenia Nauczycieli i Badań Oświatowych w Rzeszowie. Był współautorem licznych publikacji metodycznych z dziedziny historii, przygotowanych dla Oddziałów Doskonalenia Nauczycieli w Rzeszowie i Tarnobrzegu. Kilkakrotnie wybierano

go do MRN w Sandomierzu. W r. 1987 odszedł na emeryturę.

Uczestniczył w dwóch Walnych Zjazdach ZHP. Był członkiem Rady Chorągwi Kieleckiej ZHP (1965–1971) i przewodniczącym Komisji Instruktorskiej Chorągwi Tarnobrzeszkiej (1981–1985). Organizował rajdy i obozy. Był inicjatorem biwaków dla uczniów czwartych klas Liceum Pedagog., w którym uczył metodyki harcerskiej. Inicjował szereg akcji programowych Hufca Sandomierz. Wychował wielu harcerzy i instruktorów, praca z młodzieżą była jego pasją.

Zmarł 9 IX 1990. Został pochowany na cmentarzu Katedralnym w Sandomierzu. W pogrzebie uczestniczyły delegacje i poczty sztandarowe hufców Chorągwi Kieleckiej ZHP i Chorągwi Tarnobrzeszkiej ZHP oraz wielu harcerzy i instruktorów.

Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1983), Złotym (1976) i Srebrnym Krzyżem Zasługi (1968), Medalem 30-lecia PL (1974), Medalem 40-lecia PL (1984), Medalem KEN (1981), Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1971), Złotym (1980) i Srebrnym (1974) Odznaczeniem im. J. Krasickiego, Odznaką Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej (1966), Odznaką Zasłużony dla Chorągwi Tarnobrzeszkiej ZHP (1985), Honorową Odznaką Ofensywy Zuchowej (1962), Medalem Zasłużony dla Woj. Tarnobrzeskiego i Medalem Zasłużony dla M. Sandomierza.

Miał żonę Halinę, syna Jerzego i córkę Beatę.

– Kateusz A. *Sobieraj Leon*, w: *Harc. słownik biogr. Kielecczyny*, s. 438–439; Puchała *Poczet*, t. 2, s. 536; — *Collegium Gostomianum. Nauczyciele, uczniowie i ich szkoła w l. 1944–2002*, Sandomierz 2002, s. 125–126; Rembalski *Kalendarium*, s. 96, 101, 106, 107; — inf. córki Beaty.

Anna Kateusz

SPŁAWSKA WŁADYSŁAWA

SPŁAWSKA (Seweryn-Spławska) z Hermaszewskich Władysława, I° voto Bieguńska, II° voto Seweryn, III° voto Spławska (1910–2009), doktor nauk historycznych, harcmistrzynie, sekretarz generalny ZHP-pgK (1974–1976), naczelniczka harcerek ZHPpgK (1976–1980).

Urodziła się 27 XII 1910 w Małyńsku w gm. Berezne w pow. kostopolskim, woj. wołyńskim w rodzinie o patriotycznych tradycjach. Była córką Sylwestra Hermaszewskiego herbu Zaremba (który był oficjalistą w majątku magnata kresowego Emanuela Małyńskiego i został zamordowany w Lipnikach w nocy z 26 na 27 III 1943 przez UPA) i Marianny z Hutnickich, która urodziła szesnaścioro dzieci, z czego do wojny dożyło siedmiu braci i cztery siostry. Bratankiem Spławskiej był Mirosław Hermaszewski, późniejszy kosmonauta (jego ojciec Roman zginął z rąk UPA, podobnie jak kilkunastu innych krewnych z rodziny Hermaszewskich).

Kiedy miała rok, jej rodzice przenieśli się do miejscowości Lipniki w gm. Kostopol. Uczęszczała do szkoły powsz. w Lipnikach, a następnie w Bereźnem. Z powodów finansowych nie mogła kontynuować nauki. Podjęła ją dopiero w r. 1928 w Szkole Handlowej Polskiej Macierzy Szkolnej (PMS) w Łucku, gdzie opiekował się nią mieszkający tam starszy brat Antoni, zaangażowany w pracę Związku Młodzieży Wiejskiej. We wrześniu t.r. wstąpiła do gimnazjalnej 1 Drużyny Harcerek im. kr. Jadwigi. Przyrzeczenie harcerskie złożyła 22 I 1929 na ręce hufcowej Wiktorii Komówniej i otrzymała stopień ochotniczki. Latem t.r. uczestniczyła w kursie drużynowych w Janowie Lubelskim, prowadzonym przez komendantkę chorągwi hm. Halinę Paliwodziankę. Po jego ukończeniu została mianowana drużynową po próbie, zdobyła też stopień samarytanki.

Po roku przeniosła się z bratem Antonim do Równego i kontynuowała naukę w tutejszej Szkole Handlowej PMS, którą ukończyła w r. 1931. W Równem też na-

leżała do harcerstwa, prowadziła zastęp harcerek w swojej szkole, później była drużynową 3 Rówieńskiej Drużyny Harcerek – RDH (1929–1930) oraz 1 RDH (1931–1932). Ukończyła kurs harcerski PCK przy wojsk. szpitalu garnizonowym. W r. 1931 została hufcową Hufca Harcerek w Równem, który tworzyło dziewięć drużyn. W sierpniu t.r. uczestniczyła w obozie na Buczu prowadzonym przez H. Paliwodziankę i M. Zdobnicką. Brała udział w naradach harcerskich w Liceum Krzemienieckim, które prowadziła hm. RP Jadviga Falkowska.

Po nagłej i przedwczesnej śmierci męża i urodzeniu córki musiała poświęcić się pracy zarobkowej w Komunalnej Kasie Oszczędności w Równem i nie kontynuowała pracy harcerskiej. W l. 1935–1936 prowadziła jedynie księgowość Komendy Wołyńskiej Chorągwi Harcerek i czasowo należała do Kręgu Starszego Harcerstwa. Po wybuchu wojny we wrześniu 1939 opiekowała się uchodźcami. Wobec bombardowań Równego wysłała córki do siostry w Pruszyńcu. Jako żona oficera (po śmierci pierwszego męża ponownie wyszła za mąż) 13 IV 1940 została wywieziona do północnego Kazachstanu (ZSRS) wraz z innymi rodzinami wojskowych i policjantów (tzw. druga deportacja). W maju t.r. znalazła się w kolchozie Kułomzino k. Bułajewa, na trasie syberyjskiej linii kolejowej Pietropawłowsk-Omsk. Podkreślała później, że rodzina, w której została zakwaterowana, okazała jej wiele serca. Ciężko pracując, jako osoba samotna pomagała matkom z dziećmi i została mężem zaufania zesłanych tam polskich rodzin.

Po tzw. amnestii nielegalnie przedostała się na południe ZSRS do formującej się Armii Polskiej w nadziei wstąpienia do Pomocniczej Służby Kobiet (PSK), jednak okazało się, że limit przyjęć został już wyczerpany. Przeżyła bardzo ciężki okres bez środków do życia i dachu nad głową. W miejscowym szpitalu przeszła ciężki tyfus. Kiedy rozpoczęła się ewakuacja pol-

skiego wojska do Iraku, udało jej się wyjechać w grupie rodzin polskich żołnierzy. We wrześniu 1942 w Teheranie została wcielona do PSK i wkrótce przydzielono ją do kwaterymistrzostwa Wojskowej Bazy Ewakuacyjnej (Gospoda Oficerska), w lutym 1943 została przeniesiona do Ref. Rodzin Wojskowych, a w maju t.r. odkomenderowana do pracy harcerskiej.

W grudniu 1942 została włączona przez komendanta ZHP na Środkowym Wschodzie W. J. Śliwińskiego w skład Komendy Harcerstwa w Iranie jako zastępca komendanta oraz komendantka harcerek. Z datą 22 XII 1942 została mianowana podharcemistrzynią. W listopadzie 1943 wyjechała do Ośrodka Zapasowego PSK w Palestynie. W końcu t.r. w wyniku jej wizyt w Szkole Młodszych Ochotniczek powstał Krag Starszoharcerski „Jutrzenka”. W lutym 1944 została powołana do współpracy w Komendzie ZHPnW oraz odkomenderowana do pracy harcerskiej w Palestynie. Uchwałą Rady ZHPnW z 20 V 1944 otrzymała stopień harcemistrzyni.

W dn. 30 III 1945 została hufcową Hufca Harcerek w Szkole Młodszych Ochotniczek w Nazarecie, należącego do Harcerskiej Chorągwi Junackiej. Jej zasługą był znaczny rozwój liczebny hufca. Organizowała wycieczki, obozy oraz szkolenia na poziomie podharcemistrzowskim, drużynowych i zastępowych. Ze względu na zły stan zdrowia 15 I 1946 zrezygnowała z funkcji i rozpoczęła pracę w szpitalu w Bejrucie jako siostra praktykantka. Ukończyła Szkołę Pielęgniarską przy Uniw. Amerykańskim w Bejrucie. W tym czasie dowiedziała się, że córki zostały przesiedlone do Kłodzka i odtąd wspierała je materialnie. Po przyjeździe do Anglii w r. 1947 pochłonięty ją zajęcia rodzinne i pomoc bliskim w kraju. Próbowała sprowadzić córki, ale opiekująca się nimi siostra zatrzymała je w ostatniej chwili przed przerzutem.

Od marca 1965 była sekretarką Główniej Kwatery Harcerek (GKH). Prowadziła obóz drużynowych w Stella Plage we Fran-

cji (1967). Pełniła funkcję sekretarza generalnego ZHPpgK (1974–1976) i naczelniczki harcerek (1976–1980). Do r. 1988 była członkinią GKH (później także przez kilka lat po r. 1994). Prowadziła archiwum, dział historyczny, ref. zastępów i drużyn. Współpracowała z pismami harcerskimi: „Węzełek”, „Na Tropie”, „Ognisko Harcerskie” i „Skaut”.

Za niezwykle istotne w wychowaniu harcerskim uważała poznawanie przez instruktorki przeszłości i dorobku harcerstwa. Wydała książkę *Harcerki w ZHP. Początki i osiągnięcia w Kraju oraz l. 1939–1949 poza Krajem* (L. 1993), która stanowiła jej pracę doktorską obronioną na Polskim Uniw. na Obczyźnie pod kierunkiem prof. dr. Józefa Bujnowskiego. Na łamach „Ogniska Harcerskiego” opublikowała pionierski materiał *Harcerska działalność wydawnicza poza Krajem po drugiej wojnie światowej* (1998, cz. 1, nr 1, s. 20–27; cz. 2, nr 2, s. 26–34). Ponadto w r. 2004 wydała *Instruktorce Organizacji Harcerek ZHP poza Krajem po r. 1945* (L.).

W czasie III Światowego Zlotu Harcerstwa poza krajem, który odbył się w Comblain La Tour w Belgii (1982), utworzyła drużynę instruktorek „Tęcza” i uczestniczyła w pracach drużyny instruktorek londyńskich „Pochodnia”. Należała do Koła Harcerek i Harcerzy z Lat 1910–1945. Była człowiekiem wielkiego serca, wyrozumiałym i skromnym, zawsze gotowym pomagać innym. Uważała, że warunkiem skuteczności harcerskiego wychowania jest oparcie go o przykład instruktora, który powinien być wzorem i autorytetem dla swoich wychowanków.

Zmarła 14 XI 2009. Jej prochy zostały złożone w kolumbarium przy kościele św. Andrzeja Boboli w Londynie.

Zawarła związek małżeński z Henrykiem Bieguńskim (1907–1933, radiotelegrafistą, podharcemistrzem, w r. 1933 zastępcą hufcowego w Równem). Ponownie wyszła za mąż w r. 1936 za Kazimierza Seweryna (1908–1940, który jako oficer re-

zerwy został osadzony w obozie jenieckim w Kozielsku i zginął w Katyniu). W r. 1950 wyszła za mąż za Mariana Splawskiego (ur. 1908-?). Miała córkę Matyldę Bieguńską, Marię Seweryn oraz dzieci Dorotę i Bohdana z małżeństwa ze Splawskim.

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harc mistrzy nie i harcmistrze*, s. 70; — Englert J., Witting J. *W harcerskiej służbie ZHP na Obczyźnie 1946–1996*, L. 1999; Kliszewicz L. *ZHP na Wschodzie 1940–1948*, L. 1992; Niciejca S. S. *Tragedia i wzlot Hermaszewskich* [online] <http://www.nton.pl/magazyn/reportaz/art/4183121.tragedia-i-wzlot-hermaszewskich,id,t.html> [dostęp 12 XII 2016, dot. rodziny W. Splawskiej]; *Zbrodnia oddziałów UPA 26/27 marca 1943 r. w Lipnikach* [online] <http://armiakrajowazgorzelec.blogspot.com/2013/05/zbrodnia-oddziaow-upa-2627-marca-1943r.html> [dostęp 21 XII 2016, dot. rodziny]; — Seweryn-Splawska W. *Teherańska przygoda*, „Skaut” (L.) 1976, nr 20; *taż Na zestaniu w Kułomzinie*, „Skaut” (L.) 1973, nr 16; *Spraw. ZHPnW za czas od 19 lipca 1942 do 31 grudnia 1943*, „Skaut. Czasopismo ZHPnW” (Jerozolima) 1943, nr 23; *taż za r. 1944, tamże 1945, numer sprawozdawczy, kwiecień*; — „Na Tropie. Miesięcznik Młodzieży Harcerskiej” (L.) 1965–1993; „Ognisko Harcerskie” (L.) 1993–2009; „Skaut. Czasopismo ZHPnW” (Jerozolima) 1943–1946; „Skaut. Komunikat Koła Harcerki i Harcerzy z Lat 1910–1945” (L.) 1973–1980; „Węzełek” (L.) 1965–2009; „WU. Skaut. Rozkazy, Listy Okólne i Komunikaty Rady i Komendy ZHPnW” (Jerozolima) 1944–1946; — Pniewska D. *Nasza Włada*, „Węzełek” (L.) 2009, nr 283; http://wyborcza.pl/nekrologi/1,101499,7254358,W_Brytania_Zmarla_hm_Splawska_wybitna_dzialaczka.html; — Arch. autora: listy W. Splawskiej do autora z l. 2006–2007, Seweryn W. *Mój udział w pracy harcerskiej*, L. 2005; *taż Wykaz służby*, Teheran 1942; *taż Wykaz służby harcerskiej*, [Palestyna] 1944; *taż Wykaz służby wojskowej*, [Palestyna] 1944; — relacje ustne W. Splawskiej z maja 2006 i kwietnia 2007.

Marian Mischczuk

STADLER Jerzy, pseud. Tato (1906–1988), ekonomista, harcmistrz, twórca i komendant Harcerskiego Zespołu Artystycznego „Kuźnica” (1959–1988).

Urodził się 22 VI 1906 w Krakowie. Był synem Stanisława (1870–1932, właściciel zakładów fotograficznych w Tarnowie, Rabce oraz Krakowie przy ul. Karmelickiej 15) i Marii z Dylskich (1876–1942). Miał dwie starsze siostry, Janinę (1898–1950) i Zofię (1900–1992).

W r. 1919 wstąpił do 1 Krakowskiej Drużyny Harcerzy (KDH), a następnie aż do ukończenia edukacji w r. 1929 należał do 6 KDH w Państw. Wyższym Studium Handlowym w Krakowie. Pracę zawodową rozpoczął w Zakładach Przemysłu Azotowego w Chorzowie (do r. 1934 noszącym nazwę Królewska Huta), gdzie pracował do wybuchu wojny. Założenie rodziny i intensywne życie zawodowe nie pozwoliły mu na dalsze aktywne uczestnictwo w ruchu harcerskim. Podjął jednak społeczną działalność artystyczną w amatorskim zespole teatralnym „Reduta Śląska” w Chorzowie. Aktywnie wspierał wystawianie spektakli, grał na pianinie i napisał scenariusz przedstawienia *Johann Piec Powstaniec* (zachowany w zbiorach rodzinnych). Ta patriotyczna sztuka miała być jesienią 1939 emitowana jako słuchowisko w Polskim Radiu, plany te zniweczył jednak wybuch wojny.

W końcu sierpnia 1939 został odwołany z urlopu i otrzymał polecenie stawienia się w pracy, aby zabezpieczyć i wywieźć akta oraz dokumenty służbowe („Azoty” były zakładem o znaczeniu strategicznym). Po powrocie do Chorzowa, włączony już do III Rzeszy, dowiedział się, że z powodu patriotycznej postawy i działalności artystycznej jest poszukiwany przez gestapo. Uniknął aresztowania, ale przez całą okupację musiał się ukrywać. Zbiegł do Generalnego Gubernatorstwa. Nie chcąc narażać najbliższych, ograniczył kontakty z rodziną. Do końca wojny pracował w Mielcu, gdzie był księgowym w spółdzielni „Społem”. Utrzymywał ścisły kon-

takt z konspiracją, organizując pomoc żywnościową dla partyzantów.

Po wyzwoleniu Mielca (6 VIII 1944) został zatrudniony w tamtejszym starostwie na stanowisku kierownika ref. żywienia i handlu, później podjął pracę w Państw. Zakładach Lotniczych – Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego. Był drużynowym pierwszej powojennej mieleckiej drużyny harcerskiej i komendantem Organizacji Młodzieży Harcerskiej „Watra”, następnie zastępcą hufcowego Hufca Harcerzy w Mielcu. W tym czasie był autorem wystawionego w Mielcu wodewilu *Ludzie z lasu*. W komponowaniu i aranżacji piosenek pomagał mu Benedykt Konowski (później dyrygent i kompozytor, dyrektor Centralnego Zespołu Artystycznego WP).

W kolejnych latach piastował kierownicze stanowiska m.in. w Zjednoczeniu Przemysłu Szklarskiego w Piotrkowie (1945), Zakładach Cementowych w Sosnowcu (1947) i Zjednoczeniu Hut Szkła w Jeleniej Górze. Obowiązki służbowe i częste wyjazdy uniemożliwiały mu aktywną pracę instruktorską, jednak wszędzie wspierał lokalne harcerstwo. W r. 1955 został oddelegowany do Warszawy, gdzie pracował w Min. Budownictwa, Biurze Pełnomocnika Rządu ds. Deglomeracji i w Komisji Planowania przy Radzie Ministrów.

Po odrodzeniu harcerstwa w grudniu 1956 podjął służbę instruktorską w Warszawskiej Chorągwi Harcerstwa. Był zastępcą hufcowego Hufca Warszawa-Praga. Otrzymał kolejne stopnie instruktorskie: 31 VI 1958 – przewodnika, 1 VII 1959 – podharcmistra, 22 VII 1960 – harcmistra i 22 VII 1971 – honorowy stopień harcmistra PL. Od l. 70. był członkiem Komisji Rewizyjnej Stołecznej Chorągwi ZHP. Na przełomie r. 1958/59 przebywał z grupą młodzieży starszoharcerskiej na zimowisku w Tatrach; podczas wędrówek po tatrzańskich szlakach, na Cyrhli Toporowej narodził się pomysł utworzenia drużyny, która będzie kultywować góralskie tradycje i rozwijać zamiłowania artystycz-

ne. W takich okolicznościach w lutym 1959 założył 317 WDH „Kuźnica” im. M. Karłowicza – taternika, poety i kompozytora. Został też szczebowym IV Szczepu, złożonego z 17 WDH i 317 WDH.

Po połączeniu hufców w Hufiec Warszawa-Praga-Północ był nadal zastępcą komendanta, a w kolejnych latach członkiem komendy hufca i przewodniczącym hufcowej komisji rewizyjnej. Prowadził zbiórki i próby, pisał teksty i komponował melodie do piosenek „Kuźnicy” (drużyna miała w repertuarze ponad 100 piosenek, wiele z nich nawiązywało do tradycji góralskiej). Działalność Stadlera niejednokrotnie opisywano w prasie (m.in. w „Motywach” i „Sztandarze Młodych”). W r. 1963 drużyna przekształciła się w Szczep 317 Warszawskich Drużyn Harcerskich „Kuźnica”, a w r. 1966 – w Ośrodek Pracy Drużyn „Kuźnica”, skupiający kilka szczebów z rejonu Starej i Nowej Pragi oraz Szmulowizny: Szczep 131 Warszawskich Drużyn Harcerskich i Zuchowych (WDHiZ) „Płomienie”, Szczep 300 WDHiZ „Pochodnia”, Szczep 219 WDHiZ, 140 Warszawską Drużynę Starszoharcerską i 353 WDH. Od r. 1969 działały Instruktorski Krąg Pracy „Kuźnica” i Młodzieżowy Krąg Instruktorski „Kuźnica”, który w następnym roku przekształcił się w Harcerski Zespół Artystyczny „Kuźnica”. W r. 1974 zespół przeniósł się do Hufca Warszawa-Mokotów, odtąd zbiórki odbywały się co niedziela w stacji hufca w al. Niepodległości. „Kuźnica” uczestniczyła w licznych przedsięwzięciach ZHP, m.in. występując podczas akcji letnich „Zamont” (1969 i 1970), pomagając przy żniwach w akcji „Każdy kłós na wagę złota” i biorąc udział w akcji „Frombork 1001” (1973). Wystawiała patriotyczne inscenizacje, występowała w szkołach, domach kultury, domach dziecka, na festynach, imprezach szkolnych, harcerskich, młodzieżowych i wojskowych, na scenie Teatru Wielkiego i Teatru Buflo. Jej występy uświetniły w r. 1967 uroczystości nadania Chorągwi Warszawskiej

ZHP imienia Bohaterów Warszawy oraz Hufcowi Warszawa-Praga-Północ imienia S. Dubois. Wykonywaną przez harcerzy piosenkę, napisaną przez Stadlera z okazji rocznicy Centralnej Składnicy Harcerskiej, wydano na pocztówce dźwiękowej w nakładzie 30 tys. egzemplarzy. W „Kuźnicy” nie rezygnowano również z tradycyjnego harcerskiego życia. Odbywały się biegi harcerskie, zwiady i rajdy. Na obozach dbano o wystrój namiotów i zdobnictwo. Od początku działalności „Kuźnicy” prowadzono kronikę. Opasłe tomy kronik pełne są opisów wydarzeń, fotografii, wierszyków, piosenek i rysunków; ich kompletny zbiór pozostał w rodzinie Stadlera.

W pracy harcerskiej aktywnie wspomagał go syn Wojciech i córka Małgorzata, którzy początkowo jako dzieci poznawali smak harcerskiego życia, a następnie sami pracowali jako instruktorzy. Również wnuczki Anna i Katarzyna od najmłodszych lat działały w „Kuźnicy”; najstarsza wnuczka Mariola jako instruktorka ZHP pełniła na obozach harcerskich funkcję ratownika. Na licznych obozach i zimowiskach obecne były trzy pokolenia rodziny Stadlerów, a żona Anna z wyrozumiałością odnosiła się do bezgranicznego oddania się męża harcerstwu i często towarzyszyła mu podczas wyjazdów. Stadler zorganizował łącznie 31 obozów i 21 zimowisk, uczestniczył w obozach jeszcze w wieku 81 lat. Wielu jego wychowanków prowadziło później własne drużyny i przez wiele lat pozostawało czynnymi instruktorami.

Zmarł 8 II 1988. Zgodnie z jego ostatnią wolą pochowano go w mundurze instruktorskim. Spoczął na cmentarzu Północnym w Wólce Węglowej. W pożegnaniu w imieniu instruktorów Hufca Warszawa-Praga-Północ napisano: *Nazywaliśmy go „Tatą”. Był nim dla nas wszystkich, zawsze pełen ciepła, troski, ale i wymagający jak prawdziwy ojciec.* „Kuźnica” istniała jeszcze rok po jego śmierci dzięki staraniom córki Małgorzaty i wnuczek Anny i Katarzyny, pod patronatem Komendy

Chorągwi Stołecznej ZHP. W lutym 2009 z okazji 50-lecia jej powstania odbyło się spotkanie, w którym uczestniczyło ponad 100 członków zespołu.

Stadler został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym, Srebrnym i Brązowym Krzyżem Zasługi, Złotym i Srebrnym Krzyżem za Zasługi dla ZHP, Złotą Honorową Odznaką za Zasługi dla Warszawy.

W małżeństwie z Anną (1908–1985) miał troje dzieci, w tym syna Wojciecha (ur. 1943, harcmistrza) i córkę Małgorzatę (ur. 1945, podharcmistrzynię). Po śmierci pierwszej żony ożenił się ponownie.

— *Instruktorzy w służbie ojczyźnie, Warszawie, dziecku 1945–2000*, W. 2002, s. 150; — Jankowska H. *Wspomnienie o hm. Jerzym Stadlerze „Tacie”*, „Zeszyt Historyczny Hufca ZHP Warszawa-Praga-Północ” 2008, nr 9.

Mariola Szmigielska

SZADKOWSKI Zygmunt Lechosław, pseud. Zygmunt Kozłowski (1912–1995), dyplomata, podpułkownik Wojska Polskiego, przewodniczący ZHPpgK (1952–1967).

Urodził się 5 I 1912 w Warszawie. Był synem Zygmunta (zm. 1914) i Marii z Kozłowskich (zm. 1966, 2° voto Puhaczewskiej). Miał brata Zbigniewa (1914–1974). W r. 1914 rodzina wyjechała przez Wilno i Mołodeczno do Tołoczyna (obecnie obwód witebski, Białoruś). Tam w listopadzie t.r. zmarł ojciec; matka ponownie wyszła za mąż za Adama Puhaczewskiego. Po wojnie polsko-rosyjskiej rodzina zamieszkała w Pierszajach w woj. nowogródzkim, gdzie Szadkowski ukończył miejscową szkołę. Maturę w Gimnazjum im. A. Mickiewicza w Nowogródku zdał w r. 1932. Podjął studia na Wydz. Matematyczno-Przyrodniczym USB w Wilnie i w r. 1938 uzyskał absolutorium z geografii, uczęszczał również na zajęcia na Wydz. Prawa i Nauk Społecznych. W l. 1932–1937 był preze-

SZADKOWSKI ZYGMUNT

sem Związku Akademików Woj. Nowogródzkiego i b. Ziemi Mińskiej.

Do harcerstwa wstąpił w r. 1919 w Mińsku Litewskim. Przyrzeczenie harcerskie złożył w r. 1926. W l. 1934–1937 prowadził 5 Wileńską Drużynę Harcerzy przy Gimnazjum oo. Jezuitów, a następnie do r. 1939 był hufcowym II Hufca Harcerzy w Wilnie. Na stopień podharcemistrza został mianowany 24 VI 1935, harcistrza – 10 VI 1937. Był kierownikiem Wydz. Ogólnego (1934–1936), Wydz. Starszych Harcerzy (1936–1939) i Działu Wizytacji (1939) Komendy Wileńskiej Chorągwi Harcerzy. Był także instruktorem przysp. wojsk.

Po ukończeniu studiów wstąpił do służby zagranicznej i pełnił obowiązki konsula w Dźwińsku na Łotwie, gdzie zastał go wybuch II wojny światowej. We wrześniu 1939 dotarła tu do niego z Wilna żona. Udali się przez Szwecję i Anglię do Francji, gdzie żona pozostała do końca wojny. Na przełomie października i listopada 1939 Szadkowski zgłosił się w Paryżu do służby wojskowej. Mianowano go delegatem władz polskich do francuskiej komisji poborowej i emisariuszem Rządu Polskiego do kontaktów z powstającym podziemiem konspiracyjnym w kraju. W grudniu t.r. otrzymał zadanie kierowania przerzutami z Rumunii do Polski w ramach pełnienia obowiązków w placówkach dyplomatycznych RP w Bukareszcie i Czerniowcach. Jednocześnie z ramienia przewodniczącego ZHP Michała Grażyńskiego został delegatem Naczelnego Komitetu Wykonawczego ZHP w Rumunii, gdzie przebywał do maja 1940.

Od czerwca 1940 do maja 1942 służył w III batalionie Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich, walczył w obronie Tobruku i w Gazali. Od r. 1941 był członkiem Rady ZHPnW; w l. 1942–1948 jej wiceprzewodniczącym. Wszedł w skład redakcji czasopisma „Wytrwamy” (od listopada 1942 „Skaut”). W lipcu 1943, po ukończeniu szkoły podchorążych, został

awansowany na stopień podporucznika, a w grudniu Naczelny Wódz gen. Kazimierz Sosnkowski mianował go kierownikiem Samodzielnego Ref. Harcerskiego w Naczelnym Dowództwie Armii Polskiej na Wschodzie. W t.r. został delegatem przewodniczącego ZHPnW na Irak; przyczynił się także do odbudowy skautingu w Iranie. Wszedł w skład Rady Uchodźstwa w Palestynie. W l. 1944–1948 pełnił funkcję komendanta ZHPnW. W czerwcu 1945 został dokooptowany do Komitetu Naczelnego ZHP. Ożywił pracę harcerską w Palestynie, objął redakcję czasopisma „Harcerstwo na Wschodzie” (od stycznia 1946 „Harcerska Kuźnica”) i wziął udział w III Walnym Zjeździe ZHPnW w Rzymie (4–7 X 1945). Wtedy też z delegacją harcerską uczestniczył w prywatnej audjencji u Ojca św. Piusa XII.

We wrześniu 1947 przybył z żoną i synem do Londynu, gdzie objął funkcję sekretarza generalnego ZHPpgK, a w r. 1951 – wiceprzewodniczącego ZHPpgK. Kiedy M. Grażyński zrezygnował z funkcji przewodniczącego ZHPpgK (zachowując mandat przewodniczącego ZHP wybranego na Zjeździe Walnym w r. 1939), Szadkowski od września 1952 do kwietnia 1953 oraz od stycznia do kwietnia 1954 był pełniącym obowiązki przewodniczącym ZHPpgK, a w następnych latach wybierała go na tę funkcję NRH. Po złożeniu przez Grażyńskiego mandatu przewodniczącego ZHP funkcję tę powierzono Szadkowskiemu, pełnił ją od listopada 1960 do kwietnia 1967. Później wyróżniono go honorowym członkostwem NRH. Konsekwentnie podtrzymywał nadzieje na odzyskanie jedności ZHP. Dążył też do uznania ZHPpgK przez Międzyn. Biuro Skautowe. Stał na czele polskiej reprezentacji na Jubileuszowe Jamboree w Anglii (1957), uczestniczył w Jamboree na Filipinach, konferencji skautowej w Delhi (1959) i konferencji poświęconej skautingom uchodźczym w Maratonie w Grecji (1963), przewodził wyprawie harcerek i harcerzy na zlot skautów

portugalskich (1964). Wizytował jednostki ZHP w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie i Francji.

Łączył służbę harcerską z wieloma innymi obowiązkami. W r. 1949 przyczynił się do założenia Koła Stow. Polskich Kombatantów (SPK) nr 114 „Harcercz”. Przez 15 lat był prezesem SPK w Wielkiej Brytanii (1957–1960 i 1971–1983), a także prezesem Zarządu Federacji Światowej SPK (1984–1994). Był współzałożycielem i członkiem Komitetu Budowy Pomnika Katyńskiego w Londynie, członkiem Rady Inst. Polskiego Akcji Katolickiej oraz Rady Polskiej Macierzy Szkolnej i zarządów kilku instytucji odgrywających ważną rolę w życiu polskiej emigracji, w tym świadczących pomoc krajowi. Przedstawiał propozycje i oceny, podejmował się mediacji, w razie potrzeby wspierał inicjatywy i postulaty harcerskie.

Od r. 1949 był członkiem prezydium Rady Narodowej („parlamentu” emigracyjnego); od r. 1978 do rozwiązania Rady w r. 1991 jej przewodniczącym. Jako działacz Niezależnej Grupy Społecznej sprawował urząd ministra spraw społecznych (1974–1976, 1976–1978) i ministra skarbu (1976–1978) w Rządzie RP na uchodźstwie. Był współzałożycielem i członkiem Głównej Komisji Skarbu Narodowego oraz Funduszu Pomocy Krajowi. Stał na czele delegacji, która w r. 1990 przygotowywała w Warszawie zasady i formy przekazania insygniów Prezydenta RP. W r. 1992 został powołany w Warszawie w skład Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

Zmarł 5 IX 1995 w Londynie, Został pochowany w grobie rodzinnym na cmentarzu Żbikowskim w Pruszkowie; w r. 2012 prochy Szadkowskiego i jego żony zostały przeniesione do Panteonu Wielkich Polaków w Świątyni Opatrzności Bożej w Wilanowie. Był odznaczony Wielką Wstęgą, Komandorią i Krzyżem Oficerskim Orderu Polonia Resituta, Krzyżem Walecznych (dwukrotnie) i Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami, ponadto m.in. odznaczeniami

bojowymi oraz kombatanckimi brytyjskimi, australijskimi, francuskimi i jugosłowiańskimi, otrzymał Złoty Medal Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej.

W r. 1936 zawarł związek małżeński z Wandą Malinowską (1912–1999), miał syna Andrzeja (ur. 1940) i córkę Teresę (zamężną Szadkowską-Łakomy, ur. 1949).

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcmistrzy nie i harcmistrze*, s. 192; — Popiel M. *Hm. pptk Zygmunt Lechosław Szadkowski (1912–1995)*, „Skaut” 2005, nr 3, s. 3–7 [online] http://www.skaut.okay.pl/download/sk_03_10.pdf [dostęp 20 XII 2016]; Wierzbicki M. *Harcercz – żołnierz – obywatel. Zygmunt Lechosław Szadkowski (1912–1995). Próba biografii na tle epoki*, Lub. 2016; — Arch. ZHP w Londynie; Inst. Polski i Muz. Sikorskiego w Londynie; Arch. Stow. Polskich Kombatantów; — dok. osobiste, legitymacje, pamiętnik, listy z l. 1940–1942, rękopisy przemówień i artykułów oraz rozkazy w pos. rodziny.

Teresa Szadkowska-Łakomy
Adam Cz. Dobroński

SZCZEPAŃSKI Józef Andrzej, pseud. Ziutek (1922–1944), poeta, podporucznik, uczestnik konspiracji i Powstania Warszawskiego, dowódca kompanii w Batalionie Armii Krajowej „Parasol”.

Urodził się 30 XI 1922 w Łęczycy (według aktu urodzenia, natomiast według oświadczenia matki w Warszawie). Był synem Józefa (1894–1959, kapitana WP, prawnika, później sędziego w Starej Jabłonie, radcy prawnego w Min. Poczty i Telegrafów, podczas okupacji niemieckiej sędziego w Rzeszowie, następnie adwokata, po wojnie prokuratora w Katowicach oraz prawnika w biurze Funduszu Wczasów Pracowniczych w Warszawie) i Matyldy Marceliny z Ottomańskich (1905–1997). Miał dwóch braci, Janusza Czesława (ur. 1941) i Krzysztofa (1947–1988). Jego stryj Wojciech Szczepański (pseud.

SZCZEPAŃSKI JÓZEF

Szczepcio, Julian, Iwan, Bartosz, 1914–1993), podporucznik WP, uczestnik kampanii wrześniowej w szeregach 5 pp, komendant Obwodu „Jarosław” AK i dowódca oddziałów partyzanckich Inspektoratu Przemysł, po wojnie prezes Zrzeszenia WiN w Krakowie, był aresztowany, skazany i więziony w l. 1947–1954 (był kawalerem *Virtuti Militari* i Honorowym Obywatel m. Jarosławia).

Szczepański wychowywał się w Kutnie, Zegrzu, Grudziądzu i Warszawie, gdzie kolejno służył ojciec, a następnie w Starej Jabłonie, gdzie ojciec został sędzią, a on sam ukończył szkołę powsz. (sześć klas). Interesował się przyrodą, należał też do harcerstwa. Już w kl. VI podejmował pierwsze próby poetyckie. Aby ułatwić mu dalszą naukę, rodzice przenieśli się do Warszawy i zamieszkali przy ul. Targowej na Pradze, gdzie od r. 1935 uczęszczał do Gimnazjum i Liceum Męskiego im. Władysława IV. Wstąpił do działającej przy tej szkole 17 WDH im. gen. J. Jasińskiego. Przed wybuchem wojny uzyskał tzw. małą maturę.

Wakacje w r. 1939 spędził z matką u dziadków Ottomańskich na Wołyniu. Pod koniec sierpnia wrócił sam do Warszawy, aby zdać egzamin poprawkowy w gimnazjum. Po wybuchu wojny ewakuował się wraz z ojcem na wschód w kolumnie Min. Poczty i Telegrafów. Po rozszypaniu się kolumny ewakuacyjnej pozostał w Zdołbunowie, a ojciec udał się do przebywającej u rodziców żony, aby podjąć decyzję co do dalszego postępowania. Ponieważ wskutek sytuacji wojennej ojciec nie mógł powrócić do Zdołbunowa, syn wyruszył sam do rodziny mieszkającej w Żurawiczkach k. Przeworska. Tu spotkał się z rodzicami, którzy nie bez trudności dotarli z Wołynia, i razem z nimi wyjechał do Krakowa (tam przebywali od października do grudnia t.r. u brata matki Władysława). Wiosną 1940 przeniósł się z rodzicami do Dębicy (gdzie znalazł zatrudnienie ojciec matki – inżynier mechanik). W r. szk. 1940/41 zaczął

uczęszczać w Dębicy na Jednoroczny Kurs Handlowy (1-Jähriger Handelskursus), którego jednak nie ukończył. Na pocz. r. 1942 dołączył do rodziców, którzy już wcześniej zamieszkali w Rzeszowie (gdzie ojciec był sędzią, a następnie utworzył kancelarię adwokacką). Podjął pracę na kolei, co ostatecznie nie zakończyło się jego aresztowaniem, gdy grupie pracujących tam Polaków zarzucono kradzież płaszcza wojskowego, który wypadł z pociągu. W obawie przed aresztowaniem wyjechał do rodziny ojca zamieszkałej w Żurawiczkach, skąd czasami przyjeżdżał do rodziców i narzeczonej. Podczas jednej z bytności w Rzeszowie został rozpoznany przez gestapowca, aresztowany i niemal natychmiast wywieziony do obozu koncentracyjnego w Pustkowie k. Dębicy. W niedługim czasie udało mu się zbiec (ukrył się pod podwoziem samochodu ciężarowego). Miało to miejsce prawdopodobnie na pocz. r. 1943. Po ucieczce z obozu wrócił do Żurawiczek, nadal odwiedzał rodziców w Rzeszowie, a następnie znów tam zamieszkał.

W okresie Wielkanocy w r. 1943 przybył do Rzeszowa jego kolega Tadeusz Zalewski, który namówił go do wyjazdu do Warszawy w celu kontynuowania nauki na tajnych kompletach i udziału w konspiracji. Mimo sprzeciwu ojca, świadomego czekających w stolicy niebezpieczeństw, jesienią t.r. wyjechał do Warszawy. Mieszkał w pokojach sublokatorskich kolejno przy ul. Targowej, Świętojerskiej i Długiej. Uczęszczał na tajne komplety licealne szkoły im. Władysława IV (których nie ukończył). Koleżki szkolne wciągnęły go do konspiracyjnej drużyny „PR 300” Hufca Grup Szturmowych (GS) Szarych Szeregów Praga.

Jesienią wstąpił wraz z grupą kolegów do powstałego na bazie GS oddziału „Agat” (od stycznia 1944 kompania „Pegaz”, przekształcona w czerwcem w Batalion „Parasol” Kedywu Komendy Głównej AK). Do oddziału wprowadził go Antoni Sakowski, pseud. Mietek. Pod pseud. Ziu-tek był żołnierzem I plutonu 1 kompanii

SZCZEPAŃSKI JÓZEF

tego oddziału. W wynajmowanym sublokatorskim pokoju u Marii Kołodzińskiej przy ul. Długiej 10 przechowywał w dwóch skrytkach (w parapecie i w podłodze) broń i materiały wybuchowe. Od października 1943 do maja 1944 uczestniczył w II turnusie Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty Szarych Szeregów „Agricola”, który ukończył jako kapral podchorąży.

Po zamachu na dowódcę SS i policji na dystrykt warszawski gen. Franza Kutscherę (1 II 1944) z grupą kolegów wy dostał rannych uczestników tego zamachu (Bronisława Pietraszewicza, pseud. Lot i Mariana Singera, pseud. Cichy), znajdujących się pod strażą w Szpitalu Przemienienia Pańskiego i przewiózł ich do innych szpitali. Wziął udział (w grupie ataku) w akcji o krypt. Płochocin, którą przeprowadzili 2 IV 1944 pomiędzy Błoniem i Płochocinem żołnierze „Parasola”, kończący II turnus Szkoły Podchorążych (akcja polegała na zatrzymaniu i ostrzeleniu pociągu z niemieckimi żołnierzami jadącymi z frontu wschodniego na urlop).

W nocy z 11 na 12 IV 1944 w czasie najsłabiej gestapo na mieszkanie przy ul. Długiej 10, gdzie wynajmował pokój, ostrzeliwał się i zdołał uciec, skacząc z balkonu pierwszego piętra (zginął wtedy w trakcie wymiany strzałów obecny w mieszkaniu Zygmunt Justyn Ignatowicz, pseud. Figa, a Michał Issajewicz, pseud. Miś został ujęty i zesłany do obozu koncentracyjnego Stutthof). Mimo zwichniętej nogi Szczepański zdołał zbiec i ukryć się, jednak pozostawiony w pokoju w kieszeni marynarki notes posłużył Niemcom do licznych aresztowań. Po tym wydarzeniu na pewien czas ukrył się w Dębicy, gdzie mieszkał u dziadków i gdzie spotkał się z rodzicami oraz młodszym bratem (rodzice, czując się zagrożeni, uciekli z Rzeszowa i ukrywali się na wsi pod Dębicą). Później wrócił do Warszawy.

Po przekształceniu kompanii „Pegaz” w batalion „Parasol” był w nim żołnierzem I plutonu 1 kompanii, dowodzonej przez Stanisława Leopolda, pseud. Rafał. Uczest-

niczył w przygotowaniach do akcji na dowódcę SS i policji w Krakowie gen. Wilhelma Koppego. Znalazł się w Krakowie już pod koniec pierwszeń dekady czerwca 1944. Zorganizował odbiór nadanej w Warszawie przesyłki kolejowej, zawierającej broń potrzebną do akcji. Wykorzystał w tym celu ciężarówkę Wehrmachtu i skorzystał przy przeładunku na dworcu z pomocy niemieckiego żołnierza. Po wykonaniu tego zadania wrócił do Warszawy. Ponownie znalazł się w Krakowie 25 czerwca i zamieszkał u Antoniny Bormańskiej przy ul. Topolowej 6, a później w klasztorze w podkrakowskim Tyńcu. W czasie akcji (11 lipca) wchodził w skład I grupy ubezpieczającej (w okolicach bramy przy ul. Powiśle 5), był uzbrojony w pistolet maszynowy, broń krótką oraz granaty. Ostrzelał samochód Koppego i krył ogniem grupę wycofującą się po akcji. Podczas odwrotu wziął udział w potyczce w okolicy Udorza k. Wolbromia. Po akcji wrócił do Warszawy.

W dn. 1 VIII 1944 o godz. „W” (17.00) przybył na miejsce koncentracji „Parasola” w Domu Starców na Woli przy zbiegu ulic Karolkowej i Żytniej. Od 3 sierpnia, po zajęciu pałacyku Michlera (Michla) oraz sąsiednich budynków (ul. Wolska 38, 39, 40), uczestniczył w walkach jako strzelec wyborowy. Brał udział w obronie arterii wolskiej (5 sierpnia). Dowodząc drużyną 1 kompanii, przeszedł szlak bojowy batalionu „Parasol” na Woli (do 9 sierpnia) oraz Starym Mieście. Jako strzelec wyborowy z okien najwyższych pięter kamienic skutecznie raził niemieckich żołnierzy. W tym czasie awansował do stopnia plutonowego podchorążego. We wniosku odznaczonym z 14 VIII 1944 p.o. dowódcą „Parasola” ppor. Jerzy Zborowski, pseud. Jeremi napisał o nim: *zachowywał się bojowo, podczas walk znajdował się stale w pierwszej linii i 12 VIII dzięki wybitnej odwadze przyczynił się do zdobycia l[ekkiego] k[arabinu] m[maszynowego].*

W dn. 1 IX 1944 wykrwawione zgrupowanie „Radosław” miało opuścić Stare

SZCZEPAŃSKI JÓZEF

Miasto jako straż tylna. Batalion „Parasol” do ostatniej chwili bronił pałacu Krasińskich. Kiedy w czasie kolejnego bombardowania zginęło tam ponad 20 żołnierzy z 2 i 3 kompanii oraz dowódca 1 kompanii Włodzimierz Kalinowski, pseud. Włodek, Szczepański objął po nim dowództwo grupy żołnierzy „Parasola” stanowiącej tylną straż Grupy „Północ”, ewakuującej się kanałami do Śródmieścia. Przy ewakuacji kanałowej (w sytuacji paniki ludności cywilnej i trudności w utrzymaniu porządku) wobec ostrzeliwania przez Niemców wjazdu z broni maszynowej poprowadził przeciwnatarcie. Tego samego dnia po południu przy ul. Barokowej został ciężko ranny w brzuch. Przeniesiony kanałami do Śródmieścia, został umieszczony w szpitalu powstańczym przy ul. Czackiego, a po jego zbombardowaniu w szpitalach przy ul. Wilczej 61 oraz ul. Marszałkowskiej 75. W czasie bombardowań szpitali został ponownie ranny i zmarł 10 IX 1944. Został pochowany na cmentarzyku szpitalnym przy ul. Marszałkowskiej 71. Po wojnie jego ciało ekshumowano 5 XII 1945 i złożono w kwaterze batalionu „Parasol” na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach.

Był autorem wierszy i piosenek, bardzo popularnych w czasie powstania i po wojnie. W czasie walk powstańczych na Woli (5 VIII 1944) zaprezentował *Pałacyk Michla* (na melodię *Nie damy Popradowej fali*), który został opublikowany w „Kurierze Stołecznym” z 17 sierpnia (wyd. staromiejskie) i stał się popularną pieśnią bojową (śpiewał ją w powstaniu m.in. Mieczysław Fogg). Kilka dni później (9 sierpnia) ułożył piosenkę *Chłopczy silni jak stal* (*Parasola piosenka szturmowa*, do melodii rosyjskiej *Jeśli jutro wojna*), zamieszczoną w piśmie „Zwycięzimy” (nr 197 z 26 września). Wiersz *Dziś idę walczyć, Mamo!* został wydrukowany 24 sierpnia w „Głosie Starego Miasta”, pochodzi z okresu przed powstaniem. Gorzką refleksję po żołnierskiej śmierci dowódcy kompanii S. Leopolda zawierał utwór *To był ostatni Twój*

szturm, Rafale. Dużą popularność zyskał napisany w końcu sierpnia wiersz *Czekamy* (*Czekamy na ciebie, czerwona zarazo*), który wyrażał nastroje powstańców na wieść o zbliżających się do warszawskiej Pragi oddziałach sowieckich (po wojnie przez wiele lat był rozpowszechniany tylko w drugim obiegu). W zbiorach matki Szczepańskiego zachowało się 15 wierszy, zaginęły bruliony z utworami napisanymi przed okresem konspiracji warszawskiej. Teksty jego piosenek i wierszy były wielokrotnie publikowane, głównie w śpiewnikach oraz antologiach poezji wojennej, a także wykonywane podczas okolicznościowych koncertów lub spektakli poetycko-muzycznych. W r. 2012 w MPW w ramach projektu „Ziutkowi na urodziny” odbył się koncert prezentujący utwory Szczepańskiego we współczesnych aranżacjach, które następnie znalazły się na płycie *Wspomnij Ziutka*.

Pośmiertnie Szczepański został awansowany na stopień podporucznika i odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu *Virtuti Militari* (27 IX 1944). J. Zborowski we wniosku z 7 IX 1944 napisał o nim: *w walkach w getcie, pałacu Krasińskich i Sądzie Okręgowym na Starym Mieście wyróżnił się wielką odwagą i celnością strzałów, a po śmierci dowódcy poprowadził oddział do dalszej walki. Ranny. Był również odznaczony Krzyżem Walecznych* (dwukrotnie, 18 i 21 VIII 1944) oraz Warszawskim Krzyżem Powstańczym i Medalem „Parasola” (pośmiertnie). Jego imię nosiły jednostki harcerskie, m.in. Szczep 156 Warszawskich Drużyn Harcerskich i Zuchowych przy Szkole Podst. nr 70 przy ul. Bruna 11 w Warszawie (od 1971) oraz Szczep 240 Warszawskich Drużyn Harcerskich przy Studium Wychowania Przedшкоlnego przy ul. Czerniakowskiej 128 (od 1977). W r. 2005 jego imieniem nazwano skrzyżowanie ulic Prymasa Tysiąclecia i Górczewskiej w Warszawie.

Rodziny nie założył.

— Głuszek *Szare Szeregi*, t. 1, W. 2006; Kunert *Słownik konspiracji warszawskiej*, t. 2; — Henska-Kwaśniewicz K. „Ziutek” – pieśniarz „Parasola”, „Tyg. Powsz.” 1985, nr 31; *Józef Andrzej Szczepański „Ziutek”. Ja w Polskę, Mamo, tak strasznie wierzę. I w świętość naszej sprawy*, opr. J.W. Krężel, Tarnów 1997; Kamiński A. „Zośka” i „Parasol”. *Opowieść o niektórych ludziach i niektórych akcjach dwóch batalionów harcerskich*, W. 1994; Krężel J. *Szare Szeregi na terenie południowo-wschodniej Polski*, t. 2, *Konspiracja harcerzy 1939–1945*, Tarnów 1996; Stachiewicz P. *Akcja Koppe*, W. 1975; *Szare Szeregi*; — Grodecka Z. *Józef Szczepański „Ziutek”*. *Wspomnienie (1922–1944)*, „Gaz. Wyb.” dod. „Poznań” 2003 z 25 VII [online] /<http://poznany.wyborcza.pl/poznan/1,36037,1594596.html> [dostęp 15 XII 2016]; — inf. Juliana Borkowskiego z Muz. Historycznego m. st. W.

Janusz Wojtycza

SZCZĘŚCIKIEWICZ Aleksander Napoleon, pseud. i krypt. A.Sz., Olek, Stary, Stawicz (1897–1980), urzędnik, śpiewak, harcemistrz, hufcowy Hufca Męskiego we Lwowie (1926–1931), komendant Lwowskiej Chorągwi Harcerzy (1931–1933, 1935–1939), komendant Okręgu Lwowskiego Obszaru Wschodniego Szarych Szeregów (1939–1940), komendant Obszaru Wschodniego Szarych Szeregów we Lwowie (1940).

Urodził się 24 VIII 1897 we Lwowie. Był synem Stanisława (1873–1938, drukarza, poety) i Karoliny Kurasiewicz (1868–1957). Miał młodsze rodzeństwo: siostrę Marię Izabelę (1899–1975, polonistkę, nauczycielkę i instruktorkę harcerską, zamężną za Aleksym Weberem) i brata Zbigniewa (1903–1970, pracownika technicznego Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu).

Uczęszczał do szkoły handlowej we Lwowie. W sierpniu 1911 wstąpił do 11 Lwowskiej Drużyny Skautowej im. J. Kilińskiego, a w październiku następnego roku został w niej zastępowym. W r. 1914 zdał maturę.

W t.r. po wybuchu I wojny światowej zgłosił się (31 sierpnia) do Legionu Wschodniego, a po jego rozwiązaniu (21 września) do Legionu Zachodniego w Krakowie. Zachorował na czerwonkę i z tego powodu w grudniu został zwolniony oraz odesłany na leczenie do Rudnic (Roudnice) n. Łabą. Na pocz. r. 1915 przeniesiono go do obozu polskiego w czeskiej miejscowości Choceń, od maja organizował tam drużynę skautową. W sierpniu t.r. otrzymał stopień przodownika. Powołany w maju 1916 do armii austro-węgierskiej, służył w 61 batalionie saperów w Krems n. Dunajem, a następnie na froncie włoskim. W październiku 1918 został ranny pod Soczą (Isonzo). Leczył się w szpitalach w Bolzen (Bolzano), Innsbrucku, Pardubicach i Mährish Schönbergu (Šumperk). Wrócił do Lwowa 2 XI t.r., zaraz po powrocie został uwięziony przez oficera ukraińskiego w piwnicy kamienicy przy Rynku 41. Po oswobodzeniu miasta przez Polaków 23 listopada zgłosił się do WP i otrzymał przydział do oddziału wartowniczego 30 Pułku Piechoty im. kr. Jana Sobieskiego (od 15 II 1919 – 3 Pułk Strzelców Lwowskich, od 1 V 1919 – 40 pp). Następnie służył jako plutonowy w stacjonującej we Lwowie 1 kompanii etapowej. Z datą 20 XII 1919 został awansowany do stopnia sierżanta. Walczył w wojnie polsko-sowieckiej w r. 1920. W kwietniu 1921 został w WP przeniesiony do rezerwy.

Od r. 1919 uczył się śpiewu solowego w Szkole Muzycznej im. I. Paderewskiego we Lwowie i pobierał prywatne lekcje u prof. Ireny Różyckiej. Ponownie włączył się w ruch skautowy. W maju t.r. został sekretarzem Miejscowej Komendy Skautowej we Lwowie. Powołany w kwietniu 1920 w skład Naczelnej Komendy Skautowej we Lwowie, był od 10 lipca t.r. gospodarzem kursu instruktorskiego w Rzęsnej Polskiej w pow. lwowskim. Znalazł się na tzw. pierwszej liście mianowań 138 podharcemistrzów (po zmianie systemu stopni instruktorskich w r. 1927 zostali uznani za harcemistrzów) z 15 XII 1920. Po powoła-

SZCZEŚCIKIEWICZ ALEKSANDER

niu w styczniu 1921 Lwowskiej Chorągwi Męskiej, obejmującej tereny województw lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego, pełnił niej funkcję kierownika Ref. Personalnego.

Z okazji Zlotu Harcerstwa Lwowskiego (1–3 VII 1921) przygotował z Wacławem Muszyńskim w Kasynie Miejskim wystawę poświęconą dorobkowi miejscowego skautingu. Jesienią t.r. objął komendę Obwodu III Hufca Męskiego we Lwowie. W styczniu 1923 został mianowany drużynowym 1 Lwowskiej Drużyny Harcerzy (LDH), ale zrezygnował z tej funkcji w marcu t.r. po powołaniu go w skład Komendy Hufca Męskiego we Lwowie. W r. 1922 prowadził obóz w Pasiekach (z Wacławem Muszyńskim), a w r. 1923 obóz stały w Ujsołach i obóz wędrowny na Babią Górę i w Tatry. Kierował reprezentacją 1 LDH na I Zlot Narodowy w Warszawie na Siekierkach (1924). Od grudnia 1924 do października 1925 był drużynowym 1 LDH, a od marca 1923 do r. 1925 – członkiem Komendy Hufca Męskiego we Lwowie. W lipcu 1925 prowadził obóz wędrowny „dookoła Polski” (Lwów – Lesko – Zakopane – Tarnów).

Do końca kwietnia 1923 pracował jako referent personalny i rejestrator korespondencji poufnej w wojskowym Dowództwie Okręgu Generalnego we Lwowie. Od października t.r. pracował w I Wydz. Izby Skarbowej we Lwowie. W r. 1927 zdał egzamin państw. w ZASP w Warszawie i nabył uprawnienia do występowania publicznego. W sezonie 1928/29 śpiewał w operze lwowskiej, gdzie występował jako Cicilo w *Klejnotach Madonny* E. Wolf-Ferrario, później koncertował w Polskim Radiu.

W l. 1928–1931 był hufcowym Hufca Męskiego we Lwowie i kierownikiem Wydz. Osobowego Lwowskiej Chorągwi Harcerzy. W r. 1928 prowadził obóz stały hufca. Kierował lwowską reprezentacją na II Zlot Narodowy w Poznaniu (1929) i organizacją wyprawy na Zlot Skautów Słowiańskich w Pradze (1931). Od grud-

nia 1931 do lipca 1933 (formalnie do 7 XII 1933) był komendantem Lwowskiej Chorągwi Harcerzy (z przerwą od kwietnia do sierpnia 1932). Kierował polską reprezentacją na międzyn. zlocie skautowym w Rumunii (1932) i wydz. organizacyjnym polskiej wyprawy na IV Jamboree w Gödölő na Węgrzech (1933). W lipcu 1934 prowadził drużynę reprezentacyjną na zlocie skautowym w Asari k. Rygi na Łotwie. W l. 1934–1935 był kierownikiem Wydz. Organizacyjnego Lwowskiej Chorągwi Harcerzy, a w maju 1935 został jej komendantem. Na Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale (lipiec 1935) był komendantem podobozu Lwowskiej i Wołyńskiej Chorągwi Harcerzy oraz komendantem wchodzącego w skład tego podobozu hufca złożonego z drużyn polskich z zagranicy i gości z innych państw.

Uczestniczył w II Międzyn. Zlocie Starszych Skautów na Ingarö w Szwecji (1935) oraz V Jamboree w Vogelenzang w Holandii (1937). Był komendantem 210-osobowej grupy harcerzy na rumuńskim skautowym Zlocie Narodowym w Brasov (1936), reprezentacji harcerzy podczas wizyty prezydenta RP Ignacego Mościckiego w Bukareszcie na święcie młodzieżowym i polskiej wyprawy na Wystawę Światową w Paryżu (1937). W l. 1938–1939 kierował Ref. Zagranicznym Komendy Lwowskiej Chorągwi Harcerzy, a ponadto komisjami prób na stopień podharcemistrza i działacza harcerek. W r. 1938 ponownie został zatrudniony w operze lwowskiej.

Jesienią 1938 prowadził rozmowy z dowódcą Okręgu Korpusu nr VI we Lwowie gen. Władysławem Langnerem o organizacji pomocniczych oddziałów wojskowych na wypadek wojny. W r. 1939 organizował we Lwowie Pogotowie Harcerzy, a od 5 września służył pod dowództwem pfm. Zbigniewa Czekańskiego w szeregach 1 Ochotniczej Kompanii Harcerskiej Obrony Lwowa. Na kilka godzin przed wkroczeniem do miasta Armii Czerwonej (22 września) uczestniczył w powołaniu

SZCZĘŚCIKIEWICZ ALEKSANDER

Harcerskiej Organizacji Niepodległościowo-Wojskowej (został w niej pierwszym zastępcą komendanta Obszaru, hm. Wilhelma Słabego), a po jej włączeniu w październiku 1939 do Polskiej Organizacji Walki o Wolność, w grudniu podporządkowanej Naczelnictwu Szarych Szeregów w Warszawie, został drugim zastępcą W. Słabego jako komendanta Obszaru Wschód. Jednocześnie do stycznia 1940 był komendantem konspiracyjnej Lwowskiej Chorągwi Harcerzy. Po aresztowaniu przez NKWD dwóch kolejnych komendantów Obszaru Wschód (W. Słabego – w nocy z 21 na 22 III 1940 i Leopolda Adamcio – 14 V 1940) objął funkcję komendanta Obszaru (15 V 1940). W nocy z 27 na 28 VI 1940 także został aresztowany i osadzony w więzieniach, kolejno przy ul. Zamarynowskiej, ul. Łąckiego i ul. Kazimierzowskiej (Brygidki) we Lwowie. Miał być oskarżony w procesie grupy harcerzy, do którego jednak nie doszło z powodu wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej. Po wycofaniu się ze Lwowa wojsk sowieckich zbiegł z więzienia w Brygidkach 30 VI 1941.

Podczas okupacji niemieckiej pracował w grupie tzw. strzykaczy w Inst. Badań nad Tyfusem Plamistym i Wirusami prof. Rudolfa Weigla. W marcu 1943 organizował nowe komórki Szarych Szeregów i uczestniczył w tzw. spotkaniach czwartkowych u Jana Reutta przy ul. Pułaskiego 14. Po ponownym zajęciu Lwowa przez Armię Czerwoną (w lipcu 1944) podjął pracę w Państw. Teatrze Opery i Baletu.

W ramach tzw. repatriacji 30 IX 1945 wyjechał ze Lwowa. Zamieszkał w Bochni, gdzie w lutym 1946 został zatrudniony w Urzędzie Miasta jako zastępca rachmistrza. Był reżyserem teatralnym w tamtejszym Domu Kultury i wizytatorem miejscowego hufca harcerzy. W sierpniu t.r. wyjechał do Bytomia i pracował w Operze Śląskiej (od 1 IX 1949 – Państw. Opera Śląska), występował w chórze (w głosach tenorowych) i w rolach solowych jako Gaston w *Traviacie* G. Verdiego (premiera

9 II 1946, wznowienie 23 XI 1946), król Zygmunt August w *Panu Twardowskim* L. Różyckiego (premiera 10 IV 1948), Kałan w balecie *Swantewid* P. Perkowskiego (premiera 26 II 1949) oraz Mieszczanin w *Wesołych kumoszkach z Windsoru* O. Nicolaia (premiera 1 II 1958). Śpiewał też jako solista w Tow. Śpiewaczym „Halca” w Bytomiu (do r. 1950).

Był członkiem Związku Artystów Scen Polskich (ZASP), Związku Zawodowego Muzyków RP, Związku Zawodowego Przyjaciół Kultury i Sztuki (od 1949), SPATiF (od 1952) i Stow. Polskich Artystów Muzyków (od 1960). Należał do Polskiego Tow. Numizmatycznego, Polskiego Związku Filatelistów i Stow. Miłośników Dawnej Broni i Barwy. W r. 1964 przeszedł na emeryturę. W dwóch numerach londyńskiego „Skauta” (1973, nr 17; 1975, nr 18/19) opublikował pod pseud. A.Sz. wspomnienia z wypraw na przedwojenne złoty. Sporadycznie uczestniczył w spotkaniach b. harcerzy lwowskich (ostatni raz w spotkaniu dawnych członków 1 LDH we Wrocławiu w r. 1976).

Miał szczególne zdolności organizacyjne, należał do wybitnych postaci lwowskiego harcerstwa męskiego okresu międzywojennego. Posiadał cenne zbiory filatelistyczne, numizmatyczne, obrazów, porcelany i innych antyków. Był zawsze elegancko ubrany i zadbany.

Zmarł 21 IV 1980 w Bytomiu. Został pochowany na cmentarzu Mater Dolorosa przy ul. Piekarskiej. Był odznaczony m.in. Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945, Medalem 10-lecia PL oraz Odznaką Honorową „Orleńca” (1919).

Rodziny nie założył.

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harc mistrzy nie i harcmistrze*, s. 193; *Mat. do HSB*, „Harc.” 1995, nr 9, s. 141; Mazur G., Węgierski J. *Konspiracja lwowska 1939–1944. Słownik biogr.*, Kat. 1997; *Słownik teatru polskiego*, t. 2 [fot.]; — <http://www.lwow.com.pl/weigl/weiglowcy.html>

[dostęp 21 XII 2016, wykaz osób zatrudnionych w Inst. prof. R. Weigla]; — Błażejowski W. *Ingarö – Wyspa Braterstwa. Wspomnienia z wyprawy polskiej na II Światowy Złot Roversów na Ingarö w Szwecji w 1935 r.*, W. 1936, s. 131; tenże *Z dziejów*; Gruchała-Węsierski M. *Z życia i działalności bibliofilów polskich w latach II wojny światowej*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1978 [1980], t. 48, s. 284; Jabrzemski J. *Chorągwie Wschodnie Szarych Szeregów*, cz. 1, „Harc.” 1995, nr 4/5, s. 30–40; tenże *Harcerze*; Kozimala I. *Lwowska Chorągiew Harcerzy ZHP w l. 1921–1939*, Przemyśl 2007; też *Polski skauting męski w Galicji Wschodniej w l. 1911–1920*, Kr. 2009; *Od pierwszej „Halki”*. *Opera Śląska w l. 1945–1985. Księga pamiątkowa Opery*, Kat. [1986], s. 52, 277, 279; *Opera Śląska 1945–1955*, Stalinogród 1956, s. 92, 97, 123; Popiel M. *Aleksander Szczęścikiewicz (1897–1980), ostatni komendant Lwowskiej Chorągwi Harcerzy ZHP*, „Skaut” 2009, nr 3/4, s. 2–10 [fot.] [online] www.skaut.okay.pl/download/sk_03_19.pdf [dostęp 5 XII 2016]; *Pół wieku Opery Śląskiej. Księga jubileuszowa Teatru z l. 1945–2000*, red. i oprac. T. Kijonka, Bytom [2002], s. 238; Sielski J. *Otcłtań. Czas czwartego rozbioru Rzeczypospolitej Polskiej i nieustającej walki Polaków o odzyskanie niepodległości*, W. 1995, s. 257–260; *Szare Szeregi*; *Uniw. Wrocław w l. 1956–1959*, Wr. 1964 [dot. brata Zbigniewa]; Węgierski J. *Lwów pod okupacją sowiecką 1939–1941*, W. 1991 [fot.]; — *Jubileuszowy Złot Harcerstwa Polskiego. Spała, 11–25 lipca 1935 r. Przewodnik po Złocie. Dzienniczek uczestnika*, W. 1935, s. 26; Reutt J. *Aleksander Szczęścikiewicz, w: Od lat najmłodszych do późnej siwizny... wspomnienia harcerzy obrońców Lwowa 1939*, red. T. Gaweł, S. Podusowski, Kr. 2000, s. 74–80, mps powielony w pos. autora; Sławski A. J. *Ścieżka przez życie*, Kat. 1995, s. 117, mps powielony w pos. autora, s. 47, 53; *Wspomnienia harcerzy uczestników obrony Lwowa we wrześniu 1939*, wybór, wstęp i oprac. J. Wojtycza, Kr. 2002; — inf. Działu Kadr Opery Bytomskiej i USC w Bytomiu.

Janusz Wojtycza

SZELBURG-ZAREMBINA 1° voto Ostrowska Ewa, właśc. Irena Ewa Ludmiła (1899–1986), poetka, prozaik, współtwórczyni żeńskiego skautingu w Lublinie, komendantka Okręgu ZHP XIIB (1917–1918).

Urodziła się 10 IV 1899 we wsi Bronowice k. Puław jako jedyne dziecko Antoniego Szelburga (1873–1916, sadownika, później urzędnika) i Elżbiety z Kałużyńskich (1872–1918, zajmującej się krawiectwem). Dorastała w domu pielęgnującym tradycje patriotyczne. Imienia Ewa zaczęła używać dopiero w l. 20. XX w., sygnując swoją twórczość literacką.

W r. 1901 zamieszkała z rodziną w Nałęczowie, gdzie od r. 1906 uczęszczała do szkoły elementarnej Koła Macierzy Szkolnej. Po zamknięciu szkoły w r. 1908 kształciła się na pryw. kompletach, następnie w r. 1912 zdała egzamin do kl. IV siedmioklasowej Szkoły Handlowej Władysława Kunickiego w Lublinie (z tajnym programem kształcenia patriotycznego), którą ukończyła w r. 1916. Już w pierwszym roku nauki w tej szkole została zastępową w Drużynie Skautowej im. E. Plater, prowadzonej przez A. Bagińską, założonej z inicjatywy Organizacji Młodzieży Narodowej. W r. 1913 z koleżankami Romą Jankowską i Stefanią Kiełpszówną zorganizowała zastęp skautek w gimnazjum Wacławy Arciszowej, który został włączony do tej drużyny. Ukończyła szkolenie sanitarne. W sierpniu 1915 należała do sztabu Pogotowia Harcerek, powołanego w 1 Żeńskiej Lubelskiej Drużynie Harcerskiej im. E. Plater po wkroczeniu wojsk austriackich do Lublina, pomagała służbie sanitarnej oraz dostarczała żywność do punktów opatrunkowych i szpitali polowych. W t.r. razem ze S. Kiełpszówną zorganizowała drużyny skautek w gimnazjum Sobolewskiej i Radzikowskiej.

W r. 1916 podjęła pracę nauczycielską w Lublinie, w szkole powsz. na Starym Mieście oraz na uniw. ludowym. Zastęp, który w r. 1913 założyła w Gimnazjum

Arciszowej, rozrósł się w pluton; w r. szk. 1916/17 zorganizowała na jego bazie 3 Żeńską Drużynę Harcerską im. kr. Jadwigi (której drużynową została Mirosława Kuncewicz). Kiedy w czasie pobytu w Lublinie przewodniczącego ZHP ks. Jana Mauersbergera i szefa GKM Piotra Olewińskiego (12 V 1917) powołano Komendę XII Lubelskiego Okręgu Harcerskiego, Szelburg została komendantką (przewodniczącą Rady Wykonawczej) Okręgu XIIB (żeńskie). Latem 1917 zorganizowała obóz harcerski w Nałęczowie (uczono na nim m.in. koszykarstwa, wypalania w drewnie oraz pszczelarstwa) i wzięła udział w kursie instruktorskim w Kluczkowicach. W listopadzie t.r. rozpoczęła studia polonistyczne na Wydz. Filozoficznym UJ, od r. 1918 uczyła się także w Seminarium Pedagog. Należała do Związku Młodzieży Polskiej „Zet” i Straży Kresowej. W czasie wojny polsko-sowieckiej w r. 1920 przerwała studia i pracowała jako sanitariuszka w szpitalach wojskowych w Rzeszowie i Przemysłu. Po kuracji w akademickim sanatorium przeciwgruźliczym „Bratniak” w Zakopanem wyjechała do Poznania, gdzie wstąpiła do Tow. Obrony Kresów Zachodnich.

Po ślubie z Jerzym Ostrowskim mieszkała w Warszawie (wrzesień 1922 – sierpień 1923). Zadebiutowała najprawdopodobniej w r. 1922 wydaną na prawach rękopisu prozą poetycką *Król w wytartym paltocie*, ogłosiła także w „Moim Pisemku” opowieść dla dzieci *Przedziwne przygody Duszka Dzindzińnika i jego małych przyjaciół* (nr 25–35, wyd. zwarte W. 1922). Na łamach „Mojego Pisemka” zamieszczała kolejne utwory dla dzieci, publikowała też dla dorosłych. W r. szk. 1923/24 mieszkała w Skolimowie, gdzie jej mąż uczył w gimnazjum, a w roku następnym w Mławie, gdzie był zastępcą dyrektora Seminarium Nauczycielskiego Męskiego. Opiekowała się teatrem oraz szkolnym miesięcznikiem „Nasz Kompas”. Razem z mężem zainicjowała szkolne muzeum, które stało się załącznikiem Muz. Zie-

mi Zawkrzeńskiej. Równocześnie kontynuowała twórczość literacką.

W r. 1925 zamieszkała w Wymyślinie w pow. lipnowskim, gdzie jej mąż był dyrektorem Państw. Seminarium Męskiego. Uczyła wymowy oraz zajmowała się teatrem szkolnym. W r. 1926 poznała nauczyciela Józefa Zarembę, który zasłonił własnym ciałem jej męża podczas zamachu dokonanego przez niezrównoważonego ucznia i został wskutek tego zraniony. Po tym zdarzeniu troskliwie opiekowała się rannym. Uczucie, które się wówczas zrodziło, doprowadziło do rozvodu z Ostrowskim (5 XI 1926), po którym poślubiła Zarembę, przyjmując nazwisko Irena Ewa Szelburg (od r. 1928 sygnowała zwykle utwory jako Ewa Szelburg-Zarembina). W r. 1927 wyjechała z mężem do Ursynowa pod Warszawą. Do r. 1928 uczyła w Seminarium dla Nauczycieli Ludowych. Napisała powieść *Dziewczyna z zimorodkiem* (W. 1928), publikowała wiersze i opowiadania, współpracowała z czasopismami „Bluszczy”, „Świat Kobiet”, „Wychowanie Przedszkolne”, „Przyjaciel Dzieci” i „Dziecko i Matka”, drukowała obrazki sceniczne na łamach „Płomyka” i „Płomyczka”.

W r. 1929 zamieszkała w Warszawie przy ul. Fałata 15; zajmowała się pracą literacką. Była współautorką podręczników i czytanek, napisała słuchowisko radiowe i adaptowała swoje opowiadania dla radia. Wydała kolejne tomy poezji dla dzieci. W l. 1929–1930 odbyła podróż po Jugosławii, Włoszech i Francji. Współpracowała z czasopismami „Młoda Matka” i „Kobieta Współczesna”. W l. 1930–1933 redagowała dod. do dziennika PPS „Robotnik” pt. „Przyjaciel Dzieci”. Zadebiutowała jako dramatopisarka, publikując w r. 1932 wierszowane misterium *Ecce Homo*. Należała do Związku Zawodowego Literatów Polskich i Polskiego PEN Clubu. Ok. r. 1937 wraz z mężem kupiła willę „Pod Gwiazdami” w Zakopanem, gdzie odtąd często przebywali. Z mężem i Janem Gebethnerem uczestniczyła w XII Sesji

Międzyn. Konkursu Wydawców Książek w Lipsku i Berlinie (1938). W r. 1939 wchodziła w skład redakcji „Płomyczka”.

Od r. 1930 działała w Patronacie Opieki nad Więźniami Politycznymi. W r. 1931 była sygnatariuszką listu otwartego do posłańek BBWR, który wzywał do protestu w sejmie w sprawie osadzenia w twierdzy brzeskiej przywódców Centrolewu. Jako reprezentantka środowiska literackiego była obserwatorką procesu w Kobryniu (2–8 IX 1933), w którym sądzono w trybie doraźnym komunistkę Reginę Kapłań oraz 12 niepiśmiennych chłopów białoruskich.

Po wybuchu II wojny światowej, będąc w ciąży, ewakuowała się z mężem na wschód, docierając do Lwowa. Podczas niemieckiego nalotu 9 IX 1939 urodziła przedwcześnie, tracąc dziecko; ból po jego stracie wyraziła w swoich ostatnich powieściach i w formie tablicy pamiątkowej ufundowanej po latach w kościele parafialnym w Nałęczowie. W dn. 14 września przybyła z mężem do Krzemieńca, a następnego dnia do Monasterzysk, gdzie niebawem wkroczyła Armia Czerwona. Na przełomie października i listopada t.r. oboje przekroczyli niemiecką linię demarkacyjną i 11 listopada dotarli do Warszawy.

W l. 1943–1944 Szelburg wspierała konspiracyjną działalność męża, opracowując razem z nim programy szkolne i czytanek. W r. 1943 współredagowała miesięcznik kulturalno-oświatowy „W Świetle Dnia”, wydawany przez Tajną Organizację Nauczycielską. Jej twórczość literacka z tego okresu spłonęła w czasie Powstania Warszawskiego, po upadku którego została wraz z mężem internowana w obozie w Pruszkowie, skąd oboje przedostali się do Podkowy Leśnej i Krakowa, a później do Zakopanego. Tam została aresztowana przez gestapo. Uniknęła wywiezienia do obozu dzięki pomocy kompozytora Piotra Perkowskiego.

Od marca 1945 mieszkała w Łodzi, gdzie zainicjowała powołanie tygodnika

dla dzieci pt. „Świerszczyk”, w którym została kierownikiem literackim (publikowała potem na jego łamach przez wiele lat). Zajmowała się pisarstwem dla dzieci, ogłaszając legendy, baśnie i bajki. Była współautorką elementarza, czytanek szkolnych i antologii. W r. 1946 przebywała w Szwajcarii, a w roku następnym – w Czechosłowacji. Została prezesem Oddziału Warszawskiego Związku Zawodowego Literatów Polskich (od 1949 Związek Literatów Polskich – ZLP). W l. 1948 – 1949 była wiceprezesem Zarządu Głównego ZLP. Zajmowała się budową Domu Literatury w Warszawie i Domu Pracy Twórczej w Oborach.

W r. 1948 zamieszkała z mężem w Warszawie przy ul. A. Malczewskiego 36/38. W l. 1948–1949 odwiedziła Moskwę i dwukrotnie przebywała we Francji, zbierając materiały do planowanej książki o Tadeuszu Kościuszcze. Przewodniczyła IV Zjazdowi Literatów Polskich w Szczecinie, który odbył się w dn. 20–23 I 1949. W t.r. uczestniczyła w Kongresie Intellektualistów w Bukareszcie, była też w Czechosłowacji, na Węgrzech i w Rumunii. Wzięła udział w Międzyn. Konferencji w Obronie Dziecka w Wiedniu (1952), odwiedziła w ramach wymiany kulturalnej Bułgarię (1954) oraz uczestniczyła w Światowym Kongresie Matek w Lozannie (1955). Towarzyszyła mężowi podczas wyjazdu do Wielkiej Brytanii w r. 1956, a w następnym roku przez miesiąc przebywała w Chinach jako uczestniczka Kongresu Federacji Związków Kobiet Chińskich w Pekinie.

Była radną – członkiem Komisji Kultury Stołecznej Rady Narodowej (1950–1957). Pełniła funkcję wiceprzewodniczącej Zarządu Głównego Ligi Kobiet (1957–1962). Od końca r. 1958 przebywała w Rzymie, gdzie jej mąż pracował w Ambasadzie PRL jako radca ds. prasy i kultury. Wróciła do Polski z powodów zdrowotnych w r. 1961. W r. 1962 wzięła udział w Światowym Zjeździe Kobiet na rzecz rozbrojenia w Wiedniu. W r. 1965

formalnie zmieniła imię i nazwisko na Ewa Szelburg-Zarembina.

W dn. 20 IV 1965 zwróciła się do społeczeństwa z apelem o uczczenie bohaterstwa i męczeństwa dzieci polskich. Przekazała na ten cel nagrodę jubileuszową przyznaną jej przez Min. Kultury i Sztuki; inicjatywa ta zaowocowała projektem budowy Szpitala-Pomnika Centrum Zdrowia Dziecka (CZD) w Warszawie-Międzylesiu. Od r. 1974 była wiceprzewodniczącą jego Honorowego Komitetu Budowy. Została też pierwszym kanclerzem Kapituły Orderu Uśmiechu (1968–1976); sama otrzymała ten order w r. 1970.

Po wojnie wiele publikowała, jej dawne i nowe utwory cieszyły się przez długi czas dużą popularnością, a nakład jej książek do r. 1974 osiągnął 10 milionów egzemplarzy. Wiele jej utworów należy do klasyki literatury dziecięcej, są nadal wydawane w wyborach i antologiach.

Pod koniec życia choroba Alzheimer'a uniemożliwiała jej kontakt z otoczeniem. Zmarła 28 IX 1986 w Warszawie. Została pochowana w grobowcu rodzinnym w Nałęczowie. Była odznaczona Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski (1960), Krzyżem Niepodległości (1933), Złotym Krzyżem Zasługi (1937), Orderem Sztandaru Pracy I kl. (1970) i II kl. (1950), Złotym Wawrzynem PAL (1937), Medalem KEN (1968), Odznaką Zasłużonego Działacza Kultury (1972), Złotą Odznaką ZNP (1963) oraz Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (pośmiertnie, 2001). Otrzymała Nagrodę M. Warszawy za twórczość dla dzieci (1948), Nagrodę Prezesa Rady Ministrów za twórczość dla dzieci i młodzieży (1953), Nagrodę Literacką im. W. Pietrzaka (1961) i Nagrodę Państw. I st. w dziedzinie literatury (1966).

Na placu przed Nałęczowskim Domem Kultury w dziesiątą rocznicę jej śmierci (1996) w miejscu, gdzie stał dom rodziny Szelburgów, Tow. Przyjaciół Nałęczowa umieściło kamień z tablicą pamiątkową. Imię E. Szelburg-Zarembiny noszą przed-

szkola i szkoły podst., Zespół Szkół Specjalnych przy Inst. CZD w Warszawie, dom dziecka w Lublinie oraz ulice, m.in. w Warszawie, Lublinie i Nałęczowie.

W r. 1921 poślubiła Jerzego Zbigniewa Ostrowskiego (1897–1942, pisarza i pedagoga, harcerza, który zginął w obozie Mauthausen-Gusen). Po rozwodzie (1926) zawarła związek małżeński w obrządku ewangelicko-augsburskim z Józefem Zarembą (1904–1988, pedagogiem i wydawcą), ślub w Kościele rzymsko-katolickim zawarła z nim w r. 1972. Dzieci nie miała.

— Dąbrowski S., Tryczyński S. *Słownik biogr. lubelskiego harcerstwa 1911–2001*, Lub. 2001, s. 170; *Polscy pisarze współcześni. Informator 1944–1970*, W. 1972, s. 302–303, oprac. L. M. Bartelski; Szałagan A. *Szelburg-Zarembina Ewa*, w: *PSB*, t. 47, W. – Kr. 2011, s. 630–635; — Dąbrowski S. *Harcerski Lublin 1911–1939*, Lub. 2012, s. 11, 15, 89, 94; tenże *Początki skautingu lubelskiego*, „Głos Nałęczowa” 2011; tenże *Znani i nieznan harcerze Nałęczowa*, „Głos Nałęczowa”, cz. 1, 2002, cz. 2, 2010; Kłak T. *Ewa Szelburg-Zarembina 1899–1986. W stulecie urodzin, Nałęczów 1999*, passim; tenże *W krajobrazie Nałęczowa*, Lub. 1983, s. 264–280; Marchewka A. *Ślady nieobecności. Poszukiwanie Ireny Szelburg*, Kr. 2014, passim; Winiarz A. *ZHP na Lubelszczyźnie 1918–1939*, Lub. 1994, s. 10; Zimmer B. *Harcerskie środowiska Lubelszczyzny 1911–1939. Zarys historyczny*, Lub. 1991, s. 34, 38; tenże *Harcerstwo Lubelszczyzny. Zarys historyczny 1911–1950*, Lub. 1987, s. 23; — *Księga Pamiątkowa 25-lecia harcerstwa w Lubelszczyźnie. Wspomnienia i dokumenty 1911–1936*, opr. T. Moniewski, 1936.

Stanisław Jan Dąbrowski

SZELIGA zam. Szeliga-Zahorska Anna (1923–2012), pedagog, harcmistrzyni, hufcowa Hufca Kraków-Stare Miasto – Staromiejskiego Hufca „Wawel” (1960–1963), przewodnicząca Komisji Historycznej Chóragwi Krakowskiej ZHP (1995–1998).

SZELIGA ANNA

Urodziła się 7 XI 1923 w Warszawie. Była córką Michała (ok. 1887–1962), legionisty II Brygady Legionów Polskich, kapitana WP) i Heleny z Łambinowiczów (zm. ok. 1932, uczestniczki obrony Lwowa w r. 1918, odznaczonej Odznaką Honorową „Orlęta”). Miała przyrodniego brata Wiesława Kazimierza (ur. 1934, profesora doktora habilitowanego zootechniki, zam. w Siedlcach).

Uczęszczała do X Gimnazjum i Liceum Żeńskiego im. kr. Wandy w Krakowie, a następnie w l. 1945–1947 do liceum pedagog. W r. 1936 została członkinią 6 Drużyny Harcerek w Nowym Sączu. Od r. 1945 była zastępową w 12 Krakowskiej Drużynie Harcerek (KDH), a w l. 1946–1949 – przyboczną 8 KDH. Zimą 1946/47 oraz 1947/48 była zastępczynią komendantki na zimowiskach w Skawcach i Ponikwi. W r. 1948 zdobyła stopień wędrowniczki. W r. szk. 1947/48 podjęła pracę jako nauczycielka w Szkole Podst. w Ponikwi, później uczyła w Szkole Podst. w Śnieciskach w woj. poznańskim (1950–1951). W l. 1951–1953 była kierownikiem referatu w Banku Inwestycyjnym w Warszawie. Po powrocie do Krakowa była zastępcą dyrektora Technikum Budowlanego (1953–1955), a następnie referentem pracy i płacy w Odzieżowej Spółdzielni „Sprawność”, powstałej na bazie zlikwidowanej Składnicy Harcerskiej w Krakowie (1955–1957).

W r. 1957 wróciła do harcerstwa, zostając drużynową 1 KDH przy X LO i równocześnie instruktorką Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerstwa. Była kierowniczką Ref. Drużyn w Wydz. Harcerskim (1957–1958), kierowniczką Wydz. Drużyn Wiejskich – szefem chorągwanego Sztabu „Wieś” (1958–1960), członkinią Komendy Chorągwi (1960–1962), kierowniczką Wydz. Młodzieży Młodszej (1960) i instruktorką Wydz. Młodszoharcerskiego (1960–1961). Należała do Sztabu „Wieś” przy Głównej Kwaterze Harcerstwa – GKH (1958–1960). Od 1 X 1960 do 1 X 1963 była hufcową Hufca Kraków-

-Stare Miasto (w październiku 1961 nastąpiła zmiana nazwy na Staromiejski Hufiec „Wawel”). Została mianowana na kolejne stopnie instruktorskie: przewodnika – 2 VI 1957, podharcmistra – 1 III 1958 i harcmistra – 1 II 1959.

Uczestniczyła w tym czasie w kadrze wielu obozów, kursów instruktorskich oraz innych form szkoleniowych. W r. 1957 była instruktorką śródrocznego kursu drużynowych oraz kursu drużynowych wiejskich w Harbutowicach (maj), prowadziła podobny kurs na Śnieżnicy (czerwiec), była zastępczynią komendanta kursu w Kosarzyskach (lipiec), uczestniczyła w kursie podharcmistrowskim na Kicarzu k. Piwnicznej (sierpień) i była instruktorką na ogólnopolskim kursie podharcmistrowskim dla drużynowych wiejskich w Łysej Górze (wrzesień). Zimą 1957/58 prowadziła kurs zastępowych 1 KDH w Orawce, następnie w 1958 była zastępczynią komendantki na kursie drużynowych „Nieprzetartego Szlaku” w Rabce (luty), komendantką obozu 1 KDH w Roztokach w ramach Akcji HALMS w Bieszczadach, za który została odznaczona Odznaką Kościuszkowską (lipiec), komendantką kursu drużynowych wiejskich w Podszklu (sierpień) i instruktorką kursu harcmistrowskiego instruktorów wiejskich Sztabu „Wieś” GKH na Głodówce (wrzesień).

Zimą 1958/59 poprowadziła zimowisko 1 KDH w Nawojowej, później w r. 1959 – centralny kurs instruktorski Sztabu „Wieś” w Wildze k. Warszawy (marzec), kolejny obóz letni 1 KDH w ramach chorągwaniej akcji „Bieszczady-59” (lipiec), była instruktorką II cz. kursu harcmistrowskiego Sztabu „Wieś” na Głodówce (październik). Prowadziła kurs drużynowych Hufca Kraków-Stare Miasto w Rycerze Górnej (zima 1960/61), zgrupowanie obozów hufca w Porębie Wielkiej (lato 1961), zimowisko kręgów pracy hufca w Kasinie Wielkiej (zima 1961/62), zgrupowanie obozów hufca w Poddębju (lipiec 1962) i kurs drużynowych hufca w Zawoi (zima

1962/63). W r. 1964 była zastępczynią komendanta na kursie drużyn o specjalności służby zdrowia, zorganizowanym przez GKH w Smocze. Łącznie w l. 1957–1964 wzięła udział w ok. 30 obozach, w tym ponad 10 obozów i zgrupowań prowadziła jako komendantka.

W l. 1963–1968 była instruktorką Wydz. Specjalności Głównej Kwatery ZHP i członkinią Komisji Prób Instruktorskich Hufca Otwock. Równocześnie pracowała zawodowo jako kierowniczką zajęć pozalekcyjnych w Zakładzie Poprawczym w Otwocku (1963–1968) i kurator sądowy w Sądzie Powiat. w Otwocku (1968–1972). W lipcu 1968 prowadziła obóz dla dzieci pod nadzorem kuratorskim w ramach zgrupowania obozów Hufca Otwock. Następnie była dyrektorem Domu Dziecka w Soplicowie (1972–1976) i kierowniczką wychowania w Sanatorium Neuropsychiatrycznym w Zagórzcu (1976–1979), skąd przeszła na emeryturę.

W r. 1978 otrzymała honorowy stopień harcmistrza PL. Była członkinią Kom. Hist. Rady Naczelnej ZHP (1981–1984) i Kom. Hist. Krakowskiej Chorągwi ZHP (1983–1985 i 1993–1999), a w l. 1995–1998 jej przewodniczącą. W l. 1982–1988 była kierowniczką działu historycznego w redakcji miesięcznika „Harcercz Rzeczypospolitej”, na łamach którego opublikowała szereg artykułów, m.in. *L.W.D. Nasze wspomnienia* (1982, nr 2, s. 20–22), *To nie jest legenda* (1982, nr 3, s. 30–31), *Krakowscy harcerze w powstaniu śląskim – w I, II, III* (1983, nr 3, s. 12–17). Przygotowała wiele opracowań, w tym jako współredaktor – *Harcerskie wieści dla... wszystkich pod redakcją harcmistrza W.W. „Gazeta Krakowska” – cykl cotygodniowy (środa). Materiały prasowe ze zbiorów hm. Bogusława Rybskiego* (Kr. 1994), jako współautorka – *Hm. Tadeusz Świąder „Wytrwały Żubr”* („Czuwaj” 1998, nr 11, s. 24) i jako redaktor – *Dziadek* [hm. T. Mitera] („HR” 1987, nr 6, s. 26–27). W pracy zbiorowej opublikowała artykuł *Krakowscy*

harcerze w powstaniach śląskich (w: *Powstanie harcerstwa i jego udział w walkach o niepodległość i kształt granic odrodzonej Rzeczypospolitej*, Kr. 2010). Opisała początki 1 KDH, którą reaktywowała w r. 1957 (*Jak powstawała 1 Drużyna Harcerek im. J. Falkowskiej przy X LO w Krakowie*, mps). Pracowała nad utrwaleniem dorobku Sztabu „Wieś” GKH. W r. 1999 doprowadziła do wydania książki swego zmarłego męża Zbigniewa Zahorskiego pt. *Pogotowie Harcerek i Pogotowie Harcerzy we wrześniu 1939* (Kr. 1999), pierwszej próby całościowego ujęcia tego tematu. Gromadzony wraz z mężem bogaty zbiór książek i opracowań dotyczących historii harcerstwa przekazała po śmierci męża MH w Warszawie oraz Kom. Hist. Chorągwi Krakowskiej ZHP. Do końca interesowała się działalnością harcerstwa, wypowiadając się z troską o losy bliskiego jej ruchu. Dokąd pozwalało jej zdrowie, utrzymywała kontakt z Kom. Hist. Chorągwi Krakowskiej, później zapraszała jej członków do siebie. Utrzymywała serdeczne kontakty z instruktorkami warszawskimi, szczególnie z hm. Marianną Głowińską i hm. Marią Żurn, a z instruktorami krakowskimi – z hm. Jadwigą Skibą.

Zmarła 20 IV 2012. Została pochowana na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Była odznaczona Krzyżem Oficerskim (2005) i Krzyżem Kawalerskim (1981) Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi (1976), Medalem 30-lecia PL (1974) i Medalem 40-lecia PL (1984), Srebrnym Medalem Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej (2004), Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1980), Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1979), Honorową Odznaką Ofensywy Zuchowej (1962), Medalem Pamiątkowym 70-lecia Harcerstwa Polskiego w Niemczech (1983), Medalem za Zasługi dla Chorągwi Krakowskiej ZHP (2003, 2005), Odznaką Honorową Zasłużone-mu Opolszczyźnie (1983) Odznaką Kościuszkowską 1 Warszawskiej DP im. T. Kościuszki (1958).

W r. 1982 zawarła związek małżeński ze Zbigniewem Zahorskim, pierw. Zürnem (zob. t. 3). Dzieci nie miała.

— Wojtycza J. *Bibliografia prac Kom. Hist. Krak. Chorągwi ZHP 1980–2004*, Kr. 2005, s. 10, 18, 23–24, 31–32, 44, 52, 56–57; — Rybski B., Wojtycza J., Wojtycza K. *Mat. do historii Krak. Chorągwi Harcerstwa w l. 1956–1959*, Kr. 2000, s. 11, 14, 17; Wojtycza J. *Mat. do historii Krakowskiej Chorągwi Harcerstwa w l. 1959–1962*, Kr. 2001, s. 4, 6–7, 9–10, 14; Wojtycza K. *Hufiec Kraków-Kleparz-Łobzów w l. 1957–1972*, Kr. 2007; — inskrypcje nagrobne; [Stachnik P.] P.S. *Odeszła zasłużona harcerka*, „Dziennik Polski” 2012, nr 98 z 26 IV, dod. „Kronika Krakowska”, s. B05; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: ankieta osobowa instruktora, 1986, dane pers. A. Szeligi-Zahorskiej i odpowiedź na ankietę Kom. Hist. Krak. Chorągwi ZHP; rozkazy Komendy Krak. Chorągwi Harcerstwa z l. 1957–1963; — dok. w pos. autora: Szeliga-Zahorska A. *Jak powstawała I Drużyna Harcerek im. J. Falkowskiej przy X LO w Krakowie*, mps; — inf. pasierbicy Bożeny Zahorskiej.

Janusz Wojtycza

SZELIŃSKI Wiktor Andrzej (do r. 1946 Krauze Wiktor Erwin, pseud. Andrzej Pol, Pol, Tomasz Jar, Kobuz Syn, Miotła (1921–1984), inżynier, harcmistrz, hufcowy Hufca Bojowych Szkół Szarych Szeregów Warszawa-Praga (1943–1944), komendant Bloku „Bazylika” (Praga) Chorągwi Warszawskiej Szarych Szeregów (1944), hufcowy Hufca Harcerzy Gdańsk-Rejon (1945–1946), żołnierz Armii Krajowej, uczestnik Powstania Warszawskiego.

Urodził się 22 III 1921 w Warszawie. Był synem Zygmunta Krauzego (1890–1985, podoficera w armii rosyjskiej, po r. 1918 urzędnika szpitala wojskowego, następnie przedstawiciela handlowego firmy „Elektrolux”) i Anny Marii Elżbiety z Szelińskich (1900–1990), 2° voto Mietke (po

zmianie nazwiska Mitkiewicz). Miał siostrę Irenę Klarę Krauze (1° voto Kucharską, 2° voto Wyczańską, pseud. Ika, 1925–1981, polonistkę, drużynową 78 WZDH w konspiracji, łączniczkę batalionu „Zośka”, pracownika naukowego Inst. Badan Literackich PAN) oraz przyrodnią siostrę Jadwigę Joannę Mitkiewicz (ur. 1942, psychologa).

Uczył się w Gimnazjum i Liceum Zboru Ewangelicko-Augsburskiego im. M. Reja w Warszawie. Od r. 1930 należał do przyuczulonej 8 WDH im. K. Pułaskiego, pełniąc m.in. funkcję zastępowego i przybocznego. W lipcu 1935 uczestniczył w Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale. Po zdaniu tzw. małej matury (1938) kontynuował naukę w pryw. Męskim Gimnazjum i Liceum im. T. Niklewskiego przy ul. Złotej.

Po wybuchu II wojny światowej pełnił służbę w Pogotowiu Harcerzy, następnie 6 IX 1939 ze swoją drużyną opuścił Warszawę w składzie batalionu harcerskiego. Powrócił w poł. października i podjął pracę w rodzinnej firmie, Wytwórni Blach Dziurkowanych „Sito” przy ul. Wiatracznej 15. Kontynuował naukę na tajnych kompletach i w r. 1940 zdał maturę. Od jesieni uczył się w Państw. Szkole Budowy Maszyn (dawnej Państw. Wyższej Szkole Budowy Maszyn i Elektrotechniki im. H. Wawelberga i S. Rotwanda). Odbył praktyki wakacyjne w Warsztatach Samochodowych „Mazurek”, Warsztatach Motocyklowych „Zündapp” i Odlewni Metali „Geisler”.

Pod koniec t.r. wstąpił pod pseud. Pol do działającej na Pradze, kierowanej przez Mieczysława Słonia, pseud. Jurand, konspiracyjnej 78 WDH im. kr. Władysława Jagiełły (po włączeniu w strukturę Szarych Szeregów krypt. CP–100). Prowadził w niej szkolenie wojskowe. W domu rodzinnym przy ul. Wiatracznej razem z siostrą Ireną zorganizował lokal konspiracyjny Szarych Szeregów, a w domu letniskowym matki w Sękocinie – bazę szkoleniową.

W czerwcu 1941 został zastępcą komendanta obwodu Organizacji Małego Sabota-

żu „Wawer” Hufca Centrum Pragi, w drużynie skarbnikiem (od września), drugim przybocznym (od grudnia) i zastępcą drużynowego (od marca 1942); w tym czasie prawdopodobnie zdobył stopień harcerza Rzeczypospolitej. Uczestniczył w organizowanej przez harcerzy pomocy dla warszawskiego getta. Po ukończeniu w pierwszych miesiącach r. 1942 kursu szkoły podoficerskiej Szarych Szeregów pod krypt. Wiarus, uczestniczył w II turnusie (kl. „A”) Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty (krypt. Agrykola) i ukończył go w grudniu t.r. w stopniu kaprała podchorążego. Po reorganizacji Warszawskiej Chorągwi Szarych Szeregów („Ul Wisła”) był od 3 XI 1942 zastępcą „Juranda” w Hufcu Bojowych Szkół (BS) Praga. Latem 1943 odbył kurs podharcemistrzowski („Szkola za lasem”) i 15 sierpnia otrzymał stopień podharcemistrza z pseud. Kobuz Syn. Od t.r. studiował na kompletach Polit. Warsz.

Po aresztowaniu M. Słonia (13 X 1943) został dowódcą Hufca BS Praga oraz zastępcą komendanta Okręgu Praga Organizacji „Wawer”. Awansowany w lutym 1944 do stopnia plutonowego podchorążego, objął dowództwo 618 plutonu, złożonego z najstarszych harcerzy BS i stanowiącego poczet dowódcy VI Obwodu AK na Pradze. Dn. 15 III t.r. (po kolejnej reorganizacji Warszawskiej Chorągwi Szarych Szeregów) odszedł z funkcji zastępcy komendanta Okręgu Praga Organizacji „Wawer” i pod pseud. Tomasz Jar został komendantem Bloku „Bazylika” (obejmującego obszar VI Obwodu AK na Pradze). Równocześnie był zastępcą Jana Wuttkego, pseud. Czarny Jaś, dowódcy 3 kompanii w składzie batalionu „Zośka”, złożonej z Grup Szturmowych (GS) Żoliborza, Ochoty i Pragi. Sprawował też nominalnie obowiązki dowódcy plutonu „Jurand” GS Praga. Odpowiadając za szkolenie wojskowe kompanii, w kwietniu i maju 1944 uczestniczył w lasach garwolińskich (wraz z żołnierzami z plutonu „Jurand”) w szkoleniach dla młodszych dowódców BCh,

w maju prowadził również kurs drużynowych. Dn. 25 VII t.r. odszedł z dowództwa 618 batalionu, a w czerwcu lub lipcu przekazał komendę „Bazyliki” ppor. Jerzemu Jaczewskiemu, pseud. Kazimierz Bryza.

W Powstaniu Warszawskim nadal był zastępcą dowódcy 3 kompanii batalionu „Zośka”, którą dowodził hm. ppor. Miłosław Cieplak, pseud. Giewont. Brał udział w walkach na Woli i Starym Mieście, podczas obrony ruin getta został lekko ranny. Po upadku Starówki i ewakuacji kanałami do Śródmieścia skierowano go ze Zgrupowaniem „Broda 53” na Czerniaków. Uczestniczył w obronie przyczółka nad Wisłą i krwawych walkach w rejonie ulic Rozbrat, Okrąg, Wilanowska i Solec. Podczas próby przedostania się do Śródmieścia nocą z 22 na 23 września został ujęty przez Niemców. Uratował się dzięki znajomości jęz. niemieckiego i nazwisku Krauze. Wysłany do obozu w Pruszkowie, zbiegł z transportu i ukrył się u rodziny w Sochaczewie. Następnie wyjechał do Krakowa, gdzie nawiązał kontakt z ostatnim naczelnikiem Szarych Szeregów hm. Leonem Marszałkiem, pseud. Jan i został jego przybocznym. Dn. 27 XII 1944 otrzymał stopień harcemistrza. Używał wtedy fałszywych dokumentów na nazwisko Szeliński.

Po zakończeniu działań wojennych wyjechał do Gdańska i od 15 VI 1945 pracował w Wydz. Transportu Spółdzielni Zaopatrzenia Pracowników Biura Odbudowy portów „Dźwиг”. W październiku t.r. ujawnił się przed Komisją Likwidacyjną AK. Włączył się w odbudowę harcerstwa i w l. 1945–1946 był hufcowym Hufca Harcerzy Gdańsk-Rejon. W styczniu 1946 uległ poważnemu wypadkowi samochodowemu. Po półrocznym leczeniu zakończył pracę w Biurze Odbudowy Portów i wrócił do Warszawy. W t.r. zmienił nazwisko na Wiktor Andrzej Szeliński. Jesienią został dyrektorem technicznym Fabryki Blach Dziurkowanych w Bykowinach na Śląsku, jednak wiosną 1947 powtórnie zamieszkał w Gdańsku. Uruchomił tam Wytwórnice

Siatek Ogrodzeniowych i Budowlanych, a po jej zamknięciu podjął w r. 1948 prace w Polskich Zakładach Zbożowych.

Zweryfikowany 15 VI 1947 w stopniu harcmistrza, został zastępcą komendanta chorągwi i kierownikiem Wydz. Organizacyjnego Komendy Gdańsko-Morskiej Chorągwi Harcerzy (pełnił tę funkcję do r. 1948). W dn. 15 III 1948 został zwolniony z ZHP na własną prośbę. W czerwcu 1950 wrócił do Warszawy, gdzie pracował kolejno jako kierownik nadzoru w Dyrekcji Technicznej Polskich Zakładów Zbożowych, główny inżynier Państw. Przedsiębiorstwa „Spichrze Zbożowe”, naczelnik Wydz. Maszyn i Urządzeń, a także naczelnik Wydz. Inwestycji i główny specjalista w Centrali Przemysłu Zbożowo-Młynarskiego w Warszawie.

Po przełomie politycznym w r. 1956 powrócił do pracy w odrodzonym ZHP jako hufcowy Hufca Mokotów-Zachód. W lecie 1957 uczestniczył w szkoleniu kadry Warszawskiej Chorągwi Harcerstwa na obozie w Karwicy. Współpracował z powstałym na pocz. l. 60. Hufcem Warszawa-Mokotów (od r. 1967 im. Szarych Szeregów). Był sygnatariuszem listu instruktorów Szarych Szeregów (m.in. Stanisława Broniewskiego, Jerzego Jaczewskiego i Józefa Piątkowskiego) do władz PRL w sprawie przywrócenia polskiego obywatelstwa przebywającym na emigracji przywódcom AK i PSZ. Od r. 1980 uczestniczył w pracach Komisji Środowiskowej Szarych Szeregów przy AP m. st. Warszawy. Razem ze S. Broniewskim i J. Piątkowskim organizował grupę seniorów Szarych Szeregów popierającą odrodzenie harcerstwa zapoczątkowane przez porozumienie KIHAM. W r. 1981 uczestniczył w Zlocie Drużyn Bohaterów Szarych Szeregów w Rogoźnicy (Gross-Rosen), miejscu zamordowania pierwszego naczelnika Szarych Szeregów hm. Floriana Marciniaka. W r. 1982 przeszedł na emeryturę.

Zmarł 17 VII 1984 w wyniku obrażeń odniesionych w wypadku samochodowym.

Został pochowany na cmentarzu Ewangelicko-Augsburskim w Warszawie przy ul. Młynarskiej.

Był odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi i Krzyżem AK.

Był dwukrotnie żonaty. Pierwszy ślub zawarł podczas Powstania Warszawskiego (5 IX 1944) z Zofią Jarkowską, pseud. Zofia (1922–1944, sanitariuszką, która zginęła trafiona odłamkiem pocisku w nocy z 22 na 23 września przy ul. Zagórnej na Czerniakowie), w prowizorycznej kaplicy przy ul. Hożej 15 udzielił go ks. Józef Warszawski, pseud. Ojciec Paweł, kapelan Zgrupowania „Radosław”. W drugim małżeństwie zawartym w r. 1946 z Krystyną Janiną z Murzynów (1921–2009, żołnierzem AK), miał trzech synów: Andrzeja Władysława (ur. 1948, dziennikarza), Piotra Zygmunta (ur. 1950, architekta) i Jana Tadeusza (ur. 1955, ekonomistę).

— Głuszek *Szare Szeregi*, t. 1; Jarzembowski, Kuprianowicz *Harc mistrzyni i harcmistrze*, s. 194; Szulc E. *Cmentarze Ewangelickie w Warszawie*, W. 1989; *Wielka ilustrowana encyklopedia Powstania Warszawskiego*, t. 6, *Wykaz uczestników-żołnierzy Powstania Warszawskiego Kr-Ż*, red. nauk. P. Rozwadowski, W. 2004; — Borkiewicz-Celińska A. *Batalion „Zośka”*, W. 1990; Głuszek Z. *„Hej chłopcy...”*. *Harcerze Szarych Szeregów w Powstaniu Warszawskim*, W. 2001; *Instruktorzy w służbie ojczyźnie, Warszawa, dziecku 1945–2000*, oprac. R. Muranyi i in., W. 2002, s. 215; *Harcerki 1939–1945* [dot. siostry]; Jabrzemski *Harcerze*; Kamiński A. *„Zośka” i „Parasol”. Opowieść o niektórych ludziach i niektórych akcjach dwóch batalionów harcerekich*, W. 1994; Nowik G. *Straż nad Wisłą*, W. 2001, t. 1–3 [fot.]; Strzembosz T. *Oddziały szturmowe konspiracyjnej Warszawy 1939–1944*, W. 1983; *Szare Szeregi; ZHP w konspiracji*. *UL „Wista” Warszawska Chorągiew Szarych Szeregów, X 1939–VII 1944 (organizacja)*, oprac. M. Michałowski, W. 1998; — Broniewski *Całym życiem*; tenże *To nie takie proste*.

Moje życie, W. – [Ł.] 2001; Jaczewski J. *W Bloku „Bazylika” na praskim brzegu*, „Harc.” 1994 nr 7/8, s. 57–59; *Pamiętniki żołnierzy batalionu „Zośka”*, red. T. Sumiński, W. 1970; *Szare Szeregi. Ocalale dokumenty*; — „WU” 1945–1947; — dok. w pos. autora: Rozkaz naczelnika harcerzy L. 3 z 15 III 1948; — inf. pracowników Cmentarza Ewangelicko-Augsburskiego w Warszawie; inf. Juliana Borkowskiego z Muz. Historycznego m. st. W.

Janusz Wojtycza

SZUL (Szul-Skjöldkrona) Bogusław Maria Aleksander (1895–1920), plutonowy 3 Krakowskiej Drużyny Skautowej (1912–1914), porucznik Legionów Polskich, podpułkownik Wojska Polskiego, twórca piosenek żołnierskich.

Urodził się 13 XI 1912 w Lipinkach w pow. gorlickim. Był synem Ludwika (inżyniera naftowca, od r. 1896 kierownika technicznego rafinerii w Lipinkach, następnie dyrektora rafinerii w Trzebinie) i Róży z d. Grohss von Rosenberg. Uczył się w III Gimnazjum im. kr. Jana III Sobieskiego w Krakowie. W czasach gimnazjalnych wstąpił do 3 Krakowskiej Drużyny Skautowej i w l. 1912–1914 był w niej plutonowym. Od r. 1911 gromadził zbiór owadów polskich (25 tys. sztuk), przekazany jako kolekcja do PAU. Po zdaniu matury w r. 1913 podjął studia medyczne na UJ. Należał do skautowego plutonu akademickiego, współdziałającego tajnie w Krakowie z Polskimi Drużynami Strzeleckimi. Ukończył kurs podchorążych Sokolich Drużyn Polowych w Krakowie, a latem 1914 – kurs instruktorów skautowych w Skolem. Po wybuchu I wojny światowej, wraz z dowodzoną przez siebie drużyną skautową w Drohobyczu, wstąpił 10 VIII 1914 do formującego się Legionu Wschodniego i w jego szeregach dotarł do Mszany Dolnej. Po rozwiązaniu 21 września Legionu Wschodniego wszedł do tworzącego się 3 pp Legionów Polskich,

w którym objął dowództwo plutonu i został mianowany 27 września chorążym. W szeregach 3 pp, który wkrótce stał się częścią II Brygady Legionów Polskich, odbył kampanię w Karpatach Wschodnich, wyróżnił się w bojach pod Pniowem i Hwozdem (24 października), walczył również pod Mołotkowem (29 października). Dn. 11 listopada 1914 awansował na podporucznika. W układanych w tym czasie piosenkach żołnierskich opisywał wydarzenia z historii II Brygady; wg Stanisława Lama był w pułku *ulubionym piosenkarzem*, układającym *w mig śpiewki uciészne i poważne, okolicznościowe i owacyjne*. Z okresu wymarszu oddziałów legionowych w sierpniu 1914 pochodzi *A Janek nie wróci*, w listopadzie t.r. powstała *Tak od siebie i do siebie* (odnosząca się do bitew pod Rafajłową, Mołotkowem i Pasieczną), a w grudniu *Armata* (wyśmiewająca anachroniczne uzbrojenie armii austro-węgierskiej). W lutym 1915 ułożył piosenkę *Odwiedziny w Mołotkowie*.

W r. 1915 walczył m.in. pod Zieloną oraz ponownie pod Pasieczną i Rafajłową (gdzie odznaczył się 24 stycznia), a także pod Sołotwiną (16 lutego) jako p.o. adiutant pułku. W marcu t.r. objął w Kołomyi dowództwo 3 kompanii, po czym walczył 13 maja pod Sadogórą i 17 czerwca pod Rarańczą. W dn. 16 sierpnia podpisał skierowany do prezesa Naczelnego Komitetu Narodowego Władysława Leopolda Jaworskiego okolicznościowy „Adres oficerów II Brygady Legionów”. Od listopada brał udział w kampanii wołyńskiej Legionów Polskich; w zimie 1915/16 stacjonował w okopach pod Polską Górą. W styczniu 1916 objął w 3 pp dowództwo 5 kompanii. Podczas ofensywy gen. Aleksieja Brusilowa został ciężko ranny 17 VI 1916 pod Gruziatynem, po czym leczył się przez cztery miesiące w szpitalu w Krakowie. We wrześniu t.r. awansował na porucznika. Po powrocie do służby 28 listopada objął ponownie dowództwo 5 kompanii w 3 pp stacjonującym w tym czasie w Warszawie. Powstały wte-

dy okolicznościowe piosenki *Do Warszawy*, *Zachciało się utanom wojny* oraz prawdopodobnie *Dumna panienska* i *Żeń się, Jasiu, żeń się*, a w r. 1917 pieśń *Trzech synów (z Warszawy)*. W okresie 31 I–30 III 1917 odbył niemiecki kurs Sztabu Generalnego w Warszawie, po którym 31 marca został adiutantem dowódcy 3 pp, ppłk. Andrzeja Galicy. Równocześnie, wiosną 1917, prowadził w Warszawie jawny kurs przysp. wojsk. dla skautów i skautek. Dn. 21 V t.r. wrócił raz jeszcze na stanowisko dowódcy 5 kompanii. Po kryzysie przysięgowym w lipcu 1917 wraz z 3 pp w składzie Polskiego Korpusu Posiłkowego został przeniesiony na przełomie sierpnia i września do Przemyśla, gdzie w oficerskiej szkole uzupełniającej Korpusu wykładał terenoznawstwo i działanie służb technicznych. Pod koniec października 1917 wyruszył z Korpusem na front besarabski, w okolicy Rarańczy. W styczniu 1918 odbył kurs gazowy dla wyższych dowódców w Wiedniu. Urlopowany pod koniec stycznia, wrócił do Krakowa w celu kontynuowania studiów medycznych na UJ.

Na wiadomość o przejściu w nocy z 15 na 16 II 1918 części Korpusu przez linię frontu pod Rarańczą wyjechał w lutym do Warszawy, następnie przez Podwoły czyska dotarł do Winnicy, gdzie stacjonował III Korpus Polski, po czym w rejonie Kaniowa dołączył w kwietniu do kolegów w II Korpusie. Awansowany na kapitana Sztabu Generalnego, objął funkcję adiutanta w 15 pułku strzelców. Po bitwie pod Kaniowem (11 maja) i kapitulacji II Korpusu przedostał się do Kijowa, gdzie leczył się do końca miesiąca. W tym czasie ułożył pieśń *Brygada żelazna, karpacka* i zajął się spisywaniem piosenek legionowych. Uczestnicząc w pracach Organizacji Wojskowo-Agitacyjnej, został w rejonie Kijowa dowódcą kompanii POW.

Dn. 21 VI 1918 wyruszył na północ Rosji i przez Moskwę oraz Wołogdę dotarł do miasteczka Kola pod Murmańskiem, gdzie 2 lipca w Oddziale Polskim (Murmańczy-

ków) został mianowany majorem. Podjął się wówczas przewożenia polskich żołnierzy z Moskwy do Murmańska. Wysłany do działających w Rosji organizacji polskich, został 23 lipca aresztowany przez oddział sowiecki pod zarzutem szpiegostwa. Podczas transportu do Moskwy wyskoczył z pociągu i po długiej pieszej wędrówce (350 km) wrócił 10 sierpnia w rejon Murmańska, gdzie objął stanowisko szefa sztabu Murmańczyków.

Po utworzeniu dowództwa Wojsk Polskich oraz przeniesieniu Murmańczyków w październiku 1918 do Archangielska – jako szef sztabu – zabiegał skutecznie o wyposażenie i uzbrojenie Oddziału przez Anglików. Dla dowódcy sił sprzymierzonych w północnej Rosji gen. Edmunda Ironside'a opracował m.in. plany działań Korpusu Interwencyjnego, za co otrzymał ogłaszane w rozkazach pochwały. Po wyjeździe 16 grudnia Oddziału Polskiego na front objął tego dnia dowództwo garnizonu, składającego się ze sztabu oddziału, legii oficerskiej i kompanii kadrowej. Organizował polskie życie kulturalne w klubie oficerskim (odbywały się tam dyskusje i odczyty, wystawiono *Mazepę* J. Słowackiego). W Archangielsku napisał kolejne pieśni: w listopadzie 1918 *Lamenty podbiegunowe*, w grudniu t.r. *Było to nad Dźwiną* i *Nasza artyleria*, a w r. 1919 *Lśnią rabatów jasne zorze*; kontynuował też prace nad zbiorem piosenek wojskowych. Jego utwory były do pocz. l. 20. przedrukowywane w licznych antologiach i śpiewnikach.

Dn. 15 I 1919 został ewakuowany drogą morską do Wielkiej Brytanii, a pod koniec lutego t.r. przeniesiony do Paryża, gdzie w Armii Polskiej gen. Józefa Hallera objął kierownictwo oddziału OSA (Odessa – Syberia – Archangielsk) i został awansowany 10 kwietnia na majora Sztabu Generalnego. W Paryżu ukończył opracowywanie zbioru piosenek żołnierskich. Wraz z pierwszymi jednostkami armii gen. Hallera przybył 27 IV 1919 do Polski i jako zastępca szefa biura III (operacyjnego)

uczestniczył w wojnie polsko-ukraińskiej. We wrześniu ukończył dwutygodniowy kurs w Centrum Studiów Artyleryjskich w Warszawie. W t.r. opublikował, zedytkowany „Wodzowi-tułaczowi, Jenerałowi Hallerowi”, śpiewnik pt. *Piosenki legu-na tułacza* (W. – Kr.). Umieszczając tam piosenki różnych autorów, a także własne, pisał we wstępie: *luki w niektórych piosenkach musiałem na własną odpowiedzialność uzupełnić, natomiast niektóre piosenki zmieniłem nieco lub skróciłem*. Tomik, zaopatrzony w nuty, stanowił najpełniejszy przegląd polskiej pieśni żołnierskiej okresu I wojny światowej, ze względu m.in. na pierwodruki popularnych utworów, np. anonimowej piosenki *Wojenko, wojenko, cóżeś ty za pani*, a także noty informacyjne, przedstawia do dziś znaczną wartość dokumentacyjną.

Dn. 25 X 1919 został szefem sztabu grupy gen. Stanisława Pruszyńskiego, wchodzącej w skład utworzonego 19 X t.r. frontu pomorskiego, i w jej szeregach uczestniczył 15–23 I 1920 w obsadzeniu przez WP prawobrzeżnej części Prus Zachodnich, przyznanej Polsce w traktacie wersalskim. Na własną prośbę został przeniesiony 5 II 1920 z Grudziądza na front podolski, gdzie objął stanowisko szefa Oddziału III i zastępcy szefa sztabu w zgrupowaniu gen. Wacława Iwaszkiewicza (przemianowanym 23 marca na VI Armie). W trakcie wyprawy kijowskiej przeniesiono go wiosną 1920 do 52 pp na stanowisko dowódcy I baonu.

Podczas natarcia 27 V 1920 na wieś Czwertynówkę n. Bohem, walcząc na bagnety, został ciężko ranny w głowę i brzuch; zmarł dwie godziny później w czasie transportu do Tulczyna. Został pochowany na tamtejszym cmentarzu. Pośmiertnie awansowano go na podpułkownika Sztabu Generalnego (ze starszeństwem z 1 IV 1920) i odznaczono Srebrnym Krzyżem Orde-ru Virtuti Militari. Był również odznaczony Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Krzyżem Walecznych (czterokrotnie)

oraz Medaille Interallie de la Victoire. W r. 1933 jego szczątki ekshumowano, przewieziono do Warszawy i z honorami złożono 18 II t.r. na cmentarzu Wojskowym na Powązkach, w grobowcu będącym symbolicznym pomnikiem II Brygady Legionów Polskich, wraz z kpt. Rudolfem Brandysem, mjr. Władysławem Gniadym i Józefem Mączką (podobnie sprowadzonymi do Warszawy). Jego nazwisko wymieniono na tablicy pamiątkowej *Pro patria mortuis MCMXIV–MCMXX*, odsłoniętej w t.r. w III Gimnazjum im. J. Sobieskiego w Krakowie. W r. 1935 jego imieniem nazwano ulicę w Krakowie (obecnie ul. Olszańska).

Nie założył rodziny.

— *Cmentarz komunalny Powązki, dawny Wojskowy w Warszawie*, W. 1989; Cygan W. K. *Oficerowie Legionów Polskich 1914–1917. Słownik biogr.*, W. 2006, t. 4 [fot.]; *Kawalerowie Virtuti Militari. Wykazy odznaczonych za czyny z l. 1863–1864, 1914–1945*, red. G. Łukomski i in., Koszalin 1997; — Bagiński H. *U podstaw organizacji WP 1908–1914*, W 1935 s. 447; tenże *WP na Wschodzie 1914–1920*, W 1921, s. 453, 464–465, 468; Czerep S. *Druga Brygada Legionów Polskich*, W. 1991; Hausner W. *Krakowski skauting 1910–1914*, Kr. 1994; Kloch Z. *Poezja pierwszej wojny*, Wr. 1986; Korwin-Mańczewski E. *O poległym piosenkarzu Żelaznej Brygady, „Placówka” 1920*, nr 13; tenże *Koń na wzgórzu*, W. 1921; Koźmiński K. *Kamienie na szaniec*, Lw. – W. 1937, s. 147–163 [fot.]; tenże, *Poezja Legionów*, W. 1936, s. 182–190 [fot.]; *Księga chwały piechoty*, red. E. Quirini, W. 1937–1939, s. 438–440; *Księga pamiątkowa III Gimnazjum, obecnie II Liceum im. kr. Jana Sobieskiego w Krakowie 1883–1958*, Kr. 1958, s. 53; Lam S. *Poezja Legionów, w: Almanach wojsk polskich na rok pański 1916*, red. tenże, Cieszyn 1915, s. 134; Moszumański Z., Kozak Z. *Wojenne szkoły dla oficerów artylerii (1914–1921)*, Pruszków [2002]; Quirini E. *Bogusław Szul, podpułkownik S. G. Próba życiorysu*, W. 1933 [fot.]; Roliński A. *A gdy na wojenkę szli ojczyźnie służyć. Pieśni i piosenki*

żołnierskie z l. 1914–1918. *Antologia*, Kr. 1989; Roliński A., Romanowski A. „*Pokój z Sowietami spiszem bagnietami!*”. *Antologia poezji patriotyczno-wojennej l. 1918–1922*, Kr. 1994; Romanowski A. „*Przed złotym czasem*”. *Szkice o poezji i pieśni patriotyczno-wojennej l. 1908–1918*, Kr. 1990; tenże, *Rozkwitały paki białych róż... Wiersze i pieśni z l. 1908–1918 o Polsce, o wojnie i o żołnierzach*, W. 1990, t. 1–2; Skrzypek J. *Bogusław Szul. Ppłk Sztabu Generalnego*, w: *Bohaterom narodowym w hołdzie. Tym, którzy odeszli...*, Lw. 1936 s. 233–255 [fot.]; Tułacz-Wiśniewski K. *Pieśni poległych*, W. 1933 [fot.]; — Bartoszewicz S. *Wspomnienia z przemysłu naftowego w okresie l. 1896–1900*, „*Wiek Nafty*” 1999, nr 4, s. 14 [dot. ojca, Ludwika]; Grabski S. *Pamiętniki*, W. 1989; Haller J. *Pamiętniki*, L. 1964; *Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich w dniu oddania Legionów Polskich Wojsku Polskiemu (12 kwietnia 1917)*, W. 1917; *O niepodległą i granicę. Komunikaty Oddziału III Naczelnego Dowództwa WP 1919–1921*, W. – Pułtusk 1999; [Rostworowski S.] *Nie tylko pierwsza brygada (1914–1918). Z legionami w bój*, W. 1993, t.1; — „*Kur. Warsz.*” 1933 nr 50; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: *Rozkaz Krak. Chorągwi Męskiej L. 41 z 25 X 1924*.

Andrzej Romanowski

Ś

ŚMIGAJ Józef (1915–1989), prawnik, podharcemistrz, komendant miejski Szarych Szeregów w Poznaniu (1939–1941).

Urodził się 15 VII 1915 w Śremie. Był synem Józefa (urzędnika sądowego) i Antoniny z Kozielczyków (położnej). Miał siostry Janinę i Gabrielę. W l. 1922–1926 uczęszczał do szkoły powsz., a następnie

w l. 1926–1934 do Gimnazjum Męskiego im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu. Do harcerstwa wstąpił pod koniec czerwca 1928, zostając członkiem 14 Poznańskiej Drużyny Harcerzy (PDH) im. S. Żółkiewskiego przy tymże gimnazjum. Jesienią 1928 przeszedł do 7 PDH im. S. Czarnieckiego, działającej przy VII Szkole Powsz. w Poznaniu, w której w styczniu 1929 zdobył stopień młodzika i złożył przyrzeczenie harcerskie. Później został zastępowym. W marcu 1930 powrócił do 14 PDH i należał do niej do stycznia 1935. W tej drużynie zdobył kolejne stopnie harcerskie, do stopnia harcerza Rzeczypospolitej włącznie. Od września 1931 był w niej kolejno zastępowym, przybocznym i plutonowym.

W r. 1934 rozpoczął studia prawnicze na Uniw. Pozn. Po pierwszym roku studiów, w lipcu 1935 wstąpił do działającego tam Akademickiego Koła Harcerskiego (AKH) im. H. Świąćckiego. W r. akad. 1937/38 był jego wiceprezesem, w następnym roku, już jako aplikant sądowy, ale nadal jeszcze student ekonomii, pełnił funkcję przewodniczącego sądu harcerskiego przy tymże kole. Dn. 16 IV 1939 zakończył z pomyślnym wynikiem próbę na stopień podharcemistrza, ale o nominacji na ten stopień dowiedział się dopiero we wrześniu 1940.

We wrześniu 1939, w pierwszych dniach wojny, otrzymał od przedstawiciela Komendy Pogotowia Harcerzy w Poznaniu polecenie zorganizowania grupy harcerzy dla obserwacji zachowania się miejscowych Niemców – dotyczyło ono dzielnicy Jeżyce, w której wówczas mieszkał. Okazało się jednak niewykonalne z powodu powszechnego zamieszania. Zaliczony do nadkontyngentu i niezmobilizowany, wyruszył 5 września z kilkuosobową grupą na wschód, w ślad za cofającym się WP, mając nadzieję na wstąpienie do wojska. Po przebyciu trasy Poznań – Września – Kutno trafił na koniec przegranej bitwy nad Bzurą, po czym powrócił do Poznania,

gdzie znalazł się 23 września. W zajęтым przez Niemców mieście nawiązał kontakt z członkami AKH. Włączył się w działalność konspiracyjną, która polegała wówczas na spotkaniach w prywatnych mieszkaniach i rozpatrywaniu przyczyn klęski wrześniowej, omawianiu sytuacji międzynarodowej oraz kreśleniu planów pracy w warunkach okupacyjnych. Na pocz. grudnia 1939 na propozycję komendanta Chorągwi Szarych Szeregów hm. Romana Łyczynka objął funkcję komendanta miasta (komenda miasta była nadrzędna wobec komend hufców działających w mieście, powoływano ją w dużych ośrodkach, a po reformie administracyjnej z r. 1938 pozostała tylko w Poznaniu).

Obejmując funkcję komendanta miasta, przyjął przygotowaną wcześniej koncepcję organizacyjnego podziału Poznania na dwa hufce, starszoharcerski i gimnazjalny, mając w planie powołanie trzeciego, zrzeszającego harcerzy ze szkół powsz. (składy osobowe hufców odbiegały jednak nieco od tych zamierzeń). Ustalił wiek 15 lat jako dolną granicę wiekową harcerzy w poznańskiej konspiracji. Będąc komendantem miasta, nie uchylał się od osobistej, liniowej, a nie tylko sztabowej działalności w harcerskim ruchu oporu. Osobiście rozniósł część ulotek podrzuconych Niemcom, którzy zajmowali mieszkania po wysiedlonych Polakach, ujawniających nowym mieszkańcom prawdę i ostrzegających przed niszczeniem miasta; również osobiście przyjmował kuriera z Warszawy z podziemną prasą, głównie „Biuletynem Informacyjnym” i „Wiadomościami Polskimi”; był jedną z wielu osób dokumentujących zbrodnie niemieckie przeciwko polskiej ludności Poznania, współpracując w tej sprawie z dr. Guntramem Rolbieckim z Armii Krajowej.

Jako sztabowiec dbał o bezpieczeństwo i wprowadził w poznańskich Szarych Szeregach perfekcyjnie działające zasady konspiracji, co przez długi okres chroniło poznańskich harcerzy przed aresztowa-

niami i prześladowaniami ze strony Niemców. Okupantom nie pomogło nawet to, że w Lesznie wpadł w ich ręce przedwojenny imienny (z nazwiskami i adresami) wykaz instruktorów Zarządu Okręgu i Komendy Poznańskiej Chorągwi Harcerzy. Śmigaj twierdził, że poznańska konspiracja zorganizowana była bardzo dobrze, a wszelkie dekonspiracje następowały na skutek kontaktów z Warszawą. Pilotował też kontakty z AK, zawsze osobiście przyjmując łącznika między AK a poznańskimi Szarymi Szeregami, Tadeusza Janowskiego, pseud. Gzowski. Łącznik ten dostarczał m.in. opatrzone niezbędnymi podpisami i pieczęciami formularze *in blanco* dowodów osobistych i zezwoleń na wyjazd z Poznania. Śmigaj sam też używał podrobionego dowodu osobistego, gdyż w autentycznym nieopatrznie podał prawdziwy zawód prawnika; zmienił go teraz na bezpieczniejszy – pomocnika biurowego. Pełnienie funkcji komendanta miasta ułatwiało mu to, że do końca r. 1940 nie pracował zarobkowo. Posługiwał się sfałszowanym zaświadczeniem o zatrudnieniu w charakterze robotnika budowlanego, a później o pracy polegającej na zbieraniu makulatury w rzeczywistości istniejącym przedsiębiorstwie, co pozwalało na swobodne poruszanie się po mieście. Dopiero na pocz. r. 1941 ze względów materialnych był zmuszony podjąć prawdziwą pracę; został wtedy pomocniczym robotnikiem budowlanym.

W nocy z 5 na 6 III 1941 wraz z dwiema siostrami został nagle wysiedlony z Poznania i po krótkim pobycie w obozie przejściowym w Łodzi wywieziony do Nałęczowa. Wobec zastosowanych standardowych procedur wysiedlenia (środek nocy, kilkanaście minut na spakowanie najważniejszych rzeczy, groźba zastrzelenia przy próbie najmniejszego protestu czy oporu) nie miał możliwości zdania funkcji komendanta miasta następcy. W Nałęczowie od września 1941 do poł. lipca 1944 prowadził tajne nauczanie w zakresie

gimnazjum i liceum ogólnokształcącego. Późną wiosną 1942 został tam żołnierzem AK. W pierwszej poł. t.r. nawiązał kontakt ze znajdującymi się w Puławach i okolicy członkami AKH, a także z R. Łyczwykiem w Warszawie.

W r. 1945. powrócił do Poznania, lecz bezpośredniej działalności harcerskiej po wojnie nie podjął. Odbył drugi rok z dwóch wymaganych lat aplikacji sędziowskiej. Został asystentem w Katedrze Teorii Państwa i Prawa Uniw. Pozn., pracując równocześnie w Wydz. Cywilnym Sądu Wojew. w Poznaniu. Wobec wprowadzonych później przepisów zabraniających pracownikom sądownictwa pracy na dwóch etatach, zrezygnował z zatrudnienia na uniwersytecie, prowadząc tam nadal zajęcia pozaetatowo. W r. 1968, po tzw. wypadkach marcowych, został zmuszony do przejścia na rentę specjalną. Wspomagał w pracy historyków harcerstwa. Pisał o poznańskich Szarych Szeregach, uczestniczył w niektórych spotkaniach chorągwianej komisji historycznej, wsparł prof. hm. Edwarda Serwańskiego w organizacji sesji naukowej poświęconej wielkopolskiemu harcerstwu akademickiemu (10–11 V 1980).

Zmarł 9 X 1989, przynębiony wcześniejszą o dwa dni śmiercią żony, z którą miał wspólny pogrzeb. Został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1978), Krzyżem AK (1982) oraz Medalem KEN (1980).

W r. 1947 zawarł związek małżeński z Marią Bielecką. Miał trzy córki, Marię (ur. 1948, matematyka), Ewę (ur. 1949, technologa rolno-spożywczego) oraz Zofię (ur. 1951, inżyniera rolnictwa).

— Broniewski S. *Florian Marciniak. Naczelnik Szarych Szeregów*, W. 1988; *Historia harcerstwa wielkopolskiego*, t. 3, *Działalność konspiracyjna harcerstwa wielkopolskiego w l. 1939–1945*, red. M. Pietrzykowski, P. 2009; Pilarczyk Z. *Poznańscy instruktorzy, współtwórcy „Szarych Szeregów”*, „Kronika Miasta Poznania” 2009, nr 2, s. 95–101; Serwański E. *Z dzie-*

jów wielkopolskiego harcerstwa akademickiego (1939–1945), „Życie i Myśl” 1984, nr 9, s. 38–58; tenże *Z dziejów wielkopolskiej konspiracji 1939–1945*, P. 1999; *Szare Szeregi; Zarys dziejów wielkopolskiego harcerstwa akademickiego*, red. W. Kossowski, T. Kozik, P. 2008; — Arch. Kom. Hist. Chorągwi Wlkp. ZHP: Śmigaj J. *O Szarych Szeregach w Poznaniu w okresie od końca 1939 r. do 5 III 1941 r. Wspomnienia i fakty*, 1981, mps.

Tomasz Kozik

T

TABOR Adam (1906–1990), geograf, harcmistrz, zastępca hufcowego Hufca Harcerzy w Jarosławiu.

Urodził się 5 V 1906 w Rzeszowie. Był synem Józefa (1875–1907, profesora gimnazjów w Rzeszowie i Tarnopolu) i Marii z Zimmermanów (1880–1959, urzędniczki). Jego prapradziad, dr med. Józef Zimmerman brał udział w powstaniu listopadowym i utracił majątek, a dziad, również Józef, nauczyciel gimnazjalny we Lwowie, był represjonowany za udział w walce o polski język wykładowy na uniwersytecie i w związku z tym karnie przeniesiony do Rzeszowa. Miał brata Tadeusza (1904–1987, przed wojną franciszkanina, po wojnie urzędnika w Urzędzie Wojew. w Krakowie).

Od r. 1907 mieszkał we Lwowie, gdzie ukończył szkołę ludową oraz VIII Gimnazjum im. Kazimierza Wielkiego. W maju 1916 wstąpił do 1 Lwowskiej Drużyny Skautowej im. T. Kościuszki. W czasie wojny polsko-bolszewickiej w r. 1920 jako 14-letni ochotnik brał udział w służbie pomocniczej. W r. 1924 zdał maturę i rozpoczął studia na Wydz. Filozoficznym UJK

w zakresie matematyki, fizyki, a następnie, geografii, geologii i geofizyki. Już w latach gimnazjalnych wykazywał zamiłowania do nauk przyrodniczych, które rozwijał dzięki kontaktom z prof. Benedyktem Dybowskiem. Prowadził także ożywioną działalność jako członek zarządu Tow. Przyjaciół Dalekiego Wschodu, utrzymującego kontakt z Polonią na Dalekim Wschodzie i wspierającego ją. Studiował m.in. pod kierunkiem prof. Eugeniusza Romera i prof. Henryka Arctowskiego, którego został asystentem. Pod jego kierunkiem prowadził w Inst. Geofizyki i Meteorologii badania atmosfery ziemskiej i skorupy skalnej oraz jej bogactw. Uczestniczył w wielu naukowych zjazdach i konferencjach. Należał do akademickiego koła LOPP, którego był wiceprzewodniczącym, Koła Geografów UJK i Tow. Krajoznawczego. W czerwcu 1928 ukończył studia, przedstawiając pracę *Wpływ monsunu na roczny przebieg temperatury na Ceylonie w latach 1910–1919* i uzyskując dyplom egzaminowanego nauczyciela szkół średnich w zakresie geografii, geologii i nauk obywatelskich. Również w r. 1928 rozpoczął 15-miesięczną służbę wojskową w Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim (nominację oficerską otrzymał w r. 1932 po 6-miesięcznej praktyce w 12 pułku artylerii lekkiej w Złoczowie i 8-tygodniowych ćwiczeniach w 6 pułku artylerii ciężkiej we Lwowie).

W r. 1929 podjął pracę jako nauczyciel w Pryw. Koedukacyjnym Gimnazjum w Dolinie. Był tam inicjatorem powstania harcerstwa. W styczniu 1935 objął posadę nauczyciela w I Państw. Gimnazjum im. Marszałka J. Piłsudskiego w Jarosławiu. Początkowo objął opiekę nad 1 Jarosławską Drużyną Harcerzy im. ks. J. Poniatowskiego, następnie od 1 XI 1935 był w stopniu harcerza Rzeczypospolitej jej drużynowym. Rozwinął i usystematyzował pracę drużyny, która odbywała liczne wycieczki, obozy w Ludwikówce w Gorga-

nach (1936), w Buscoaia k. Vatra Dornei (Rumunia) (1937) i Kasperowcach na Podolu (1938), zorganizowała też jubileusz 25-lecia harcerstwa w Jarosławiu (maj 1937), w roku następnym – wystawę harcerską, a w r. 1939 uzyskała w ramach Wścigu Pracy Drużyn Główniej Kwatery ZHP tytuł „Drużyny Czołowej”. Był członkiem komendy hufca i zastępcą hufcowego Hufca Harcerzy w Jarosławiu. Otrzymał stopień podharcemistrza. Był również kierownikiem sekcji Ogniska Metodycznego Geografii dla zachodniej części woj. lwowskiego oraz egzaminatorem z zakresu geografii dla kandydatów do Wyższej Szkoły Wojennej w DOK nr X Przemyśl. Już od czasów studenckich dużo podróżował, poznając kraje Europy, a nawet Saharę.

Latem 1939 odbył ćwiczenia wojskowe w rejonie Dęby k. Tarnobrzegu. Jako podporucznik rezerwy został zmobilizowany 27 sierpnia do 10 pułku artylerii ciężkiej w Przemyślu, stacjonującego w Pikulicach, i tam przydzielony do II dywizjonu artylerii ciężkiej, gdzie uczestniczył w organizacji nowej baterii. Pułk, w składzie Armii „Łódź”, dotarł przez Przemyśl do Żurawicy, skąd został przetransportowany pociągiem do Łasku, następnie przemieścił się do miejscowości Kolumna, a stąd 2 września przez Łask i Zduńską Wolę dotarł na pozycje obronne pod Wartą. Przewaga nieprzyjaciela zmusiła pułk do wycofania się do Kolumny, a potem marszu na Pabianice, gdzie został zbombardowany; niedobitki ruszyły przez Łódź na Brzeziny. Tabor ze swoim dywizjonem wycofał się do Skierniewic, gdzie doszło do wymiany ognia artyleryjskiego z nieprzyjacielem; następnie 12 września dywizjon został ostrzelany na pozycjach w pobliżu Błonia, a w drodze przez Puszczę Kampinoską kolejny raz był bombardowany. Z resztkami oddziału, niewpuszczonymi do twierdzy Modlin, Tabor dotarł przez Nowy Dwór i Rembertów do Warszawy.

Zakwaterowany w Cytadeli, 17 września został w czasie bombardowania za-

TABOR ADAM

sypany i niemal cudem uniknął śmierci. Przydzielony do komendy zgrupowania artylerii, do momentu kapitulacji stolicy wykonywał różne czynności służbowe, m.in. organizując ochotnicze kompanie szturmowe. Po złożeniu broni i nocy spędzonej w hali fabryki zapalek w Błoniu znalazł się w okolicy Natolina, gdzie koczował pod strażą wraz z innymi żołnierzami przez dziewięć dni pod gołym niebem, aż 10 października został przewieziony do obozu jenieckiego. Przebywał w oflagach XIB Braunscheig (od października 1939), XIIA Hadamar (od grudnia t.r.) i filii tego obozu tzw. Berglager (od grudnia 1941), a wreszcie w VIIA Murnau (od maja 1942). Tu uczestniczył w organizacji biblioteki obozowej, zinwentaryzował i skatalogował księgozbiór. Należał do zarządu tejże biblioteki, kierowanej przez ppłk dypl. Ignacego Wądołkowskiego i liczącej pod koniec wojny ok. 30 tys. woluminów. Brał udział w pracy tajnego Kręgu Starszoharcerskiego Polskich Oficerów. Latem 1944 przeszedł zabieg usunięcia migdałów; wobec głodowego osłabienia organizmu oraz znacznego ubytku krwi i niemożności przeprowadzenia transfuzji omal nie stracił życia.

Dn. 23 IV 1945 został wyzwolony przez wojska amerykańskie. Pozostał w Murnau w obozie przemianowanym na Obóz Polskich Oficerów, zajmując się biblioteką przekształconą w Centralę Bibliotek Ruchomych oraz ucząc w zorganizowanym tu polskim gimnazjum. Organizował dla uczniów wycieczki krajoznawcze, uprawiał alpinistykę i narciarstwo. W styczniu 1946 został przeniesiony do Wyd. Oświaty II Korpusu Polskiego, stacjonującego we Włoszech, gdzie w Recanatti pozostawał do maja, zaopatrując polskie obozy cywilne i wojskowe w polskie książki, drukowane lub przywożone z terenu Włoch i Niemiec. W tym czasie działał też w harcerstwie.

Wyjechał do Polski 9 V 1945 i cztery dni później przybył do Jarosławia. Podjął

pracę w I Gimnazjum i Liceum, następnie był nauczycielem w I LO w Jarosławiu. Pełnił funkcje członka komendy, a później zastępcy hufcowego Hufca Harcerzy w Jarosławiu. Organizując szereg obozów, przyczynił się w znacznym stopniu do wysokiego poziomu miejscowej pracy harcerskiej. Był m.in. komendantem letniego kursu drużynowych pod namiotami w Kokoszowie (1947) i letniego obozu roboczego, realizującego program Harcerskiej Służby Polsce, zlokalizowanego w pobliżu Ustki (1948).

W r. 1947 Rada Wyd. Nauk Przyrodniczych Uniw. i Polit. we Wrocławiu na podstawie studiów ukończonych we Lwowie nadała mu tytuł magistra filozofii. Równoległe do pracy nauczycielskiej zorganizował Wojew. Ośrodek Metodyczny Geografii (pod zmieniającymi się nazwami) i w l. 1947–1972 był jego kierownikiem. W l. 1958–1967 wykładał geografii oraz kartografię w Studium Nauczycielskim w Rzeszowie i Krośnie. Był członkiem Komisji Programów i Podręczników przy Min. Oświaty (1957–1967). Uczestniczył w kongresach Międzyn. Unii Geograficznej w Sztokholmie, Londynie, Paryżu (1969), Montrealu i Kairze (1972).

W końcu r. 1956 powrócił do odradzającego się harcerstwa, uczestnicząc w jego pracy na terenie szkoły i hufca. W styczniu 1958 otrzymał stopień harcmistrza. Organizował i prowadził liczne wycieczki (w l. 1960–1970 łącznie ok. 50) oraz szkolne obozy wędrowne. W r. 1953 zainicjował powstanie w Rzeszowie Oddziału Polskiego Tow. Geograficznego, w którym w l. 1962–1964 był członkiem Zarządu Głównego. Był prelegentem TWP, podczas wykładów przedstawiał plon swoich licznych wypraw po Europie, Syberii, Dalekim Wschodzie, Chinach i Kanadzie. Był również członkiem założycielem Tow. Schronisk Młodzieżowych i przewodnikiem beskidzkim po woj. rzeszowskim. Udzielał się w Tow. Miłośników Jarosławia. Był autorem licznych publikacji, w tym poradni-

ków metodycznych: *Nauczanie geografii w klasach łączonych* (1952, 1958), *Ćwiczenia geograficzne w liceach ogólnokształcących i pedagogicznych. Geografia ogólna* (1958), *Wskazówki metodyczne do nauczania geografii regionalnej w klasie VII i VIII* (1967), *O nauczaniu geografii kraju ojczystego. Z moich doświadczeń* (1975). Przygotowywał również opracowania naukowe, np. *Cechy znamienne położenia geograficznego miasta Jarosławia* (1972), opracował skrypt kartografii oraz napisał blisko 40 artykułów, głównie z zakresu metodyki geografii oraz krajoznawstwa.

Zmarł w r. 1990 i został pochowany w rodzinnym grobowcu na Starym Cmentarzu w Jarosławiu. Był odznaczony Krzyżem Oficerskim (1986) i Krzyżem Kawalerskim (1969) Orderu Odrodzenia Polski, Medalem KEN (1975), Złotym (1961) i Srebrnym (1955) Krzyżem Zasługi, Medalem za udział w Wojnie Obronnej 1939 (1984), Krzyżem za Zasługi dla ZHP z Rozetą-Mieczami (1988), Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945, Odznaką Grunwaldzką, Złotą Odznaką ZNP (1979), Złotą Odznaką Polskiego Tow. Geograficznego (1964), Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego (1965), Srebrną Odznaką Zasłużonego Popularyzatora Wiedzy (1960), Medalem Zasłużony dla M. Jarosławia (1989).

W r. 1931 zawarł związek małżeński z Marią Kozak (1902–1947, magistrem filozofii, nauczycielką historii, uczestniczką tajnego nauczania w Jarosławiu, żołnierzem AK), miał syna Adama Bogusława (ur. 1934, magistra geologii, zam. w Sosnowcu). Po raz drugi ożenił się w r. 1951 z Otylią Krajewską (1913–2006, magistrem filozofii, nauczycielką biologii, uczestniczką tajnego nauczania w Jarosławiu).

— Piskorz S., Tracz M. *Słownik biogr. polskich dydaktyków geografii*, Kr. 1999, s. 114–115; Wojtycza J. *Tabor Adam*, w: *Małopolski słownik*, t. 9, Kr. 2003, s. 171–174; — *Alma Mater Jaroslaviensis. W stulecie istnienia LO w Ja-*

rosławiu 1884–1984, red. K. Strauss i in., [Rz. 1984]; Jahn P. *Adam Tabor (1906–1990)*, „Czasopismo Geograficzne” 1991, t. 62, nr 3, s. 263–264; *Księga pamiątkowa jubileuszu 100-lecia I Gimnazjum i LO w Jarosławiu 1884–1984*, Jarosław 1987; Tokarz K. *Harcistrz mgr Adam Tabor*, „Rocznik Stow. Miłośników Jarosławia” 1994, t. 12, s. 209–211; — Tabor A. *Mysli i wspomnienia*, Kr. 2004; tenże *Historia harcerstwa w Jarosławiu 1911–1939*, mps w pos. autora; Tabor A. jr. *Adam Tabor. Profesor LO w Jarosławiu*, 2002, mps w pos. Z. Nartowskiego; — Wojtycza J. *Adam Tabor. Wspomnienie w 15. rocznicę śmierci*, „Gaz. Wyb.” 2005, nr 8, dod. „Kraków”, s. 10; — „WU” 1958, nr 1, s. 7; — inf. syna A. Tabora oraz ucznia i współpracownika na niwie harcerskiej dr. inż. Zbigniewa Nartowskiego.

Janusz Wojtycza

TANASŹ Zygmunt, pseud. Przebiegły Ryś (1927–1995), lekarz, drużynowy Tajnego Hufca Harcerzy w Gdyni (1944–1945).

Urodził się 2 V 1927 w Gdyni w rodzinie Franciszka (1897–1961, z zawodu drogerzysty, do r. 1939 właściciela Drogerii Morskiej w Gdyni, powstańca wielkopolskiego 1918/19 oraz uczestnika konspiracji przed powstaniem, później w sztabie 3 Dywizji Wlkp. w Jarocinie, uczestnika Obrony Wybrzeża w r. 1939 i konspiracji w l. 1939–1945, członka organizacji Zrzeszenie Polaków – Polska Żyje) i Zofii Deutsch (1899–1976, córki Kazimierza i Czesławy Hutten-Czapskiej herbu Leliwa). Miał siostry Halinę (zm. 1924 jako niemowlę) i Marię (ur. 1939, magistra matematyki, profesora szkół średnich, harcerkę) oraz brata Jerzego (pseud. Ryczący Bawół, 1929–1999, prawnika, najmłodszego harcerza Tajnego Hufca Harcerzy – THH, żołnierza oddziału dywersyjno-wywiadowczego, głównego specjalistę w Biurze Prawnym Urzędu Rady Ministrów).

W l. 1936–1939 uczęszczał do ośmioklasowego Gimnazjum Polskiego Macie-

TANAŚ ZYGMUNT

rzy Szkolnej w Gdańsku. Tu wstąpił do gromady zuchowej, potem do 13 Drużyny Harcerzy (DH) im. Zawiszy Czarnego (drużynowy phm. Jan Winklewski), a następnie do 2 DH im. Stefana Batorego (drużynowy phm. Henryk Danneman). Od r. 1940 pracował przymusowo w firmach niemieckich na terenie Gdyni (Felix Engler – 1940, Hans Thrun – 1941, Johannes Ick – 1942, Alfons Pohl – 1943, Machwitz – 1944/45). Od stycznia 1943 uczestniczył w konspiracji w szeregach TTH pod pseud. Przebiegły Ryś, a od 15 IX 1943 – jako żołnierz wywiadu AK. Wstępując do organizacji, legitymował się książeczką służbową ZHP z pomyłką przez wypełniającego ją drużynowego datą urodzenia (o trzy lata wcześniejszą – 1924). Był zastępowym w 1 Drużynie THH Edmunda Śmierchalckiego, pseud. Biały Kruk, Morski Orzeł, a potem drużynowym 3 Drużyny THH im. gen. W. Sikorskiego w I plutonie THH, podporządkowanym następnie oddziałowi VK Komendy Okręgu AK jako oddział dywersyjno-wywiadowczy 01 pod dowództwem E. Śmierchalckiego.

Jako delegat THH wspólnie z Janem (Gerardem) Walkuszem z polecenia komendanta został wysłany do Bydgoszczy w celu nawiązania kontaktów z Komendą Okręgu AK. W dn. 15 VIII 1943 wysłannicy wzięli udział w zorganizowanym przez Henryka Szymanowicza, pseud. Marek spotkaniu z oficerem wywiadu Komendy Okręgu Pomorskiego kpt. Franciszkiem Bendigiem, pseud. Ksawery, który przyjął THH w skład AK. W wyniku tego spotkania harcerze zaczęli realizować zadania o charakterze wojskowym, stanowiące przygotowanie do przyszłej konfrontacji z wrogiem.

Wraz z Hubertem Reglińskim i Janem G. Walkuszem Tanaś utrzymywał łączność z dawnym harcerzem Janem Belauem, pseud. Mściwój, dowódcą samodzielnej grupy wywiadu AK na rejon Gdyni, Gdańska i Tczewa. Brał udział w przekazaniu wywiadowi AK informacji o

precyzyjnych mapach portu wojennego Gotenhafen posiadanych przez Kriegsmarine, wykradzionych przez członka THH Józefa Wawrzyńczyka, pseud. Twarde Serce. Plany te dotarły do Londynu, a po ich weryfikacji umożliwiły precyzyjny nalot z 17 na 18 XII 1944 i zatopienie pancernika Schleswik-Holstein. Poprzez żołnierza Guerino Losi nawiązał kontakt z Piero Gigante (antyfaszystą), dowódcą kompanii włoskiego Nebio Battaglione, stacjonującym przy ul. Śląskiej 51; otrzymywał od niego i jego podwładnych broń i amunicję, które trafiały do THH.

W swoim mieszkaniu urządził podręczny zakonspirowany magazyn broni (zdobyta przez harcerzy broń trafiała do partyzantów działających w kaszubskich lasach, harcerze zaopatrywali ich również w mąkę, odzież, buty i lekarstwa). Razem z bratem Jerzym w mieszkaniu przy ul. Pomorskiej ukrywał w l. 1944 i 1945 zbiegłego więźnia Stutthofu, Stanisława Kałużyńskiego i harcerza-żołnierza swojej drużyny Edmunda Idczaka, pseud. Tarzan, chorego na dur plamisty; leczył ich potajemnie kpt. Marynarki Wojennej dr Augustyn Dolatkowski.

Od przełomu listopada i grudnia 1944 do 28 III 1945 wraz z całą swoją drużyną uczestniczył w akcji „B2”, której celem było przekazanie wojskom radzieckim planów niemieckiego rejonu umocnionego Gdyni. W ramach tych działań z drużyną ubezpieczał narady sztabu akcji, kierowanej przez Joachima Joachimczyka, pseud. Joachim. Z zespołem kreślił plany, opracował także wywiadowczo istotny odcinek niemieckiej obrony Gdyni, określając przebieg pasa obrony wokół rowu przeciwczołgowego od morza i Polanki Redłowskiej, za Wzgórzem Focha, przez Redłowo, rozwidlenie torów kolejowych do Witomina i jego umocnień, dalej okrężnie lasami do Grabówka i Leszczynek, prawą stroną ul. Morskiej do portu, do ul. Puckiej w Chylonii i w kierunku Obłuża. Na powyższym obszarze zaznaczył stanowiska

artylerii przeciwlotniczej, przeciwpancernej oraz ciężkiej broni maszynowej, przebieg rowów strzeleckich, pola minowe, betonowe schrony od ul. Pomorskiej do ul. Witomińskiej oraz umocnione budynki Zarządu Miejskiego, Dom NSDAP i Poczty Głównej. Akcja „B2”, wykonana przez THH z inicjatywy i pod dowództwem J. Joachimczyka, przyczyniła się do szybszego wyzwolenia Gdyni, uratowała od śmierci wielu żołnierzy, ewakuowanych więźniów Stutthoffu, jeńców wielu narodowości, ludność oraz m. Gdynię od zniszczeń. Tanaś został wymieniony wśród wyróżniających się w tej akcji.

Po wojnie działał w Zrzeszeniu Wolność i Niezawisłość. W r. 1949 został przyjęty na studia medyczne, które jednak musiał przerwać. Po wielu staraniach z pomocą rektora prof. Franciszka Czubalskiego dostał się w r. 1952 na Wydz. Lekarski AM w Warszawie. Ukończył tam trzy lata studiów, które następnie kontynuował w AM w Gdańsku, uzyskując absolutorium w r. 1958. Od r. 1959 pracował w Szemudzie, Linii, Górze Pomorskiej i Luzinie, a następnie w ambulatorium Stoczni Gdańskiej i w Stoczni Remontowej w Gdańsku. Później był lekarzem przemysłowym Zarządu Portu w Gdyni, a od r. 1967 przez 23 lata – lekarzem okrętowym Polskich Linii Oceanicznych, m.in. na statku „Batory”. Był specjalistą medycyny morskiej i tropikalnej. W r. 1971 jako lekarz załóg polskich statków „Djakarta” i „Bolesław Bierut”, uwięzionych na Jez. Gorzkim z powodu zablokowania Kanału Sueskiego, niósł pomoc także marynarzom innych bander z tzw. Żółtej Floty. W r. 1990 przeszedł na emeryturę.

Od kwietnia 1945 był ponownie członkiem ZHP, prowadził drużynę żeglarską, w czerwcu uczestniczył w I Zlocie ZHP w Gdańsku-Brzeźnie, a w lipcu w I Kursie Żeglarstwa Morskiego Polskiego Związku Żeglarskiego w Postominie (dziś Ustka). Od listopada 1946 do końca r. 1947 był członkiem Komendy Morskiego Rejonu

Harcerzy, prowadząc Ref. Historyczno-Kronikarski. Od kwietnia do 11 XI 1947 przeprowadził weryfikację THH.

W l. 1956 i 1957 brał udział w reaktwowaniu ZHP w Gdyni. Był delegatem Gdyni na Krajowy Zjazd Działaczy Harcerskich w Łodzi (8–10 XII 1956). Otrzymał tam podziękowanie od hm. Aleksandra Kamińskiego. Wiele razy występował w obronie osób represjonowanych, żołnierzy i harcerzy walczących o wolną Polskę. Na łamach prasy i w korespondencji kierowanej do wielu osób i instytucji podejmował problematykę harcerstwa, walki o Polskę, upamiętnienie bohaterów i przywrócenie symboli polskości na Pomorzu (pomnik harcerzy w Gdyni, polskie orły na budynku dworca Gdańsk-Główny, płaskorzeźba z godłem państw. nad wejściem do Urzędu Poczto-Telekomunikacyjnego nr 1 w Gdyni). Zajmował się dokumentowaniem i opracowywaniem działalności THH. Wspólnie z Leonem Lubecim opublikował *Tajny Hufiec Harcerzy i Akcja „B2”* (w: *Szare Szeregi. Harcerze 1939–1945*, red. J. Jabrzemski, W. 1988, t. 2, s. 161–186). Wygłaszał odczyty dla uczniów szkół Gdańska i Gdyni oraz dla marynarzy w trakcie morskich podróży. W październiku 1994 był delegatem na Walny Zjazd Stow. Szarych Szeregów.

Zmarł nagle 12 III 1995. Został pochowany na cmentarzu Witomińskim w Gdyni. Był odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1983), Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami (L. 1949), Brązowym Krzyżem Zasługi z Mieczami (1991), Medalem Wojska (dwukrotnie, L. 1948), Krzyżem AK (L. 1975), Krzyżem Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość (1993), Harcerskim Konspiracyjnym Złotym Krzyżem z Gwiazdą (1982), Medalem Rodła (1987), Odznaką Pamiątkową Okręgu Pomorskiego AK (1986) i Odznaką Pamiątkową Akcji „Burza”.

W r. 1950 zawarł związek małżeński z Hanną Momocińską (ur. 1926, pseud. Hanka, pracownikiem umysłowym, córką

Marii Popkiewicz i Bolesława, członka Organizacji Bojowej PPS, wnuczką powstańca 1863, zesłanego na Sybir, harcerką Szarych Szeregów, łączniczką, a następnie żołnierzem wywiadu Inspektoratu Radom Okręgu Kieleckiego AK, która na Zjeździe Łódzkim w r. 1956 skutecznie broniła symboli harcerskich, członkinią Zarządu Oddziału Morskiego Stow. Szarych Szeregów w r. 1993 i Rady Naczelnej Stow. Szarych Szeregów od r. 2006). Miał syna Macieja (1950, doktora habilitowanego, profesora UW, następnie Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie, dziekana Wydz. Nauk Pedagog., kierownika Zespołu ds. bezpieczeństwa dzieci w cyberprzestrzeni przy Rzeczniku Praw Dziecka, harcerza), Leszka (ur. 1952, pułkownika w stanie spoczynku, magistra nauk humanistycznych, uczestnika misji pokojowych ONZ i wypraw naukowych, od r. 1994 w Państw. Straży Pożarnej, uczestnika wielu akcji ratowniczo-gaśniczych w Polsce, Turcji, Pakistanie, Iranie, Iraku i innych krajach, od r. 2011 w Polskich Siłach Zadaniowych w Afganistanie, który uratował życie wielu osobom, harcerza) i Janusza (ur. 1958, profesora doktora, zam. w Australii, profesora Swinburne University of Technology, Melbourne, Australia, a następnie International Business School Suzhou at Xi'an Jiaotong-Liverpool University, harcerza).

— Minakowski M. J. *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego* [online] <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.131644> [dostęp 27 V 2015]; — Grzywacz J. *Dh Zygmunt Tanaś*, w: *Harcerskie historie*, red. J. Grzywacz i in., Jastrzębie Zdrój 2010, s. 186–187; Jabrzemski *Harcerze*; Lubecki L., Tanaś Z. *Tajny Hufiec Harcerzy i Akcja „B 2”*, w: *Szare Szeregi*, t. 2, s. 161–186; S.G. *Rodziny pomorskie. Ojciec i syn*, „Dziennik Pomorski” 1995, nr 3 z 19 I, s. 1 i 5; *Szare Szeregi*; Tanaś Z. *O akcji B-2*. „WTK” 1965, marzec; tenże *55 lat Tajnego Hufca Harcerzy w Gdyni*, „Mat. Historyczne Stow. Szarych Szeregów” 1995, nr 29,

s. 67; — *Polsko-brytyjska współpraca wywiadowcza podczas II wojny światowej*, t. 1, *Ustalenia Polsko-Brytyjskiej Kom. Hist.*, red. T. Dubicki i in., W. 2004, s. 413; *Uchwała Walnego Zjazdu Delegatów Stow. Szarych Szeregów odbytego w dniach 22 i 23 października 1994 r. w Wesołej k. Warszawy*, „Mat. Historyczne Stow. Szarych Szeregów” 1995, nr 28, s. 28–32; — dok. w pos. rodziny: Tanaś M. *Zarys biografii Zygmunta Tanasia sporządzony na podstawie jego relacji przez syna dr Macieja Tanasia*, W. 1992; tenże *Zygmunt Tanaś – harcerz Rzeczypospolitej ps. Przebiegły Ryś w THH-AK*, Gdynia – W. 1995; — inf. Bogdana Radysa z G.

**Maciej Tanaś
Janusz Wojtycza**

TRYLSKA z Kwiatkowskich Jadwiga Alina Maria (1900–1980) nauczycielka, harcmistrzyni, hufcowa Hufca Żeńskiego w Krakowie (1920–1923), zastępczyni komendantki Krakowskiej Chorągwi Żeńskiej (1921–1922).

Urodziła się 25 XII 1900 w Limanowej jako najmłodsze z siedmiorga dzieci Mariana (inżyniera powiat.) i Marii z Niwińskich. Wczesne dzieciństwo spędziła w Limanowej i Krakowie. W wieku 12 lat straciła ojca. Od r. 1913 uczęszczała do szkoły średniej w Krakowie (z przerwą w l. 1914–1916, kiedy w związku z ewakuacją ludności z Krakowa przebywała w Orłowej na Śląsku Cieszyńskim i uczyła się korespondencyjnie). Maturę zdała w Pryw. Gimnazjum Żeńskim im. kr. Jadwigi w r. 1918. Następnie studiowała filologię polską na UJ, uzyskując absolutorium w r. 1923. Równolegle ukończyła roczny kurs wych. fiz. i studium pedagog. W l. 1922–1925 uczyła wych. fiz. w Seminarium Nauczycielskim w Krakowie.

Do harcerstwa wstąpiła w wieku 13 lat. Przyrzeczenie harcerskie złożyła 3 V 1914. Po wybuchu I wojny światowej do ewakuacji z Krakowa pracowała w szwalni dla legionistów oraz jako goniec. W czasie po-

bytu w Orłowej w r. 1916 założyła drużynę im. E. Plater. W okresie nauki szkolnej, studiów i pierwszych lat pracy zawodowej związana była z harcerstwem krakowskim. Pełniła w nim różne funkcje: zastępczej i drużynowej 2 Krakowskiej Drużyny Żeńskiej (1919–1925), hufcowej Hufca Żeńskiego w Krakowie (1920–1923), referentki działu programowego komendy (1921, 1923–1926), zastępczyni komendantki Krakowskiej Chorągwi Żeńskiej (1921–1922). Współkierowała także Kołem Starszoharcerskim (1921), a później była członkinią Komendy Krakowskiej Chorągwi Żeńskiej (1922–1927) oraz Komisji Prób Instruktorskich (od 1924).

W r. 1920 współkierowała pierwszą kolonią harcerek krakowskich w Ojcowie i Pogotowiem Harcerskim. W roku następnym uczestniczyła w kursie instruktorskim GKŻ w Rydzynie i była delegatką na I Zjazd Kół Starszego Harcerstwa, który odbył się pod Ostrowem Wielkopolskim w dn. 19–21 lipca. Opublikowała broszurę *Harcerstwo żeńskie, jego zadania i potrzeby w chwili obecnej* (Kr. 1922). W r. 1922 była członkinią kadry kursu drużynowych żeńskich w Zawoi, na przełomie r. 1923/24 – komendantką korespondencyjnego kursu drużynowych, w r. 1924 – komendantką obozu 2 KDH w Szczyrku, a w r. 1925 – komendantką kolonii 2 i 5 Krakowskich Drużyn Żeńskich w Glince oraz kursu drużynowych żeńskich w Jachówce. Specjalizowała się w kartografii i terenoznawstwie. Pełniła funkcję instruktorki objazdowej. Prowadziła łącznie ok. dziesięciu obozów i kursów instruktorskich. Stopień przodownicy otrzymała 9 XII 1920, a podharcemistrzyni (po zmianie systemu stopni instruktorskich w r. 1927 tożsamy ze stopniem harcemistrzyni) 8 XII 1921.

W r. 1925 wyszła za mąż za Zbigniewa Trylskiego, inżyniera rolnika (zob. t. 1). Razem wyjechali najpierw do Sędziejowic w pow. łaskim, gdzie mąż pracował w ludowej szkole rolniczej, a potem, w r. 1928 do Białokrynicy k. Krzemieńca na Woły-

niu. Tu obydwójce podjęli pracę w Średniej Szkole Rolniczej należącej do fundacji Liceum Krzemienieckiego; w l. 1928–1930 Trylska uczyła tu jęz. polskiego. Następnie do r. 1939 wypełniała rolę żony i matki w związku z powiększającą się rodziną. Brała udział w życiu społecznym i kulturalnym środowiska krzemienieckiego. Uczestniczyła także w życiu harcerskim w ramach przydziału do Komendy Wołyńskiej Chorągwi Harcerek (gdzie była m.in. referentką samotnych harcerek w l. 1935–1937) oraz Komendy Hufca Harcerek w Krzemieńcu (1931–1939). Przez dwa lata prowadziła gromadę zuchów w Białokrynicy (1937–1939).

Po powołaniu męża we wrześniu 1939 do WP została z czwórką dzieci i teściową. W kwietniu 1940 w ramach represji w stosunku do inteligencji polskiej została wywieziona z rodziną do północnego Kazachstanu w ZSRS. Ciężka praca fizyczna i ekstremalnie trudne warunki bytowania na zesłaniu (1940–1946) mocno nadwyrężyły jej zdrowie. Na wiosnę 1946 transportem repatriacyjnym przyjechała do Krakowa i tu dzięki pomocy rodziny osiedliła się z dwójką młodszych dzieci (Zdzisławem i Danutą). Mąż i dwaj starsi synowie po wojnie zamieszkali w Wielkiej Brytanii. W l. 1946–1969 pracowała w średnim szkolnictwie zawodowym w charakterze nauczycielki jęz. polskiego i jęz. rosyjskiego (w pierwszych latach po wojnie została zmuszona do uzupełnienia wykształcenia na wakacyjnych kursach jęz. rosyjskiego).

Po odrodzeniu się ZHP w r. 1957 wróciła do pracy harcerskiej. Przez wiele lat działała w Komendzie Hufca Kraków Podgórze (1958–1965), będąc m.in. kierowniczką Ref. Harcerskiego (1958/59) oraz przewodniczącą Komisji Stopni Instruktorskich Hufca (1959/60), a także w środowisku krakowskich harcerek seniorek, należąc do drużyny „Kuźnia”. Pomagała w prowadzeniu sześciu letnich obozów podgórskich harcerek. Z powodu pogarszającego się stanu zdrowia wycofała się

z życia zawodowego i harcerskiego. Zmarła 24 I 1980. Została pochowana w grobie rodzinnym na cmentarzu Podgórskim w Krakowie. Była odznaczona Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego oraz Złotą i Srebrną Odznaką za Pracę Społeczną dla M. Krakowa.

W małżeństwie ze Zbigniewem Trylskim miała trzech synów, Jerzego (1926–2013, junaka w PSZ na Wschodzie, ekonomistę, po wojnie w Wielkiej Brytanii), Stefana (ur. 1930, junaka w PSZ na Wschodzie, urzędnika, po wojnie w Wielkiej Brytanii), Zdzisława (zob.) oraz córkę Danutę (zameżną Trylską-Siekańską, ur. 1936, magistra inżyniera, podharcemistrzynię).

— Błażejewski *Bibliografia 1911–1960*; Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcemistrzynie i harcemistrze*, s. 48; — *Harcerstwo Podgórze*, red. J. Klinik i in., Kr. 1978, s. 68–69; Leonhard *Kalendarium*; Mileska *Mat. do historii*, t. 1–2; Zawadzka *Dzieje harcerstwa*; — *Spraw. Chorągwi Żeńskiej za r. 1924*; *IV spraw. za r. 1924* [ZHP Wojew. Zarząd Oddziału w Krakowie], [Kr. 1925], s. 5, 7; *V spraw. za r. 1925* [ZHP Zarządu Oddziału w Krakowie], [Kr. 1926], s. 12–13; *VI spraw. Zarządu Oddziału ZHP w Krakowie za r. 1926*; — „Wiadomości Harcerskie” 1927, nr 1, s. 10; — AAN: zesp. Akt ZHP, t. 2019, k. 37–38, *Spraw. Chorągwi Żeńskiej za r. 1924*; — dok. w pos. rodziny.

Danuta Trylska-Siekańska

TRYLSKI Zdzisław (1933–1999), doktor inżynier, nauczyciel akademicki, harcemistrz, hufcowy Hufca Kraków-Podgórze (1959–1965), członek Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerstwa i komendant rejonu hufców miasta Krakowa (1959–1962).

Urodził się 11 V 1933 w Białokrynicy k. Krzemieńca na Wołyniu w rodzinie Zbigniewa (zob. t. 1) i Jadwigi Trylskich (zob.). Miał starszych braci Jerzego (1926–2013, junaka w PSZ na Wschodzie, ekonomistę,

po wojnie w Wielkiej Brytanii) i Stefana (ur. 1930, junaka w PSZ na Wschodzie, urzędnika, po wojnie w Wielkiej Brytanii) oraz młodszą siostrę Danutę (zameżną Trylską-Siekańską, ur. 1936, magistra inżyniera budownictwa wodnego, podharcemistrzynię).

Dzieciństwo Trylskiego zostało zakłócone przez wybuch wojny światowej. W ramach drugiej masowej deportacji Polaków z Kresów 13 IV 1940 rodzina (bez ojca, który przebywał na Węgrzech) została zesłana na sześć lat do północnego Kazachstanu. Z tego powodu nie miał możliwości rozpoczęcia nauki w szkole i w miarę możliwości uczył się w domu. Po powrocie z częścią rodziny do Polski (marzec 1946) rozpoczął w trybie przyspieszonym naukę szkolną. W r. 1948 ukończył szkołę podst. Następnie zgodnie z tradycją rodzinną uczęszczał do Liceum im. H. Sienkiewicza w Krakowie. Po jego likwidacji w r. 1950 przeniósł się do I LO im. B. Nowodworskiego, gdzie aktywnie działał w samorządzie szkolnym. W r. 1952 zdał maturę z wynikiem bardzo dobrym, a dodatkowo za swoją działalność społeczną otrzymał dyplom Przdownika Nauki i Pracy Społecznej, który otworzył mu drzwi na wszystkie krakowskie uczelnie. Wybrał studia na Wydz. Inżynierii Lądowej Polit. Krak. – kierunek: komunikacja. Na trzecim roku studiów, aby pomóc materialnie rodzinie, rozpoczął pracę zawodową jako asystent w Katedrze Matematyki. Dyplom magistra inżyniera uzyskał w r. 1957. Z Polit. Krak. był związany zawodowo do r. 1965. Tam też w r. 1975 na podstawie pracy z pogranicza matematyki i komunikacji uzyskał tytuł doktora nauk technicznych.

W r. 1965 przeniósł się z rodziną do Kielc, gdzie współtworzył Kielecko-Radomską Wyższą Szkołę Inżynierską, przekształconą później w Polit. Świętokrzyską. Ponadto w l. 90. współorganizował Wyższą Szkołę Handlową (WSH) w Kielcach. Wykładał przedmioty z zakresu matema-

tyki i informatyki. Na Polit. Świętokrzyskiej pełnił funkcję dziekana Wydz. Ogólnotechnicznego, a w WSH – prorektora.

Jeszcze w czasie nauki w szkole podst., wkrótce po wyjeździe do Krakowa (na wiosnę 1947), wstąpił do 3 Podgórskiej Drużyny Harcerzy (PgDH) im. T. Kościuszki, której drużynowym był wówczas phm. Mieczysław Godula. Na jego ręce na swoim pierwszym obozie w Szklarskiej Porębie 16 VIII 1947 złożył przyrzeczenie harcerskie. W 3 PgDH pełnił funkcję zastępowego i przybocznego. Uczestniczył w obozach letnich drużyny.

W r. 1949 drużyna zawiesiła działalność z powodu wymuszonych przez władze ideowych i organizacyjnych zmian w harcerstwie. Gdy po październiku 1956 wznowiła działalność (25 II 1957), stanął na jej czele, a następnie od r. szk. 1957/58 prowadził Szczep „Fioletowej Trójki”. Był komendantem obozów szczepu, stałego w Klimkówce n. Ropą w Beskidzie Niskim (1958) i kolarskiego po Jurze Krakowsko-Częstochowskiej (1960). Pod koniec r. 1957 został zastępcą hufcowego, a rok później (5 I 1959) hufcowym Hufca Kraków-Podgórze. Hufiec prowadził do r. 1965. Zainicjował w nim wieloletnią akcję programową „Jesteśmy harcerstwem Podgórza”, a w r. 1960 doprowadził do wręczenia hufcowi sztandaru. W l. 1959–1962 był członkiem Komendy Krakowskiej Chorągwi Harcerstwa i komendantem rejonu hufców m. Krakowa. Dn. 20 X 1957 został mianowany przewodnikiem, 20 III 1958 – podharc mistrzem, a 1 XI 1959 – harc mistrzem. Po wyjeździe do Kielc utrzymywał kontakt z harcerstwem podgórskim.

Obdarzony talentem organizatorskim oraz wrażliwy i baczny obserwator, znaczną część swego życia poświęcał pracy społecznej. Już w liceum stał na czele samorządu uczniowskiego. W trakcie studiów należał do Zrzeszenia Studentów Polskich. W Kielcach działał w strukturach Polskiego Związku Inżynierów i Techników Budownictwa jako członek i przewodniczący

Zarządu Oddziału, w Polskim Tow. Matematycznym, w ZNP jako prezes w Kielecko-Radomskiej Wyższej Szkole Inżynierskiej i w Polit. Świętokrzyskiej. Na Polit. Świętokrzyskiej założył Studenckie Koło Zastosowań Informatyki.

Poważne problemy zdrowotne spowodowały częste pobyty Trylskiego w szpitalach. Po długiej i ciężkiej chorobie zmarł 10 V 1999. Został pochowany w grobie rodzinnym na cmentarzu Podgórskim w Krakowie, w jego pogrzebie wzięli udział licznie zgromadzeni instruktorzy i harcerze, rodzina i przyjaciele, przedstawiciele Polit. Świętokrzyskiej i WSH.

Był odznaczony Krzyżem Oficerskim i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego, Medalem KEN, Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP, Złotą Odznaką ZNP, Odznaką za Zasługi dla Kielecczyzny, Medalem Polit. Świętokrzyskiej, Honorową Odznaką Ofensywy Zuchowej, Odznaką Zasłużony dla Hufca ZHP Kraków-Podgórze, a także innymi odznaczeniami resortowymi i regionalnymi. Jego imieniem nazwano w r. 2003 aulę w WSH im. B. Markowskiego w Kielcach. W sierpniu 2004 Zarząd Stow. Przyjaciół Harcerstwa w Krakowie ustanowił przyznawaną corocznie Nagrodę im. hm. Z. Trylskiego dla Instruktora Roku Chorągwi Krakowskiej ZHP.

W r. 1960 zawarł związek małżeński z Marią Millan (ekonomistką, podharc mistrzynią, instruktorką Hufca Kraków-Podgórze.). Miał córki Annę (zameżną Trylską-Zajac, ur. 1961, lekarza, harc mistrzynię) i Barbarę (zameżną Trylską-Nowakowską, ur. 1964, magistra filologii orientalnej) oraz syna Romana (ur. 1979, magistra inżyniera elektronika).

— Pikoń K., Sokołowska A. *Złota księga nauk technicznych*, Gliwice 2003; — *Harcerstwo Podgórza*, red. J. Klinik i in., Kr. 1978, s. 69–70; *50-lecie III Drużyny Harcerzy im. T. Kościuszki w Podgórzu*, red. M. Kłodowski i in.,

Kr. 1981; — Grysa K. *Odszedł Zdzisław*, „Indeks” [czasopismo uczelniane Polityki Świętokrzyskiej] 1999, nr 48; Lis Z. *Wspomnienie*, „Indeks” 1999, nr 48; Trylska-Siekańska D. *Zdzisław Trylski. O tych, którzy odeszli...*, „Życie Krzemienieckie” 2000, nr 19.

Mateusz Grudak
Danuta Trylska-Siekańska

TUCHOLSKA zameżna Domańska Bożena (1903–1985), magister wychowania fizycznego, nauczyciel akademicki, harcmistrzynie, komendantka Poznańskiej Chorągwi Żeńskiej (1924–1925), komendantka Hufca Harcerek w Sopocie (1948–1949), uczestniczka powstania wielkopolskiego.

Urodziła się 25 IV 1903 w Katowicach. Była córką Józefa (1874–1952, kupca, działacza TG „Sokół”, uczestnika powstania wielkopolskiego) i Jadwigi z Bottów (ok. 1870–1935), polonijnych działaczy Górnego Śląska. Miała siostry Zofię (1900–1936) i Irenę (zameżną Borkowską, 1911–1971).

W r. 1907 z rodziną przeniosła się do Poznania, gdzie rodzice włączyli się w miejscowy ruch niepodległościowy. W trakcie nauki w tutejszej szkole dla dziewcząt wstąpiła wraz z siostrą Zofią w r. 1914 do Tajnego Stow. Oświatowego im. E. Plater i konspiracyjnej 1 Żeńskiej Drużyny Harcerskiej. W r. 1918 uczestniczyła w powstaniu w Poznaniu Ignacego Paderewskiego, a następnie w powstaniu wielkopolskim. Swoją powstańczą służbę pełniła w oddziale sanitarno-łącznościowym Poznań-Jeżyce. Po powstaniu powróciła do szkoły, otrzymując w r. 1921 świadectwo dojrzałości. Podjęła studia na Uniw. Pozn. w Studium Wych. Fiz. przy Wydz. Lekarskim. Jeszcze w trakcie studiów została asystentką i lektorką wych. fiz. u prof. Eugeniusza Piaseckiego. Do r. 1937 jako lektor wych. fiz. prowadziła gimnastykę ze studentkami Uniw. Pozn. oraz równoległe w l. 1928–1934 wykłady i ćwiczenia ze słuchaczami rocznych Wyższych Kursów

Nauczycielskich. W międzyczasie uzyskała tytuł magistra wych. fiz., broniąc pracy o genezie ćwiczeń gimnastycznych. Z powodów rodzinnych w r. 1937 przerwała pracę zarobkową, a latem 1939 przeniosła się z rodziną do Warszawy.

W r. 1922 została drużynową i otrzymała stopień przodowniczki (9 listopada). Stopień podharcmistrzynie (po zmianie systemu stopni instruktorskich w r. 1927 równoważny ze stopniem harcmistrzynie) otrzymała 8 III 1924. W l. 1924–1925 była komendantką Poznańskiej Chorągwi Żeńskiej. W latach następnych pełniła różne funkcje w komendzie chorągwi, m.in. referentki wych. fiz. (1928–1929) i referentki zagranicznej (1937–1939).

W latach okupacji włączyła się w pracę konspiracyjną w Warszawie. Kierowała punktem RGO na Mokotowie, a z ramienia Oddziału II RGO opiekowała się więźniami z Rakowieckiej. Latem 1944 wywoziła dzieci do Milanówka i nie zdążyła powrócić przed wybuchem Powstania Warszawskiego. Po utworzeniu w Pruszkowie Durchgangslager 121 (Dulag 121), obozu przejściowego dla przesiedleńców z Warszawy, zgłosiła się do pracy w grupie sanitarnej.

Po wojnie osiedliła się z córką w Sopocie (mąż i syn zatrzymali się w Krakowie) i podjęła pracę przy uruchamianiu Akademii Lekarskiej w Gdańsku. W pierwszych latach nie uznawano jej prawa do tytułu asystenta, w związku z czym powierzono jej prowadzenie w wymiarze dwóch godzin tygodniowo ćwiczeń ze studentkami Wydz. Lekarskiego i Wydz. Farmaceutycznego jako instruktorowi kontraktowemu. Etatowo była zatrudniona na stanowisku sekretarki wydziału, w obowiązkach której leżało załatwianie spraw logistycznych w okresie powstawania uczelni. Przez pewien czas pracowała także dodatkowo w Tow. Przyjaźni Polsko-Szwedzkiej.

Włączyła się w odbudowę harcerstwa na Wybrzeżu, m.in. pełniąc funkcję komendantki Hufca Harcerek w Sopocie

TUCHOLSKA BOŻENA

(1948–1949) oraz wchodząc w skład Komendy Morskiej Chorągwi Harcerstwa jako inspektorka wych. fiz. (1949). Dopiero w r. 1954 otrzymała etat w Katedrze i Klinice Ortopedycznej. Odtąd specjalizowała się w gymnastyce rehabilitacyjnej. Zaowocowało to pracami naukowymi, m.in. rozdziałem *Usprawnianie lecznicze w chorobach ortopedycznych* (w: *Zarys ortopedii ogólnej*, W. 1957, 1958, 1959, 1962). Od tego czasu datuje się jej współpraca z Inst. Gruźlicy, Polskim Tow. Reumatologicznym i Tow. do Walki z Kalectwem (TWK). W tym ostatnim została wybrana do władz (powierzono jej funkcję wiceprezesa Oddziału Wojew. TWK). Przygotowywała szereg zjazdów i sympozjów naukowych organizowanych przez klinikę i stowarzyszenia, z którymi współpracowała.

W grudniu 1956 po raz kolejny odbudowywała pomorskie harcerstwo. Była członkiem Komendy Gdańskiej Chorągwi Harcerstwa, zastępcą kierownika Wydz. Kształcenia Kadry (1957–1958), kierownikiem Samodzielnego Ref. Wych. Fiz. (1957–1964) oraz przewodniczącą Chorągwianej Komisji Rewizyjnej (1964–1970). Organizowała kursy oraz obozy instruktorskie. Nawiązała nieoficjalne kontakty ze skautami angielskimi i francuskimi. Od r. 1959 do emerytury w r. 1963 pracowała w Szpitalu Wojewódzkim w Gdańsku. Z datą 22 VII 1965 otrzymała honorowy stopień harcmistrza PL. W r. 1976 wstąpiła do Kręgu Instruktorów Seniorów „Korzenie” przy Komendzie Chorągwi Gdańskiej ZHP, a w r. 1980 do gdańskiego KIHAM.

Na emeryturze pozostawała aktywna społecznie, udzielała konsultacji lekarzom stażystom, była ławnikiem Sądu Wojew., działała w komitecie blokowym, w komisji pojednawczej i lokalowej samorządu mieszkańców. Współpracowała ze Szkołą Laborantek Medycznych. Działała w sopockim kole ZBoWiD oraz w Związku Kombatantów i Byłych Więźniów Politycznych RP.

Zmarła 19 XII 1985. Została pochowana na cmentarzu komunalnym w Sopocie. Była odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1976), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1976), Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego (1969), Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1969), Odznaką 70-lecia Harcerstwa (1983), Odznaką za Wzorową Pracę w Służbie Zdrowia (1970), Złotą Odznaką Tow. Walki z Kalectwem (1972), Odznaką TPD Przyjaciela Dziecka (1969), Honorową Odznaką Zasłużonym Ziemi Gdańskiej (1969). Za działalność w czasie powstania wielkopolskiego została w r. 1976 awansowana na stopień porucznika WP. W r. 1983 otrzymała honorowy tytuł Instruktora Seniora ZHP.

W r. 1927 zawarła związek małżeński z Leonem Domańskim z Domanina herbu Larysza (1899–1972, spokrewnionym z rodziną Wańkowiczów, ekonomistą, prezesem kilku spółek handlowych). Miała syna Andrzeja (1928–2007, inżyniera) oraz córkę Hannę (zamężną Domańską-Lifsches, 1932–2009, doktora nauk technicznych, historyka sztuki, konserwatora zabytków, harcerkę).

— Golec J. *Sopocki album biogr.*, Cieszyn 2008, s. 56–57; Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcmistrzynie i harcmistrze*, s. 79; Puchała *Poczet*, t. 2, s. 724; — Golec J. *Sopot. Kronika XX wieku*, Gdynia 2002, s. 291–292; *Hanna Domańska i jej świat*, G. – Sopot 2011, s. 23–69; *Harcerskie historie*, red. J Grzywacz i in., Jelenia Góra 2010, s. 251–252; Kuligowski Z., Radys B. *Harcerstwo gdańskie 1945–1973*, G. 2015, s. 167, 172, 177 i 183; Szczecina D. *Sopockie harce*, Sopot 1997, s. 81; — MH: kwestionariusz-deklaracja B. Domańskiej.

**Zenon Kuligowski
Dariusz Szczecina**

U

UNGEHEUER Leopold Adam, pseud. Szary Wilk (1903–1941), harcmistrz, kierownik Wydziału Kształcenia Starszyny Komendy Lwowskiej Chorągwi Harcerzy (1931–1932, 1935–1937).

Urodził się 21 V 1903 w miejscowości Ruska Wieś (graniczącej wówczas z Rzeszowem). Był synem Stanisława (właściciela kilku nieruchomości i dobrze prosperującej firmy budowlanej) i Stanisławy z domu Koza. Miał dwoje młodszego rodzeństwa. Rodzina mieszkała początkowo w Rzeszowie przy ul. Podwale, następnie we własnym domu przy ul. Marszałkowskiej 15.

Jesienią 1913, po ukończeniu cztero-klasowej szkoły ludowej, rozpoczął naukę w I c.k. Gimnazjum w Rzeszowie. Był dobrym uczniem. W grudniu 1914 zaangażował się w działalność skautingu, zapuszczającego wówczas na gruncie rzeszowskim mocne korzenie. Wobec zagrożenia świeżo odzyskanej przez Rzeczpospolitą niepodległości, 14 VII 1920 (podczas wakacji po ukończeniu kl. VI) wstąpił na ochotnika do 16 pp i wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W jednej z pierwszych bitew, w których uczestniczył, dostał się do niewoli, gdzie w ciężkich warunkach przebywał do 5 VI 1921. Wyczerpany fizycznie, po powrocie do Rzeszowa musiał odbyć długą rekonwalescencję. We wrześniu 1921 podjął naukę w kl. VII. Jednak stan zdrowia, przeżycia wojenne i wznowienie działalności harcerskiej sprawiły, że mniej przykładał się do nauki, w efekcie czego po wakacjach musiał zdawać poprawkę z greki. Latem 1922 ukończył kurs instruktorski w Piwnicznej i został dopuszczony do próby na stopień przodownika.

W czerwcu 1923 zdał maturę i uzyskał świadectwo dojrzałości. W październiku

t.r. podjął studia na Wydz. Mechanicznym Polit. Lwow. Jednocześnie angażował się bardzo aktywnie w działalność społeczną, która utrudniała mu systematyczną naukę. Zajmował się również sportem, jeździł na nartach i łyżwach. W jeździe figurowej na lodzie w parze z Marylą Gołąbówną zdobył I miejsce w zawodach wojewódzkich, które odbyły się w Toruniu 22 I 1928. W czerwcu t.r. był uczestnikiem wycieczki naukowej do Danii i Szwecji, zorganizowanej przez Polit. Lwow. Wobec narastających zaległości w toku studiów, w r. 1929 ostatecznie je przerwał, nie uzyskawszy dyplomu. W tym czasie ożenił się i podjął pracę zawodową w firmie budowlanej we Lwowie. Mieszkał wówczas przy ul. św. Antoniego 1.

Główną pasją jego życia było harcerstwo. Jeszcze jako uczeń klasy maturalnej kierował męską 3 Drużyną Harcerską (DH) im. S. Czarnieckiego, działającą przy I Gimnazjum w Rzeszowie, następnie był drużynowym 7 DH im. ks. J. Poniatowskiego, składającej się z uczniów Gimnazjum im. J. Długosza we Lwowie (1925–1930). Z dniem 28 V 1923 został mianowany na stopień przodownika (po zmianie systemu stopni instruktorskich w r. 1927 równoznaczny ze stopniem podharcmistrza), a 2 XII 1932 – na stopień harcmistrza. W r. 1931 został kierownikiem Wydz. VII Kształcenia Starszyny Komendy Lwowskiej Chorągwi Harcerzy, prowadząc też Ref. Kształcenia Drużynowych, i był nim w l. 1931–1932 oraz 1935–1937. Był też członkiem Zarządu Oddziału Lwowskiego ZHP (1932–1933). Wchodził w skład znanej we Lwowie grupy instruktorów harcerskich „Argonautów”. W l. 1931–1933 wchodził w skład redakcji ukazującego się we Lwowie dwutygodnika „Skaut”, na łamach którego publikował artykuły pod pseud. Szary Wilk. Na Jubileuszowy Zlot Harcerstwa Polskiego w Spale w r. 1935 przygotował wydaną w serii Biblioteczki „Skauta” książkę *Próby wodzów* (L. 1935), stanowiącą luźną

adaptację systemu E. Thompsona Setona, poświęconą kształtowaniu osobowości harcerskich wodzów. Książka ta spotkała się w środowisku harcerskim z dużym zainteresowaniem. O aktualności jego przemyśleń świadczą współczesne wznowienia (W. 1998, Ł. 1999, W. 2010). Był także autorem niewydanego opracowania pt. *Obozy zastępów*, którego rękopis zaginął.

Z relacji rodziny wiadomo, że uczestniczył w kampanii wrześniowej w r. 1939, chociaż rodzaj jednostki wojskowej i szczegóły służby nie są bliżej znane. Aby uniknąć niewoli, po zaprzestaniu walk zdjął mundur. Do okupowanego przez Sowietów Lwowa powrócił w II poł. września w takim stanie, że w pierwszej chwili nie został rozpoznany przez własne dzieci.

W początkach okupacji sowieckiej „Ar-gonauta” związał się z tajną Polską Organizacją Walki o Wolność (grupującą m.in. harcerzy ze Lwowa i okolic), która po połączeniu z Harcerską Organizacją Niepodległościowo-Wojсковą weszła w skład Chorągwi Lwowskiej Szarych Szeregów (1939–1940). Ungeheuer został członkiem podziemnej komendy chorągwi. Szczegóły jego aktywności konspiracyjnej nie są znane do dziś, a ich poznanie będzie możliwe dopiero po udostępnieniu historykom przez Rosję archiwów NKWD. Pierwsze aresztowania harcerzy Chorągwi Lwowskiej Szarych Szeregów miały miejsce w marcu 1940. Tajna działalność Ungeheuera trwała do lata t.r., kiedy 5 lipca o godz. 3 rano również on został aresztowany przez NKWD. Przetrzymano go najpierw w więzieniu nr 1 Obwodu Lwowskiego przy ul. Łuckiego, a później w więzieniu nr 4 przy ul. Kazimierzowskiej („Brygidki”), gdzie żonie od czasu do czasu udawało się dostarczyć mu paczkę z żywnością. Nieludzkie warunki więzienne oraz długotrwałe i okrutne przesłuchania (odbito mu nerki) spowodowały, że zapadł na gruźlicę.

Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej, w sytuacji szybkiego posuwania się

wojsk niemieckich na wschód, sowiecka straż więzienna pospiesznie rozstrzeliwała więźniów. Ungeheuer, 29 VI 1941 wywoływany z 40-osobowej celi, najprawdopodobniej na rozstrzelanie, szczęśliwym zrządzeniem losu uniknął wyprowadzenia. Uratowało go niemieckie nazwisko, którego strażnik nie potrafił zrozumieć wypowiedzieć. Kiedy wkrótce potem strażnicy w popłochu opuścili „Brygidki”. Niewielka część przetrzymywanych, zdoławszy wyłamać drzwi cel, zbiegła z więzienia. Wśród nich znalazł się Ungeheuer, który tego samego dnia dotarł do domu. Pomimo intensywnej opieki lekarskiej, pobytu w szpitalu i starań rodziny, zmaltretowany przez NKWD w czasie przesłuchań, nie wrócił do zdrowia.

Zmarł 6 XII 1941 w wynajmowanym od r. 1937 mieszkaniu przy ul. Tarnowskiego 40. Został pochowany na cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie.

W r. 1929 w Poznaniu zawarł związek małżeński z Marią Gołąb (1905–1992, harcerką z Rzeszowa, nauczycielką), z którą miał córki Krystynę (zameżną Ungeheuer-Mietelską, ur. 1932, artystkę baletu – tancerkę i choreografa) i Grażynę Barbarę (zameżną Ungeheuer-Aharon, ur. 1937, doktora, etnografa, socjologa i prawnika, zam. w Izraelu).

— *Indeks represjonowanych*, t. 6, *Aresztowani w rejonie Lwowa i Drohobycza*, W. 1998, s. 331 [podano błędnie: Ungeheurer]; Jarzembowski, Kuprianowicz *Harc mistrzyni i harcmistrze*, s. 202; — Kozimala I. *Kadra instruktorska Lwowskiej Chorągwi Harcerzy ZHP w l. 1918–1945*, W. 2010, s. 113–115; też *Lwowska Chorągiew Harcerzy ZHP w l. 1921–1939*, Przemyśl 2007, s. 412; *Szare Szeregi*; Węgierski J. *Lwów pod okupacją sowiecką 1939–1941*, W. 1991; Wójcik Z. K. *Lepold Ungeheuer, w: Powstanie harcerstwa i jego udział w walkach o niepodległość i kształt granic odrodzonej Rzeczypospolitej*, red. J. Wojtycza, Kr. 2010, s. 292–295; — AP w Rz.: I Gimnazjum w Rz., *Protokoły egzaminu dojrzałości 1923–1925*, sygn. 463, k. 23; Arch.

Kom. Hist. Chorągwi Krak. ZHP: Rozkaz Komendy Krak. Chorągwi Męskiej L. 22 z 10 IX 1922; rozkazy komend chorągwi z l. 1920–1939; — relacja córki K. Ungeheuer-Mietelskiej w zbiorach autora.

Zbigniew K. Wójcik

URBANEK Michał Władysław (1886–1982), nauczyciel, harcmistrz, organizator i hufcowy hufców męskich w Sanoku (1919–1922), Wejherowie (1922–1925) i Wolnym Mieście Gdańsku (1928–1931).

Urodził się 18 IX 1886 w Kawęczynie (obecnie dzielnica Dębicy) jako najstarsze z dziesięciorga dzieci Jana i Marii z Mieleckich, ubogich wyrobników rolnych. Po ukończeniu szkoły powsz., w wieku 14 lat, podjął naukę w klasycznym Państw. Gimnazjum im. Franciszka Józefa (obecnie LO im. kr. Władysława Jagiełły) w Dębicy. W r. 1908 zdał z wyróżnieniem egzamin maturalny i rozpoczął studia na Wydz. Filozoficznym UJ w Krakowie, które ukończył w r. 1913, zdając jednocześnie egzamin na nauczyciela szkół średnich. Przez cały okres nauki utrzymywał się samodzielnie z korepetycji.

Pracę zawodową rozpoczął 1 II 1914 jako nauczyciel w klasycznym c.k. Gimnazjum Męskim im. kr. Zofii w Sanoku (obecnie Gimnazjum nr 2). Wybuch wojny światowej i zajęcie Sanoka przez wojska rosyjskie spowodowały jego przymusową ewakuację na tereny Austrii i Czech. Tu został zmobilizowany, ale po dwóch miesiącach zwolniono go z powodu złego stanu zdrowia. W r. 1915 powrócił do pracy w Sanoku, ucząc w gimnazjum jęz. polskiego, łaciny i greki. Wstąpił do koła Tow. Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych. Zaangażował się również w pracę koła TSL, którego został sekretarzem. Wygłaszał w okolicznych wsiach odczyty i organizował imprezy kulturalno-oświatowe o charakterze narodowym. W tym okresie opublikował dwuczęściową pracę

historycznoliteracką (każda część liczyła 2 tomy) *Chłop w literaturze złotego okresu* (cz. 1, *Chłop u Modrzewskiego, Orzechowskiego i Reja*, Sanok 1914 i cz. 2, *Chłop u Klonowicza i Skargi*, Sanok 1916).

Pod koniec r. 1917 na prośbę prezesa sanockiego „Sokoła” oraz kilku skautów zaopiekował się miejscową drużyną skautową, a w styczniu 1918 objął funkcję drużynowego 1 Drużyny Skautowej im. Hetmana S. Żółkiewskiego w Sanoku i rozwinął jej pracę. W t.r. skauci należący do utworzonego przez niego Pogotowia Młodzieży rozbrajali miejscowy garnizon austriacki, a potem przy komendzie miasta pełnili służbę wywiadowczą, porządkową i łączności oraz chronili okoliczne wsie przed ukraińskimi nacjonalistami. Z czasem w Sanoku powstały kolejne drużyny skautowe, w lutym 1919 łącząc się w hufiec, na którego czele stanął Urbanek. Zorganizował harcerskie warsztaty stolarski i introligatorski oraz Harcerski Klub Sportowy (HKS) i KPH. Prowadzony przez niego hufiec wydawał miesięcznik „Bóg i Ojczyzna”.

We wrześniu 1920 Urbanek rozpoczął pracę w Gimnazjum Klasycznym w Wejherowie (później Gimnazjum im. kr. Jana III Sobieskiego, a obecnie Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1). Założył tutaj drużyny harcerskie, z których powstał Hufiec Męski w Wejherowie; kierował nim w l. 1922–1925. Tu również założył harcerskie warsztaty introligatorski i stolarski (z których dochód pokrywał potrzeby hufca) oraz HKS, który odnosił liczne sukcesy. Na stopień podharc mistrza (po zmianie systemu stopni instruktorskich w r. 1927 równoważny ze stopniem harcmistrza) został mianowany 9 XI 1921.

Z czasem wszedł do Zarządu Oddziału ZHP w Toruniu (1924–1926), a w r. 1925 powołano go w skład Związkowej Komisji Prób Starszyny. Założył miejscowe koło Tow. Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, którego został prezesem. Działał też w Tow. Obrony Kresów Zachodnich,

jako członek jego miejscowego zarządu organizował działalność kulturalno-oświatową wśród dorosłego społeczeństwa, dzięki czemu zyskał popularność i powszechne uznanie w środowisku.

W r. 1926 zatrudnił się w Polskim Gimnazjum Macierzy Szkolnej w Wolnym Mieście Gdańsku (WMG). Przeniósł się do Gdańska (mieszkał w Gdańsku-Wrzeszczu, a od r. 1927 w Sopocie) i we wrześniu 1926 rozpoczął pracę jako polonista i nauczyciel łaciny. Opiekował się harcerzami, zachęcając ich do działania i utworzenia kolejnej drużyny. W r. 1928 został hufcowym Hufca Męskiego w WMG, funkcję tę pełnił do r. 1931. W r. 1929 przygotował reprezentację hufca do udziału w III Jamboree w Arrow Park w Anglii, wtedy też napisał broszurę *Gdańsk a Polska*, która po przetłumaczeniu na jęz. angielski (*Poland and Danzig. A little souvenir from the Polish Boy-Scouts in Danzig*, wyd. przez KPH w nakładzie 2 tys. egz.) była rozdawana na jamboree skautom z całego świata. Następnie był członkiem komendy hufca i chorągwi, a w l. 1938–1939 także okręgowym kierownikiem Kół Przyjaciół Harcerstwa w Zarządzie Okręgu ZHP w WMG.

Był oddanym i cenionym pedagogiem, z czasem powierzono mu w gimnazjum także nauczanie historii, a w r. 1936 został generalnym wychowawcą. Stworzył pracownię polonistyczną i przyczynił się do powstania gazetki dla uczniów pt. „Z Ławy Szkolnej”. Zainicjował utworzenie funduszu stypendialnego im. ks. L. Miszewskiego, który od r. 1930 wspomagał uczniów z najuboższych rodzin. W t.r. uczestniczył w Zjeździe Polonistów w Krakowie. Podobnie jak w Wejherowie, utworzył w Gdańsku w r. 1927 koło Tow. Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, którego został prezesem, a po zjednoczeniu organizacji nauczycielskich w r. 1934 działał w Związku Nauczycieli Polaków w WMG. Współpracował z wieloma organizacjami polonijnymi działającymi na terenie WMG, takimi jak Związek Polaków (od

r. 1937 Gmina Polska Związek Polaków), gdzie pełnił funkcję szefa ref. świetlicowego, organizując i nadzorując pracę ponad 20 polskich świetlic na terenie WMG, Komitet Towarzystw Polskich, Gdańska Macierz Szkolna, Tow. b. Powstańców i Wojaków, Tow. Budowy Kościoła Polskiego w Sopotach, Tow. Przyjaciół Nauki i Sztuki oraz Tajna Organizacja Wojskowa. Był jednym z referentów oświatowych działającego niejawnie na terenie WMG okręgu Północnego Związku Strzeleckiego, a także jednym z redaktorów pisma Związku Polaków „Straż Gdańska” i biuletynu informacyjnego „Gryf”. Od r. 1938 wchodził w skład Polskiej Rady Kultury.

W ostatnich dniach sierpnia 1939 na polecenie Komisarza Generalnego RP ogłosił zamknięcie gimnazjum (w zastępstwie nieobecnego dyrektora) i z rodziną opuścił WMG, udając się do Gdyni. Po zajęciu przez Niemców miasta został zatrzymany wraz z innymi Polakami, ale wkrótce zwolniono go. Po ustaniu działań frontowych wrócił do Toruń przedostał się do Krakowa i tu podjął tajne nauczanie. Poszukiwany przez gestapo, w lipcu 1942 przeprowadził się z rodziną do Dębicy, gdzie również uczestniczył w tajnym nauczaniu.

Jesienią 1944, po przejściu frontu, rozpoczął pracę w gimnazjum w Ropczycach, a następnie w Dębicy. Do Sopotu powrócił na pocz. września 1945. Podjął pracę jako nauczyciel jęz. polskiego w Gimnazjum i Liceum im. Bolesława Chrobrego (obecnie II LO). Do pracy harcerskiej powrócił w r. 1957, obejmując patronat nad Komitetem Organizacyjnym Kom. Hist., później działał w Kręgu Harcerzy WMG. W r. 1963 przeszedł na emeryturę (jednocześnie przyznano mu rentę specjalną), ale nadal – do ukończenia 81 lat – uczył w niepełnym wymiarze godzin.

W l. 1945–1973 był radnym w Sopocie, aktywnie działał m.in. w Komisji Oświaty i Komisji Mandatowej. Udzielał się także w rejonowej Radzie Samorządu Mieszkań-

ców. Był członkiem Zarządu Gdańskiego Oddziału Tow. Literackiego im. A. Mickiewicza i członkiem Zarządu Komitetu Budowy Szkół 1000-lecia. Należał do Gdańskiego Tow. Naukowego i ZBoWiD. Aktywnie działał w ZNP, pełniąc w nim szereg funkcji, m.in. w l. 1957–1960 był członkiem Głównego Sądu Organizacyjnego przy Zarządzie Głównym ZNP w Warszawie. Przez kilka kadencji pełnił funkcję przewodniczącego Sądu Koleżeńckiego Sopotckiego Oddziału ZNP, był wiceprzewodniczącym Zarządu Sekcji Ogólnokształcących przy Zarządzie Okręgu Gdańskiego ZNP oraz konsultantem Wydz. Pedagog. Zarządu Okręgu ZNP w Gdańsku. Ogłosił w piśmie ZNP „Praca Szkolna” artykuł *Młodzież polska powojennej doby* (1948, nr 20 z czerwca), w l. 1949–1951 pracował w redakcji przygotowującej nowe wydanie dzieła Andrzeja Frycza Modrzewskiego *De Republica emendanda*, a w l. 60. przewodniczył komitetowi redakcyjnemu przygotowującemu publikację monografii Gimnazjum Polskiego Macierzy Szkolnej w Gdańsku.

Zmarł 18 II 1982 w Sopocie i został pochowany na miejscowym cmentarzu Katolickim. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1958), Złotym (1938, 1955) i Srebrnym Krzyżem Zasługi (przed 1939), Medalem 10-lecia PL (1955), Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego, Odznaką Zasłużony Nauczyciel PRL (1958), harcerską odznaką Za Zasługę (1924), Honorowym Krzyżem Harcerzy z Czasów Walk o Niepodległość (1939), Harcerską Odznaką Honorową za Zasługi dla ZHP (1971), Srebrnym Krzyżem za Zasługi dla ZHP z Rozetą Mieczami (1992, pośmiertnie), Złotą Odznaką ZNP, Odznaką Zasłużony Działacz Tow. Rozwoju Ziemi Zachodnich. Dwukrotnie przyznano mu honorowy tytuł Człowieka Roku Woj. Gdańskiego.

W r. 1996 z inicjatywy sopockich harcerzy na budynku przy ul. Haffnera 52 w Sopocie odsłonięto tablicę pamiątkową

z napisem: *W tym domu w latach 1928–39 i 1945–82 mieszkał Michał Władysław Urbanek, patriota, harcmistrz, profesor Gimnazjum Polskiego oraz pierwszy Komendant Hufca Harcerstwa w Wolnym Mieście Gdańsku. Klub Polonii Sopotkiej, Społeczna Fundacja Pamięci Narodu Polskiego, Hufiec ZHP – w 110. rocznicę urodzin.* Jesienią 2003 Rada M. Sopotu na wniosek byłych uczniów nadała jego imię skwerowi naprzeciwko II LO w Sopocie, a w r. 2004 odsłonięto tam pamiątkowy gład narzutowy z medalionem, w którym umieszczono płaskorzeźbę przedstawiającą M. Urbanka. Jego imię otrzymała także aula w II LO.

W r. 1918 zawarł związek małżeński z Janiną Hewel-Irzykowską (1887–1975, nauczycielką), z którą miał troje dzieci: Marię (1920–2004, drużynową sopockich harcererek w l. 1934–1937), Mieczysława (1921–2014, radcę prawnego) oraz Zofię (zameżną Walczak, ur. 1926, prawniczkę).

— Andrzejewski M. *Ludzie Wolnego Miasta Gdańska 1920–1939*, G. 1997, s. 109–110; Golec J. *Sopocki album biogr.*, Cieszyn 2008, s. 277; Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcmistrzynie i harcmistrz*, s. 202; *Mały bedeker sopockiego harcerstwa*, red. D. Szczecina, Sopot 2005, s. 67–68; Mamuszka F. *Bedeker sopocki*, G. 1981, s. 216–268; *Materiały do HSB*, „Harc.” 1991, nr 3, s. 44; *Pomniki, tablice, rzeźby w Sopocie*, Sopot 2008, s. 14, 23–24; Puchała *Poczet*, t. 2, s. 740; Sikorski *Harcerskie odznaki*, s. 95; *Słownik badaczy literatury polskiej*, t. 2, Ł. 1998, s. 10, 506; *Słownik biogr. Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 4, G. 1997, s. 399–400; — Danielewicz G. *Dusza miasta*, „Gazeta Miasta Sopot” 1996, nr 10/11, s. 8, 9; Gąsiorowski A. *Szare Szeregi na Pomorzu 1939–1945*, T. 1998, s. 13; *Gimnazjum Polskie Macierzy Szkolnej w Gdańsku 1920–1939*, red. K. Sroczyńska-Wyczańska, cz. 1, G. 1976, s. 198–200, cz. 2, Wr. 1989, s. 136–150, 200–218, 317–318; *Harcerskie historie*, red. J. Grzywacz i in., Jelenia Góra 2010, s. 316–318; *Harcerze Wolnego Miasta Gdańska*, G. 1981, s. 11, 22–23; Heising R. *Wzór pedagoga i spo-*

tecznika, „Kalendarz Gdański” 1984, s. 179–184; Kubik K. *Harcerstwo polskie w Wolnym Mieście Gdańsku*, „Rocznik Gdański” 1972, t. 32, z. 1, s. 85–114; Mamuszka F. *Kartka z historii szkolnictwa*, „Rocznik Sopocki” 1977, s. 82–88; tenże *Kronika życia polskiego w Sopocie na przestrzeni wieków*, G. 1990, s. 129–170; Mazurczak C. *Harcerstwo sanockie 1910–1949*, Kr. 1990, s. 26–44; Polak H. *Szkolnictwo i oświata polska w Wolnym Mieście Gdańsku 1920–1939*, G. 1978, s. 38, 132, 155, 161–163, 188, 191; Stachowicz J. *Profesorowi Michałowi Urbankowi podzwonne*, „Rocznik Sanocki” 1995, s. 199–204; Szczecina D. *Ocalić od zapomnienia*, Sopot 1998/99, s. 26–27; tenże *Pamięci prof. Urbanka*, „Gwiazda Morza” 1996, nr 20, s. 19; tenże *Patriota i pedagog*, „Gazeta Morska” 1997 z 18 II, s. 4; tenże *Rzecz o Michale Urbanku*, Sopot 1997, passim; Woźniak R. *Harcerstwo polskie w Wolnym Mieście Gdańsku 1920–1939*, W. 1977, s. 35–38, 54, 86; *95 lat sanockiego harcerstwa*, red. A. Wolwicz, Sanok 2006, s. 6–8; — *Gdańsk 1939. Wspomnienia Polaków-Gdańszczyzan*, wybór i oprac. B. Zwarra, G. 1984; Herbert Z. *Korespondencja rodzinna*, Lub. 2008, s. 9, 18, 500; Urbanek M. *Michał Władysław Urbanek – dębickie lata*, Dębica 2012, passim; tenże *W Wolnym Mieście Gdańsku w l. 1926–1939*, „Novum” 1969, nr 9, s. 96; — „Gazeta Miasta Sopot” 1996, nr 38, s. 4 (dar., *Urbanek ma tablicę*); — inskrypcje nagrobne; — Arch. Urzędu M. Sopot (ewidencja mieszkańców); Cmentarz Centralny w Szczecinie: Rejestr pochówków; — dok. w pos. autora: życiorys M. Urbanka, 1977.

Dariusz Szczecina
Zenon Kuligowski

URBANOWICZ zameżna Urbanowicz-Woyke Halina, pseud. Halszka (1922–2010), profesor doktor habilitowany nauk rolniczych, podharcemistrzyni, komendantka Warmińsko-Mazurskiej Chorągwi Harcerek (1948–1949).

Urodziła się 14 II 1922 w Warszawie. Była córką Stefana (1891–1944, adwokata,

obrońcy w procesie brzeskim, aresztowanego przez gestapo i zmarłego w obozie w Sachsenhausen) i Anieli z Reicherów (1899–1988, w Powstaniu Warszawskim m.in. pracującej w Poczcie Harcerskiej, po wojnie współzałożycielki warszawskiego Klubu Inteligencji Katolickiej). Miała siostrę Ewę (1926–1944, aktywną w Organizacji Małego Sabotażu „Wawer” i akcji „N”, aresztowaną w 1942, zamordowaną w Auschwitzu).

W l. 1932–1940 uczyła się w Gimnazjum i Liceum Przyrodniczym Jadwigi Kowalczykówny i Jadwigi Jawurkówny. Po maturze podjęła studia na tajnych kompletach Wydz. Ogrodniczego SGGW, które ukończyła po wojnie w r. 1948. Uczestniczyła w konspiracji do momentu, kiedy matka po aresztowaniu młodszej córki wymogła na niej zawieszenie działalności. Jesienią 1943 wróciła do pracy konspiracyjnej jako łączniczka BIP AK, a potem kierowniczką poczty przy „Pasiece” (Głównej Kwaterze Szarych Szeregów), działając w ramach tzw. Grupy Wykonawczej „Pasieki” (drużyny harcerek pozostającej w dyspozycji kierownictwa Szarych Szeregów, złożonej z zastępów przeznaczonych do określonych zadań, takich jak kolportaż, sanitariat, poczta, sprawy gospodarcze). Przyrzeczenie harcerskie złożyła 21 V 1944.

W ramach przygotowań do powstania 24 VII 1944 zorganizowała punkt alarmowy w mieszkaniu przy ul. Śniadeckich 23 („na facjatce”). W chwili wybuchu Powstania Warszawskiego miała przydział do Głównej Kwatery Szarych Szeregów (I rzut „Pasieki”) na ul. Wilczą, do dyspozycji hm. Kazimierza Grendy. Nie zdołała się tam przedostać z ul. Świętokrzyskiej, gdzie w mieszkaniu Marii i Edwarda Zürnowów odbywała się odprawa Grupy Wykonawczej „Pasieki”. W pierwszych dniach sierpnia 1944 razem z koleżankami prowadziła w lokalu przy ul. Świętokrzyskiej kuchnię dla powstańców, zdobywała żywność w okolicznych domach, gromadziła

benzynę i naftę do wyrobu butelek zapalających.

Jak opisała w swoich wspomnieniach, w celu nawiązania kontaktu z władzami Szarych Szeregów 4 sierpnia przeszła ze Śródmieścia na Wolę, w rejonie cmentarzy odnalazła naczelnika Stanisława Broniewskiego, pseud. Orsza, Witold i z grupą instruktorów „Pasięki” wróciła na ul. Świętokrzyską. Dn. 7 sierpnia, uczestnicząc w patrolu WSS, na ul. Marszałkowskiej została ranna w biodro i podbrzusze (spod ostrzału wyniósł ją E. Zürn) i umieszczona w szpitalu przy rogu ulic Mariańskiej i Pańskiej, gdzie po pewnym czasie odnalazła ją matka. Dzięki jej staraniom została przeniesiona do kliniki dr. Webera przy ul. Chmielnej, następnie ewakuowano ją z tym szpitalem na ul. Kopernika, a stamtąd do prowizorycznego szpitala w Bibliotece UW.

Po zaprzestaniu walk razem z innymi rannymi została z matką przetransportowana na Dworzec Zachodni i pociągiem wywieziona poza Warszawę. Podczas postoju w Brwinowie mieszkająca w okolicy rodzina uwolniła ją i matkę z transportu. Trafiała do w szpitala w Grodzisku Mazowieckim, gdzie przeszła szereg operacji i kilkumiesięczną rehabilitację (opuściła szpital dopiero w grudniu 1945). W czasie hospitalizacji spisywała wspomnienia z działalności konspiracyjnej oraz powstania. Po wyjściu ze szpitala zamieszkała z matką w rodzinnym dworze w Ożarowie (w posiadłości tej, zajętej w czasie okupacji przez Niemców, w październiku 1944 nastąpiło podpisanie aktu zakończenia Powstania Warszawskiego).

Po wojnie była instruktorką Warszawskiej Chorągwi Harcerek. W r. 1946 prowadziła drużynę harcerek w Hufcu Ożarów Mazowiecki i uczestniczyła w prowadzonym przez hm. Annę Zawadzka kursie drużynowych „Nadmorski las” w Starych Jabłonkach. Próbę drużynowej ukończyła w czerwcu 1947. W tym okresie zorganizowała krąg instruktorski przy SGGW

i uczestniczyła w tworzeniu Międzyakademickiej Drużyny Instruktorskiej „Kuznica”. Zorganizowała kilka wypraw harcerzy studentów do Olsztyna, podczas których pełnili oni służbę informacyjną na terenie województwa, wykonywali prace zlecone w instytucjach publicznych i pomagali przy spisie ludności. W czerwcu 1946 wspólnie z hm. Józefem Piątkowskim zorganizowała w Warszawie prezentację przeniesioną z Olsztyna wystawy *W walce o polskość Warmii i Mazur*. W styczniu 1947 zorganizowała sprzedaż biletów loterii fantowej, z której dochód przeznaczony był na potrzeby Chorągwi Warmińsko-Mazurskiej. Od poł. czerwca 1947 do kwietnia 1948 kierowała Ref. Służby Warmii i Mazur w Komendzie Warszawskiej Chorągwi Harcerek. W lutym 1948 uczestniczyła w IX Kursie drużyny kandydatek na instruktorki specjalności prowadzonym przez Marię Trojanowską. W t.r. uzyskiwała stopień podharc mistrzyni. Od kwietnia 1948 do stycznia 1949 była p.o. komendantką Warmińsko-Mazurskiej Chorągwi Harcerek. Z Olsztyna wyjechała po ostrzeżeniu o grożącym jej aresztowaniu.

Po ukończeniu studiów przeniosła się do Skierniewic, gdzie pracowała w Katedrze Warzywnictwa SGGW, podjęła tam również pracę harcerską. W r. 1956/57 była zastępczynią hufcowego Hufca Skierniewice i odpowiadała za szkolenie kadry instruktorskiej. W r. 1959 obroniła doktorat z nauk rolno-leśnych, a w r. 1968 zrobiła habilitację. W l. 1970–1992 pracowała w Inst. Warzywnictwa, najpierw jako kierownik Zakładu Biologii i Zakładu Nasiennictwa, a następnie wicedyrektor ds. naukowych. W r. 1989 otrzymała nominację profesorską. Na emeryturę przeszła w r. 1992.

Swoją pracę naukowo-badawczą zorientowała na poznawanie właściwości biologicznych i cech użytkowych roślin oraz wpływu zabiegów agrotechnicznych i warunków środowiska na wysokość plonów i zdolność kiełkowania roślin. Współpra-

cowała z plantatorami i producentami żywności nad wdrażaniem wyników badań w przemyśle spożywczym. Była wybitnym autorytetem naukowym w dziedzinie wadyżnictwa. Razem z mężem zajmowała się także zagadnieniami z zakresu pszczelarstwa. Uczestniczyła w wielu konferencjach krajowych i zagranicznych poświęconych tym zagadnieniom. Była promotorką kilku rozpraw doktorskich. Jej dorobek naukowy obejmuje ponad 450 publikacji, w tym monografie, rozdziały w podręcznikach i artykuły w czasopismach. Przez całe życie prowadziła dziennik, pisała także wspomnienia. Wspierała finansowo Zakład dla Niewidomych w Laskach.

Zmarła 7 XII 2010 w Warszawie. Została pochowana w grobie rodzinnym na cmentarzu Powązkowskim. Była odznaczona Krzyżem za Zasługi dla ZHP z Rozetą-Mieczami (1995).

W r. 1953 zawarła związek małżeński z Jerzym Romanem Woyke (ur. 1926, profesorem doktorem habilitowanym nauk rolniczych). Miała córkę Dorotę (ur. 1954, artystę plastyka) i syna Jana Stefana (1956–2012).

— Broniewski *Całym życiem*; Zawadzka *Dzieje harcerstwa; Harcerstwo żeńskie*; — Urbanowicz H. *Przy Pasiece, w: Pełnić służbę. Z pamiętników i wspomnień harcerek Warszawy 1939–1945*, red. A. Zawadzka, Z. Zawadzka, W. 1983, s. 169–171; też *Konspiracyjna Pasieka*, „Pasieka” 2009, nr 5, s. 52–53; też *Urwane wspomnienia*, „Kombatant” 2009, nr 6/7, s. 5–6; *Wywiad z Haliną Urbanowicz-Woyke, pseud. Halszka*, rozmawiał M. Weber, 2006, www.1944.pl/archiwum-historii-mówionej/halina-urbanowicz-woyke,845.html; — MH: dok. harcerskie H. Urbanowicz z l. 1944–1947; Urbanowicz-Woyke H. *Dalsze dni Powstania, wywiezienie z Warszawy i po wywiezieniu z Warszawy, wspomnienia spisane w 1998*; też *Niedokończony pamiętnik z pierwszych dni Powstania, pisany w Grodzisku i w Ożarowie w dn. 31 X 1944–27 I 1945*.

Wanda Czarnota

W

WASILEWSKI Mieczysław, pseud. Czarny Wilk (1897–1979), magister wychowania fizycznego, publicysta, harcmistrz, komendant Okręgu Łuckiego ZHP (1919–1920), komendant Poznańskiej Chorągwi Męskiej (1923–1926), naczelnik harcerzy przy „Sokole Polskim” w Stanach Zjednoczonych.

Urodził się 9 XII 1897 w Stanisławowie w Galicji, w ówczesnym zaborze austriackim. Kiedy rodzice przenieśli się do Drohobycza, uczęszczał tam do szkoły elementarnej, a następnie rozpoczął naukę w gimnazjum. Wkrótce został członkiem drużyny skautowej przy tamtejszym Gnieździe „Sokoła”. Następnie należał do drużyny we Lwowie, dokąd później przeniósł się z rodziną. W listopadzie 1911 zdobył III stopień, przyrzeczenie skautowe złożył 9 I 1913. W r. 1914 wziął udział w zorganizowanym przez TG „Sokół” kursie wojskowej pierwszej pomocy. Ukończył gimnazjum we Lwowie, jednak dalszą naukę uniemożliwił mu wybuch wojny światowej; wkrótce Lwów został zajęty przez wojska rosyjskie. W czasie wycofywania się Rosjan w r. 1915 podobnie jak tysiące Polaków znalazł się na Rusi. Był kierownikiem drużyny skautowej i szefem domu młodzieżowego. Współpracował z ówczesnymi władzami Harcerstwa w Państwie Rosyjskim. W dn. 13 IX 1918 otrzymał stopień instruktorski przodownika (potwierdzony w marcu 1920). Był w tym czasie kierownikiem Komisji Finansowej Naczelnictwa Harcerstwa w Państwie Rosyjskim (1919). Po opanowaniu Ukrainy przez bolszewików, jako znany już działacz, został aresztowany. Przetrzymany był w więzieniach w Kijowie i Moskwie, ostatecznie odzyskał wolność dzięki akcji wymiennej rządu polskiego.

WASILEWSKI MIECZYŚLAW

W r. 1919 przybył do Warszawy. Na polecenie władz harcerskich udał się na Wołyń jako komendant Okręgu Łuckiego ZHP. Jego zadaniem było umacnianie polskości wśród młodzieży oraz pomoc polskim żołnierzom. Wobec zbliżającego się frontu zarządzono ewakuację i 5 VII 1920 był zmuszony zlikwidować Okręg Łucki; większość wołyńskich harcerzy i harcerek znalazła schronienie w okręgach łódzkim i kaliskim.

Na wezwanie gen. Józefa Hallera przybył do Warszawy, aby pomóc przy organizacji Harcerskich Jednostek Ochotniczych wspierających działania wojskowe. Jeszcze w sierpniu 1920 zobowiązał się przygotować oddział młodszych chłopców, przewidziany do uczestnictwa w Grupie Frontowej „Śląsk”, która została sformowana w związku z plebiscytem na Górnym Śląsku. Z tym oddziałem pełnił służbę na odcinku granicznym od Czeladzi do Sosnowca. Dn. 15 XII 1920 Naczelnictwo ZHP przyznało mu stopień podharcistrza (po zmianie systemu stopni instruktorskich w r. 1927 równoznaczny ze stopniem harcistrza).

W r. 1921 został zwolniony z obowiązków wojskowych. Podjął studia w zakresie wych. fiz. na Uniw. Pozn. Odbył trzyletni kurs wojsk. przysp. fiz. Studia ukończył pod kierunkiem prof. Eugeniusza Piaseckiego, którego asystentem pozostawał do r. 1925. Uczył też gimnastyki w Gimnazjum im. I. Paderewskiego w Poznaniu. W r. 1921 został członkiem Zarządu Oddziału Wielkopolskiego ZHP. Równocześnie oddelegowano go do przeżywającej kryzys kadrowy 13 Drużyny Harcerzy im. Hetmana J. Zamoyskiego, której drużynowym był od jesieni 1921 do jesieni 1922. Sprawił, że stała się ona jedną z przodujących drużyn Poznania, znaną jako „Czarna Trzynastka”.

Jesienią r. 1922 został hufcowym Hufca Harcerzy w Poznaniu i członkiem Komendy Poznańskiej Chorągwi Męskiej. W dn. 18 III 1923 Walny Zjazd Oddziału Wielko-

polskiego ZHP powierzył mu funkcję komendanta chorągwi. W r. 1925 prowadził kurs instruktorski w Karwieńskich Błotach. Z dn. 31 XII 1924 zgłosił swoją rezygnację z funkcji, jednak Zarząd Oddziału Wielkopolskiego ZHP 15 III 1925 ponownie powołał go na komendanta chorągwi. Był nim do końca roku, kiedy to podjął decyzję o wyjeździe z Polski. Formalnie został z funkcji komendanta zwolniony z dniem 11 I 1926.

Był aktywny w TG „Sokół”, które wydelegowało go na rok w celu pokierowania kursem instruktorsów w Stanach Zjednoczonych. Po uzyskaniu zezwolenia ministra oświaty przybył w lutym 1926 do Nowego Jorku, a następnie zameldował się w głównej siedzibie Sokolstwa Polskiego w Pittsburghu. Przewidywany roczny pobyt przekształcił się w stały. Został jednym z czołowych działaczy Sokolstwa Polskiego w Ameryce.

Wydał *Sokole – harce. Podręcznik dla młodzieży Sokolstwa Polskiego w Ameryce* (Pittsburgh 1933). W r. 1935 objął redakcję pisma „Sokół Polski”, którym kierował przez wiele lat. Został wiceprezesem Kongresu Polonii Amerykańskiej. Był kuratorem Muz. Sokolstwa. Kierował drużynami harcerskimi istniejącymi przy Sokolstwie (wg Wacława Błażejewskiego w r. 1934 drużyn tych – męskich i żeńskich – było 85, liczyły łącznie ok. 800 członków). Na Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale reprezentował harcerzy zorganizowanych w Sokolstwie Polskim Stanów Zjednoczonych jako ich naczelnik. Z jego poparciem planowano na r. 1940 wyprawę poznańską „Czarnej Trzynastki” do Stanów Zjednoczonych, której jednak przeszkodziła wojna. Również po II wojnie światowej bywał w Polsce. W r. 1975 w Pittsburghu uczczono pięćdziesięciolecie jego działalności społecznej w amerykańskim Sokolstwie Polskim uroczystym bankietem.

Zmarł 20 V 1979 w Pittsburghu. Został pochowany na polonijnym cmentarzu za-

służonych w Doylestown, zwanym „amerykańską Częstochową”. Był odznaczony harcerską odznaką Za Zasługę za wieloletnią, ofiarną i owocną pracę na Rusi i Wielkopolsce (1921).

Jego żona Marta była Polką urodzoną w Ameryce.

— Błażejowski *Bibliografia 1911–1960*; Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcistrzynie i harcistrze*, s. 203; Sikorski *Harcerskie odznaki*, s. 95; — Błażejowski *Z dziejów*; — *XIV Spraw. Okręgu Wielkopolskiego ZHP za r. 1935*, P. 1936, s. 125; Daszkiewicz R.K. *Harcerstwo polskie poza granicami kraju do 1930 r. w relacjach i dokumentach*, Lub. 1983, s. 30, 155, 196; Najgrakowski M. *Trzynastacy, o których warto pamiętać: hm. Mieczysław Wasilewski*, w: *Z dziejów „Czarnej Trzynastki”*, t. 2. *Wspominki Trzynastackie*, „Gwiazda Polarna” (Stevens Point, Stany Zjednoczone) 1975 w wrześniu, s. 179–184; Zagłoba-Zyglar Z. *Kartki z przeszłości*, w: *Z dziejów „Czarnej Trzynastki”*, t. 2. *Wspominki Trzynastackie*; — dok. w pos. autora: Dźwinkowski A. *Wspomnienia o instruktorze... Mieczysławie J. Wasilewskim zamieszkałym w USA*, 1975, rks; — dok. w pos. autora: Meldunek Komendy Okręgu w Łucku z 23 VII 1920; Rozkazy Komendanta Chorągwi Poznańskiej L. 1 z 15 I 1925 oraz L. 1 z 30 I 1926; Spraw. Oddziału Wielkopolskiego ZHP za l. 1923, 1925, 1926; Wykaz harcerzy po przyrzeczeniu, 1 XII 1921 (Czarna Trzynastka L. dz. 18/21); życiorys M. Wasilewskiego zamieszczony w wersji angielskiej i polskiej prawdopodobnie w amerykańskim czasopiśmie „Sokół Polski” [fragmentaryczna kserokopia].

Michał Najgrakowski

WISZNIOWSKI Roman Władysław, pseud. i krypt. Harcerz, Irys, Zbigniew Wysocki, Ludwik Bielik, Opacz, Orion, On, Joasia, Sosna, Tarcza, Wicher (1920–1989), cichociemny, harcmistrz, przewodniczący Komisji Historycznej Chorągwi Lubelskiej ZHP (1981–1984).

Urodził się 13 IV 1920 w Stanisławowie. Był synem Antoniego i Heleny z Begerów. W Stanisławowie ukończył szkołę podst. i gimnazjum, zdając maturę w r. 1939. Poprzez „Gromadę Wilczków”, w której najpierw był zuchem, a potem przybocznym (1927–1932), trafił do 7 Stanisławowskiej Drużyny Harcerzy (SDH) im. Zawiszy Czarnego. Zdobył kolejne stopnie harcerskie i stopień instruktorski podharcmistrza. Był wodzem „Wilczków” i przybocznym 7 SDH (1932–1935), następnie drużynowym tej drużyny (1935–1939), a także członkiem Komendy Hufca Harcerzy w Stanisławowie ds. szkolenia zastępowych (1938–1939). W r. 1938 odbył kurs podchorążych artylerii przeciwlotniczej w Trauguttowie.

W sierpniu 1939, powołany do 9 Batalionu Junackich Hufców Pracy, budował nad granicą z Niemcami umocnienia obronne w rejonie Kochłowic k. Rudy Śląskiej. Po wybuchu wojny wycofywał się na wschód wraz z żołnierzami 75 pp. Po kilku dniach w Leluchowie natrafił na jednostki 6 Pułku Strzelców Podhalańskich z Sambora, do których dołączył i razem z nimi, po przejściu Sanu za Stalową Wołą, 14 IX 1939 dostał się do niewoli niemieckiej, z której udało mu się zbiec. Powrócił do Stanisławowa, gdzie w okresie od końca września do pocz. grudnia 1939 kierował konspiracyjną grupą harcerską o krypt. Awangarda. W tym czasie z grupą dziesięciu kolegów postanowił przedostać się na Węgry, a stamtąd do WP we Francji. Przy przekraczaniu granicy 4 grudnia grupa została wydana przez przewodnika sowieckiej straży granicznej. Wiszniowski trafił do łagru w rejonie Workuty, gdzie pracował do późnej jesieni 1941 przy budowie dróg. W obozie zorganizował tajną grupę harcerzy w celu wspierania się i udzielania wzajemnej pomocy.

W lutym 1942 zgłosił się do formującej się polskiej armii gen. Władysława Andersa. Pod koniec marca t.r. znalazł się w Pahlewi (Persja), a dalej przez Irak,

Jordanie, Palestynę i Egipt dotarł w październiku 1942 do Anglii, gdzie dostał przydział do 8 dywizjonu artylerii przeciwlotniczej. W szkole podchorążych w rejonie Durbanu (Republika Południowej Afryki), w ośrodku przygotowującym cichociemnych przeszedł przeszkolenie w zakresie radiotelegrafii i dywersji. Zaprzysiężony 10 VII 1943, znalazł się w stopniu podporucznika łączności razem z dwoma kolegami w ekipie lecącej 14 września „Hali-faksem” do Polski. Wylądował następnego dnia, kilka minut po północy, na placówce odbiorczej „Spodek” (w okolicach Garwolina). Używał w kraju pseud. Harcerz, a następnie Irys. Otrzymał przydział do Oddziału V Obszaru AK Lwów jako radiotelegrafista i instruktor w oddziale radiołączności „Palma”, a potem dowódca oddziału łączności radiowej „Opacz”. Używał wówczas nazwisk Zbigniew Wysocki, Ludwik Bielik i pseud. Opacz, Orion, On, Joasia, Sosna, Tarcza i Wicher. W szeregach AK uczestniczył w bojach o Lwów w lipcu 1944. Był trzykrotnie kontuzjowany i ranny. Do 6 VI 1945 utrzymywał konspiracyjną łączność radiową z Londynem i Brindisi (Włochy).

Aresztowany przez NKWD, został osądzony i skazany wyrokiem sowieckiego Trybunału Wojskowego na 20 lat ciężkich robót w łagrach. Trafił ponownie do Wokuty. W rezultacie amnestii w r. 1955 wrócił do Polski. O latach na zesłaniu mówił: *Przeżyłem dzięki Rosjanom – takim jak ja, zesłanym, zniewolonym, pozbawionym obywatelskich praw i ludzkiej godności.* Po podreperowaniu zdrowia i odzyskaniu sił podjął w Lublinie pracę w budownictwie. Zamieszkał z żoną, która również wróciła z łagrów sowieckich, początkowo w barakach na terenie budowanej Fabryki Samochodów Ciężarowych (FSC), a potem na osiedlu Bronowice (przy ul. Krańcowej 110). Na emeryturę przeszedł w r. 1980.

W latach odradzania się ZHP (1957–1958) podjął działalność jako członek Komendy Hufca Lublin-Wschód, kierownik

Ref. Szkolenia i przewodniczący Kręgu Instruktorskiego przy FSC (1956–1962). Później do grudnia 1970 działał społecznie głównie na osiedlu Bronowice, m.in. był przewodniczącym KPH przy Kole ZBoWiD osiedla Bronowice. Od r. 1971 był drużynowym i komendantem związku drużyn, p.o. komendantem Rejonu ZHP Bronowice, komendantem Kręgu Instruktorskiego „Czerwone Berety” (1971–1979), naczelnikiem i zastępcą naczelnika Poczty Harcerskiej Chorągwi Lubelskiej (1974–1988), zastępcą przewodniczącego oraz przewodniczącym Kręgu Instruktorskiego „Szaniec” (1979–1982), zastępcą przewodniczącego Komisji Rewizyjnej (1981–1982) i przewodniczącym Kom. Hist. Chorągwi Lubelskiej (1981–1984), drużynowym 108 Lubelskiej Drużyny Harcerzy „Czerwone Berety” przy Klubie Osiedlowym „Bronowice” (1982–1984) i prezesem Klubu Oficerów Rezerwy WP przy Komendzie Hufca Lublin-miasto (1984–1986). Współorganizował wystawy poświęcone dziejom harcerstwa. W l. 80. odnowił wiele kontaktów z dawnymi żołnierzami AK z terenu Lwo-wa i współwzięciami sowieckich łagrów; rozpoczął pisanie wspomnień, nagrał dla Arch. Wschodniego obszerną relację o pobycie w obozach.

Zmarł po krótkiej chorobie 17 II 1989. Został pochowany na Cmentarzu Komunalnym przy Drodze Męczenników Majdanka w Lublinie.

Był odznaczony Srebrnym Krzyżem Orderu Virtuti Militari (1944), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1987), Krzyżem Walecznych (1944), Złotym Krzyżem Zasługi (1979), Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami (1944), Medalem Wojska (1948), Krzyżem AK (1977), Krzyżem Partyzanckim (1970), Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 (1972), Brązowym Medalem za Zasługi dla Obronności Kraju (1986), Medalem KEN (1976), Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP, Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1977) z Rozetą-Mieczami (1984), Złotą Honorową Odznaką

Polskiego Związku Filatelistów (1969), Odznaką Zasłużony dla Lubelszczyzny (1981), Odznaką Zasłużonemu dla m. Lublina (1984) i Odznaką Zasłużony dla Chorągwi Lubelskiej ZHP (1985). Otrzymał honorowy tytuł Instruktora Seniora ZHP (1984).

W małżeństwie ze Stefanią Lechowicz (pseud. Dewajtis, 1922–1998, łączniczką lwowskiego oddziału radiołaczności „Palma”, więźniarką sowieckich łagrów, harcmistrzynią) miał syna Jana (doktora inżyniera elektronika).

— Dąbrowski S., Tryczyński S. *Słownik biogr. lubelskiego harcerstwa 1911–2001*, Lub. 2001, s. 193; — Szasznaider J. *Okrężnymi drogami*, w: *Cichociemni, z Polski do Polski*, Wr. 1985, s. 149–157; — Muszyński Z. R. *Roman Władysław Wiszniewski. Wspomnienie (1920–1989)*, „Gaz. Wyb.” Lub. 2002 z 24 II; — Kom. Hist. Chorągwi Lubelskiej ZHP: biogram R. Wiszniewskiego, 1991; rks R. Wiszniewskiego z opisem przebiegu służby w ZHP i pracy zawodowej z 1985; — dok. w zbiorach współautora: *Harcerz*, 1985, mps [tekst powstał na podstawie wywiadu z R. Wiszniewskim].

Stanisław Jan Dąbrowski Zbigniew R. Muszyński

WIŚNIEWSKA ze Skarżyńskich Halina Maria, pseud. Hala (1920–2011), urbanistka, harcmistrzyni, hufcowa Hufca Harcerek Warszawa-Mokotów (1942–1944), hufcowa Hufca Harcerek Warszawa-Śródmieście (1945–1947), komendantka Hufca ZHP Warszawa-Mokotów (1997–1999).

Urodziła się 22 IX 1920 w Grudowie k. Milanówka jako najstarsza z trójki dzieci Jana (handlowca, absolwenta Szkoły Głównej Handlowej) i Reginy (lekarza stomatologa). Miała brata Juliana (poległego w Powstaniu Warszawskim) i siostrę Danutę. Ok. r. 1924 rodzina przeniosła się do Warszawy. Do 10 WZDH im. J. Sułkowskiego wstąpiła jesienią 1931 jako uczen-

nica II kl. Gimnazjum im. A. Wereckiej w Warszawie. Przyniesienie harcerskie złożyła w grudniu 1932. Zdobyła stopnie ochotniczki, pionierki i samarytanki, 24 sprawności, była zastępową i przyboczną. W l. 1932–1934 uczestniczyła w czterotygodniowych obozach letnich pod namiotami, a w r. 1935 – dwutygodniowym obozie i Jubileuszowym Zlocie Harcerstwa Polskiego w Spale. W l. 1936 i 1937 uczestniczyła w obozach wodnych Głównej Kwatery Harcerek nad Jez. Charzykowskim i zimowiskach drużyny w Zakopanem. Po maturze, którą zdała w maju 1938, wyjechała do Brukseli na studia w Ecole Nationale Supérieure d'Architecture et des Arts Decoratifs.

Po wakacjach w r. 1939, które spędziła w kraju, nie powróciła już do Belgii. Włączyła się w harcerską działalność konspiracyjną. W październiku 1939 ponownie została przyboczną w swojej macierzystej drużynie, a w l. 1941–1942 prowadziła jako drużynowa konspiracyjną 10 WZDH. Od jesieni 1942 do jesieni 1944 była hufcową Hufca Harcerek Warszawa-Mokotów. Ukończyła kurs drużynowych (który prowadziła hm. Jadwiga Zwolakowska) i w r. 1940 otrzymała stopień drużynowej po próbie, następnie po kursie podharcmistrzowskim „Stare Miasto” (prowadzonym przez hm. Jadwigę Falkowską) 11 XI 1942 otrzymała stopień podharcmistrzyni, a po kursie harcmistrzowskim (również z komendantką J. Falkowską) – 15 VIII 1944 stopień harcmistrzyni (zweryfikowana 10 III 1947).

W l. 1940–1944 należała do ZWZ-AK, będąc od r. 1943 szefową służby sanitarnej WSK AK dzielnicy Mokotów. Ukończyła w konspiracji szkolenie sanitarne i podchorążówkę. W l. 1941–1943 studiowała na tajnych kompletach Wydz. Architektury Polit. Warsz. Podczas Powstania Warszawskiego udzielała pomocy potrzebującym, zajmując się równocześnie kilkumiesięczną córką. Wyszła z Warszawy do obozu w Pruszkowie. Wywieziona

przez Niemców, trafiła do Dobrej n. Pilicą, skąd w maju 1945 wróciła do Warszawy.

W czerwcu t.r. rozpoczęła pracę zawodową w Biurze Odbudowy Stolicy. Pracując, w l. 1947–1949 kształciła się w Studium Planowania Przestrzennego na Polit. Warsz., kontynuując studia z konspiracyjnych kompletów. Jej kariera zawodowa związana była z urbanistyką, pracowała na stanowiskach od technika po głównego specjalistę, m.in. w Min. Budownictwa oraz w Inst. Urbanistyki i Architektury. Była specjalistką w dziedzinie programowania urbanistycznego, współautorką wielu projektów i opracowań, w tym planu generalnego Warszawy, planu generalnego Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego, planów ogólnych miast Gubin, Łódź, Opole, Świnoujście, Koszalin, Poznań, Chełm i Zamość, a także prac studialnych „Plan małego miasta”, „Studium planu ogólnego miasta”, „System obsługi ludności” i „Różnorodne metody opracowywania planów miejscowych”. Od r. 1951 należała do Tow. Urbanistów Polskich (TUP). Pełniła funkcję sekretarza (1956–1961) i skarbnika tego stowarzyszenia (1965–1969), a później otrzymała tytuł Członka Honorowego TUP. Była laureatką krajowych i zagranicznych konkursów urbanistycznych, m.in. „Przebudowa centrum Gandawy” (Belgia), w którym jej praca zajęła III miejsce. W l. 1964–1977 była członkiem PZPR.

Równoległe z pracą zawodową prowadziła działalność harcerską. Już w końcu maja 1945, po powrocie do Warszawy, wraz z innymi instruktorkami stworzyła drużynę „Odrastający Pień” (drużynowa hm. Anna Zawadzka) i w t.r. na letnim obozie w Ostrówku n. Narwią podjęła decyzję o kontynuowaniu służby w ZHP. Od jesieni 1945 do r. 1947 była hufcową Hufca Harcerek Warszawa-Śródmieście, a w l. 1947–1949 – referentką organizacyjną Komendy Warszawskiej Chorągwi Harcerek. W tym czasie była też komendantką obozowego kursu drużynowych

w Starych Jabłonkach (1946), zgrupowań obozów drużyn hufca w Dobrej n. Pilicą (1946) i w Starych Jabłonkach nad jez. Szelağ (1947) oraz zimowiska instruktorskiego w Karpaczu. Po urodzeniu drugiej córki, co zbiegło się z rozwiązaniem ZHP, zaprzestała działalności harcerskiej.

W okresie odradzania się harcerstwa w r. 1957 podjęła dorywczo działalność w Warszawskiej Chorągwi Harcerstwa, ale pochłaniająca ją praca zawodowa i rodzina (trójka dzieci) nie pozwoliły jej na pełne zaangażowanie. Powróciła do służby później, aby ratować „swoje” harcerstwo. Wiosną 1972 została komendantką kręgu instruktorskiego 1 WDH „Gromada Włoczęców” przy LO im. T. Reytana. Pełniła tę funkcję do r. 1976, kiedy to „Gromada” została rozwiązana za zaangażowanie jej instruktorów w pomoc osobom prześladowanym za protesty robotnicze w Radomiu i Ursusie; wówczas została również usunięta z partii. W l. 1974–1977 była członkinią Komendy i Rady Hufca Warszawa-Mokotów oraz Rady Chorągwi Stołecznej. W r. 1974 otrzymała honorowy stopień harcmistrza PL. Była komendantką zgrupowań obozów drużyn starszoharcerskich oraz zimowisk instruktorskich (1974, 1975 i 1976), sekretarzem Komisji Rewizyjnej (1980–1982), szefem Sztabu Akcji Letniej i Akcji Zimowej (1982–1986) i członkinią Rady Hufca Warszawa-Mokotów (1984). Od r. 1986 była sekretarzem hufcowej komisji instruktorskiej i działała w zespole organizacyjnym komendy hufca.

Wiosną 1989 razem z trójką przyjaciół: hm. Anną Zawadzka, hm. Stefanem Mirowskim i hm. Janem Rossmanem stworzyła tzw. Bandę Czworka, która aktywnie uczestniczyła w przeprowadzeniu zmian w ZHP. Była współautorką napisanych w tym gronie w październiku 1989 dwóch listów otwartych do władz, a rok później do instruktorów harcerskich; ukoronowaniem działań tej grupy było przywrócenie tradycyjnego prawa i przyrzeczenia harcerskiego oraz uchwalenie nowego Statu-

tu ZHP na XXVIII Zjeździe ZHP w grudniu 1990 (wtedy na przewodniczącego Związku powołano S. Mirowskiego, a na wiceprzewodniczącą – A. Zawadzką).

Od r. 1990 działała w Kom. Hist. Chorągwi Stołecznej ZHP (od r. 1991 jako zastępczyni jej przewodniczącego). Była zapraszana na zjazdy i zloty, współpracowała z GK ZHP. Działała w Stow. Szarych Szeregów. W październiku 1997 została wybrana na dwuletnią kadencję na funkcję komendanta Hufca Warszawa-Mokotów im. Szarych Szeregów. Była członkinią Rady Seniorów ZHP – Harcerek i Harcerzy Dorosłych w l. 1999–2003. Od jesieni 2000 była instruktorką Wydz. Seniorów Głównej Kwatery ZHP. Opublikowała harcerskie wspomnienia *Gawędy druhny babci* (W. 2001), w których przedstawiła swoją biografię wpisaną w historię harcerstwa. Należała do grona współtwórców Muz. Harcerstwa w Warszawie, po jego powołaniu została mianowana instruktorem oraz sekretarzem Rady Muzeum; wolontariuszką Muzeum pozostała do końca życia. W r. 2001 uczestniczyła w Zespole Statutowym przygotowującym XXXII Zjazd ZHP.

Zmarła 8 II 2011. Została pochowana w grobie rodzinnym na cmentarzu Powązkowskim. W ostatnią drogę odprowadzała ją wielopokoleniowa rzesza harcerzy i instruktorów, z którymi pełniła służbę, dla których była wychowawcą i autorytetem. Ceniona za wrażliwość społeczną, idealizm i odwagę w podejmowaniu życiowych wyborów, mówiła: *Harcerstwo było istotną częścią mojego życia, zapisałam się, mając 11 lat, bo była to bardzo dobra szkoła i drużyna. Dalej to już historia, wojna, a więc służba, po wojnie też historia zabrała moje harcerstwo w 1949 r. Później ważniejsze było pełne życie zawodowe, ale przyszedł r. 1971 i zaistniała potrzeba służby – młodzieży i harcerstwu – i tak już zostało.*

Była odznaczona Krzyżem Oficerskim i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi, Krzyżem AK, Medalem 10-lecia

PL i Medalem 30-lecia PL, Złotym Krzyżem za Zasługi dla ZHP, Krzyżem za Zasługi dla ZHP z Rozetą-Mieczami, Złotą Odznaką Honorową TUP, Złotą Honorową Odznaką Odbudowy Warszawy, Złotą Honorową Odznaką za Zasługi dla Warszawy, Medalem 400-lecia Stołeczności Warszawy, Medalem za Zasługi dla Mokotowa. Była też pięciokrotnie wyróżniana nagrodami resortowymi ministra.

W r. 1942 zawarła związek małżeński z Tadeuszem Wiśniewskim (pseud. Pisarz, 1918–1998, szwoleżerem AK). Miała córki Hannę (ur. 1944) i Krystynę (ur. 1948) oraz syna Jerzego (1955).

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harc mistrzynie i harc mistrze*, s. 83; *Kto jest kim w Polsce. Informator biogr.*, W. 1989; Puchała *Poczet*, t. 2, s. 804; — Wiśniewska H. *Gawędy druhny babci*, W. 2001, passim; — MH w Warszawie; — arch. rodzinne.

Hanna Kocerka

WOŹNICKI Teofil Zenon (1898–1941), harc mistrz, komendant Włocławskiej Chorągwi Męskiej (1928), hufcowy Hufca Męskiego we Włocławku (1924–1925, 1926–1931) i Hufca Harcerzy we Włocławku (1939).

Urodził się 21 XII 1898 w Janoszewku na Kujawach w rodzinie o patriotycznych tradycjach. Był synem Kazimierza i Teofili z Kosmalskich, właścicieli gospodarstwa rolnego. W r. 1910 rozpoczął naukę w Szkole Handlowej we Włocławku (późniejszym Liceum Ziemi Kujawskiej). Był członkiem zarzewiackiego koła wojskowego, a w r. 1911 wstąpił do powstałej wówczas konspiracyjnej Drużyny Skautowej im. K. Pułaskiego. Rok później złożył przyrzeczenie harcerskie na ręce Maksymiliana Łupkowskiego. Kiedy Polska odzyskiwała niepodległość, włączył się w nurt wyzwolenczy, zgłaszając się do Pogotowia Młodzieży, którym kierował ks. Józef Kru-

WOŹNICKI TEOFIL

szyński i 12 XI 1918 brał udział w rozbrajaniu Niemców we Włocławku. W marcu 1919 powrócił do pracy w drużynie, pełnił w niej funkcję zastępowego. Z jego inicjatywy doszło w maju 1920 do utworzenia przy Państw. Szkole Kupieckiej 5 Drużyny Harcerzy im. J. Piłsudskiego, której został pierwszym drużynowym.

Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej, w sierpniu 1920 w czasie obrony Włocławka został ranny i stracił rękę. W grudniu t.r. został przybocznym 1 Drużyny Harcerzy we Włocławku, a od marca 1921 do lutego 1922 był jej drużynowym. W r. 1921 uczestniczył w zorganizowanym przez Naczelnictwo ZHP kursie instruktorskim w Piwnicznej. Stopień przodownika (po zmianie systemu stopni instruktorskich w r. 1927 równoznaczny ze stopniem podharcmistra) otrzymał 15 II 1922. Od czerwca t.r. pełnił funkcję zastępcy hufcowego Hufca Męskiego we Włocławku, a od września 1923 był przybocznym hufca. We wrześniu 1922 został drużynowym 7 DH im. Stefana Batorego przy Państw. Szkole Technicznej. Uczestniczył razem z nią w I Zlocie Narodowym w Siekierkach k. Warszawy (5–9 VII 1924), a następnie był komendantem kursu instruktorskiego w Grabowie k. Gdyni (30 VII–12 VIII 1924).

We wrześniu 1924 został członkiem Komendy Włocławskiej Chorągwi Męskiej, a po jej reorganizacji hufcowym III Hufca Męskiego. Blisko współpracował z komendantem chorągwi ks. hm. Antonim Bogdańskim. W czerwcu 1925 został zastępcą komendanta chorągwi; funkcję tę pełnił do maja 1926. W lipcu 1925 był zastępcą komendanta kursu instruktorskiego w Lubieniu Kujawskim. W grudniu został przybocznym komendanta chorągwi. W marcu 1926 powierzono mu funkcję hufcowego Hufca Męskiego we Włocławku, objął też 4 DH im. J. Sowińskiego, którą prowadził do września. W t.r. był uczestnikiem VI Walnego Zjazdu ZHP w Krakowie (10–11 kwietnia) i kierował kursem instruk-

torskim w Grodnie k. Kowala (od 20 lipca do 20 sierpnia). W dn. 23–24 IV 1927 uczestniczył w VII Walnym Zjeździe ZHP.

W styczniu 1928 przejął po Władysławie Drobny funkcję komendanta chorągwi i pełnił ją do 13 III 1928, kiedy Chorągiew Włocławska została włączona do Płockiej Chorągwi Męskiej, w której został zastępcą komendanta hm. Zdzisława Słoniewicza. We wrześniu t.r. został drużynowym 2 DH im. H. Dąbrowskiego, którą zorganizował przy Szkole Powsz. nr 2 (po zmianie numeracji od kwietnia 1931 była to 140 Mazowiecka DH, a od października 1938 – 5 Włocławska DH). W marcu 1931 przejął funkcję zastępcy komendanta chorągwi, a w maju t.r. – hufcowego. Objął wówczas funkcję zastępcy hufcowego we Włocławku. W styczniu 1938 wstąpił do włocławskiego Koła Harcerzy z Czasów Walk o Niepodległość. Współorganizował we Włocławku kurs podharcmistrowski (marzec – kwiecień 1939). W tym czasie był w komendzie hufca referentem ds. drużyn harcerskich.

Z jego inicjatywy 27 VIII 1939 odbyła się w hufcu odprawa drużynowych, przybocznych i harcerzy w wieku powyżej 16 lat, na której powołano Pogotowie Harcerzy Hufca Włocławek. Został jego komendantem. Od 1 IX t.r. był także hufcowym na czas wojny. W dn. 8–13 IX 1939 uczestniczył w obronie miasta. Po wkroczeniu Niemców ukrywał się w majątku Władysławy Zawadzkiej w Wichrowicach k. Lubrańca, jednak 15 września został aresztowany oraz osadzony w Fordonie; dzięki staraniom żony 13 października zwolniono go. W dn. 11 listopada w jego mieszkaniu powołano tajną strukturę, nazwaną początkowo Harcerskim Pogotowiem Wojskowym. Miał być jego komendantem, ale zagrożony aresztowaniem, nie przyjął tej funkcji, przekazując ją Tadeuszowi Kunderskiemu. Oficjalnie pracował w biurze fabryki cykorii „Bohma” (przy ul. Dekerta). W maju 1940 został ponownie aresztowany i wywieziony do obozu koncentra-

cyjnego w Dachau, gdzie zmarł 3 III 1941. Urnę z prochami Woźnickiego przesłano żonie, która pochowała ją w grobie jego matki na cmentarzu Głównym (Komunalnym) we Włocławku.

Woźnicki był odznaczony m.in. Krzyżem Niepodległości i Krzyżem Harcerzy z Czasów Walk o Niepodległość. W r. 1978 na terenie klasztoru Franciszkanów umieszczono tablicę poświęconą Woźnickiemu i innym włocławskim harcerzom poległym w czasie wojny, a w r. 1991 obok niej odsłonięto pomnik Szarych Szeregów. Na murze fabryki, w której pracował, znajduje się tablica poświęcona jej pracownikom zamordowanym w czasie wojny.

Żona Maria z Aprillów (ur. 1906–?), nauczycielka polonistka, harcmistrzyni, była komendantką Chorągwi Włocławskiej Żeńskiej (1928–1929) i Hufca Harcerzek we Włocławku (1930–1939).

— Jarzembowski, Kuprianowicz *Harcmistrzynie i harcmistrz*, s. 210; *Włocławski słownik biogr.*, t. 2, Włocławek 2005; — „Tu i Teraz. Gazeta Pow. Włocławskiego” 2013, nr 44; — dok. w pos. współautorki.

Wacława Orlińska
Lesław J. Welker

WYRWALSKI Tadeusz, pseud. Wilk Tropiciel, Pawian (1923–2004), lekarz, harcmistrz, założyciel i szczeniowy Szczepu Harcerzy Leśnych „Watra” we Wrocławiu (1967–1975).

Urodził się 20 IX 1923 w Zabłociu k. Żywca. Był synem Stanisława (zm. 1938, asesora kolejowego) oraz Heleny z Miodońskich. Miał brata Władysława (zm. ok. 1939, studenta Polit. Lwow.). W l. 1925–1929 rodzina przeniosła się do Bielska i tam rozpoczął naukę szkolną. Szkołę powsz. ukończył w Zabłociu, gdzie po pięciu latach wrócił z rodziną. Następnie podjął naukę w elitarnym Gimnazjum i Liceum im. M. Kopernika w Żywcu. W listopa-

dzie 1934 wstąpił do 5 Drużyny Harcerzy im. T. Kościuszki. Zdobył stopień młodzika i 18 V 1936 złożył przyrzeczenie harcerskie. W drużynie zetknął się z życiem na łonie przyrody i puszcząństwem. Wówczas też zapewne narodziło się jego umiłowanie Beskidu Żywieckiego.

Wybuch wojny przerwał Wyrwalskiemu naukę w I kl. gimnazjum. Prawdopodobnie w r. 1940 został wraz z matką wysiedlony z domu i zamieszkał w budynku przy dworcu kolejowym, skąd fotografował wysiedlanie ludności przez Niemców (Aktion Saybusch). W czasie okupacji pracował w sklepie elektrycznym Jana Zuriaka, pracę tę kontynuował do końca wojny, także po przejęciu sklepu w marcu 1942 przez niemieckiego osadnika Karola Strauba.

Po wojnie wrócił z matką do rodzinnego domu w Zabłociu. Od kwietnia 1945 uczył się na kursach licealnych i w lutym 1946 przystąpił do egzaminu dojrzałości. W grudniu t.r. został immatrykulowany na Wydz. Przyrodniczym Uniw. Wrocław. Jako główny przedmiot studiów wybrał biologię, a później specjalizację w fizjologii zwierząt. Studiował pod kierunkiem wybitnych przyrodników lwowskich, profesorów Kazimierza Sembrata, Kazimierza Szarskiego, Zbigniewa Ryzewicza, Jana Noskiewicza i Henryka Teisseyre’a. Prawdopodobnie już na pierwszym roku studiów rozpoczął pracę na uczelni jako wolontariusz, a na trzecim roku został zatrudniony jako zastępca asystenta w Katedrze Fizjologii i Chemii Fizjologicznej Oddziału Stomatologicznego Wydz. Lekarskiego Uniw. Wrocław. We wrześniu 1949 objął stanowisko młodszego asystenta.

W czasie studiów uczestniczył w pracy harcerskiej. Początkowo był przybocznym V Hufca Harcerzy we Wrocławiu, następnie przybocznym w założonej przez Czesławę Trzaskę 35 Drużynie Wodnej im. Jana z Kolna, którą objął w r. 1947 lub 1948 i przemianował na 35 Wrocławską Drużynę Harcerzy (WDH) im. S. Żółkiewskiego.

Współpracował również ze studenckim kręgiem harcerskim „Płomień”. Zdobył w tym czasie stopnie wywiadowcy (1947), ćwika (1947) oraz harcerza orlego (1948). W r. 1949 zorganizował dla zastępu „Leśnych Ludzi” nieoficjalny obóz wędrowny w Beskidach. Później zawiesił oficjalną działalność w ZHP i prowadził nielegalne obozy harcerskie w Gorcach i na Mazurach, a ponadto obozy dla młodzieży niezorganizowanej (np. uczniów Technikum Budowlanego we Wrocławiu). Wprowadził do programu tych obozów metodykę woodcraftu E. T. Setona i jego następców.

W tym czasie prowadził własne badania naukowe i w oparciu o nie napisał pracę *Ciała redukcyjne w hemolimfie owadów*, na podstawie której w r. 1951 uzyskał dyplom magistra filozofii w zakresie biologii ogólnej. W r. 1953 awansował na asystenta. W pracy naukowej zajął się elektrofizjologią nerwów i zastosowaniami elektroniki w naukach biologicznych. W następnym roku rozpoczął studia medyczne.

W listopadzie 1956 powrócił do pracy harcerskiej w Hufcu Wrocław IV, zostając drużynowym 35 WDH (pełnił tę funkcję przez rok). Na pocz. r. 1957 zorganizował szczerp przy V LO we Wrocławiu i został jego szczerpowym. W grudniu 1957 objął prowadzenie 3 WDH, w styczniu 1958 został zweryfikowany jako instruktor bez stopnia, w maju t.r. otrzymał stopień przewodnika. W lutym 1959 objął 34 WDH im. T. Zawadzkiego „Zośki”. We wrześniu t.r. został mianowany kierownikiem sekcji Harcerskiej Służby Zdrowia i lekarzem Hufca Wrocław-Fabryczna.

W r. 1960 uzyskał dyplom lekarza medycyny i prawo wykonywania zawodu. Pracował na uniwersytecie i prowadził praktykę lekarską. W r. 1961 odbył staż lekarski w I Klinice Ginekologiczno-Położniczej AM Państw. Szpitala Klinicznego nr 1 we Wrocławiu, a w r. 1962 – staż w I Klinice Chorób Wewnętrznych Państw. Szpitala Klinicznego we Wrocławiu. We wrześniu 1961 przedłużono mu na kolej-

ne trzy lata zatrudnienie na stanowisku starszego asystenta w Katedrze Fizjologii Zwierząt Uniw. Wr. W kwietniu 1964 Rada Wydz. Nauk Przyrodniczych UW w związku ze zmianą przepisów dotyczących zatrudnienia postanowiła nie odnowić mu umowy o pracę, pomimo wcześniejszego przedstawienia (w styczniu t.r.) tematu jego dysertacji doktorskiej *Wpływ promieni rentgena na oziębiony organizm płazów*. Od kwietnia 1963 pracował jako lekarz w III Klinice Chirurgii Państw. Szpitala Klinicznego nr 5 we Wrocławiu. W r. 1966 został specjalistą pierwszego stopnia w zakresie chirurgii, a w styczniu 1969 – starszym asystentem w tejże klinice. Wygłaszał referaty na posiedzeniach towarzystw lekarskich i publikował artykuły. W r. 1971 uzyskał drugi stopień specjalizacji w chirurgii.

Z datą 25 X 1962 został mianowany podharc mistrzem. W II poł. l. 60. rozwinął działalność harcerską, wykorzystując w niej elementy puszczaństwa zaczerpnięte z angielskiej organizacji woodcrafterskiej Johna Hargrave w interpretacji Związku Nowych Skautów Niemieckich (Bund Deutscher Neupfadfinder) Franza Ludwika Habbela. Wprowadził pojęcie harcerstwa leśnego, opierając je na czterech elementach: przyrzeczeniu i prawie harcerskim, puszczaństwie, indianizmie i systemie szczerpowym. Puszczaństwo uważał za odpowiednik angielskiego woodcraftu mieszczący w sobie wiedzę leśną, życie leśne, emocjonalny stosunek do przyrody, tęsknotę do życia zgodnego z prawami natury, a także przyrodoznawstwo w ścisłym tego słowa znaczeniu.

W początkowym okresie jako puszczaństwo rozumiał głównie przyrodoznawstwo oraz wiedzę umożliwiającą samotne przetrwanie w lesie (rozpoznawanie roślin i zwierząt, przewidywanie pogody, tropienie, podchodzenie, budowę szałasów, rozpalanie ognia, gotowanie w warunkach polowych), później rozszerzył ten termin, używając go na określenie stylu

bycia bliskiego natury, a zarazem przeciwnego do życia mieszczańskiego i konsumpcyjnego, wypełnionego osiągnięciami nowoczesnej techniki. Indianizm początkowo uważał jedynie za zewnętrzna formę harcerstwa leśnego, bez przykładania większej wagi do wiedzy etnograficznej i historycznej na temat rdzennych mieszkańców Ameryki Północnej, jednak po zapoznaniu się z pisarstwem E. T. Setona uznał „idealnego Indianina” za wzór dla ruchu woodcrafterskiego. System szczepony był kopią systemu stosowanego przez Związek Nowych Skautów Niemieckich, wzorowanego na organizacji Kibbo Kift, łączącego indywidualne podejście do każdego harcerza z jednością całej grupy poprzez przenikanie się systemu zastępowego i kręgów rówieśniczych (wilczków, wojowników i wodzów).

Jako symbol harcerzy leśnych wprowadził plaketkę wzorowaną na plakietce organizacji Kibbo Kift, na której czerwony okrąg symbolizował jedność ludzkości i świata, żółta litera „K” nawiązywała do staroegipskiego znaku „Ka” – symbolu czci dla ducha (może ona również przedstawiać człowieka wskazującego rękoma na niebo i ziemię), ogień oznaczał życie, a drzewo – leśną wiedzę. Całość symbolizuje zawołanie *Worship Life Forever with Knowledge* – w tłumaczeniu Wyrwalskiego: *Wiedząc, służymy w jedności życiu*.

W r. 1965 Wyrwalski przejął 35 WDH, przekazując 34 WDH. W 1966 prowadził obóz 35 WDH w Gliźnie, na którym używano plaketek z symboliką woodcrafterską. W kolejnych latach wprowadził do pracy drużyny szkolenia puszczańskie w oparciu o próby na sprawności leśne. Podczas obozu w Lubniewicach w r. 1967 obowiązywała już stylistyka woodcrafterska z bluzą puszczańską używaną zamiennie z mundurem harcerskim. W r. 1968 założył we Wrocławiu pierwszy w Polsce szczepon woodcrafterski (Szczep Harcerzy Leśnych „Watra”), którego został szczeponym. Szczep składał się z 34 WDH przy

Szkole Podst. nr 33, 35 WDH przy Szkole Podst. nr 82 oraz drużyny próbnej przy Szkole Podst. nr 57. W ciągu kilku lat szczepon rozrósł się do ośmiu drużyn.

Wyrwalski starał się organizować obozy samodzielne lub odizolowane od zgrupowań hufca. Pierwszy obóz szczeponu w Bielicach przy granicy z Czechosłowacją (1968) został skrócony o kilka dni ze względu na interwencję wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji. W kolejnych latach Wyrwalski był komendantem obozów szczeponu w Bledzewie (1969, 1970), Koniorowej (1971, 1972), Kosarzynie (1973) i Jelenim Ruczaju (1974, 1976).

W poł. r. 1975 wrócił do Żywca, prawdopodobnie ze względu na zły stan zdrowia mieszkającej tam matki. Zrezygnował z kierowania szczeponem, objął funkcję zastępcy szczeponowego i pełnił ją do r. 1976. W czerwcu 1975 został zatrudniony jako lekarz starszy asystent w Beskidzkim Zespole Lecznico-Rehabilitacyjnym Szpitala Opieki Długoterminowej w Jaworzu. W l. 1984–1988 był zastępcą ordynatora Oddziału Lecznico-Rehabilitacyjnego dla Dorosłych, skąd przeszedł na emeryturę.

W r. 1979 był komendantem obozu w Lomnitz k. Drezna. W r. 1981 przewodził grupie harcerzy podczas „Jamborette” w Reinu w Austrii, gdzie nawiązał kontakt z organizacją skautową Verband Christlicher Pfadfinderinnen, co zaowocowało kilkukrotnymi wymianami młodzieży. W l. 80. współpracował z ruchem metodycznym „Harcerskie Poradnictwo”; należał do zespołu jego ekspertów. Przygotował wówczas serię publikacji dotyczących harcerstwa leśnego, wydanych przez Harcerską Oficynę Wydawniczą z Krakowa: dwutomowy podręcznik, składający się z *Poradnika harcerza* (Kr. 1987) i *W drużynie wiejskiej* (Kr. 1988) oraz książkę na temat historii skautingu leśnego *Rozwój idei puszczańskiej w skautingu 1902–1939* (Kr. 1988, 1990). Opublikował też na łamach czasopisma „W Kręgu Wodzów” artykuły: *W totemowym kręgu* (1990, nr 1/2, s. 25–

–28), *Obrzędowość w skautingu leśnym* (1990, nr 3/4, s. 21–26), *Obrzędowe tańce indiańskie w obozach skautów* (1991, nr 1–4, s. 17–21) i tłumaczenie E. T. Setona *Wspinaczka na górę* (1991, nr 1–4, s. 21–23). Na łamach „Harcera Rzeczypospolitej” ukazały się: *Pfadfinder und Pfadfinderinnen Österreich* (1987, nr 7, s. 17–19), *Nie było „Związku Kory Brzozowej”* (1987, nr 12, s. 22–23) oraz *Istota puszczaństwa* (1990, nr 10, s. 25–27).

W r. 1993 František Kožíšek i Milan Klimánek zaproponowali mu współpracę w czeskim opracowaniu historii ruchu woodcrafterskiego pt. *Kniha o Woodcraftu* (Kat. 1995). Został współautorem rozdziałów o angielskim i niemieckim woodcraftcie oraz Wolnym Harcerstwie. Ponadto we współpracy z M. Klimánkiem przygotował przekład *Poselstwa Indianina* E. T. Setona (Kat. 1994). W l. 90. publikował w piśmie ku szczepu „Watra” pt. „Ćwik”. Pracował nad *Vademecum drużynowego harcerzy leśnych*, którego cz. I i trzy rozdziały cz. II zachowały się w maszynopisie, a także nad książką *Rozwój psychiczny młodzieży i ideał wychowawczy w świetle poglądów Edwarda Sprangera*, która również zachowała się w maszynopisie.

Zmarł 21 I 2004. Został pochowany w rodzinnym grobowcu na cmentarzu Przemienienia Pańskiego w Żywcu. Był odznaczony Krzyżem za Zasługi dla ZHP (1970), Odznaką Budowniczego Wrocławia (1969), Odznaką TPD Przyjaciół Dziecka (1973) oraz Odznaką Zasłużony dla Chorągwi Dolnośląskiej (1974).

Rodziny nie założył.

— Kiewicz A. *Słownik biogr. instruktorów harcerskich Dolnego Śląska w l. 1945–1990*, Wr. 1995, s. 527; — Jezioro Z. *Klinika Chirurgii Przewodu Pokarmowego*, w: *AM we Wrocławiu 1970–1975*, komentarz i red. S. Iwankiewicz i in., Wr. 1975, s. 202; Krześniak L. M. *Chirurg w harcerskim mundurze*, „Nowy Medyk” 1971, nr 2, s. 16–31; *Księga jubileuszowa 100-lecia szkoły 1904–2004. Szkoła Realna, Państw.*

Gimnazjum, LO, Zespół Szkół Ogólnokształcących im. M. Kopernika w Żywcu, red. A. Bury, K. Bury, Żywiec 2004; *Księga Pamiątka Szkoły Realnej, Państw. Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego im. M. Kopernika w Żywcu*, Żywiec 1959; Kucharski W. *Między Żywcem a Wrocławiem*, „Gronie. Historia – Kultura – Sztuka” 2013, nr 13, s. 47–77; Kucharski W. *Tadeusz Wyrwalski, twórca Woodcraftu we Wrocławiu – zarys biografii*, w: *Dzieci, młodzież i studenci na Ziemiach Zachodnich po II wojnie światowej*, red. W. Kucharski, G. Strauchold, Wr. – W. 2012; *Od harcerstwa k woodcraftu. Rozmowa z polskim woodcrafteterem dr. Tadeuszem Wyrwalskim*, „Wampun Neskenonu” 1994, nr 5, s. 24; nr 6, s. 24; 1995, nr 1, s. 24; — „Gazeta Robotnicza” 1969 z 21 XI (*Harcerskie lato „na medal”*); „Słowo Polskie” 1969 z 16 X (*Harcówka w starym bunkrze*); „Słowo Polskie” 1969 z 21 VIII (*Wrocławscy „leśni ludzie*); — Arch. AM we Wr., sygn. 2747, Akta osobowe studenta, Akta Osobowe Pracownika, sygn. 446; Arch. Chorągwi Dolnośląskiej ZHP: karty ewidencyjne instruktorów i karty prób na stopnie Hufca Wrocław IV, sygn. 10/379, Fabryczna 1957–1968, sygn. 036/t./I; 1968–1973, sygn. 0/36, t. IV, 1968–1970, sygn. 0/36; t. VI, 1969–1972, sygn. 0/36, t. VII; 1971–1984, sygn. 0/36 t. VIII, Arch. Gimnazjum i Liceum im. M. Kopernika w Żywcu, katalogi główne i okresowe, protokoły egzaminu i świadectwo dojrzałości T. Wyrwalskiego; Arch. Uniw. Wrocław: sygn. Akta przewodu doktorskiego.

Wojciech Kucharski

Ż

ŻEROMSKI Adam (1899–1918), skaut w Krakowie, plutonowy 1 Zakopiańskiej Drużyny Skautowej, syn pisarza.

Urodził się 8 IX 1899 w Warszawie w rodzinie Stefana (1864–1925, pisarza) i Oktawii z Radziwiłłowiczów I^o voto Rodkiewiczowej (1865–1928). Miał brata Stefana (zmarłego w dzieciństwie) oraz przyrodnie siostry, Henrykę Rodkiewiczównę (zameżną Witkiewiczową, 1889–1940, żonę Jana Witkiewicza-Koszczyca, architekta) i Monikę Żeromską (1913–2001, malarzkę, pisarkę – autorkę wspomnień).

Po wydaleniu Żeromskich z zaboru rosyjskiego uczył się w Liceum Montaigne w Paryżu (1909–1912), szybko opanowując jęz. francuski; w r. 1910 w czasie wakacji zaimponował dzielnością Henrykowi Sienkiewiczowi, który nazwał go Stasiem od imienia bohatera pisanej wtedy przez siebie powieści *W pustyni i w puszczy*. Lato 1911 spędził z rodzicami w okolicach Royan, u ujścia Giorondy, a po wakacjach Żeromscy zamieszkali w Krakowie (przy ul. Garncarskiej 11, obecnie Inst. Onkologii). Wówczas z kolegą Janem Axentowiczem wstąpił do 6 Drużyny Skautów im. B. Głowackiego, prowadzonej przez dr. Hermana Mojmira, nauczyciela gimnastyki w Wyższej Szkole Realnej (przy ul. Studenckiej 12, obecnie V LO). Należał do zastępu „Jaskółek”. Naukę przerwało zapalenie płucnej na tle zakażenia gruźlicą od ojca, leczącego ją od r. 1889, lecz o chorobę syna oskarżającego skauting. Po odgorączkowaniu, od marca 1913 był leczony klimatycznie w Zakopanem, gdzie mieszkał z rodzicami w domu Kornilowiczów na Bystrem i skąd jego ojciec w kwietniu t.r. wyjechał do Florencji.

Wiosną 1913 A. Żeromski wstąpił do 1 Zakopiańskiej Drużyny Skautowej im. ks. J. Poniatowskiego, prowadzonej przez Adama Ciołkosza i w lipcu t.r. przekazanej Andrzejowi Małkowskiemu. Latem 1913 przybywał w Paris-Plage we Francji, a po powrocie zdał egzamin do III kl. gimnazjum realnego w Zakopanem. Został patrolowym (zastępowym) patrolu „Górali”, do którego należał również przybyły z Krakowa J. Axentowicz. Małkowski na-

zwał Żeromskiego „złotym skautem”. Według Olgi Małkowskiej był *to prawy, szczerzy chłopak, prawdziwy harcerz. [...] Był wzorowym zastępowym, całym sercem oddany swoim góralskim chłopakom*. W maju 1914 został mianowany plutonowym trzeciego plutonu w zakopiańskiej drużynie. Jego matka Oktawia Żeromska była w tym czasie kierowniczką sklepu skautowego. W lipcu t.r. wyjechał na dwutygodniowy obóz pod namiotami, rozbity na Polanie Hurkotne przy drodze do Morskiego Oka. Dostarczał do obozu prowiant wozem zaprzężonym w swego konia „Łyskę”, lecz po paru dniach zaczął gorączkować i wrócił do domu, by leczyć kolejny rzut gruźlicy. W tym stanie zastał go wybuch I wojny światowej w sierpniu 1914. Późną jesienią t.r. dołączył do skautów pełniących obowiązki wziętych na front listonoszy, kończących żniwa za górali powołanych do wojska austriackiego oraz sprawujących straż nocną w Zakopanem. Brał udział w urządzaniu tajnych składów broni i żywności dla niezależnej Republiki Podhalańskiej w Tatrach, planowanej jako zaczątek niepodległej Polski przez Małkowskiego, który wyróżnił go 21 II 1915 dyplomem uznania za pracę podczas wojny w l. 1914 i 1915.

W marcu 1915 drużynę skautów w Zakopanem objął Czesław Pieniążkiewicz (nauczyciel gimnastyki w gimnazjum), a na czele Komitetu Skautowego stanął ks. Władysław Kornilowicz, z którym Żeromski toczył dyskusje światopoglądowe. Ks. Kornilowicz spokojnie traktował jego wątpliwości religijne, dając rzeczowe wyjaśnienia i zachęcając do dalszych pytań, co zmieniło jego nastawienie, aż do prośby, aby Kornilowicz został jego duchowym przewodnikiem. Żeromski w tym czasie spoważniał, dużo czytał, zaczął rysować i malować. Gdy Cz. Pieniążkiewicz w październiku 1915 wrócił ze swymi skautami-ochotnikami z rozwiązanego w r. 1914 Legionu Wschodniego do Lwowa, drużynę objął Zbigniew Bachleda, który pod koniec

r. 1916 odszedł do Legionów, przekazując drużynę Jerzemu Rzepeckiemu. Żeromski, będący w tym czasie zastępowym, należał do najbardziej wypróbowanych harcerzy, przewodząc tej grupie jako nad wiek dojrzały i poważny. Dn. 18 XII 1916 skauci włączyli się w urządzony przez gimnazjum „Wieczór wspomnień z przeszłości Polski” na dochód miejscowej ochronki dla sierot po żołnierzach Legionów Polskich. W części trzeciej tego przedstawienia prezentowano *Noc listopadową* Wyspiańskiego, w której Żeromski grał rolę Piotra Wysokiego, co wspominał jego ojciec: *Doskonale ucharakteryzowany, grał świetnie, pierwszy i ostatni raz w swym życiu.*

Od września 1917 był uczniem kl. VII. Brał udział w pracy drużyny przejętej przez Stanisława Dedio i tworzącej jednostkę Straży Obywatelskiej, był to dalszy ciąg skautowej służby wojennej. *Jego namiętnością były wycieczki w góry. Obarczony ciężkim plecakiem, z czekanem w ręku, z linką przewieszoną na ramieniu, w podkutyach butach [...] znikał wciąż na dwa, trzy dni. [...] Lekarze zakazywali tych wycieczek, lecz nic na świecie nie mogło go odwieść od tej jedynej rozkoszy. Pod koniec roku za pieniądze zarobione korepetycjami przebywał w Krakowie, zwiedzał muzea, wystawy, kościoły, chodził do teatru, prowadził rozmowy z Witoldem Płoskim studiującym na UJ, na który pragnął wstąpić po maturze – wspominał S. Żeromski.* W styczniu 1918 *jeździł na bobsleju i na nartach w towarzystwie miłego dlań kolegi, p. Jana Axentowicza, który z wojska przyjechał na urlop... Ale po każdym teraz powrocie z nart Adaś był blady. Twarz miał dziwnie zmęczoną. Bicie serca było wciąż przyspieszone. Nie zwracał na to uwagi, i nie chciał słuchać przestróg lekarza... Na początku lutego zachorował niby na influencję*” Była to kolejna maska rzutu postępującej gruźlicy. Siły, które miały służyć wyleczeniu, pochłaniały wysokogórskie wyprawy. Tracił je również w bitkach z kolegą gimnazjalnym Denelem, którego wy-

zwał na pojedynek i odniósł groźną ranę blisko tętnicy ramieniowej. Wychudł, brakowało mu sił do nauki. Z willi „Nieczuja” przy ul. Jagiellońskiej nie mógł dojść do gimnazjum w „Lilianie” przy parku państwa Szczeniowskich.

W poł. czerwca 1918 zgodnie z zaleceniem lekarza *doradzającego wyjazd z Zakopanego na niziny* w przekonaniu, że *będzie to może lepiej dla osłabionego serca*, został przewieziony do Nałęczowa, lecz jego stan bardzo szybko się pogarszał. Zmarł 30 VII 1918 w „Chacie” na Armatniej Górze w Nałęczowie. Został pochowany na nałęczowskim cmentarzu, a w r. 1922 trumnę przeniesiono do wybudowanego w pobliżu „Chaty” kamiennego mauzoleum. W pogrzebie uczestniczyli skauci nałęczowscy. Jeden z nich pożegnał go jako *miłego towarzysza od harcerstwa całej Polski*. Ojciec uwiecznił go w napisanym prozą trenie *O Adamie Żeromskim wspomnienie* (W. 1919), niesłusznie oskarżając skauting o przyczynienie się do śmierci syna. Jednak utwór ten należy traktować przede wszystkim jako dzieło literackie powstałe z wewnętrznej potrzeby po stracie dziecka. Z inicjatywy S. Żeromskiego w Nałęczowie zbudowano i urządzono ochronkę im. A. Żeromskiego, który był też patronem szeregu drużyn harcerskich. W „Chacie” po śmierci pisarza zorganizowano Muz. Stefana Żeromskiego, w którym znajdują się liczne pamiątki po jego synu.

— Adamczyk Z. J. *Tajemnice rodzinne. Zagadki późnej biografii Stefana Żeromskiego*, „Twórczość” 2011, nr 9, s. 83–108 [Tu rozdział *Tragedia śmierci Adasia* oraz inf., że zachowały się listy A. Żeromskiego]; Dall L. *Karol Pawluś, naczelnik Gniazda „Sokoła”, założyciel pierwszych drużyn skautowych w Zakopanem, Zakopane 2003*; Eile S., Kasztelowicz S. *Stefan Żeromski. Kalendarz życia i twórczości*, Kr. 1976; *Gimnazjum Realne w Zakopanem, posiadające prawa szkół publicznych, w r. szk. 1913/14, Zakopane 1914*, s. 40; Hausner W. *Krakowski skauting*

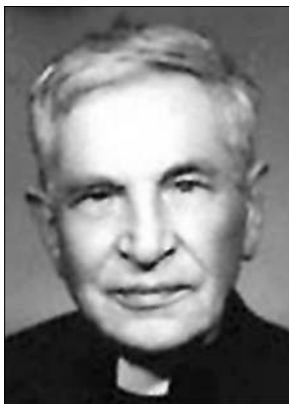
ŻEROMSKI ADAM

- 1910–1914, Kr. 1994; Jabłońska K. *Oktawia. Opowieść o Oktawii Żeromskiej*, Lub. 1962; Jakubowski J.Z. *Stefan Żeromski*, W. 1985; Leonhard B. *Był złotym skautem. Pamięci Adama Żeromskiego 1899–1918*, Kr. 2009; tenże *Treny Stefana Żeromskiego*, „Tyg. Powsz.” 1975 nr 2; Rokosz M. *Harcerska działalność Matkowskich pod Giewontem w l. 1913–1915. 80 lat zakopiańskiego gimnazjum*, Zakopane 1992; tenże, Dall L. *Harcerstwo zakopiańskie w l. 1913–1945*, Zakopane 2013; Wachowicz B. *Ciebie jedną kocham*, W. 2008, s. 509; Żeromska M. *Wspomnienia*, W. 2007; Żeromski S. *O Adamie Żeromskim wspomnienie*, wyd. 1, W. 1919, wyd. 2, W. 1926 [cyt.], wyd. krytyczne w: Żeromski S. *Pisma zebrane*, t. 24, W. 2015, s. 347–486 [w l. 1969–1975 prócz Stanisława Żychonia sprostowania i uzupełnienia do tekstu S. Żeromskiego podawali: Olga Małkowska, Adam Ciołkosz, Zbigniew Bachleđa, prof. Józef Bielawa, Zofia Langier-Cierniakowa, Władysław Piasecki, Władysław Smolarski, prof. Adam Sokołowski, Felicjan Pintowski i in]; Żeromski S. *Pisma zebrane*, „Listy”, t. 36, W. 2003, t. 37, W. 2006, t. 38, W. 2008 [tu listy ojca do Adama i liczne wzmianki o synu w listach S. Żeromskiego do innych]; — „Przekrój” 1985, nr 2111 z 24 XI, nr 2112 z 1 XII (*Z wiarą wieków*); „Skaut” 1913 nr 8 z 1 I, s. 124 (*Z życia skautów. Kraków*); „WU” 1929, nr 8–9, s. 26.

Bolesław Leonhard

Zofia Baster

Józef Betch

Janina Bem

Wincenty Bernasik

Feliks Białkiewicz

Ryszard Białous

Tadeusz Bieńkowski

Wacław Blicharski

Roman Bniński

Stefan Bogdanowicz

Halina Brede

Jan Bugajski

Maria Chodnikiewicz

Jadwiga Czajka

Eugeniusz Czarnołęski

Teodor Delong

Włodzimierz Długoszewski

Zbigniew Dobrowolski

Waldemar Doniec

Jerzy Drogomirecki

Janina Dryś

Zygmunt Dyląg

Olgierd Fietkiewicz

Stanisław Gibess

Franciszek Gładysz

Tadeusz Gruszczyński

Antoni Gryglowski

Kazimierz Gumowski

Antonina Gurycka

Adolf Zbigniew Heidrich

Julian Hendler

Maria Hrabowska

Edward Jęsiak

Maria Kapiszewska

Roman Kierzkowski

Zofia Kawecka

Józef Kłodawski

Tadeusz Władysław Kołomołcki

Jerzy Kreiner

Jan Kuczyński

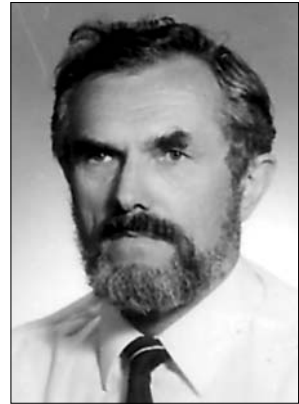
Mieczysław Lewiński

Franciszek Machalski

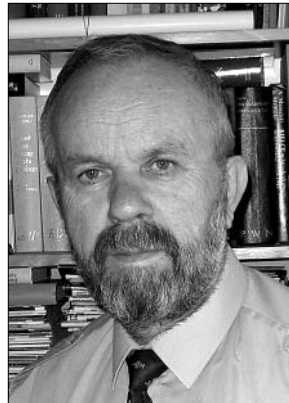
Teodora Maciejewska-Janke

Andrzej Majewski

Leszek Marciniak

Ryszard Mazur

Ludmiła Mazurkiewicz

Władysław Mitkowski

Jan Mlekodaj

Tadeusz Młodkowski

Herman Mojmir

Stanisław Mrowec

Irena Mydlarzowa

Bernard Myśliwek

Ryszard Nieborak

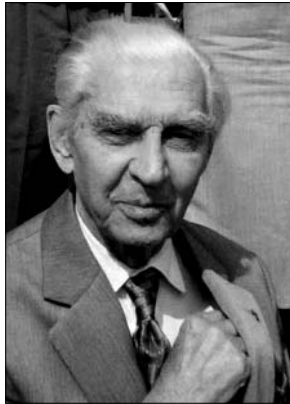
Aleksander Osiński

Maria Ostrowska

Władysław Piliński

Tadeusz Płoszajski

Benedykt Porożyński

Wojciech Posadzki

Mieczysław Preis

Jan Prokop

Jerzy Przyjemski

Czesława Puzon

Zofia Pykoszowa

Jan Rachwał

Cecylia Reyman

Lech Rusiniak

Adam Rząsa

Jadwiga Skiba

Zygmunt Smoleń

Zbigniew Sobczyk

Leon Sobieraj

Władysława Sptawska

Jerzy Stadler

Zygmunt Szadkowski

Józef Szczepański

Aleksander Szczęścikiewicz

Ewa Szelburg-Zarembina

Anna Szeliga

Wiktor Szeliński

Bogusław Szul

Józef Śmigaj

Adam Tabor

Zygmunt Tanaś

Jadwiga Trylska

Zdzisław Trylski

Leopold Ungeheuer

Michał Urbanek

Halina Urbanowicz

Mieczysław Wasilewski

Roman Wiszniowski

Halina Wiśniewska

Teofil Woźnicki

Tadeusz Wyrwalski

Adam Żeromski

WYKAZ BIOGRAMÓW

zamieszczonych w tomach 1–4

- ACKERMANN Jadwiga t. 2
ADAMCIO Leopold t. 2
AFFANASOWICZ Michał t. 1
BACZYŃSKI Krzysztof t. 3
BACZYŃSKI Stanisław t. 2
BAGIŃSKI Henryk t. 3
BARTKIEWICZÓWNA Janina t. 2
BASTER Zofia t. 4
BEDNARSKI Wojciech t. 3
BEŁCH Józef t. 4
BEM Janina t. 4
BERKOWSKI Roman t. 2
BERNASIK Wincenty t. 4
BESZCZYŃSKI Feliks t. 3
BIAŁKIEWICZ Feliks t. 4
BIAŁOUS Ryszard t. 4
BIELEC Józef t. 1
BIEŃKOWSKI Tadeusz t. 4
BLICHARSKI Waław t. 4
BŁAŻEJEWSKI Waław t. 2
BŁESZYŃSKA Róża t. 1
BNIŃSKI Roman t. 4
BOGDANOWICZ Stefan t. 4
BOGDAŃSKI Antoni t. 2
BOROWIECKI Tadeusz t. 1
BOUFFAŁŁ Bronisław t. 4
BRAUN Jerzy t. 2
BRAUNOWA Henryka t. 3
BREDE Halina t. 4
BRONIEWSKI Stanisław t. 1
BRZEZIŃSKI Kazimierz t. 3
BUBLEWSKI Witold t. 3
BUGAJSKI Jan t. 4
BURMAJSTER Kazimierz t. 3
BYTNAR Jan t. 2
BZDEGA Stefan t. 1
CHODNIKIEWICZ Maria t. 4
CHODZIŃSKA Stanisława t. 2
CHOMA Władysław t. 3
CIECHANOWSKI Stanisław Marek t. 3
CIECHANOWSKI Stanisław Witalis t. 2
CIEPLAK Władysław t. 3
CIEPLIK Tadeusz t. 1
CIERNIAKOWA Zofia t. 2
CIOŁKOSZ Adam t. 3
CYRUS-SOBOLEWSKI Kazimierz t. 1
CZAJKA Jadwiga t. 4
CZARNECKI Władysław t. 2
CZARNOŁĘSKI Eugeniusz t. 4
CZEKAŃSKI Zbigniew t. 2
CZERWIŃSKA Magdalena t. 2
CZWACZKA Antoni t. 4
DARGIEL Jerzy t. 1
DAWIDOWSKI Maciej Aleksy t. 2
DĄBROWSKI Juliusz t. 2
DELONG Teodor t. 4

DERENGOWSKI Franciszek t. 2
DEWITZOWA Wiktoria t. 3
DŁUGOSZEWSKI Włodzimierz t. 4
DMYTROWSKI Leon t. 1
DOBROWOLSKI Zbigniew t. 4
DOBSKI Józef t. 1
DOMAŃSKI Lechosław t. 2
DONIEC Waldemar t. 4
DROGOMIRECKI Jerzy t. 4
DRYŚ Janina t. 4
DUCHNIAKOWA Helena t. 2
DUDA Ludwik t. 3
DYDYŃSKA Anna t. 2
DYŁĄG Zygmunt t. 4
DZIERŻYKRAY-ROGALSKI Tadeusz t. 3
EUSTACHIEWICZ Lesław t. 2
EYCHHORN Natalia t. 2
FABER Wincenty t. 3
FALISZEWSKA Irena t. 3
FALKOWSKA Jadwiga t. 1
FELSKI Adam t. 3
FIEDLER Maria t. 2
FIETKIEWICZ Olgierd t. 4
FIK Eugeniusz t. 1
FIRLIK Franciszek t. 2
FLIS Jan t. 3
FŁORCZAK Zofia t. 2
FRELICHOWSKI Wincenty t. 2
FUSEK Witold t. 2
GAJDOWSKI Leon t. 3
GARBACIK Józef t. 2
GĘBICOWA Antonina t. 1
GIBESS Stanisław t. 4
GLASS Henryk t. 2
GŁADYSZ Franciszek t. 4
GOGOLIŃSKI-ELSTON Rafał t. 1
GOLISZ Maksymilian t. 3
GOŁASZEWSKI Czesław t. 2
GOŁOGÓRSKI Daniel t. 2
GOŁOŃSKI Jerzy t. 2
GORZKOWSKI Kazimierz t. 3
GRAŻYŃSKA Helena t. 3
GRAŻYŃSKI Michał t. 1
GREGORKIEWICZ Antoni t. 3
GRENDA Kazimierz t. 2
GROBELNY Stefan t. 3
GRODECKA Ewa t. 1
GRODYŃSKI Jerzy t. 1
GROMSKI Antoni t. 2
GRONOSTAJSKA Jadwiga t. 1
GRUSZCZYŃSKI Tadeusz t. 4
GRYGŁOWSKI Antoni t. 4
GRZESIAK Józef t. 1
GRZYMAŁA-GRZYMAŁOWSKI
Olgierd t. 1
GUMOWSKI Kazimierz t. 4
GURYCKA Antonina t. 4
HAJDUK Feliks t. 3
HALLER Józef t. 1
HAŁŁASOWA Kazimiera t. 3
HARSDORF Ewa t. 2
HARSDORF-BROMOWICZOWA
Teresa t. 2
HEIDRICH Adolf Zbigniew t. 4
HEIL Edward t. 1
HENDLER Julian t. 4
HERMACHOWA Urszula t. 2
HRABOWSKA Maria t. 4
IWANOW-SZAJNOWICZ Jerzy t. 3
JAKÓBKIEWICZ Józef t. 3
JANCZY Zofia t. 3
JÄNICH Tadeusz t. 3
JARECKA Jadwiga t. 3
JEZIERSKA Maria t. 1

JĘSIĄK Edward t. 4
JINDRA Cezary t. 1
JONIEC Józef t. 3
JORDAN Wanda t. 3
KACHEL Józef t. 1
KACZOROWSKI Ryszard t. 3
KAMIENIECKA-GRYCKO Wanda t. 1
KAMIŃSKI Aleksander t. 1
KANN Maria t. 3
KANTOR Józefa t. 1
KAPISZEWSKA Maria t. 4
KAPISZEWSKI Henryk t. 1
KAWECKA Zofia t. 4
KENIŻANKA Władysława t. 2
KIERZKOWSKI Roman t. 4
KLECZEWSKA Alina t. 1
KŁODAWSKI Józef t. 4
KŁYS Zygmunt t. 3
KOŁOMŁOCKI Tadeusz Władysław t. 4
KONOPACKI Eugeniusz t. 3
KORZENIOWSKI Rudolf t. 2
KOSSOWSKA Izydora t. 2
KOWALSKI Jarosław t. 2
KOZIELEWSKI Ignacy t. 3
KOZŁOWSKI Jerzy t. 2
KOZŁOWSKI Tadeusz t. 1
KRAHELSKA Krystyna t. 2
KREINER Jerzy t. 4
KRET Józef t. 1
KRĘCKI Franciszek t. 1
KRÓKOWSKA Zofia t. 3
KRÓL Tadeusz t. 2
KRYNICKA Maria t. 1
KUBICKI Jan t. 3
KUCZYŃSKI Jan t. 4
KUKUCZKA Jerzy t. 2
KUROŃ Jacek t. 3
KWAŚNIEWSKI Tadeusz t. 3
KWIATKOWSKI Tadeusz t. 3
LANGNER Władysław t. 2
LEJCZAK Helena t. 4
LEPALCZYK Irena t. 2
LEWANDOWSKA Irena t. 2
LEWIŃSKI Mieczysław t. 4
LIBIONKA Aniela t. 3
LICZMAŃSKI Alfons t. 1
LINDNER Jadwiga t. 1
LISIŃSKI Kazimierz t. 1
LIS-KULA Leopold t. 2
LUBOŃSKI Zygmunt t. 3
LUDWIG Władysław t. 3
LUŚNIAKÓWNA Jadwiga t. 1
LUTOSŁAWSKI Kazimierz t. 1
LUZAR Marian t. 1
ŁACIAK Leon t. 3
ŁAPIŃSKA Józefina t. 1
ŁOWIŃSKI Marian t. 3
ŁYCZKO Maria t. 1
MACHALSKI Franciszek t. 4
MACHAŁOWA Natalia t. 2
MACHUTTA Jan t. 3
MACIEJEWSKA-JANKE Teodora t. 4
MAGIERSKA Danuta t. 1
MAJEWSKI Andrzej t. 4
MALISZEWSKI Edward t. 3
MAŁKOWSKA Olga t. 1
MAŁKOWSKI Andrzej t. 1
MARCINIAK Florian t. 1
MARCINIEC Leszek t. 4
MARESZ Tadeusz t. 1
MARSZAŁEK Leon t. 2
MARTYNOWICZÓWNA Władysława t. 2
MASSALSKI Edmund t. 1
MAUERSBERGER Jan t. 1

MAZUR Ryszard t. 4
MAZURKIEWICZ Ludmiła t. 4
MILESKA Maria t. 1
MILEWSKI Janusz t. 3
MIROSZEWSKI Stanisław t. 2
MIROWSKI Stefan t. 1
MITERA Tadeusz t. 2
MITKOWSKI Władysław t. 4
MLEKODAJ Jan t. 4
MŁODKOWSKI Tadeusz t. 4
MOJMIR Herman t. 4
MOLENDĄ Bogusław t. 2
MONIUSZKO Stanisław t. 3
MOŚCICKI Stanisław t. 3
MROWEC Stanisław t. 4
MUCHA Wincenty t. 1
MUŻ Władysław t. 1
MYDLARZOWA Irena t. 4
MYŚLIWEK Bernard t. 4
NEKRASZ Władysław t. 2
NEKRASZOWA Natalia t. 2
NIEBORAK Ryszard t. 4
NIEBUDEK Stefania t. 2
NIEDERLIŃSKI Wojciech t. 3
NIEMIEC Gustaw t. 3
NORWID-NEUGEBAUER
Mieczysław t. 1
NOWAKOWSKI Stanisław t. 1
NOWAK-PRZYGODZKI Antoni t. 2
OKOŃ Stanisław t. 1
OLBROMSKI Antoni t. 2
OLEWIŃSKI Piotr t. 2
OLIZAR Bohdan t. 2
OMIECZYŃSKI Aleksander t. 3
OPIEŃSKA-BLAUTH Janina t. 3
ORŁOWICZÓWNA Jadwiga t. 1
OSIŃSKI Aleksander t. 4
OSTROWSKA Maria t. 4
PANCEWICZ Bronisław t. 2
PAWEŁEK Alojzy t. 1
PAWŁOWSKI Eugeniusz t. 2
PAWŁOWSKI Longin t. 3
PIASECKI Eugeniusz t. 1
PIĄTKIEWICZ Bronisław t. 1
PIGONIÓWNA Aniela t. 3
PIGOŃ Stanisław t. 3
PILARCZYK Leon t. 3
PILIŃSKI Władysław t. 4
PIOTROWSKA Anna t. 2
PISKORSKI Tomasz t. 3
PŁONKA Ignacy t. 3
PŁOSZAJSKI Tadeusz t. 4
POLAK Tadeusz t. 2
POLLAK Roman t. 3
PORADZISZ Edward t. 3
POROŻYŃSKI Benedykt t. 4
POSADZKI Wojciech t. 4
PREIS Mieczysław t. 4
PROKOP Jan t. 4
PRZYJEMSKI Jerzy t. 4
PTASZYCKA Anna t. 3
PTASZYCKI Tadeusz t. 3
PUCIATA Paweł t. 3
PUZON Czesława t. 4
PYKOSZOWA Zofia t. 4
PYTLIŃSKA Bogdana t. 2
RACHWAŁ Jan t. 4
RATAJCZAK Józef t. 1
REGER Witold t. 3
REMI Zenon t. 2
REYMAN Cecylia t. 4
ROSSMAN Jan t. 2
RUDNICKI Aleksander t. 2
RUDNICKI Janusz t. 3

RUDNICKI Stanisław t. 3
RUSINIAK Lech t. 4
RYBLEWSKI Jan t. 3
RYBSKI Bogusław t. 3
RYDAROWSKA Maria t. 2
RYMARÓWNA Zofia t. 1
RZAŚA Adam t. 4
SABBAT Kazimierz t. 1
SADKOWSKA Halina t. 1
SADOWSKI Andrzej t. 2
SAJKOWSKI Michał t. 1
SAWICKI Witold t. 3
SEDLACZEK Stanisław t. 1
SERWAŃSKA Wanda t. 3
SERWAŃSKI Edward t. 3
SIELECKI Stanisław t. 1
SIERADZKI Władysław t. 1
SIUDA Ryszard t. 2
SKIBA Jadwiga t. 4
SKORACZEWSKI Władysław t. 3
SKORUPKA Ignacy t. 2
SKRZYPCZAK Jan t. 2
SŁABY Wilhelm t. 1
SMOLEŃ Zygmunt t. 4
SOBCZYK Zbigniew t. 4
SOBIERAJ Leon t. 4
SOBIESKA Kazimiera t. 3
SOLIŃSKI Aleksander t. 3
SOŁTYS Miłosz t. 3
SOŁTYSOWA Jadwiga t. 3
SOSABOWSKI Stanisław t. 3
SOSNOWSKI Józef t. 2
SPŁAWSKA Władysława t. 4
STADLER Jerzy t. 4
STASIECKI Eugeniusz t. 1
STAŚKO Józef t. 1
STECKIEWICZ Maria t. 2
STIEBER Zdzisław t. 1
STIPAL Stefania t. 1
STRUMIŁŁO Tadeusz t. 1
STRUSIOWA Józefa t. 3
STUDZIŃSKI Gustaw t. 2
SULIGA Jan t. 2
SURZYCKI Jan t. 2
SZADKOWSKI Zygmunt t. 4
SZAFRAN Wisława t. 3
SZCZEPAŃCÓWNA Bronisława t. 2
SZCZEPAŃSKI Józef t. 4
SZCZĘŚCIKIEWICZ Aleksander t. 4
SZCZYGIEŁ Władysław t. 1
SZELBURG-ZAREMBINA Ewa t. 4
SZELIGA Anna t. 4
SZELIŃSKI Wiktor t. 4
SZLETYŃSKI Jerzy t. 2
SZLETYŃSKI Stefan t. 2
SZPUNAR Julian t. 2
SZUL Bogusław t. 4
SZYMAŃSKA Maria t. 2
SZYRYŃSKI Wiktor t. 3
ŚLEDZIEWSKA Halina t. 2
ŚLEDZIEWSKI Waclaw t. 2
ŚLIWIŃSKI Walerian t. 2
ŚMIGAJ Józef t. 4
ŚNIEGOCKI Henryk t. 1
ŚWITALSKA Maria t. 2
TABOR Adam t. 4
TANAŚ Zygmunt t. 4
TARNOWSKA Irena t. 3
TOKARZ Alojza t. 2
TOMASZEWSKA Wanda t. 1
TRAPP Ferdynand t. 3
TRUSZCZYŃSKI Roman t. 1
TRYLSKA Jadwiga t. 4
TRYLSKI Zbigniew t. 1

TRYLSKI Zdzisław t. 4
TUCHOLSKA Bożena t. 4
TUSZYŃSKI Mieczysław t. 3
TWORKOWSKA Janina t. 3
UDZIELA Seweryn t. 1
UHL-KUBISZOWA Zofia t. 2
UKLEJSKA Maria t. 2
UNGEHEUER Leopold t. 4
URBANEK Michał t. 4
URBANOWICZ Halina t. 4
WACIÓRSKI Stefan t. 2
WAGNER Władysław t. 3
WALCISZEWSKA Maria t. 2
WASILEWSKI Mieczysław t. 4
WĄDOŁKOWSKI Ignacy t. 3
WĄDOŁKOWSKI Jerzy t. 3
WĄSOWICZ Stanisław t. 2
WĄSOWICZ Tadeusz t. 1
WIERUSZ-KOWALSKI Janusz t. 3
WIERZBIAŃSKA Jadwiga t. 1
WIERZBIAŃSKI Marian t. 1
WIERZEJEWSKI Jan t. 1
WIERZEJEWSKI Wincenty t. 1
WIETRZYKOWSKI Sylwester t. 3
WISZNIOWSKI Roman t. 4
WIŚNIEWSKA Halina t. 4
WIZA Józef t. 2
WOCALEWSKA Maria t. 1
WOCALEWSKA Zofia t. 2
WODNIECKI Władysław t. 2
WOŁOSZYN Edward t. 1
WOŁOWSKA Zofia t. 2
WORONIECKI Jacek t. 1
WOŹNICKI Teofil t. 4
WRÓBLEWSKI Witold t. 3
WYROBEK Zygmunt t. 1
WYRWALSKI Tadeusz t. 4
WYRZYKOWSKI Kazimierz t. 2
ZAHORSKI pierw. Zürn Zbigniew t. 3
ZARUSKI Mariusz t. 1
ZARZYCKI Ryszard t. 3
ZAWADZKA Anna t. 1
ZAWADZKI Tadeusz t. 2
ZEMBRZUSKI Konrad t. 3
ZIENKIEWICZÓWNA Jadwiga t. 3
ZÜRN Edward t. 1
ZWOLAKOWSKA Jadwiga t. 1
ŻAWROCKI Oskar t. 1
ŻELAZOWSKI Ładysław t. 3
ŻEROMSKI Adam t. 4
ŻUCHOWSKI Teodor t. 1

INFORMACJE O AUTORACH

- dr Maria Baster-Grzaślewicz**, harcmistrzyni, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
- prof. dr hab. inż. Jerzy Bernasik**, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie
- dr inż. Wojciech Biedrzycki**, harcmistrz, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie, Komisja Historyczna Chorągwi Krakowskiej ZHP
- mgr Marcin Binasiak**, harcmistrz, Muzeum Historii Ruchu Harcerskiego w Łodzi (w organizacji)
- mgr inż. Andrzej Borodzik**, harcmistrz, Muzeum Harcerstwa
- Jacek Czajka**, harcmistrz, Hufiec Warszawa-Praga-Południe, Komisja Historyczna Chorągwi Stołecznej ZHP
- dr Wanda Czarnota**, harcmistrzyni, pedagog, Uniwersytet Warszawski
- dr Jacek Krzysztof Danel**, historyk, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Sz. Szymonowica w Zamościu, autor m.in. *Druga wielka emigracja 1945–1990. Słownik biograficzny*, t. 1, A–F (Zamość 2011)
- mgr Stanisław Jan Dąbrowski**, harcmistrz, pedagog, Komisja Historyczna Lubelskiej Chorągwi ZHP, autor m.in. *Słownika biograficznego harcerzy Lubelszczyzny w II wojnie światowej* (Lub. 2015), współautor *Słownika biograficznego lubelskiego harcerstwa 1911–2001* (Lub. 2001)
- mgr Magdalena Długoszewska-Kłyś**
- dr hab. Adam Cz. Dobroński**, harcmistrz, historyk
- mgr Agnieszka Fietkiewicz-Zapalska**, bibliotekarka, Muzeum Harcerstwa, Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie
- mgr Andrzej Gaczorek**, harcmistrz, pedagog, Komisja Historyczna ZHP Chorągwi Krakowskiej
- mgr Wanda Ganczarska**, bibliotekarka, w l. 40. XX w. członkini Komendy Hufca Miechów
- inż. arch. Mateusz Gurdak**, przewodnik, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej
- płk mgr inż. Kazimierz Jarzembowski** (1928–2015), harcmistrz, historyk harcerstwa, Komisja Historyczna ZHP Chorągwi Krakowskiej, współautor *Harcmistrzynie i harcmistrzowie Związku Harcerstwa Polskiego mianowani w latach 1920–1949* (Kr. 2006)
- Wit Jozenas**, harcmistrz, kustosz Izby Pamięci i Tradycji Harcerskich Hufca ZHP Warszawa-Praga-Północ
- prof. dr hab. med. Krystyna Karczewska**, harcmistrzyni, Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach
- dr inż. Teresa Karczewska-Buczek**, Politechnika Śląska, Stowarzyszenie Rodzina Katyńska w Tarnowskich Górach
- mgr Anna Kateusz** – harcmistrzyni, b. komendantka Kieleckiej Chorągwi ZHP im. S. Żeromskiego, Komisja Historyczna Chorągwi Kieleckiej ZHP
- mgr Hanna Kocerka**, harcmistrzyni, Muzeum Harcerstwa
- dr Tomasz Kozik**, podharcmistrz, Komisja Historyczna Chorągwi Wielkopolskiej
- dr Wojciech Kucharski**, historyk i archeolog, zastępca dyrektora Ośrodka „Pamięć i Przyszłość” we Wrocławiu, twórca i redaktor naczelny „Wrocławskiego Rocznika Historii Mówionej”, Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, Polskie Towarzystwo Historyczne, Polskie Towarzystwo Historii Mówionej

- mgr Zenon Kuligowski**, harcmistrz, historyk, Komisja Historyczna Gdańskiej Chorągwi ZHP
- Julian Waclaw Kurek**, harcmistrz, Komisja Historyczna Hufca ZHP Przemysł
- lek. med. Bolesław Leonhard**, harcmistrz, historyk harcerstwa, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej
- Tadeusz Mandziak**, harcmistrz, Hufiec Warszawa-Praga-Południe
- prof. dr hab. Adam Massalski**, harcmistrz, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, przewodniczący Rady Redakcyjnej „Harcerskiego Słownika Biograficznego”
- mgr inż. Włodzimierz Matwin**, harcmistrz, Komisja Historyczna Kieleckiej Chorągwi ZHP
- dr Marian Miszczuk**, harcmistrz, dziennikarz, historyk harcerstwa, Warszawa
- inż. Zbigniew R. Muszyński**, podharcmistrz, Krąg Instruktorów Seniorów im. A. Kamińskiego Hufca ZHP Lublin
- Michał Najgrakowski**
- Dorota Nasiadko**, podharcmistrzyni
- Wacława Orlińska**, harcmistrzyni, b. przewodnicząca Kręgu Instruktorskiego im. Szarych Szeregów we Włocławku
- prof. dr hab. med. Ewa Otto-Buczowska**, Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach
- Stanisław Pec**, przewodnik, przewodniczący Harcerskiego Kręgu Seniorów „Sobniów”, Hufiec ZHP Jasło
- Ewa Maria Piechota**
- mgr Maria Raczyńska**, harcmistrzyni, Hufiec Kraków-Nowa Huta
- mgr inż. Bogdan Radys**, harcmistrz, przewodniczący Komisji Historycznej Chorągwi Gdańskiej ZHP
- dr Andrzej Rembalski**, harcmistrz, Wszecznica Świętokrzyska w Kielcach, Komisja Historyczna Kieleckiej Chorągwi ZHP, autor m.in. *Harcerskiego słownika biograficznego Kielecczyzny* (K. 2012)
- prof. dr hab. Andrzej Romanowski**, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Historii im. T. Manteuffla PAN, redaktor naczelny „Polskiego Słownika Biograficznego”
- inż. Jadwiga Skiba** (1935–2009), harcmistrzyni, Komisja Historyczna Chorągwi Krakowskiej ZHP
- mgr inż. Zbigniew S. Sobczyk** (1923–2012), harcmistrz, Komisja Historyczna Kieleckiej Chorągwi ZHP
- Teresa Szadkowska-Łakomy**, harcmistrzyni, członkini Naczelnictwa ZHPpgK
- Dariusz Szczecina**, harcmistrz, historyk harcerstwa, publicysta, Komisja Historyczna Chorągwi Gdańskiej ZHP
- Mariola Szmigielska**
- mgr Bogusław Szwedo**, historyk, Tarnobrzskie Towarzystwo Historyczne, Sandomierskie Towarzystwo Naukowe
- mgr inż. Marta Szymańska**, przewodnicząca, Komisja Historyczna Chorągwi Krakowskiej ZHP
- dr hab. Maciej Tanaś**, pedagog, profesor Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie, Towarzystwo Badań nad Mediami
- mgr inż. Danuta Trylska-Siekańska**, podharcmistrzyni, kwartalnik „Cracovia Leopoliś”, Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, Krąg Instruktorów Seniorów „Powsinogi Bieszczadzkie”
- lek. med. Lesław J. Welker**, harcmistrz, przewodniczący Komisji Historycznej Hufca ZHP Toruń
- Ryszard Wittlieb**, harcmistrz, Komisja Historyczna Chorągwi Gdańskiej ZHP, zastępca komendanta. Harcerskiego Kręgu Seniorów „Dęby” w Lęborku
- dr hab. Janusz Wojtycza**, harcmistrz, historyk, pedagog, profesor Krakowskiej Akademii im. A. Frycza Modrzewskiego, przewodniczący Komisji Historycznej ZHP Chorągwi Krakowskiej
- mgr inż. Krzysztof Wojtycza**, harcmistrz, Komisja Historyczna Chorągwi Krakowskiej ZHP
- dr Zbigniew K. Wójcik**, Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska w Przemysłu

Słownik prezentuje sylwetki wybitnych instruktorek i instruktorów zaangażowanych w pracę harcerską na ziemiach polskich, a także poza granicami kraju. Wiele z tych postaci odegrało znaczącą rolę w ogólnonarodowym życiu politycznym, gospodarczym, społecznym, naukowym lub kulturalnym, inne były znane i cenione w środowisku lokalnym.

W wydawnictwie został przyjęty system holenderski, który zakłada, że w każdym kolejnym tomie biogramy umieszczone są w układzie alfabetycznym – od A do Z.

Autorami zamieszczonych haseł biograficznych są naukowcy, historycy, członkowie komisji historycznych chorągwi i hufców ZHP, a także członkowie rodzin opisywanych postaci.

ISBN 978-83-946784-0-1

